G. Nyikolajeva

ÚTKÖZBEN

TÁNCSICS KÖNYVTÁR

SZERKESZTI

A

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

BARABÁS TIBOR

BÖLÖNI GYÖRGY

FODOR JÓZSEF

FÖLDEÁK JÁNOS

GEREBLYÉS LÁSZLÓ

JANKOVICH FERENC

KARDOS LÁSZLÓ

SŐTÉR ISTVÁN

TÁNCSICS KÖNYVKIADÓ

GALINA NYIKOLAJEVA

ÚTKÖZBEN

Regény

I. KÖTET

TÁNCSICS KÖNYVKIADÓ

A mű eredeti címe

БИТВА В ПУТИ

FORDÍTOTTA

MAKAI IMRE

A védőborító és kötésterv

VARGA GYŐZŐ

munkája

MÁRCIUSI ÉJSZAKA

Minden szokatlan volt azon az éjszakán, de a valószínűtlent szükségszerűnek fogták fel az emberek, ami pedig megszokott volt, hirtelen megdöbbentette őket rendellenességével.

Éjszakára nemhogy apadt volna, inkább megduzzadt az emberáradat. A kusza emberfolyam elárasztotta a járdákat és az úttesteket, szüntelenül egy irányba tódult; a félreszorított autók keskeny láncban, szorosan egymás után, óvatosan és engedelmesen. szigorú rendben, csigalassúsággal másztak az úttest szélein.

A megvakult villanyrendőr bádogkarikás, élettelen szeme nem pislogott, és nem is az, hanem más erő irányította e mozgást egyfelé: a központ felé.

Ez az emberáradat túlságosan hallgatag és komor volt felvonulásnak, túlságosan gyors és rendezetlen — gyászmenetnek.

A „halál" szó a levegőben lebegett, de ez a szó, amely máskor ünnepélyes mozdulatlansággal párosul, ezúttal hegycsuszamláshoz hasonló mozgást idézett elő.

Különféle irányokból, különféle házakból, utcákból és mellékutcákból, egymást előzgetve emberek és embercsoportok jöttek és futottak.

— Mennyi ember?!... Ezrek?... Milliók?... — szólt Valgan, és hangja tompán zúgott valahonnan a kocsi ablaka mögül. — Nagyság az életben, nagyság a halálban!...

A Szadovoj körúton mentek, és a ZISZ, amelyet majd' összenyomott az emberözön, lassan haladt, gyakran megállt. Az ablakokat leengedték. Valgan kidugta fejét az egyik ablakon, úgy hogy Bahirjov csak nyugtalanul jobbra-balra

forduló, sötét tarkóját láthatta. Bahirjov ökolbe szorított kezét zsebébe dugva, kővé meredten ült, és mozdulatlan tekintettel, elmélyülten nézte az utcát.

Izmos válla tömbként sötétlett, és csak pipájának tüze pislákolt a félhomályban.

Tavaszt lehelt az éjszaka, és jégzajlás szaga érzett. Szeszélyesen csapongott és olyan nedves volt a szél, mintha az imént még az ágaskodó jégtáblák, a háborgó, fekete ár fölött kóválygott volna.

Moszkva világos volt, de nem a megszokott színes fények tündöklöttek az utcák mentén, hanem egyenletes, halotti, kék ragyogás emelkedett a magasba a főváros központja fölött. A hatalmas ívlámpáknak az éjszakai ködben szétporladó sugarai dermedtek meg ott? Vagy maga a levegő világított ilyen sosem látott, síri fénnyel?

„Foszforeszkáló köd" — gondolta Bahirjov.

— Oda nézz! — szólt Valgan, és hátra fordította fejét. Kemény arcéle világosan kirajzolódott az ablak négyszögében, nagy szeme villogott a vezetőfülke félhomályában. — Micsoda tömeg! Hol, mikor látsz még ilyet?! Nézd már, Dmitrij Alekszejevics, nézd!

Bahirjov kinyújtotta az ablakon nyitott tenyerét. Valami nedves és hideg csapódott a bőrére. Az erejefogyott tél búcsúzott a földtől már a levegőben elolvadó, utolsó, bágyadt hópelyheivel, vagy a tavasz tapogatta első, ritkás, félénk esőcseppjeivel a sötét földet?...

Az emberek — egyre-másra megelőzve — szorosan az alig mászó kocsi mellett haladtak. Egy-egy arc — mintha kiragadták volna a tömegből és beillesztették volna az autó ablakának keretébe — a ZISZ-szel egy vonalban haladt, és néhány mondattöredék közvetlenül a fülük mellett hallatszott.

Egy idős pár szorosan egymáshoz simulva lépkedett. Az asszony — könnyáztatta arcát feltartva — azt mondta:

— Megszoktuk, hogy a győzelem: ő! A vízierőmű: ő! Az erdősávok: mind-mind ő! Hát hogy' leszünk meg nélküle?

A pár előbbre haladt, és most egy téli egyenruhás, szürke karakülkucsmás tábornok ért az ablak mellé. Két kislány ment mellette.

— Papa! Holnap eltemetik, és mi lesz holnapután? — kérdezte az egyik leány.

— Élni fogunk, kislányom...

— Papa! Ez mind igazándi vagy olyan, mint a színházban? Hát ez kicsoda? Papa! Ki ez?

— Nem tudom... Nem tudom...

Az utca közepére kikanyarodott egy menetoszlop. Egyszerű civilkabátos emberek voltak, arcuk érdes és kemény, mint a régi munkásoké, de tömör, néma sorban, katonásan meneteltek. A gyászlobogó mozdulatlanul függött vezetőjük feje fölött.

— Mi ez? Kik ezek? — rángatta a tábornokot a kislány.

— Nem tudom... Nem tudom...

A menet szigorú rendben vonult a ködben átnedvesedett zászló alatt. És szinte maguktól hozzájuk igazodtak, sorba rendeződtek egymás nyomában az emberek. Kemény, kimért mozgásukba belevonva, szinte belesodorva a tömeget, tovahaladtak.

Ekkor hirtelen, lendületesen belehasított a csendbe egy harsány, diadalmas kamaszhang:

— Petyka-a-a!... A Gercen felől ke-ell! Gyere utánam! Petyka-a! Rohanj ide! Tudok egy átjáróházat!

Néhány, szoros láncban futó fiatal lány bukkant fel egy pillanatra a kocsi mellett. Egymás kezét fogva, összeszorított szájjal, merev arccal, hajadonfőtt futottak. Nesztelenül és gyorsan szaladtak, csak egy pillanatra tűntek fel, de könnyed és mégis szomorú futásuk még sokáig ott lebegett Bahirjov szeme előtt.

Petyhüdt, de kifejező arcú, kövér férfi — talán öreg színész — és két fiatal nő ért a kocsival egy vonalba. Az egyik nő szaporán, csaknem vidáman azt mondta:

— Tudjátok, ők autóbusszal, egészen hivatalosan, belépési engedéllyel mennek egészen a Szakszervezetek Házáig! Jura felvesz engem. Lilkát valahogy magammal vonszolom, maga meg majd, Gennagyij Vasziljevics...

— Én meg majd a hátulsó keréken!... Potyautas leszek, de megyek maguk után! Potyautas!... — felelte öreges, reszketeg hangon, tréfásan a férfi. — Majd a hátulsó keréken, így ni...

„Minden összezagyválódott — tűnődött Bahirjov, és súlyos, lassú gondolatok szállták meg. — Azok ott, a zászló alatt... És ez itt, aki a hátulsó kerékről ábrándozik... Mindenki másképp, kiki a maga módján, de mégis mindenki ugyanarról beszél... Az egész nép ugyanarról... Arról, amiről mi... Mi lesz ezután?"

Valganra sandított.

Valgant felajzotta az események szokatlansága, tágra meresztett szemével, kitáguló orrlyukával, félig nyitott szájával szinte beszívta mindazt, ami körülvette, a rá jellemző, túláradó energiával reagált mindenre: heves kézmozdulatokkal beszélt, hol kihajolt az ablakon, hol visszadőlt az ülés támlájára.

Bahirjov meg továbbra is úgy maradt, ahogyan leült, nem változtatott testhelyzetén. Háttérbe szorult mindaz, ami nemrégen még elfoglalta minden gondolatát: az, hogy az annyira szeretett harckocsigyárból főmérnöki minőségben váratlanul átkerült egy traktorgyárba, melyet nem ismert, új városba költözött, és megismerkedett Valgannal, a traktorgyár igazgatójával. Most egyetlen gondolat kerítette hatalmába. Fiatal kora óta azt látta, hogy az új kohók lobogó lángja, az új tengerek fodros fényfoltjai, a győzelmi zászlók bíbor-ragyogása — mind-mind Sztálin arcképére vetődik. Ennek az embernek az arca, melyet a nép minden alkotása besugárzott, Bahirjov számára már nem is arc volt, hanem megtestesülése mindannak, ami szent. Csaknem halhatatlannak látszott... és most meghalt ez az ember. Hogy folyik tovább az élet nélküle? A bizonytalanság állapota a legnyomasztóbb volt Bahirjov számára minden lehetséges lelkiállapot között. Nehéz télikabátjában teknősbékához hasonlított, amely a veszély pillanatában teljesen páncéljába húzódik, és csak valahol legbelül mozgatja nagy óvatosan a fejét.

A kocsi már a Szakszervezetek Házához közeledett. Itt már nem mentek az emberek, hanem az utcát megtöltve, egymáshoz zsúfolódva álltak. Megállt a kocsi is.

— Mi az? — kérdezte Bahirjov.

— Kordon — felelte Valgan.

A reflektoros páncélautók tömött sorban elrekesztették az

utcát. Az emberáradat hatalmas hullámverése tompán csapódott a vasnak, forró lehelete szinte felmelegítette a fémet. Harcosok mozdulatlanná merevült sorfala szegélyezte a járdát. A reflektoroknak a szitáló ködben szétfolyó sugarai kékesfehér derengésbe olvadtak össze, amely a magnézium halotti fényéhez, szárazködhöz hasonlított, és magasan Moszkva fölött lebegett.

A harcosok a páncélautókon meg-megtörölték az izzadtságtól és a ködszitálástól nedves arcukat.

Meleg, nyirkos és fülledt volt a levegő.

Valgannak sikerült kordonátlépési igazolványt szereznie a maga, Bahirjov és a kocsi számára. Át is engedték őket, és ők az emberözönből lassan kikecmeregve, túljutottak a kordonon. Egyszeribe tágasabb és csendesebb lett az utca. Ide már csak vékony sorban szivárogtak át az emberek, majd oszlopokba tömörültek az úttest szélén álló harcosok sorfala mögött, a járdán.

Bármilyen szélesek voltak is ezek az egész járdát elfoglaló oszlopok, bármennyire folyamatos volt is a mozgásuk, mégis keskenynek és lassúnak látszottak ahhoz az emberáradathoz képest, amely a páncélautók során túl tombolt.

A ZISZ más autókkal együtt nemsokára bekanyarodott egy mellékutcába, és ismét megállt.

Valgan és Bahirjov gyalog indultak tovább. Néhány perc múlva egy másik, ugyancsak páncélautókból álló kordon rekesztette el útjukat.

Felmutatták igazolványukat, átmentek a szűk bejárón, és Bahirjov megállt: annyira meglepte ez a hirtelen támadt, természetellenes üresség, amely itt, a második kordon mögött elébe tárult. A néptelen utca sima aszfaltja teljesen szabaddá nyílt a szem előtt, és csak úgy ragyogott a reflektorok szőke fényében. Egyetlenegy autó sem veszélyeztette Bahirjov testi épségét. Távolabb is csak két gyalogjáró vágott át sietve ezen az üresség.

A néptelen utcákon, a kísérteties, halotti fényben a közönséges házak is olyan ünnepélyessé, pompássá váltak, akár a paloták.

A Szakszervezetek Háza e vasgyűrűvel körülvett ürességmögött magaslott elébük. A fundamentumáig koszorúk hal-

mával elborított épület mintha föléjük emelkedett és a fehéren világító ködben úszott volna.

Bahirjovnak nehezére esett az érintetlen aszfaltra lépni. Még Valgan is zavarba esett, és megállt egy pillanatra, csak aztán indult tovább, keményen koppanó, katonás léptekkel. Önkéntelenül kényelmetlenséget is érzett amiatt, hogy üres övezeten halad át, de büszkeséget is amiatt, hogy arra az aszfaltra léphet, amelyet nem érinthet az idezúduló ezer meg ezer ember lába.

Bahirjov még nehézkesebben lépkedett, mint máskor. Amikor körötte szorongtak a hozzá hasonló emberek, élő, forró leheletük elűzte a halál hidegét. De a pezsgő, emberi érzések most már a vasgyűrű mögött maradtak. Bahirjov egy pillanatra kettesben érezte magát zaklatott gondolataival, és ezek a gondolatok majd' összenyomták.

Abban az ürességben, amely e·pillanatban hirtelen körülvette, volt valami figyelmeztető szándékosság. Saját lépései túl hangosan, túl keményen koppantak, mintha nem is ő lépkedne itt. Minden lépés szinte fájdalmat okozott.

Bahirjov sietve vágott át az üres övezeten, és szomorúan azt gondolta: „Torricelli-úr. Mesterséges vákuum". A mérnök most is a megszokott szakkifejezésekben gondolkozott, de azok keserűséggel töltötték meg: „A vákuum ez esetben csillapító. De mi »csillapul«? Az emberi érzések nyomása? Miért?!"

Jól tudta, hogy az érzéseknek ezt az elemi erejű áradását rendes mederbe kell terelni, de mégsem tudott szabadulni attól a gondolattól, mennyire természetellenes az a „vákuum", amelyet valaki teremtett és őriz itt.

Valgan nyomában haladva átvágott az utcán, és közvetlenül a Szakszervezetek Házához ért.

Kalapjukat levéve beléptek a kapun, és felmentek a széles lépcsőn. A reflektorok fekete dobozai prózaian és hétköznapian emelkedtek a koszorúk halmaza fölé. Bahirjov megkönnyebbülve sóhajtott fel. Itt már nem volt üresség. Két emberáradat tódult előre nesztelenül és megállás nélkül. Azok a menetoszlopok, amelyek kicsire apadtak és majd' elvesztek a téres-tágas utcán, itt, ebben a helyiségben megduzzadtak, és megtöltötték ezt a magas termet melegükkel,

leheletükkel, mozgásukkal. Vékony hangon egy hegedű szólt. Dmitrij egész zenekart, mennydörgő bánatot zúgó, hatalmas rekviemet várt. De nem volt itt sokszólamú zenekar. Úgy tetszett: csak egyetlen húr sír, de olyan vékony hangon, lélekbe markolóan, mintha maga a véredényekben tovaáramló vér zengett volna.

A nagy teremben állt a fejnél megemelt koporsó — a halottat egész hosszában látni lehetett, mintha ez utolsó búcsúkor mindenestül a népnek adták volna. Dmitrij a zöld koszorúk közt meglátta az éles körvonalú arcot, a kidomborodó arccsontot és zárt szemhéjat. A termethez képest nagy kézfej és a kar nyugodtan feküdt a test mellett.

Mindennapi halandó feküdt a koporsóban, akit azonban nem mindennapi módon a többi ember fölé emeltek, és akit a halál nem olyannak mutatott nekik, mint amilyennek az emlékművek, arcképek és dicshimnuszok magasztosságában eddig elképzelték. A halál mintegy levette róla a monumentális márványköpenyeget és a bőr sosem öregedő fényét, ragyogását. Mindazt, amit tömérdek arckép és szobor alapján megszoktak, ledobta róla a halál, és ilyen nagy kézfejjel, kiálló csontú, barna arccal, lejtős homlokkal fektette őt ide.

A halál rendszerint fenségessé teszi még azokat az arcokat is, amelyek életben egészen mindennapiak, teljesen jelentéktelenek voltak. Itt épp a fordítottja történt. Az az arc, amelyet a képekről nagysággal és jelentőséggel teljesnek ismertek, amíg élt, most a halálban meghökkentette őket egyszerű, emberi jellegével.

Bahirjov előtt egy ember feküdt, aki ugyanúgy tud megőszülni, megöregedni, elgyengülni és tévedni, mint minden más halandó. Bahirjov elnézte ezt a kezet, amely nem is hasonlított a klasszikus szobrászi formákhoz, és most egész valóságos emberi szabálytalanságában jelent meg előtte.

Szeretett volna megállni, de a szakadatlanul özönlő emberáradat tovasodorta... Tova... Kiléptek az utcára.

És lám, megint — páncélautók sorai, motorzúgás, vascsörömpölés, harcosok feszült arca, és mindezek fölött a vészes, halotti fény.

„Riadó... Harci riadó... Nagy változások előestéje —

gondolta Bahirjov. — De milyen változások lesznek? Mi hal meg ezzel a halállal? Mi fog élni örökké?"

Visszafelé még nehezebben haladtak. Az utcákból és a mellékutcákból, mindenfelől ide, a főváros középpontjába tódult a nép. A hátul jövők szüntelenül nyomták az elülsőket. A mozgás ereje a középpont felé gyülemlett, és itt mintha már nem is a maguk jószántából haladtak volna az emberek, hanem egy feltarthatatlan ár sodorta volna őket. A kocsi alig-alig hatolt előre, végül is megállt. A tömeg nyomása olyan erős volt, hogy a közeli palota rudakkal elreteszelt, tömör vasajtaja állandóan remegett és nyikorgott, mintha már-már kifordulna sarkaiból.

Egy el-elcsukló női hang harsant fel egészen közel:

— Mit csinál, maga csirkefogó? Kitépik a kezemből a táskát, a táskámat! Jaj! Fáj!...

A tömeg között megjelent egy lovasrendőr, aki a reflektorok fényében kékesnek látszó, gyönyörű, fehér lovon ült. Bizonyára már előbb idelovagolt, hogy rendet teremtsen, de most ő is csak porszem volt a tomboló emberviharban. A ló fel-felkapta keskeny, okos pofáját, s riadtan nyerített. Megijedt a lábaihoz, oldalához, nyakához szoruló emberi testek és arcok közvetlen közelségétől s felágaskodott. Vékony, fehér lábával, sötét patájával már a levegőben kalimpált. Kiáltás hallatszott.

Sötét kezek félretaszigálták a ló fehér nyakát és pofáját.

Egy kemény, széles arcú, magas fiatalember — olyan, akár egy szobor — a ló felé fordult, zablájánál megragadta, és eltakarta testével az asszonyok eltorzult, hátravetett arcát.

Bahirjov azt látta, hogy az egyik pata nagy erővel rácsapódik egyenest a fiatalember domború gipszhomlokára, és sötét foltot hagy rajta. Az ifjú feje hátrahanyatlott, és eltűnt a tömegben. Százhangú jaj röppent a levegőbe, és egybeolvadt a ló szaggatott nyerítésével. A ló még magasabbra vetette pofáját, majd hirtelen eltűnt, lerogyott az emberek nyomása alatt.

— Ja-a-aj! — szállt a kiáltás az utca fölött.

Bahirjov ki akart ugrani az autóból, hogy az ifjú segítségére siessen, de nem tudta kinyitni az ajtót, annyira nyomta kívülről a tömeg.

Az emberlavina előrelendült, és a vaskapu csikorogva kitárult a szörnyű nyomásra. A tömeg az udvarra özönlött.

A sofőr az emberek után kanyarodott a kocsival. Jó sokáig tartott, amíg átjáró házak udvarán keresztül kivergődtek a szomszéd utcára. Ez már csendesebb volt. A százhangú üvöltés még hallatszott onnan, messziről, az emberek meg csak mentek-mentek a szomszédos utcákon a középpont felé.

Mindazok után, amit láttak, a Szadovoj körút tágasnak és csendesnek tetszett — pedig ez is tele volt emberekkel —, és a járda mentén haladó, kivilágított, üres trolibuszok és autóbuszok furcsa vonulásában volt valami nyugtalanító ünnepélyesség.

A Szadovoj körúton túli negyed még tágasabb lett, de itt is csak mentek-mentek az emberek, és teljes életét élte az utca, mintha nem éjfél után egy óra, hanem délután egy óra volna.

Bahirjovék Valgan barátságos meghívására átutazóban az ő moszkvai lakásán szálltak meg. Lányukat és kisebbik fiukat Moszkva környéki rokonaikhoz küldték, de nagyobbik fiától, kedvencétől még néhány napra sem akart megválni Bahirjov. Valgan családja már évek óta távol, vidéken, a gyár mellett lakott. A moszkvai lakásban csak a mama meg a háztartási alkalmazott maradt, de maga Valgan gyakran megfordult Moszkvában; „támaszpontnak" nevezte moszkvai lakását, ahol megmaradt az egész háztartása.

A lift nem működött. A lépcsőpihenőkön emberek álltak. Néhány lakás ajtaja félig nyitva volt, s a gyászinduló, amelyet a rádió közvetített, végigkísérte Bahirjovot minden emeleten.

Valgan lakásában furcsának tetsző nyugalom uralkodott. A falakon kék szemű, mosolygós családtagjainak fényképe függött. Bahirjovot most meglepték az otthonos hangulatú, kényelmes berendezési tárgyak. Gondosan megterített asztal, ezüst szalvétagyűrűk, pirosra sült karaj a tálon, vékonyra szeletelt kenyér. Valaki bedugja a szalvétákat a gyűrűkbe, vékonyra szeleteli a kenyeret...

Csak Lena, a háztartási alkalmazott volt otthon.

— Hát a többiek? — kérdezte Valgan.

Lena valamikor trolibuszkalauz volt s bizonyára azóta tartotta meg azt a szokását, hogy kifejezéstelen fahangon beszél. mintha azt jelentené be: „Majakovszkij tér! Következik a Vasziljevszkaja!"

— A nagymama a tetőn ül! — jelentette megszokott modorában. — Katyerina Petrovna meg érte ment.

A nyitott lakásajtók, a tetőn ülő nagymama sokkal kevésbé lepte meg Dmitrijt, mint a vékonyra szeletelt kenyér meg a szalvétagyűrűk az ebédlő asztalon. Mialatt feleségét és fiát várta, leült a rádió mellé, és a gombot megnyomva egyik állomást a másik után fogta. Szovjetunió... Kína... Románia... Magyarország... Gyászinduló fenséges hangjai... Mozart-rekviem... Majd hirtelen az oly kedves, egyszerű, orosz Lenin-ének.

A dal csak úgy visszhangzott szívében, s meleget lehelt az arcába. Pontosabban ki akarta tapogatni az éter hullámát, teljesen meg akarta tisztítani a hangot. Egy alig észrevehető csavarás, és máris üvöltve ujjongó dzsessz tört be fülébe. Vidám, szuszka bugi-vugi, dobaj, és állati vigadást harsogó sikongás...

Nem, nemcsak bánat volt a földön.

E bolygó levegőjében most is folyt az emberi és az állati elem tusája, a különböző hullámhosszokon, akár a páston, két világ verekedett.

„Mindenütt ott a frontod, pártom" — mondta magában Bahirjov; e szavak ünnepélyessége szokatlan volt neki, de szokatlan volt minden ezen az éjszakán.

Valgan fel s alá járkált a szobában, hol gépiesen megérintette nyugtalan ujjaival a zongora billentyűit vagy a polcon álló elefántcsont kínai bálványokat, hol markába fogta megnyúlt állát, erős mozdulatokkal simogatta, tapogatta, és beszélt, beszélt, szaggatott, lázas mondatokban. Olajbarna, délorosz arcán pirosság égett, gyönyörű, nedves szeme egy kissé mámoros, éles fényben ragyogott.

Az élmények okozta izgalom, az a féktelen, ideges energia, melyről Bahirjov már régen hallott, kirobbant minden mozdulatából. Még amikor megállt, akkor is topogott, puhán, türelmetlenül, mintha ugrásra készülne.

Bahirjov nem figyelt a szavaira. Túlságosan sok minden

zúdult a vállára. Mennyi változás egycsapásra! Változás az ország sorsában, a családja sorsában, a saját sorsában...

Traktort gyártani... Egész életét a harckocsinak áldozta. Szerette ezt a gépet, amelyet a huszadik század ütközetei alakítottak és e század csatái próbáltak ki. Gondolatban eseményeket, évszámokat, országokat vett sorra.

1936 — Madrid égő tankjai. *„Los tanques arden"*[1] — és e spanyol szavakra mindjárt ott a felelet: dieselmotor és új üzemanyag a szovjet harckocsikban.

1939 — a Mannerheim-vonal kiserődjei és ágyúi. És alig másfél-két hónap múlva — mintegy válaszképpen — megjelennek a „Klim Vorosilov", megerősített harckocsik.

1943 — német „Tigrisek" a kurszki ívben. És mindjárt megvan rá a válasz: a hatalmas rohamágyú.

Elkövetkeztek a támadás forró napjai — és máris itt a támadás eszköze: a „Joszif Sztálin" gyors mozgású nehéztank, messzehordó lövegével, itt az ágyú, amely óriási kezdősebességgel röpíti ki a lövedéket.

Villámgyors reagálás a harci feladatokra, száz irányú kutatás!

És a traktorok? A jobb is, a rosszabb is, az elsőrendű is, a másodrendű is nyugodtan, sokáig él, szántogatja a kolhozok földjeit. És munka közben minduntalan eltörnek különféle alkatrészei...

„Képzeljünk el olyan harckocsit, amelynek alkatrészei csata közben csak úgy maguktól eltörnek — gondolta Bahirjov. — Ha ilyen tankokat adtunk volna a hadseregnek, akkor kegyetlenül meg kellett volna büntetni bennünket!"

Dmitrij a jelenlegi traktorokat csupán a jövő gépei durva vázlatának tartotta. Óra vár az a feladat, hogy megteremtse őket.

És ezen az ismeretlen területen ez a csaknem ismeretlen ember fogja irányítani. Milyen ember ez? Kitüntetett, a Munka Hőse érdemrendet kapott. A háború alatt visszhangzott nevétől az egész Urál, ahol akkor kezdett új életet átköltöztetett gyára.

„Úgy hallom, erőskezű, de kicsit nehéz ember. Miért en-

[1] Égnek a tankok

gem választott? Jó pár leszünk mi? A vérmérsékletünk mindenesetre szögesen ellenkezik. De talán jó is ez az igazgató és a főmérnök esetében. Egymást kiegészítő gépcsoport? Erről van itt szó?! Miről is beszél?..."

— Ha meggondoljuk — mondta Valgan —, a halál sokszor nem csupán bevégzése, hanem tükörképe is egy egész életnek! Csak képzeld el... Itt egy gyár. Több futószalag is üzemben van... Nehéz megmondani, mit végeztek, mit nem végeztek eddig: minden üzemben, mozgásban van, az ember nem tudja pontosan megállapítani... És egyszerre csak... Minden megáll. — Valgan mozdulatlanná dermedt egy pillanatra, mintha hirtelen megmerevedett volna. Nemcsak szavakkal, hanem rugalmas mozdulatokkal, majdnem szobrászi pózokkal, rendkívül mozgékony arcának játékával fejezte ki gondolatait. Előre nyújtotta karját, kinyitotta barna tenyerét és megismételte: — Minden megáll... És akkor... mit végeztek, hogy végeztek, mindezt egyszerre olyan világosan látja az ember, mint a tenyerét! Érted? A halál, akár a lencse, a gyújtópontba gyűjti az egész élet tartalmát. A levéltetű úgy pusztul el, mint egy levéltetű. De amikor egy lángelme hal meg, érezni lehet, hogy beleremeg a világ! Én szerencsés ember vagyok, sosem irigykedtem senkire. De ma mégis majdnem elfogott az irigység. Mit irigyeltem?... Furcsa még kiejteni is! A halált! De milyen halál ez! Micsoda megrendítő nagyság! Érted? Ennek az egész zseniális életnek a tükröződését ma ott láthattad az utcán! Az a nagyszerűség, az a feltarthatatlan előrenyomulás a cél felé, ezer meg ezer ember áradása, s valamennyit egy eszme lelkesíti! Érted? Egész élet ebben az egy éjszakában! Akárha tükörben villant volna fel! Fejtsd meg ennek az éjszakának az értelmét, egész életének értelmét fejted meg.

— A nagymama a háztetőről! — jelentette kalauzi hangon Lena.

Belépett Valgan anyja és Katya.

— Megjöttél? — kérdezte Katya Bahirjovtól. — És hol van Rizsik?

— Hogyhogy hol van? — kiáltotta meglepetten Dmitrij. — Rizsik veled volt!

— De kiszaladt az ajtón utánad!

— Utolért a kocsinál, de én nem vettem fel... Azt parancsoltam neki, hogy azonnal menjen vissza hozzád!

Hallgattak egy ideig. Aztán — mintha ajka nehezen válna el a fogától — megszólalt Katya:

— Még nem jött vissza...

Egymásra néztek.

„Én hétkor mentem el... Most kettőre jár... — Gondolatai egymásra tódulva, tolongva iramlottak előre. — Neki mindig ott kell lennie az események középpontjában... Ha felvonulás van, mindig az emelvényhez törtet... A fiatalember patasújtotta homloka... Kiáltás... Még szerencse, hogy Katya nem tudja... Mialatt én ott voltam... Talán éppen ő... Hogy' igyekezett Sztálinhoz!... Ez a lendület és... ez a pusztulás?! Lehetetlen! Miért?! Minek?!"

Borzalmas volt arra gondolnia, hogy meghalt a fia. Ha betegség, víz, tűz vagy gonosztevő keze okozza ezt a veszteséget, ez elviselhetetlen bánat lett volna Bahirjovnak, mindez valahogy mégis belefért volna tudatába. De az, hogy a kisfia elpusztuljon *ezen* az éjszakán!... A pusztulás a gyermeki lélek első magasztos fellángolásakor, amikor túláradó hittel, feltarthatatlanul igyekezett Sztálinhoz: Rizsik szemében ő megtestesülése volt mindannak, ami nagyszerű csak van a földön... Vinni a legjobb embernek mindazt, ami a legjobb benned, és nekicsapódni a csalogató fénynek, mint az éji lepke, mely elég, mielőtt még elérte volna célját...

Ez a pusztulás nemcsak elviselhetetlennek, hanem iszonyatosnak is rémlett, és sehogy sem fért a fejébe. Ebből az árulás lehelete áradt, a gaztetté, amely a szentek szentélyébe tör... Egy pillanatra minden háttérbe szorult... Csak azt a drága fiú-arcot látta, a lángoló, nyílt, bízó tekintetet, meg annak az ifjúnak patasújtotta, élő, meleg homlokát...

Dmitrij csaknem hangosan sóhajtott fel: „Szaladok! Megkeresem!"

— Menjünk! — szólt feleségének.

— Hová? — Valgan parancsolóan megragadta a vállát. — Hová mentek, esztelenek. Ugyan, hát hogy találnátok meg ebben a tömegben? Telefonáljatok! Először a rendőrségre... — Közelebb húzta a telefont, s odaadta a telefonkönyvet.

Dmitrij felhívta a rendőrséget.

— Elveszett egy fiú... Ne felejtsék el: nagyon vörös. Olyan... szinte tűzvörös hajú... Nem lehet észre nem venni... Nem lehet nem megjegyezni...

Dmitrijt meglepte, hogy telefonhívását minden csodálkozás és felesleges kérdezősködés nélkül fogadták.

— Felírtuk... Utánanézünk... Majd közöljük...

Ez a válasz olyan sietősen, tárgyilagosan csengett, mintha az ehhez hasonló esetek a dolgok rendjéhez tartoznának ezen az éjszakán!

Más rendőrőrszobák. Szklifaszovszkij-intézet. Kórházak. Poliklinikák. Telefonszám telefonszám után. Egyik csengetés a másik után.

Dmitrij rekedt hangon egyre ugyanazokat a szavakat ismételgette:

— Nagyon vörös... Egészen tűzvörös... Nem lehet nem észrevenni! Nagyon vörös... Nem lehet nem megjegyezni.

És válaszul mindig ugyanaz az ijesztő, hétköznapi tárgyilagosság...

— Utánanézünk... Közöljük... Várjon...

Végül letette a nedves kagylót. Arca, háta megizzadt.

— Nem eshetett semmi baja. Mindnyájan voltunk kamaszok. Majd mindjárt előkerül — hajtogatta Valgan. Most már nem beszélt az élet és a halál magasztosságáról.

Katya csak ült, s mindkét kezével erősen megkapaszkodott az asztal szélében.

Dmitrij azt gondolta: most kettesben kellene lennie Katyával. De nem! Miről, hogyan beszélgetnének most? Szörnyű most beszélni.

Mit tegyen? Elhajtasson? Keresse?

— Megyek... Kimegyek.

Kiment az utcára. Felesége szótlanul követte.

A tömeg csak ment-ment. A nagy tolongásban és a sötétben még azokat sem lehetett jól látni, akik három lépésnyire voltak.

— Talán már telefonáltak is — szólt az asszony. — Vagy talán most telefonálnak.

Attól félve, hogy elkésnek, futvást futottak vissza. De még nem hívták fel őket. Leültek a telefonnál.

E valószínűtlen, rohanó éjszaka minden eseménye háttér-

be szorult egyetlenegy eseményhez, a fiú eltűnéséhez képest. Valaki folyton ott mozgott, sürgött-forgott körülöttük.

— Tálalva van! — jelentette a kalauzi hang.

Valgana, az égő szemű, ősz öregasszony panaszosan és határozatlanul próbálta megnyugtatni őket:

— Majd hazaszalad. Megkerül... Egyenek már valamit. Eleget izgultak... Kimerültek...

Sült hús émelyítő szaga áradt. Valaki evett; Dmitrij az étel szagától és látásától édeskés undort érzett.

Mindaz, ami körülvette, távolinak, szinte láthatatlannak rémlett, csak egy tárgy volt, amely szokatlan nagyságot és súlyt nyert szemében — a telefon. Dmitrij még sohasem látta ilyen élesen a görnyedten fekvő telefonkagylót, a gúla alakú, sötét felületet, a számlap fehér koszorúját, az asztal zöld posztóján kígyózó fekete vezetéket. Percről percre várta a hívást, de amikor megszólalt a telefon, olyan hirtelen és élesen kongott, akár a félrevert harang.

Dmitrij a telefonhoz rohant. A kagyló előbb arcába ütközött, aztán halántékának, végül füléhez tapadt.

— Igen-igen, hallgatom!

Rekedt férfihang erőlködve kiabálta messziről:

— Ládába raktuk!

— Mit? Mit, mit?!

Egy pillanatra átvillant agyán az az őrült gondolat, hogy Rizsik már élettelen test, amelyet holmi ládába lehet rakni. Minden lehetségesnek és valószínűnek látszott.

— Egy láda melegágy-üveget most raktunk fel, de kence nincs! — mondta a rekedt hang.

— Micsoda? Kence? Miféle kence?

— Vaszil Szergejevics? Mondom: nincs kence. Majd pótolom valamivel.

— Téves számot hívott...

Letette a kagylót.

— Uramjézusom! — kiáltotta a nagymama, és egy pohár vizet adott Katyának.

Dmitrij szüntelenül az óráját nézte. Az idő nem folyt, hanem csupán szivárgott a feszült érzések és gondolatok sűrű szövedékén át. A várakozással, félelemmel, reménnyel, egymásra halmozódó gondolatokkal telezsúfolt másodpercek

megnyúltak, elnehezültek. Azt hitte, hogy elmúlt már az egész éjszaka, de még csak húsz perc telt el, amikor a nyitva hagyott ajtón belépett Rizsik. Egy ismeretlen, borotvált arcú, sovány, szemüveges öregember hozta.

A vörös hajú, ragyogó arcú, piszkos kezű, szeplős, élénk, pisze fiú ott állt mellette.

Dmitrij teljes erejéből vállon ragadta, magához rántotta, és aprószeplős, nedves arcába nézve csak azt ismételgette:

— Te... te... te...

Aztán, mivel halálos fáradtságot érzett, ellökte magától fiát és a kerevetre hanyatlott. Katya mellére szorította a vörös fejet.

— No... Ide hoztam... Úgyszólván, pórázon vezettem ide — mondta gúnyosan az öreg. Katya megköszönte.

— Hogy került magához? — kérdezte.

— Betört az ablakon... — folytatta ugyanolyan haragos gúnnyal az öregember. — Megpróbáltuk felhívni önöket egy telefonfülkéből... Történhetett valami a telefonjukkal, folyton foglaltat jelez. Azt mondja a feleségem: „Hamarább hazaviszed, mint ahogy telefonon eléred őket. Vidd", azt mondja. „Ilyen ez az éjszaka! Nekünk is voltak gyermekeink." Csakugyan! Nekünk is voltak gyermekeink... Hát hazahoztam! Pórázon... Egyre csak ide iparkodott.

— Kosztyával indultunk el — mondta Rizsik el-elfulladva. Ide-oda forgatta fejét, és majd kitépte magát Katya kezéből. — De nem a tábornok-Kosztykával, hanem azzal, aki három házzal arrább lakik... Azt mondja: „Tudok egy átjáróházat!..." Mi aztán szaladtunk i-is! De ott rengeteg ember volt! A kapu be van zárva, és magas! Mellette meg egy alacsony ablak! Egy bácsi benyomja-a! Csakúgy recseg az ablak! A bácsi be az ablakon, Kosztyka meg én utána, be az ablakon, a folyosóra. Anasztasz Vasziljevics meg, ő az, me-egfog bennünket, és be, egyenest a szobába. Ott van egy öreg néni! Az ágyon meg egy vörös kandur! Mi az Oszlop-csarnokba akarunk menni, ő meg feltart bennünket! Kosztyka erre a hasába fejel az öreg néninek és kiszalad. De engem elkapott a néni a kabátomnál fogva. A kandur megijedt, és ú-úgy keresztülugrott rajta! Az öreg néni meg azt mondja: „Ejnye, ti vörös ördögök!"

Dmitrij odament fiához, és csontos öklével erősen rákoppantott a tarkójára.

— Térj észre! Egy öreg néni hasába belefejelni?! Ilyen napon így csibészkedni?! Gondold meg, mit beszélsz!

Rizsik egy pillanat alatt elhallgatott.

— Ne haragudjék rám e miatt a kis nyavalyás miatt — mondta Dmitrij az öregnek.

Mialatt odarendelték a sofőrt meg az autót az öregnek és megkínálták teával, Rizsik szótlanul ült a széken, és rágta a karajt.

Aztán apjához fordult, és barna szemével — amelyben még ott lángolt az izgalom — apjára tekintett.

— Mért vágtál fejbe? — kérdezte szemrehányóan. — Nem igazságos! Hisz nem én fejeltem bele az öreg néni hasába, hanem Kosztyka. Ha igazságosan vágsz fejbe, egy szót se szólok!...

— Ne szaladgálj el engedély nélkül! És ne mássz be a mások ablakán!

— De ha be volt zárva a kapu?!

— Ülj itthon!

— Ez nem igazság! — mondta meggyőződéssel Rizsik. — Nem csibészkedni mentem én! Én Sztálinhoz akartam menni! Mindenki mindig csak azt mondogatta: „Sztálin, Sztálin!..." Hát hogy nézhetném meg? És most egyszerre meg lehetett volna nézni!... Mindenki szaladt, hogy megnézze. Én is szaladtam. És te fejbe vágsz!

Valgan megmarkolta állát, aztán megsimogatta, és hangtalanul, csupán a leheletével nevetett.

— Majd kapsz még különbet is — fenyegette hangosan Dmitrij. — Cirkuszt csinálsz itt! Holnap majd másképpen beszélek veled.

— Az őszinte bánat mindig tartózkodó. És ami őszinte, az mindig nemes — mondta halkan az öreg Rizsiknek, és félretolta a teát, amelyet meg sem ízlelt. — Meg kell különböztetni a szeretetet ő iránta és... a szeretetet a szenzációk iránt! — Sovány ádámcsutkáját kidüllesztve felvetette fejét, hallgatott egy ideig, aztán így fejezte be: — Szenzáció-éhség! — Fejével Rizsik felé vágott. — Több volt itt a szenzáció-éhség, mint a bánat! Szégyelld magad, fiatalember!

— Én nem fiatalember vagyok, hanem kisfiú — tiltakozott Rizsik. — De mi az a „szenzáció-éhség"?

— Az, ami miatt ma elszöktél! — torkolta le Dmitrij. — Holnap majd megmagyarázom, hogy örök életedben megemlegeted! Most pedig mars az ágyba!

Katya elvitte fiát.

Elhajtatott az öreg is. Mindnyájan lefeküdtek.

Bahirjovék Valgan nagy dolgozószobájában kaptak szállást.

Katya, Rizsiket magához szorítva, a pamlagon aludt.

Rizsik hol felkiáltott, hol azt dünnyögte álmában:

— Elkapják a télikabátját!... Eressze el, bácsi! Kosztyka! Dobd le a kabátod, és mássz be az ablakon!

Dmitrij nem tudott elaludni, csak ült a szétnyitható rekamié szélén, s hol az izgalmaktól elgyötört feleségének lélegzetét, hol fiának dünnyögését figyelte. Az utcán egymás után suhantak el az autók. Az ablaknál díszpálma állt, leveleinek árnyéka szüntelenül egyik falról a másikra siklott, úszott át, a fényszórók sugarában hol nagyra nőtt, hol összezsugorodott, hol beleolvadt a félhomályba, de egyre imbolygott, és folyton változott a körvonala. A Dmitrijen elhatalmasodó gondolatok is ugyanilyen változékonyak voltak, hol óriásak, hol kicsik, de mindenképp homályosak. Emlékezetében minden újra megjelent, amit átélt ezen az éjszakán. A halott széles tenyere, a Szakszervezetek Háza fölött foszforeszkáló szárazköd, a küszöbön megjelenő Rizsik, aki mintha halottaiból támadt volna fel. Rizsik él, de az a fehér homlokú fiú, a más fia?... Az nem jut vissza a szülei házba soha. Mi vonzotta oda, és mi pusztította el? A ló patája olyan sötét csíkot vont végig a homlokán, mintha bélyeget sütött volna rá. De miért sütött rá bélyeget? A túlságosan forró szeretetért, a heves hitért, amely az emberek legsűrűjébe dobta?

Felzaklatott, álmatlan agyában viharosan száguldoztak a gondolatok.

Dmitrij megszokta a háború megrázkódtatásait. Nyugodt maradt az égő műhelyekben is. A háború legsúlyosabb napjaiban is változatlanul megőrizte józan ítéletét: tudta, mi történik, és pontosan kiszámította, mi lesz. Ez a józan ítélet,

ez a pontos számítás volt fő jellemvonása. Most, ha csak egy kis időre is, de mintha elvesztette volna — s vele önmagát veszítette el.

Azt gondolta: ha az apa hal meg, a család élete tűnik az ember elé. Ha a vezér hal meg, az ország élete elevenedik meg emlékezetében. A halál sokmindent tisztáz, de nehéz gondolatban átfogni egy nép életének negyed századát. És milyen negyed századot?!

Valgan azt mondja, hogy a halál mintegy tükrözi az életet. De mi tükröződött vissza ebben a halálban? Sokminden összekavarodott ezen az éjszakán: az emberoszlopok fenséges gyászmenete a terem bánatos csendjében, és a véres tolongás odakint, a téren... Az ifjú fehér homloka, mely lehanyatlik a patacsapás alatt, s az öreg, aki potyautasként akar kapaszkodni a hátsó kerékre... A nép útja az Oszlopcsarnokba; ez a mozgás, melyet az akarat és az öntudat diktál, csak a mágnes vonzotta vasreszelék elemi erejű mozgásához hasonlítható...

Mit kutatott a nép ott, a ravatalnál? Mit akart elragadni az elmúlástól? Mit akartak — hiába — utolérni az emberek, mit akartak látni? Azt az olajbarna arcú embert, akinek — termetéhez képest — olyan nagy keze van? E nagyszerű kor igazságát, amelyet számukra az testesített meg, akinek nevével éltek és haltak? Gondolatai egymást félrelökve és megelőzve száguldanak tova... És egyre zeng az a bús, vékony hangú húr, amely mintha a vérben zokogna. Szeretne megőrizni mindörökre valami értékeset abból, amit átélt és látott ezen az éjszakán, hogy átadja másoknak is, ha eltávozik az életből... Szeretne levágni, megsemmisíteni valamit, kidobni emlékezetéből, mintha nem is lett volna sosem.

Mit kell levágnia, mit kell kidobnia emlékezetéből — még nem tudta megállapítani pontosan. Azt a hirtelen támadt, természetellenes „vákuumot" ott a Szakszervezetek Háza előtt, a fényes aszfaltot meg a néma palotát? Azt a patasújtotta homlokot? Azt a veszélyt, amely Rizsiket fenyegette? Bódító érzései még szétfolytak, nem fértek szavakba. Sokkal könnyebb lett volna meghatároznia, hogy mit akar örökre megtartani emlékezetében? A népek egybeforrott, nagyszerű, magasztos gondolatait, amelyek milliókat kap-

csoltak össze ezen az éjszakán. A sok-sok szív akaratából fakadó, feltarthatatlan mozgást *egy* cél felé! Ez soha el nem múló, örök élmény volt, és ha ezt elveszíti, számára annyit jelent, mint ha önmagát veszti el.

Eddig csak élt-élt, mint mindenki más, követte szívének indulatait, a környező élet áramát, meg sem próbált elfilozofálgatni a maga sorsán. Csak most érti világosan, hogy épp ilyet akart... Csakis ilyet... Semmi másért nem cserélné el ezt a sorsot. Ezen az éjszakán először érzi világosan, hogy az ő élete is egy kis csepp az egész nép nehéz, de boldog — hibáktól és terhektől sem mentes, de diadalmas mozgással teli —, dús életében. És derűs otthonát most különösen tisztának látta, amúgy is vonzó munkáját különösen lebilincselőnek érezte. Agyában és szívében megőrizni mindazt a nemeset, amit a nép átélt és ez az éjszaka tükrözött — annyit jelentett Bahirjov számára, mint megőrizni önmagát, sorsát, egész lelki alkatát. A huszadik század első fele — ez az ő kora; az az ország, amely a kapitalizmustól eljutott a szocializmusig — ez az ő hazája, ő pedig ennek a kornak és ennek az országnak fia.

Odament az ablakhoz. Az utca világos és még mindig népes volt. De az emberek most már a központ felől jöttek, lassan haladtak, és már a mozgásuk is csupa-csupa tűnődésnek látszott. Bahirjovnak szemébe tűnt, mennyire fáradtak: görnyedt a válluk, nehezen járnak, azt is látta, hogy sokan igen egyszerűen, sőt szegényesen voltak öltözve.

Már halványult és hamuszürkére vált az ég, de ő még mindig az ablaknál állt, megfeszítette hátát, ökölbe szorította kezét, és érezte vérének lassú lüktetését. Úgy rémlett, nemcsak agyára, hanem izmaira és szívére is rágördültek — mint óriási tömbök — a gondolatok. Azon gondolkozott, hogy ez a legnagyobb, ez a legönfeláldozóbb nép magára vállalta a harc nehezét, feláldozta kenyerét és vérét, odavitte más népeknek mindazt, ami emberi, hogy nekik adja tulajdon kenyerével, sőt néha tulajdon vérével együtt... Ám ennek a népnek, amely azzal a bőkezűséggel bőkezű és azzal az önfeláldozással önfeláldozó, amely a kimeríthetetlen erő sajátja, ennek a bátorságában, nemességében, tetteiben boldog népnek nemcsak ezekben kell boldognak lennie. Bol-

dognak kell lennie abban is, hogy olyan dúsan jut neki kenyér, amilyen dús a jósága, jut olyan meleg tűzhely, amilyen meleg a szíve, és olyan gyönyörű ruha, amilyen gyönyörű a sorsa is. Hogy lehet összeegyeztetni mindezt? Hogy alakul majd ezentúl annak a népnek az élete, amely élére állt az emberi és az állati között folyó küzdelemnek, azé a népé, amely elöl halad?

— A ruha ujja elszakadt, az egyik sárcipő elveszett — hadarta el-elfúló, vidám hangon álmában Rizsik. — Hát hogy' menjünk Sztálinhoz rongyos ujjal, fél kalucsniban?

A magasztos és a jelentéktelen hogy' összekeveredett ezen az éjszakán!

Az utcai lámpák és az ablakok világát elhalványítva pirkadt a hajnal. Az úttestek aszfaltjára már kimásztak a prózai utcaseprő gépek. A trolibuszok egymás után, egyenlő távközökben, elindultak szokásos útvonalaikon.

A legmagasabb és legkönnyebb felhő, amely egy perccel előbb még oly halvány volt, hogy alig lehetett észrevenni a hajnali égen, szinte lángra gyúlt; azután égni kezdtek a távolban az alacsony gomolyfelhők dús csúcsai, és percről percre tovább terjedt rajtuk a pirosság, mind lejjebb ereszkedett, egészen lapos, kék aljukig. Mind magasabbra hágott a nap...

Bahirjov agyába hirtelen belenyilallt egy régi, már-már elfelejtett élmény, amelynek látszólag semmi köze sem volt ehhez az éjszakához. Eszébe jutottak a legdrágább lénynek, tulajdon vérének, fiának első léptei.

Katya a háború elején elutazott fiával a városból a bombázások elől. Bahirjov nem szabadulhatott idejében a gyárból, s most a tömegen át a pályaudvar előtt levő kiskert bejárata felé furakodott. A bombázásoktól eltorzult rácsos kerítés mellett haladt, s a túlsó oldalon megpillantotta fiát. A bő flanellnadrágjában kis mackóhoz hasonlító, pöttöm gyerek anyja mellett állt, s nagy igyekezettel kapaszkodott a kiskerti pad szélébe, riadtan nézte a mellette szamukláló ösztövér kutyát, a téglatörmeléket, a minapi tűzvésztől összekunkorodott vascsíkokat.

— Rizsik! — kiáltott be Bahirjov a rácson át.

A fiúcska odafordította kis fejét, meglátta, elmosolyodott,

kimutatta két kicsiny fogát, és szétterpesztett ujjaival feléje nyúlt. Eddig csak úgy tudott járni, ha megfogódzott valamiben; most akart is menni apjához meg félelmes is volt elszakítani a padtól másik kezét — megtenni az első önálló lépést. De ez a kisfiú, noha még nem tudott járni, már tudott szeretni. És a szeretet erősebbnek bizonyult a félelemnél. Elszakította magát a padtól, előre lendült, és egész testével imbolyogva, kurta lábacskájával bizonytalanul apja felé indult. Bahirjov szíve elszorult. Egy öklömnyi emberi melegség és öröm, amelyet a szeretet mozgat, szétterpesztett ujjú kacsóját előrenyújtva, rogyadozva megy felé.

És Bahirjov rádöbbent, milyen borzalmas és vészes, amit maga körül lát: a hegyes tégla, a vas, amelyet görcsösre kunkorított a tűz, a megtépkedett, szamukláló kutya.

Csak egy vicsorgó, éles agyarú, öreg kutya volt, amelyet jól megtépáztak a kutyacsatákban, mégis mennyire magabiztosan és fürgén futkosott hosszúszárú lábaival, milyen pimaszul, mohón és ügyesen szaladgált ott az emberek és a csomagok között.

— Katya! Vigyázz, ott egy kutya! — kiáltotta Bahirjov.

Felesége felkapta a gyermeket. Ezzel véget ért az eset.

De Bahirjovnak örökre emlékezetében maradtak kisfiának rogyadozó léptei, meg a szeretetnek, a büszkeségnek és a riadtságnak az a perzselő érzése.

Miért nyilallt át rajta most oly hirtelenül ez az emlék? Tenyerével keményen megdörzsölte homlokát. „Mi van velem? Mért gondolok most a gyermekem első lépteire?" Eszébe jutottak három és fél évtized eredményei, mindenminden — az erdősített pusztaságoktól a diadalmas ütközetekig. Bár hatalmába kerítette az izgalom, a magabiztosság mégis ott volt gondolatainak forrásánál, vérében, csontja velejében. Óriási tapasztalat volt mögötte.

De miből fakad a szeretetnek és a riadtságnak az az érzése, melyhez hasonló csak fia első léptei láttán lepte meg? Lehet, hogy a mi három évtizedünk csak első lépésnek látszik, ha abból a messze távolból tekintünk vissza rá, amikor a kommunizmus már az egész földön diadalmaskodik, és a háborút csak a régmúlt őrültségének látjuk? A jövő történésze talán azt mondja majd, hogy az évezredes, véres múltban

az az ország, amely emberséges, új törvényt hozott, a huszadik század elején az első lépéseket tette meg. Azt fogja mondani: ez az ország meleget és fényt hozott, megtanult járni és terhet hordozni, pedig nem volt idősebb, tapasztalt kéz, amely vezette volna, de volt sok-sok olyan kéz, amely félrelökte, megütötte volna, hogy minden bizonytalan lépésekor kárörvendezve diadalmaskodjék.

Megint riadtság szorította el szívét, és a háborgó érzések meg a józan gondolatok harcában — ismét győzött az értelem. Dmitrij önmagát megcáfolva újból azt mondta: nem! Az az eljövendő történész majd meglátja, hogy három évtizeddel e márciusi éj előtt a végeláthatatlan hóbuckák, úttalan utak hazája, vérbefagyott, tönkrement koldus volt ez az ország. Félfeudális. És a messzi jövő történésze majd nem a gyermek első lépéseiről, hanem az első évtizedek gigászi munkájáról beszél...

A másik szobából kimért, puha léptek hallatszottak át. Valgan egyik saroktól a másikig járkált fel s alá.

„Nem alszik — gondolta Dmitrij. — Nem tetszett nekem ma valami benne. A szószátyársága? Meg az, hogy markába fogja és simogatja, cirógatja tulajdon állát?... Á! Ez mind csak semmiség! Erélyes és heves, fáradatlan és — úgy látszik — érzékeny is, mert lám, nem alszik, csak járkál... gondolkozik... mint az egész nép ezen az éjszakán... ezen a reggelen..."

Valgan csupán azért, mert fel és alá járt a másik szobában, egyszeribe közelebb került Dmitrijhez, mint azon az egész napon, amelyet egymás mellett töltöttek el.

Mi hatolt ma éjjel időn, falakon át?

A csenevész hajnal már a városra omlott, de sok házban még világítottak az ablakok. Hányan járnak fel s alá a szobájukban ezen az éjszakán, ezen a hajnalon ugyanúgy, ahogy ő, hányan állnak meg az ablaknál, és gondolkoznak el e fiatal ország vésszel terhes, mégis fényes és diadalmas útján, amelyet az ellentmondások és küzdelmek tépázta, óriási régi világba tört?!

Kiki magára gondol, kiki a maga módján, de a nép gondja, töprengése mégiscsak *egy* volt ezen az éjszakán, amely immár szemlátomást derűs és tiszta nap reggelévé újhodott.

AZ IDEGEN GYÁR

Hajnalban érkeztek meg.

A lakás gondosan ki volt takarítva, és berendezve minden szükségessel.

— Te csak rendezd el itt a holmikat, Katya — mondta sietve Dmitrij. — Én most átmegyek Valganhoz, övele meg majd a gyárba indulunk.

Katya az előszobába szaladt.

— Csak vegyél fel más ruhát. Mégis bemutatkozni mégy. Így mégsem mehetsz...

Bahirjov az előszobában függő tükörbe pillantott. Álmos, sötét szempár tekintett vissza rá firtatóan. Ruhája nem gyűrődött meg, és nem piszkolódott be. Haja olyan simára volt fésülve, hogy csak úgy ragyogott.

— Jó ez! — mondta határozottan.

— A csimbók! — kiáltotta Katya, és megragadta férje kabátujját.

Amíg meg nem nősült, Bahirjovnak fogalma sem volt arról, hogy hajcsimbók ágaskodik a feje búbján. Mindig gondosan megfésülködött, és frizuráját az akkurátusság mintaképének tartotta. De talán mert fésülködés közben feltartotta fejét, és így elvesztette azt a lehetőséget, hogy megszemlélje a feje búbját, vagy mert munka közben állandóan csavargatta és cibálta haját a feje tetején, vagy valami más okból — mindig ott ágaskodott a csimbók a búbján. A közönséges egy síkú tükörben nem látta, de a háromrészesben, amelyhez Katya odavezette, valóban fura kép tárult elébe: a kifogástalanul elválasztott, oldalt fésült haj fölött megtépázott kakastaréjhoz hasonló csimbók meredezett. Bahirjov ilyenkor mindig megértette Katya szenvedéseit. De hármas

tükörbe csak kétszer nézett egy évben, máskor semmit sem jelentett számára a csimbók. Így hát most is csak legyintett Katya felkiáltására és elment. Valgan már a kocsijában várta.

A város, bár még olyan homályos volt, mint éjjel, már ugyanúgy nyüzsgött, mint nappal.

Az út jobb oldalán, a part mentén, a terebélyes fák alatt még ott fészkelt a homály, de balra már ragyogtak az egyforma háromemeletes házak ablakai, és a járdák meg az úttestek tisztára sepert aszfaltján egy irányban haladtak az emberek. Pobedák és Moszkvicsok előzték meg őket. Láncaikat csörgetve egymás után siklottak el mellettük a villamosok.

Egy kissé fagyott, de a szél, amely a folyó felől betört az autó nyitott ablakán, nyirkos volt, és az olvadó hó, az enyhülés finom illatát hozta.

Végre feltűnt a díszes tér a gyár előtt. Csupa bíborvörös állvány. A tér fölött magasan egy óra számlapja világított, olyan sárga volt, akár a hold.

Az utcák sugarasan futottak a gyár felé, és a térre mindenünnen csak úgy áradtak az emberek és az autók — ütemesen, egyenletesen és serényen.

A kanyarnál elébük tárult a gyárkapu oszlopsora. A lámpafüzér kirajzolta a boltívek könnyű körvonalát. A bejárat tágas, levegős volt, mintha nem is gyárba, hanem valami díszes tengerpartra, márvány lépcsőfokokra, a sima, széles vízhez vezetne.

„Hát ez a gyár..." — gondolta Bahirjov és elszomorodott.

Milyen megszokottnak és jónak látszott most egész eddig elmúlt élete, az a kisváros, amely születése óta szívéhez nőtt, meg az a gyár, amelynek minden gépét ismerte.

Bármennyire ünnepélyes és nagyszerű a bejárat boltíve, mégiscsak idegen. Nagyon-nagyon vágyódott arra, hogy a szívéhez nőtt gyár hétköznapi bejáratán lépjen be. „Ott a helyemen voltam. De a helyemre kerülök-e itt? Elboldogulok-e?"

Dmitrij Valgan nyomában haladva felment a bordó futószőnyeg borította széles lépcsőn a gyárigazgatóság emeletére, s belépett az igazgatói szobába.

Parádés volt a dolgozószoba. A krémszínű, fényezett falborítás, a barna bőrhuzatú fotelek és a hasonló tónusú barna függönyök szolíd előkelőséget adtak neki. Nehéz zászlók bíborlottak ünnepélyesen a sarokban.

Valgan egyszerre több dolgot is csinált.

— Ülj ide! Közelebb! — mutatott helyet Bahirjovnak, aztán mosolyogva rendezgette asztalán az iratokat, és állát simogatva beleszólt a telefonkagylóba: — Alekszej Pavlovics?... Igen, igen, megjött... Tolja üdvözöl! Hogy állunk a gyártási tervvel?... És a nomenklatura? Mi van a vassal?... Az ördög vigye el! Elhoztam, elhoztam! Itt ül. Gyere ide, bemutatom. — Majd mindjárt megnyomott egy gombot, homlokát összeráncolva az iratokra mutatott, s azt kérdezte a belépő titkárnőtől: — Miért teszik elém még egyszer? Hisz már aláírtam! Elszoktak a rendtől, amíg távol voltam!

Bahirjov a maga tapasztalatából tudta, milyen boldog érzés visszatérnie az embernek a szívéhez nőtt gyárba, és irigykedve gyönyörködött Valganban. Valgan itt, ebben a pompás dolgozószobában otthon érezte magát, fürge, lángoló tekintetével, szüntelenül változó — hol gonddal terhelt, hol vidám, hol barátságos, hol haragos arckifejezésével igen vonzó volt.

„Erélyes igazgató, harcos kollektíva — mondták Dmitrijnek a minisztériumban. — A termelés megszakítása nélkül tértek át új traktor-típus gyártására, sőt egyidejűleg még emelték is a gyártási tervet. Az önköltség magas ugyan, de nehéz körülmények között dolgoznak. Elavult a gyár, tönkretette a háború, messzire esik a központtól, rosszul állnak az energia-ellátás dolgában, örökké termelési előleggel dolgoznak..."

Dmitrij tudta, mit jelent a termelés megszakítása nélkül áttérni új géptípus gyártására. Tudta, mit jelent egyidejűleg még emelni is a terveket. Valganra tekintve azt gondolta: „Nem, nem véletlen, hogy a Munka Hőse is meg híres igazgató is. Jól tudja, hogyan kell megfogni a dolgokat... Az ilyen embert nem lehet nem észre venni..."

— Jöjjenek be, jöjjenek! — mondta Valgan. — Üdvözlöm, üdvözlöm. Ismerkedjenek meg! Satrov főkonstruktőr és Csubaszov, a KB pártszervezője, ő pedig Uhanov, a főtech-

nológusunk, ugyanő a helyettes főmérnök, ugyanő látja el ideiglenesen az igazgatóhelyettesi munkakört is.

— Egy isten három személyben! — mondta nevetve a magas, szőke férfi. — Alig vártam már önt.

A három belépő erősen különbözött egymástól, más-másképpen jöttek be és foglaltak helyet.

A kékszemű Uhanov rugalmasan lépett be, annak a tiszteletteljesen mérsékelt, de már-már kitörő élénkségnek a kifejezésével, amellyel a fiatal diák belép szeretett tanárához. A Valganhoz legközelebb eső fotelba ült, és boldogan mosolyogva, egész törzsével feléje hajolt. Ha nevetett, valganosan hátra-hátravetette fejét.

Satrov, ez a csontos ember — sötét, nedves szeme félig ijedtséget, félig bűnbánatot fejezett ki — csámpásan jött be, hosszú lábával minduntalan belebotlott a szőnyeg szélébe. Ahogy leült a karosszékbe, előregörnyedt, és ernyedten megdermedt. Csak vékony nyaka meg feje forgott, rándult állandóan ide-oda, mintha szűk volna a gallérja.

Csubaszov könnyedén lépkedett, s egész sovány, szinte törékeny alakja könnyűnek látszott. Valgan egy biccentéssel az asztala előtt álló fotelra mutatott, de Csubaszov elhaladt mellette, az ablakpárkányra ült le, és onnan nézegette Bahirjovot azzal a barátságos, fesztelen, szinte már önfeledt kíváncsisággal, ahogy a falusi gyermekek nézegetnek egy új embert. Tompa fényű, szabályos vonású, hosszúkás, barna arca, nagy szája, palaszürke szeme szép volt. Nyakkendője jól illett egérszürke ruhájához.

„Vőlegény" — villant át Bahirjov agyán. Elfordította szemét, hogy ne lássa Csubaszov fürkésző tekintetét, és zsebeit tapogatta: gyufát keresett.

— Tessék! — szólt Csubaszov mosolyogva, és odatartotta traktor alakú öngyújtóját.

A pártszervező szégyellősen, nyíltan, szinte együgyűen mosolygott. Így mosolyognak mások előtt azok, akiknek nagyon is bensőségés és boldog gondolataik vannak, és bár restellik e gondolataikat, mégsem tudják megállni, hogy ne mosolyogjanak.

Csubaszov meghökkentette és elkeserítette Bahirjovot: „Vizenyős ember, vizenyős! Hát ilyen pártszervező kell

ilyen gyárba, ilyen igazgató mellé? Vőlegény — ismételte magában —, a mosolya is olyan vőlegényes."

Csubaszov tovább mosolyogva megfordult, és Bahirjov most látta, hogy jobb oldalt csupa fémfoga van. A kifogástalan körvonalú arcon ez volt az egyetlen rendellenesség. „Legalább a jobb oldalán van valami emberi" — gondolta Bahirjov, elfordult és tekintete találkozott Uhanovéval. Uhanov élesen pillantott rá, de tapintatosan mindjárt elvonta róla áttetsző, okos szemét, és Valganhoz fordult.

— Beleszokott már az új munkájába, Tolja?

— Ó, már folyton nyaggatja a különféle főbizottságokat! Nagy hajónak nagy tenger kell!

Taborovról, a volt főmérnökről beszéltek, akit sokkal magasabb munkakörbe, a minisztériumba helyeztek át.

Dmitrij egy pillanatig sajnálta, hogy nem fogadott szót Katyának, nem vette fel erre az első alkalomra új ruháját, nem tűzte fel kitüntetéseit. Eszébe jutott a csimbók, le akarta simítani, oda is nyúlt arra a helyre, amelyet Katya hol úgy határozott meg: „a fejbúbnak a tarkó felé eső része", hol úgy, hogy „a tarkónak a fejbúb felé eső része", de mindjárt megfeledkezett szándékáról, és ahelyett, hogy lesimította volna, szokása szerint olyan erővel rántotta meg azt a csimbókot, mintha meg akarná skalpolni magát. Most itt, a helyszínen, még kevésbé értette, miért választotta helyetteséül Valgan éppen őt, egy távoli gyár műhelyfőnökét, miért nem vette maga mellé saját gyárának valamelyik emberét, például Uhanovot. Valgan választása rejtély volt Bahirjovnak is és másoknak is.

Lassanként emberek töltötték meg a dolgozószobát, helyet foglaltak a hosszú asztal mellett, néhány szót váltottak egymással, és azzal az élénkséggel beszéltek az igazgatóval, amelyből kiérzett a rokonszenv és a tisztelet. Az egyik jövevény szemébe tűnt Bahirjovnak hatalmas termetével és szép, de zord arcával. Nem ment az asztalhoz, hanem némán leült egy székre, mindjárt az ajtónál. Szeme szinte elbújt keményszálú, bozontos, fehér szemöldöke alatt, amely fogkeféhez hasonlított.

Amikor a dolgozószoba megtelt, Valgan felállt. Egyszeribe csend támadt.

— Nos hát együtt van csaknem az egész parancsnoki kar. Bemutatom önöknek, elvtársaim, Dmitrij Alekszejevics Bahirjov főmérnököt. Kérem, fogadják szívesen és szeressék. És holnaptól kezdve ne hozzám forduljanak olyan kérdésekkel, amelyek a főmérnököt illetik.

Dmitrij elgondolkozott, és ültében meghajolt a kíváncsi tekintetek súlya alatt.

— Röviden tájékoztatom önöket, elvtársaim — mondta állva, határozottan, katonásan Valgan. — A legfontosabbat, az energia kérdését sikerült megoldani. Ősszel új villanytelephez kapcsolják a gyárat.

— Március, április, május, június, július, augusztus, szeptember... — számolta halkan Uhanov. — Az sok lesz egy kicsit!

— Az Állami Tervbizottságot nem lehet átugrani! Köztünk szólva — mondta Valgan hunyorogva, és szokott kézmozdulatával megsimogatta állát —, köztünk szólva, arra számítok, hogy az energia egy részét ideiglenesen megkapjuk a tavaszi magas vízállás után a régi vízierőműtől. Remélem, hogy a területi pártbizottság... és személy szerint Szergej Vasziljevics majd segít nekünk... — Előrehajtotta fejét, és ravaszkásan megint hunyorított, mintha latolgatna még valamit. — Hisz nekik is az az érdekük, hogy legyen egy élenjáró gyárunk! Az energiaszolgáltatást majd megszervezzük. A vassal bonyolultabb a helyzet. De egyet-mást mégis sikerült elérnünk. Kiment az utasítás a minisztériumtól: adjanak nekünk határidő előtt, a jövő évnegyed terhére. Hogy állunk most a gyárban a vassal?

— Nagyon komoly a helyzet — mondta Uhanov gondterhelt arccal.

— A selejt megeszi a vasat — hallatszott az ajtó mellől egy kongó hang, mintha hordóból kiáltott volna valaki. A fehér szemöldökű ember zúgó hangja betöltötte az egész szobát. — Az öntők már-már meghiúsítják az ütemtervünket... A selejt megeszi az ütemtervet — ismételte konokul.

De Valgan nem beszélt a selejtről.

— A minisztérium a munkaterv teljesítését követeli mindenáron! — mondta és különös, kemény kifejezés jelent meg egy pillanat alatt kővé meredt arcán. — Feltétlen tisz-

telet a terv iránt: ez a gyár törvénye! — tette hozzá. Nem nézett ugyan Dmitrijre, de hozzá intézte ezt a mondatot. — Tizennegyedikén kiestünk az ütemtervből. Meglazult a fegyelem... Mi van Magnyitkával?[1] Jön a vas a sürgöny szerint?...

Szemöldöke alól az uras tartású, kövéredő, szép férfira tekintett, aki most sietve felállt.

— Van vasunk... Magnyitkától...

— Miről beszél? — kérdezte Valgan s elhallgatott. A férfi egyik lábáról a másikra állt. — Az ellátmány-alapról? A szállítási okmányokról? Vagy a valóságos vasról?

— Az ellátmány-alapról.

— Hát hol kell önnek a vas: a bányákban vagy a műhelyekben?

Valgan még mindig merően nézett annak a férfinak az arcába, aki az imént felelt neki. A kövéredő férfi nemes vonalú fejét főúri mozdulattal feléje fordítva kiegyenesedett, kihúzta magát, és végül panaszosan megszólalt:

— Telefonáljon maga Magnyitkába, Szemjon Petrovics!

— Magnyitka nincs alárendelve nekem. Nekem ön az alárendeltem — felelte jeges hangon Valgan. — Tehát legkésőbb huszonharmadikára szíveskedjék biztosítani a vasat!

— De hát ez lehetetlen, Szemjon Petrovics! Mert a vasút ... A vagonok... Ha ön segít...

— Segítsek?... Jó, hát segítek! — Valgan felemelte fejét, és szinte arcába vágta az ellátási osztály vezetőjének: — Megparancsolom, hogy intézze el!

Az ellátási osztály vezetője katonásan megfordult, és az ajtó felé indult. Arca ellentétes érzéseket — csodálkozást, elkeseredettséget, engedelmességet és ellenkezést — fejezett ki.

Amikor kiment, rövid csönd következett.

— Mi van a hibridünkkel? — kérdezte óvatosan mosolyogva Uhanov.

Bahirjov tudta, hogy a gyárban az új traktortípust nevezik „hibridnek". Ezen a gépen egy tudományos kutatóintézet a „vezető" traktorgyárral együtt dolgozott. Az itteni mérnökök egy sereg szerkezeti változtatást hajtottak végre,

[1] Magnyitogorszk becéző, népies neve

és a „hibrid" traktor gyártását nemrég három nagy traktorgyárban megkezdték.

— Hogy mi van a hibriddel? — szólt megértően mosolyogva Valgan, és vidáman megrázta szurokfekete, hullámos haját. — A hibriddel minden rendben van... A Sztálin-díj bizottság előzetesen már jóváhagyta... No látja, Borisz Iljics, mi az eredmény, ha a reális feladatok talajára állunk? — fordult a főkonstruktőrhöz.

Láthatólag ezzel a mondattal akart véget vetni valami régi nézeteltérésnek.

A főkonstruktőr sietve bólogatott. Aztán csak ült a karosszékben, és ernyedten térdére bocsátotta lankadt kezét. Homloka domború, nagy szemét sűrű pilla árnyalja — szép volna, ha nem olyan elmosódó, vékony vonalban húzódik a szája, és ha nem mosolyog olyan furcsán, félig félénken, félig bűnbánóan. Ugyanilyen furcsának látta Bahirjov a főkonstruktőr ide-oda futkosó, bánatos tekintetét is.

Bahirjovnak önkéntelenül eszébe jutott annak a majomnak a tekintete, amelyet a ketrecben látott a moszkvai állatkertben, ahová elvitte Rizsiket. A majom mintha mindig félt volna valamitől, szüntelenül kereste, hol juthatna ki ketrecéből, és igyekezett elbújni a bámészkodók elől.

Valami ehhez hasonló — kivezető utat kereső, képmutató és szomorú — kifejezés bujkált a főkonstruktőr sötét szemének mélyén is.

— Látja, Borisz Iljics, mi az eredmény, ha a tehetség és a tudás egy fő irányban dolgozik... — folytatta konokul Valgan, a főkonstruktőr meg gyorsan bólogatott, és idegesen mozgatta csontos ujjait.

Valgan a beszélgetést befejezve elbúcsúzott a mérnököktől, és magához intette Uhanovot.

— Tájékoztassa Dmitrij Alekszejevicset.

— Kilenc órakor jelentés lesz — mondta Uhanov Bahirjovnak. — Akar velem jönni? Akkor mindjárt tisztán látja majd minden nehézségünket.

...A gyárudvar beszélt — a plakátok, karikatúrák, jelszavak és táblázatok nyelvén beszélt. A fő fasor elején vitrinek álltak.

Uhanov bevezette Dmitrijt a szerelőműhelybe, körülnézett és büszkén azt mondta:

— Két éve rekonstruálták!

A melegházhoz hasonló, üveges műhely világos volt és magas. A csupa-csupa üveg mögött, a kék égen tavasziasan ragyogott a nap. A műhely belsejéből lassan, de szüntelenül folyt előre a széles futószalag. Hömpölygése mintha az örökkévalóságból fakadt volna, akár egy nagy folyó hömpölygése. A napfényben úszó futószalag csak haladt-haladt, és magához vonzott, maga alá rendelt mindenkit és mindent — a darukon lassan odakúsztak az alkatrészek, feléje gördültek a fürge motoros targoncák, fölötte kígyóztak a hajlékony gumicsövek és drótkötelek, hozzá hajoltak a szorgos emberek. Zúgtak a motorok, süvítettek a fúrógépek, csak az emberek dolgoztak némán, hangtalanul. Egyetlen szót sem lehetett hallani a fém száz hangú csörömpölése közepette, de az embereknek nem is volt szükségük szavakra — annyira egybehangolt és sima volt minden mozdulatuk. Akármi történt is ott a falakon kívül, itt a műhelyben, a melegágyi üvegfödél alatt a futószalag nyugodt mozgása uralkodott, és mindent szigorú, egyenletes áradattá változtatott; még a napfény is engedelmesen siklott a futószalag után az olajtól fényes síneken és fémlapokon.

Bahirjov egy pillanatra önkéntelenül megállt a futószalagnál, és kihúzta vállát, ahogy önkéntelenül megáll az ember és kihúzza vállát egy széles, nyugodt folyó partján.

— Szép ez a műhely, nagyon szép... Szó se róla. Nagyon szép! — mondta mosolyogva és a napfénytől hunyorogva.

A szerelőműhely közepén kikanyarodtak az oldalsó kijáraton.

A melléképületeket nem rekonstruálták, azok alacsonyak és nem valami mutatósak voltak.

A műhelyfőnök szobájának valahová a sarokba szorult, egyetlen ablaka szinte a szomszédos falnak támaszkodott. Komor sötétség volt a kicsiny szobában. Régi munkaruhát és szennyeződött inget viselő, fáradt arcú emberek bágyadtan beszélgettek, zizegtették a napi kimutatásokat, és mohón cigarettáztak. Úgy látszik, sokan az éjjeli műszakról jöttek a jelentéstételre, vöröses szemhéjuk alatt a munkában, ál-

matlanul töltött éjszaka lázas fénye csillogott, amelyet olyan jól ismert Bahirjov.

„Ez a konyha" ... — gondolta Bahirjov. Azok gyűltek össze itt, akik tegnap biztosították a tálalást az ünnepi asztalra — a nagy futószalagra. Kiderült, hogy a szerelőműhely főnöke Roszlavlev, az a mérnök, akit mogorva arcáról és fogkeféhez hasonló szemöldökéről jegyzett meg. A saját asztalához ültette Uhanovot, és bemutatta Bahirjovot az egybegyűlteknek.

Az új főmérnök megjelenését tartózkodóan fogadták, ketten-hárman felkapták kíváncsi tekintetüket a kimutatásokról, és végigsiklatták Bahirjov arcán.

Uhanov, aki itt különösen frissnek és elegánsnak látszott, így kezdte rezgő hangján:

— Az alkatrészeket terv szerint, pontosan kapja a futószalag. Tegnap, az összesített adatok szerint, jól dolgoztak.

Dmitrij Uhanov élénk hangjából és szemének különös csillogásából jól látta, hogy a fiatal mérnök most olyan hangulatban van, amelyet szeret. Láthatóan már maga az értekezlet is élvezetet szerzett Uhanovnak.

— Szereldefőnök, mi a panasza?!

— Jól dolgoztunk! — mondta barátságtalanul, gúnyosan nevetve Roszlavlev, és lomhán felállt. — Ez a futószalag az utolsó darabot is elviszi ... Üres a hombár ... Sok alkatrészből már egy fia sincs ...

— Perselyek! — hallatszott valahonnan a háta mögül, az alacsony szoba homályából egy halk, sóhajos hang.

— No igen! — felelte dörögve Roszlavlev. — Nincs persely! Feléltük! A persely veszélyezteti a futószalagot! ... A traktorok fele hiányosan felszerelve jut a futószalag végére. A két utolsó traktor például fényszóró nélkül került le róla.

— Miért fényszóró nélkül? — kérdezte Uhanov.

— Ha csak a fényszóró hiányozna ... De nincs tengely! Meghiúsítjuk a gyár munkatervét a tengely miatt. A tengely meg a persely dönti el a futószalag sorsát! ... Az alkatrészműhely meg selejt hüvelyeket gyárt ...

— Miért selejtet?

— Mert megszokták, hogy ne plusz-mínusz mikron tűrésre, hanem plusz-mínusz hanyagságra dolgozzanak! —

mennydörögte Roszlavlev. Homlokát redőkbe vonva, szinte erőlködve felemelte nehéz, fehér szemöldökét, és a fogkefe alól előcsillant egy meglepően tiszta és csaknem naiv szempár. — Az kell, hogy az alkatrész- és öntőműhelynek, más egyeben kívül, lelkiismerete is legyen!

Roszlavlev — komor beszédét ezzel a lelkiismeretességre apelláló, szíve mélyéből feltoluló kiáltással befejezve — leült.

— Mi van azokkal a hüvelyekkel, motorműhely? — fordult Uhanov egy barna szemű, fiatal mérnökhöz, aki olyan vékony volt, mint egy lány. — Már megint te jöttél, Szagurov? — folytatta szemrehányóan. — A műhelyfőnök ott rostokol a szobájában, és a helyetteseit küldözgeti ide? Mi van azokkal a hüvelyekkel?

A barna szemű mérnök a kiegyenesedő vesszó rugalmasságával felpattant, és hangosan méltatlankodva hadarta:

— Mi van a hüvellyel? Mi van a hüvellyel? Kérdezze meg az öntőktől, mi van a hüvellyel! Hol kérgeset adnak, hol meg egyáltalán nem adnak semmit. De hát a hüvely még hagyján. Motorblokk nincs! Lám, hová jutottunk. — Egy alacsony, sovány, koromfekete ember felé fordult, és elkeseredetten rákiáltott: — Legalább motorblokkot adjon nekem!!! Ha van blokk, a többit majd kipréselem magukból! De ha blokk nincs, akkor semmi sincs!

A pillanatnyi csendben, a füstös homályból megint felhangzott a sóhaj.

— Persely! Perselyek!... Azt kéne kiverekedni!

— Igen, perselyek! — kapott a szón bosszúsan a fiatal mérnök. — Csak legalább hasonlítana valamire való alkatrészhez.

A mérnökök hevesen beszéltek, de e hevesség mögött nem túláradó energiát, hanem idegességet és kimerültséget lehetett érezni.

A futószalag látszólag sima folyása mögül a gyár lázas, olykor elakadó érverése tárult Bahirjov elé. Igen, konyha volt ez, minden piszkával, kormával, a gyári kollektíva ezer apró-cseprő gondjával-bajával és nagy problémáival.

Bahirjov nem volt újonc, jól tudta, mibe kerül egy gyárnak a nagy futószalag méltóságos hömpölygése. De már az

első szavak hallatára megérezte a gyár egyes részlegeinek rendkívüli ellentétét és az értekezlet rendkívüli lázasságát. A veszély előérzete arra késztette Bahirjovot, hogy minden mondatból a riadó rejtett jelét hallja ki.

— Most megint minden műhely az öntödétől követel — mondta szigorúan Uhanov. — Mi van azokkal a blokkokkal? Miért hallgat? Nem tudja kifejezni a gondolatait?

— Fáradt vagyok ahhoz, hogy kifejezzem a gondolataimat — mondta a sarokba gunnyadva, haragosan villámló szemmel a csupa korom kis ember. — Megszöknek a munkások. Selejt az egész műszak. Nincs meg a szükséges vasunk...

— Hagyja már abba ezt az objektivizálást! — kiáltotta a motorműhely mérnöke.

— Ezt már hallottam... Objektivizálónak neveznek minden értekezleten. Mindenki csak szitkozódik, de senki sem segít!

Az értekezlet szóváltásba fulladt, és Uhanov csak nehezen tudta lecsillapítani a nekitüzesedett mérnököket.

— Nyugalom, elvtársak!... Most dől el, hogy teljesítjük-e vagy nem teljesítjük a negyedévi tervet! Perselyt és hüvelyt, a legsürgősebben! Motorblokkot a legeslegsürgősebben!

Véget ért a jelentéstétel. A gondterhelt, fáradt emberek szétszéledtek ebből a homályos, telefüstölt kuckóból — ki-ki ment a műhelyébe.

„Mindent értek — gondolta Uhanov nyomában haladva Dmitrij. — Mindenütt, mindenkinek megvan a maga »konyhája«... Nekünk is megvolt... De ilyen volt-e? Talán ugyanígy volt nálunk is, csak nem figyeltem eléggé, nem vettem észre, mi történik nálunk? De nem, nem így volt! Minden normális volt, derűsebb, egészségesebb..."

Hol a súlyos vándorzászló jelent meg előtte, amelyet Valgan előkelő szobájában látott, hol meg a félhomályban sóhajtozó hangot hallotta: „Perselyek!... Ki kell verekedni!" Szaggatott, ellentmondó és riadt volt minden benyomása. Ebből a zűrzavarból mind világosabban bontakozott ki az az érzése, hogy a gyár beteg. Megesik, hogy találkozik az ember valakivel, s pirosan égő orcájából, szeme csillogásából, felesleges mozdulataiból gyanítani kezdi, hogy titkos láz

gyötri. És egyre makacsabbul nyilallt agyába egy riasztó gondolat: „Miért engedtem hát? Miért egyeztem bele, hogy idejöjjek? Mi kell itt nekem? A nagyobb arányok? A főmérnöki állás? A pénz? Ördögöt! Nem kell nekem egyik sem! Inkább ülnék a helyemen, dolgoznék minden akadály és zökkenő nélkül! Ott azt is csináltam. De itt?... Ismeretlen munkakör, ismeretlen emberek, zűrzavaros helyzet."

Az első márciusi olvadás lemosta az átjárók aszfaltját. Jégcsapok csüngtek a tetőről. A műhelyépületek hosszú sorokban vesztek a messziségbe.

Valahol a távolban, a folyónál a kovácsműhely döngése hallatszott.

A gyár úgy állt Dmitrij előtt, mint egy feladat, amelyet mindenképpen meg kell oldani.

Bahirjov már rohanni szeretett volna a műhelyekbe, de előbb még be kellett mennie a személyzeti osztályra, hogy elintézze az alkalmaztatásával kapcsolatos ügyeket, azután meg neki kellett ülnie a műszaki dokumentációnak.

Így telt el a fél nap. A két műszak között nagygyűlést rendeztek az udvaron. A bejáratnál levő térre, Sztálin szobra mellé odaállt egy vörös vászonnal bevont teherautó. Megszólalt a zenekar, amely mellette helyezkedett el; tükörfényesen villogtak a trombiták. Az ember szeme káprázott ettől a ragyogástól, az áttetsző jégcsapokról apránként lehulló cseppek gyémántos tündöklésétől, a gyári park jégkérgű havának csillámlásától.

Az emberek megtöltötték a teret. Dmitrij ott állt a tömegben. A mellette felfakadó beszélgetések úgy kikerülték, ahogy a patak kikerüli az útjában fekvő követ. Még ismeretlen, idegen ember volt, aki nem kapcsolódott bele a gyár pezsgő életébe. Zászlókat emeltek a teherautóra. A bojtok himbálóztak a partmenti szélben. A zászlók aranycsúcsai tűzvörösen égtek csaknem a magas talapzaton emelkedő szobor szívénél. Szélesre tárult a márványköpeny, olyan mozdulattól, amely megrezzenti még a követ is. A szempár a távolba nézett a teret megtöltő emberek fölött, és az alsó szemhéj, melyet a könnyű hunyorgás egy kissé felemelt, mintha óvta volna ezt a messziségbe fúródó tekintetet mindentől, ami alantas, kicsinyes és fölösleges.

A márciusi szép időben megéledtek a fiatal bokrok a szobor tövénél. A térdig érő, alacsony és vékony bokrok tehetetlenül meredeztek ki a meghuppant hóbuckák közül, és teljes erejükkel nyújtogatták a nap felé várakozással teli, megható, mezítelen kis gallyaikat.

Meg-megremegtek a folyó felől fújó szélben, nekicsapódtak a talapzat márványának, majd makacsul megint kiegyenesedtek. Télen a hó meg a zúzmara leple alatt békében szunnyadoznak, nyáron meg, ha teleszívják magukat meleggel és nedvességgel, megint zizeg majd a levelük — csak ilyenkor, kora tavasszal tűnik szembe mohóságuk és tehetetlenségük, és az, hogy milyen feszült várakozásban él minden remegő gallyacska. Az egyik alig észrevehetően, szinte félénken kérlelve megérintette Bahirjov tenyerét. Bahirjov odább húzódott, nehogy akaratlanul is eltörje.

Az általános beszédmorajból kiharsant egy felkiáltás:

— Megint hoznak egyet! Ez a minisztérium vándorzászlaja!

— Három éve a mienk, és még tíz évig a mienk lesz a minisztérium vándorzászlaja!

— Motorblokkot hozzatok! — dörmögte egy haragos hang. — Reggel óta nem adnak blokkot a futószalagra...

— Odanézz... Hozzák a gyászlobogót is. Fekete a szegélye.

— Ó, sehogy se tudom beleélni magam! — mondta szomorúan egy öreg munkásasszony. — Ha csak rágondolok is, mindent egyszeribe ilyen fekete szegély vesz körül...

— Odanézz, jönnek... Ki az a kövér?

— Nem gyári... Nálunk nemigen akadnak ilyen elhízott emberek!

— De itt vannak a mieink is... Az igazgató, a párttitkár... mind, egytől egyig.

A teherkocsira fellépett Valgan, Csubaszov és Uhanov.

Valgan kigombolt tábornoki köpenye alól előcsillantak kitüntetései. Felemelte égő-piros, szép arcát és fekete szemét.

A zenekar elhallgatott.

Valgan világos csengésű, fiatalos hangja könnyedén szárnyalt a tér fölött, és egy pillanat alatt lebilincselt mindenkit.

— Elvtársaim! A bánatnak és a megpróbáltatásoknak e napjaiban gyárunk hősi, harcedzett kollektívája... új munkahőstettekre kész!

Csend lett a téren. A folyónál még tisztábban hallatszott a kovácsműhely döngő pufogása. Ezek az ütemes csapások kísérték Valgan simán ömlő beszédét. Dmitrijt meglepte, hogy a gyűléseken használt, megszokott szavak Valgannál rendkívüli telítettséget kapnak. Hol tiszta férfibánat, hol szenvedélyes felhívás, hol törhetetlen meggyőződés csendült ki belőlük. Valgan a teherautó széléhez lépett, lehajtotta fejét, úgy, hogy göndör fürtjei homlokába hulltak. Szaggatottan, hangosan, de elszántsággal teli, erős hangon beszélt:

— Kollektívánk, amelyet a sztálini terv lelkesített... a tervet teljesítve és túlteljesítve évről évre, hónapról hónapra a szocialista verseny első soraiban haladt. Gyárunk hős dolgozói... erejüket nem kímélve... munkálkodtak a hazáért!...

Fejét hátravetve, a teherautó közepe felé lépett. A szél meglebbentette fürtjeit. Széles mozdulattal felemelte karját.

— Esküszünk neked, Sztálin elvtárs, hogy folytatjuk hősi munkaőrségünket, s mindig az első sorban haladunk! — Majd fejét lehajtva, megint az autó szélére lépett, és most már halkabban, tompábban mondta: — Évről évre... hónapról hónapra... hordoztuk ezt a vándorzászlót! Erősen fogtuk... Keményen harcoltunk érte...

És nagy erővel küldte tiszta csengésű, magas hangját a folyó, a távoli épülettömbök felé.

— Esküszünk neked, Sztálin elvtárs, hogy most, eltávozásod után éppúgy dolgozunk majd, mint amikor velünk voltál...

A soktonnás kalapácsok döngése adott nyomatékot minden szavának. Az egy perccel előbb még zsivajgó tömeg elcsitult. A főúri külsejű, öregedő ellátási osztályvezető meg a félig gyermekarcú kislány szemehéja egyaránt megvörösödött. Milyen mélységekbe kiáltott Valgan? Valami, ami mindenkiben közös, mindenkiben a legkülönb, válaszolt a szavára, és egyesített mindenkit.

„Mi ez?" — kérdezte magától Bahirjov.

A csupasz gallyak ott a hó alatt, a talapzatnál, ugyanúgy

nyúltak a fény felé, és ugyanúgy remegtek a várakozástól, mint az előbb. Ők csak várni tudtak, meghatóan, engedelmesen. Az emberek tudnak alkotni, törekedni és harcolni is. Hát ez az, ami mindenkiben közös, és mindenkiben a legkülönb?

Ez, amit Valgan szavai ébresztettek és emeltek fel a mélyből, ez egyesít mindenkit, aki itt a téren áll?

Valgan hívó hangjában volt valami közös a magas talapzatra emelt szobornak a szemhatárra szegeződő, hívó tekintetével, és mozdulatával, amely olyan lendületes volt, hogy még a köpeny márványszárnyai is szétrebbentek tőle.

Bahirjov ezért a közös vonásért, ezért a forrásként buzgó hívásért egyszerre „megbocsátotta" Valgannak bőbeszédűségét is, azt a szokását is, hogy simogatja az állát és még sok más sajátságát, amely eddig bosszantotta.

„Erős, erős igazgató!" — mondta magában, csaknem irigykedve Bahirjov. Ő nem volt beszédes, és kiváltképpen értékelte a szónoki tehetséget, amely belőle teljesen hiányzott. — „Lélekbe markolóan beszél. Pedig ezek nem az ő szavai, és mégis, a mindenségit! A hangja teszi?... Vagy az arca?... Ez az, amit »ihletnek« neveznek? Ért hozzá. Én nem tudtam volna így. Ezernél több ember van itt. és mindenkit lebilincselt. Nedves a homloka, hozzátapadnak fürtjei... Erős..."

Bahirjov a gyűlés után elindult, hogy megnézze a műhelyeket. Először egyedül akart menni, hogy semmi se zavarja figyelmének összpontosításában. „A gyárban, akár a csatában, az egységek érintkezési pontja a leggyengébb hely — gondolta. — Az öntöde, az alkatrészgyártó- és a szerelőműhelyek érintkezése... A kezdet és a vég érintkezése. És épp itt fenyeget a szakadás. A hiányzó alkatrészek lázban tartják az egész gyárat. Kezdjük a motorműhellyel!"

A gépek sora, egyenletes zúgásuk ismerős volt Bahirjovnak. A műhely középpontjában furcsa néptelenséget vett észre — odasietett. Itt az automatika uralkodott. Egy lélek sem volt a soron. Sem sürgés-forgás, sem lárma; csak a vezérlőmű csattogása hallatszik. A súlyos hengerfejek hol pontos és egyenletes ritmusban siklottak, hol simán forogtak, hol maguktól óvatosan felfelé fordultak, egy se nem látható, se nem hallható parancsra.

Sem hangok, sem sietős mozdulatok, csak az egyenletes csattogás, meg a szemlátomást változó alkatrész sikló mozgása.

Bahirjov mozdulatlanul állt ott egyedül. Pihent! Nem testével, hanem egész tudatával pihent az értekezlet zűrzavara, a gyár ellentmondásai után. Így pihen a vándor az ismerős pihenőhelyeken, így pihen a festő legkedvesebb vásznai után.

Mintha egy jövendő gyár magva volna előtte. Már létezett. Erősen és egyenletesen dobogott, ahogy az egészséges szív dobog, amelyet semmilyen baj nem nyomaszt. Bahirjov gyönyörködve állt ott:

„Ez az! A mérnök megvalósult álma. Bizonyára ugyanaz, amit a »költő ábrándjának« neveznek. Egy elejétől végig ilyen traktorgyár!"

Alig tudott elszakadni e látványtól; elindult a főúton. Egy iparitanuló-egyenruhás, mosolygó süvölvény szaladt vele szembe. Muff módjára, mindkét kezére ezüstszürke hüvely volt felhúzva. Szurtos arca szilajságot fejezett ki.

— Hé, motorosok! — kiáltotta. — Gyártási részleg! A futószalag megállt a hüvely miatt!

Körülvették.

— Hogyhogy, a hüvely miatt? — kérdezte Szagurov, akit az értekezleten ismert meg Bahirjov. — Hisz van tartalék hüvelyetek!

— De selejtes! Ovális!

Mindnyájan a szerelőcsarnok felé siettek. Bahirjov meg rövid gondolkozás után a hüvelyeket gyártó gépsorhoz indult. A korszerű gépekkel felszerelt üzemrész kifogástalan működésében senki sem kételkedhetett. Bahirjov hirtelen megállt meglepetésében: egy széles mellkasú, fiatal munkás nagy, piszkos fakalapáccsal satuba fogott hüvelyeket javítgatott.

— Mi ez? Mi ez? — kiáltotta a fiú fülébe Bahirjov.

— Vékony a hüvelyek fala. Oválissá válik... De kijavítjuk...

— Megfelel ez a technológiai eljárásnak? Szerepel fakalapács a gyártási előírásokban? — kiáltotta Bahirjov.

— Nem, a fakalapács nem szerepel a technológiai előírás-

ban... De hát a hüvely ovális... Hisz megmagyaráztam... Ovális!... — A munkás a nagyobb nyomaték kedvéért oválist rajzolt a levegőben.

Mire Bahirjov a szerelőműhelybe ért, ott valahogy minden összecsuklott, összeesett, és a műhely olyan futballabdához hasonlított, amelyből kieresztették a levegőt.

A futószalag állt. A drótkötelek és a gumicsövek ernyedten, élettelenül csüngtek. Dermedten állt a futódaru. Az emberek, akik az előbb még sűrűn ellepték a futószalag útját, most szétszéledtek, elvitték mellőle az életet, a zajt, a serény sürgés-forgást. A futószalag néptelen volt, az imént még szabad közök most megteltek munkásokkal. A motorblokkokon, a megmerevedett motoros targoncákon ültek vagy hevertek az emberek, cigarettáztak, vajas kenyeret ettek és beszélgettek. Bahirjov százszor is látott már olyan futószalagot, amely megállt, ez a látvány mindannyiszor riadalmat keltett benne.

Szeretett volna azonnal tenni valamit...

Oda indult, ahol egy csoportot látott. Az emberek egy halom hüvely mellett álltak.

— No, ugye megmondtam én, hogy van hüvely a szereldében! Még a múlt hétről, a tartalékalapból valók is itt hevernek — heveskedett Szagurov.

— Én pedig megmondtam, hogy mind ovális, mind selejtes! — mennydörögte Roszlavlev.

— Lehetetlen, hogy a MEO száz ovális hüvelyt átengedett volna!

— Már hogy volna lehetetlen, amikor így van?!

Bahirjovnak az volt a szokása, hogy tulajdon kezével, gondosan megtapogatott mindent; műszereivel — némán — most is ő maga mérte meg a belső átmérőt, és meggyőződött arról, hogy ovális és nem kör alakú. Ugyanolyan szótlanul visszament az alkatrészműhelybe, elvett három hüvelyt közvetlenül a fakalapács alól, és megmérte őket a MEO-ban. Kör alakúak voltak. Bevitette szobájába a hüvelyeket és csak akkor indult tovább egyik műhelyből a másikba.

A szerszámműhelyben és az öntvényminta-műhelyben önkéntelenül is ugyanúgy teli tüdővel fellélegzett, mint a szereldében. Gondosan fehér sávokkal szegélyezett átjárók.

Szürkéskék ládák a hulladéknak. Ugyancsak szürkéskék, különleges állványokon virágok a gépek mellett.

Itt a legtöbb munkás sötétkék munkaruhát viselt.

Az öntvénymintaműhelyben szemébe tűnt egy vidám, nagy szájú, kissé fitos orrú fiatalember. Ez a marós egy-egy kart forgatott mind a két kezével — az egyiket az óramutató járásával megegyező, a másikat ellenkező irányban.

Bahirjov közel ment hozzá, és — úgy, hogy mások ne vegyék észre, megpróbálta ellentétes irányba forgatni a hüvelykujjait. „Nem megy!" Az ifjú mögött állva gyönyörködött mesteri mozdulataiban, s nagy igyekezettel forgatta hüvelykujjait. „Az istennek se sikerül! Ő meg két kézzel!... Valóságos artista!" Bahirjov gyönyörűségében megrántotta csimbókját. A fiatalember megállította a gépet.

— Hát ügyes — mondta Bahirjov. — De minek kell ez? — Az érthetőség kedvéért esetlenül hadonászni kezdett mind a két kezével.

A fiatalember elmosolyodott, és futó pillantást vetett rá nagy, dióbarna szemével.

— Hát görbe vonal szerint maratok.

Bahirjov a marókésre pillantott. A marókés is olyan volt, amilyet még sosem látott, egy bonyolult alkatrésznek egyszerre több felületét munkálta meg.

— Honnan szerzik a marókéseket?

— Magunk csináljuk.

— Nagyszerű. S ez hová készül? — kérdezte és egy alkatrészre bökött az ujjával.

A fiatalember bosszúsan összehúzta szőke szemöldökét.

— Ez?... A huszadik szomszédnak.

— Kár volna ilyen marókést a huszadik szomszédnak...

— Ha már a műhelyért nem kár — felelte a fiatalember —, mit számít akkor a marókés!

„Mintha már láttam volna valahol... nem is olyan régen... — próbált visszaemlékezni Bahirjov. — Ilyen energikus, fitos orrú legényeket rajzolnak a plakátokra: »Ki ide, ki oda, de én a takarékpénztárba!«"

Bahirjov estefelé jutott el az öntödébe.

Tudta, hogy ezt a műhelyt, az ötéves terv elsőszülöttjét, elavult amerikai tervrajzok alapján építették, és nem várt

tetszetős képet, de amit látott, az a vártnál is rosszabb volt. A napfény alig szűrődhetett be felülről, a villanyfény pedig éppen csak derengett az alacsony és szűk műhely füstös levegőjében. Égett föld és csípős korom szaga érzett. Lobogott a kupolókemencék lángja, az olvadt fém szikrázva ömlött a rosszul bélelt, gyorsan hűlő öntővederből, és az ócska formaszekrények ropogva, sisteregve köpködték szét a kékesfehér lángokat. Remegett és dübörgött az egész műhely. A dübörgést is elfojtva, a futódaruk éles, követelőző hangú harangja uralkodott mindenek fölött. Darabosan kattogtak a rázórostélyok. Harsányan üvöltöttek a csiszolókövek. Mennydörögtek a tisztítódobok. Szüntelenül mozgott a sok keskeny futószalag. Az emberek mulatságosan tátogatták hangtalan szájukat, és kézmozdulatokkal értekeztek, akár a siketnémák. Bahirjov csak bolyongott az átjárók tömkelegében, és azt gondolta: „No, ez aztán a műhely! Itt még az ördög is kitörné a lábát!"

Az egyik futószalag végén egy délceg legény állt, aki piszkos lábbelit és a mellén kigombolt inget viselt. Bahirjov megfigyelte lomha, hetyke testtartását, mezítelen mellét és azt a hanyag könnyedséget, ahogy a kampókkal a pudos, izzó öntvényt ledobálta a futószalagról.

A legény arca egyszeribe megváltozott, kiköpte a cigarettát, kinyújtotta nyakát, és merően nézett valakit.

Az átjáró vége felől az a fiatalember jött, akire Dmitrij az öntvénymintaműhelyben figyelt fel.

„Mi hajtja, hogy bejárja a gyárat?" — kíváncsiskodott Bahirjov.

Egy vonalba ért a fiatalemberrel, aztán nyomon követte. A műhely középpontjában egy fiatal munkásokból álló társaság vidám körhintázást rendezett. Ráültek a formaszekrények deszkáira, s gondtalanul vitették magukat a körfutószalagon.

A fiatalember erélyesen megállította a futószalagot, és odament a vidám társasághoz.

— Szóval: kocsikáztok?

— Hát mit csináljunk? A tisztítók nem veszik át az öntvényt, a formázók nem adnak formát. Az öntők befejezték a munkát! Kínlódtunk egy darabig; elég volt.

— Ej-ej, szorgalmasok: kínlódtok! Nem kínlódtok ti, hanem kinn lógtok!

Az ifjú kezét zsebébe dugva ott állt egy kis ideig, majd rájuk kiáltott: — Inkább menjetek a tisztítókhoz, segítsetek nekik...

— Mi szakmunkások vagyunk! Indítsd meg a futószalagot! Miért kapcsoltad ki?

— Hol a művezető?

— Alkatrészért szaladt. Ő a mi kisegítőnk...

— És hol a műhelyfőnök?

— A szobájában ül, és az asztalt veri az öklével. Alkatrészeket próbál kiverekedni.

Bahirjov mellett, forróságot lehelve egy vörösen izzó öntvényeket szállító motoros targonca haladt el. Egy hosszú bajuszú öregember — látszott, hogy öreg művezető — szemöldökét összeráncolva lépkedett mellette. A munkaruhás fiatalember odament hozzá.

— Mi van itt ma? Reggel hüvely nem volt, most meg a blokk miatt van fennakadás. Nyomják meg már a dolgot! Gyerünk!

— Majd még te fogsz itt dirigálni! Micsoda új divat ez: „gyerünk, gyerünk?!" — fakadt ki a művezető. — Kevés az ember, selejtes az anyag, a formahomok minősége rossz, mégis folyton csak azt hajtogatják: „Gyerünk, gyerünk, gyerünk!".

— De bátyám, én a komszomol portyázóktól vagyok — mondta engesztelően a legény —, a fiúk kocsikáznak a formaszekrényeken. Beszélni kellene velük: egyelőre segítsenek a tisztításban.

A művezető felelt valamit, ami beleveszett a zajba, és elment. A fiatalember meg csak állt hunyorogva. Odament hozzá a nyitott ingű legény, és kihívóan azt kérdezte:

— Amióta megválasztottunk, fenn hordod az orrod; nem is köszönsz?

— Hát te mindig szoktál köszönni? — kérdezte hunyorogva a dióbarna szemű fiatalember.

— Mikor hogy'... — felelte a legény, és megvakarta meztelen mellét.

— No hát, ez az! A magunk hibáját nem vesszük észre...

Mind a ketten hallgattak.

— Szóval visszajöttél... — mondta félig gúnyosan a marós.

— Amint látod.

— Észre tértél? — Az ifjú hangjában most már nyilvánvaló gúny csengett.

— Hát igen, észre tértem. Te ellenem szólaltál fel? Az elbocsátásomat követelted?

— Elvtársi bíróságot követeltem...

— És kik lesznek a bírók? Jaska meg Maska?

— Akár ők is...

— Szép kis bírák! — kiáltotta a legény, s úgy megrántotta ingét, hogy szinte megreccsent.

Már sötétedett, amikor Bahirjov kiment a műhelyből az élmunkások fasorába.

Még nem hamvadt el az alkony tüze, a műhelyeken túl még ott parázslott egy halvány sáfrány sáv. Megváltozott az idő, és az esti fényt köd oltotta ki. Az égből permeteg hullt alá. Szüntelenül fújt a felszél. Dmitrij lelke csupa zűrzavar volt. Ellentmondó, tarka benyomásai, amelyek még nem tisztultak le, egymás hegyén-hátán tolongtak.

„Automata-sor és... fakalapács. Virtuóz a mintakészítőben — és nyegle körhintázás a formaszekrényeken a műhely kellős közepén. Nagyszerű szerelőműhely — és borzalmas öntöde. Ragyogó igazgatói szoba, ahol mindenből a jövőre vonatkozó nagy gondolatok áradnak, ahol vidám és magabiztos emberek baráti egybeforrottságát lehet érezni — és homályos zugoly, ahol elégedetlen és dühös emberek civakodásba csapó értekezlete folyik."

Egy percre sem szűnt meg az az érzése, hogy beteges mindaz, amit látott, de nem ismerte sem a betegség okát, sem a gyógyítás módjait.

„A háború, a kiürítés következményei? — kérdezte magától, és mindjárt felelt is: — Én ott voltam a sztálingrádi traktorgyárban, amikor még földkunyhókban laktak az emberek, födetlen műhelyekben dolgoztak, hó lepte be a gépeket, és mégsem tapasztaltam ezt a kettős érzést. Hát Minszk? — jutott eszébe. — Hát a harkovi traktorgyár? A gyönyörű gyár, a kert-gyár, pedig azt is kiürítették annak

idején... Miért van ez itt így? Ha nem a háború az oka, akkor mi?..." És megint csak nem talált feleletet.

Az öntöde égés- és koromszaga után szeretett volna friss levegőt szívni, és csendben elgondolkozni. Az élmunkások fasorában leült egy padra. A szerelőműhely kapuja nyitva volt, három traktor lassan kúszott ki a bejáratón a térre.

„Idegen gyár, idegen gépek... — Megint elhatalmasodtak rajta azok a tolakodó gondolatok, amelyek azt a vágyat keltették benne, hogy meneküljön ebből a gyárból. — Többtonnás, drága, lomha igásló, amelyet gyeplő helyett kormánykerékkel irányítanak... Ez a behemót alig mászik, néha legfeljebb két könnyű vetőgépet húz, és a kezelők milliós hadseregére van szüksége. Furcsa!... Ha egy tank elindul, abban minden igazolva van. A fém vastagsága, a tonnasúly, a mozgás sebessége... mind-mind olyan, amilyet a csata kíván. De itt? A szántáshoz meg a vetéshez más-más tonnasúly, más-más sebesség és más-más kopásállóság kell! Egy sem felel meg a kitűzött célnak! Miért nem keresik meg a szükségest? — Bahirjov gondolatai makacsul visszaszálltak a háború éveibe: — Akkor a harckocsitervezők sietve, fáradatlanul, állhatatosan kutattak, mert aki nem találja meg e hadigép legjobb megoldását, pusztulásra kárhoztatja az országot. De vajon szunyókálhatunk-e békésen a mezőkön, csak azért, mert békés ég borul e mezők fölé? Jóvátehetetlenül téved az, aki így gondolkozik! Én másképp gondolkozom — mondta magában. — De mit tudok csinálni itt? Ők jobban értenek a traktorhoz, mint én! Üljek a szobámban?!... Mit tehetek én itt? Idegen ez a gyár... Idegen ez a gép..."

A traktorok meg — a főmérnök ellenséges gondolatait nem is sejtve — élénken pöfögtek valahol a fákon túl, a traktoros meg vidáman énekelte a sötétben az ismert dalt:

Az úton, a hosszú téli úton
Nem nagyon messzire jutunk,
Vigyél bennünket traktoron
Ványa — rövidebb lesz az utunk...

Bahirjov hallgatta a dalt. „Igen, valamikor epedve vártuk a traktort, de most már világos: nem ez kell, nem így kell, különb kell, másképp kell. Ki érti ezt? Csak én vagy mindenki? És hogyan »másképp?«"

— Aljoska, adj fényszórót a próbajáratáshoz! — kiáltotta egy hang, csak úgy zengett bele a tér. — Hordozhatót adj!

„Hordozhatót... Tehát még mindig nincs lámpa — gondolta Dmitrij. — Vakon járnak... Most még idegenebbül nézem őket. Én rosszul érzem magam itt, idegenben. És ha majd az én időmben is így, vakon járnak?... Márpedig így fognak járni! Ezen az ormótlan gyáron én nem tudok változtatni. Nem állom meg majd a helyem."

Most már világosan tudta, hogy idejötte — tévedés volt. Közelről minden sokkal bonyolultabb, mint messziről, és — mint valami csípős bűz — utálatos, ellentmondó kettősség áradt mindenből.

„Elmenni innen, amíg nem késő, amíg nem intézték el véglegesen az áthelyezést... Kényelmetlen? Igen!... Buta dolog? Igen! De még butább volna itt maradni, belevágni olyasmibe, amiről előre tudom, hogy meghaladja erőmet... Én megszoktam, hogy becsületesen dolgozzam. Még a gyerekeim is büszkék voltak rám, az édesapjukra... Ha hazamentem, nyugodtan néztem a kisfiam szemébe. De mi lesz itt belőlem? A gyár se látja hasznát ilyen főmérnöknek... És nekem is rossz lesz... Nem kell húzni-halasztani! Azonnal dönteni kell!..."

Valganhoz indult.

Egyedül találta az igazgatót.

— Nos, megnézted a gyárat? — kérdezte Valgan vidáman és barátságosan.

— Megnéztem — mondta Bahirjov, leült, feszengett a karosszékben, és teljes erejéből rángatni kezdte csimbókját.

Nehéz volt elkezdeni a beszélgetést, Valgan várakozóan nézett rá.

— Szemjon Petrovics... Megnéztem... Gondolkoztam a dolgon. És meg kell mondanom: az én kinevezésem kétségtelenül hiba volt... Én nem boldogulok el ezzel a gyárral...

Az igazgató erélyesen félretolta az iratokkal teli mappát, és úgy felhúzta felső ajkát, hogy kilátszott sűrű fogsora. Úgy

látszik, valami éles megjegyzést akart tenni, de türtőztette magát.

— Mit gondol, mi vagyok én? — kérdezte dühösen, de nem túl hangosan. — Kisfiú? Megállapodok a minisztériummal, beszélek önnel, ön beleegyezik...

— Én nem akartam vállalni!

— De aztán beleegyezett! Most intézem az idehelyezését. Én ön mindjárt az első napon...

— Jobb az elsőn, mint a háromszázegyediken, Szemjon Petrovics. Messziről elképzelni sem tudtam, mennyire bonyolult ez a feladat... Én megszoktam, hogy becsületesen dolgozzam... És most becsületesen megmondom: ez a gyár... meghaladja az én erőmet...

— Meghaladja az erejét? — vágott közbe dühös lenézéssel hangjában Valgan. — Hiszen még meg se próbálta! Nem az a baj, hogy a gyár „meghaladja az erejét", hanem az, hogy ön sajnálja az erejét. Kíméli magát! Egy műhelyfőnöknek természetesen nyugodtabb az élete... De hát mi, akik itt vagyunk, nem szeretnénk-e mindnyájan nyugodt életet? Én valahányszor vonaton utazom, irigykedve nézek minden pályaőr bódéjára. Szeretnék leugrani a vonatról, megtelepedni valahol az isten háta mögött! Erdő, puska, veteményeskert, nyugdíj! Élnék és vigyáznék az egészségemre... De mégsem ugrom le!

— Megfelelő embert a megfelelő helyre! — mondta Bahirjov, de nem nézett Valganra.

— No látja, én azt hiszem, nagyon is megfelelő ember volnék a pályaőri állásra... Azt gondolja, mi nem látjuk mindnyájan, hogy milyen a gyárunk? Ha úgy tetszik, ez lendületes fejlődésünk következménye. Gyárunkra három korszak nyomta rá bélyegét! Igen, igen! A mi zord öntödénk kapitalista gyárak tervrajzai alapján, azok mintájára épült. A mintakészítő... már átmenet a szocializmusba! A szerelőműhelyünk, az automatasoraink, a parkjaink, a kultúrpalotánk: ez már a szocializmus. Vannak olyan munkásaink, mint Szugrobin, a marós: ez már a szocializmus. De vannak iszákosak, sőt tolvajok is, akiknek a tudatában még úgy élnek a kapitalizmus csökevényei, hogy elképzelni se lehet roszszabbat. És a háború ütötte sebek? A kovácsműhely sötét

falán észrevette azt a világos téglasávot? Azon a helyen romos volt a fal... Még most is olyan, akár a sebhely a gyár testén. Azt hiszi, hogy mi ezt mind nem látjuk? De látjuk! Csak nem ijedünk meg a nehézségektől, nem csüggedünk el, nem szökünk meg, hanem dolgozunk!

Igaza volt. De Bahirjov homályosan valami furcsa könnyedséget érzett az igazgató szavaiban. Bahirjov tűrhetetlenül békességesnek találta a Valgan vázolta ellentétek szomszédságát, s ez a ravasz béketűrés óvatosságra intette, és arra késztette, hogy csökönyösen megismételje:

— Szemjon Petrovics... Joga van szidni. Ám szidjon, csak engedjen el...

— Én elengedem. De mi lesz a gyárral? Ha elengedem, mehetek megint Moszkvába, kereshetek megint valakit, könyörögnetek megint a minisztériumnak... Mit gondol, mi vagyok én, kisfiú? — kérdezte ismét. Bahirjov nem felelt. — És véleménye szerint, kicsoda ön? — kérdezte még erélyesebben Valgan. — Kommunista? Nagy munkát bíztak önre. Ön pedig még meg sem próbálta, hogy megbirkózzék vele, hanem rögtön megadja magát: „Nem boldogulok?" És mindezt épp ilyen napokban!... A szovjet emberek milliói most a végsőkig megfeszítik minden erejüket, hogy pótolják a veszteséget. Ön meg... Önnek az a dolga: kövessen el mindent, hogy megbirkózzék feladatával... Ha pedig nem birkózik meg, akkor majd a mi dolgunk lesz az, hogy leváltsuk önt, mint olyat, aki nem boldogul! Teljes erejéből iparkodjék, hogy méltó legyen a bizalomra! Ez a becsületesség! Ilyennek kell lennie a pártszerű magatartásnak! Ön meg...

Valgan rágyújtott, odament az ablakhoz, egy lökéssel kinyitotta a szellőztető ablakot, és a füstöt eregetve elálldogált ott egy ideig a tavaszi szélben.

Aztán Bahirjovhoz fordult, és egészen nyugodtan, parancsolóan így szólt:

— Én máris elfelejtettem ezt a beszélgetést... Neked meg azt tanácsolom, hogy eszembe se juttasd!... Menj... Dolgozz...

Bahirjov, amikor kilépett Valgan szobájából, úgy érezte magát, mint egy kisfiú, akit az imént elnáspángoltak. A gyárat kelepcének képzelte, amelybe óvatlansága miatt bele-

esett. „Nincs hová mennem, dolgoznom kell" — gondolta a gyárudvaron lépkedve.

Az éjszakai hűvösség felfrissítette a fejét. A nehéz, nyirkos szél szakadatlanul fújt a folyó felől. Hideg, sűrű nedvesség hullt a magasból. Hol gyorsan olvadó piszkosfehér kásaként ömlött a földre, hol nyirkossággal borította be az aszfaltot. A ködben és a szélben is élesen és tisztán látszott a kapu széles oszlopcsarnoka. Lámpafüzérek függtek a boltívek alatt. A lámpák fényében világosan kirajzolódtak a közeli sétányok vaskerítései, és a kis talapzatokon álló virágvázák körvonalai. A színes fények csillogva futottak a bejárat melletti nagy állványok szélein. Itt, a kapunál helyezték el a két legnagyobb arcképet, egy fiúét meg egy leányét.

„No, itt van ő! — gondolta Bahirjov. Megismerte arcáról a marást. — Természetesen szó sincs itt semmiféle takarékpénztárról! Itt és nem valami plakáton láttam én őt. Ki ez? — Odament az arcképhez, és elolvasta az aláírást: — »Szergej Szugrobin... élmunkás, újító...« De mi hajtja őt, hogy bejárja a műhelyeket?"

Az elcsendesült sétányokon túl gépzúgás és beszédmoraj hallatszott. Ott, a bejáratő téren még javában zajlott az élet. Valahonnan a földből, bizonyára a mosótömlőkből pára szállt fel, a színes lámpák fényében opálos színt jászott, és egyre változtatta körvonalait és színárnyalatait. És ez az állandóan változó kísérteties visszfény, az éjszakai köd, a szél, a gépzúgás és az emberek sürgés-forgása — mind egyetlen, semmi máshoz sem hasonlítható képpé olvadt össze...

A NAGYSZEMŰ

Dasa azt álmodta, hogy a füstszínű erdei harangvirágok egyre emelkednek, nőnek vékony szárukon, belegabalyodnak a fenyők ágaiba, és csilingelnek, csilingelnek tiszta, vékony hangjukon, csilingelnek, mintha azt követelnék: „Eressz... eressz... eressz..."

Felébredt. Verusa, puha orrát Dasa vállába fúrva, szuszogott. Odakint fényszalagok mozogtak, és csilingelés hallatszott.

„Villamos!" — gondolta Dasa, és mezítláb az ablakhoz szaladt. Az utcán egymás után futottak az élesen kivilágított villamosok.

„Én is ilyenen járok majd... a traktorgyárba... a kapuhoz... az első műszakba..."

„Traktorgyár", „kapu", „első műszak" — ismételgette magában élvezettel ezeket a szavakat. Dideregve megint a meleg ágyba surrant. Verusa felemelte göndör fejét a párnáról.

— Mit nézel? — kérdezte az alvástól rekedt hangon.

— A villamosokat! — felelte Dasa, és felnevetett örömében.

— Eleinte én is így nézegettem — válaszolta álmosan Verusa.

— Nagyon szépek... És csak jönnek-jönnek! Mind egy irányba. Honnan jönnek?

— Itt éjszakáznak nem messze, a kocsiparkban...

Verusa alig fejezte be, máris elaludt, Dasa meg elképzelt egy terebélyes fákból álló parkot. A fák csendes ágai szétterpeszkednek, alattuk meg ott állnak — ott hálnak a villamosok! Mindezt így együtt nevezik „kocsiparknak"...

Két ágy üres volt: a két szomszédlány még nem tért vissza az éjszakai műszakból. Az éjjeliszekrényen két pár csillogó fülbevaló hevert. Verusa tegnap egyformákat vásárolt — magának és Dasának. A két barátnő között ez a szokás alakult ki már az iskolában és a kolhozban is — mindent együtt vásároltak: Verusának blúzt — Dasának is blúzt, Verusának fülbevalót — Dasának is ugyanolyat. Verusa most már munkásnő. Dasa meg még csak „kolhozból jött lány", akit még fel sem vettek. Dasának fogytán volt a pénze, így hát Verusa a magáéból gondoskodott róla. Abból az alkalomból, hogy először megy a gyárba, a szeme színéhez illő, világoskék fülbevalót vett neki. Dasa megérintette a fülbevalót, halkan megint felnevetett, aztán mintha a szívébe szúrt volna valami: „Én moziba megyek, fülbevalót veszek, a mama pedig este bizonyára a juhakolba rejtőzik az emberek szeme elől, hogy kisírja magát... Nyuska és Ljuska olyan fiatalok még, hogy nem tudnak segíteni neki. Meg aztán nincs is olyan gyakorlatuk, mint nekem. Elkényeztettük — a mama meg én — ezeket a kislányokat. Most aztán kisírhatja a szemét mellettük... Csak alusznak, bizonyosan még a kályhába se fűtöttek be. Én meg itt vagyok! A városban, a gyárban!" És a csodálkozástól meg az örömtől megint felnevetett.

Aludni már nem tudott, és gondolatain átszüremlettek az emlékek.

Dasa, két iker húga és anyjuk, az özvegy Anna a háború utáni első esztendőben, egy emlékezetes, forró, nyári napon egy halmon ültek a lövészárkok szeldelte házhelyek között. Mögöttük voltak már a kiürítés évei is, Anna hosszadalmas elbeszélései is az oly kedves „saját" házukról, amely mellett két, emlékek szentelte fenyőfa állt, mögöttük volt a hosszú út is, amely a házhoz vezetett. És végül itt az a „ház" — egy kifordult, kormos gyomrú téglakemence.

Ugyanilyen félig romos kemencék meredeztek sorban az üres telkeken.

— Mama, ezek sírok?... — kérdezte félénken a kis Nyuska.

Dasa a fenyőkre nézett. A gallyak üszkös csonkokhoz ha-

sonlítottak, csak legfelül himbálózott néhány halványzöld ág.

Anna sokáig ült a halmon, aztán odament a fenyőkhöz, tenyerével megérintette törzsüket, és fájdalmas mosollyal azt mondta:

— Mégiscsak tovább nőnek...

Egy emberekkel telezsúfolt földkunyhóban háltak.

— Amit a német nem gyújtott fel, azt a nap égeti ki — hallotta Dasa a sötétségben egy ismeretlen asszony hangját. — Ránk szakadt az aszályok aszálya. Mi férjes, gyermekes asszonyok vagyunk, a gyermekeink nem is olyan aprók, mint a tieid, és mégse tudjuk, hogy' győzzük erővel... Egyelőre az volna a legjobb, Anna, ha minél közelebb mennétek Zagorjéhoz. Ott a falvak is épek, esett is az eső a tavaszon... Van ott egy híres kolhoz, a „Traktor", Jefim Jefimovics az elnöke.

— Ezek alatt a fenyők alatt ringott a bölcsőm, én is itt ringattam a három gyermekemet — felelte Anna. — Leánykoromban meg... gyakran itt, a fenyők mögé bújva lesett rám az én Jasám...

— Csupa csont-bőr a három kislányod — vetette ellene a szigorú hang. — Mit számít az a fenyő?!...

Amikor mindenki elaludt, anyja halkan sírni kezdett. A megrémült, elcsigázott ikrek ugyancsak sírva fakadtak. Erre anyjuk egyszeribe megnyugodott, és azt suttogta:

— Reggel felkelünk, és világgá megyünk... Ha már a szülőföldünkön nem találjuk meg a betévő falatunkat...

Jókor reggel felkerekedtek. Anyjuknak és a nyolcéves Dasának tarisznya volt a hátán, az ikrek meg egy-egy kis bugyrot vittek.

A fűről, a bokrok alól még nem száradt fel a harmat, az úton meg már meleg és puha volt a por. Az árkokból meg a bombatölcsérekből rozsdás vas meredezett elő.

Amikor felkapaszkodtak egy dombra, anyjuk visszanézett a távolban már alig látszó két fenyő csúcsára, és magához vonta gyermekeit. Csak úgy rázta a sírás.

— Kis földönfutó árváim...

Az ikrek menten rázendítettek a jajkeservesre. Anyjuk észbe kapott, és erőt vett magán.

— No, búcsút vettünk a szülőfalunktól, elég a sírásból... Nézzétek csak, milyen gyönyörű a reggel... Hát nem jó ilyenkor gyalogolni?

Dasa ijedten nézett a dombról látható utakra, amelyek úgy összekuszálódtak, akár a cérnaszálak.

— Melyiken induljunk el, mama?

— Amelyiket legközelebb találjuk, azon indulunk el, ahol elfáradunk, ott pihenünk meg — mondta sietve az anyjuk.

— Amelyik falu megtetszik, az lesz a mienk. Hát nem jó lesz?... Jó, jó, igen-nagyon jó!...

Mentek-mentek napról napra; hol szénatartóban, hol pitvarban, hol csűrben háltak. Anna úgy lépett be minden házba, minden pitvarba, mint a sajátjába, köszönt a házigazdáéknak, és bizalmasan így szólt:

— Nem akadna egy kis hely, ahol meghálhatnánk? Megyek-megyek, olyan falut keresek, ahol a legjobban gyökeret verhetnek az én kis árváim...

Részvéttel befogadták őket éjszakára, és jó tanácsokat adtak nekik.

Zagorje még messze volt, ők pedig lassabban haladtak, mint gondolták, mert Nyusa feltörte a lábát. Elfogyott a pénzük is, a kenyerük is. Anyjuk elcserélte egy szoknyáját meg kendőjét kenyérért. De egyéb elcserélni való már nem maradt...

Délben, amikor megéheztek, anyjuk odament a tornácon ülő asszonyokhoz, és azt mondta egyszerűen:

— Nem adnátok egy kis kenyeret, asszonyok? Még messzire kell mennünk, a kislányom meg, sajnos, feltörte a lábát. Nem érhettünk oda idejében... Elfogyott a pénzünk...

És az asszonyok ugyanolyan egyszerűen, ahogyan ő kért, megosztották vele tejüket és kenyerüket.

Egyszer délben beértek egy nagy faluba. Az utcák és az udvarok üresek voltak. A nagy házak védőtábláit becsukták a hőség miatt. Egy udvaron sötét izzadságfoltos, rózsaszínű ingben egy piros arcú, kövér leányzó paradicsomot rakosgatott egyik kosárból a másikba.

— Nem adnál egy kancsó vizet, meg egy karéj kenyeret? — kérdezte Anna. — Hosszú még az út, nem számítottunk ennyire.

A lány felemelte bamba tekintetét, Annára nézett, szótlanul kivett a kosárból egy paradicsomot, és csámcsogva, teljes erejéből szopni kezdte. A sárga-piros lé lassan csepegett le gömbölyű álláról.

— Mi az, Tamarka? — hallatszott a házból egy öregasszony hangja.

— Egy kódusasszony van itt — felelte elnyújtva, rekedten a lány. — Kéreget... egy kis kenyér kéne néki...

Anna megragadta kislányainak kezét, és szinte elrohant velük.

Dasa egyszer elmaradt egy kissé, és messziről hallotta anyjának szokatlanul harsány, boldog hangját:

— Dasa, Dasenyka!

A mama egy halom tetején állt, és az égen, amelyet bevont a sárga esti fény, élesen látszott fekete alakja. Botjára támaszkodva előregörnyedt, és sovány nyakát szinte természetellenesen kinyújtva állt ott. Látszott, ahogy sötét bőre alatt le s fel szalad gégéjének gömbölyű porcogója. A kortól és a portól deresszürke hajfürtje, mint egy szárny repdesett a szemöldöke között, hol fellibbent a szélben, hol megint leomlott. „Koldusasszony!" — ismételgette magában Dasa ezt a fülének oly idegen szót, és elfacsarodott a szíve. De anyja szeme boldog fénnyel ragyogott.

— No, te, nagyszemű kislányom, nézd, hová vezetett az utunk — mondta az anyja.

Lent, a bodros erdő borította halmok között kis folyó kéklett. Partjai mentén, a sűrű zöldben takaros, erős házak látszottak. Balkézt gabonatáblák álltak. Mintha egy tömbbe öntötték volna őket. Kolompjaival harangozva, porfelhőt kavarva csorda jött az úton.

Dasának annyira megtetszett ez a szép hely és annyira belefáradt a vándorlásba, hogy így kiáltott fel:

— Egy tapodtat se megyek tovább, itt fogok lakni!

Az ikrek két szólamban ugyanazt kiabálták.

— No, kislányaim, akkor hát itt lesz a mi kis fészkünk. — mondta halkan az anyjuk.

Dasának sokáig emlékezetében maradt, ahogy anyja a fáradtságtól meggörnyedve áll, előrenyújtott, sötét nyakán le s fel szalad a porcogó, szemében meg kék fény ragyog.

Mind a négyen tovább indultak, úgy siettek, mintha egy jó ember türelmetlenül várná őket ezeknél a halmoknál.

Egy alacsony kerítés mögött kövér öregasszony lomhán totyogva asztalt terített az udvaron, a fa alatt. A ház mellett egy férfi meg egy tízéves forma fiú deszkát gyalult. A szamovárból pára szállt, és ebből a párából emberek lakta hely illata, esti meghittség áradt.

— Jó estét, jó emberek! — köszönt az anyjuk.

Az öregasszony nehezen lépkedve odament a kisajtóhoz.

— Honnét jössz? Olyan vagy, akár a pestises.

— Igazad van: akár a pestises — mondta a mama. — A háborútól, akár a pestistől, nem egykönnyen szabadul az ember... Bizonyosan hallottátok Csuhtirki falu nevét. Az utolsó házig felégette a német. Nekem ugyan minden édesmindegy volna, de a kis cselédeim nem maradhatnak isten szabad ege alatt. Azért indultam neki a világnak velük.

— De hová mentek?

— Járjuk-járjuk utunkat, keressük falatunkat.

— Csuhtirki... Hány napi járásra van az innét? — szólt közbe a férfi. — Csak nem gyalog tettétek meg az egész utat?

— De gyalog — felelte sóhajtva a mama. — Nyusánk már-már leesik a lábáról. Rég ott kellene lennünk, és mi még mindig csak megyünk-megyünk...

Az öregasszony Nyusára nézett, aki anyja lábához simult.

— Feltörted a lábinkódat? No, akkor kerüljetek beljebb... — Kinyitotta a kisajtót, és látva, hogy' sántít Nyusa, azt mondta: — Úgy látszik, összeillünk: tojó, gunár, mindig egy pár. Én is majd' leesek a lábamról. Én azért, mert öreg vagyok, te azért, mert kicsi vagy.

— De hová tartasz velük, mama? — kérdezte gyakorlatiasan a férfi.

— A „Traktor" kolhozba megyünk, Jefim Jefimovicshoz, az elnökhöz.

— Hallottam róla... Micsodátok nektek: rokonotok tán vagy ismerősötök?...

— Igazat szólván, se rokonunk, se ismerősünk. De azt mondják, nagyon derék ember... Nekem nem sok kell, csak munkám legyen! Én minden munkát szívesen vállalok...

Azt gondolom, ha megnézné, hogy' dolgozom, meglátná, milyen asszony jött oda, megengedné, hogy gyökeret eresszek ott az árváimmal... De ahogy ideértünk, a ti falvatokhoz, mindjárt megtetszett nekünk ez a vidék! Rimánkodtak is a kislányaim: ide menjünk, ide menjünk!

— Szóval: megtetszett a mi falunk? — kérdezte Nyusától az öregasszony.

— A kislányoknak nagyon megtetszett... Én meg azt gondoltam: bizonyára itt is szükség van dolgos kézre.

— De még mennyire! — helyeselt váratlan könnyedséggel az öregasszony. — A dolgos kézre mindenütt szükség van. Nyikesa! — kiáltott a kisfiúnak. — Lökj még egy kis fát a tűzre a fürdőben!... Még forró a víz, sikerült egy kis lúgot készíteni. Megfürdesz, megvacsorázol, meghálsz itt nálunk, reggel meg majd elviszlek az elnökhöz.

Egy óra múlva, jól megfürödve, tisztán ott ültek az udvaron, az asztalnál. Dasán Nyikesának tarka szalaggal körülkötött inge volt. Már alkonyodott, az öregasszony meggyújtotta a fa egyik ágára függesztett lámpát. Fehér lepkék csapongtak a lámpa felett, az ágak között. A szamovárból kis, vörös parazsak hulltak a bádog tálcára. Az öregasszony céklalevessel és mézes teával kínálta őket. Az áttetsző mézben sonkolymorzsák és méhszárnyak látszottak.

Az öregasszony megcirógatta az ikreket, és elpanaszolta, hogy az ő gyermekei szétszéledtek, és elvitték az unokákat is.

— Gyermek nélkül maradt a ház — mondta. — Nyikesát, azt mondhatnám, zokogva szakítottam el a lányomtól. A lányom még csak hagyta volna, de a vőm, sajnos, olyan gyermekbolond! Tudod, felkerekedtek, elmentek csatornát építeni. De hát mért vinnék oda, a csatornához, lakatlan helyre ezt a kisfiút?

Megint megcirógatta az ikreket, és Dasa azt szerette volna, hogy őt is megcirógassa az öregasszony. Dasa kihozta a fürdőből a maradék szappanos vizet, és felmosta az összetaposott tornácot. Az öregasszony nem intette le, csak nézte, hogy' mossa a tornácot, és azt mondta a mamának:

— Úgy látszik, nem esik messze az alma a fájától, megismerszik gyermekről az anya... — Megkent mézzel egy

karéj kenyeret, odanyújtotta Dasának és megdicsérte a kislányt: — Figyelmes vagy, kislányom! Nagyot nőj! Olyan tágra van nyitva a szemed, mint két ablak.

Reggel elmentek az öreg Pavlovnával az elnökhöz.

— Hát csak dolgozzon... Majd meglátjuk... — dörmögte az asztalra hajolva...

— Az iratai is rendben vannak, minden papírja megvan! — mondta boldogan Pavlovna.

— Ugyan! Nem kellenek ide papírok! — Az elnök összevonta szemöldökét, és az ikrekre meg Dasára pillantott. — Ha nem félsz a munkától, holnap menj ki szénakaszálásra a második brigáddal. Majd meglátjuk, hogy tudsz dolgozni.

Amikor éppen eltávoztak, Nyusa elvesztette Nyikesa nagy cipőjét, amely nem az ő lábára való volt. Az elnök utánuk kiáltott.

— Hé! Te! Itt a dokument!... Vedd fel a cipődet!

Így kezdődött Dasa számára az új élet. A háború viszontagságai után minden csupa boldogságnak látszott, és valahányszor erre az őszre gondolt, mindig élénken érezte a szamovár párájának illatát, a sonkolyos méz fanyar-édes ízét. Anyjuk nappal a mezőn dolgozott, éjjel meg a gabonagyűjtőnél őrködött. Az öreg a kolhozban dolgozott, Pavlovna meg a háztartást vezette, és ügyelt a kislányokra. Nyikesa napok hosszat a folyónál tekergett, az ikrekre és Dasára ügyet sem vetett. Dasa tisztelettel, sőt némi félelemmel tekintett rá. Ám ez nem akadályozta meg abban, hogy egyszer hajba ne kapjon vele.

Dasa bejárta az egész kolhozt. Minden érdekes volt. De a legérdekesebbnek mégis a lóistállót találta. Volt ott egy kis ló — egy szokatlanul kicsiny termetű és ismeretlen fajtájú, herélt pej.

Dasa eleinte csikónak nézte, de a ló széles hátú, zömök jószág volt, és nem ugrott el tőle, ahogy a csikók szoktak elugrani, hanem kinyújtotta pofáját a rekeszből és meleg, fekete szájával megérintette Dasa tenyerét.

— Sót kér! — magyarázta a lovász.

Dasa füvet tépett, megszórta sóval, és odanyújtotta a lónak. A kis ló megette, és megint megérintette szájával Dasa tenyerét...

— Petya bácsi! — kérlelte izgatottan Dasa a lovászt. — Hadd legyen az enyém ez a kis ló!

— Hogyhogy a tiéd? Milyen értelemben?

— Hát csak úgy, hogy én etessem, én csutakoljam, és én takarítsam ki az állását. Lehet?

— Ilyen értelemben lehet.

Dasa reggel elrohant az elburjánzott, dudvás lóheretáblára, és egy nyaláb sózott lóherével lépett be az istállóba. A kis ló felnyerített, mihelyt hallotta lépteit.

— Már megneszeli a gazdasszonykáját — mondta Petya bácsi; amikor pedig azt kérték tőle, hogy fogja be a lovacskát, komoly arccal így felelt: — Evvel a kis lóval nem én rendelkezem. Gazdasszonykája van neki.

És Dasa elpirult örömében.

Egyszer elvezette a lovacskát a folyóhoz, lemosta és rá akart ülni, hogy lóháton menjen vissza. Egy kéz hirtelen erélyesen kikapta kezéből a kantárszárat, és Nyikesa egy lendülettel máris a ló hátán termett. Dasa megragadta a fiú mezítelen lábafejét.

— Ezt ne merd, Nyikeska! Ez az én lovacskám!

Nyikesa szótlanul vállon rúgta azzal a lábával, amelyet éppen fogott. Dasa teljes erejéből megrántotta Nyikesa lábát. A fiú nem tudott megülni a lovon, és egy gomollyá gabalyodva máris mindketten ott hemperegtek a füvön. Dasa halkan nyöszörgött keserűségében, és cibálta Nyikesa haját. A fiú szuszogva próbálta leszakítani magáról Dasát. Végül ellökte, egy rándítással kiszabadította magát, és felpattant a lovacskára. Dasa négykézláb állt a füvön, és pityeregve nézte, ahogy Nyikesa elvágtat az ő lovacskája hátán, a partmenti zöld úton.

A sértés és az igazság vágya csak úgy hasogatta szívét. Egész nap az erdőben bolyongott, hogy ne találkozzék Nyikesával. Csak estefelé ment haza. Panaszkodni akart anyjának. De anyja kézen fogta, és szótlanul a kert lábjába, a fürdőhöz vezette.

— Micsoda dolog ez? Mért vagy ilyen irigy?! — mondta az anyja, és úgy megcibálta Dasa varkocsát, hogy fájt. — Mások jót tesznek veled, te meg hálátlansággal fizetsz? Mi? Undok béka akarsz lenni? Mi? — És megint megcibálta a

kislány varkocsát. Anyja sohasem verte meg, és sohasem szidta össze, úgyhogy Dasa egészen megrökönyödött. Anyja arca komoly volt, száraz ajkát keményen összeszorította. — Úgy jöttél ebbe a házba, mint apád hajlékába. Ezek az emberek kenyeret, hajlékot adnak neked, ezek az emberek mind jó szívvel vannak irántad. És te?! Sajnálod a fiútól azt a kis kolhoz-lovat, te irigy kutya! — És megint megcibálta Dasa varkocsát. — És még mézzel és süteménnyel etettek, te undok béka!

— Igen, mama... De a süteményt Pavlovna adta. Nyikesa meg elvette tőlem a lovat...

— Csak ne nagyon okoskodj itt nekem! — mondta anyja. — Ne számítgasd nekem, kitől mit kaptál! Szóval, aki bőkezűen bánik veled, azzal te is bőkezű vagy, aki pedig nem tud mivel kedveskedni neked, azzal szemben te is fukarkodol? Akkor nyiss pénzváltó boltot, mint hajdanában tették! És kinek a párnáján alszol, te undok béka? És kinek az övével van körülkötve az inged, mi? — Anyja lerántotta Dasa ruhájáról Nyikesa ócska, foltott övét. — Öv nélkül fogsz járni, párna nélkül fogsz aludni! A lovacskának meg a közelébe se menj! Mars a házba, éjszakáig egyedül ülsz odabent, lesz módod gondolkozni azon, milyen pimaszul, milyen embertelenül viselkedtél!

Anyja elment. Dasa hazavánszorgott. Üres és komor volt a ház. Dasa leült a konyhában a lócára az ablak mellett.

„Hát jó! — gondolta. — Itthagyom a játékaimat meg a babámat, amit Pjotr bácsitól kaptam, játsszon vele Nyikesa! Én meg elmegyek... Elszegődök, pénzt keresek, és mindenkinek küldözgetem az ajándékokat. Az ikreknek küldök egy-egy labdát, Nyikesának biciklit, a mamának pénzt, Pavlovnának meg egy bolyhos kendőt... És minden áldott hónapban küldök ajándékokat! Akkor bezzeg majd rimánkodva hívnak, de én csak azért se jövök haza! Ha egyszer pimasz vagyok nektek, ha egyszer embertelen, ha egyszer undok béka vagyok, akkor egyszál-magamban fogok élni, amíg meg nem halok!"

Elszunyókált, aztán felébredt, gondolkozott egy darabig, majd megint elszundított.

Az utcán éppen hajtották haza a teheneket, a csordások

nagyokat csergettek ostorukkal, ahogy elhaladtak a ház előtt, és Pavlovna a rocskával csörömpölve az állás felé indult. Az ikrek krumplit mostak egy nagy tálban. „Nahát, még krumplit mosni se tudnak tisztességesen!" — gondolta Dasa, de nem mozdult a helyéről.

Csapódott az ajtó. Dasa megfordult, és az ajtóban megpillantotta Nyikesát. Háttal állt Dasa felé; a nyakán karmolás helye sötétlett.

Nyikesa némán és elmélyülten keresett valamit a kosárban a lóca alatt. Feje hol jobbra, hol balra fordult, úgy hogy a nyakán húzódó karcolás hol megnyúlt, hol megrövidült. Hajából egy szalmaszál meredt elő. Látszott, hogy egyenest a lóistállóból jön, megetette ott a kis lovat...

„No, nem baj!" — gondolta Dasa, és remegő hangon így szólt:

— Nyikesa! No, hogy van a... kis... lovad?

Nyikesa feje mozdulatlanná dermedt a kosár fölött. Dasa várt. „Haragszik..."

— Már hogy' volna az enyém?! — hallatszott váratlanul a pad alól. — Az... a te... kis lovad!...

Nyikesa nagyot szörtyentett az orrán...

Sokkal később elmondta Dasának, hogy e beszélgetésük előtt Pavlovna magához hívta, megfogta a csimbókját, felemelte fejét, és azt mondta:

— Ej de nagy legény vagy! Miért bántod szegény árvát? Neked van anyád is, apád is, nagyanyád is, nagyapád is. Van házad a faluban is, van a városban is, mind a két házban halomszámra a játék, te meg elirigyelted attól a kis árvától azt a kis kolhozlovat?! Talán azért van neked két házad is, mert az ő apja inkább elesett, de a te házadig nem engedte a háborút. Szegény árvának nincs se ruhája, se cipője, se könyve, se játéka, minden öröme csak az a kis kolhozló volt, avval játszogatott. Te meg még azt is elvetted tőle. Meg is írom apádnak, milyen jómadár vagy, te nagy legény, hogy' bántod az apátlan árva gyermekeket! Tisztulj előlem!...

Nagyanyja elkergette Nyikesát, ő meg elment horgászni, de a lelkiismeret egyre furdalta. Hazatérve meglátta Dasát a félhomályos konyha ablakában.

A kisírt szemű, sovány kislány hegyes térdecskéjét maga alá húzva, fejét lehorgasztva ült ott — ilyen hát egy árva! Amikor vékony, „árva"-hangján szelíden megkérdezte: „Hogy van a... kis... lovad?" — Nyikesának egyszerre elfacsarodott a szíve.

— Már hogy' volna az enyém?!... — mondta, és érezte, hogy elfutja szemét a könny.

— Legyen a tied... — mondta Dasa, és e viszonzott jóság láttán ő is sírva fakadt.

Így kezdődött a barátságuk.

Két év múlva azt írták Annának a „saját" kolhozából, hogy visszatért az ipa, nemsokára pedig levél érkezett tőle magától. Visszatért szülőfalujába, erdőt kapott a kolhoztól, házat akar építeni, és hazahívja Annát.

Dasa megint megpillantotta a halmon a két fenyőt, alattuk meg az új ház olajsárga gerendázatát.

Az egész család segített az építkezésben, ősszel be is költöztek, de nem sok örömük telt benne. A régi elnököt áthelyezték a kerületi központba, az újjal meg napról napra több bajuk lett. Anna valahogy hirtelen elernyedt, szinte összeesett ez alatt az egy év alatt. Amíg építkeztek, éltette a remény, fáradatlanul görgette a szálfákat, éneklő hangon serkentgette a többieket, de amióta beköltöztek az új házba, szavát sem lehetett hallani.

Az utolsó erőfeszítésbe rokkant-e bele, vagy a háborús évek éreztették kései hatásukat? Vagy az új házban még erősebben gondolt visszahozhatatlan férjére és visszahozhatatlan fiatalságára?

Dasának eszébe jutott, hogy' vándorolt földönfutó, görnyedt anyja, a „kódusasszony" — a tarisznyával meg a három aprósággal —, mégis mosolygott, örült a napnak, vigasztalta gyermekeit, és azt mondogatta: „Hát nem jó lesz? Jó, jó, igen-nagyon jó!" Meg ahogy ott állt a halmon, előrenyújtotta eres nyakát, szeme pedig előragyogott deres, poros fürtjei alól...

Most a várva-várt saját házban járt-kelt, az olyan drága fenyőfák alatt, alázatos, homályos nézéssel, szótlanul.

Dasa megrémült anyja tekintetétől és szótlanságától.

— Miért jössz-mész így, mama, akár a kísértet?

— Kimerültem...

— Akkor pihenj!... Befűtök a fürdőben, gőzöld meg a lábad!

— Ugyan már... — Anyja nem fejezte be, de Dasa üres tekintetű szemét látva megértette: nem a lábával van baj...

Szomorú lett a ház. Az iskolában, a vele egyivásúak között Dasa könnyebben érezte magát. Télen tanult, nyáron meg a kolhozban dolgozott, sőt csoportvezető lett az ifjúsági brigádban. Meglehetősen rosszul fizettek egy-egy munkaegységre, de Dasa ezt türelmesen elviselte, amíg épségben megmaradt az ifjúsági csoport — Dasa jól összehangolt társasága. Tavaly a fiúk bevonultak katonának, és egyszeribe unalmasabb lett az élet. Pavlovna fiához utaztában betért hozzájuk, és elmondta, hogy Nyikesa Moszkvában van, első éves egyetemista.

— A mi egyetemistánk külföldön is járt egy diákküldöttséggel — újságolta. — Fütyülős kávéfőzőt hozott az anyjának... Ha megfőtt a kávé, fütyülni kezd az orrával... Nyikesát mindenről kifaggatták. Amit elmondott, az most benne van minden újságban.

Dasa és Vera, a barátnője csak hallgatták. Nem tudták, elhiggyék-e, amit az újságokról meg a fütyülős, angol kávéfőzőről mondott Pavlovna. De azt tudták, hogy Nyikesa, Dasa pajtása Moszkvában tanul, kitűnő diák, és külföldön is megfordult.

Valahol, egészen közel, itt mellettük pezseg a még ismeretlen, nagy élet, és mind gyakrabban gondoltak arra, hogy kerülhetnének érintkezésbe ezzel az élettel.

Amikor búcsút vettek Pavlovnától, lefeküdtek a kamarában a pincetorokra, éjfélig arról beszélgettek, hogyan éljenek, mik legyenek, és Vera elhatározta, hogy a városba megy.

Amióta Vera elment, Dasa búnak eresztette fejét, és egyre unszolta anyját, engedje a városba. Anyja alig győzte a munkát meg a háztartást, az ikrek meg bizony nem sokat segítettek neki. „Elkényeztettük mi ezeket a kislányokat!" — gondolta Dasa.

Anyja legfőbb támaszának tekintette Dasát, és amikor Dasa a városba kéredzkedett, anyja először zavarba esett.

— De hát hogy' leszek én meg egyedül, Dasenyka?! — De nemsokára más belátásra tért: — Menj oda, kislányom, ahol jobb lesz neked.

Dasa és Vera reggel a gyárba, a személyzeti osztályra indultak. Dasa azt hitte, hogy a gyár egy nagy ház, és amikor a kapun át meglátta a teret meg a fasoros, széles utcákat, a magas épületeket, azt kérdezte Verától:

— Melyik ezek közül a gyár?

— Gyár ez mind!

— Értem — mondta komolyan Dasa. — Itt van az iroda is, a raktár is meg minden egyéb. De melyik ház az igazi gyár? Melyik házban vannak a gépek?

— Minden házban gépek vannak, te csudabogár! Ez itt mind-mind gyár körös-körül. Ott a folyónál, az is gyár, emitt a dombon, ez is gyár!

— Barátom! — mondta Dasa. — De hiszen itt csak ablakból van vagy száz kolhozra való, Veruska!

A személyzeti osztályon felajánlották Dasának, válasszon: takarítónő lesz-e az udvaron, vagy formázónak tanul az öntödében.

— Tanulj az öntödében! — tanácsolta Vera. — Magától értetődik. — A kolhozban mindig mindenben Dasára hallgatott, de itt úgy viselkedett, mint egy idősebb testvér, fontoskodva beszélt, és Dasa fülének szokatlan kifejezéseket használt. — A takarítónőnek ugyan könnyebb a dolga, de mi, munkások, nem pályázunk erre.

Dasát felvették formázónak. Amikor eltávoztak a személyzeti osztályról, az épület elé odagördült egy hosszú, fekete autó, és szép, fiatal, barna tábornok szökkent ki belőle.

— Odanézz, odanézz... ez az igazgatónk! — mondta Vera. Dasa tágra meresztett szemmel nézte.

— Ljuda! Ljuda! Igoreva!

Egy egyszerűen öltözött, bolyhos sálat viselő, sápadt arcú leány megállt erre a kiáltásra.

— No, Ljuda, köszönöm! — mondta az igazgató, és kezet fogott vele. — Végigdolgoztál két műszakot?!

— Mit tehettem volna mást, Szemjon Petrovics? — szólt

nyugodtan a lány. — Megbetegedett a formázók fele, most meg már itt a hó vége, még felborul a tervünk.

— A ti formázótok, Ljuda Igoreva — magyarázta Vera Dasának.

— Egyszerű formázó? Olyan, amilyen én is leszek? — kérdezte meglepetten Dasa.

— Te még különb is leszel! — felelte meggyőződéssel a barátnője. — Hisz én csak tudom, hogy' dolgoztál te a mezőn!

Azután elmentek néhány üzletbe, megvették a fülbevalót, a cukrászdában megettek egy-egy takaros adag süteményt, este egymásután két filmet is megnéztek két moziban, és csak egy óra tájban értek haza Vera szállására. Így végződött ez a csodálatos nap — az első gyári nap Dasa életében.

És most kezdődik a második nap — ide-odafutó fényekkel, vidám villamoscsilingeléssel. Dasa Vera oldalához simulva, hol emlékeit veszi sorra, hol a jövőről ábrándozik. Arról, hogy eljön majd életében az a nap, amikor ő is, akár Ljuda Igoreva a legnélkülözhetetlenebb lesz a gyárban, és miután két műszakot végigdolgozott, egyszerű sálkendőben, sápadtan lép ki a gyárkapun...

— Vera! — súgta barátnője fülébe. — Csakugyan: miért is ne tudnám én annyira vinni, mint ez az Igoreva? Ha nem láttam volna, magam sem gondolnám ezt. De most azt gondolom: hát jobban bírja a munkát, mint én? Vagy igyekvőbb nálam? Tudod, énbennem milyen nagy az igyekezet.

— Még többre is viszed! — biztatta Vera. — Nagyon rátarti ez az Igoreva. Egy technikussal jár jegyben. Azóta fennhordja az orrát! Láttad azt a nagy arcképet a téren? Ott sok kis kép van, de elöl két nagy áll: az övé meg a Szerjozsa Szugrobiné. Szerjozsa a műhelyben is, a komszomolbizottságban is ott van a többiek között. De Ljuda nem. A munkában persze nagyon igyekvő, de a természete nagyon kiállhatatlan... Benned meg igyekezet is van, a természeted is a legkülönb, a legjobban megfelel a gyárnak!

— Á, nem! — Dasa hátra, a párnára vetette magát. — Az én természetem egyáltalán nem megfelelő! És sehogy sem

tudok változtatni a természetemen! Én olyan érzékeny vagyok! Olyan érzékeny! Mihelyt rám néz valaki, én mindjárt megérzem, mi a véleménye, és mindjárt magamra vállalok minden hibát! Mások nem így vannak vele, mások igyekeznek mentegetőzni, én meg mindjárt mindent magamra vállalok! És úgy gondolkodóba esem, annyit gondolkozom, hogy igazán egy csepp nyugtom sincs!

Suttogva beszélgettek, jóllehet senki sem volt a szobában. Körös-körül csend uralkodott, csak a villamosok csilingeltek az ablak alatt.

— Tudod, kinek a természete tetszik nekem? A mamáé! Amilyen azelőtt volt! De sok nehézségen átestünk vele, mégse volt ilyen érzékeny! Ő mindig reménykedett, és reményt öntött belénk is. Ő is olyan bőbeszédű volt, akárcsak én. És sohasem haragudott rám. Ha túl sokáig szaladgáltam az utcán, nem kiabált rám, nem büntetett meg, csak a lelkemre beszélt! Világéletemben csak egyszer büntetett meg, amikor Nyikesával hajba kaptunk a kis ló miatt. De mostanában olyan mogorva lett, hogy rá se lehet ismerni. A kolhozban is sok a baja, kimerült is, meg már nem is fiatal. Mihelyt meg tudom állni itt a helyemet, ide hozom. Búsul utánam... — Dasa halkan sírva fakadt.

— Írj neki levelet.

— Írok is, mihelyt megjövök a munkából! — felelte feléélénkülve Dasa. — Megírom neki, hogy' fogadtak itt engem, hogy azonnal felvettek... Csak... ez a fő mester, az a bajuszos, Vaszilij Vasziljevics... mintha görbén nézett volna rám ott a személyzeti osztályon...

— Dehogy is. Nagyon jó ember az! De az igazat megvallva, kicsinek talált. Mindig azt mondja a személyzeti osztályon: „Nem dedó az én formázó műhelyem".

— No látod, látod! — kiáltotta szörnyű izgalomban Dasa. — Én olyan érzékeny vagyok! Mindjárt láttam, mindjárt megéreztem én!

— Ugyan, nyugodj meg már, nem kell ennyire érzékenykedni! Elmondtam neki, milyen csoportvezető voltál, a személyzeti osztályon meg odaadták a jellemzésedet, amely a kolhozból jött, hogy olvassa el. Erre aztán bele is egyezett. Majd meglátod, milyen jó ember! Kiabál, néha szigorú, de

ha valami baj van, ő kél védelmükre először a formakészítő lányoknak. Mindig mindenkivel tesz valami jót!

Rendkívül jó művezető, de persze szigorú is egy kicsit...

— Értem én! Nagyon jól! Az ikrek édestestvéreim, néha mégis megfenyítettem őket! Megcibáltam a fülüket, és még rájuk is parancsoltam: meg ne mondjátok a mamának.

Dasa felsóhajtott. Most nagyon sajnálta, hogy megcibálta az ikrek fülét, és ezt még el is titkolta anyjuk előtt. „No, nem baj — vigasztalta magát –, ha megkeresek hétszáz rubelt, majd ajándékokat küldözgetek nekik!"

Dasa felvette legszebb ruháját meg az új fülbevalót, és a tömegben fürgén lépkedett a gyárkapu felé.

Amikor belépett a műhely ajtaján, az öntöde zaja olyan sűrűn vette körül, akár a víz, ha alámerül az ember.

A mennyezetről hosszú sorokban, óriási, fekete tölcsérek csüngtek alá. Alattuk állandóan rángatózott, rázkódott valami, s félmeztelen, kormos, fekete emberek holmi érthetetlen dolgot műveltek. A távolban kemencék látszottak, és a kemencékből tűz-tejfel ömlött a sajtárokba. A kemencék felől vasládák kúsztak, maguktól, a padlón. Két munkás a mennyezetről lecsüngő, vörösen izzó, óriási üstből folyékony tüzet öntött a ládákba. A tűz beleömlött a ládákba, majd könnyű, kékszárnyú tűzpillangók alakjában kiröppent belőlük az oldalsó nyílásokon. Ez szép volt, és Dasa elgyönyörködött benne. Most egyszerre mindenfelől kiabálni és csengetni kezdtek. Dasa hátra pillantott. A mennyezet alatt, óriási, vörös szárnyait szétterjesztve, simán mozgott egy madárforma valami. A madár csőrében egy fülke volt, a fülkében meg egy lány ült, és integetett Dasának, hogy húzódjék arrább.

Dasa ijedten félreugrott.

— Hová mászol? A motoros targonca alá?! — kiáltotta valaki közvetlenül a tarkója mögött.

Körös-körül minden csupa füst, lárma, fülledtség, de hát Dasa még sohasem látott más műhelyt, és azt hitte, hogy egy gyárban ennek így is kell lennie. A füst miatt nehéz volt lélegzeni, de Dasa azzal biztatta magát: „Ugyan, hát

nem raktam én boglyát?! Olyankor még több port is nyel az ember."

Igaz ugyan, hogy a boglya-szérű fölött a magas ég feszült, köros-körül meg tiszta mező terült el, itt meg mindenfelől csak úgy tódult a dübörgő vas, a sötét mennyezet alacsonyan függött fölötte, ettől zordság lebegett a műhelyben. De éppen ez a zordság tetszett Dasának: ez adott jelentőséget neki is meg új, munkás-mivoltának is.

Most már — akár Verusa — ő is büszkén mondhatja, sőt meg is írhatja a mamának: „A takarítónőnek ugyan könnyebb a dolga, de mi, munkások, nem pályázunk erre."

Csak Vaszilij Vasziljevicstől félt. Most ettől az ismeretlen embertől függött az egész élete.

Az, amit Dasa a formakészítő műhelyben látott, eleinte nevetségesen egyszerűnek tűnt — felnőtt nők hosszú sorokban álltak a munkapadoknál, és azzal foglalkoztak, amivel Dasa zsenge gyermekkorában foglalkozott — „homokpogácsát" formáztak.

Igaz, hogy ezek a „pogácsák" nagyok voltak, körvonaluk cirkalmas, a bonyolult formák meg, amelyekbe beletömködték a homokot, vasból készültek, és a homokba vasrudacskákat kellett rakni, hogy szilárdabb legyen; azután polcokon a kemencébe szállították a „pogácsákat", hogy megsüljenek. De voltaképpen meglepően könnyűnek, csaknem gyerekjátéknak látszott ez az egész foglalatosság.

Vaszilij Vasziljevics odavitte Dasát egy formakészítőhöz.

— Ezt a berendezést itt szalagnak hívják — mondta sietősen. — Állj ide oldalt, te nagyszemű, és pontos sorrendben vésd emlékezetedbe az egész technológiai folyamatot.

Ezek a szavak: „pontos sorrendben", „technológiai folyamat" — olyan jelentőségteljesen hangzottak, hogy nagyon megtetszettek Dasának. „Ugyan mit kell itt emlékezetembe vésnem?! Különb dolgokat is csináltam én" — gondolta, és élénken közelebb lépett a géphez.

Nem is kételkedett a sikerben, mert a munkában való igyekezet és ügyesség gyermekkora óta mélyen benne gyökerező tulajdonságok voltak, amelyeket nemcsak a család ismert el, hanem az egész kolhoz is. Anyja már gyermekko-

rában azt mondta Dasának: „Ne az arcodra, ne is tornácodra, hanem a munkádra légy büszke... A lány az arcát Istentől, tornácát apjától-anyjától kapja, a munkát meg két kezével adja."

Dasa este ezt írta anyjának:

„Aki igyekszik, az itt mindent elérhet, az egyik formakészítőnek maga a tábornoki ruhás igazgató mondott köszönetet a munkájáért ott, énelőttem. Én bízom az igyekezetemben, mama. Itt hamarabb bebizonyíthatja az ember, milyen felelősséggel dolgozik, mint akár a legkülönb kolhozban. Én a formakészítő műhelyben dolgozom — ez a legfontosabb részleg az öntödében, az meg a legfontosabb műhely az egész gyárban. Nem túlságosan nehéz a munkánk, úgyhogy elboldogulok vele. A formák olyanok, mint azok a homokpogácsák, amelyeket Nyuskával mintáztunk, csak nagyobbak, a belsejükbe vasrudacskákat kell rakni, hogy szilárdabbak legyenek. Pontos sorrendben be kell tartani az egész technológiai folyamatot. Én meg is tanulom, hogy kell betartani."

Dasát Igoreva mellé osztották be. Igoreva keze olyan gyorsan cikázott ide-oda, ő maga meg olyan idegenül viselkedett, hogy Dasa nem győzte követni tekintetével, és nem mert kérdezősködni. Takarított a munkapad körül, segített megfordítani a formaszekrényeket, és majd kinézte a szemét... Nagyon szerette volna legalább egy kis kalapáccsal megkopogtatni azokat a fémbetéteket, amelyek benyomódtak a homokba. De nem engedték meg neki, hogy bármit is csináljon. Vaszilij Vasziljevics a tizedik napon vagy másfél órát foglalkozott vele.

— Nem valami sokat tanultál, te! Nem figyelsz eléggé! — mondta haragosan, és a dolga után látott.

Másnap megint foglalkozott vele. Újabb két nap múlva megbetegedett egyszerre két formázó is.

— No, eleget meresztgetted a szemed — mondta Vaszilij Vasziljevics —, állj a munkapad mellé! Nincs elég öntőforma, haragszik az öntöde!

Dasa örült annak, hogy „haragszik az öntöde", és hogy tőle, Dasától függ, hogy ne haragudjék. Az öntödéből átjöttek a komszomolisták, és azt mondták: „Nyomd meg, dedós!

Miattatok állunk, miattatok esünk el a keresettől." Még a művezető is átjött az öntödéből, és ő is arra kérte, hogy „nyomja meg".

Dasa vidáman állt a munkapad mellé. Körülfúvatta a formaszekrényt levegővel, beszórta száraz kvarchomokkal, mint egy vérbeli formázó, gyors mozdulatokkal kezdte beleönteni és gyúrni a homokkeveréket. Beletette a merevítő rudacskákat. Amikor megfordította a formaszekrényt és az első forma ott feküdt a szárítólapon, még jobban felvidult. Egyik forma a másikat követte, ugyanolyanok voltak, mint a többi munkásnőé. A motoros targoncások meg oda-odamentek hozzá, felvették az ő formáit is, és a többiekével együtt a kemencéhez szállították.

Az ebédszünetben különös érzéssel indult az étterembe: most már igazi munkásnő lett. Igaz, ebédszünetig sokkal kevesebbet csinált, mint kellett volna, de ez nem keserítette el. Mindenki azt mondta, hogy a gyorsaság majd megjön idővel.

A munkanap végén tört ki a botrány. A műhelyben megjelent egy haragos mérnök és Vaszilij Vasziljevics. Dühösen kiabáltak valamit egymás fülébe. Dasa már messziről megpillantotta őket, de nem fordított rájuk különösebb figyelmet, hiszen ennek a beszélgetésnek semmi köze sem lehet őhozzá. De a mérnökék éppen őfelé indultak.

— Micsoda szörnyűségeket műveltél, mi?! — kiáltotta a mérnök. — Gyere csak velünk!

A kemencéhez vezették Dasát. Az állványon ott hevertek Dasa még forró, félig szétmállott öntőformái. A merevítők úgy meredeztek elő belőlük, mint a csontvázak. Dasa rémülten nézett rájuk.

— Mért gyártottál csupa selejtet, kedves lányom? Mit kutyultál-kavartál itt össze?

— Ej te ... dedós! — tódította Vaszilij Vasziljevics.

Valamennyi öntőforma selejtbe került.

Vaszilij Vasziljevics odaállt a munkapadhoz, és figyelte Dasa minden mozdulatát.

— Hát hogy is ne mállanának széjjel? Hiszen összevissza rakod a merevítőket — mondta.

Dasa rosszkedvűen tért haza, de nem csüggedt el. Csak

ült az asztalnál, és ellenőrizte magában a mozdulatok sorrendjét — gondolatban berakta a merevítőket.

Másnap nagyon lassan dolgozott, alaposan meggondolta minden mozdulatát, sokkal kevesebb formát készített, de még ez a kevés is szétmállott. Dasa elkeseredett. Megint odament hozzá Vaszilij Vasziljevics.

— Nem jól tömsz! Csak oldalt nyomod, a közepe meg porhanyós marad! No, idenézz!...

Dasa megint nézte, hogy' kell csinálni. Nem ment haza a gyárból, hanem a műszak után ottmaradt váltótársa mellett, és ott állt éjszakáig. Alig tudott hazavánszorogni. Csak úgy sajgott a lába. Ujjai, melyeket összevissza hasogattak az éles homokszemek, meggyűltek. Ágyba feküdt, de nem álom, hanem nehéz bódulat lepte meg. Mihelyt behunyta szemét, az öntőforma úszott elő a sötétségből. A vékony rudacskák keresztezték egymást, és összefonódtak a szeme előtt. Aztán elkezdett ömleni a keverék, tetőtől talpig betemette, és ő sehogy sem tudta begyömöszölni.

Az egész lázas éjszakát az öntőformával meg a keverékkel álmodta végig, s másnap negyed annyi formát készített, mint amennyit a norma szerint kellett volna. Megdagadt ujjai nehezen mozogtak. Minden egyes merevítőn egy fél percet gondolkozott: állandóan attól félt, hogy nem jó helyre teszi... Csak egy hét múltán tudta immár kifogástalanul rakni a merevítést, de ekkor újabb hibát fedeztek fel: az öntőformák egyes részei nem illettek össze.

Elérhetetlennek látszott a norma.

Megint odament Vaszilij Vasziljevics.

— Végezz el minden mozdulatot rendesen! — mondta immár reménytelen hangon. — Már megint egy rándítással fordítod meg. De nehéz felfogású vagy! Könnyedébben fogd meg! Végezz el minden mozdulatot rendesen!

Dasa igyekezett könnyedébben megfordítani a formaszekrényt, elvégezni minden mozdulatot, de a selejt csak nem szűnt meg.

Már jóval a váltás előtt bement a gyárba, és ott álldogált a tapasztalt formázók mellett. Úgy tetszett neki: valamennyien rendkívül okosak, tehetségesek és boldogok.

Vaszilij Vasziljevics haragosan nézett Dasára, és csakis

„dedós"-nak nevezte; a „felnőtt" formázók mind olyan távol voltak tőle. Igoreva azt mondta:

— Látszólag mindent jól csinálsz, de hiányzik belőled az ügyesség. Láttad, hogy zongoráznak? Az egyiknek a keze alatt énekel a zongora, a másik pedig, bár ugyanúgy tartja az ujjait, ugyanúgy nyomja le a billentyűket, mégsem tud zenét kicsalni belőle. Ki, mire képes.

Lassanként elvesztette barátnőjébe vetett hitét még Verusa is, és sehogy sem fért a fejébe, hogy Dasa, aki a legügyesebb leány hírében állt az egész kolhozban, a munkapad mellett megdöbbentően tehetségtelennek bizonyult. Verusa nem értette a dolgot, titokban ki is ábrándult belőle, és csupán szánalomból vigasztalta:

— Várj türelemmel. Lassanként majd csak boldogulsz... Hiszen kit hogy ér a szerencse. Az egyikhez könnyen hozzászegődik, de mindjárt cserben is hagyja... A másik mellett meg, aki nehezen éri utol, sokáig kitart.

— Ugyan, mit bánom én a tartós szerencsét! Csak az öntőformáim legyenek tartósak! — mondta sírva Dasa. — Nem vagyok én alkalmas gyári munkára! Már rég hazamentem volna, de a szégyen visszatart!

Egyszer mogorván állt ott a munkapadnál.

— Miért vagy olyan kedvetlen? — kérdezte a szomszédja.

— Mitől volna jókedvem?! — felelte Dasa. — Sehogy se sikerül a formakészítés. Hogy volna jókedvem?! Úgy látszik, az én sorsom az, hogy ganét hordjak meg krumplit ássak.

— Már megint belemelegedtél a fecsegésbe. Hát dolgozni ki fog?! — szólt mellette elhaladva Vaszilij Vasziljevics. — Fecsegni tudsz, te dedós, de jó öntőformát készíteni még mindig nem tanultál meg.

Másnap reggel a formázó lányok odaszaladtak Dasához.

— Dasa! Kirajzoltak az állványra! Láttad már?

Dasa futvást futott a térre. Ott, Igoreva és Szugrobin arcképével szemben volt a gyári Krokogyil állványa. Munkások tolongtak előtte. Dasa friss karikatúrát pillantott meg. Két rémséges formázó állt a szétmállott öntőformák mellett. Hosszú, hat ágú nyelvük, akár a kígyó fullánkja hosszan előrenyúlt, és egymásba fonódott. A gúnyrajzon ez a felirat volt:

Már első látásra világosan látni:
Aki sokat fecseg — nem tud az formázni!

Dasa az egyik formázóban magára ismert. Igen: ő volt ez a pisze orrú, dülledt szemű lány, aki világoskék köves, új fülbevalót visel.

„A mama! — ez volt első gondolata. — A mama most olvassa a levelemet és örül... Azt hiszi, hogy a lánya okos és szerencsés... És nem tudja, milyen csúfot űznek itt belőlem!"

Sírva futott el az állvány mellől.

„Még a fülbevalót is odarajzolták! Melyik árulkodó gazember követte ezt el?"

A fasorban megint szétnézett: egy óriási képről Igoreva büszkén mosolygó arca nézett rá, pontosan vele szemben a Krokogyil függött, a Krokogyilon pedig Dasa — a kígyófullánkos, nevetséges, csúf Dasa, akit — hogy véletlenül se tévesszék össze mással — babos kendőben, világoskék fülbevalóval rajzoltak le.

Kivette füléből a gyalázatba kevert fülbevalót, amelyre nemrég még olyan nagyon vágyott.

»A CSIMBÓKOS BEHEMÓT«

A tavasziasan magas nap már ott ragyogott a derült márciusi égen, de — vele dacolva — szüntelenül fújt a metsző szél. A nap és a szél kíméletlen párbaját megsínylette minden élőlény. Az emberek kigombolták kabátjukat — belefáradtak már, hogy elrejtőzzenek a nagy hideg elől, és örültek a napnak — de a szél mindjárt átjárta őket, és városszerte náthaláz garázdálkodott.

Jég verte bilincsbe a várost. A havat, mihelyt megolvadt, lyukacsos jégkéreg vonta be. Az emberek csak úgy csúszkáltak a jégborította járdán. Az autók jobbra-balra siklottak a jeges aszfalton, és az éles kanyarokban időnként furcsán pörögni, keringőzni kezdtek, de úgy, hogy belesápadtak a sofőrök is, az utasok is.

A tetőkről lecsüngő, ártatlan jégcsapok, a házmesterek nagy bosszúságára megdöbbentő méreteket öltöttek. Szeszélyes alakzatok függtek alá a párkányokról, lezuhantak és szilánkokká zúzódtak, amelyeken átlövellt a napsugár. Éjszakánként erős volt a fagy, de nappal egy-egy szélkímélte, csendes zugolyban, ahol egy darabka földet szárazra sütött a nap, a meleg tégla és a por szagában egyszeribe megzsendült az igazi tavasz.

Akár a tavasz, Bahirjov vágyai és gondolatai is ellentmondással voltak tele. Munka és harc, hideg és koplalás — mind-mind ismerőse volt —, de túltette magát mindegyiken, észre sem vette őket, amikor még élt benne az ifjúkora óta kialakult belső harmónia. De ez az ellentmondásos tavasz Bahirjov életének éppen ezt az alapját ásta alá. Százszor elismételgette magában új sorsának nagyon is egyszerű formuláját: „Nem tudok dolgozni ebben a gyárban. Tehát vagy

el kell mennem innen, vagy át kell alakítanom. El nem mehetek. Át kell alakítanom, csak ez marad." — És immár századszor szakította félbe gondolatait ezzel a kérdéssel: „De hogy' tudom átalakítani azt, amihez nem értek?" El is titkolhatta volna, hogy nem ért hozzá, és fortéllyal, lépésről lépésre vívhatta volna ki a tekintélyt. Ám ő fortélyoskodni nem tudott. Mivel nem ismerte a helyzetet, jogot sem érzett ahhoz, hogy beleszóljon bármibe is. Már több mint egy hete ott volt a gyárban, de jelenlétét senki sem vette észre. Termetes alakja — a fejebúbján ágaskodó sete-suta csimbókkal — némán ámolygott hol a műhelyekben, hol az igazgatóságon. Szótlanul ült vagy állt, csak ráméredt valamire, időnként meg annyira szórakozott volt, hogy egyre rángatta csimbókját. Ez a semmittevő, jellegtelen ember — névtelen maradt. Nevét elfelejtették, és az egyszerűség kedvéért lenézően és kurtán csak így nevezték: „az új".

Azokat az embereket, akiket csak úgy sodort magával a gyár pezsgő élete, bosszantotta, hogy csak figyelget, mint egy kívülálló, bosszantotta őket idegenkedő hallgatagsága, alakja és arca. Széles, nagy, olajbarna arca szép lenne, ha nem volna minden vonása olyan kőkemény. Keskeny vágású, hosszúkás szeme szinte eltűnik a szemhéja mögött, amely mintha lecsukódna az álmosságtól. Az elnehezült szemhéj alól előtűnő merev tekintet a bamba dölyf kifejezését rajzolja rá. Olyan esetekben, amikor mosolyogni illett volna, „az új" csak rántott egyet-egyet örökké szájában lógó pipáján. Bizonyára azt hitte, hogy ez a pipa-rángatás pótolja a mosolyt. „Az újnak" sem arca, sem viselkedése nem nyerte meg az emberek tetszését. Bahirjov homályosan érezte, hogy egyre fokozódik az ellenszenv vele szemben, de annyira el volt foglalva a maga izgalmaival, hogy ügyet sem vetett rá.

Hallgatag és fáradatlan tanulóvá vedlett. Már a természetében benne volt a tüzetes, aprólékos és — ahogy ő mondta — „sajátkezűleg szerzett" tudás szükséglete. A szívéhez nőtt gyárban egy negyed század alatt annyira kiismerte műhelyét, hogy maga is szinte részévé vált. Ezer apróságból, amelyet más észre sem vett, hangból, szagból, torlódásból, üresség ből olyan csalhatatlanul megérezte a munka lüktetését vagy zavarát, mintha izmainak és idegeinek

folytatása volna a futószalag. Nagy élvezettel elégítette ki a termelés tüzetes megismerésének szükségletét. De az új gyárban gyötörte ez a szükséglet. Itt nem ismert semmit: nemcsak az egyes műhelyeket, gépsorokat, futószalagokat nem ismerte — a gyár erős és gyenge pontjai, lehetőségei és távlatai is ismeretlenek voltak előtte. Nappal egy gépezet pontosságával járta a műhelyeket, szinte végigtapogatta a gépsorokat, a munkapadokat. Éjszakánként meg — dokumentációs anyagokkal körülrakva — otthon ült, kazalnyi vázlatot forgatott, ezer meg ezer számadatot nézett át.

Katya be-bement hozzá egy-egy pohár forró feketével.

— Csakugyan így, egyszerre kell megismerkedned mindennel, Mityenka?...

Ilyenkor szenvedő és gyámoltalan lett az arca.

— Hát hogyan lehetne másképp?...

Katya letette a kávét, és nesztelenül kiment.

Katya annak idején éppen azzal bűvölte el, hogy ilyen nesztelenül mozgott, és minden szükségeset észrevétlenül tudott elvégezni. Katya, mint az áldott csend vonult be életébe. Dmitrij egy rakodómunkás fia volt. Apja egykor erejéről volt híres. Apja is, anyja is ivott.

Dagadt szemű, kócos, ősz hajú, sárga arcú anyja rekedten szólt oda neki reggelenként:

— Mitya!... Nézd meg, fiacskám... hagyott-e az a gonosz... egy kis pálinkát?

— Anélkül is jó lesz neked... te kriptaszökevény... — felelte apja a pitvarból, ahol mostanáig fejét a küszöbre fektetve aludt.

Ez a két ember szerette egymást. Kszenyija Zaharovna, a kék szemű, szőke hajfonatú óvónő valamikor régen beleszeretett a szépszál rakodómunkásba, akinek saljapini jövőt jósoltak.

— Ha nem maga, Szinocska, akkor senki... Ha nem jön hozzám, nem élem túl.

Szinocska remélte, hogy a szerelem legyőzi a pálinkát, feleségül ment hozzá. A férfi esküdözött, viaskodott magával, többször is abbahagyta az ivást, és ilyenkor hétszámra

élvezték a nyugtalan, mohó boldogságot. Aztán a férj megint visszaesett, és megverte az asszonyt, ha nem adott neki italt. Aztán megint az esküdözések napjai és a forró reménnyel teli vagy reménytelen boldogság napjai következtek. Az asszony, miután meggyőződött arról, hogy lehetetlen teljesen leszoktatni férjét az italról, azt a feltételt szabta, hogy csak az ő jelenlétében és csak vele igyék. Remélte, hogy így fokozatosan csökkentheti a bajt. Sikerült bejuttatni karénekesnek az operába, és mind a ketten örültek a zenének, a színpadnak és az új életnek. Ám az ember megint ivásnak adta a fejét. Elbocsátották. Bánatában még mértéktelenebbül ivott, mint azelőtt.

Hét esztendeig viaskodott vele a felesége, a nyolcadik évben, miután a második gyerek még az anyja méhében elpusztult az ő ökölcsapásai alatt, az asszony maga is rákapott az ivásra.

Nehéz, bűzös leheletű csontváznak látta a fia. Ágya fölött egy kis kép függött — vékonyka kislány, egész teste húrként feszül, hosszúkás, kék szeme boldog készséget fejez ki bármilyen hőstettre. Dmitrij tudta, hogy ez az anyja volt. Nem a szem és a száj körvonalainak hasonlóságából tudta. Abból tudta, hogy olyannak érezte, amilyennek ez a fénykép mutatta. Bármilyen részeg volt is anyja, az ő ruháit és könyveit sosem itta el. Ha már kimerült az önmagával való viaskodásban, remegő ujjakkal becsomagolta fia holmijait.

— Vidd el, Mitya... Dugd el, nehogy baj legyen...

Bármilyen részeg volt is, a legjobb falatot mindig fiának és férjének hagyta. Néha a fia szeme láttára csoda történt.

— Alekszejuska... Mulassunk egyet, de rendesen... — mondta az anyja.

Vendégeket hívtak, egy kis harapnivalót készítettek, felvették a szép ruhájukat, és nem itták le a sárga földig magukat, hanem módjával kortyolgattak. És hosszúkás, kék szemében ilyenkor jóságos, ártatlan fény gyúlt fel, orcája és — göndör fürtjei mögött — kicsiny füle rózsás lett.

A vékonyka kislány életre kelt, és a képről leszállt a földre. Sovány nyakát kendőjével szégyenlősen eltakarva, egy kissé reszkető, de lágy, boldog hangon énekelt. Az ura

mellével az asztalnak dőlve nézte-nézte merően, követelte, hogy a többiek is nézzék, és azt kiabálta:

— Nézd, fiam, milyen anyád van! Össze van törve, csontbőr, mégis ő a legkülönb!

Mitya csak gunnyasztott, és a szégyen könnyei szivárogtak szeméből. Szeretett volna megölni mindenkit, ízzé-porrá zúzni mindent, és elvinni valahová, tilalmas földre, ezt a húrként feszülő, hosszúkás szemű, vékony kislányt — az ő imádott anyját.

Szerette volna megölni apját, de apja maga kezdte ököllel verni saját fejét.

— Mit műveltem én veled, Szina?! Mit műveltem én veled?!

Szina eleinte elhessegette magától férjét is, a múltra vonatkozó gondolatokat is, aztán hadonászva fel-felkiáltott bánatában:

— Mit műveltél velem?!... Velem meg az apróságaimmal?!

Apja ugyan szidta maga-magát, de azt már nem tűrte, hogy mások szidják. Felugrott, és nem tudta, megölelje-e vagy megverje az asszonyt. A felesége iránti gyengédség megfért benne a kegyetlenséggel.

Jó pillanataiban leült az ágyra, felesége mellé, simogatta arcát, vállát, gyönyörködött elmúlt, neki áldozott szépségében, és azt mondogatta: „Gyönyörűm... Szépségem... te vagy a legkülönb." De mihelyt megmoccant az asszony, rögtön ráripakodott: „Ne mocorogj!" Dmitrij fülében sok-sok évig benne csengett a gyengéd „gyönyörűm" és a harsogó „ne mocorogj!" Szüleinek szerelme néha szörnyűbb volt a verekedéseknél. A fiú mindent látott. Apja, anyja, és más részeg párok néha ott, a szűk szoba padlóján hemperegtek előtte. Gyermekkora óta undor járta át annak a visszataszító valaminek a láttán, amit szerelemnek neveztek. Amikor felserdült, kerülte a lányokat. Az, amire a lányok csábították öntudatlan, szűzi játékukkal, mindjárt a legmezítelenebb és legdurvább formában jelent meg előtte. Eszébe jutott az összevissza okádott padlón fetrengő részeg párok egymásba fonódott teste.

Gyermekkora óta dolgozott, de ahogy nőtt, egyre állha-

tatosabban iparkodott tanulni. Munka után lehetetlen volt tanulnia a szülei házban. Tizenhét éves legény korában szobát bérelt egy munkástelepen, egy öreg szerszámkészítő házában.

Mitya este érkezett meg az új lakásba. Örökre emlékezetébe vésődött az árnyas kert csendje a galambszürke, esti felhők alatt, az ágyterítő, amely fehér volt, akár a hab és kemény, akár a karton, a könnyű nesz a háta mögött és a hirtelen orrába csapó édes mézillat. Hátranézett, de csak egy fehér és hajlékony kezet látott, amely megvillant az ajtófüggöny mögött. Az ajtónál álló kis asztalon egy tányéron mézzel leöntött lepény volt. Így lépett be életébe először Katya.

Mitya örült a csendnek, amely rengeteg időt ajándékozott neki. Ez a csend feltárta előtte az esték és éjszakák befogadóképességét. Ezek a kerek, egész esték és éjszakák, amelyeket nem forgácsoltak szét a botrányok és a dorbézolások, elképzelhetetlenül tágasnak bizonyultak, és csak még jobban megnőttek az almafák friss illatától, a könnyű széltől és az alig hallható lombzúgástól. A csend feltárta előtte jövőjét: rájött, hogy munka után tanulhat még nyolc-tíz órát, négy óra alatt kialhatja magát, ily módon elvégezheti a technikumot és a főiskolát, megtehet mindent, amit akar. A csendben felfedezte önmagát, megállapította, mihez van leginkább hajlama. Mindig szenvedélyesen szerette a matematikát. Éjszakánként hosszú sorokban repültek hozzá a számok nagy rajokban rászálltak a papírra, és élték a maguk külön életét. A legkisebb zajra, koppanásra felriadtak, szétszaladtak, a bonyolult számítások összekuszálódtak, és ő bosszúsan nézett arra, aki zavarja. De itt ritkán zavarták. Úgy vágyódott a számolásra, mint a részeges a pálinkára, az önfeledtségig átadta magát szenvedélyének, és ámulatba ejtette tanárait.

Sokáig nem vette észre azt, aki ilyen nesztelenül eltávolított az életéből minden akadályt. Úgy tetszett, mintha már pusztán a közelsége hatására maga-magától történne minden körös-körül: maguktól elmosódnának a tányérok, felsúrolódna a padló, megstoppolódna a harisnya.

Feszélyezve érezték magukat egymás előtt, Mitya soha-

sem emelte rá tekintetét, és csak a kezét látta világosan. Ez a nagyon fehér, nagy, erős és szép kéz hol egy tányér megygyet tett az ablakpárkányra, hol egy pohár teát tolt az asztal szélére, hol a friss újságot nyújtotta be.

De lassanként szóba elegyedtek. Dmitrij megtudta, hogy Katya pénztáros egy áruházban.

— Unalmas lehet! — mondta meglepetten.

— Á, nem! Én szeretem!

— Mit lehet azon szeretni?

— A mi áruházunk igen nagy. A pénztár is olyan magas... Mindent látok. Nálam sosincs sorbaállás. És én sohasem tévedek. Ezer meg ezer ember fordul meg a pénztárnál, és mindenki meg van elégedve. Nincsenek se panaszok, se kellemetlenségek...

Most már világosan látta ezt a nyugodt, mozdulatlan arcú, tiszta homlokú, sudár termetű, csinos leányt; Katya rövidvagy felgyűrt ujjú ruhákban járt, és fehér keze maradt alakjának legkifejezőbb része. E kéz fehérségét szépen kiemelte a sötét ruha; a végük felé elvékonyodó ujjak anyai vigyázatossággal érintették meg a tárgyakat.

Mitya egyszer moziba hívta, és egészen meglepte az a komolyság, amellyel ő is meg apja is fogadták ezt a meghívást. Katya egész nap varrt, keményített és vasalt valamit. Cukorfehér blúzában csendesen és ünnepélyesen távozott hazulról. Apja kikísérte a kisajtóig, és Dmitrijnek nagyon jólesett, hogy olyan szép simán folyik az élete, mint más rendes embereké.

Anyja meghalt, szélütötte apját meg kórházba vitték. Dmitrij csak anyja képét vitte el a bűzös szobából. Az almafák gallyainak árnyéka végigsiklott a húrként kifeszülő kislány arcán. Dmitrij immár otthonának érezte ezt a kis házat. Megszerette az öreget is, a lányát is.

— Ma fekete-ribizli lekvárt főzök. Mit szeret jobban amíg még meleg: a habot vagy a szemet? — kérdezte egyszer Katya.

— Hát a lekvárnak habja is van?

— Maga még sosem evett? Hogy lehet az?! — Valósággal megesett a szíve rajta. — Engem kicsi koromban sokszor éppen azzal csalogatott apám-anyám...

Este, amikor tanult, Katya keze benyúlt a szék mögül, és tejet meg egy kerek tálkát nyújtott be ribizlihabbal. Rózsaszínűre pirult ez a kéz, a bogyók bíborvörösre festették a kézfej szélét, erős ribizliszaga volt, és a sötétkék ér, mint egy kis patak futott a könyökhajlatban. Maga sem vette észre, hogyan fogta és simogatta meg ezt a kezet. Nem a lányt simogatta meg — csak azt a ribizli-illatú, jó, meleg kezét. De ez a kéz, az ő ujjainak érintésére, abban a suta helyzetben, előre nyújtva hirtelen megmerevedett.

Ekkor Dmitrij hátra fordította a fejét. Az iruló-piruló Katya szemét lesütve csak állt ott. A kulcscsontja közötti mélyedésben rózsaszínű folt égett, mintha ott is egy ribizlibogyó nyomódott volna szét. Először esett meg, hogy egy leány válla és nyaka nem keltett benne undort. Dmitrij erőt vett magán, elengedte és Katya kisietett.

Katya el-elpirult, ha találkoztak, az oreg aggódó tekintettel figyelte őket. De Dmitrij, akit lekötött a munka és a tanulás, nem vette észre. Az áruházat javítás végett becsukták, és Katya egy társasággal elment ismerőseihez a folyón túlra — hogy fenyőillatú levegőt szívjon és gombát szedjen. Romanovna, a szomszéd leány maradt ott gazdasszonykodni. Váratlanul üres lett Dmitrijnek az egész világ. Nem a régi volt már az almáskert, nem a régi volt a mézeslepény, más szaga lett a ribizlisornak is.

A ház lelke távozott el.

— Üres a ház Katya nélkül — panaszkodott Dmitrij az öregnek.

— Ha üres, hát nem sokba telik hazahozni őt. Kérd el a szomszédtól a csónakot, és menj érte.

— Igaz is! Holnap érte megyek!

Ám az öreg valahogy oldalvást vágott rá a szemével, és azt vetette ellene:

— Érdemes-e? Csak teng-leng itt a négy fal között, nem lát világot sosem. Pedig most van élete virágában. Ott csupa fiatal van... társaság... Kosztya már átment utána. Komoly ember. Lehet, hogy maga felé hajlítja. Minek titkolnám az igazságot? Én már nem sokáig élek... Ha elmegyek, kire hagyom? Úgy bíz', öcsém!... Te bizonyosan csak a szakácsnőt hozod haza, hogy süssön lepényt. Pedig hát ő élni akar...

Úgyhogy ne hirtelenkedd el a dolgot... Kit akarsz hazahozni, kiért mégy? Gondold meg becsülettel.

Dmitrij meggondolta, és másnap eltökélten azt mondta az öregnek:

— Megyek Katyáért.

Átcsónakázott a túlsó partra, megkereste Katyát a fiatalok társaságában, a gombahalmok között. Katya éppen tinoru gombát tisztított. Kendősen ment oda Dmitrijhez. Kezében kés. Ujjaira rátapadt a gomba héja.

Lekísérte a csónakhoz, de nem volt hajlandó hazamenni.

— Unalmas maga nélkül a ház, Katya.

— Nekem meg otthon unalmas... Hisz otthon rám se néz senki. Szép vagyok-e vagy rút, senki se veszi észre. — Elmosolyodott. — Itt legalább dicsérnek. Várjon türelemmel egy-két napig, Romanovna majd beleszokik a háztartásba.

— De én nem tudok meglenni maga nélkül, Katya. Sem egy, sem két napig. Egyáltalán nem tudok meglenni.

Nem tudta, hogy ez a kijelentés — kezének és szívének felajánlása, leánykérés-e, de Katya így értette. Fellendítette mindkét karját, és átfonta a fiú nyakát. Dmitrij hazavitte. Katya a kisajtónál gondosan lesimította a Dmitrij fejebúbján ágaskodó csimbókot — azt akarta, hogy komoly, vőlegényes külseje legyen.

Az öreg zordonan fogadta Dmitrijt.

— Hazahoztad a szakácsnődet.

— A menyasszonyomat hoztam haza — felelte Dmitrij.

A menyasszony meg mosolyogva állt a kisajtóban, úgy, ahogy volt — kendőben; kezén még mindig rajta volt a tinoru gomba rátapadt héja.

Minden a házasságuk mellett szólt — a fiatalságuk, szerénységük, szorgalmuk és a már kialakult, családias életmódjuk.

Dmitrij életében Katya volt az első és az egyetlen nő. A házasságtörés érthetetlen volt számára. Feszültséggel telidesteli, céltudatos életet élt. Sokmindent kellett leküzdenie, utolérnie, pótolnia. A nyugodt, biztos családi életben a legfőbb jót látta. Ostobaságnak tartotta volna, hogy felesleges és mocskos hülyeségekre fecsérelje idejét és energiáját. A

harc napjaiban a hátország, a feszültség napjaiban maga a nyugalom volt számára a felesége. De azelőtt sohasem álltak előtte ilyen nehézségek, nem tárult eléje ilyen nagy csatatér.

Azelőtt is megvoltak az államvizsgák nehézségei, egy-egy új gép meghonosításának, a gyári terv teljesítésének nehézségei. De bármennyire nehéz volt is a helyzet, a feladat mindig világosan, az út pontosan kijelölve állt előtte.

Most, az új gyárban, épp az okozta a legnagyobb nehézséget, hogy nem volt világos az út és a feladat. Mit tegyen, hogy fordulatot idézzen elő a gyár munkájában? Mivel kezdje?

Bahirjov makacsul törte a fejét. Az alapok. A káderek. A gépállomány. A fő és a mellék munkafolyamatok gépesítése. Minden olyan töredékes volt, sehogy sem alakult egységes, rendszeres egésszé. A gyár szervezési és műszaki terve egyszerűen felsorolt egy sereg hasznos rendszabályt, de nem vette figyelembe a tényleges lehetőségeket, nem határozta meg, mi az elsődleges, mi a legfontosabb.

— Feküdj le, Mitya! — mondta a felesége. — Hisz már négyre jár! Aludj legalább három órát!

Dmitrij le is feküdt, de nem aludni, hanem beszélgetni szeretett volna.

— Lenin azt tanította, hogy minden láncban meg kell találni a legfontosabb szemet, amelynél fogva meg lehet ragadni az egész láncot. Hát ez az, amit én nem találok.

Katya szokott kézmozdulatával megpróbálta lesimítani csimbókját.

— De hisz előtted dolgozott itt egy másik főmérnök is... Az vadászgatott. Sítalpakon átjárt a folyón túlra. És nem ragadott meg semmilyen láncot sem... Mégis sokra becsülték Moszkvában! Te az idegesség miatt nem alszol, és az álmatlanság miatt idegeskedel... Aludj.

Jót akart neki, de ő felfortyant.

— Mintha tályog volna az agyamban, ő meg csak csicsijgatja az embert. Képes volnál bölcsőbe fektetni és úgy ringatni!

— Ringatnálak is, ha tudnám, hogy attól elalszol!...

Katya elaludt, ő meg továbbra is álmatlanul feküdt egy ideig, aztán visszaült az asztalhoz.

Az éjjel befejezte annak elemzését, hányszor állt meg a futószalag egy fél év alatt. Nagyon érdekes számot kapott: a gépállások csaknem kétharmadának gyökere az öntödébe nyúlt vissza. Eddig is tudta, hogy az öntöde a gyár szűk keresztmetszete, de ilyen nagy számot nem várt volna. Hajnalban az öntödébe indult.

„Semmi sincs úgy, ahogy kellene" — gondolta a kupolókemencénél, a magashídon állva. A kupolókemence apró remegése az állványzaton át átterjedt a talpára, belelüktetett a tenyerébe, amellyel a korlátba fogódzott. Vörösen izzó, teáskanna alakú öntővedrek úsztak a félhomályban, a futószalag mentén, és velük együtt úszott vörös visszfényük is. A gerendák és a tömlők bíborszínt öltöttek közeledtükre, mintha egy pillanat alatt izzani kezdtek volna, de mindjárt ki is hunytak, mihelyt az öntővedrek tovaúsztak mellettük. Formaszekrények kúsztak a futószalagokon. Némelyik szekrényen a tövüknél sötétkék, a hegyüknél vibráló narancssárga, takaros kis fáklyák égtek. Más szekrények felületét meg összevissza csapongó, sárga láng nyaldosta.

Az olvasztárok óvatosan, jellegzetesen feszes testtartással lépkedtek: jobb kezük lenyúlik az öntővederhez, baljukat meg magasan a fejük fölé emelik.

„A formaszekrényeknek csak a felén ég fáklya... Tehát: lesz selejt bőven... — gondolta Bahirjov. — Vörösen izzanak az öntővedrek, rosszul vannak bélelve! A kompresszor szaggatottan búg. Akárhová néz az ember, semmi sincs úgy, ahogy kellene... De mit kellene tenni, hogy „úgy" legyen? Nem tudom. A főmérnöknek úgy kell ismernie a gyárat, ahogy a csecsszopó anyja mellbimbóját ismeri. Lássuk csak, mi van ezekkel a formaszekrényekkel?"

Lement és elindult a műhely egyik keskeny közén át. Annyira belemerült gondolataiba, hogy észre sem vette, amikor egy motoros targonca kis híján elgázolta, sőt azt sem hallotta, hogy' sápítozik a targoncásnő.

— Elfogja az egész járatot, alig tötyög itt... ez a csimbókos behemót!

Bahirjov elindult a futószalag mentén. A formaszekrényeket okvetlenül ki kell cserélni. Ugyanazokon a futószalagokon egyszer kicsi, máskor közepes öntvény haladt. Az örökös zajban és füstben az öntvény szinte eltévedt, és az egész műhelyt bekalandozva, a műhely túlsó végében került a tisztítóba. Át kell tervezni, ki kell bővíteni az egész műhelyt — gondolta Bahirjov. — És addig? Addig is legalább még egy futószalag a kisöntésnek; gépi formázás, az öntő formák helyes adagolása."

Mialatt mindezt átgondolta, így is, úgy is meghányta-vetette magában, áthaladt az egész műhelyen, és a kijáratnál, ott, ahol frissebb volt a levegő és kisebb a zaj, egy tizenhét éves forma kislányba botlott. A lány árván gubbasztott egy felfordított ládán. Ebédszünet volt. Térdén fehér kendő volt szétterítve, rajta szegényes elemózsia; de nem evett, csak ült ott magányosan.

Sírt, de gyakorlatiasan felfogta zsebkendőjével bőven ömlő könnyét, megóvta tőle a sót meg a tojást.

„Hát ez a jó lélek ugyan mit kesereg itt?" — gondolta Bahirjov. — Téged meg mi lelt? — kérdezte.

A lány felemelte a fejét. Orra pisze, tágra nyílt szeme azokhoz a félkör alakú ablakokhoz hasonlított, amilyeneket a félemeleteken szoktak csinálni.

— Mi bajod van?

— Az öntőformának van baja! — mondta a lány szipogva, és összeragadó szempilláival nagyokat pislogott.

— Mi baja van a formának? — faggatta Bahirjov.

— Hát szétmállik mind!... — felelte kétségbeesetten sírva a lány.

Bahirjovnak eszébe jutott az állványon függő gúnyrajz, és valami távoli hasonlóságot fedezett fel a karikatúra és a leány arca között. Így hát ő az: a tegnapi selejt okozója!

— Mikor mállanak szét? — kérdezte, hogy pontosan tisztázza ezt a körülményt.

— Mindig! — kiáltotta kétségbeesett erővel a kislány. — Mindig szétmállanak! — ismételte, és egyszeribe könny áztatta egész arcát.

Most úgy rémlett, mintha mindenünnen, szeméből, orrából, állából és orcájából is patakzana a könny.

— Legyező alakú zuhany! — mondta önkénytelenül elmosolyodva Bahirjov. — No, szedd össze magad! Hát miért mállanak szét?

— Mert nagyon silányak... — felelte sírva a lány.

— Ki tanított téged?

— Hát Ljuda! De nem volt az tanítás! Állj ide mellém, azt mondja, és figyelj... Oda is álltam!... Figyeltem is!... De hát nem lehet azt eléggé megfigyelni! Úgy cikázik a keze, akár a fecske... aztán meg csak azokból a merevítőkből van egy millió.

— Szóltál a művezetőnek?

— Nem...

— És miért nem?

A kislány hallgatott egy darabig, majd kurtán azt felelte:

— Félek...

— Ugyan, mitől félsz?

— Nem akart felvenni — felelte hirtelen lecsillapodva, haragosan a kislány. — Azt mondja: „Nem dedó az én formakészítő műhelyem..." Hát dedós vagyok én?! Ötödosztályos korom óta csapatvezető voltam a kolhozban az ifjúsági brigádban.

— Most meg sírsz? Lám, mégiscsak kiderül, hogy dedós vagy! Hogy hívnak?

— Dasának...

— No, Dasa, ne itasd tovább az egereket, gyere csak utánam...

A kislány egyáltalán nem értette ezeket a szavakat, nem tudta, ki ez az ember, nem tudta, hová akarja vezetni őt, de hangjából csalhatatlanul megállapította, hogy jót akar neki. Gyakorlatiasan kifújta az orrát, szaporán letörölte könnyeit, serényen motyóba kötötte a tojást, a sót, a kenyeret, és fürgén utána indult. Lassanként kétség fogta el, meglassította lépteit, és megérintette Bahirjov karját.

— Ide hallgasson!... Nem fog megijedni, ha majd magára is rákiabál?

— Hát, talán nem... — felelte mosolyogva Dmitrij.

— Mert én borzasztóan félek... — vallotta be Dasa. — Vaszilij Vasziljevicstől függ a gyár. Az egész gyárban a mi öntödénk a legeslegfontosabb. Az egész öntödének meg a

mi formázó részlegünk adja az öntőformát. És az egész formázó Vaszilij Vasziljevicscsel áll vagy bukik! Ha ő szabadnapos, ugrik a terv.

Bahirjov elmosolyodott, és azt gondolta: „Butuska kislány, mégis fején találta a szöget!"

— Ezt még Duszka is mondta... — folytatta Dasa. — Órá nem kiabál Vaszilij Vasziljevics. Énrám meg kiabál. Ilyen a véleménye rólam... Énrám úgy kiabál, hogy mindent csak még jobban elfelejtek.

Mialatt ide-oda járkáltak, hogy megkeressék a művezetőt, a kislány szüntelenül beszélt, de mihelyt megjelent a háta mögött Vaszilij Vasziljevics — egy pillanat alatt, szó közben elhallgatott.

Vaszilij Vasziljevicsnek nemcsak a munkaruhája, hanem hosszú, ápolt, dús bajusza, legfőbb éke és büszkesége is fekete volt a koromtól. Ahogy ránézett Bahirjovra, láthatólag bosszankodott e hirtelen akadály miatt.

— Hogy tanították ezt a kislányt? — kérdezte Bahirjov.

— Ahogy a többit szoktuk — dörmögte a művezető. — Két hétig tanult. A legjobb formázó mellé állítottuk.

— Csakhogy nem tanított ő engem semmire — mondta minden bátorságát összeszedve Dasa. — Állj ide mellém, azt mondja, és figyelj!

— Sok gyárat láttam már, de ilyen tanítást még nem láttam! Önnek személyesen kell figyelemmel kísérnie az oktatást. Ezért a selejtért nem őt, hanem önt terheli a felelősség!

Vaszilij Vasziljevics bajusza megrándult a felháborodástól.

— Engem terhel! — ismételte keserűen. — Mintha csak ő gyártana selejtet! Hát milyen keveréket ad az előkészítő? Ezért kit terhel a felelősség?! Jöjjön oda, és nézze meg!

— Menjünk!...

Útközben majd beleütköztek Scserbakovba, az öntöde műhelyfőnökébe.

— Legyen szíves átjönni velem a homokelőkészítőbe — mondta Bahirjov.

A pufók arcú, csecsemő szemű, széles vállú Scserbakov engedelmesen követte őket. A homokelőkészítő számára kijelölt sarokban csípős porfelhő kavargott. Lassan forgott a

keverődob, remegtek a sziták, és a tetőtől talpig szurtos asszonyok csak úgy szemmértékre szórták a homokot, az agyagot, és adták hozzá a vizet.

Vaszilij Vasziljevics a homokelőkészítőhöz közeledve gondosan megtörölte zsebkendőjével a bajuszát, amely most már határozottan berzenkedett, jelezvén a művezető harci készültségét.

— Mit csináltok azzal a keverékkel? — rontott neki a mindig tetőtől talpig kormos, alacsony, haragos Kuzkinnak.

— Durvaszemcsés homokot hoztak a bányából — felelte Kuzkin, és rá sem nézett.

— No lám — sopánkodott Scserbakov. — Jelentettem én ezt már az igazgatónak. Számon kérik a minőséget, de pocsék rossz homokot adnak.

— Eh, Leonyid Leonyidics, ne higgyen el minden szóbeszédet! — kiáltotta harci dühvel Vaszilij Vasziljevics. — Hiszen csak egy vagon ilyen homokjuk van, mégis mindig selejtet gyártanak! Semmit sem adagolnak! A legrosszabb disznóhízlalóban is különbül készítik a moslékot. Maga meg, Leonyid Leonyidics, mindent elhisz az égvilágon — mondta keserű szemrehányással Scserbakovnak. — De hiszékeny maga, de nagyon hiszékeny! Igazán kétségbeejtő, mennyire hiszékeny!...

— Mennyit öntesz, Olga Sztyepanovna? És hogy öntesz? — fordult egy sovány öregasszonyhoz.

— Ahogy hét esztendeig öntöttem, úgy öntök a nyolcadikban is.

Szeme alját halotti-kék karika árnyékolta be. Felső fogsora nem volt, ajka beesett. Bahirjov a szemébe nézett, és tekintete találkozott Olga Sztyepanovna mindennel szemben közönyös és homályos tekintetével. Ez az üres tekintetű öregasszony állt ott az egész technológiai folyamat forrásánál. Hányszor állt meg a nagy futószalag e kérges kéz miatt, amelynek bőrét sosem lehet tisztára mosni?! Vajon tudja-e ezt ő maga?!

— Itt az atomkorszak, és a homok meg az agyag visszavet egy egész gyárat. Hát így dolgozunk! — sóhajtott Scserbakov.

— Naivul dolgoznak — szűrte a szót foga közt Bahirjov,

majd rövid gondolkozás után, határozottan megerősítette előbbi megállapítását: — Naivul.

Tudta: neki meg épp ellenkezőleg, az a hibája, hogy mindent tulajdon kezével akar megtapogatni, tulajdon eszével akar behatolni mindenbe. Scserbakov gyerekes hiszékenysége vétkes közömbösségnek tűnt fel a szemében. De még nem érezte feljogosítva magát arra, hogy bárkit is vádoljon. Egyelőre csak az első benyomásairól tudott beszélni.

— Naivul dolgoznak... — ismételte haragosan, harmadszor is.

„Az öntödének annyit használ a félmegoldás, akár a halottnak a körömpucolás — gondolta, ahogy végighaladt a műhely keskeny útjain. Gondolatai csípősek voltak, mint a homokelőkészítőben az égés szaga. — Ebben a tömkelegben kallódnak el az alkatrészek. Selejt, füst, mennydörgő zaj, felfordulás! Szakmunkás nem ereszkedik le annyira, hogy ebben a műhelyben dolgozzék. Itt csak olyan butuskák dolgoznak, mint az a formázó kislány, vagy olyan hasznavehetetlenek, mint az az üres tekintetű öregasszony."

Rádöbbent, hogy a traktor legfontosabb alkatrészei megfertőzött anyaméhben fogannak. A beteg műhely szülötteit már születésüktől fogva, látható vagy titkos kórok terhelik. Innen mennek tovább minden műhelybe, és mindenüvé magukkal cipelik bajaikat. És lám, valahol a motorműhelyben eltörik a kés, vagy ovális hüvely bukkan elő a szereldében. A szerelő- és a motorműhelyt mindjárt kileli a hideg, mintha az alkatrészekkel együtt rájuk is átterjedt volna a titkos ragály. Az egész gyár abban a lázban vergődik, amely az öntöde mocsarában keletkezett.

Bahirjov látta mindezt, de minél zordabb volt a jelen valóság, annál ragyogóbbá váltak az álmok. És — mint ifjúkorában — most is ellenállhatatlanul vonzotta valami a számításokhoz: az új, a tökéletes öntöde vázlataihoz és terveihez. Nagy összegre és hosszú időre van szükség — ebben csakis a kormány dönthet. De a műhely munkáját azonnal meg kell javítani. Tüzetesen tanulmányozta, milyen tervei, milyen anyagi alapjai vannak a gyárnak. A műszaki vagyon és a pénzalap szétforgácsolódik a sok műhely között. Ha ezt mind erre az egy műhelyre sűrítenék!... Sok műhely dol-

gozóinak szánnak lakást az új házakban, sok műhely számára tervezik az üzemi étkezdék és klubok tökéletesítését. Ha a többi műhely várna egy kicsit, és ebben, a legnehezebb műhelyben különösen előnyös helyzetet teremtenének a lakás és az étkezés dolgában! Csakis a munkásokról való megkétszerezett gondoskodással lehetne szakmunkásokat biztosítani e műhely számára, ahol kétszerte nehezebb a munka is, mint a többi műhelyben.

A szervezési és műszaki intézkedések elmosódott terve, amelyet Bahirjov Valgantól kapott, éjszakáról éjszakára, lassanként két céltudatos és rendszeres tervvé változott: egy maximális tervvé, amelynek megvalósításához a minisztérium jóváhagyására és segítségére volt szükség, és egy minimális tervvé, amelyet saját erejéből is valóra válthat a gyár. Ezek a tervek kínos lassúsággal értek meg agyában. Egyelőre még túl korainak tartotta, hogy bárkivel is megossza elgondolásait, így hát a különféle részlegeknek és szolgálati ágaknak szóló utasításait értelmetleneknek tartották, s nemigen teljesítették az emberek. Alig néhány feladatot teljesítettek úgy, ahogy ő akarta.

Megbízta a főkohász részlegét, hogy végezzen számításokat, és terjessze elő elképzeléseit a kokilla-öntés bevezetésére. A benyújtott jelentés pontosságában, következetességében volt valami, ami közel állt az ő esze járásához. Élvezetet szerzett neki a paragrafusok logikussága és a lényeg ügyes kidomborítása. Ő maga is örömmel írta volna alá ezt a jelentést. Érdeklődéssel pillantott a kézírásra, a kemény latin „t"-re. A jelentést T. Karamis, a főkohász részlegének gyártásvezetője írta alá. „Értelmes mérnök. Tatár vagy mi? Úgy látszik, idegen nyelveket is tud. Figyelemmel kíséri a szakirodalmat..."

Bahirjov megfeszített, de véka alá rejtett munkáját senki sem látta — amit pedig mindenki látott: a tétlensége, sok mindenkit nyugtalanított. A nehézségek egyre nőttek, küszöbön állt a terv bővítése, „az új" pedig még mindig csak a közönyös megfigyelő szerepét játszotta. „Mi a baj? — kérdezte magától Valgan. — Csak nem tévedtem?"

Eszébe jutott, hogyan esett a választása éppen Bahirjovra. Valgan tanácskozáson volt a minisztériumban.

— Tessék. Válassz akárkit a főmérnököd helyébe — súgta fülébe barátja, a főbizottság vezetője, és a tanácskozás részvevőire mutatott.

— Meghányjuk-vetjük — felelte Valgan.

Jól szemügyre vette az embereket. Felszólalt a tanácskozáson Bahirjov is. Felszólalása abban különbözött a többiekétől, hogy rövid, rendszeres volt, bővelkedett számadatokban, amelyeket emlékezetből idézett. Valgan tudta: az ilyen felszólaláshoz az szükséges, hogy az ember ízről ízre ismerje a gyárát, pontosan működjék az agya, és ritka jó emlékezőtehetsége legyen.

— Miféle szerzet ez? — kérdezte nagy érdeklődéssel a miniszterhelyettestől.

— Szibériai „vontató".

Valgan nem hiába állt nagyszerű szervező hírében — mindjárt megsejtette Bahirjovban azt a „kiegészítő" sajátságot, amely őbelőle hiányzott. A mérnök felszólalása aprólékos módszerességről, egész külseje pedig határtalan szívósságról és némi nehézkességről tanúskodott — mindez ugyancsak kapóra jött Valgannak. „Az ilyen lassú mozgású nehézsúlyúak jobban meg tudják tartani az egyszer kijelölt irányt, mint bárki más. Az ilyeneket csak be kell irányozni, és a továbbiak felől nyugodt lehet az ember!" Részletes értesüléseket gyűjtött Bahirjovról, és ezek mind megerősítették első benyomását. Olyan embernek jellemezték, aki makacsul bele tudja rágni magát a termelés hétköznapi, gyakran aprólékos és unalmas gondjaiba, bajaiba, képes éjjel-nappal ott ülni a gyárban, nem riad vissza a nehézségektől, nem idegeskedik, és kitartóan húzza az igát. Még az is kapóra jött Valgannak, hogy Bahirjovot nemigen ismerték: éppen ilyen igénytelen, „hátországi" embert keresett.

Az egyhetes tanácskozás végén azt mondta a főbizottság vezetőjének:

— Tudod mit?! Én ezt a „vontatót" választom.

— Puff neki! — kiáltott fel meglepetten a barátja. — Nem fogsz mellé? Én mást ajánlanék. — Megnevezett egy ismert mérnököt. — Tele van a feje ötlettel!

— Ötletem nekem is van, épp elég. Nem ötletben van nálam hiány, hanem végrehajtókban. Olyan a természetem,

hogy mindig az előőrsbe rohanok. Nekem a hátamat kell biztosítanom. Ez pedig olyan ember, hogy ha egyszer befogják, húzza is a szekeret! — mondta hunyorogva, és megszokott mozdulattal megsimította állát. — És ez nem tolakszik a pópa előtt a pokolba...

Így jelent meg a gyárban a „szibériai vontató" mint főmérnök.

De nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket — nem „vontatott".

— Nem nagyon akar rákapcsolni a főmérnök — panaszkodott Valgan Uhanovnak.

— Tudja, hogy' nevezik? — kérdezte mosolyogva Uhanov. — Valgan első tévedése.

Valgan felnevetett, de mindjárt elkomorodott.

„Pedig én nem tévedhettem — gondolta megint. — De akkor mi a baj? Fél? Óvatoskodik? Belül se valami mozgékony, ez a bökkenő! No, de majd megmozgatlak én" — gondolta most már vidáman.

— Technológiai kérdésekről akar beszélni veled. Te tele vagy tűzzel, hát segíts neki, hogy rákapcsoljon, hadd ragadjon át rá is a te energiád... Hogy úgy mondjam: nyújts segítő jobbot neki.

— Igenis: segítő jobbot nyújtani neki! — felelte Uhanov, akinek hízelgett ez a megbízás.

— Holnap reggel a városi pártbizottságba kell menned. Jó volna, ha őt bíznánk meg, vezesse helyetted a jelentéstételt — gondolkozott hangosan Valgan. — Legalább a hangját hallják.

Megnyomott egy gombot, és azt mondta a titkárnőnek: — Keresse meg a főmérnököt és Satrovot.

Amikor Bahirjov belépett Valgan szobájába, az igazgató rugalmas, puha léptekkel járkált a szobában, és ingerülten mondta Satrovnak:

— Újságokat kell olvasni, Borisz Iljics... Pravdát, Izvesztyiját! Vagy akár a Pionyerszkaja Pravdát! Még abban is erről írnak!... — Amikor meglátta Bahirjovot, járkálás közben odavetette neki: — Ülj le. Azt akarom, hogy tudj bizonyos bonyodalmainkról. Az iskolás gyermekek tollbamondásra a traktor önköltségének csökkentéséről írnak, a fő-

konstruktőr meg — fordult megint Satrovhoz — távol tartja magát ettől a feladattól.

Satrov bűnbánóan elmosolyodott, és körülnézett ide-oda futkosó, szomorú szemével.

— Bármennyire nehezemre esik is — mondta Uhanov a férfias elszántság kifejezésével —, mégis kötelességemnek tartom megmondani, hogy a tervezett konstrukció kivitelezhetősége megint elkerüli a főkonstruktőr figyelmét. — Majd mintha már teljesített volna valami kellemetlen kötelességet, a hivatalosból barátian vidám hangnembe csapott át, és Satrov felé hajolva így folytatta: — Emlékszel, Borisz Iljics? Két évvel ezelőtt a fülednél fogva cipeltünk a korszerűsítés problémáihoz!... És mit bizonyított az élet? Rád szavazott a Sztálin-díj bizottság!

Valgan és Uhanov úgy biztatgatta Satrovot, mint egy kisgyermeket, de a konstruktőr csak hallgatott, pislogott dús szempilláival, mozgatta sovány ujjait, és félig hamisan, félig bűnbánóan mosolygott.

Bahirjov nem értette sem Satrov bánatos tekintetét, sem kitérő mosolyát, sem az igazgató makacs sürgetését.

Valgan hirtelen abbahagyta a rábeszélést, és megszokott, ellentmondást nem tűrő hangján így fejezte be:

— Két hónap alatt el kell végezni az egész újfajta szerkezeti egységgel kapcsolatos munkát! — Egy iratot tolt Satrov elé.

— Meglesz, Szemjon Petrovics — sóhajtotta bágyadtan Satrov.

Valgan Bahirjovhoz fordult.

— A főmérnök ellenőrizze a főkonstruktőr osztályának átszervezését.

Satrov és Uhanov elmentek.

Bahirjov továbbra is ott ült, Valgan meg fürkészően nézett rá.

— Még mindig csak nézelődől? Egy kissé sokáig tart...

— Ne siettess — kérte kurtán „az új".

— Nem én siettetlek, az élet siettet. Amikor én idejöttem, a gyár nem teljesítette a tervet, nem volt se főmérnököm, se gyártásvezetőm. És pontosan két hét múlva, sok-sok hónap után először, teljesítettük a napi tervet!

Valgan azt hitte, Bahirjov megsértődik, de a főmérnök csak összevonta szemöldökét, s némi irigység halvány árnyalatával a hangjában, azt mondta:

— Hát igen... Nekem nem megy olyan hamar...

— Egyelőre két kérésem van — folytatta Valgan. — Az elsőt már ismered. Vedd a legszigorúbb ellenőrzés alá a főkonstruktőr osztályát. A másik... Tudod, náthás lett a fél gyár. Nincs aki vezesse holnap a jelentéstételt. Vezesd te.

Amikor Bahirjov kilépett a dolgozószobából, Satrov és Uhanov még ott álltak az előszobában.

— Tehát két hónap múlva — mondta Uhanov. — Vagyis májusban...

— Májusban talán még nem lesz meg...

— De mit mondtál az igazgatónál?!... Hisz azt mondtad: meglesz!

— Hát minek nézel te engem — vetette ellene bágyadt, lágy hangján Satrov. — Egészen kisgyermeknek nézel? Hogy mondhatom én az igazgatónál, hogy nem lesz meg?! Természetesen, úgy beszélek, mint egy felnőtt. Azt mondom: megteszem a szükséges intézkedéseket... minden meglesz, satöbbi.

Egymással beszélgetve és Bahirjovról megfeledkezve indultak a folyosóra. Satrov nem tetszett Bahirjovnak. Nem tetszett neki Satrov ide-oda futkosó tekintete, jóságos, bágyadt mosolya, bizonytalan mozgása és az, hogy képmutatóan viselkedett az igazgató szobájában.

Aznap este gyalog ment haza. Jólesett járkálás közben gondolkozni, nem akart autót rendelni, és a csendes mellékutcákat választva, a gyárkerítés mentén, gyalog indult hazafelé.

A sűrű ködben már messziről megpillantott valami sötét foltot, és emberi hangokat hallott. „Mi lehet ez?" A megolvadt hókupacokba süppedve a zsákutca felé indult.

Közvetlenül a kerítés mellett teherautó állt. Néhány ember — a deszka mögött nem lehetett látni őket — kiadogatott valamit a kerítésen, mások meg átvették és a teherautóra rakták a kiadott holmikat.

— No, vedd át az utolsót, Pavel Petrovics. De ne csörömpöljön! — szólt fojtott hangon egy férfi. — Átvettétek?

— Igen! Megvan! — felelte valaki a teherautónál.

Bahirjov rádöbbent, hogy tolvajok rakodnak orvul, a kerítésen keresztül.

„Lopnak! Mégpedig milyen pimaszul lopnak a zsiványok! Mit rakodnak ezek? Valami hosszú, összehajtott tárgyat. Huzalt? Nem! Valamiféle csöveket!"

— No, hál' istennek! — mondták örömmel a teherautón. — Most aztán, rajta!

Bahirjovot meglepte a tolvaj hangjának békés, sőt szívélyes csengése.

— De nem jól rakod! — Egy férfi alakja jelent meg fent a teherautón. — Ládákkal támaszd alá, ládákkal!... Nem is tudom, hogy' köszönjem meg magának!

— Ugyan, szóra sem érdemes... Te is kommunista vagy, én is kommunista vagyok!... — hallatszott váratlanul egy ismerős, rekedt hang a kerítés mögül.

— Ha ezt mindenki megértené! — sóhajtott keserűen az autón álló alak. — No, a viszontlátásra!

A kerítés mögül felbukkant egy kucsmás fej, és kinyúlt egy kéz. A tolvajok kezet szorítottak egymással a kerítés fölött.

— Csak ne lógasd az orrod, Pavel! — mondta ismerős, rekedt hangon a kucsmás.

— Nem lógatom én! — felelte szomorúan a másik a teherautóból.

A kocsi fordulni kezdett, és a lámpák fénysugara végigsiklott a kerítésen meg a kucsmás fején. Egy pillanatra megvilágította a konya rozmárbajuszos arcot.

„Vaszilij Vasziljevics! — gondolta Dmitrij. — Lehetetlen! Annak nem ilyen a bajusza, az felfelé mered. De nemcsak a bajusz számít, hanem az arc is meg a hang is! Nesze neked: ez a gyár legfőbb támasza!"

— Állj! — kiáltotta és a hókupacokba süppedve az autó felé futott.

Az autó megiramodott, az oldalán álló ember belezuhant a karosszériába, a kucsmás fej meg eltűnt a kerítés mögött.

Bahirjov még homályosan látta az autó rendszámát, visszament a gyárba, és közölte a gyár-őrséggel meg az ügyeletessel, mit látott.

Másnap reggel Valgan kérésére ő vezette a jelentéstételt. Bahirjov utálta a hosszú értekezleteket. Már a jelentéstétel előtt figyelmesen átnézte a „hiányokat", áttanulmányozta a diszpécserek kimutatásait. Most már jól ismerte Roszlavlev homályos kis szobáját is, meg azokat a fáradt embereket is, akik zsúfolásig megtöltötték a szobát. Lagymatagon köszöntek neki, úgy látszik, semmi lényegeset sem vártak ettől az értekezlettől, amelyet „az új" főmérnök vezet. Csak egy világos szempár nézett rá leplezetlen és nyugodt kíváncsisággal. „Ki bámészkodik ott az ablaknál?" — villant át agyán.

Egy lány, akinek arca sápadt-barnának látszott a szoba félhomályában, szomszédja székének keresztlécére tette térdben behajlított lábát, és összekulcsolt kezével átfogta térdét. Ebben a testtartásban olyan fesztelen természetesség volt, mintha nem a műhelyfőnök zsúfolt dolgozószobájában, hanem valahol egy pusztai halmon, teljes magányban üldögélne. Sötét arcbőrétől furcsán elütött világos szeme, amely olyan áttetsző volt, mint két esőcsepp. Bahirjovnak egy pillanatra feltűnt a testtartása is, a szeme is, de mindjárt megfeledkezett róla.

Leült a helyére, s minden bevezetés nélkül így kezdte kissé tompa, színtelen hangján:

— Hiányok és kölcsönös követelések csak az öntő-, az edző-, a szerelő- és a motorműhellyel kapcsolatban fordultak elő. A felsorolt négy műhely képviselői itt maradnak. A többiek elmehetnek ...

Ez a kezdés szokatlan volt. Az értekezletről való távolmaradást rendszerint a hanyagság jelének tekintették, „az új" meg maga kergeti el az emberek felét. A mérnökök először tétován néztek egymásra, aztán a váratlan szabadságnak megörülve, csak úgy tódultak az ajtó felé.

A sebtében otthagyott székek hanyag rendetlenségben álltak, és emiatt egyszeribe eltűnt az értekezlet megszokott, hivatalos és feszült légköre. Az ottmaradó mérnökök az ajtóra tekingettek és összegöngyölték a hiányosságokról szóló jelentéseiket. Ők is szerettek volna már elmenni. Csak az ablaknál ülő lány nem változtatta meg sem tartását, sem arckifejezését.

— Tessék közelebb húzódni — mondta Bahirjov.

Ketten-hárman kelletlenül előjöttek a távolabbi szögletekből.

— Az elmúlt huszonnégy óra alatt — kezdte Bahirjov még mindig ugyanazon az egyenletes, színtelen hangon — húsz hiányosan felszerelt traktor került le a futószalagról, és hárommal kevesebb traktort állítottak elő. Szerelde-főnök! Miért nem biztosította a normális gyártást?

Roszlavlev kelletlenül állt fel. Ő is, mint a gyárban mindenki, tudta, hogy „az új" nem dönt semmilyen kérdésben, így hát „az új" vezette értekezlet ebben a félig üres szobában formasággá silányul. Roszlavlevnek egyáltalán nem tetszett már az értekezlet kezdete sem. Rendszerint ő, a szerelde főnöke, vont felelősségre másokat, „az új" meg azzal kezdi, hogy őt vonja felelősségre. Ez ugyan jelentéktelen apróság, de Roszlavlev számára egészen szokatlan apróság volt.

Így hát a szerelőműhely főnöke lenéző gúnyt elegyített dörgő basszusába.

— Azért nem „biztosítottuk", mert minket sem biztosítottak...

— Miért mondja azt, hogy „minket"? Mit jelent az a „minket"?

— Ez a „minket" azt jelenti: a szerelőműhelyt... — dörmögte Roszlavlev ugyanolyan gúnyosan, mint előbb.

— A zászlóaljparancsnok a fronton, ha nem teljesíti feladatát, nem azt mondja: „Nem teljesítettük", hanem azt mondja: „Nem teljesítettem"...

„Olcsó fogás" — gondolta Roszlavlev, és azt felelte:

— Én nem voltam a fronton... Köszönöm szépen, hogy átadja a fronton szerzett tapasztalatait...

A jelenlevők arcán villanásnyi mosoly suhant át.

— Tessék pontosabban válaszolni — mondta a főmérnök. — Miért nem gyártották le azt a három traktort?

— Éjjel állt a futószalag a dieselek miatt — felelte haragosan, de egyúttal unottan Roszlavlev.

— Miért tűrte, hogy álljon a munka a dieselek miatt?

„Mindennek a tetejébe még akadékoskodik is!" — gondolta most már végképp feldühödve Roszlavlev. Még nyíl-

tabban gúnyolódva, mint az előbb, pontosan, de finoman utánozta Bahirjov színtelen hanghordozását:

— Azért tűrtük, hogy álljon a munka a dieselek miatt, mert az öntödének sikerült selejtre gyártani a motorblokkok felét...

Megint gúnyos mosoly futott végig a jelenlevők arcán, de az új főmérnök megint csak nem vett tudomást erről a gúnyolódásról.

„Hát nem veszi észre, hogy kinevetik? — gondolta az ablaknál ülő leány. — Olyan nevetséges! Arca és alakja kőkemény, a frizurája elöl olyan, mintha most jönne a fodrásztól, de fejebúbján kakastaréj ágaskodik" — Elmosolyodott, de Bahirjov arca felkeltette érdeklődését azzal, hogy vonásainak súlyos merevsége sehogyan sem vágott össze mozgékony szemöldökének érzékenységével. Feszült szögben az orra tövéhez húzódó szemöldöke meredeken meggörbült, és lendületesen ívelt a halántéka felé, akár a felrebbenni készülő, elővigyázatos madár szárnya. Állandóan mozgott, hol felemelkedett, hol még szorosabb csomóvá húzódott össze.

„Mintha a szemöldökével figyelne" — állapította meg a lány.

— Az öntöde műhelyfőnöke — mondta Bahirjov — magyarázza meg, mi volt ennek az oka?

Scserbakov lomhán felállt a székről. Puha keze olyan gyöngéden tartotta az összegyürkölt „hiánylistát", mint egy szál virágot.

— Megint a vas! — mondta és felsóhajtott. — Elfogyott a krómnikkel ötvözet. Tegnap magam voltam a műszaki ellátóban. Láttam, mi van ott náluk... Teljesen kimerültek.

Bahirjov szemöldöke megremegett és felrándult. Keskeny vágású, barna szeme élesen megvillant nehéz szemhéja alatt.

— Tehát együttérez a műszaki ellátóval? Először a műszaki ellátóval érez együtt, aztán a vasellátóval, aztán következésképpen a vasúttal fog együttérezni?

— Miért éppen... a vasúttal? Milyen alapon? — kérdezte Scserbakov és tágra meresztette csecsemőszemét.

— Az ön felfogásának logikája alapján.

„Ő se megy a szomszédba egy kis gúnyolódásért!" — gondolta meglepetten a lány.

— Az ötvözet miatti fennakadást már az este megszüntették — folytatta Bahirjov. — Hát miért volt annyi selejt még éjjel is?

— Éjjel én nem voltam a gyárban. A szárítókemencék... A főművezető... — dörmögte alig érthetően Scserbakov.

Vaszilij Vasziljevics egyszerre szaporán mozgatta bajuszát.

— A kemencék megjavítását már két hónapja sürgetem. De nem végzik el a javítást! Hát majd magam mászom be a kemencékbe, és magam javítom meg őket.

A művezető arcáról makulátlan becsületesség sugárzott. Bahirjov ezt különösen undorítónak találta. „Milyen ügyesen meg tudja játszani a becsületes embert."

A lopás ügyét még nem derítették ki. Valgan azt mondta Bahirjovnak: „Te ne avatkozz bele, ezt bízd csak énrám. Nekem megvannak erre vonatkozóan a magam elképzelései..." Bahirjov senkinek sem mondta, hogy Vaszilij Vasziljevics bűnrészes volt a lopásban. Azt vélve, hogy tévedhet, nem érzett jogot ahhoz, hogy másoknak is szóljon, de bévül szentül hitte: ezt a gazságot csakis Vaszilij Vasziljevics követte el.

— Tudta, hogy a szárítókemencék rossz karban vannak? — kérdezte csaknem gyűlölettel a művezetőtől. — Akkor mi jogon ment el, miért hagyta ott ilyen állapotban a termelést?

— Hát csak úgy elmentem! — jelentette ki a művezető. — Amíg az ember a tulajdon vállával meg a kezével tömköd be minden lyukat, addig senki se köszörüli rajta a nyelvét! Akkor csak azt hajtják: „Gyerünk! Nyomd meg!" Hát én nyomtam, nyomtam egy darabig, aztán elmentem. Elmegyek, gondoltam, hadd égjenek el azok a formák, hadd tudja meg végre a gyár, milyen kétségbeejtő az én helyzetem a formakészítőben!

A főmérnök szemöldöke az orra tövéhez húzódott, és a halántékához emelkedett.

Gúnyosan elmosolyodott, majd a fogán keresztül szűrte a szót:

— Ahogy a közmondás tartja: „Kivájom a fél szememet, hogy vaksi veje legyen a napamnak!"

A jelenlevők önkéntelenül felnevettek.

— Csakhogy ön nem vő, a gyár meg nem napa — folytatta ugyanilyen kaján hangon „az új" főmérnök. — Elsősorban ön felel a selejtért. Követelni fogom, hogy parancsban róják meg, és a formakészítő selejtjéből származó minden veszteséget az ön számlájára írjanak.

Csend támadt.

A művezető csak mozgatta az ajkát, megpróbált ellentmondani, de nem talált szavakat. Végül megemberelte magát.

— Micsoda dolog ez?! — fordult Scserbakovhoz. — Már rég ki kellene cserélni a kemencéket, én meg még azt sem tudom elérni, hogy megjavítsák őket. Nem is kemencékben, hanem ebben a két kezemben szárítom a formákat! Egész hónapban először vettem ki a szabadnapomat, de még ezt sem teljesen, és éppen engem... éppen engem...

— Már rég ideje lett volna életbe léptetni a selejtért való anyagi felelősség elvét — felelte Scserbakov. — Egyszer csak el kell kezdeni.

A művezető a szoba közepén állt, és zavartan nézett körül. Mindnyájan hallgattak, és elfordították tekintetüket.

— Nem helyes! — harsant a lány hangja. — El kell kezdeni, de nem olyan embereken, mint Vaszilij Vasziljevics...

Az ablaknál ülő lány nyugodtan beszélt. Sötét arcán különösen ható világos szemének tekintete egyszerre volt fürkésző és nyugodt, mintha még nem ébredt volna fel, még tele volna békés álomlátásaival, de már kíváncsian nézne környezetére.

Bahirjov nem tartotta érdemesnek, hogy vitába szálljon ezzel a félig álmos teremtéssel, így hát Scserbakovhoz fordult:

— Mit mond a műhelyfőnök?

Scserbakov izgett-mozgott.

— Mit? Azt hiszem, Dmitrij Alekszejevicsnek elvben igaza van. Karamis elvtársnő szubjektív szemszögből nézi a dolgokat.

„Karamis? — gondolta meglepetten Bahirjov. — Tehát ő

az, aki pártolja a kokilla-öntést? No, ezt nem hittem volna..." De nem ért rá, hogy eltűnődjék ezen.

— Én harminc éve dolgozom a gyárban. Bajusztalan legény voltam, amikor idejöttem, itt nőtt meg a bajuszom, itt őszültem meg... — Vaszilij Vasziljevics hirtelen elhallgatott, mintha torkán akadt volna a szó.

Bahirjov felemelte fejét, és végigjártatta a jelenlevőkön súlyos, lassú tekintetét.

— Első Péter idejében a szakállukkal dicsekedtek a bojárok — kongott hangja a csendben. — Első Péternek az volt az első dolga, hogy levágta a szakállukat. A szakállukkal meg, lám, leberetválta néhány rossz szokásukat is...

A művezető a bajuszához emelte kezét, mintha védeni akarná a főmérnöktől díszét és büszkeségét.

— Hát jó! — mondta rekedten. — Amióta ebben a gyárban dolgozom, már a tizenegyedik főmérnök jön ide... — Hallgatott egy pillanatig, aztán egész testével Bahirjovhoz fordulva, a szemébe mondta: — De jön még majd a tizenkettedik is...

Vaszilij Vasziljevics többé egy szót sem szólt, senkitől sem köszönt el, csak kiment a szobából.

Csend támadt. Az öreg nem valami hosszú életet jósolt a főmérnöknek a gyárban, és hallgatólag mindnyájan egyetértettek vele.

A mérnökök igyekeztek nem nézni Bahirjovra. Csak az ablaknál ülő lány nézett rá ugyanúgy, mint az előbb, a Bahirjov számára érthetetlen együttérzés kifejezésével...

A jelentéstétel rossz híre elterjedt az egész gyárban.

— A főmérnök nem tudta levezetni a jelentéstételt.

— Azzal fenyegeti a régi szakmunkásokat, hogy lenyírja a szakállukat.

— Első Pétert játszik!

Az „új" főmérnök pedig, mintha egyáltalán nem látta volna be hibáit, és nem is akarta volna kijavítani őket.

Az a homályos elégedetlenség, amelyet már az első napon is érzett, egészen határozott és állandó bosszúsággá nőtt. Most már világosan látta a gyár hibáit: a gyári kohászat

gyengeségét, a technológia elmaradottságát, a gépállomány elhasználtságát, a munkaerő ide-odahullámzását.

A gyárban pedig mintha észre sem vették volna mindezt: a szerszámkészítő műhelyeket elhalmozták külső megrendelésekkel, és ezzel végképp felborították a termelés rendjét, az eltávozó munkásokat újakkal pótolták, sok-sok tonna vasat írtak le selejt címén, a tervet meg hóvégi hajrával és túlórázással teljesítették, mintha ez lett volna a rendje-módja.

A terveket még túl is teljesítették, a jutalmakat kifizették, és minden értekezleten a diadalmas kollektíva eredményeit hangoztatták.

Bahirjov néhányszor megpróbált beszélni erről Valgannal. Az igazgató egyet értett vele, de mivel el volt foglalva a terv küszöbönálló bővítésével, a költségvetési keretekkel, az energetikával, hadarva csak azt felelte Bahirjovnak:

— Ha majd a fő kérdésben döntöttünk, rátérünk a részletekre.

De Bahirjov éppen ezt tartotta fő kérdésnek.

„Ebben a gyárban a rudat ütik, nem a rudast — gondolta. — Én még keveset tudok, de ezt a keveset aztán határozottan tudom. Aki pedig határozottan tud valamit, az határozottan cselekszik is."

Egyszer szóltak neki: keresi az igazgató.

„Soha jobbkor" — gondolta.

A gyárigazgatóság lépcsőjén találkozott Valgan titkárnőjével.

— No, végre! — mondta a titkárnő. — Hol volt ilyen sokáig? Hiszen Szergej Vasziljevics van nálunk!

— Miféle Szergej Vasziljevics?

— Blikin!!! Szergej Vasziljevics Blikin! A területi bizottság titkára.

Bahirjov továbbsietett. Emlékezetében felvillant mindaz, amit Blikinről hallott: „Okos, határozott. Eljött a gyárba. Tehát mindenről tud! Tehát nyugtalankodik!"

A titkárnő csodálkozott, milyen könnyedén szalad fel Bahirjov a lépcsőn.

Az igazgató szobájában eléje táruló kép az első pillanatban meghökkentette. A valgani módon, kényelmesen berendezett, nagy szobában ülő társaság túlságosan fesztelennek és életvidámnak látszott. Középpontja egy szép, kicsiny fejű, széles vállú férfi volt. Kényelmesen és nyugodtan a támlának dőlve az igazgatói székben ült. Háta mögött az esti fényben aranyszínben játszott a falborítás, mozdulatlan, díszes redőkben omlottak alá a csokoládébarna függönyök. Kiegyenesedve és kezét a szék karfáján nyugtatva Csubaszov ült vele szemben. Szeme jobban csillogott, mint bármikor, nagy száját most is az a szégyenlős, puha, „vőlegényes" mosoly vonta ráncba, melyet Bahirjov sehogy sem tudott megérteni. Uhanov egész testével előredőlt, és boldog mozdulatlanságában szinte megdermedt, csak kipirult arcát fordította hol Blikin, hol Valgan felé. Valgan kamaszosan a szomszédos szék karfájára ült, és élénken magyarázott Blikinnek.

— Az energetika meghiúsítja az áprilisi tervünket! Á, Dmitrij Alekszejevics! Az új főmérnökünk! — mutatta be Bahirjovot, és így folytatta: — Segíts ostromolni a területi bizottságot!

— Miért a területi bizottságot?! Az energetikusokat ostromoljátok! — vetette ellene Blikin.

— Nyikolaj Alekszandrovics Csubaszov már járt náluk. Megkértem: „No, legalább most veselkedj neki! Légy legény a talpadon! Üsd ki őket!"

— Ökölvívók a pártmunkában! Ez aztán a demokrácia! — nevetett Blikin.

— No és teljesíti a megbízást?

— Nem üti ki őket! — mondta karját széttárva Valgan.

Az ökölvívás sehogy sem vágott össze Csubaszov törékeny alakjával és lágy modorával; Bahirjov ezt így fejezte ki:

— Ökölvívó volt? Hihetetlen!

Csubaszov úgy elpirult, mint egy kislány.

— Csak amolyan műkedvelő ...

— Ugyan, dehogy! — szólt közbe Uhanov. — Hivatásosokkal mérkőzött. Virágokat kapott a kislányoktól. Igaz, nem annyira a győzelmeiért, mint inkább a buzgalmáért. Mert ő, ahogy mondani szokták, „nem kímélte az életét".

— Vagy legalábbis a fogait! — Blikin tekintetével Csubaszov fémfogsora felé intett.

A pártszervezővel mindnyájan tréfás szeretettel gúnyolódtak, Bahirjov most mégis alig észrevehető lenézést érzett Blikin gúnyos megjegyzésében.

Valgan megint Blikinhez fordult, és szokása szerint a tréfát komolysággal vegyítve makacsul vitte tovább a maga „vonalát".

— A pártszervező nem „knock-out"-ol, az energetikusok nem adják be a derekukat. Az Állami Tervbizottság és a minisztérium nem hallgat meg bennünket. Messze vannak! De ön, Szergej Vasziljevics, saját szemével látja a helyzetet.

Blikin felemelte halvány arcát.

— Mit izgulsz időnap előtt? Hisz megmondtam: az energetika és a vas kérdését majd a vezetőségi ülésen vitatjuk meg. Hol az a híres öngyújtód?

De aztán ő maga találta meg az asztalon a traktor alakú öngyújtót és rágyújtott. Amikor rágyújtott, félrebillentette fejét, és görbe, vékony orrának hegye egy kissé ugyanarra az oldalra hajlott. Bahirjov kíváncsian nézett a területi bizottság titkárának arcába. A legfeltűnőbb világosbarna szemének figyelmes és ugyanakkor félresikló tekintete volt. Úgy látszott, mintha a titkár igyekezne tekintetével belehatolni mindenkibe, azt azonban el akarná kerülni, hogy mások belehatoljanak az ő lelkének mélységeibe.

Abból, hogy Blikin egészen otthonos kényelemmel ült az igazgatói asztalnál, és a többiek is fesztelenül viselkedtek, érezni lehetett: a területi bizottság titkára gyakori vendég a gyárban. Valgan a titkár jelenlétében különösen élénk volt, nagyon fiatalnak látszott, és bármit csinált is — akár a szék karfájára ült, akár felállt, akár járkált fel s alá — minden mozdulata különösen határozott és könnyed volt.

A Valgant hatalmába kerítő élénkség tükröződött Uhanov arcán is. A fiatal mérnök testtartásában, mosolyában, tekintetében belülről fakadó gyönyörűség érződött. Látszott, hogy rendkívül kellemes részt vennie ilyen jelentős és érdekes beszélgetésben, ahol a terület és a gyár vezetői egyenrangú félként bánnak vele.

A társalgás könnyen ömlött, de szétfolyt, és Bahirjov nem tudta megragadni, mi a fő témája.

— No, tegyük fel, elsősorban is megadjuk az energiát — mondta Blikin. — De mi lesz a „Vörös Október" gyár megrendelésével?

— Ha lesz energia és lesz vas, azt is győzzük!

— Nem félsz? — kérdezte Blikin.

— Hol és mikor féltem én, Szergej Vasziljevics?! Szent meggyőződésem, hogy a kollektíva a hőstetteken nevelődik a legjobban! — Valgan marokra fogta állát, majd megszokott, gyors mozdulatával simogatni kezdte.

— Az Urálban még most is emlegetik önt... Így mondják: „a Valgan-iskola" — jegyezte meg Uhanov.

— Vigyázz! Ez komoly dolog... — Blikin nem fejezte be.

— Szergej Vasziljevics! — mondta nevetve Valgan. — Hát nem óvodás gyermek, hanem felnőtt ember vagyok én!...

— És hogy fogod teljesíteni a megrendelést?

— Mozgósítjuk a műhelyeket.

Végül éppen az került szóba, ami úgy izgatta Bahirjovot. Erélyesen köhintett egyet, aztán belevetette magát a vitába.

— A műhelyek a belső gyári munkát se győzik. A gyár gépállománya tűrhetetlenül el van hanyagolva.

Valgan végigsiklatta Bahirjov arcán meghökkent, elhárító tekintetét, és sietve közbevágott:

— Olvasták a Pravdában a Szugrobinról, a mi marósunkról szóló cikket? Januárban a legbonyolultabb új mintákkal háromszáz százalékra teljesítette a normát!

Bahirjov visszavágása úgy kihullt a beszélgetésből, mintha ki sem ejtette volna.

Valgan tovább beszélt Szugrobinról:

— Fiatal legény, de bármilyen egyedi feladatot játszva, egy lendülettel elvégez! Úgy vesz minden akadályt, akár a versenyló! Ilyen ifjúságot nevelünk mi.

Bahirjovnak nem tetszett valami az igazgató hanghordozásában: mintha Valgan hencegne is Szugrobinnal, meg igyekezne is a gyári fogyatékosságokat a marós háta mögé rejteni.

A társalgás simán folyt tovább egyik témáról a másikra.

„Miről beszélgetnek? — Bahirjov egyre erőlködött, de sehogy sem tudta megragadni a társalgás magvát. — Minek jött a gyárba a területi bizottság titkára?"

— Ne felejtsétek el, hogy március után április következik! — mondta vékony ujját felemelve és mosolyogva Blikin. — Április után meg május, ahogy kell!

— Ki feledkezik meg erről? — nevetett Valgan. — A május elseji versenyben az első helyen fogunk végezni! Segítünk a „Vörös Október"-nek is, fellendítjük a területet is, és megöntjük a vasrácsot is a park számára. Mindent megcsinálunk, ha az „Október" előlegez nekünk vasat a jövő negyedév terhére!

— Már megint kezded a kunyerálást?! — mondta hunyorogva Blikin.

— De hiszen mi traktorokat gyártunk! Az elosztóban nem kapunk elég nyersacélt. Hát akkor miből csináljunk traktorokat? Bárcsak megtanítana rá az isten.

— Megleszel te isten nélkül is! Úgyis elraboltad már az egész terület acélkészletét.

— Isten nélkül megleszek, Szergej Vasziljevics, de maga nélkül nem...

Mialatt az acéllal kapcsolatos nehézségekről beszélgettek, mindnyájan elhallgatták, milyen óriási veszteséget okoz a selejt.

„Megmondom nekik. Hisz ez a legfőbb baj — gondolta Bahirjov. — Ha tetszik, ha nem tetszik, erről beszélni kell."

Megcibálta csimbókját, és azt dörmögte:

— Érdekes kiszámítani, hány tonnára rúg havonta a selejt. Csak a hüvelynél tizenhárom százalék. Minden száz tonna acélból tizenhárom egyenest a selejtbe megy!

Valgan egy futó, dühös pillantást vetett rá, majd gyorsan és vidáman beszélni kezdett, hogy mielőbb elterelje Blikin figyelmét erről a veszélyes témáról.

— A selejt az egész gyárban hat százalékkal csökkent egy hónap alatt. A régi világban, ha az öntő odament a tulajdonoshoz, hogy elszegődjék, a tulajdonos azt kérdezte: „Hát aztán, csinálsz selejtet?" Az öntő szeretett volna munkát kapni, így hát azt felelte: „Nem, uram, én selejt nélkül dol-

gozom." „Nem csinálsz selejtet? No, akkor takarodj a pokolba! Ha egy öntő nem csinál selejtet, akkor vagy hazudik, vagy egyáltalán semmit sem csinál. Nekem nem kell ilyen öntő..."

— Akkor más idők jártak, cimbora — mondta Blikin. Teljesen megfeledkezett Bahirjovról.

— Hát igen... Még nem régen is más idők jártak. Volt acél bőven! — jegyezte meg Uhanov és felsóhajtott! — Megesett, hogy ott hevert a raktárban: nesze, vidd! Nem kell! Most meg, ha kivettük a havi acélmennyiséget, azt mondja a Vasellátó: állj!... És kínlódhat az ember, ahogy tud!

Bahirjovot, mint egy kutyakölyköt, megint kidobták a beszélgetésből. Megint az olyan ember ostoba helyzetébe került, aki hamisan énekel.

Valgan most már úgy ült, hogy tarkója éppen Bahirjov előtt volt. A főmérnök látta az igazgató halántékán göndörödő, szénfekete hajat, fülének rózsaszínű, húsos szélét, erős nyakát és a borotválás kékes nyomát a tarkóján. Ez a halánték és ez a nyak mintegy elszigetelte Bahirjovot a többiektől. Bahirjov maga is érezte, hogy tapintatlanul viselkedik, de ez nem tartotta vissza.

Nyakát kinyújtva, komor és makacs arckifejezéssel nézett ki az igazgató füle mögül. Színtelen, rekedt hangon, amely most a tapintatlansága miatt különösen unalmasnak hatott, nyilván nem helyénvalóan így szólt:

— Előlegeznek-e vagy nem előlegeznek holnapra acélt, ez nem dönti el a legfontosabb kérdéseket... A selejt, a káderek, meg az, hogy a gyár berendezése elavult, ezek a fő okok!

Valgan krákogott egyet bosszúságában, és hirtelen megfordult karosszékében.

— Az okok! — hadarta. — Minek itt most kitálalni az okokat! Ha csak az kell, felsorolom én az okokat! És akkor majd azt mondják: lám, milyen okos ez a Valgan: minden okot ismer! De minek okoskodjunk itt Szergej Vasziljevics előtt! Az okokat nem felsorolni kell, hanem meg kell szüntetni őket!

Bahirjovnak arcába szökött a vér. Valgan ügyes keze harmadszor fricskázta el.

— Meg is szüntetjük őket — erősködött az igazgató. — De mi most a terv bővítésén dolgozunk. Most olyan nagy szükségünk van arra, hogy acéllal segítsenek bennünket, mint még soha.

Tovább beszélt, de visszafojtott dühtől égő szemét most már minduntalan Bahirjovra villantotta.

Bahirjov megértette Valgan dühét: az igazgató nem akarja mutogatni Blikinnek a fájó pontokat. Csak azt nem értette: miért nem reagál az ő szavaira a területi bizottság titkára? Azért, mert nem akarja élezni a nézeteltéréseket az igazgató és a főmérnök között? Vagy csupán azért, mert Valgan ügyesen a kezében tartotta a beszélgetést?

De lám, Valgan elhallgatott.

Hallgatnak a többiek is.

Blikin arca még mindig megőrizte az előbbi nyugodt, barátságos kifejezést. Felállt, ráérősen odament a szekrényhez, és kivett egy vörös kötetet. Mindnyájan szótlanul, kíváncsian figyelték, úgy látszik, érdekes és tanulságos cselekedetet vártak. Blikin végighúzta ujját a könyv szélén. Ujján por maradt.

— Csak a látszat kedvéért tartod? — kérdezte Valgantól.

Az igazgató széttárta karját.

— Nem érek rá, Szergej Vasziljevics...

— Szólj a takarítónőnek, hogy legalább a port törülje le...

Valgan bűnbánó és zavart képet vágott, s megvakarta göndör tarkóját.

Blikin megint odament az asztalhoz.

— Azt hallom, hogy az üzemi étkezde szakácsa valami különleges perecet süt.

— Kitűnő perecet! — kiáltotta felélénkülve Valgan. — Mindjárt hozok.

— Miért hoznál?! Menjünk csak, igazgató elvtárs, az üzemi étkezdébe, és együnk egy asztalnál a munkásokkal! Egy-egy ilyen étkezés hasznosabb lehet minden igazgatói ínyencfalatnál...

Mialatt mindnyájan felöltöztek, Bahirjov egy percre kettesben maradt Valgannal a dolgozószobában.

— Mi ez, Dmitrij Alekszejevics? — kérdezte Valgan dü-

hösen és meglepetten. — Itt komoly beszélgetés folyik, te meg... Miért dugsz botot a küllők közé?

— Azt hiszem, hogy a kérdést elvileg kell megfogni.

— Itt akarsz gubbasztani az elveiddel, munkaterv nélkül? — kérdezte kaján mosollyal Valgan. — Ej, ej, kedves barátom...

Kiment a szobából. Bahirjov utána kullogott.

„Miért jött ide a területi bizottság titkára?" — kérdezte makacsul magától.

Semmi sem történt, de éppen az események hiánya volt az ő szemében a legszokatlanabb esemény. Ha botrány tör ki, ha vitába szállnak vele, rákiabálnak, ha leváltják — mindezt sokkal természetesebbnek találta volna.

Bahirjov este magához kérette Uhanovot, aki, mint mindig, peckesen, élénken és fürgén lépett be Bahirjov hosszú, keskeny dolgozószobájába.

Eszében volt Valgan hízelgő kérése: segítsen Bahirjovnak „rákapcsolni", így hát tele volt leereszkedő jóindulattal.

— Miben segíthetek, Dmitrij Alekszejevics?

„Az új" nem emelte rá tekintetét, csak az orra tövéhez vont szemöldökét húzta fel.

— Szükségem van önre. Foglaljon helyet...

Uhanov nem abban a fesztelen és kényelmes testtartásban ült le, amelyben Valgan mellett ült és amely mögött az igazgató iránti tisztelet, sőt elragadtatás rejlett. Hangsúlyozottan fontoskodva ült ott, leereszkedő kedélyességgel igyekezett leplezni, hogy mi a véleménye „az újról".

A megnyerő modorú, közlékeny és ügyes Uhanovban egy kissé lenéző, de őszinte részvétet keltett „az új", a maga lassú tájékozódó képességével, komor külsejével és azzal, hogy nem tud beleilleszkedni a kollektívába.

„Kinek-kinek a saját kollektívájában fejlődni és másokat túlszárnyalni, nehéz — gondolta. — Mindenki úgy emlékszik az emberre, mint tejfelesszájú kezdőre... De, hogy valaki ne tudjon beleilleszkedni egy új kollektívába! Olyan helyzetbe kerüljön, mint egy kisfiú, akinek segíteni kell, hogy »rákapcsoljon«!"

— Miben segíthetek? — ismételte készségesen.

— Van néhány különböző természetű kérdésem... Az első kérdés általános — dormogte „az új". — Milyen intézkedést tart szükségesnek a termelékenység fokozása és az önköltségcsökkentés végett?

— A gyárnak megvan a szervezési és műszaki intézkedéseket tartalmazó terve.

Bahirjov előhúzott az asztalfiókból egy mappát.

— Ebben hétszázkét tennivaló van. Egyáltalán nem világos, mi az elsőrendű, mi a fontos. Ebben az értelemben a tervet nem gondolták át, és nem dolgozták ki.

„Ez mégiscsak sok!" — gondolta Uhanov, és méltóságteljesen azt mondta:

— Ezt a vádat nem vállalhatom. A tervet a gyár kollektívája dolgozta ki. Én csak főtechnológus vagyok! — Elmosolyodott és alig észrevehető gúnnyal tette hozzá: — És megszoktam, hogy konkrétabban tárgyaljak.

Bahirjov hallgatott. Uhanov „az új" mozdulatlan, széles arcát nézegette és várt. — A hallgatás már kissé sokáig tartott. Hallatszott, ahogy odakint becsapják az ajtót, hallatszott sok-sok láb dobaja, véget ért a munkanap.

— Jó. Beszéljünk konkrétabban — mondta Bahirjov, és újabb mappát vett elő. — Tessék az első konkrét kérdés. — A főmérnök úgy megnyomta a „konkrét" szót, hogy az belenyilallt Uhanovba. — Milyen gépek és berendezések fenyegetnek azzal, hogy miattuk meghiúsul a harmadik negyedévi terv?

— Nálunk nem szoktak meghiúsulni a tervek... Eddig legalábbis... nem fordult elő — tagolta nyomatékosan Uhanov. Ezzel azt akarta mondani: „Nem fordult elő, amíg maga ide nem jött, de most előfordulhat."

— Nem fordult elő, mert a gépállások okozta veszteséget lelkesedéssel és hősies munkával pótolták.

— Ön ellenzi a lelkesedést és a hősies munkát? — kérdezte Uhanov. Eltanulta Valgannak azt a szokását, hogy a harag pillanataiban hunyorog, és keményen tagolja a szavakat.

— Ellenzem! — vágta rá a főmérnök.

— Hogyhogy?!

— Ellenzem a hősies munkát és a lelkesedést, ha ezzel akarják leplezni a szervezés hiányosságait. De hajlandó vagyok másképp is megfogalmazni a magam „konkrét" kérdését — folytatta gépies egyhangúsággal és módszerességgel a főmérnök. — Mondja meg nekem: milyen gépeket kell elsősorban megjavítani?

— Elébe terjeszthetem az egész dokumentációt...

— Én már átnéztem a dokumentációt... Az egyensúlyozó gép az okmányok szerint ugyanolyan feltételek között működik, mint a sor többi gépe, holott eszményi állapotban van. A fúrógép ellenben kétségbeejtő állapotban van. Az okmányok ezt nem tükrözik...

„Az új" álmos szemhéja lomhán felemelkedett. Hosszúkás, éles szeme merően szegeződött Uhanovra.

„De hát csakugyan: mit akar? Szeretne lépre csalni?"

A tintatartó csúcsos födele ragyogott az asztali lámpa halvány fényében. Uhanov ezt a födelet nézte, hogy ne kelljen Bahirjovra tekintenie.

— Amint tudja — szűrte a szót Uhanov, továbbra is merően bámulva a tintatartót —, én főtechnológus vagyok, és nem főmérnök...

A szobában megint csend lett. Úgy látszik, a főmérnök a főtechnológus szavait és viselkedését latolgatta. Beszélgetésük vadászattá vált; Bahirjov kelepcéket állított, Uhanov meg mindig kisiklott belőlük.

Odakint teljes csend uralkodott: véget ért a munkanap. A hosszúkás óra szorgalmasan számolta aranyingájával a perceket.

— Jó... Úgy fogok beszélni önnel, mint főtechnológussal — mondta Bahirjov ugyanolyan módszeres és színtelen hangon. — Mondja: a technológiai eljárástól való eltérések közül melyeket tartja a gyárban a legsúlyosabbaknak?

— Mint minden gyárban, nálunk is van egy sereg eltérés, és mi azon fáradozunk, hogy kiküszöböljük őket.

— Jó, akkor másképp teszem fel a kérdést — mondta még mindig ugyanolyan unott és színtelen hangon Bahirjov. — Ön szerint a technológiai eljárás milyen megsértése vezet a Szovjetunió Állami Szabványainak nyílt megsértéséhez?

Nem, ez nem vadászat volt. A főmérnök Uhanovot, a gőz-

kalapácsra vagy sajtóra emlékeztette, amely módszeresen préseli ki a fémből a kívánt formát.

— A gyár nem szegi meg a törvényes előírásokat...

— Én csak futólag ellenőriztem az adatokat, mégis hatvan gyártási eltérést számoltam össze. Ezeknek egyharmada nyílt törvénysértés, s a minőség tűrhetetlen romlásához vezet.

— Lehetetlen! — Uhanov kiegyenesedett székén, méltatlankodását nem titkolva, sőt, nem is fékezve nézett Bahirjov arcába. — Én, mint a gyár főtechnológusa, állítom, hogy ez lehetetlen.

— Én pedig mint a gyár főmérnöke, állítom, hogy ez így van. — Bahirjov szótlanul kivett az asztalból három hüvelyt és egy mérőműszert. — Tessék ellenőrizni!

Uhanov megkönnyebbulten dőlt hátra székében.

— Á, ovális! — mondta elnyújtva. — Ezt tudjuk, és ki is javítjuk!

— Igen... Fakalapáccsal... — jegyezte meg érdesen Bahirjov. — De most nem erről van szó... Ezeket a hüvelyeket a kijavítás után hoztam el. És mégis itt az ovalitás. Meggyőződhet róla.

— A MEO hibája? — kérdezte gyorsan Uhanov.

— A MEO-nak ehhez semmi köze sincs.

— Hát akkor?

„Hová akar kilyukadni? Mit akar elérni?" — gondolta Uhanov és „az új" álmos szemehéjára tekintett.

— A hüvely, mihelyt helyrekalapálják, egyenesen a MEO-ba, onnan meg a motorműhelybe kerül. Amíg keresztülmegy a MEO-n és a motorműhelyen, megőrzi kör alakját. De az anyagban, a hüvely falában feszültség hat, az acél „dolgozik", és a hüvely két-három nap múlva visszakapja ovális alakját. Ezek a hüvelyek is kör alakúak voltak még egy héttel ezelőtt. Egy hétre bezártam őket az asztalfiába. Amint látja, visszakapták az ovális alakot. Emlékszik rá, hogy nemrégen megállt a futószalag a hüvely miatt? A hüvelyek hevertek egy hétig, és oválisak lettek. Mi történik tehát a gyárban? Kerek hüvelyeket készítünk, de ezek tíz nap múltán oválisak lesznek. Mi ez? Öncsalás? És a fogyasztó becsapása?

— Lehetetlen!

— Tessék ellenőrizni... És még valamit... A perselyekről. A perselyek, javítás esetén, úgy kapják meg az előírt méretet, hogy a bronzréteget vastagítják. A bronz a vastagítás helyén morzsolódni fog! Ismétlem: megvizsgáltam száz technológiai eljárást, hatvannál eltérés mutatkozik, és húsz eltérés hatása erősen meglátszik a minőségen.

Uhanovot meghökkentette az a pontosság, amellyel Bahirjov a számára új gyártási ágról beszélt. „Mikor volt ideje erre? Mikor figyelte meg ezt? Vagy csak külön énrám vadászik?"

Uhanov segíteni akart „az új" főmérnöknek, hogy tájékozódjék, de ehelyett egyszeribe úgy érezte magát, mint akit sarokba szorítottak vagy tűz alá vettek. Magabiztosan, jóakaratúan, vidáman jött ide, és lám, most zavartan és felháborodottan ül itt. Bahirjov meg olyan nehézkes és nyugodt maradt, mint amilyen volt. „Busafejű cet! — jutott eszébe Uhanovnak Bahirjov egyik gyári gúnyneve. — Csimbókos behemót! Pedig csak apróságokról beszél. Aki nagy dolgokra képtelen, mindig az apróságokkal próbálja kivágni magát..."

A hangszóróban felcsendült Valgannak az egész szobát betöltő, vidám hangja:

— Dmitrij Alekszejevics?! Nálad van Uhanov? Jöjjön hozzám!

— Mi történt? — kérdezte Uhanov.

— Jó újságot mondok. Most telefonáltak a minisztériumból. Szaporán gyere hozzám!

Valgan barátságos hangja egy pillanat alatt visszaadta Uhanov önbizalmát. Most már megint az előbbi, kissé gúnyos leereszkedéssel mondta Bahirjovnak:

— Akkor hát lesz szíves kiküszöbölni azt a hatvan eltérést? Természetesen nagyon hálás vagyok önnek ezért az aprólékos munkáért. Minden jót!

Bahirjov egyedül maradt hosszú, üres dolgozószobájában. Úgy látszik, Valgannak fontos hírei vannak, és a szoba falain kívül nagy dolgok történnek... Úgy látszik, azoknak a szemében, akik ezeket a nagy dolgokat művelik, Bahirjov tervei és dolgai kicsinyeseknek. jelentékteleneknek látszot-

tak... De ő nem tudott így gondolkozni... Bármennyire nagyszabásúak voltak is Valgan tervei, Bahirjov egész benseje kíméletlenül tiltakozott az ellen, hogy olyan nyugodtan tűr sok, Bahirjov szemében megengedhetetlen dolgot...

„Hogy lehet ez? — gondolta. — Ha azt kérdem tőlük, szabad-e eltűrni, hogy ilyen sok legyen a selejt. azt mondják, nem szabad. És mégis eltűrik... Ha azt kérdezem, szabad-e tovább tűrni a hóvégi hajrát, azt mondják, nem szabad. És mégis tűrik... Ha azt kérdezem, szabad-e tűrni, hogy ilyen magas legyen az önköltség, azt mondják, nem szabad. És mégis tűrik..."

Kiment a gyárudvarra. Sötét és ködös volt az éjszaka. Egy ZISZ állt a kapunál, és a ködfátyol mögött emberek beszélgettek.

— Több energiát fogunk adni — ismerte meg Bahirjov Blikin hangját —, de azzal a feltétellel, hogy határidő előtt növelitek a tervet a május elseji jelentéstételre! Nem féltek a nehézségektől?

— Hol, mikor, milyen óriás választotta a kitaposottabb és könnyebb utat? — szavalta nevetve Valgan.

— Te talán az óriások közé sorolod magad? — kérdezte Blikin.

— A gyárunk óriási, a gyárunk! — magyarázta Valgan.

Az autó éles kanyarral megfordult, és a sötétséget fényszóróival széthasítva, a kitárt kapu felé iramlott.

Bahirjov az öntödébe ballagott, hogy még egyszer szemügyre vegye az új futószalagnak szánt helyet, meghányja-vesse magában, hogyan mozogjon a minimum-tervben előirányzott alkatrész-futószalag.

A maximum-tervvel való foglalkozás nagy élvezetet szerzett neki: azt dolgozta ki, amire szívvel-lélekkel törekedett. A minimális terv készítése gyötrelmes munka volt: hússzor is meg kellett gondolni, ki kellett számítani, hogyan sajtoljon ki a termelésből mindent, amit csak lehet, úgy, hogy minél kevesebbet költsenek az átalakításra.

A keskeny, zegzugos átjárókon a kupolókemencék felé tartott, és azt gondolta: „Ebben a műhelyben még járni is nehéz... De lám, őneki mégsem nehéz... Igen, ő az! Karamis! De milyen a járása!" A dübörgő műhely keskeny, füs-

tös átjáróján úgy haladt, a sportolók röpke járásával, mintha sportpályán lebbenne tova. Kicsiny lábán lapossarkú, pántos-gombos, barna cipő volt. „Iskoláslányok viselnek ilyen cipőt" — gondolta Bahirjov. Ugyanilyen cipője volt az ő lányának is. A motoros targoncák, az alkatrészek halmai és a gépek között haladva, csak úgy futtában, parancsoló, könnyed és nyájas mozdulattal megérintette őket — így simogatja meg a gazda kedves kutyájának pofáját vagy kedves lovának nyakát. Bahirjov látta, hogy' int a darukezelő lánynak, hogy' vált egy-két rövid mondatot a szembe jövőkkel. Kedve támadt, hogy utolérje. Megszaporázta lépteit. A lány mintha megérezte volna tekintetét, megmozdította a vállát, megfordult és Bahirjov szemébe nézett. A lágy villanyfény éppen rá vetődött. Bahirjov meglátta olajbarna arcát, egy kissé széles arccsontját és a sötét arcon különösen ható, hideg tekintetű szempárt.

Veszedelmesen szép volt az arca. De nemcsak a szépsége lepte meg Bahirjovot. Egyszeribe valami régi, szívéhez közelálló emlék levegője csapta meg. Ugyanilyen rendületlen nyugalmú, az első pillantásra hideg szempár — amelynek mélye rejtett eltökéltséget, ki nem mondott tudást sugároz — nézett rá valamikor réges-régen. És most is néz rá a régmúlt évek, a már-már elfelejtett, de mégis olyan kedves kor távolából.

Ötödik fejezet

»TYINKA SZEME KÉK, HIDEG, MINT A JÉG«

Az ég az ember lábánál kezdődik. Látni lehet, hogyan születik a párás kékség a hegyszoros árnyékában, a bokrok meg a füvek tövénél, hogyan száll fel világítva, és hogyan változik az égbolt rezgő kékjévé, amelyen áttűz a nap. A távolban néhány havas csúcs ragyog — könnyű és duzzadó, akár az indulásra kész hajó széldagasztotta vitorlája. Tyina a szakadékos parton, a bokrok közt fekszik. A túlsó parton erdő áll, a patak közelében három összenőtt fenyő nyúlik az ég felé, a gyökereik között keletkezett piciny odú: Tyina „háza"; madártojásokat, díszes tollakat, tarka kavicsokat őriz. A fák meg sem moccannak, és a nap vetette fényfoltok is mozdulatlanul hevernek a tűlevelek szőnyegén. Egyszerre csak megrezdül a fényfoltok sűrű szövedéke, elszakad a földtől, és a maga önálló, külön életét éli. Zajtalanul és gyorsan a patak felé siklik a fatörzsek között. Mi ez?... Tyina először nem értette, mi ez, aztán nagyot dobbant a szíve örömében. Iramszarvasborjú! Miért van egyedül? Az iramszarvasok között betegség ütötte fel a fejét, elhajtották őket gyógyítani, ez meg nyilvánvalóan elszakadt az anyjától. Tyina még a lélegzetét is visszafojtotta: félt, hogy elriasztja... A vékony lábú, hegyes fülű kis állat sárga pöttyei egybeolvadtak a tűlevelek szőnyegére vetődő fényfoltokkal.

A kis szarvas, vékony lábával óvatosan és könnyedén lépdelve, a patakhoz közeledett.

„Nem kap szimatot, nem vesz észre... Még jó, hogy a szél irányából jön" — gondolta Tyina, és szinte elalélt izgalmában és örömében. A buta kis szarvasborjú odament a patakhoz, éppen Tyinával szemben megállt, a víz felé nyújtotta nyakát, és kővé meredt. Meglátta Tyinát. Egy tized

másodpercig egymásra néztek. A kis szarvas tekintetében nem villant meg sem rémület, sem csodálkozás. Ragyogott nagy, nedves szeme, mindent látott, mindent tükrözött, de mélyébe semmit sem engedett.

A kis szarvas érzékeny volt, minden zizzenésre felneszelt, de szeme kifürkészhetetlen és nyugodt maradt. Nem lehetett kiolvasni belőle semmit — sem a kutya szeméből sugárzó odaadást, sem a ló tekintetét megtöltő türelmet, sem a lassú tehénszem tompa elmélyülését. A szarvasborjú minden csodálkozás és minden félelem nélkül, egyenesen nézett Tyina arcába, aztán megfordult, két szökkenéssel elérte a kőgarádját, és húrként kinyúlva egy pillanat alatt átlendült rajta. Tyina utána futott. A garád mögött cserjés bozótja, a patak mellékága — és semmi más. A szarvasborjú már sehol sincs.

Mintha a megelevenedő fényfoltok szövedéke villant volna egyet, majd a földtől elszakadva felröppent és eltűnt.

Tyina sokáig kereste a kis szarvast, de még a patak fövenyében sem találta nyomát. Csak egy lapos, világos kő akadt útjába; patkó alakú folt aranylott rajta. Azt gondolta, hogy a szarvasborjú hagyta ott piciny körmének nyomát — és felvette a követ.

— Két összeadandó összeadásának az a próbája, hogy... — A tanítónő unszoló hangja visszatérítette Tyinát a valósághoz.

Nem volt sem kis szarvas, sem patak, se hegy, se kő. Körös-körül padok, elöl fekete tábla, odakint meg az unalmas város.

A táblánál ott áll a tanítónő — hajtincsei mintha hozzáragadtak volna halántékához —, a padokban meg szalagos kislányok és makaróni formájú hosszú nadrágot viselő kisfiúk. Hogy lehet ilyen nadrágban vadászatra menni vagy lóháton vágtatni, amikor iramszarvast űznek? És tudják ezek egyáltalán, mi az: szarvast űzni?! Ott a hegyekben az öreg vadászok mindig csak őt vitték magukkal a vadászatra. Azért vitték éppen őt, mert ő unokája annak a Karamis partizánnak, akiről egy hágót neveztek el, és lánya annak

a Borisz Karamisnak, aki elment a határra, és ott nagy parancsnok lett. Tyinának sajátos arca volt: széles csontú és barna, mint az altajiaké, ám a szeme oroszosan világoskék. Tudta, hogy ő Karamis unokája, és hogy az arca nem olyan, mint a többi gyermeké, és természetesnek tartotta, hogy csakis őt vitték magukkal a szarvasvadászatra. A lova izgult a vadászat előtt, a vadászok zajongtak, szaporították a szót, csak ő maradt nyugodt. Nem csupán a sötét arcszínétől elütő, világos szeme miatt, hanem e nyugalma miatt is szólította így az anyja: „Tyinka szeme kék, hideg mint a jég". Szülei határőrök voltak, és északon laktak. Azelőtt Tyina is velük élt, de három évvel ezelőtt megdagadtak a mirigyei, és az orvos elvitette kumiszra[1] a nagyszüleihez. Tyina azóta a hegyekben élt, a mama és a papa meg le-leutaztak hozzá a szabadságuk idején. És minden nyáron azt mondták: „Várd ki még ezt a telet. Tavasszal máshová helyezik a papát, és akkor majd együtt költözünk oda. A legutóbbi látogatáskor megtudta, hogy szülei megint csak nem viszik magukkal; kiment a veteményeskertbe, leült egy ágyásra, és sárgarépa leveléből varkocsot font.

Az apja megkereste, leguggolt melléje, és vigasztalni kezdte.

— Nem szeretsz — mondta szigorúan a kislány, és tovább fonogatta a varkocsot.

— Ej, nem érted te ezt! — Apjának széles arca panaszos fintorba torzult. — Akkor nem szeretnénk, ha most magunkkal vinnénk! Azt hiszed, mi nem szeretnénk? Együtt sétálgatnánk, könyveket olvasnánk!... De hát ott a határ van, őrség van, sokáig nem süt a nap, nincs kumisz, nincs tej, még sárgarépa sincs. Nehéz ott az élet.

— Akkor miért mentek oda, ha nehéz?

— Ilyen a sors... — felelte sóhajtva apja, de arckifejezése nem szomorú volt, hanem büszke.

— Kinek a sorsa? A tied?

— Mindőnké. Az egész népé.

— Miért? — kérdezte Tyina, és abbahagyta a varkocs fonogatását.

[1] Erjesztett kancatej.

— Az elsőknek mindig nehéz. És a mi országunk az első ilyen... igazságos ország... Körös-körül sok az ellenség. Résen kell lennünk.

A papa meg a mama olyan nem mindennapi emberek, és a szavak is olyan szokatlanok voltak: „igazságosság", „nép", „határőrség".

Amikor elutaztak, Tyina házat épített nekik a három fenyő között, a kis barlangban. Kiválasztott két kavicsot — egy nagy feketét és egy kicsiny fehéret, vagy két tollat — nagy feketét és kicsiny világosat. Ez a papa meg a mama volt. Sétáltatta, etette, lefektette őket.

Egyszer meghallotta, mit beszélget a szomszédasszony egy idegen nővel.

— Hogy' hagyhatta el az anyja ezt a kislányt? — kérdezte az idegen nő. — Ha a kislány nem mehet is oda, azért az anyja idejöhetne!

— A kislány nem ló, nem lopja el a cigány — felelte a szomszédasszony. — Az olyan sasmadárra meg, mint Borisz, csakúgy tapadnak a nők. Verka buta csitri volt annak idején, és minden szégyen nélkül ráakaszkodott. Borisz talán inkább csak sajnálatból vette el. Verka most nem meri egyedül hagyni: el ne üsse a kezéről valaki más!

A két toll — a fekete és a fehér —, amelyeket „sétáltatás" címén egy fenyőgallyra tett Tyina, ott is maradt.

Tyina szerette a szilaj, fiús játékokat, de néha a felnőttekhez vonzódott. Anyai nagyapja éjjel egy tűzoltó-őrtoronyban dolgozott, nappal meg otthon ült, és megtanította Tyinát, hogyan kell fából kis állatokat faragni. De aztán — ha nem vitte is olyan sokra, mint Karamis nagyapó — nemsokára mégis felelős állást kapott, megtették számadó csikósnak a hegyekben. A nagymama folyton a legelő meg a ház között futkosott oda-vissza. A dolog vége az lett, hogy a nagymama is felelős állást kapott — őt bízták meg azzal, hogy élelmet szállítson a csikósoknak.

— Most már mindenki felelős állásban van. Senki se maradt otthon! — panaszkodott Tyina a tanítónőnek. — Megyek az erdőbe. Ott fogok élni.

A tanítónő jó, de nem igazi tanítónő, hanem csupán a doktor öregecske mamája volt; őhozzá járt tanulni Tyina.

— Még te panaszkodol? — mondta a tanítónő. — Hisz az egész falu a te házad. Akárkihez bemégy, mindenki szívesen fogad.

Amikor kedve támadt, hogy felnőttek között legyen, el is ment, akihez akart.

Egyszer megtudta, hogy az öreg Gurij orcáján felvágnak egy dudort, Tyina végigment a kórház folyosóján, megállt a kötözőszoba küszöbén, és azt mondta az orvosnak:

— Köss az arcomra olyan kis kötőt, én is meg akarom nézni, hogy vágod ki a Gurij dudorát.

Mindig teljesítették a kérését. Közkedvelt ember lánya volt, akit mintegy a falu gondjaira bíztak, és az emberek sokmindent megengedtek neki, amit édesgyermekeiknek nem engedtek volna meg.

Végül máshová helyezték apját a határról. Körzeti törzsparancsnok lett. Négy napig utazott Tyina a messzi városba, szüleihez. Az első napok az öröm napjai voltak. Aztán a mamát elvezényelték valahová. Apja reggeltől estig dolgozott. Tyina Vaszilisza Vlaszjevnával, a háztartási alkalmazottal, egy csupa-csupa bibircsókos arcú, hatalmas termetű nővel maradt otthon. Vlaszjevna, mikor először meglátta Tyinát, egyenes fürtökben vállára omló haját, aprópénzből való nyakékét, összecsapta kezét, és azt mondta:

— Urambocsá', tisztára olyan, mint egy bennszülött!

Tyina nem tudta, mi az a bennszülött, de megértette, hogy Vlaszjevna azt akarja mondani: idegen, csúnya, nem olyan, mint a többi gyermek.

Vlaszjevna néhány nap múlva babát hozott, és kijelentette, hogy Tyinának ezentúl igazi babái lesznek, a bennszülött játékokat meg kidobta a szemetesládába.

Tyina egész délelőtt a szemetesládában turkált. Kikeresgélte a tollakat, a madártojásokat és a köveket, csak azt nem találta meg, amelyen a kis szarvas rajta hagyta a nyomát. Hogy jóvá tegye a köveket ért sérelmet, szép tányérokra kirakta őket az asztalon, és melléjük ült. Búsult azért a kőért, amelyet „szarvasnyomnak" nevezett el. Meleg volt a kő, csak a hullámok mosta széle hűsítette kezét. Sima felületén élesen kirajzolódott a köröm lenyomata.

Vlaszjevna nagy kiabálással rontott rá. Szivaccsal és ke-

fével mosta Tyinát, a kezét meg karbolsavval dörzsölte, amely égette a karcolások helyét. Tyina nem szólt semmit. Tudta: ha tetőtől talpig végigégetik is karbolsavval, akkor sem hagyhatja cserben, a szemetesládában, megsértett játékait.

Amikor apja megjött, Vlaszjevna máris szaladt hozzá panaszkodni. És az apja nem védte meg Tyinát. Összeráncolta homlokát.

— A szemetesládából az asztalra, tányérra! Hát szabad ilyet tenni?

Tyina az iskolában is „bennszülöttnek" érezte magát. Megvolt a maga életmódja, mely elütött az ittenitől, és semmi sem kényszeríthette, hogy eltérjen ettől a megszokott életmódjától.

— Az összeadandók összegéből ki kell vonni az egyik összeadandót — folytatta a tanítónő.

Már megint zavarja!

Egy fiú befejezte a feladatot a táblánál, és olyan arccal fordult a tanítónő felé, mintha valami jutalomra érdemes dolgot vitt volna véghez. Tyina hideg szeme mindent észrevett: a cirkalmas írást is a táblán, azt is, ahogy a fiú magát illegetve, büszkén felvetette fejét, és ahogy a tanítónő elégedetten rázza tincseit. Ezek ketten azt hiszik, hogy valami lényeges dolgot csinálnak. Hát mihez értenek ezek? Hisz nem tudnak lovagolni, és sohasem láttak iramszarvast. Tyinát az lepte meg a legjobban, hogy ezeknek fogalmuk sincs arról, milyen jelentéktelenek. Folyton nyüzsögnek, felszólalgatnak holmi gyűléseken, összeadandókról beszélgetnek, és azt képzelik, hogy valami érdekeset csinálnak.

A számtan után majd a történelem következik. A történelemmel még csak-csak kibékült Tyina — azok a cárok mégis valóban éltek valamikor. De „az összeadandók összege"! E szavak értelmetlensége testesítette meg szemében a tanterem négy fala közé zárt, szokatlan élet értelmetlenségét.

— Karamis! Menjen a táblához.

Kiment és felírta a példát. Könnyűszerrel meg tudta volna oldani. De nem akart ilyen szamárságokkal foglalkozni. Vállával a táblának támaszkodott, kényelmesen elhelyezke-

dett, és kibámult az ablakon. A havas úton verebek rajcsúroztak. Ezek okosan élnek, nem agyalnak ki semmiféle összeadandókat.

— Miért nem oldja meg a feladatot, Karamis?

Felelni kellett valamit.

— Nem tetszik nekem... — mondta kelletlenül.

— Mi nem tetszik? — kérdezte a tanítónő.

Nem lehetett megmagyarázni, hogy nem tetszik neki semmi: sem a város, sem a tanterem, sem az óra, sem a fiúk, sem a nadrágjuk, sem a lányok, sem a tanítónő tincsei!

— Az összeadandók nem tetszenek — felelte Tyina.

A tanteremben mindenki nevetni kezdett. Tyina, az engedélyt meg sem várva, helyére indult. A többiek értetlenül néztek rá. Neki mindez oly mindegy volt. Manya, a szomszédja szemrehányóan rázta varkocsát, amelybe kék szalag volt fonva. A szalagja mindig ki volt vasalva, az uzsonnáját meg három rétegű pergamen papírba csomagolva hozta az iskolába. Ha megette az uzsonnát, a papírt gondosan összehajtogatta. Tyina két részre osztotta a padot, és szigorúan vigyázott arra, hogy Manya be ne hajoljon az ő területére. Amikor észrevette, hogy Manya könyöke tilos helyen fekszik, elővett egy gombostűt, és Manya könyökébe szúrta. A kislány felkiáltott, a tanteremben lárma támadt, de Tyina ügyet sem vetett rá. Kiment az osztályból, és a kert alá, az erdőbe indult. Nem valami szép erdő volt, de mégiscsak fák nőttek benne. Mindjárt jobb lett a hangulata, és este elégedetten ment haza. Szülei, szokásuktól eltérően, otthon voltak. Kiderült, hogy sürgősen behívták őket az iskolába, és egész nap Tyina ügyében fáradoztak.

— Kettéosztani a padot! Gombostűt szúrni a szomszédod könyökébe! — mondta szenvedő hangon az apja. — Rossz kislány vagy! Nagyon rossz vagy!

Tyina megmagyarázta, hogy ő előre figyelmeztette Manyát, és ő maga sosem tette könyökét a szomszédja padjára, így hát neki van igaza, Manya a hibás mindenben. De az apja sehogy sem akarta megérteni.

— Minden lány és fiú haragszik rád, senki sem szeret! — mondta.

— Azok nem tudnak semmit! — felelte Tyina lenézően.

— Mit nem tudnak?

— Semmit. Nagyon sokáig nem értik meg, mit magyaráz a tanítónő, én meg mindjárt megértem. Az asztalosműhelyben faládákat csinálnak. Én meg sast, lovat és szarvast is tudok faragni, mindent, amit akarok.

— Ej, de rátarti vagy! — mondta az apja.

Nagyon nagy darab ember, az arca is nagy, sötét és széles csontú. De az arckifejezése olyan, mint egy kisgyermeké, aki már-már sírva fakad elkeseredésében.

— Rátarti vagy! — ismételte. — Ki tanított meg lovagolni, mindenféle holmikat faragni, és gyorsan megérteni azt, amit a tanítónő magyaráz? Mások tanítottak meg rá. De Karamis nagyapádat senki se tanította semmire. Amit tudott, azt mind magától tanulta meg. De mindent, amit csak tudott, mindent, amihez értett, odaadta az embereknek. Igazságos ember volt. Erre tanított engem is. De te, az én lányom, az ő unokája, mégis ilyen rátarti lettél. Bocsánatot kell kérned attól a kislánytól. Ha tudsz szép holmikat faragni, akkor csinálj egyet, és add neki.

Tyina unta már hallgatni, és inkább ráhagyta:

— Jó. Adok neki... — Nem szerette, ha sokat beszélnek. — De bocsánatot nem kérek. Ő kérjen éntőlem. Ő tette a könyökét az én padomra. És ha még egyszer oda teszi, megint csak megszúrom.

— Az ilyen kislányokat meg kell verni! — mondta az apja.

— Tessék, verj meg!

Hátat fordított apjának, és szoknyáját felrántva, nagy igyekezettel kidüllesztette kék bugyis fenekét. A falusi kislányok a legmélyebb megvetés kifejezésére használták ezt a módot. Egy pillanatig teljes csend volt a háta mögött. Szuleinek még a szava is elakadt a megdöbbenéstől. Aztán apja tenyere csattanósan rácsapódott kidülledő tomporára. Tyina nem engedte le szoknyáját, várta a következő ütést. De újabb ütés nem következett. Ekkor apja felé fordította fejét. Apja kivörösödve, zavart, szenvedő arccal állt mögötte.

— No, most már nyugodt a lelked? — kérdezte lenézően Tyina, és leengedte a szoknyáját. — De nagyon ideges vagy!

Felvetette fejét, az ajtóhoz indult, ott hátra fordult, és a küszöbről azt kiáltotta vissza:

— Ilyen nagy darab ember, ilyen kicsi lányt!... Fuj...

Kiment a konyhába, és evett egy kis hideg borjúhúst. Amióta apja rácsapott, eltűnt a róla mint nagy és okos emberről alkotott képzete. Enyhe lenézéssel gondolt rá. S érdemes volt-e egyáltalán gondolnia rá? De azért mégis gondolt.

„Azt mondta, rossz vagyok. Nem, én jó vagyok! Otthon mindenki azt mondta, hogy jó vagyok. Amikor nagyapám Sztyopával vadászni ment, én vittem nekik az ételt. Egy fél napig kerestem őket, én magam egy falatot sem ettem, ők meg nem tudták ezt, és mindent megettek, amit vittem. És én egész nap koplaltam. De egy szót se szóltam nekik."

Eszébe jutott, hogy ment haza éhesen; estig csak sóskát meg vadhagymát evett. És mégis vidám volt. „Igenis, én jó vagyok!" — vonta le gondolatban a végső következtetést.

Amikor erről szilárdan meggyőződött, aludni indult, de nem jött álom a szemére. Eszébe jutott: azt ígérte apjának, hogy farag Manyának valami ajándékot.

„Majd adok én neki ajándékot, de még milyet!" — gondolta Tyina kárörömmel, ravaszul. Elővett az ágy alól egy kést meg egy darab fát, kiment a konyhába, kinyitotta a holdfény világította ablakot, leült a párkányra, és hozzáfogott egy iramszarvasfej kifaragásához.

Nem közönséges szarvas lesz ez, hanem gonosz. Köpni fog Manyára. Nagyanyjától tudta, minden tárgyra „rá lehet olvasni", hogy bajt és bánatot hozzanak az emberre.

Amikor kifaragta Manyának a szarvast, alig hallhatóan énekelve ráolvasott:

Köpjön rád az én iramszarvasom!
Érjen téged nagy-nagy baj!
Merevedjenek meg az ujjaid!
Essen beléd minden nyavalya!
Érjen téged nagy-nagy baj!

A huzat hirtelen felrántotta az ebédlő ajtaját. Úgy látszik, kinyílt a hálószoba ajtaja is, mert egyszerre csak tisztán hallotta anyja hangját:

— Át kell íratni a folyón túli iskolába. Annak van saját kertje, amellett meg lovardája, és van lovas sportköre. Az a legeslegjobb iskola. És Anna Vasziljevna, az a kitűnő tanítónő az igazgatója.

— Miért tanuljon az én lányom a legeslegjobb iskolában? — kérdezte az apja. — A hegyekben azért csináltak belőle hercegnőt, mert az öreg Karamis unokája. Itt meg majd azért csinálnak belőle hercegnőt, mert a fiatal Karamis leánya. Pedig nem a legeslegjobb, hanem egyszerű, hétköznapi emberek között kell majd élnie! Tanuljon csak ebben az egyszerű iskolában.

— Nem! — vágott közbe anyja. — Tudod, mit mondott ma nekem Anna Vasziljevna, mikor Tyina átíratásáról beszéltem vele? Ezt mondta: „A felnőttről azt mondják, hogy szerencsés vagy szerencsétlen a sorsa. De a gyermeknek nincs sorsa. Neki csak szülei vannak. Ha okos, szerető anyja van, az minden körülmények között elevennek, egészségesnek és életvidámnak tudja nevelni. Az ilyen gyermek sorsa tehát szerencsés. De ha ostoba, nemtörődöm asszony az anya, a gyermeke rossz lesz és szerencsétlen." Az anyja: a gyermek sorsa! Én jó sorsa akarok lenni a kislányomnak!

— Jó családokban is akadnak rossz gyermekek! — felelte az apja, de az anyja gyorsan és határozottan visszavágott:

— Nem! Anna Vasziljevna azt mondta, és én teljesen egyet is értek vele: a gyermek lelke a család fényképe. Csak nem közönséges, hanem röntgen-fényképe. Érted? Mindig a család belső lényegét tükrözi. Ha a szülők törtetők, haszonleső nyárspolgárok, ezt mindenki elől el tudják titkolni, de a gyermek elől nem. És a gyermek tükrözi a család lényegét. Így esik meg az, hogy első pillantásra boldog családokban rossz gyermekek nőnek fel.

— Hát tudod, én azt hiszem, hogy a mi családunk jó család.

— Most igen, de milyen volt azelőtt?! — vetette ellene hevesen harmadszor is Tyina anyja. — Amikor feleségül mentem hozzád, nem nagyon szerettél. Igaz, én akkor még

nem is tudtam semmit, és nem értettem meg a te életedet. És mégis hozzád mentem. Mi jó volt ebben? De én olyan akartam lenni, hogy megszeress. Pedig de nehéz évek voltak azok, és de nagyon elvhű voltál te! Ó kedvesem, nem könnyű olyan nehéz időkben jó felesége lenni olyan elvhű férfinak. Dolgoznom is kellett, tanulnom is, és vállalnom mindenféle társadalmi munkát! A többi parancsnok-feleségek nem dolgoztak, csak a piacra meg az üzletekbe jártak a férjeik autóján, de te elvhű maradtál; és én munka előtt, reggel ötkor hét kilométernyire szaladtam be a faluba, a piacra meg az üzletekbe.

— De én egyszer se kértem...

— Nem kérted, de én szerettelek! Azt akartam, hogy szép legyen a házad, ízletes az ételed. Sikerült is elvégeznem mindent idejében. Elértem azt, hogy egyhangúlag felvettek a pártba. Műveltséget szereztem. A legbarátságosabb otthonná tettem a házunkat. Megtanultam még divatos ruhákat varrni is. Elértem azt, hogy szeretsz, és még jobban fogsz szeretni! Mindent el tudtam érni... csak egyet nem. Nem tudtam anya lenni. És te... Kényszerítened kellett volna, hogy én is menjek vele a hegyekbe. De nem, otthagytuk őt, törődjék vele a nagyapja meg a nagyanyja. Most idehoztuk. Mind a ketten egész nap munkában vagyunk. Ő meg egyes-egyedül van.

Anyja végigcsoszogott a szobán, és szorosan becsukta a hálószoba ajtaját.

„Nem alusznak! Bántja őket a lelkiismeret! — gondolta elégedetten Tyina. — Úgy kell nekik! Bezzeg engem nem bánt."

Jó szorosan becsukta az ebédlő ajtaját, és vékony hangon, halkan, vidáman megint énekelni kezdte:

Érjen téged nagy-nagy baj!
Merevedjenek meg az ujjaid!
Essen beléd minden nyavalya!

— Ne, Manya — mondta Tyina röviden néhány nap múlva, mikor odaadta Manyának az iramszarvast.

Manya bizonytalanul nyújtotta kezét.

— Nekem adod? Ezt te csináltad? — kérdezte tétován, és egyszerre elmosolyodott. — Azért adod, hogy ne haragudjak? Igen? Ha akarod, neked adom a piros füzetemet. Lányok, lányok, nézzétek, milyen szarvast csinált nekem Tyina!

Elszaladt, hogy megmutassa az ajándékot, Tyina meg eltűnődött. Ha Manya ugyanolyan közömbösen fogadja az ajándékot, amilyen közömbösen ő faragta, minden rendben lett volna. De az a lélekből fakadó, tiszta, őszinte öröm, amellyel haragosa ráállt a kibékülésre, gondolkodóba ejtette Tyinát. Egész nap kellemetlenül érezte magát, este pedig elhatározta, hogy okvetlenül, mihamarább visszaveszi Manyától a „megbabonázott" szarvast, és másikat farag neki. Megtudakolta Manya címét, és elindult hozzá.

A város szélén állt egy ódon kőház. A szomszédok elmagyarázták Tyinának, hogyan kell lemenni az alagsorba, áthaladni a folyosón.

A folyosó nyirkos volt és olyan sötét, hogy tapogatózva kellett mennie. Hát lakhatnak itt egyáltalán emberek? A fordulónál világosságot látott, és hangokat hallott. A nyitott ajtón át megpillantott egy szobarészletet. Alacsony ágyon egy szürke katonapokróccal letakart férfi feküdt. Az ágy fölött, a polcon Tyina szarvasa hevert, mellőle meg az ismerős, kék szalagok csüngtek le.

Egy termetes nő előjött a függöny mögül, és mély hangon azt kiáltotta:

— Hát katorgás[2] vagyok én? Vagy ide vagyok láncolva? Én még fiatal vagyok, szeretnék emberi módon élni!

A férfi eltorzult ujjaival megragadta ingének gallérját.

— Miért nem engedsz elmenni? Miért nem engedsz meghalni, Nyusa? Hát visszatartalak én téged? Hát...

Manya az ágy tornya mögött állt, és gyors mozdulatokkal simogatta a férfi arcát.

— Nem szabad, apukám! Nem szabad, apukám!

A férfi rántott egyet magán és felült. Ekkor Tyina látta, hogy a szürke takaró alól két csonka láb nyúlik ki.

— Elmegyek, Nyusa! — mondta sietve. — Most mindjárt

[2] Kényszermunkás, száműzött

elmegyek. Végképp elmegyek. Vaszilijhoz. Ne gondold, hogy... Csak élj nyugodtan, kedvesem!... Élj úgy, kedvesem, ahogy neked jobb!

Az asszony leült az ágyra, átölelte, sírva fakadt, és alig érthetően hadarta.

— Ne vedd komolyan! De úgy elfáradt a szívem!

A férfi nyugodtan, szelíden, szinte vidáman beszélt:

— Nem volna jobb mégis, ha elmennék, Nyusa? Hátha könnyebb lesz akkor neked? Hátha találsz mást, akinek lába van?

— Hát azt hiszed, elengednélek?! — Az asszony a férfi arcához szorította arcát. — A többi asszony férjének van ugyan lába, de feje nincs! Akárhol járok, mindig arra gondolok, hogy otthon vár engem az én okos fejű férjem!

Manya az ágynál állt, és sírt is, mosolygott is egyszerre.

Tyina kiszaladt a folyosóról, és futott haza. Egy szatyorba dugott mindent, ami drága volt neki: a kedves kavicsokat, egy darab agancsot, két összenőtt cirbolyatobozt, sőt a pénzből fűzött nyakéket — nagyanyja ajándékát is. Ezzel a szatyorral tért vissza Manyáék házához. Az asszony már nem volt a szobában. Manya és az apja zavarba estek és megijedtek, amikor meglátták Tyinát a küszöbön. Manya a szoba közepén állt. Az izgalom és a szégyen, a gyengédség és a fájdalom apja miatt, a félelem attól, hogy mit gondol apjáról Tyina — mind-mind tükröződött arcán.

— Engedjék meg, hogy leüljek egy kicsit! — kezdte Tyina nagyon gyorsan, mintha félne megállni. — A mama és a papa mindig dolgoznak. Egyes-egyedül vagyok! Beszélhetnék magukkal? Elviszem ezt a szarvast, csinálok másikat, vidámat, sokkal különbet!

Manya és apja arca lassanként kisimult.

Tyina egy perc múlva már az ágyon ült, kirakta kincseit, és beszélt-beszélt, mintha egy szuszra, tíz esztendőre ki akarná beszélni magát.

Késő este tért haza. Anyja kiszálláson, apja munkában volt. Tyina, alighogy a párnához ért a feje, elaludt, de éjjel felébredt.

A pincelakás kis szobája, a jó és vidám lábatlan ember, a boldog, izgatott, szégyenlős és mégis bizalmas Manya —

mind-mind megelevenedett emlékezetében. Eddig lenézte Manyát gondosan kivasalt szalagjai miatt, ámde kiderült, hogy Manyának csak kettő van, Tyina szalagjai meg csomóstul hányódnak a komód fiókjában. Eddig nevetett azon, hogy Manya három rétegű papírba csomagolva hozza a tízóráiját, ámde kiderült, hogy azt az apja csomagolja be megégett kezével. Ez az ember elvesztette a lábát, mégis vidám és jó maradt, Tyina meg azt kívánta Manyának, hogy „merevedjenek meg az ujjai", hogy „essen belé minden nyavalya".

Nem tudott tovább ezekre gondolni, arcát párnájába fúrta, és sírva fakadt.

— Kislányom! Mi lelt, kislányom?

Apja ott állt az ágya mellett.

— Mi bajod van, kicsikém? No, mi lelt? — kérdezgette izgatottan. — No! Nem fogunk többé összeveszni! Nem fogunk! Ej, te nebáncsvirág! Ejnye-ejnye. Hogy anyád sincs most itthon! No, kislányom, legyünk jó barátok!

Azt hitte, hogy Tyina őmiatta sír. Milyen buta is tud lenni egy felnőtt! Hát sírna ő egy kis fenékre-verés miatt?! Ott, a pincelakásban fekszik egy ember, akinek hiányzik mind a két lába, és ő szeretné neki adni a saját lábát. Őt siratja és Manyát. Amikor pedig eszébe jutott, hogy rosszat kívánt neki, még keservesebb sírásra fakadt.

Apja végképp zavarba esett. Tudott parancsolni ezer meg ezer embernek, ismerte őket, a rosszakat is, a jókat is, a fiatalokat is, az öregeket is. De itt most, ezen az ágyon egy érthetetlen kis lény feküdt, akinek olyan széles arccsontja és sötét haja van, mint az apjának, olyan világos, orosz szeme, mint az anyjának, aki mindkettőjükhöz hasonlít, és mégsem hasonlít egyikükhöz sem. Azt hitte, hogy Tyina el van kényeztetve, kemény szívű, érzéketlen, és a kislány két napig csakugyan érzéketlenül járt-kelt, olyan hideg volt a tekintete, akár a felnőtteké, most meg éjjel is sír, olyan gyermekien, olyan keservesen, hogy elfacsarodik az ember szíve. Pedig milyen jó kislány volt a hegyekben! Valahányszor meglátogatta, mindig azt tapasztalta, hogy szeretik a felnőttek is, a gyermekek is. És minden ajándékot, amit tőle kapott, nyomban szétosztogatott. Ő pedig megverte.

„Ilyen nagydarab ember, ilyen kicsi lányt!" — milyen lenézően mondta ezt! Hát szabad megütni ilyen kis teremtést? Ilyet!... Ej, te nebáncsvirág!...

Apja leguggolt az ágy mellett.

— Kislányom! Nem bántalak többé! Kislányom! Hisz te magad kérted! No, beszéljünk őszintén. Én becsületszavamra nem akartam! De hát te túl sokat megengedsz magadnak. Az ember akkor is rád csap, ha nem akarja! No, felejtsük el! No, kicsikém! Mondd meg már. mit akarsz?

Apja jó ember volt. Nem értette, miért sír ő, azt képzelte, hogy a megpaskolás miatt. A békesség kedvéért hajlandó volt mindenre. Tyina tiszta szívből megbocsátott neki, de mindjárt át is látta, milyen előnyös helyzetbe került.

— Hozzád akarok menni!

A hálószobában selyempaplanos, nagy, széles ágy állt.

Apja karjára vette Tyinát, és az ágyába vitte. Tyina kényelmesen elhelyezkedett, aztán kijelentette:

— A bal válladhoz akarok!

Apja engedelmesen feléje fordult a bal vállával. De Tyina szemére nem jött álom.

— A hátadhoz akarok!

Apja engedelmesen háttal fordult feléje, és félálmában forrón lélegzett. De Tyina már kialudta magát, csak feküdt, és így gondolkozott:

„Mégiscsak jó, ha valakinek ilyen nagy parancsnok az apja, mindenki fél tőle, és az ember úgy fekhet mellette, úgy forgathatja az ágyban, ahogy neki tetszik!"

— Megint a válladhoz akarok! — szólt követelően.

— Úgy látszik, kislányom, megint viszket a feneked! — mondta álmosan az apja, de azért oda tartotta a vállát.

Tyina még mindig nem aknázta ki teljesen helyzetének előnyeit.

— Apa! — mondta és meghúzta a fülét. Apja álmosan dörmögött rá valamit. Apa! Ébredj már fel egy pillanatra! Apa! A folyón túli iskolába akarok járni! Át akarunk menni Manyával a folyón túli iskolába. Ott van lovas sportkör, és park is. Apa!

— Márpedig abból a folyón túli iskolából nem lesz semmi! Aludj!

Tyina várt egy keveset, aztán elpityeredett. Majd megint hüppögni kezdett, és most már keserű könnyei között mondta:

— Először otthagytatok: törődjék velem a nagyapám meg a nagyanyám! Aztán idehoztatok! Egész nap nincs itthon senki. Én meg egyes-egyedül vagyok!

Tyinát és Manyát egy hét múlva átíratták a folyón túli iskolába.

Tyina belépett az úttörőcsapatba, és egyszerre három szakkörbe is beiratkozott. Minden nagyon könnyen ment neki.

Szülei büszkék voltak sok-sok sikerére, mindig, mindenben szerencséje volt — kivéve egyetlenegy esetet.

A színjátszó szakkörben szavazással osztották ki a szerepeket, és Tyinát szemelték ki arra, hogy Hófehérkét játssza Osztrovszkij darabjának egy jelenetében, mert ő olyan „hófehérkés", a szeme meg olyan, mint „két jégdarab". Manyára a Tavasz szerepét osztották. Tyina könnyen, lelkiismeretesen megtanulta szerepét, de minden izgalom nélkül járt a próbákra. Akkor sem izgult, amikor az előadás napján kifestve és ezüstruhába öltöztetve kivezették a színpadra. De széthúzódott a függöny, és a fényszórók kék fénnyel árasztották el a színpadot, a színfalak mögött pedig megszólalt a cselló, s a világon minden hirtelen és megfoghatatlanul a feje tetejére állt. A legcsodálatosabb dolog akkor történt, amikor megjelent a Tavasz. Ez Manya volt, de mégis, mintha egyáltalán nem ő lett volna. Hogy lett ebből a görnyedt kislányból ilyen magas nagylány? Hogy lett Manya személdöktelen, fehér arcából ilyen csodálatos arc, hogy lett ilyen nagy a szeme? Amikor Manya megszólalt éneklő mellhangján, és szárnyként felemelte karját, Tyina megfeledkezett a színpadról, a nézőkről, saját magáról és mindenről Manyán kívül. Tyina maga ugyan nem értett az effélékhez, de teljes lelkéből hálás volt azoknak, akik értettek hozzá. Manya már rég elmondta szerepét, és lement a színpadról, de Tyina még mindig hallotta a hangját. még mindig látta az arcát. Magáról megfeledkezve együtt tapsolt a nézőkkel, amikor pedig elcsitult a taps, sehogy sem értette, miért száll feléje mindenünnen két sziszegő szó: „Azt beszélik..."

— Azt beszélik... — sziszegte erőlködve a súgó.

— Azt beszélik... — hallatszott valahonnan a színfalak mögül.

— Azt beszélik, szerelem is... — súgta rekedten egyenest Tyina arcába a nyolcadikos Vologya, aki egy öreg embert játszott.

Manya az oldalsó színfal mögül kihajolva a félelemtől tágra meresztett szemmel, hadarva súgta:

— Tyina! Hófehérke! Kedvesem! Drágám! „Azt beszélik..." Istenem, Tyina! „Azt beszélik, szerelem is..."

Anna Vasziljevna az oldalajtó mögött, a fejéhez kapkodva azt mondta:

— Mi ez? Tyina! „Azt beszélik..." Talán leengedjük a függönyt? Mi történt vele? Tyina! Hófehérke! „Azt beszélik, szerelem is van a világon. Azt beszélik, szerelem is..."

Tyina látta a nagy riadalmat, de megfeledkezett arról, hogy ő Hófehérke, és nem is gyanította, hogy ez neki szól. Nem is ocsúdott fel mindaddig, amíg Vologya meg nem csípte a lábát s dühösen, csaknem fennhangon azt nem mondta:

— „Azt beszélik, szerelem is..." Nem hallod, te szerencsétlen tuskó! „Azt beszélik, szerelem is..."

Ekkor végre rájött, miről van szó, eszébe jutott a szerepe, és egyenletes, közömbös hangon elmondta, amit kellett:

Azt beszélik, szerelem is van a világon,
De én a szerelmet nem ismerem...

Előadás után mindenki gratulált Manyának, Vologyának, de senki sem gratulált a főszereplőnek — Tyinának.

Csak Vaszja — egy osztálytársa és hűséges hódolója — dicsérte:

— Tudod, én azt hiszem, te voltál a leghófehérkébb minden Hófehérke közül. Teljesen kifejezéstelenül beszéltél, de hát éppen így illik egy hófehérkéhez...

Tyina nem tiltakozott e hízelgő vélemény ellen, bár jól tudta, hogy megbukott ebben a szerepében. De felsülése nem keserítette el különösebben. Azon az estén ráébredt, hogy a leghétköznapibb emberek, például az olyanok, mint

Manya, tudnak olyan szép és csodálatos dolgokat művelni, amilyenekre ő, Tyina, teljesen képtelen.

Megszerette az iskolát is, a várost is, de mindennél jobban megszerette a házukat.

Otthon vidáman és változatosan folyt az élet, mert szülei állandóan elutaztak valahová, vagy hazaérkeztek valahonnan.

Az otthontartózkodás rövid időszakaiban nem tudták kibeszélgetni magukat, és leveleket hagytak egymásnak az asztalon, a levélnyomó alatt. Az ebédlőben meg a dolgozószobában mindig átutazó vendégek háltak, akiket hol éppen fogadtak, hol éppen kikísértek. A vasúti menetrend ott függött az előszobában, a telefon alatt, és tele volt firkálva különböző színű ceruzákkal.

— Tisztára pályaudvar ez, nem lakás! — zsörtölődött Vaszilisza Vlaszjevna. Ez a fekete hajú, bibircsókos állú, terebélyes és félelmetes asszony szigorúan bánt a papával meg a mamával, nem engedte meg, hogy hétköznap az ünneplő ruhájukat viseljék, selyem abrosszal és az arany díszű, sötétkék, ünnepi étkészlettel terítsenek.

Olyankor, amikor váratlanul teljes létszámban együtt volt a család egy-egy ebédnél vagy vacsoránál, Tyina azt kérte:

— Mama! Apa! Rendezzünk május elsejét! No, kérlek! Úgy szeretném!

— Mi is nagyon szeretnénk! — vallotta be a mama. — De mit csináljunk Vaszilisza Vlaszjevnával?

Összenéztek a papával, papa megköszörülte a torkát, és túlságosan is fontoskodó, mély hangon, határozottan így szólt:

— Vaszilisza Vlaszjevna! Elfogyott a cigarettám mind egy szálig! Legyen olyan jó...

Mialatt a házvezetőnő a cigarettáért járt, a család az elmaradhatatlan vendégekkel együtt megterített a selyem abrosszal meg a kék szervízzel. Tyina kiszaladt, hogy elhárítsa a házat fenyegető vihart, és már az előszobában azt kiáltotta:

— Május elseje van!

— Csak tegyétek tönkre a fészketek, ti vándor kakukkok,

csak tegyétek tönkre! — zsémbelt Vaszilisza Vlaszjevna, miközben levetette a kabátját. — Mindjárt faképnél hagylak benneteket, és rendesebb gazdát keresek. Már rég el is mentem volna, de elvesztek nélkülem, mint a kiskutya a vásáron.

Tyina, akit mindenki szeretettel vett körül, és aki maga is szerette környezetét, habzsolta az életet. Reggelenként a türelmetlen öröm érzésével ébredt: minden nap olyan sok jót ígért, hogy röpülni szeretett volna elébe.

Tyina tizenkét éves volt a háború kitörésekor. Eszével felfogta ugyan, hogy valahol szörnyű dolgok történnek, de a halál és a gyűlölet olyan idegen volt attól a világtól, melyben élt, hogy bár mindent értett, semmit sem tudott elképzelni a maga valóságában.

Amikor a frontra utazó szüleitől búcsúzott, a pályaudvaron énekeltek a katonák, a papa-mama meg nevetett és tréfált Tyinával. Tyina tudta, hogy azt a kedves világot, amely körülvette, meg kell védeni az ellenségtől, de a háború még mindig valószerűtlennek tűnt fel előtte. A mama rövidre nyírt hajával kisfiúhoz hasonlított a vadonatúj, fehér ködmönben és a tűzött, vattás nadrágban.

— Karamis hadnagy! — vezényelte apja. — Ködmönt összecsukni! Teljesítse a parancsomat!

— Igenis, parancsnok elvtárs, ködmönt összecsukni! — felelte nevetve az anyja.

De az utolsó pillanatban, amikor nagyot füttyentett a mozdony, minden megváltozott. A mama megremegett, Vaszilisza Vlaszjevna széles mellébe fúrta arcát, amikor pedig felemelte, eltorzult és nedves volt az orcája, száján meg alig jöttek ki a szavak:

— Vaszilisza Vlaszjevna! A lányomat!... A kislányomat! Mindent, mindent!... Az egész életre... A kislányomat!

Vaszilisza Vlaszjevna imbolyogni kezdett, és a hatalmas termetű nő felülről egész súlyával esetlenül ránehezedett a mama kicsiny fejére.

— Mint a magamét, mint a tulajdon véremet!... Az isten majd... Látni fogja az úristen!...

Apja karjára vette Tyinát, kemény ajkát az orcájára tapasztotta, és mozdulatlanná dermedve, szótlanul, sokáig tartotta így. Amikor pedig letette, a peron már kiürült, a kocsikban szólt a harmonika, és az egész szerelvényen végig — nem valami harmonikusan, de teljes hangerővel — zúgott a dal:

Elmentek a komszomolok
A polgárháborúba...

Tyina látta apjának óriási hátát és a talpfákba bele-belebotló, előrehajló, kicsiny anyját, akit apja karonfogva támogatott.

Már elindult a vonat, amikor felugrottak a kocsi lépcsőjére, ott megálltak, és Tyina utoljára látta arcukat és természetellenesen kinyújtott, hátrafordított nyakukat. Sírva fakadt, de még mindig nem tudta felfogni, mi a háború a maga teljes valóságában.

Hazatért az üres és csendes házba, bement szüleinek hálószobájába, megállt a nagy ágynál, amelyen fehér párnák duzzadoztak, és hirtelen rádöbbent, hogy senki sem fekszik le ezekre a párnákra — melyek olyan hidegek, akár a hóbuckák —, sem ma, sem holnap, sem holnapután. Eltelik nagyon sok, nem tudni, hány nap, és ez a szoba még mindig ugyanilyen hideg és ugyanilyen üres lesz. Csak ekkor döbbent rá, hogy a háború átlépte a ház küszöbét. És a ház már nem is volt többé ház. Az a vagonlépcső tűnt fel most háznak, amelyen ők ketten a nyakukat olyan természetellenesen kinyújtva és hátrafordítva álltak. Az a hely pedig, amely azelőtt a házuk volt, váróterem lett. Vaszilisza Vlaszjevnának lassanként megdagadt a lába, és Tyina sok háztartási tennivalót magára vállalt. Minden hónapban friss ágyneműt húzott az érintetlen nagy ágyban. Minden este azzal a makacs reménnyel aludt el, hogy a papa és a mama hirtelen-váratlan betoppan. Nem bocsátaná meg magának, ha nem friss huzatot találnának az ágyban vagy port a könyvespolcon. A papa és a mama nem jöttek haza, de vidám leveleket írtak neki.

Tyináék lakásába egy leszerelt tisztet költöztettek be. A

tiszt igen udvarias volt, és úgy bánt Tyinával, mint egy felnőttel.

— Megengedi, hogy a dolgozószobában, az íróasztalnál dolgozzam? Nem nyúlok hozzá semmihez...

Egész napokon át nem volt otthon, éjszakánként meg sokáig dolgozott, akár a papa.

Tyina felolvasta neki szülei leveleit, a tiszt figyelmesen meghallgatta, és röviden, szárazon, de nagyon komolyan, mintha felnőttel beszélne, azt mondta:

— A maga szülei nagyszerű emberek. Mind a kettő valóságos aranyalap.

Tyinának jólesett hallani ezeket a szavakat, bár nem értette teljesen, mi az az „aranyalap".

Csomagokat, leveleket küldött szüleinek, várt-várt, és abban a rendületlen meggyőződésben élt, hogy apja és anyja minden percben megjelenhetnek a küszöbön.

De csak nem jöttek. Nem érkezett többé levél sem tőlük. Egyszer, amikor hazament az iskolából, azt mondták neki, hogy Vaszilisza Vlaszjevna megbetegedett, és nem szabad háborgatni.

Minden olyan furcsa volt azon a napon. Egyre-másra jöttek az ismerősök, elbeszélgettek vele, megcirógatták és elmentek. Valami érthetetlen lárma hallatszott a lépcsőházban. Kiment. Iskolatársai kis csoportban ott álltak a lépcsőpihenőn, és vitatkoztak valamin. Amikor meglátták, egyszerre mind sírva fakadtak...

Tyina berohant a konyhába. Vaszilisza Vlaszjevna zilált hajjal, megduzzadt, kisírt szemmel feküdt ott. Tyina odaszaladt hozzá.

— A mama?! A papa?! Mi van velük?! Hol vannak?! Beszéljen! Beszéljen már! A mama?! A papa?!

— Mind a ketten!! Édes kicsikém! Mind a ketten! — kiáltotta zokogva Vaszilisza Vlaszjevna. — Ahogy éltek, elválhatatlanul a drágáim, ugyanúgy elválhatatlanul, együtt haltak meg!

Apja és anyja után tartásdíjat kapott. Felvették egy jó katonai áruház és egy jó étterem ellátmányi listájára.

Külsőleg minden változatlan maradt életében, de tudta, hogy most már nem egyszerű kislány, hanem hadiárva. Egy év múlva felkereste egy fiatal katona, és azt mondta, hogy ő a papa sofőrje, és hogy a papával meg a mamával volt, mikor autójukkal egy fasiszta őrcsapat karmai közé kerültek.

— Pedig olyan vidám falu volt... Visenki a neve...

Röviden elmondta, hogy' pusztultak el, aztán kivett a zsebéből egy különösen éles és ragyogó fényképet, amely gondosan papírba volt csomagolva, és odaadta Tyinának.

A fénykép kedélyes férfit ábrázolt, aki díványon ült, és két, egyforma ünneplő ruhába öltözött, szép kislányt tartott a térdén. Egy nevető nő ült a dívány karján, és átölelte a férfi nyakát, egy vidám pofájú, kétfarkú kölyökkutya meg a hátsó lábain állva az elsőkkel a férfi térdének támaszkodott.

Tyina kitalálta: azért látszik két farka a kiskutyának, mert túl gyorsan csóválta.

— Ez az — mondta Kosztya, a sofőr görbe mosollyal, és a férfira bökött. — Otto Liebersack.

Ez az idegen név, mint valami káromkodás, röppent ki a gúnyos mosoly torzította ajka közül.

— „Ez"? Kicsoda? — kérdezte értetlenül Tyina.

— Hát... az... aki agyonlőtte őket... engem pedig megsebesített, amikor segítségükre siettem. Birokra keltünk. Megragadtam a köpenyénél fogva... Ledobta a köpenyt és eliszkolt. De majd utolérem én még! Majd az orra alá tartom én még ezt a dokumentumot!...

Megint elnevette magát, fenyegetően kivicsorította fehér fogait, gondosan becsomagolta és zsebébe tette a fényképet.

— Hát ezek... kinek... a kislányai? — kérdezte Tyina szaggatottan, bár a napnál is világosabb volt, kiket ábrázol a fénykép.

— Ezek az ő kölykei, az Otto Liebersacké — felelte tagoltan a sofőr.

Tyina könnyek nélkül, hangtalanul, csupán a lélegzetével sírt. Érthetetlen ez a világ. Lám, ez a vidám ember, akinek két kislánya meg egy kiskutyája van, ez a férfi, aki még a kétfarkú kiskutyához is olyan kedves, valami okból ide jött,

Visenki falvába, és megölte őket; a mindig nyájas, vidám, kicsiny mamát és a tagbaszakadt, göndör hajú, jó papát...

A sofőr elment, Tyina meg ruhástul ledőlt, és lámpát sem gyújtva, úgy feküdt az ágyban, mint egy beteg.

„Öld meg!" — ilyen plakátokat nemegyszer látott már a falakon. Arra hívták fel, hogy öljön meg egy aljas, de meghatározatlan, nem valóságos fasisztát.

Tyina most nem haraggal, hanem az igazságos megtorlás szomjával azt gondolta, hogy nem a németet általában, hanem a német Otto Liebersackot, a két leányát, a feleségét kell megölnie, mindnyájukat, kivéve a mulatságos, kettős farkú kiskutyát. Szemtől szembe kell megölnie őket, egyenest a szívükbe kell döfnie a szuronyt...

Az árvaságnak az az érzése, amely szüleinek halála után elfogta, nem múlt el, sőt csak megerősödött, és áthatotta Tyina életének minden óráját. A sorsává lett.

Árva... Mi az? Szó, ugyanolyan szó, mint ezer meg ezer más, például „fa", „ház", „kislány"? Nem, ez az örök sanyarúság neve, a tövénél kettétört sors neve.

Tyina csak Vlaszjevna mellett érezte könnyebbnek a lelkét. Az öregasszony jobb karja megbénult, csak bal kézzel szögezte fel Tyina dicsérő okleveleit a saját ágya fölé, a porlepte szentképek alá. De nemsokára meghalt Vlaszjevna is.

Néha Tyina barátnői, amikor hazafelé siettek, azt hajtogatták: „Várnak otthon. Otthon majd összeszidnak". Tyina a legnagyobb boldogságnak tartotta volna, hogy otthon összeszidja valaki a késésért. De őt nem várta és nem szidta össze senki.

Barátnőinek családjában igen kedvesen fogadták Tyinát. De bármilyen szívélyesek voltak is hozzá a mamák-papák, tudta, hogy ha becsukódik mögötte az ajtó, ők mind együtt maradnak, és kényelmes, csendes családi fészkükben megfeledkeznek róla, ő meg üres lakásba megy haza, és egyedül lesz.

Kinyitotta a lakás ajtaját, és megállt a sötét előszoba küszöbén. Néha alig volt ereje, hogy átlépje ezt a küszöböt.

A kései órákban, amikor nem mehetett el megint valamelyik barátnőjéhez, kiment az utcára. Szeretett benézni a mások ablakain. Lám, itt a függönyök között, a résen át látni lehet, ahogy egy kisfiú mossa a nyakát, mellette meg törülközővel egy asszony áll — a mamája. Ott egy férfi a díványon fekve újságot olvas, pajkos kislánya huzigálja az újság szélét, az asszony meg csészéket törülget az asztalnál, és ravaszkás-nyájasan nézi őket. Lélegzetelállító boldogság levegője áradt ezekből a jelenetekből. A fátyolfüggönyök mögött, az idegen lámpaernyők alatt szétterülő lágy fény oly elérhetetlen volt számára, pedig hogy' vágyódott utána.

Egyszer hazafelé menet megállt, hogy gyöngyvirágot vegyen a sarki virágárus asszonynál. A virágok szétszóródtak. Amikor leült egy padra, hogy összeszedje és csokorba kösse őket, meghallotta, mit beszélgetnek szomszédasszonyai, akik mellette, a fák árnyékában pihentek.

— A lépcsőházban kicsavarták a villanykörtét, széttépték az egész vezetéket. Botot az ilyen gazfickók fenekére, elfenekelni őket, ahogy a régi világban csinálták!

— Te folyton csak azt hajtogatod: „botot nekik" — vágott vissza szomorkás-gúnyos nevetéssel a másik asszony. — Azért csibészkednek, mert nincs édesapjuk! Háború van... A romos ház olyan, akár a seb az ember arcán, azt látjuk... De azt nem látjuk, mit művelt a háború belül. Özvegyek fiai... Hát tudják ezek, mi a családi élet, ha él az apa is, az anya is? Nézd meg csak a mi árvánkat, Karamis ezredesék árváját, a nyolcas lakásból. Tisztán jár, a ruhácskája mindig ki van vasalva, az iskolában nem győzik dicsérni. Minden anya örömét lelné benne. És a szeme mégis olyan, akár a rokkant Fegyáé... Hát így szoktak nézni a kislányok?

A rokkant Fegya Tyina szomszédasszonyának férje volt, aki sebesülés folytán megvakult. Tyina sohasem gondolta volna, hogy az ő arca bármiben is hasonlíthat ennek az idősebb, ősz embernek az arcához, akinek olyan nagy és tiszta, de furcsán merev a szeme.

Hazaérve megnézte magát a tükörben. Szép, világos szeme és hosszú, sötét szempillája van. Csak egy kicsit világosabb, egy kicsit merevebb és egy kicsit tágabbra nyílik,

mint a többi lányé... És most hirtelen ő is felfedezte azt a különös hasonlóságot a sebesült tekintete és az övé között.

Egyedül volt az üres szobában. Ilyenkor sajátos „arckifejezést" öltöttek a tárgyak, és mindegyik a maga hangján kezdett beszélni. „Vi-gyázz... Vi-gyázz..." — mondta nyikorogva a szekrényajtó. A fürdőszobában csepegett a csap. A cseppek csengve potyogtak a kagylóba, és kemény „kipp-kopp"-jukkal így bátorították: „Itt vagyunk. Itt vagyunk..." Tyina nem javíttatta meg a csapot — az ő beszéde nélkül túlságosan néma lett volna a lakás. „Talán mégis jobb volna gyermekotthonba menni. Ott nem lennék egyedül. Ott sok olyan lány van, mint én... És ott nincs ez a kipp-kopp"... De hát itt még mindennek olyan otthon-szaga van. Ott a papa nagy karosszéke a dolgozószobában. A mama ruhái a szekrényben. Itt még mindig megvan a régi, a háború, az árvaság előtti élet illata, amely olyan közvetlen és friss, akár a pohárban álló gyöngyvirágé.

Ebben az ágyban feküdt egyszer Tyina, apjának meleg hátához simulva, és hol ezt, hol azt vezényelve forgatta apját az ágyban, ahogy éppen eszébe jutott, és pajkosan megharapdálta a fülét, mely olyan puha volt, akár a barátfüle. A ruhásszekrényben tartották a kék étkészletet. Ő azt követelte: „Mama, papa, május elsejét akarok!" És az ő követelésére bármely évszakban beköszöntött május elsejének tavaszi ünnepe. Milyen vidám volt egy-egy ilyen soron kívüli ünnepi asztalterítés! Csakugyan ő, Tyina, volt az a gondtalan, akaratos, vidám kislány?!

A szobák megnőttek a csendben. Tyina súlytalannak, minden földi védelemtől és támasztól megfosztott lénynek érezte magát, mintha megszűnt volna számára a föld vonzása.

A hang keletkezéséhez az szükséges, hogy a hanghullámok az ember dobhártyájába ütközzenek. Ha ez nem történik meg, akkor csak hanghullámok maradnak, de nem jön létre hang. A szín keletkezéséhez az szükséges, hogy a fényrezgések tükröződjenek az eleven emberi szemben, másképpen nem jön létre szín, és csupán az éter sivár rezgése marad. Ahhoz, hogy az ember ember legyen, teljes egészében, az utolsó hajaszáláig, a legapróbb anyajegyéig bele kell vésődnie valakinek a szívébe, és tükröződnie kell

benne. Az kell, hogy szeressen, és szeressék! Ha ez nincs, az ember elveszti azt, ami a legjobb benne.

Tyina ösztönösen érezte ezt a veszteséget. Igen, ő már nem az, aki régen, a háború előtt volt, és nem hasonlít barátnőihez.

A tükör félhomályából idegen, szomorú, távoli arc tekintett rá. „Nem kislány... Árva... Sérült szemű árva... Ki és hogyan tette ezt? Minek? Miért?!"

Lénye, melyet az igazságosság világa alakított ki, nem tudta felfogni a háború szörnyű törvénytelenségét. Megint eszébe jutott Otto Liebersack fényképe, és vidám családja tagjainak kedélyes arca. „Miért?"

„Kipp... kopp... kipp... kopp... — A vízcseppek szokatlanul keményen koppantak a kagylóba, és hangjukkal betöltötték a lakás mérhetetlen ürességét. — Háború... Háború... Háború..."

Beköszöntött 1944 tavasza. Azért-e, mert már a levegőben volt a győzelem, azért-e, mert csodálatosan kék volt az ég és ragyogó a nap, azért-e, mert Tyina maga is nemcsak napról napra, hanem óráról órára változott — elég annyi, hogy ezen a tavaszon különösnek látszott minden, nem olyannak, mint amilyen az eddigi tavaszokon volt.

Egyszer az iskolakert őrházának tetején, a topolya alatt feküdt. A tető érdes bádogja felmelegedett, és Tyinának — karját szétvetve, az ég messzi kékjébe bámulva — jólesett feküdni rajta, a gallyak árnyékában.

Manya sietve felmászott hozzá a létrán. Manya is egészen különös volt ezen a tavaszon. Ez a mindig jelentéktelen, hirtelenszőke lány most úgy ragyogott, mintha a nap belülről világítaná meg, ott játszana bolyhos hajfonatainak minden szálán, áttetsző bőrének minden sejtjében. Nevetett:

— Miért vagy árnyékban? Én napra akarok menni! Jaj, Tyina drágám, ma olyan csodálatos minden, de minden! A győzelmeink is meg ez a tavasz is olyan, meg ezek a rügyek is a topolyán! Tegnap este a lányok énekelgettek a teraszon, és én azt gondoltam, hogy ez mind a legeslegelőször történik a világon! Érted?

Tyina mohón hallgatta barátnőjét, de ő maga nem érzett semmi hasonlót. Ő nem tudott ilyen szavakat mondani, de szívével-lelkével meg tudta érteni őket.

Manya Venyáról, egy fiúról beszélt, aki a szomszédos iskolába járt. Tyina semmi érdekeset sem látott a gólyalábú, vékony nyakú Venyában, de amikor Manya róla beszélt, Venya is olyan lett, amilyennek először jelenik meg egy fiú egy lány életében.

— Nézd, milyen ez a felhő... Mintha a föld lélegzene... olyan könnyű, könnyű! Nem, ezt te nem érted! — mondta Manya. — Tudod, Tyina, ahogy itt ülök, azt érzem, hogy ma, éppen ma, valami egészen rendkívüli dolognak kell történnie! Kimegyek az utcára, megyek-megyek, és hirtelen valahol, mindjárt a sarok mögött... ott van a csoda! Látom, te nem hiszed, de én tudom!

— De igen, én is hiszem... én is hiszem — mondta Tyina.

— Ma történnie kell valaminek. Jaj, istenem, minden olyan csodálatos!

Manya felkapta könyveit, lemászott a tetőről. És máris indult a csoda elé ez a kislány, aki maga is olyan csodálatos volt, hogy nem is hasonlított a régi Manyához.

Tyina felindultan nézett utána, ki haladt itt el mellette? Őbelőle hiányzott az a napfényes könnyedség, ami Manyában megvolt. Még a fák árnyékában zöldesnek látszó, sötétbarna karja sem hasonlított Manya arany-rózsaszín karjához.

Este, amikor Tyina már aludt, valaki bekopogott az ablakon. Tyina kinyitotta az egyik táblát. Manyának a holdfényben halovány arca szinte remegett hajának bolyhos keretében.

— Megtörtént a csoda, Tyina, csakugyan megtörtént!...

— Mi? Mi? Mi? — kérdezte Tyina, megölelte Manyát, és érezte, hogy barátnőjének remegése őrá is átragad.

— Csak gondold meg! Ki hitte volna? Én ugyan mindig hittem, hogy csoda történik, csoda történik... és egyre csak jártam, jártam az utcán... És csakugyan!... Nem, nem, Tyina! Csak hallgasd meg! Pontosan ott! Ott, ahol gondoltam! A Konyusennaján, ahol a Venyáék iskolája

van... Befordultam a sarkon, és egyszer csak... Ott van! Ő! Venya! Aztán elindultunk, magunk se tudtuk, merre. Ő is azt mondta, hogy ő is tudta, hogy ma valami rendkívüli dolog történik. Aztán hazamentem, de nem tudtam elaludni, megint felöltöztem, és ideszaladtam hozzád!

Tyina megértette, hogy csakugyan olyan csoda történt, amely miatt Manyának azonnal, éjjel, el kellett szaladnia hozzá, a barátnőjéhez, fel kellett kapaszkodnia az ablakba, és boldog, lihegő suttogással el kellett mondania mindent. Tyina is szeretett volna mondani valami hasonlót.

— Hát tudod, én is találkoztam...

— Kivel? — kérdezte Manya.

Tyina gondolkozott egy ideig, kit nevezzen meg a közül a sok fiú közül, akikkel ma az iskolánál találkozott.

— Vaszjával...

Tovább is szeretett volna még beszélni, de semmi mondanivalója sem volt. Elhallgatott. Az ő osztályrésze az volt, hogy másokat hallgasson.

Tyina szép volt. Tudta, hogy némelyik lány csúnyácskának tartja, de a fiúk, valahányszor elhalad mellettük, mindig elhallgatnak, és furcsa tekintettel néznek utána.

Kissé goromba és pajkos osztálytársai az ő jelenlétében rögtön elhallgatnak, megszelídülnek, mintha valami varázserő rejlene benne, amely magamagától hat.

A fiúk egyre gyakrabban mondtak neki olyan furcsa szavakat, amelyekhez hasonlókat csak Manya tudott mondani. Tyina érdeklődéssel, sőt elismeréssel hallgatta őket, ahogy a művészeket hallgatja az ember hangversenyen. De ezeket a szavakat, akár a dal szövegét, nem vette komolyan, noha megszokta őket. Ezek a szavak is, a fiúk szemében tükröződő odaadás is életének tartozékává, nem nagyon fontos, de megszokott körülményévé váltak. Ha őket hallgatta, néha eszébe jutott, hogyan feküdt Manya a verőfényben, ő meg a topolya árnyékában. Őt beborította az árnyék. Ő sokkal idősebbnek látta magát kortársainál és osztálytársainál.

Eltelt még egy év. 1945 győzelmes áprilisának egyik napján behívták a katonai bizottságra. Egyenest az ezredeshez vezették, és azok, akik mellett elhaladt, meghatottan és furcsán néztek rá. Sőt úgy tetszett, mintha némelyikük felállna, és halk léptekkel követné a szobák hosszú során át az ezredes szobájáig. Nem fért a fejébe, miről is lehet szó, de száját összeszorítva, valami rendkívüli öröm homályos előérzetében, úgy sietett előre, hogy alig érezte a lábát.

Az ezredes, a kislány sötét arcában szinte hályogosan fehérnek ható szempár láttán, sietve így szólt:

— Ne féljen. Azért hívtuk, hogy boldog, nagyon boldog hírt közöljünk magával. Foglaljon helyet... Tessék, egy levél.

Tyina megismerte apja keze vonását.

Apjának vas-szervezete diadalmaskodott. Kolhozparasztok megmentették, partizán lett, megint megsebesült, és fogságba került. Egy belgiumi táborba szállították. Megszökött onnan, és a belga partizánokkal együtt verekedett.

Most elérkezett hazatérésének ideje. Tyinának az egész osztály segített kitakarítani és apja fogadására előkészíteni a lakást. Késő este mindenkit megkért, hogy menjen haza. A lakásban reggelig égett minden csillár és lámpa, ő maga egész éjjel nem aludt. Járkált a szép szobákban, és nagy lendülettel hol nekilátott, hogy újból megtörölje az imént megtörölt ajtóüvegeket, hol levette és átvasalta a napközben egy kissé meggyűrődött függönyöket, hol csiszolópapírral tisztogatta a konyhában a lábasokat — neki még mindig nem voltak eléggé fényesek.

„Van apám! A papa holnap hazajön — ismételgette magában százszor is ezt a mondatot. — A papa holnap délben hazajön. A papa hazajön..."

Keze már megdagadt a savaktól, a lúgtól és a mosóportól. A haja izzadt nyakához tapadt. Hajnalban eloltotta a villanyt a szobákban, és a fürdőszobába ment. Friss, erős és szép akart lenni. Apja még mint tehetetlen kislányt hagyta itt. És ma olyan nagylányt talál itthon, aki majd támasza lesz.

Megmosakodott és kiment a homályos előszobába. Az ebédlő nyitott ajtaján át eddig még sosem látott, vörös fény

ömlött be. Az ajtóhoz sietett, és sarkig kitárta. A folyón túlról egyenest az ebédlő ablakaiba vágott a felkelő, vörös nap bíborszínű tűzfénye. Tükröződött a bútorok fényesre törülgetett politúrján, ott csillogott a kifényesített parkettán, az üvegek sima felületén. Mintha maga a nap olvadozott volna a metszett éleken. Úgy világított az ebédlő, mint egy lámpás.

Tyina eddig sohasem kelt fel ilyen korán, amikor a félálom még ott fészkel a csendes, homályos lakásban, és csak itt, az ebédlőben ragyog ez a tűzvészre és vérre emlékeztető, vöröses, vad fény, amely azonban már az ifjú nap vakító és boldogító fénye.

Ebben a pillanatban megszólalt a telefon, s felcsendült benne a gyermekkorából oly jól ismert hang:

— Tyina? Én vagyok, Tyina. Sikerült feljutnom a korai repülőgépre. Itt vagyok a repülőtéren. Mondjál valamit, Tyina...

— Papa? Délre vártalak.

— Hamarább hazaérkezem. Egy fél óra múlva otthon leszek.

A hang a régi volt. Ezen a hangon most az altáji hegycsúcsok beszéltek hozzá — amelyek olyan fehérek és konnyűek, akár az indulásra kész hajó dagadó vitorlái —, a hideg, hegyi hajnalokon elgémberedett lábánál a fűben csillogó harmat beszélt, az a zsenge gyermekkor beszélt, amikor ugyanúgy várta haza apját sokáig tartó, messzi vándorlásából, mint most.

Gyorsan megterítette az asztalt, teát főzött, felvette legszebb ruháját, megnézte magát a tükörben — egészen felnőtt, erős, halvány, barna arcú leány már ő. Kissé kiálló csontú arcának vonásai apjára emlékeztetnek. Megérintette és végigsimította ujjaival az arcát.

Kiment a sarokerkélyre. A nap már a látóhatárra gördült, de még nem szakadt el tőle. Néptelen, csendes és tiszta volt a város a derült, reggeli égbolt alatt. A kihalt utcák szélesre tárulva futottak a messziségbe. A fák a várakozásban megdermedve álltak a fesledező rügyek zöld párafátyolában.

A napfény nem a magasból hullt alá, ahogy Tyina meg-

szokta, hanem a szemhatár mögül, alulról felfelé lövellt, s szinte lángra gyújtotta a felhőket; egyenletesen és erősen a tövüktől a födelükig megvilágította a házak falát meg a lejtős tetőket, amelyeken ragyogó, égbe olvadó T-alakú antennák álltak. Ettől az egész világ emelkedettnek látszott: mintha szárnya volna, s már-már felrepülne. A felhők és az antennák között három rézsútos szárnyú sugárhajtású, ezüst repülőgép száguldott, és úgy tetszett, mintha a napfénytől rózsaszínben játszó, emeletes házak — messzire hátravetett, hosszú árnyékukkal —, akárcsak a magasban suhanó lökhajtásos gépek, szintén repülnének.

És Tyina életében először érezte bőrével a föld csodálatos repülését. A föld szinte érezhetően száguldott a nap felé. Tyina az ablaknál állt, és hallgatta boldog szívének dobogását.

Repülő reggel... Hazajön az apja... Közeleg a győzelem... Minden egybefonódott, minden olyan könnyedséggel töltötte el, hogy úgy érezte: ha most az ablakpárkányra áll és egy kissé ellendíti magát, minden erőfeszítés nélkül tovarepül, magasan a hajnali föld felett.

Valaki kopogott az ajtón. Ez ő! Tehát valamilyen okból az udvar felől jött, azért nem látta az autót. Kívülről egy erős, fiatal hang, a hegyek és a harmat hangja, zsenge gyermekkorának hangja szólította:

— Tyina...

Kitárta az ajtót. Egy ember állt ott. De hol az apja? Az első pillanatban az idegen háta mögé pillantott: hol van az apja?! De aztán mindjárt megismerte. Görnyedt, sovány öregember; ősz fürtjei a homlokába hullnak, elgyötört arcát nagy redők, éles ráncok barázdálják; könnyedző, vörös szemével ijedten néz.

Apja sem ismerte meg mindjárt: megdöbbentően idegenül hatott rá. A pirosbarna, tűzről pattant, szeszélyes kislány helyett most egy zárkózott, felnőtt leány kőkemény, szigorú, halvány arcát látja.

Mindkettőjükön meglátszott a háború nyoma. A háború vésője végigszántotta mindkettőjük arcát: a leányéra olyan merevséget, feszélyezettséget faragott, amely korántsem a fiatalság sajátja; az apa redők szántotta arca fölött még

jobban kidomborította a dombos homlokot, és fejét furcsa mód egy beteg, vén oroszlán fejéhez tette hasonlóvá. Szeme gyulladásos volt, és folyton könnyezett, mintha szakadatlanul tűzbe nézne.

Siettek forrón megölelni egymást, és sokáig nem bontották szét karjukat: ebben az ölelésben kerestek menedéket egymás elől, az első pillantás okozta önkénytelen keserűség és önnön zavaruk elől.

„Megöregedett... — gondolta Tyina. — De mindegy, mégis ő az én drága édesapám. Ő az! Egy erős lánynak most már még erősebbnek kell lennie!"

Végül levették egymásról a karjukat.

Apja lassú léptekkel fel s alá járkált a szobában.

— Minden úgy van, ahogy volt...

Tyina utána ment. Mindketten feszélyezve érezték magukat. Túlságosan sokáig ábrándoztak egymásról, túlságosan forrón vágyódtak találkozni azzal, akitől annak idején elváltak, túlságosan mélyen beléjük vésődtek azok a képek, amelyeket annyi éven át magukban hordoztak!

„Pedig csak öt év telt el az életünkből!" — gondolták mindketten, ahogy egymásra néztek, és megfeledkeztek arról, hogy ez az idő nem az élet öt éve, hanem a nép életéért vívott harc öt éve, a háború öt éve volt.

Az apa súlyos léptekkel járkált a szobában, meg-megállt, megérintette a tárgyakat, és esztendők barázdálta arcán nem szégyenkező könnyek gördültek végig. Tyina a konyhában és az asztalnál sürgött-forgott, hogy ne lássa ezt, forró teát hozott, és remegő kézzel kenyeret szeletelt.

És egyszerre csak magán érezte apjának kissé mosolygó tekintetét, amely csaknem olyan volt, mint azelőtt. Igaz, hogy a mosolya más — szomorúság érződik benne, és ez új, mindent megértő, bölcs, öreges kifejezést ad neki. Tyina szeretett volna odaszaladni, hozzásimulni, megvigasztalni és — megvigasztalódni. De az évek során megszokta, hogy mélyen magába rejtsen szeretetet és bánatot egyaránt. A hallgatag tartózkodás, amelyet a háború és az árvaság fejlesztett ki benne, második természetévé vált.

— Megmosakodol, papa? — kérdezte.

Idegenszerű, fojtott volt a hangja.

— Majd később — felelte nyugodtan, fiatalosan csengő, teli hangon az apja.

Egy karosszékbe ereszkedett a mama hóvirágcsokrokkal díszített, nagy arcképe előtt.

Sokáig hallgatott, egyre jobban összegörnyedt, és mind sűrűbben hullt a könnye. Aztán letörölte nagy tenyerével, és a lánya felé nyújtotta kezét.

Tyina odament. Görcsös sírás fojtogatta a torkát. A megszokott tartózkodás merevségével megállt apja mellett. Apja nyugodtan nézett rá, szemében, a gyulladásos szemhéj alatt megint az iménti megértő mosoly csillant meg.

— No, kislányom, mondd el, hogy s mint éltél.

És feleletet sem várva, egyetlen mozdulattal magához vonta karjával, amely olyan erős volt, akár a fa gyökere, és térdére ültette, mint egy kisgyermeket.

— Hogy s mint éltél, kislányom?

Melléhez szorította leánya fejét, és karcolóan érdes vastenyerével eltakarta arcát, majd végigsimította, mintha több éves álarcot akarna leszakítani róla.

Most aztán kitört és áradva áradt Tyinából mindaz, ami felhalmozódott benne. Apjához simulva és gyermekmódjára fulladozva zokogott. Mindaz, amit gyermekkora óta nem sírt el, és nem mondott el senkinek, most beleömlött ebbe a vastenyérbe. És e pillanatban mindegyikük az lett a másik számára, akit várt, az, aki valaha volt, az, aki most — tehetetlen kislány, és bölcs apa. Karamis nem vigasztalgatta leányát. Csak ringatta a térdén, és mind erősebben magához szorította. És amikor Tyina könnyei elapadtak, mind a ketten megkönnyebbültek. Tyina, miután kisírta magát, úgy, mint gyermekkorában, már mosolyogni is tudott, mint gyermekkorában.

— A szemöldököd nem őszült meg! És még mindig ugyanúgy itt meredezik az a szemölcs középütt! Kihűlt a teánk! A süteményt pedig megmelegítem a sütőben. Magam sütöttem az este.

Elmúltak a hazatérést követő napok. Elzúgott az ujjongó győzelem ünnepe is. De ezután mégsem hétköznapok következtek — még mindig tartott Tyina életének szakadatlan ünnepe.

Apja még nem dolgozott, de mindennap bejárt a kerületi vagy a városi pártbizottságba, megbízásokat teljesített, a környéket járta, szervezett és ellenőrzött valamit. Minden szabad óráját Tyinának szentelte. Minél jobban megértették, annál inkább megszerették egymást. Órák hosszat kérdezősködtek, meséltek egymásnak, és a közelmúlt minden apró mozzanata megelevenedett, eseménnyé nőtt, minden ilyen apróságban, egymás minden cselekedetében éppen azt fedezték fel, amit a magukénak éreztek, ami a szívükhöz nőtt.

Apját az első választásokon a városi szovjet elnökhelyettesévé választották. Az építkezést irányította.

Ez az a nehéz év volt, amikor a fasiszták felégette földet aszály sújtotta, amikor az embereknek nem volt sem betévő falatjuk, sem hajlékuk.

Karamis ezredes szokatlan ütközetbe vetette bele magát. Új lakóházak, új gyárak, építőanyagok, nagytömbös építkezés... Most nem vöröskatonákból, nem partizánokból, hanem vakolómunkásokból, kőművesekből, munkavezetőkből, építészekből állt a hadserege.

Néha napokig nem volt otthon, éjjelente meg tervrajzok, költségvetések, építészeti szakkönyvek mellett ült. Tyina valósággal a személyi titkára lett. Kivonatokat készített számára különféle könyvekből, cikkeket fordított külföldi építészeti folyóiratokból. Tyináéknak nemrégen még néptelen házában most már egymást érték a látogatók. Hált náluk egy moszkvai akadémikus — építőipari szakember —, hetekig ott lakott egy kemencerakó kolhoztag, aki feltalálta a rendkívül gazdaságos és könnyen kezelhető házi kemence építési módját, ott ebédelt egy egész úttörőraj, amely a nyári táborozáskor tömérdek, építkezésre alkalmas követ fedezett fel.

Egyszer egy pehelykönnyű kis öregapó jelent meg a küszöbön, és „Karamisev elvtársat" kereste. Tyina tudta, mennyire el van foglalva és mennyire beteg az apja, így hát

a lehetőséghez képest legalább az otthoni pihenés rövid óráit igyekezett biztosítani neki.

— Milyen ügyben keresi? — kérdezte az öregtől.

— Libaügyben...

— Libaügyben? Nem jó helyen jár, apó. A libákkal és általában az állattenyésztéssel Dvojnyikov elvtárs foglalkozik.

De az öreg, Tyina invitálását meg sem várva, bement az ebédlőbe, leült és magyarázni kezdte:

— Tudom én azt, kihe' mennyek. Ebbe a libadologba nekem pártemberre van szükségem.

— Dvojnyikov is kommunista, ő is pártember.

— De mégsem ő az én emberem — torkolta le az öreg.

Tyina mindjárt látta, hogy a pehelyhez való hasonlóság nagyon is csalóka. Az öreg úgy rátapadt a székre, akár a kullancs. Tarisznyájából kenyeret, egy fej vöröshagymát vett elő, és vizet kért Tyinától. Hagymaszag terjengett az egész lakásban. Tyina, bár sajnálta apját, és magában elátkozta az öreget, engedett a kényszernek, és vacsorával kínálta a vendéget. Apja sokáig nem jött. Az öreg elszunyókált, aztán felébredt, és rémítő nagy cigarettát sodort.

— Forduljon máshoz, bácsi — próbálta rábeszélni Tyina. — Hisz mondom, hogy ő nem foglalkozik libákkal.

— Majd foglalkozik — jelentette ki az öreg. — Ő olyan ember, aki meghallgat... Tudom én, kihe' mennyek...

Apja későn tért haza, szeme még erősebben könnyezett, mint máskor, az arcán még mélyebbre vésődtek a ráncok.

Tyina bűnösnek érezte magát, amiért nem kímélte meg ettől a teljesen fölösleges, tolakodó látogatótól.

— Nem tudtam vele mit kezdeni, papa! — mentegetőzött. — Olyan szemtelen, valósággal bolond ez az ember. Folyton csak azt hajtogatja: „Tudom én, kihe' mennyek".

Apja megmosakodott, az asztalhoz ment, és odahívta az öreget.

— No, libák szószólója, ülj le, és mondd el röviden, mi járatban vagy.

— A liba határozottan háború utánra való szárnyas, és ezt senki sem akarja figyelembe venni! — kezdte az öreg. — Csak ítéld meg magad: a tyúknak szemes takarmány kell, a

kacsa olyan falánk, hogy isten mentsen meg tőle! Csak a liba eszik-iszik, él meg a maga költségén, az húsosodik meg a füvön meg a vizen. Nekünk a kertek alatt, az ártéren vannak vizesréteink is, szigeteink is, ezek éppen libának való helyek.

Az öreg kiszórt az asztalra egy halom füzetet, fényképet, újságkivágást, díszoklevelet. Kiderült, hogy húsz évvel ezelőtt egy libafarmot vezetett, amely híres volt az egész területben. Tudósok említették meg munkáikban, érdemrendekkel és oklevelekkel tüntették ki.

— Én már a kilencvenedik évemet taposom, kedves Borisz Boriszovics. Már régóta nem dolgozom, régóta csak az unokáimnak mesélgetek. Most lám, a háború után talpra áll a nép, de a szárnyasok dolgát nem jól fogják meg. Így hát én elhatároztam, hogy elmegyek egy nagy pártemberhez. Nem az a fontos, hogy hol és mit dolgozik! Csak megértő ember legyen. Mert én azt mondom: manapság még az embereknek se jut elég gabona, a tyúkokról, kacsákról tehát egyelőre ne is beszéljünk. A liba meg éppen háború utánra való szárnyas! Én magam látnék hozzá, hogy megvessük a libafarm alapjait.

Olyan érdekesen beszélt a libákról, hogy Tyina nagy figyelemmel kezdte hallgatni.

Az öreget az ebédlőben fektették le, a hálószobában pedig halkan azt mondta az apja Tyinának:

— Lám, micsoda ember! Öreg és gyenge. Azt hihetnéd, csak rálehelsz, és máris lefújod a föld színéről. De látja, hogyan küzd a nép az ínséggel, hogyan vergődik ki a nyomorból, ő, a vénember sem maradhat tétlen! Útra kél, addig töri magát, amíg el nem éri a célját! Micsoda nép ez, micsoda nép! — És fel-alá járkálva, csengő kacagásra fakadt. — Akármi legyek, ha ez a libatábornok nem kapja meg a maga libaseregét!

Tyina elvégezte a középiskolát, beiratkozott az egyetemre, átköltözött a területi központba, és egy leánykollégiumban telepedett le.

Teljesen lekötötte a diákélet és a tanulás.

Vonzotta a matematikai formulák vaslogikája. A tervrajzok vékony vonalai sajátos élvezetet szereztek neki,

amely azonban mégis hasonlított ahhoz, amit egy-egy művészi rajz nézegetésekor érzett. Szerette a tudományos hipotéziseket és elméleteket, amelyek az aggályos pontosságot a határtalan képzelettel kapcsolják egybe. De a legcsábítóbb mégis e képleteknek, vonalaknak, elméleteknek az eleven, dübörgő termelésben való megtestesülése volt. Ha évfolyamtársaival a jövőjéről beszélt, azt ismételgette:

— Nem kell nekem semmilyen tudományos kutatóintézet, semmilyen üzemi laboratórium! Csak a gyár! Csak a műhely!

Ebben a törekvésében, mint sok másban, megegyezett a diákok többségével. Csak egy tulajdonságával különbözött tőlük — azzal, hogy az ő lelki életében apja foglalta el a fő helyet. Ő, aki természettől fogva annyira vágyódott a mély és állandó szeretetre, hosszú éveken át nélkülözte a legeslegnagyobb szeretetet, a szülői szeretetet. Most aztán mohón igyekezett pótolni az elmulasztottakat. Az árvaság annyira beleivódott az életébe, hogy még mindig nem tudta megszokni új helyzetét, és valahányszor felébredt, minden reggel újra meg újra boldogan felfedezte: „A papa... Nekem van apám!" — és e boldog érzés újdonsága sosem múlt el.

Érdekelte apjának minden dolga: hol alapítottak új gyárat, megeredtek-e már a facsemeték az új parkban, hogy s mint van a „libatábornok"? Amikor barátnői csodálkoztak azon, milyen sok, hosszú levelet ír apjának, ő csak hallgatott, és azt gondolta:

„Úgysem lehetne megmagyarázni nekik, mennyire vágyódtunk egymás után, mi: apám és én. És hát van nekik olyan apjuk, mint nekem? Nem! Ilyen apa csak egy van!"

Apját egy év múlva a területi végrehajtó bizottság elnökhelyettesévé választották, ő is átköltözött a területi központba, és megint együtt éltek. Apja változatlanul el volt foglalva reggeltől estig, és a lakásukon esténként egymás kezébe adták a kilincset a legkülönfélébb emberek: tudósok, kolhozparasztok, mérnökök és munkások. Tyina tudta, hogy apjának van egy csodálatos tulajdonsága — az emberek jobbak lettek az ő jelenlétében. Ha késett, mindig valami feszélyezettség keletkezett, amelyet Tyinának sehogyan sem sikerült feloldania. A különböző kaliberű vendégek nem ta-

láltak közös témát, gyakran elakadozott vagy meg is szakadt a társalgás. De ha megjelent öreg oroszlánhoz hasonló, sovány, görnyedt apja, könnyező, mosolygó szemével — mindenki önmagára talált. Őszinték, hevesek, gerincesek, vonzóak lettek az emberek. És Tyinának eszébe jutott az a pillanat, amikor apja végigsimította jóságos vaskezével az arcát, mintha rákövesedett álarcot akarna lehúzni róla. Ugyanígy cselekedett most is — két-három egyszerű, tréfás szóval visszaadta az embereknek önmagukat, és megszólaltatta azt, ami a legjobb bennük.

És az emberek szerették. E szeretet visszfényét Tyina is érezte magán. Gyakran hallotta a háta mögött:

— Ez Tyina Karamis. Annak a Karamisnak a lánya...

Tyinát mindenütt különös figyelemmel fogadták; egyesek az apja iránti tiszteletből, mások apjának tekintélye és befolyása miatt. Bármerre járt is, apja mindig vele volt, mindig érezte gyámolítását, védelmét. Milyen messze volt a „sérült szemű árva", a magány, és a „kipp-kopp" az üres lakásban!...

Ha eszébe jutottak ezek a napok, apja nyakába ugrott, és mellához szorította arcát.

— Papa, valahányszor elmégy hazulról, és már csak a hátadat látom a küszöbről, mindig megijedek! Én nem akarok többé elszakadni tőled.

Tyina szép volt, kitűnően tanult, és jól rajzolt. Köztiszteletben álló, híres ember leánya és egy vendégszerető ház ifjú gazdasszonya volt. Sok fiúnak tetszett.

A vele egyivású fiúk érthetetlen, kunyeráló engedelmessége, ködös és izgatott szavai már iskolás kora óta ismerősek voltak Tyinának.

— Ez már fenyegető jelleget ölt! — mondta bosszúsan apjának. — Megint egy szerelmi vallomás! Hát mit akarnak tőlem? Csak zavarnak vele!

Még nem értette, hogy azért „zavarják", azért keltenek benne bosszúságot, azért „ölt fenyegető jelleget" ez az egész, mert most már ő maga sem tud olyan rendületlen nyugalommal bánni velük, mint régen. A fiúk feldúlták a nyugalmát.

Apja magához vonta, és fiúsan nyírt hajára tette kezét.

— Minden eljön a maga idejében. Csak ne siess.

— Ugyan, miért sietnék?! Nagyon jó nekem teveled. Én csak egyet akarok, azt, hogy maradjon minden így. És tudod, egyebek közt az a baj, hogy többnyire nem is nekem udvarolnak, hanem neked! Mit nevetsz? Felelős állású, nagy ember, és úgy rázkódik itt nekem, mint egy kis kölyök. Egyáltalán nem tudsz felnőttesen nevetni! Ne rázd már magad! Azonnal hagyd abba! Egészen komolyan mondom, hogy többnyire miattad udvarolnak nekem. Ha én olyan valakit találnék, akinek ilyen apja van, mint te, én is rögtön beleszeretnék! De nem találok olyat, így hát vénlány maradok! Megint csak temiattad!

— Miért énmiattam?

— Mert mindenkit veled hasonlítok össze. És egy sem olyan, mint te.

De egyre gyakrabban beszéltek a szerelemről, és Tyina azon kapta magát, hogy valami furcsa várakozásban él.

Egy este együtt ültek apjával a dolgozószobában. Ritka este telt el látogatók nélkül, és mind a ketten örültek, hogy kettesben lehetnek. Apja az asztalnál ült, tervrajzok, vázlatok, tervek mellett. Tyina, kezében egy Maupassant-kötettel, a pamlagon kuporgott. Nem volt kedve olvasni. A könyv kicsúszott kezéből. Felemelte tekintetét. Odakint, a sötét ablak előtt, eső vonult el. Erős topolya illat és esőszag érzett. Apja méregetett, számítgatott, és kedves, kisfiús buzgósággal suttogott valamit. Ősz haja ezüstösen csillogott a lámpafényben. Szeme egy kissé könnyezett; a háborús sérülés gyógyíthatatlan nyoma volt ez.

Az ismerősök már megszokták, és ő maga is alkalmazkodott betegségéhez. Anélkül, hogy abbahagyta volna a suttogást, elővette zsebkendőjét, és megtörölte szempilláját. Tyina gyengéden nézett apjára, de aztán elsiklott mellette a tekintete. „Még sohasem illatoztak ilyen erősen a topolyák. Valaki jön a lépcsőházban? . . . Nem, csak úgy rémlett. Vagy mégis? Mindjárt belép, és mellém, a díványra ül. Én meg sem mozdulok. Megfogja a kezemet. És én nem haragszom meg érte. — Megrázta fejét. — Kit várok én?... Ki kell nekem?... Nem kell nekem senki...” Felkönyökölt a pamlagon.

— Papa...

Apja nem felelt, továbbra is suttogva, felemelte az ujját, figyelmeztette: várj egy kicsit.

Tyina megint összekuporodott a dívány sarkában. Valaki, aki egyetlen ismerőshöz sem hasonlít, most kinn járkál a sötét, nedves utcákon. Valaki keresi őt. Majd meg is találja... Tyina most feléje fordul: „Nem kell mondanod semmit. Szó nélkül is mindent megértek. Ha igazán te vagy az..."

Némán állt előtte az idő, akár a fal, vagy akár ez a topolya- és esőszagú, sötét éjszaka kint, a sarkig kitárt ablakok előtt.

Apja befejezte az olvasást, hátra fordult, és élvezettel megmozgatta a megfeszített munkától és a mozdulatlanságtól elfáradt izmait.

— No, elég volt?

— Unok olvasni... Furcsa szerelmek voltak ezek... Első, második, harmadik... mi érdekes van ebben?

— Nem volt mivel foglalkozniuk az embereknek. A lelki üresség, a lelki nyomor okozta ezt. Az egyik szórakozásnak tekintette a szerelmet; csalás, változatosság, egyszóval: aljasság!... A másik úgy kapaszkodott bele, akár a vízbe fúló a szalmaszálba. Csakhogy kitöltse valamivel az életét...

Apja rágyújtott, és gyors, egyenletes, erélyes léptekkel fel s alá járkált a szobában. A katonaember testének mozgás kellett. Tyina ismerte apjának azt a szokását, hogy beszélgetés közben gyors, egyenletes léptekkel fel s alá jár.

— Nekünk már mindez olyan vad... Észre se vesszük, mennyire eltávolodunk sok mindentől! Marx azt mondta, hogy a kommunizmusban bekövetkezik az embernek emberré válása, az emberi érzések emberivé válása.

Tyina figyelmesen hallgatta, várt. Apja megállt a falnál, és Tyina felé fordult. Mellette, fejénél ott függött a mama arcképe. Tyina ismerte ezt a szokását is: megáll ennél a falnál, úgy, hogy arca a kép széléhez érjen. Már nyoma is maradt a kép mellett a falon.

— Hát ismertek ők ehhez hasonlót? — szólt halkan az apja. — Nem is ezekről beszélek — mutatott a Maupassant-kötetre —, de még Romeo és Júlia sem ismerhetett ilyet.

Hosszú éveken át soha egyetlenegy csalás, soha a legkisebb hűtlenség, sőt még csak egyetlen unalmas másodperc sem... Soha nem volt egyetlenegy olyan másodperc, amikor ne örültünk volna egymásnak, amikor ne kívántuk volna egymást látni, egymást érezni, egymással társalogni...

— Úgy voltatok, mint most mi? — kérdezte csupán a leheletével Tyina.

Apja élesen felelt vissza:

— Nem... Jobban, te buta... — De aztán mindjárt rámosolygott. — Ha felnősz, majd megtudod. Csak arra kérlek és arra foglak kérni, ne siess. Most vannak mindenféle emberek, mindenféle esetek. De nálunk, Karamis nagyapádéknál, nálam meg az anyádnál, és nálad meg mindazoknál, akiket mi szeretünk és becsülünk, egészen másképp van. Valahol olvastam ezeket a sorokat: „Ősi azrák sarja vagyunk, Kik meghalnak, ha szeretnek..." Magunkról ezt mondanám: „Karamisok sarja vagyunk, Kik a sírig hűn szeretnek!"

Elhallgatott. A feleségére gondolt. Először beszélt így Tyinával a feleségéről, Tyina édesanyjáról. Rendszerint elkerülte, hogy beszéljen róla akár Tyinával is.

Tyina megértette: csak úgy tud beszélni a feleségéről, mint egy örök szerelmes. És azt gondolja: lánya túl fiatal még ahhoz, hogy megértse őt. Most először és bizonyára utoljára nyilatkozott meg így előtte. És Tyina most nemcsak az apját látta meg, hanem anyjának férjét, hű szerelmesét is. Tyina úgy érezte, mintha egy óriási, láthatatlan madár berontott volna a tavaszi éjszakából, erős szárnyaival suhogva ott repdesett, s mindjárt el is tűnt volna.

Apja még mindig a falnak dőlve állt. Ősz haja az arckép széléhez ért.

A háború elvette tőle örök társát, aki megosztott vele mindent: örömet, kenyeret, golyót. És most itt áll némán az ő képénél. Mély redők szántotta arca olyan, mint a vén oroszláné, gyulladt szeme könnyezik, mintha tűzbe nézne. Tyina önkéntelenül azt gondolta, hogy ezt nem a sérülése okozza. Annak az embernek, aki ilyen jó, aki ilyen nagyon tud szeretni, szükségképpen tele van a szíve könnyel, ha egyszer megismerte a háborút, és oly sokat veszített a há-

veszített a háborúban. E könnyek nem gyengítik meg az akaratát. Nem akadályozzák meg abban, hogy dolgozzék, tevékenykedjék, mint ahogy nem akadályozták meg abban sem, hogy halált megvető bátorsággal harcoljon, mindig célba találjon és győzzön. De folyniuk kell! És folynak is ezen a kőből kivésett, tűz égette, kemény, öreg arcon...

Tyina átment a szobájába, de nem jött szemére álom. Apjára, anyjára, kettejük szerelmére gondolt, amely azelőtt megszokottnak, magától értetődőnek látszott, de ma csodálatos színben tűnt fel.

Kihajolt az ablakon, ajkával el-elkapta a nedves szelet, és nézte a távoli villámokat, amelyek végigcikáztak az esős égen. „Hol, merre jársz most?" Halkan elnevette magát — olyan jó és olyan furcsa volt arra gondolnia, hogy most, ebben a pillanatban él, lélegzik, járkál az az ember, akivel majd találkozik, akivel majd megszeretik egymást. Ez okvetlenül bekövetkezik. Az a férfi létezik, és majd eljön hozzá. És ugyanúgy fogják szeretni egymást, ahogy apja meg anyja. Megismétlődik mindaz, amit ma hallott.

„De hol vagy te most, ebben a pillanatban? — kérdezte türelmetlenül. — Milyen vagy, és mikor, hogyan találkozunk majd?"

De az a férfi csak nem jött. Minél forróbbak, sürgetőbbek és türelmetlenebbek voltak azoknak a szavai, akik benne keresték a párjukat, annál világosabban tudta: ez nem ő. Másképp jön az, aki egy egész életre jön.

Egyszer a városi komszomol aktíva gyűlésén barátnői rámutattak egy fiatalemberre, aki az elnökségben ült.

— Látod, milyen szép az a fiú? Ez az a Jura Gejzman.

— Milyen Gejzman?

— Hát az, akit a legjobban megtapsoltak a szavazáskor. Tetszik?

— Innen nem látom jól. És neked?

— Nagyon! De hát ő rá se néz a magunkfajta lányokra. Egyáltalában, senkire se néz.

— Rátarti?

— Nem. Komoly fiú. Hát egyáltalán nem ismered? Hisz

őt mindenhová beválasztják. Benne van minden elnökségben, részt vesz küldöttségek fogadásában, külföldre utazik...

Tyina felnevetett.

— Az is nagy tisztesség! „Mindenhová beválasztják"! És van miért beválasztani?

— Van. Aspiráns. Fizikus. Bizalmas munkakörben dolgozik. Az intézetben azt mondják, hogy nem is a kandidátusi, hanem mindjárt a doktori minősítést kapja meg. A kozmikus sugarakkal foglalkozik, a munkája kedvéért lett alpinista és repülő. Most már láthatod, milyen fiú!

Tyina megfeledkezett erről a beszélgetésről, de néhány nap múlva felkereste őket Gejzman professzor, a fiatal fizikus apja. A sápadt arcú, fekete szemű öregember, akit furcsa módon „tüzetes apónak" csúfoltak, bejáratos lett Karamisékhoz.

Az öreg hegyes, ráncos arcán szinte külön életet élt óriási, fiatalos, naiv szeme. „Gejzman-szeme van" — mondta Tyina, ha egy-egy ember tekintetének tisztaságát, derűjét akarta érzékeltetni.

Az öregember és Tyina apja ismeretségének története igen érdekes volt. A háború alatt Karamis ezredes alakulata egy partizánosztaggal találkozott. A partizánok közt ott volt Gejzman professzor is. Karamis magához hívatta, mert mint katonai szolgálatra alkalmatlant, a hátországba akarta küldeni.

— Én tüzetesen átgondoltam a dolgot, és úgy vélem, hogy mesterlövésznek megfelelek. — Az öreg reménykedve nézett Karamis ezredesre. — Egyfelől mint afféle öregember, távollátó vagyok, szeretek és ha kell, sokáig tudok mozdulatlanul ülni. Másfelől egy héttel ezelőtt már kaptam mesterlövész-puskát, és eléggé jó eredményeket értem el. — Érveit kifejtve kihúzta magát, és igyekezett tőle telhetőleg minél katonásabb külsőt ölteni.

Az ezredes nem tudta megállni, hogy el ne mosolyodjék.

— Nem gondolja, hogy önnek mégis az volna a legjobb, ha visszamenne a hátországba?

— Nem, én úgy vélem, hogy nekem több meggondolás alapján harcolnom kell...

— Hallgatom...

— Ezt is tüzetesen átgondoltam. Egyfelől köteles vagyok harcolni mint szovjet ember. Másfelől köteles vagyok harcolni mint zsidó. Ezenkívül köteles vagyok harcolni mint egy koldusszegény kisvárosi csizmadia kilencedik fia. Végül köteles vagyok harcolni most azért, hogy pótoljam azt, amit elmulasztottam.

— Ezt a legutóbbit nem értem — mondta Borisz Boriszovics, akinek érdeklődését felkeltette ez a nem mindennapi öregember.

— Hát tudja, tizenhétben és húszban, amikor a velem egyívásúak harcoltak, én... én nem harcoltam. Én... én akkor a zsinagógába jártam.

Az öreget szerették vakmerőségéért, következetes igazságra törekvéséért, sőt még azért az untató szokásáért is, hogy minden kérdést „kimerítő" részletességgel „tüzetesen" elemezgetett.

Amikor Tyina apja a területi végrehajtó bizottságban kezdett dolgozni, eredeti professzori mivoltában látta viszont Gejzman professzort.

Az öreg állandó vendég lett Karamisék házában. Az ebédlőben ott állt Gejzman hintaszéke és Gejzman hamutartója.

Elvitte Karamisékhoz idősebb fiát, a filozófiai tudományok kandidátusát, a fiatalt meg tréfásan így mentette ki:

— A legelfoglaltabb ember az egész családban: a kozmikus sugarakat tanulmányozza, ez olyan dolog, amely nem tűr halasztást.

Nemsokára találkoztak a színházban. A híres aspiráns közelről sokkal idősebbnek látszott, mint messziről. Halvány arcának körvonala vékony és finom. Szeme egyáltalán nem „gejzmanos", hanem világos és mandula vágású. Futólag néhány szót váltott Tyinával, és tovább ment. De amikor Tyina hátra nézett, tekintete találkozott a férfi nyugodt, figyelmes, sőt fürkésző tekintetével.

Gejzman néhány nap múlva meglátogatta őket az apjával. Tyina annyira belemerült munkájába — a soron levő tervrajzot készítette —, hogy éppen csak üdvözölte az új vendéget. Alkatrészek körvonalait árnyalta, és szórakozottan azt mondta magának:

— No, ez így szép lesz.

— Magának ez szép? — kérdezte kétkedve a vendég.
— Természetesen! Vagy talán rossz a rajz?
— A rajz jó, de hogy szép volna, az túlzás.
— Hogyhogy túlzás?! — szólt felháborodva Tyina. — Ha le akarnám rajzolni a zenét, ilyen tervrajzokkal próbálnám ábrázolni.
— Gyermekkoromban csigavonallal rajzoltam le a kürt hangját, a hegedűét meg olyan zegzugos vonallal, akár a villám — mondta mosolyogva a fiatalember.
— Ezzel azt akarja mondani, hogy én még nem nőttem ki a csecsemőkorból?
— Nem, inkább azt akartam mondani, mennyire hasonlóan fogunk fel bizonyos dolgokat.
Így kezdődött az első beszélgetésük. Attól kezdve Jura eleljárt hozzájuk. Közvetlen volt, bár szűkszavú. Tyináék vendégszerető házában sok különféle ember megfordult, de Tyinát csak az ő látogatásai izgatták és bilincselték le. Tyina mindenkit megértett, csak Jura maradt számára érthetetlen, mintha olyan prizmán át nézné, amely megtöri a képet.
— Mi a véleményed Juráról, papa? — kérdezte apjától.
— Ő a tudomány jövendő büszkesége! — jelentette ki ünnepélyesen az apja. Mélységesen tisztelte a tudósokat. — Majd még hallunk róla, kislányom. És nem csak mi hallunk.
— Olyan, mint „tüzetes apó"?
— Más a természete, a feje is tisztább, mint az apjáé. De a maga nemében ő is amolyan mesterlövész.
— Miért mesterlövész?
— Mesterlövész-agya van: mindig telibe talál. Nézd meg, milyen az élete. Már nyolcadik osztályos korában pontosan meghatározta, hol a helye: ki se tette a lábát apja laboratóriumából. Amikor vizsgázni ment az egyetemre, egyik kezében a tankönyveit, a másikban meg a „Jurij Gejzman-féle számláló" nevű, szabadalmazott fizikai műszert vitte. Semmit se csinál hiába.
„Semmit se csinál hiába — ismételte Tyina magában. — De hisz nem is csinál semmit! Nem udvarol. Csak ül itt, vagy sakkozik, vagy korcsolyázik velem. — De mindjárt vitába is szállt magával: — Csakhogy senki mással nem jár korcsolyázni!"

Minél hallgatagabb volt Jura, annál inkább leste a szavát Tyina, annál gyakrabban elgondolkozott rövid mondatain.

Egyszer azt mondta Jura:

— Figyeli, mennyire hasonlítunk mi egymáshoz?

— Miben?!

— Mind a kettőnknek sötét a haja, világos a szeme, mind a ketten... hogy is mondjam csak... olyan befelé fordulók, tartózkodóak vagyunk.

Tyina felnevetett.

— Én csak a maga társaságában vagyok ilyen. Az egyetemen és a papával kettesben annyit fecsegek, mint egy szarka.

— Nem — vetette ellene Jura. — Maga tartózkodó.

Egyszerű szavai, mint mindig, most is különös jelentőségűnek hatottak, és Tyina, mikor elbúcsúztak, megint azt kérdezte magában:

„Mit akart ezzel mondani? Vagy semmit sem akart? Miért keresek titkos értelmet minden szavában? Mit várok tőle? Talán ő... *az*? Az, akibe majd beleszeretek?... Miért jár állandóan hozzám?"

Gejzmant már ismerték a tudományos világban, gyakran megfordult Moszkvában, ahol egy világhírű tudós laboratóriumában dolgozott. Miért jár hát hozzá, egy vidéki, másodéves egyetemi hallgatóhoz? Igaz, hogy ő vonzó, de korántsem tartozik az igazi szépségek közé. Tehetséges, de nincs megáldva semmilyen különleges képességgel. Nyilván csak úgy barátságból jár hozzá.

Miután ily módon eldöntötte a kérdést, megnyugodott. De annál inkább izgultak helyette a barátnői.

— Mindenki azt beszéli, Tyina, hogy udvarol neked!

— Egyáltalán nem udvarol, csak eljár hozzánk.

— Ugyan, csak nem kívánod azt, hogy szerelmes leveleket irkáljon meg virágokat hordjon neked, mint valami elsőéves?

Ám Jura virágot is vitt neki.

Tyina születésnapja decemberben volt. Már mindnyájan az asztalnál ültek, amikor belépett Jura. Vastag papírba göngyölt csomagot tartott a kezében. Kibontotta a papírt,

és kirázta a hócsomókat a ráncai közül. A papír és a hó alól vérvörös rózsacsokor tűnt elő.

— Egyenest a szuhumi rózsakertből jött. Repülőgépen. Azt volt a legnehezebb elérni, hogy éppen pirosat küldjenek. A havas télben különösen élesnek hat ez a kontraszt. És a piros úgy illik Tyinához.

Ugyanazon az estén azt mondta neki:

— Észrevetted, Tyina, hogy a jó házasságban a férj és a feleség vagy tökéletes ellentéte egymásnak, vagy nagyon is hasonlók egymáshoz?

— És mi a jobb: az ellentét vagy a hasonlóság?

— Azt hiszem, hogy mindezt a természetes kiválasztás mindenütt jelenlevő ösztöne diktálja. Ha valakinek valamilyen fogyatékossága van, az ellentétéhez vonzódik, aki alkalmas arra, hogy pótolja azt, ami belőle hiányzik. A túlságosan magas férfi alacsony nőhöz, az albino tüzes barnához, az okos, rút férfi buta, szép lányhoz. De a harmonikusan fejlett lények igyekeznek megőrizni a harmóniát. Ezek magukhoz hasonlót keresnek...

Rövid, futó beszélgetés. De Jura gyakran hangsúlyozta kettőjük hasonlóságát. És Tyina éjjel azt kérdezte magában: véletlenül hangzottak-e el ma ezek a szavak, vagy nem véletlenül?

Megszokta, hogy állandóan rá gondoljon, és mindig őt lássa. Azt kérdezte magától: „Szeretem én őt? Talán most kezdem megszeretni? Nem lehet ilyen sokat gondolni valakire, akit nem szeret az ember! — Eszébe jutott szüleinek az az éjszakai beszélgetése, amelyet még kislánykorában hallott. — Még az a nagy szerelem se jött olyan hirtelen. Nem hiába hajtogatja a papa: »Nem kell sietni«. Jura igen derék fiú, de rengeteg nála a »lábjegyzet«. Márpedig én jobban szeretnék egy kevés egészen egyszerű szöveget."

Jura tavasszal elutazott: „titkos" expedícióban vett részt, amelyről Tyina csak annyit tudott, hogy Jurának majd „nagy magasságban" kell dolgoznia. Jura távollétében még jobban unatkozott, mint maga is várta volna.

A zene könnyített rajta, és Alekszejev, a hegedűs, most gyakrabban járt hozzájuk, mint azelőtt. A súlytalan, imbolygó járású, cingár, pityókos hegedűs csak Borisz Bori-

szovics jelenlétében józanodott ki és változott meg. Azokért a pillanatokért tűrték, amikor megduzzadt szemhéjait szorosan összecsukva, kezébe vette a vonót, és búsan felsírt a hegedű — siratott egy elátkozott tehetséget.

Apja, látva, mennyire unatkozik Tyina, azt ajánlotta neki, hogy menjenek vadászni. Nagy társasággal keltek útra. Vonaton tértek vissza. Három szakaszt foglaltak el.

Tyina egy konzervnyitóért átment a szomszédos szakaszba, ahol Korilov, a Belügyminisztérium területi hivatalának vezetője utazott két munkatársával.

A szakaszban meleg volt, dohány- és italszag érzett. Korilov kabát nélkül, kigombolt ingben ült. Világoskék szeme volt. Szép arca kipirult a hőségtől meg az italtól.

— Emlékszem, emlékszem Vologyka Golisovra — mondta és szilajul megrázta hullámos haját. Tyinát nem vette észre. — Ügyes fickó volt! Akármit bízott rá az ember, ő elintézte. Annak idején, épp a legrosszabbkor, őt is lefülelték azzal az egész társasággal... Később tisztázódott az ügye, de akkor már késő volt!...

Tenyere élét gyorsan végighúzta nyakán, mintha el akarná metszeni, majd hirtelen hátra vetette fejét, és szaporán zihálva, hangtalanul, furcsán felnevetett. Amikor megpillantotta Tyinát, rémületet olvasott ki a lány szeméből, de nem jött zavarba, csak összeszedte magát, kiegyenesedett, begombolta az inge gallérját, és leereszkedő, keserű, csaknem olyan enyhén gúnyos mosollyal, ahogy a felnőtt tréfálkozik a gyermekkel, azt kérdezte:

— No, miért ijedt úgy meg? Nem kell félni semmitől a világon! Üljön le!

Mit mondott? Hogy mondta? A kíváncsiság arra kényszerítette Tyinát, hogy leüljön. Korilov megkínálta, eltréfálkozott vele, sőt öblös baritonján még énekelt is neki. Tyina meg szerette volna érinteni nevető és fürkésző szemét. „Csak hunyná be a szemét. Akkor fáradt, elgyötört lenne az arca."

Tyina anélkül, hogy bárminek is a nyitjára jött volna, visszament a saját szakaszába. Egy óra múlva egymás mellett álltak egy folyosóablaknál. Korilov lehúzta az ablakot, és kisfiúsan örvendezve mondta:

— Árok! Pontosan ugyanolyan, mint amilyenbe gyermek-

koromban elbújtam az apám elől! — Figyelmesen végignézett Tyinán. — Szerencséje van annak a Jurka Gejzmannak, az ördög vigye el. Csak hát magával bizonyára nincsen könnyű dolga? Mi? — Elgondolkozott, aztán felnevetett. — Én is olyan voltam, mint maga! Kíméletlen!

— Hát én kíméletlen vagyok?! — álmélkodott Tyina.

— Persze... Mondom: én is ilyen voltam. Ha valami nem volt ínyemre... Ajaj! Egy makulányi hibát se bocsátottam meg senkinek. Ilyen a fiatalság. Az én fiatalságom ugyanilyen faluban, szakadékos folyóparton kezdődött.

Töredékesen elmondta, hogyan élt gyermek- és ifjúkorában.

— És azután? — kérdezte Tyina. Szerette volna tudni, hogy abból a falusi legénykéből hogy lett az a Korilov, akit meghív a villájába Berija, és akitől még a területi pártbizottság titkára is fél.

— Azután?... Ahogy történni szokott... — Korilov már unta ezt a témát, és epés nevetésre fakadt. — Aztán vittek-vittek az események, ahogy most ez a vonat visz. Még el se tudtam igazodni rajta: hol, milyen kocsiban vagyok, hová megyek, és máris robogott a vonat!

— Hát rossz az?

— Akkor jó, akár rossz... akkor is robog! Hová legyen az ember?

— Le kell szállni, ha nem tetszik.

— De nem lehet leszállni! Kiugrani a robogó vonatból? Szétzúzza magát az ember. Egy pillanat, és nincs többé! — Lenézett a tovaszáguldó talpfákra, mintha csakugyan ki akarna ugrani. — Nem, tovább kell utazni! Valahová majd csak elérünk! Valahol csak lesz majd állomás!

Tyina megszokta, hogy mindent elmond apjának, ami nyugtalanítja. Most is mindjárt elmondta, mit beszéltek Korilovval.

— Furcsa ember... és félelmetes.

Apja eltűnődött.

— Igen... én sem értem, amit mondott. A fronton kitűnt bátorságával.

— Lehet. De szerintem ez nem a kommunista bátorsága, hanem a bicskás vakmerősége. A hazárdjátékos rutinja.

— Be volt rúgva — vetette ellene ismét az apja.

De Tyina látta, hogy apja sem nyugodt: gondolkozott egy darabig, aztán átment Korilov kupéjába. Tyina megint megállt az ablaknál.

Egy fél óra múlva vita zaja hallatszott ki a szakaszból. Élesen csattant apja felkiáltása:

— Életem felét a határon töltöttem. Megszoktam, hogy az ellenséggel mint ellenséggel, a baráttal meg mint baráttal beszéljek. Hát hogy' beszéljek én ezek után veled?

Most Korilov nevetése, majd egyszerre szelídebbé váló hangja hallatszott ki. Nemsokára kilépett Karamis, és szokatlanul hallgatagon, komoran visszament a saját kupéjába.

Korilov este ridegen, frissen, peckesen szállt ki a kocsiból. Nadrágján egyetlen kis ránc sem volt. Néhány szóval, nyugodtan elbúcsúzott Karamistól, de Tyinát észre sem vette, bár mellette ment el.

Tyina nemsokára megtudta, hogy letartóztatták a mérnökök egy csoportját abban a gyárban, amelyben ő üzemi gyakorlaton volt. Ez nagyon felizgatta.

— Nem értem — mondta apjának.

— Csak azt az egyet értsd meg, hogy ok nélkül senkit se visznek el!

— De ezek olyan közvetlen emberek voltak... a mi embereink... És most egyszerre ellenségek, kémek? Hihetetlen.

— Hát azt hinnéd-e, hogy száz meg száz kém és kártevő próbál átjutni a határainkon? Hogy az a néhány, akinek ez sikerül is, itt él a mi városainkban? Hihetetlen? Te még nem láttál ilyeneket? Akkor beszélj a határőrökkel, a Belügyminisztérium munkatársaival. Hát azt hinnéd-e, hogy a mi városunkban gyilkosságok történnek? Ez is hihetetlen? Akkor beszélj csak a bűnügyi nyomozókkal! Ők majd mutatnak neked olyan embereket, akik gyilkosságot követtek el ebben a városban, sőt talán épp a mi utcánkban. Te semmit sem tudsz erről? Azért nem tudsz, mert helyetted mások vállalták magukra ezt a nyomasztó tudást! Hát csak bízd azokra, akik mindezt tudják, bízd rájuk, hogy úgy cselekedjenek, ahogy ezt a tudásuk megköveteli!

Este meglátogatta őket az öreg Gejzman. A félhomályos szobában Alekszejev Brahmsot játszott, Tyina, Borisz Boriszovics és az öreg az erkélyen ülve hallgatták. Tyina csak az imént olvasta el Jurij levelét: „Szeretném itthagyni még a munkámat is, és sietni hozzád. Tudod, mit jelent ez?" Hegyes holdsarló függött a csendes fák csoportjai fölött. Minden mozdulatlan volt, csak a csillagok hunyorogtak szorgosan a sötét, magas égen. Az öreg abban a tartásban ült, amelyben a legjobban szeretett: hátát meggörbítette, fejét felfelé tartotta.

Amikor az utolsó akkordok is elhallgattak, az öreg rendületlen nyugalommal, de egy kissé csodálkozva így szólt:

— Hát tudják... engem azzal vádolnak, hogy elfogadom az idealisták tanításait.

— Miféle idealistákét? — kérdezte gondtalanul Tyina.

— Milne[3] csillagfizikusét és Lemaitre[3] abbéét: a világegyetem tágulására vonatkozó elméletüket. Képzeljék: bejelentés érkezett ellenem a pártbizottsághoz.

— No, és mit szólt erre maga? — kérdezte felfigyelve Karamis.

— Azt feleltem, hogy igyekszem tüzetesen megvilágítani ezt a témát. Csakugyan azt mondtam a diákjaimnak, hogy Milne-nak a világegyetem tágulására vonatkozó elméletében van bizonyos racionális mag. A csillagrendszerek valóban távolodnak tőlünk.

— Távolodnak tőlünk a csillagok? Milyen különös! — Tyina merően nézte a szelíd csillagzatokat. — De ha a világmindenség tágulóban van, ez azt jelenti, hogy sok-sok évezreddel ezelőtt kicsi volt.

— A katolikusok éppen azt is állítják, hogy volt egy „ősatom". Az felrobbant, és az isten ilyen módon teremtette meg a világot.

— Egy kalap alá vették az istent az atommal?! — jegyezte meg Tyina, és halkan felnevetett.

— Ez persze, szamárság! Egyfelől: a távoli tejútrendszerek csakugyan sebesen futnak tőlünk, és a világegyetem látható része csakugyan tágulóban van. Éppen ez Milne

[3] Edward Arthur Milne (1896—), angol asztronomus, Georges Éduard Lemaitre abbé (1894—) belga asztrofizikus és matematikus.

elméletének egészséges magva. De másfelől a végtelen világmindenségben nemcsak táguló csillagrendszerek vannak, hanem van temérdek tömörülő csillagrendszer is. És végtelen sok formája van az anyag létezésének! Emlékeznek az ezerkilencszáztizenkilenc, március huszonharmadiki napfogyatkozásra? — Az öreg hangja fiatalosan csengett, sötét szeme az égre szegeződött.

Tyina összehúzta magát.

— Én semmit se tudok sem a világegyetemről, sem az örökkévalóságról, sem a napfogyatkozásról.

— Hogyhogy?! — keseredett el az öreg. — Március huszonharmadika az emberi értelem nagy diadalának ünnepe! Ide hallgasson! Mi, materialisták, úgy véljük, hogy egyfelől a napsugarak anyagi részecskék, másfelől maga a világmindenség is anyagi természetű. Ha ez így van, akkor kölcsönösen hatnak egymásra, tehát a csillagok fénysugarai, ha a Nap közelében áthaladnak az űrön, szükségképpen eltérnek eredeti irányuktól. Einstein már jóelőre kiszámította ezt az eltérést. Március huszonharmadikán két expedíció utazott a napfogyatkozás övezetébe. No, és mit gondolnak, mi történt? A mérési eredmények megegyeztek a számításokkal. — Az öreg csendes ünnepélyességgel, könnyű kézmozdulattal mutatott az égre.

Brahms, a csillagok, Gejzman ünnepélyes szavai, meghitt melegsége, apjának közelsége, a levél hívó szavai, a Jura körül forgó gondolatok — mind-mind az élet és a boldogság teljének, az erőnek és a nyugalomnak egyetlen érzésévé olvadt Tyinában ezen az estén. „Igen — gondolta — az értelem diadala az, hogy mi, négy apró élőlény, most itt ülünk, és békésen beszélgetünk a világegyetem törvényeiről".

— Tudjuk, hogy maga a világmindenség is anyagi természetű — folytatta Gejzman —, de sok mindent nem tudunk az anyag létezésének formáiról. Milyen formákban létezett az anyag sok milliárd évvel ezelőtt? Még arról az anyagról is vajmi keveset tudunk, amelyet most a kezünkben tartunk. Nézzük például az uránium keletkezését és átalakulását. Hogyan, miből keletkezett az uránium? Egyfelől olyan mélyen belehatoltunk az anyag titkaiba, hogy máris irányítani tudjuk átalakításának igen mélyre ható folyamatait. De

másfelől a világegyetemnek még sok-sok meg nem fejtett rejtélye áll előttünk!

Az öreg beszédében különös súlyt kaptak a „világegyetem" és az „örökkévalóság" szavak. A tejútrendszer ugyanolyan reális és kézzelfogható lett, akár az erkély előtt álló csendes fák csoportja.

Tyina e szavaktól elbűvölve, némán nézett az égre.

A serény csillagok éltek, fényt sugároztak, szüntelenül szőtték csillaghálójukat. Ezek a távoli csillagok különös módon hozzásegítették az embereket ahhoz, hogy belehatoljanak az élet legrejtettebb titkaiba. Az ég telis-teli volt békével, jósággal.

— No, és „harmadfelől"? — hasított a csillagfényes csöndbe apjának türelmetlen és izgatott hangja. — „Harmadfelől" nem mondta, hogy megígéri: pontosabban fog megfogalmazni bizonyos formulákat Milne elméletéről?

— De hát az én formuláim pontosan megfelelnek a gondolataimnak — vetette ellene méltóságteljesen az öreg.

— Konkrétan mivel vádolták abban a levélben? — faggatta Karamis.

— Idealizmussal, kozmopolitizmussal, és mit tudom én, még milyen izmusokkal.

Az öreg rendületlen nyugalommal beszélt. Tyina ismét valami érthetetlen riadalmat érzett ki apja faggatózásából.

— De mit felelt mindezekre?

— Nem tudtam felelni semmit...

— Miért nem?

— Nézze... Valamilyen oknál fogva ugyanakkor azt is megkérdezték tőlem, miért nem csatlakoztam mindjárt a partizánokhoz. Mintha olyan könnyű volna felkutatni a partizánokat! Ezt mindenki megérti, aki meg akarja érteni. Azokkal pedig, akik nem akarják megérteni... én nem tudok beszélni erről.

— Eh! — köhintett bosszúsan Karamis. — Ott kellett volna csak igazán „tüzetesen" beszélnie. Milne-ról is, a csillagokról is, meg a partizánok közt viselt dolgairól is.

Vagy tíz nap múlva azt mondta az apja Tyinának.

— Az öreg körül egyre dagad a botrány. A Milne és a többi idealista elméletével kapcsolatos jelentéktelen sem-

miséget eleinte könnyűszerrel el lehetett volna simítani. De hát ismered a mi „tüzetes apónkat"! Folyton csak a magáét hajtogatja: egyfelől, másfelől... És egyetlen szavát sem akarja visszavonni.

— Most mit akarsz csinálni?

— Én magam is tanulmányoztam az előadásait, és nem találtam bennük semmit, ami ellenkezne a marxizmussal! De az öreg egyre inkább belekerül a csávába. Ki kell rántani belőle...

Tyina egy hét múlva azt hallotta az egyetemen, hogy az éjjel letartóztatták Gejzman professzort. Tyina felhívta Gejzmanék lakását és az apját, de nem tudott beszélni senkivel. Este, a sötét szobában fekve várta haza apját, és erősen töprengett. Megjelent előtte az öreg professzor szikár arca, óriási, fekete szeme.

„A minap még itt ült, és nyugodtan beszélt a világegyetemről, a csillagokról... Most meg... Minek, miért tartóztatták le? Tévedés volna? Nem, ez természetesen nem lehet tévedés! A papa azt mondta, hogy senkit se tartóztatnak le ok nélkül. Ennek is van valami oka... A papa azt mondta, hogy mi sok mindent nem tudunk. A világmindenség kérdései szorosan összefüggenek az atomenergia kérdéseivel, olyan szörnyű mélységekkel, amelyekről nekem valóban fogalmam sincs! Kémkedés, kártevés, mindez szükségképpen kapcsolatban van az atomenergiával, tehát az anyag és a világmindenség szerkezetére vonatkozó, különféle elméletekkel. Mit tudok én mindezekről? Semmit. És mit tudok az öregről? Szintén semmit. Gejzman-szem..."

És egyszerre úgy rémlett, hogy ez a szempár túlságosan is naiv. E naivságon meg émelyítő, számító színlelés üt át. Gyanús az a szokása is, hogy minden kérdést különféle »egyfelőlök« és »másfelőlök« valóságos láncolatával vesz körül. „A tiszta lelkű ember tisztán is felel: »igen« vagy »nem«..."

Zilált gondolatai riasztóan elburjánzottak az üres szoba éjféli csendjében. Az öreg ismerős arca helyett most egy tettető spion álarca jelent meg előtte. Ekkor rémülten ész-

bekapott, és hirtelen megundorodott magától. Gejzman tiszta szeme feddően nézett rá a sötétségből. — „De ha hiszek az öregnek, az azt jelenti, hogy nem hiszek azoknak, akik letartóztatták."

A kétféle hit — a jó barát ártatlanságába vetett hit és az igazságszolgáltatás csalhatatlanságába vetett, megingathatatlan hit sehogyan sem fért össze. És könnyebb volt elveszíteni az előbbit, mint az utóbbit. Az előbbinek az elvesztése csak egy kínos epizód volt, az utóbbinak az elvesztése azonban élete tartópilléreinek összedőlésével fenyegette volna Tyinát. És az életösztön ereje az első, kevésbé gyötrelmes útra terelte gondolatait... És az öreg kedvelt testtartása — leeresztett válla, fürkészően feltartott feje — megint a kém jellegzetes pózának rémlett.

Tyina ismét felült az ágyán, és ijedten kérdezte magától: „Mi ez, mi történt énvelem?"

Apja későn tért haza. Tyina mezítláb szaladt ki az előszobába.

— Mi az? Mi történt?

— Szörnyű nagy hülyeség!

— De hát hogy történhetett ilyesmi?! Hisz te magad mondtad, hogy nálunk senkit sem tartóztatnak le ok nélkül!

— Kivételek mindig előfordulnak... Ahol gyalulnak, ott repül a forgács. De nemsokára tisztázódni fog minden. Csak napok kérdése.

Jurijt táviratban hívták haza. Este érkezett, és mindjárt Tyinához ment. Szótlanul megfogta Tyina kezét, és tenyerébe fektette a homlokát.

— Itt maradok nálatok néhány napra, Tyina. Otthon túlságosan nyomasztó a levegő.

— Csak maradj, ameddig akarsz.

— Két nap múlva elutazom. Itt majd a bátyám jár közben érte. Én meg Moszkvában követek el mindent az érdekében... Nekem is az lesz a legjobb, ha ezekben a napokban nem itt, nem az apám tanszékén, hanem Lomov akadémikus égisze alatt leszek. Világhírű tudós. Azt hiszem, ha valaki, akkor ő tud segíteni.

Harmadnap a búcsúzáskor megcsókolta Tyinát, és azt mondta:

— Olyan jó, hogy itt van nekem ez a ház is! És olyan jó, hogy vagy te is, Tyina!

Jurij gyakran, gyengéden írt neki. De mindazt, ami közöttük történt, háttérbe szorította Tyina lelkében az édesapjáért való rettegés.

— Csak napok kérdése... — ismételgette apja, ha az öreg Gejzman került szóba.

De egyik nap telt a másik után, már elmúlt több mint egy hónap, és az öreg még mindig ült.

Apja hallgatag lett. Lehetőleg nem beszélt az öregről. Tyina csak annyit tudott, hogy leveleihez és beadványaihoz csatlakoztak még néhányan.

Apja egyszer felindultan jött haza. Nem is vacsorázott, hanem mindjárt fel s alá kezdett járkálni a szobában. Tyina hallotta, hogy magában beszél. Bement a dolgozószobába. Apja megállt, és tovább beszélt:

— Engem, a határőrt azzal vádolni, hogy kémet védelmezek! — Száraz, dühös, idegenszerű nevetésre fakadt. — Mintha nem én álltam volna őrt fél életemen át a határon! Én ahhoz szoktam hozzá, hogy elfogjam a kémeket, megtámadjam az ellenséget, és minden eszközzel védelmezzem a szovjet emberek békés munkáját! Hát hogyne védelmezném most, amikor...

Elfulladt, néhányszor nehezen, nagyot nyelt, odament az asztalhoz, nem talált poharat, hát egyenest a vizeskancsó szélére illesztette száját. Kiitta a vizet csaknem fenékig, a maradékot meg — a szőnyeget és a karosszéket lelocsolva — a kezére öntötte, és nedves tenyerével megdörzsölte arcát. Amikor megnyugodott, gúnyosan így folytatta:

— A végén azt sütötték ki, hogy nekem „primitív határőri" elképzelésem van az ellenségről: „Aki odaát van, az idegen, aki ideát van, az a mi emberünk". Én mást mondok. Volt nekünk egy Irtis nevű kutyánk. Az már a szagukról megismerte a határon túlról jövő embereket. Más a cigarettájuk, más a szappanjuk, más szövetből van a ruhájuk. Az ördög tudja, hogy s mint érezte meg, de sohasem tévedett! Hát én, pusztán a szagáról, még biztosabban meg tudom különböztetni az ellenséget a jó baráttól, mint az az Irtis...

Moszkvából megérkezett a Belügyminisztérium egyik tekintélyes munkatársa, és Borisz Boriszovicsnak sikerült elérnie, hogy találkozzék vele. Megnyugodva tért haza. Tyina hozzásimult.

— Miről beszéltetek? Mit mondtál neki?

— Azt mondta, hogy ennek a históriának provokáció szaga van.

— Tehát minden jóra fordul, papa?

— Hát a végén mindennek jóra kell fordulnia!

Tyina, mikor késő éjjel felébredt, lámpavilágot látott a dolgozószobában. Nesztelenül odament az ajtóhoz. Apja egy alacsony karosszékben ült, és iratokat válogatott. Pizsamája ki volt gombolva, ép és széttépett iratok halmai feküdtek mellette a szőnyegen. De Tyinát nem annyira ez az éjszakai szoba-dúlás lepte meg, hanem apja tekintete. Ebből a befelé mélyedő tekintetből valami érthetetlen, ijesztő kifejezést olvasott ki.

— Mi az? Mi van veled?

Apja magához szorította.

— Semmi, kislányom. Rendbe teszem az irataimat. És tudod, mit mondok neked? Egy dologban igazuk volt. A te öreg határőr-apádnak csakugyan primitív elképzelései vannak az ellenségről. Minden bonyolultabb és... veszélyesebb, mint gondoltam.

Elhallgatott. Tyina nem mert kérdezősködni, nehogy szavaival félretérítse a számára egészen ismeretlen gondolatok áradatát. Apja rövid hallgatás után így folytatta:

— Ez a legfontosabb. A belső ellenség és a külső ellenség között, amellyel szemben olyan sokáig védtem a hazát, óriási különbség van. A külső ellenség tömegekkel, katonai egységekkel dolgozik. A belső ellenség a mi viszonyaink között el van szigetelve. Akármilyen ravasz és veszélyes is: elszigetelt egyén! Pusztulásra kárhoztatott egyén. Bármi történik is velem, ez jusson eszedbe...

— De miért kell, hogy eszembe jusson, papa?

— Hogy éretten és biztosan ítélhess mindenről, bármi történik is...

Nyugodt, szomorú eltökéltség volt a szavaiban is, a tekintetében is. Tyinát a hideg rázta.

— De mi történhet, papa?! Mire gondolsz?!

Apja nem felelt, csak a térdére ültette, mint találkozásuk napján...

Reggel hallgatag és elmélyülten nyugodt volt.

Teltek-múltak a napok, és már-már azt gondolhatta volna az ember, hogy minden úgy van, mint azelőtt.

De mikor egyszer — jóval éjfél után — csengettek az ajtón, Karamis nem lepődött meg, és úgy fogadta a jövevényeket, mintha már várta volna őket. Tyina nem hitt a szemének. Hallgatott. Úgy mozgott, akár az alvajáró, és csak szánalmas kapkodással igyekezett segíteni apjának, hogy felöltözzék, odanyújtotta harisnyáját, övét, nyakkendőjét... Tyinának sokáig emlékezetében maradt, ahogy katonásan feszesre húzza övét, mélyet sóhajt, mintha vízbe akarna ugrani, és átöleli őt.

— Nemsokára tisztázódik minden és hazajövök... De... bármi történik is velem, jusson eszedbe: ezek csak elszigetelt egyének... Pusztulásra vannak ítélve! Ez csak idő kérdése. Jusson eszedbe ez, és higgy a pártban. Higgy a pártban! Abban higgy, amit két évszázad legkülönb emberei oltottak beléd! E nélkül a hit nélkül nem lehet élni. Jusson eszedbe, amit most mondtam.

Tyina remegve kapaszkodott apja vállába.

— Gyerünk! — mondta az egyik jövevény.

Apja kiment az előszobába. Tyina utána akart rohanni. Megállították.

— Nem lehet!

Az ablakhoz szorította arcát. A szomszédos ablakból egy sötét, zárt autóra esett a fény. Odakünn megjelent a csoport, amelyből kimagaslott apjának alakja. Az autó ajtajában feltűnt vállának sajátos körvonala, deres, nagy oroszlánfeje.

Kihunyt a fény... Tyina homályosan megértette, hogy leeresztették a szomszédos ablak redőnyét. Az autó zajtalanul tovasuhant az aszfalton, és beleolvadt a sötétségbe.

Tyina ruháin kívül csaknem minden holmit lepecsételtek. A lakás a területi végrehajtó bizottságé volt, és elrendelték, hogy Tyina sürgősen költözzék el. Egyik-másik ismerőse felajánlotta, hogy ideiglenesen szállást ad neki, de az ajánlatok hangnemében volt valami bizonytalanság és szánakozás, amit sehogyan sem tudott elviselni. Így hát megörült, amikor Jevdoha, egy városszerte ismert feketéző nő telefonált neki: „lakásügyben üzletileg beszélni akar vele". Valamelyik kapualjból gyorsan kigördült egy lecsüngő ajkú, apró szemű, hízelgő tekintetű, hordó formájú vénasszony, és két meleg kar átölelte Tyina vállát.

— Szépséges galambom! Lám-lám, mit művelnek az emberekkel! De hol vannak most azok, akiknek enni-inni adtál? Mind félre álltak? Tudom, tudom, nincsenek becsületes emberek, nincsenek! Az én szobácskám nem palota, de hát mit csináljunk?! Azért jó meleg, csendes, nem is drága, összevissza kétszáz rubel...

Elvezette Tyinát a lakására, segített áthordani és elhelyezni a holmijait. Kiderült, hogy a szoba egy konyha fele része, amelyet deszka vendégfallal választottak el. Mihelyt a helyére került Tyina holmija, mihelyt elvágták a visszavonulás útját, nyomban kétszeresére emelkedett a lakbér.

— Kétszáz rubel a lakásért, kétszáz rubel meg a világításért, vízért és egyéb közszolgáltatásokért. Ez már mindenütt így van! — magyarázta Jevdoha.

Teltek-múltak a gonddal-bajjal teli napok.

Tyina reggeltől estig előszobázott, várt, kérvényeket nyújtott be. Azt mondták neki, hogy Moszkvába kell mennie, és ő elment Moszkvába, jelentkezett kihallgatásra, kérvényt adott be, aztán haza utazott. Azt hitte, hogy igazságos ez a világ, hogy csak el kell mondani, meg kell magyarázni a dolgot, és máris mindenki belátja: hiba történt, és mindjárt eloszlik a homály.

Augusztusra járt az idő. Tyina évfolyamtársai vakációztak, barátainak nagyrésze vidéki nyaraló- és üdülőhelyekre utazott. Azokkal, akik a városban maradtak, kerülte a találkozást: büszkesége nem engedte, hogy kiöntse előttük bánatát.

Csak Jurát szerette volna látni: ugyanaz a baj sújtja

mindkettőjüket, így hát egyszer s mindenkorra rokonának érezte. De az expedíció elhúzódott, és Jurij még mindig nem jött. Egyedül élt kis zugolyában, a kemence mögött.

Az a világ, amelyet megszokott, amelyet szeretett, bezárult előtte. De most — életében először — érintkezésbe került egy más világgal.

— A pénzt mindenki szereti! — mondta meggyőződéssel Jevdoha, és felhúzta lecsüngő alsó ajkát. E meggyőződése alapján a legbecsületesebbnek tartotta a hozzá hasonlókat. — Én legalább nem hímezek-hámozok...

Csak azokat tisztelte, akik tudtak harácsolni. Büszke volt arra, hogy mindenkit be tud csapni. A mesterkedéseivel járó titkolózás volt az ő költészete.

Ódon pohárszékeinek és vaspántos ládáinak sötét mélyén ezüstök, drága kristályvázák és ritka porcelán étkészletek rejtőztek. Tyina szemében minden egyes váza szégyenletes bűnjel volt, az öregasszony meg büszkén mutogatta őket.

Tyina nekiszegezte a kérdést:

— A maga férje elárusító volt, hétszáz rubel fizetést kapott, tíz évig súlyos betegen feküdt, maga soha sehol se dolgozott, hát honnan van magának mindez? Minek ez magának, és mi öröme telik benne?

Az öregasszony keskeny vágású, fekete szeme hirtelen megtelt könnyel.

— Én tudtam, tudtam élni! — Remegő ujjaival sietve becsomagolta a vázákat, és a szekrény legbelsejébe rejtette őket. Tyina odavetett szavai vérig sértették, és mivel másképp nem tudott bosszút állni, azt mondta: — Én tudtam! De lám a te apádnak nagy rangja volt, mégis börtönbe került. Hát miért nem tudta kihasználni az alkalmat?

Amikor Tyina odaadta neki néhány értéktárgyát, hogy adja el, az öregasszony először nem akart hinni a fülének.

— Milyen jólétben éltek, és nincs se aranya, se brilliánsa? Vagy nem bízik meg bennem? Hát, ahogy gondolja...

Azt képzelte, hogy Tyina ravaszkodik, és mélységes tisztelet hatotta át e nagyfokú elővigyázatosság iránt.

De amikor rájött, hogy Tyina sokkal szegényebb, mint gondolta, igen lenézően viselkedett vele szemben. Ahogyan Tyina és apja nem tudott megvetés nélkül nézni az olya-

nokra, akik nem dolgoztak tisztességesen, ugyanúgy ez az öregasszony sem tudott megvetés nélkül nézni az olyanokra, akik nem értettek a harácsoláshoz. A légzési zavarokban szenvedő, beteges öregasszony csak akkor élénkült fel, ha csomagokat, bugyrokat, batyukat hoztak, amikor taksálni, adni-venni kellett.

Tyinát eleinte meglepte, milyen kölcsönös ragaszkodás fűzi össze ezeket az ügyeskedő, sugdolózó embereket. Nem hagyták cserben egymást, együtt folytatták üzelmeiket, és együtt dorbézoltak. Később rájött, hogy ez nem ragaszkodás, hanem az a cinkosság, amely az ellenséges környezetben élő embereket kapcsolja össze, mégpedig annál szilárdabban, minél kevesebben vannak, minél aljasabb üzelmeket folytatnak, és minél nagyobb veszély fenyegeti őket. Jevdoha csak a magaszőrűek közt érezte magát elemében, másokkal szemben émelyítő színleléssel, nagy elővigyázatossággal ravaszkodott. Nesztelenül osont végig a lakás folyosóján, és Tyina nemegyszer látta, hogy mozdulatlanná dermed hol egyik, hol másik szoba előtt. Kihallgatta, ki mit beszél, de ideig-óráig nem szólt semmit — tartalékolta a fegyvert a szükséges alkalomra. Szomszédai gyűlölték, Tyina pedig fizikai undort érzett ezzel az elhájasodott teremtéssel szemben, akit úgy átitatott a hazugság, akár a szivacsot a víz.

Így élt Tyina dermedt várakozásban, és még mindig hitt az igazság diadalában. Amióta hirtelen kirepítették abból a világból, amelyet annyira szeretett, és szinte beleivódott az undor azzal a világgal szemben, amelybe az élet beledobta — mintegy légüres térben lebegett a kettő között, és szentül hitte, hogy egyszer csak megjelenik a küszöbön az apja, és vele együtt visszatér az igazság, a világ visszanyeri valóságos körvonalait, és eloszlik a homály.

Augusztus derekán megérkezett Jurij. Finom arcával, pompás öltönyével, csaknem mesterkélten tartózkodó beszédmodorával és mozdulataival egészen különösen hatott Tyina zugolyában. Bizonyára Tyina is furcsán hatott rá: egy pillanatra megingott, és önkéntelenül, alig észrevehető kísérletet tett, hogy hátraugorjék, amikor Tyina feléje repült.

Az első szavak, a szokásos üdvözlés után azt mondta:

— Nem bírlak ilyen környezetben látni. Tudod mit, Tyina? Kirándulunk egész napra.

Elvitte az erdőbe, a folyó partjára. Vakmeleg volt. Párállott. Az ég elvesztette élénk kékségét, és halványszürke lett a vékony fátyolfelhőtől. A lombok és a tűlevelek ugyanilyen halványszürke bádogfénnyel ragyogtak. Jura nagyon figyelmes volt: megcsónakáztatta, megkínálta gyümölccsel, fagylalttal, és gallyakból sátrat meg ágyat csinált. Majdnem olyan volt minden, mint amit várt, de mégis mintha minden nyomta volna. A gondolatok is, a fülledtség is, a bádogfényű, vakmeleg ég is. Jurij csak este vitte haza.

— Holnap találkozunk? — kérdezte búcsúzáskor Tyina.

— Későn szabadulok...

Tyina annyira fáradt volt, hogy gondolkozás nélkül beleegyezett.

— Jó. Holnapután felhívlak.

De már másnap is nagyon vágyódott utána.

Jurij egy kis szobát bérelt a bátyja nagy lakásában. Azelőtt ugyanitt lakott az öreg is. Tyina nem szerette Ljolát, Jurij bátyjának feleségét, és ritkán járt hozzájuk. Mikor még Jurij otthon volt, mindig őszinte örömmel üdvözölte:

— Tyina?! Milyen csodálatos meglepetés!

Ljola nyitott ajtót. Tyina most nem barátságot, nem is együttérzést, hanem ijedtséget és zavart olvasott ki Ljola szeméből.

— Tyina!... Már hívtunk telefonon... Nem, nem, ne oda!... Jurához és Misához jöttek fontos ügyben...

Az ebédlőből hangok hallatszottak. Nevetés harsant. Tyina mindjárt tudta: vendégek vannak ott, és a háziasszony nem akarja, hogy találkozzanak Tyinával.

— Szeretnék bemenni Jura szobájába... Megvárom...

— Mindjárt... Egy pillanat...

Jura szobájának félig nyitott ajtajában feltűnt az ismerős, szürke ruha. Tyina végigsietett az előszobán, és kitárta az ajtót. Jura éppen az ablakot nyitotta, és nem hallotta Tyina lépteit. A szoba tele volt füsttel, az asztalon álló rózsaszínű kagylóban még ott füstölögtek az el nem oltott ci-

garettacsutkák. Látszott, hogy a vendégek csak az imént mentek át az ebédlőbe.

Jurij megfordult.

— Tyina!

Szégyenkezés, szánalom, bosszúság, zavar és szenvedés változtatta meg és csúfította el ezt a máskor oly nyugodt arcot. Jura hozzá rohant.

— Mindjárt megmagyarázok mindent.

De Tyina már nem nézett rá.

Mi hiányzik ebből a szobából?

Az a veszéllyel fenyegető, riasztó érzés, hogy innen hiányzik valami, ami szervesen ide tartozott, háttérbe szorította a Jurára, Ljolára és a vendégekre vonatkozó gondolatait. Az arckép! Tekintetével egyre kereste, de nem találta ott a falon a megszokott képet. Csak a nyomát, egy négyszögletes foltot. Ott függött az öreg arcképe.

Nem akart hinni szemének — az üveges ajtón átnézett a dolgozószobába. Ott is csak egy négyszögletes foltot látott.

— Levették a képet?!

Jurijt mellbe lökve, sarkon fordult, és az előszobába indult. Jurij utolérte, és útját állta.

— Várj, Tyina... Gondolkozz egy kicsit, Tyina!

— Maga gyáva!

— Tyina! Hát mit akar? — Tompán, hadarva beszélt. — A haláltól nem félek, hisz tudja, a háborúban nem voltunk gyávák! A népért akár most meghalok! De úgy pusztulni el, mint a nép ellensége?! Hát mit akar tőlünk?

— Mit akar? — kérdezte Ljola is, és dühös suttogása ott, a homályos előszobában meg kifestett ajkának apró remegése még órákig kísértette Tyinát. — Mit akar? Magának nincs családja. De nekünk gyermekeink vannak! Jura meg az apja tanszékén dolgozik... Így is alig tudja tartani magát... Hát mit akar?

Tyina undorodott Ljolától, utálta arcát, dühösen remegő ajkát, lecsüngő, nehéz fenekét, amely olyan volt, akár a keljfeljancsié.

A belső szobából gondtalan női kacagás hallatszott ki; itt, az előszobában pedig fojtottan és dühösen suttogott három ember, akiket egy bánat hurka szorított.

— A passzivitást megérteném. A kétségbeesést megérteném. De azt, hogy levegyék apjuk képét?!... Az én édesapám bátrabban védte a maguk apját, mint maguk, a fiai!... Gyávák! Eresszen!

Teli torokból beszélt. A belső szobában elhallgatott a nevetés. Jura utat engedett.

Tyina futvást futott le a lépcsőn, és szaladt hazáig — zugolyáig.

Jurij érthetetlen ámítása megalázó volt. De még ez sem bántotta annyira, mint az a két négyszögletes folt. Leveszik az apa képét... A fiai! De mégis várta Jurijt. Sőt azt hitte: mindjárt utána szalad, hogy visszatartsa, és mindent megmagyarázzon.

Először azt gondolta:

„Nem engedem be. Hadd álljon ott az ajtó előtt, akár egész éjjel."

De aztán mindjárt mást gondolt: „Bárcsak idejönne! Hisz ez nem maradhat így..."

Az órára tekintett. Elmúlt egy óra. Jurij nem rohant utána. Bizonyára azt a pillanatot lesi, amikor feltűnés nélkül eljöhet hazulról. Elmúlt két óra. Majd akkor jön, ha elmennek a vendégek. Elmúlt három óra. Talán odakint járkál az ablakok alatt ...

Kiszaladt, megkerülte a házat. Senki. Éjfél után háromra járt az idő. Most már nem jön.

Lassan szivárgott be a hajnali fény. Tyina látta, hogy fokozatosan megfehéredik és vizenyőssé válik az éjszaka.

Jurij csak másnap este jött.

— Tyina! Meg kell értenie...

— Én már mindent megértettem.

— Nem! Meg kell hallgatnod. Én nem csaptalak be. Hisz nem mondtam, hogy dolgozni fogok, vagy hogy gyűlésre megyek. Csak azt mondtam, anélkül, hogy az okokat megmagyaráztam volna: későn szabadulok. Én nem csaptalak be.

— Minek is csapott volna be? Hisz maga úgy szereti a tiszta munkát. Hát miért ne, ha azt is lehet.

— Jól van, Tyina. Csak sértegessen. Megérdemeltem... Meg akartam hívni. Kérdezze meg a bátyámtól! Ők nem

akarták. Most mind a ketten olyan bizonytalan és nehéz helyzetben vagyunk. Tegnap befolyásos és skrupulózus emberek voltak nálunk. Már az is nagy szó, hogy eljöttek hozzánk, a „nép ellenségének" fiaihoz, ahogy ők felfogják a helyzetet! De ha mint harmadik, még maga is ott lett volna... Az élet: élet. Nem súlyosbíthattuk...

— Hát nem is fogjuk „súlyosbítani". Menjen, Jura.

— Tyina! Én nem vagyok aljas. Azt akarom, hogy úgy legyünk egymással, mint eddig. Hisz nem lehet szakítani e miatt az egy dolog miatt...

— A kép?!

— Ha tudnád, Tyina, mennyire szeretem én a munkámat. És most veszélyben forog. Márpedig én nem tudok élni nélküle. Ne ítélj el.

— Nem is ítélem el — felelte Tyina halkan. — Csak éppen nem szeretem.

— Tehát nem is szeretett soha.

— Nem. Természetesen nem. De maga se szeretett engem.

Közönyös, csaknem öreges derűvel látott és megértett benne mindent, ami eddig érthetetlen volt a számára. Tehetséges ember, aki teljesen belemerült munkájába, és ritka szabad óráiban szívesen eljárt abba a házba, ahol a legkönnyebben és a legegyszerűbben pihenhetett. Vonzódott Tyinához, e meghitt otthon életörömmel teli, szellemes gazdasszonyához, olyan ember lányához, akit az egész terület ismer. De a bánat sújtotta Tyina, aki egy kemence mögötti zugolyban lakik, Tyina, egy letartóztatott ember lánya már korántsem vonzza! Ezt még meg lehetne bocsátani, és elválhatnának harag nélkül. Egy ember, aki olyan sok energiát fordít a legbonyolultabb számításokra, esetleg lehet szegény érzéseiben. De az arckép!... Az ő apjának arcképe ott függött az ágya fölött. Levenni?! Inkább száradjon el a keze!

Maró gúnnyal elmosolyodott.

— Menjen, Jura. Ne... „súlyosbítsuk" a dolgot!

Jurij elment. Tyina egyedül maradt. Milyen könnyen tovasiklott ez a „szerelem"! De nem is lett volna miért ragaszkodnia hozzá! Emlékezetében sorra vette az együtt töl-

tött hónapokat. Csak egy kedves emléke maradt — a rózsacsokor. De ez túlságosan kevés. A többi — csupa üresség. Ez az üresség elnyelte a leányálmokat. Nyoma sem volt már a szerelemnek. Az a Jurij sem volt már tobbé, akit jó barátjának tartott. De nem ennek a sohasem létezett szerelemnek és nem is a nem létezett Jurijnak az elvesztése nyomasztotta, hanem a szeme láttára teljesen átalakult világ. Vagy talán ugyanúgy nem létezett az a kedves, nehéz, de igazságos világ sem, ahogyan nem létezett a szerelem sem, Jurij sem?!

De apja létezett! Ő volt a legközelebbi, a legvalóságosabb, legélőbb és leghitelesebb megtestesítője annak a világnak, amelyben felnőtt.

Megkezdődtek az esőzések. Tyinát gyötrelmesen aggasztotta, hogy apja felöltő nélkül, szandálban ment el. Már közeledtek a szeptemberi, reggeli fagyok. Tenni kellett valamit. Elhatározta, hogy mindenképpen bejut Korilovhoz, akinél már volt egyszer. A portás nem engedte be, mert nem hívásra jött, Korilov pedig nem válaszolt leveleire és telefonhívásaira.

Tyina megtudta, hogy Korilov felesége nyaral a gyermekekkel, otthon csak ő maga, a legidősebb lánya és Valja, a háztartási alkalmazott lakik.

Tyina reggel szépen felöltözve, vidáman megleste Valját a ház kapujánál.

— De jó, hogy találkozunk, Valecska! Éppen magukhoz megyek! Most jöttem vidékről, és máris utazom vissza! Mirra Mironovna megkért, hogy adjak át a férjének egy levelet, és vigyem is el neki a választ. Mindjárt indulok vissza, és magammal vihetem...

Úgy történt, ahogy akarta — a háztartási alkalmazottal csevegve bement a házba, és a kapus nem tartóztatta fel. Így jutott be Korilov lakásába. Most már az volt a fontos, hogy gyorsan cselekedjék, amíg a háziak magukhoz nem térnek, és ki nem utasítják.

A hálószobából férfi-köhögés hallatszott, és Tyina besietett a hálóba. Korilov még az ágyban feküdt, és az újságokat nézegette. Amikor meglátta Tyinát, eldobta az újságot és felkönyökölt.

— Bocsásson meg... Be kellett volna jelentenem magam... De hát régi ismerősök vagyunk... Eljöttem, hogy...

Tyina látta, hogy Korilov egy másodpercig tétovázik: csengessen, kiabáljon, kikergesse? Aztán — nyilván nem akart botrányt — hátra dőlt a párnára.

— Igen, látom, hogy eljött... sőt berontott. Nos, hát üljön le. — Az ágynál álló kerek, párnázott székre mutatott.

Tyina engedelmesen leült, és nagy megkönnyebbülést érzett, pusztán attól, hogy nem kergették ki.

Korilov tetőtől talpig végigmérte. Tekintete olyan hideg volt, akár a jég. Igyekezett kitalálni, hogyan viselkedhetne a legcélszerűbben, ebben a váratlan helyzetben.

— Utóvégre is, egészen kellemes dolog... mihelyt felébred az ember, mindjárt egy csinos ismerőst pillant meg.

Látszott, hogy most már mulattatja ez a helyzet. De pontosan ki volt számítva minden kézmozdulata, minden hangárnyalata.

Amikor cigarettáért nyúlt, kezével megérintette Tyina térdét.

— Fontos ügyben jöttem.

Korilov felvonta magas ívű szemöldökét.

— Én itt nem tárgyalok fontos ügyekről! Ha igaz, hogy „a háború, az háború", akkor az is igaz, hogy „a hálószoba, az hálószoba"!

Tyina felállt, és a falhoz húzódott. Megértette, miről van szó: Korilov meg akarja büntetni, amiért behatolt, mégpedig a maga számára legkönnyebb és a Tyina számára legsértőbb módon akarja megbüntetni. Pontosan és ügyesen kiszámítva, a saját fegyverével próbálta megbüntetni — azzal a helyzettel, amelybe Tyina önmagát hozta. Tyina most nem egy ismerős leánya, nem ismerős, nem is olyan lány volt a számára, aki tetszik neki, és aki most arra készteti, hogy kitárja szívét. Ő most csak a tolakodó kérelmezőt látta benne, akit minél kegyetlenebbül meg kell büntetni vakmerőségéért.

Tyina életében másodszor szeretett volna megölni egy embert. Behunyta szemét.

— Azért jöttem ide, mert azt nem tudtam elérni, hogy akár a hivatalában, akár az utcán beszéljek magával. Mint

kommunistához jöttem magához, olyan ügyben, amely számomra az életemnél is fontosabb.

— Ami azt az ügyet illeti... — Felhajtotta a paplant és felült. Tyina zavarában azt hitte, hogy Korilov most mindjárt egy szál fehérneműben kél fel előtte, hogy a legkíméletlenebbül megbüntesse és megbántsa. De pizsama volt rajta. Korilov felkelt, és így folytatta: — Ami azt az ügyet illeti, magának tudnia kellene, hogy nem én döntök, hanem a törvény és az ügy körülményei.

Az ajtó felé indult, de Tyina útját állta, és hadarva azt mondta:

— Én megértem magát... de a körülmények mellette szólnak. Csak egyet kérek: minél előbb és minél gondosabban vizsgálják ki ezeket a körülményeket! Hiszen ártatlan... Se levelet, se csomagot... Már öreg és beteges, megsebesült a háborúban! Nem bírja ki!... Kit kérjek meg? Kihez forduljak? Most mindenkit csak arra kérek: gyorsítsák meg a vizsgálatot!

— Gyorsítsák meg? — mondta lassan Korilov. — Talán csakugyan ezt kellene tenni.

Kiment a fürdőszobába, és onnan kiáltott a sofőrnek:

— Kosztya! Kísérje ki Tyina Boriszovnát!...

Az egyetemen megkezdődött a tanítás. Tyina egy leányotthonba költözött. Szobatársnői letompították hangjukat, visszafojtották nevetésüket Tyina jelenlétében, ahogy súlyos beteg ágyánál szokás.

Gondoskodásuk meghatotta, de jól tudta, mennyire nehezükre esik ezeknek a fiatalságtól duzzadó, kirobbanó jókedvű lányoknak szüntelenül érezni a más bánatának közelségét. Ilyenkor elment tanulni a könyvtárba, vagy az utcán kóborolt, a diákotthonban töltött időt meg az egész szoba rendbentartására fordította: takarított, mosott, tisztogatott. Ragyogtak az ablakok, a lámpák, a teáskannák. Az abrosz, az asztalkendő olyan fehér volt, akár a patyolat, de mindig keresett valami elfoglaltságot nyugtalan kezének. Tudta, hogy apja megőrzi bátorságát, és igyekezett, hogy méltó legyen hozzá.

Újabb megpróbáltatás várt rá. Behívták a komszomol-bizottságba. Lopatkina, egy elgyötört, sárga arcú, lázas szemű ötödéves nő kért szót.

— Úgy vélem, sorainkban nincs helye olyan tagnak, aki a rokoni kapcsolatokat a komszomol elvszerűség fölé helyezi, aki egy fedél alatt élt az ellenséggel, és nem tudta vagy nem akarta felismerni és leleplezni. Ezért az elvtársak egy csoportja beadványt terjesztett elő: zárják ki Karamis hallgatónőt a Szovjetunió Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségének soraiból.

Tyina majd sóbálvánnyá vált. Alig jött ki néhány szó a torkán.

— Apám nem ellenség... Kommunista... Ő a legjobb ember a világon...

— Ez nem meggyőző! — kiáltotta Lopatkina. — Ez nem bizonyít semmit! Véded, tehát együttérzel az ellenséggel!

— Mit tud még mondani? — kérdezték Tyinától.

Tyina nem felelt. Érezte, hogy ez a hallgatás lesz a veszte, de mégsem tudta kinyitni a száját. Mentegetőzzék? Mit vétett ő?

— Ugyan, gyerekek! — hallotta Vologya Bugrovnak, egy évfolyamtársának bosszús és türelmetlen hangját, amely mindenkit meghökkentett. Bugrov az egyetem sportolóbüszkesége, és ezért nem nagyon törte magát a tanulással és a diákügyekkel.

A sportpályán széltében-hosszában ismerték a „Bugrov-féle hajrákat". Bugrov a táv közepéig kacsázva futott, jobbra-balra nézegetve, szinte fütyörészve. A végén aztán „hajrába" kezdett. Ez a hajrázás nem mindig sikerült, de mindig izgalmassá tette a versenyeket — és az ifjú sportolónak nagy sikerei voltak a lányoknál. Bugrov az egyetemen is „hajrázva" tanult — félév közben nem csinált semmit, a vizsgák előtt az egész évfolyam foglalkozott vele, hogy átsegítsék valahogy. Szerették sportsikereiért, vele született jólelkűségéért, és azt is megbocsátották neki, ha el-elbukott a vizsgán. Az a pökhendiség, ahogy Bugrov a rossz osztályzatokat fogadta, ahogyan a lányok készítette tervrajzokat vitte a vizsgákra, megvetést keltett Tyinában. Ugyan, mit mondhat róla ez a rövideszű „sportpálya kedvence"?

Bugrov — szokásos lusta, kacsázó járásával előre ment. Tetőtől talpig kávészínű volt, arcáról és kezéről még nem kopott le a barnaság; világosbarna szemét mintha megfakította volna a nap. Sötét homloka fölött ugyancsak napszítta, szalmasárga üstök ágaskodott. Csak úgy áradt belőle a napszag, a gondtalan strandolás, a kényelmes üdülés hangulata. Sohasem szólalt fel gyűléseken. Miért szólal fel most hirtelen? Mit mondhat? Bugrov ajka bosszús-finnyás fintorba torzult.

Tyina azt gondolta: „Most mindjárt azt mondja: Mit vacakoltok olyan sokáig? Szavazzuk meg a kizárást, és ennyi az egész".

Bugrov előre ment, és megint azt mondta:

— Ugyan, gyerekek! Hisz megmondták már: a gyermekek nem felelősek apáik tetteiért. Karamisnak azt vetik a szemére, hogy nem ismerte fel az ellenséget. De akkor nem ismerte fel az egész terület sem. Mit akartok hát tőle?

— Jól ismered? Kezeskedsz érte? — kérdezte Lopatkina.

— Egyáltalán nem ismerem! „Jó napot-mindenjót", enynyi az egész ismeretség. De hát én ezt elvből mondtam! Azzal vádoljátok, hogy hallgat. Hát ha énnekem azt mondaná valaki, hogy bandita vagyok, és banditákkal érzek együtt, akkor szólnék én egy szót is? Képen vágnám, és kész. Mese nincs!

— És ha hivatalosan mondaná ezt neked egy bizottsági tag? — kérdezte Lopatkina.

— Azt is képen vágnám!

Bugrov, anélkül, hogy megfordította volna fejét, Lopatkinára sandított, és alig észrevehető, de olyan hamiskás és kifejező mozdulatot tett a vállával és az öklével, hogy mindnyájan felnevettek: egészséges jókedélye mindenkire átragadt.

Most már minden egyszerűbbnek, könnyebbnek és egészségesebbnek látszott. A legtöbb felszólaló támogatta Bugrovot.

Tyina a bizottsági ülés után legalább egy pillantással szerette volna megköszönni a pártfogást. Amikor elhaladt mellette, szándékosan megállt, de Bugrov nem nézett rá. Mint mindig, most is egy embergyűrű közepén állt.

Egy alacsony, vézna diák Bugrov mellét böködve, egy kissé dadogva azt mondta:

— E-ember! Téged a stad-dion tett tönkre! Ha nem tennének tönkre a stad-dion babérjai, egész e-ember lehetnél!

— Igazad volt, Vologyka!

— „Bugrov-féle hajrá!"

Bármi történt is eddig, mégiscsak van fény és igazság a világon. Tyina megkönnyebbülten ment haza. Még rendületlenebbül hitt abban, hogy apja nemsokára otthon lesz. Majd jön egy egészséges lelkű ember, aki nem fél senkitől, egyszerű és őszinte szavakat mond, és minden a maga helyére áll a világon.

Beállt a hideg idő. Tyina megint mindent elkövetett, hogy találkozzék Korilovval. Egyszer sikerült elcsípnie az autójánál, és Korilov ki is tűzte a fogadás idejét.

Tyinát Korilov egyik munkatársa fogadta, és közölte vele, hogy apja egy héttel ezelőtt meghalt.

Tyina nem tudott hazamenni a diákotthonba, nem tudott beszélni. Minden cél és értelem nélkül bolyongott az utcákon. A hideg novemberi eső hol záporként zuhogott, hol apró szemű permetegben hullt, hol megint ferde sugarakban árasztotta el a földet; a város utcái után a külváros kis mellékutcái, aztán mező, majd megint házak következtek. Tyina csak ment-ment. Egy ismeretlen falucskában ocsúdott fel. Sokáig állt a szélben egy autóbusz megállónál, és bőrig ázott. Az eső, a hideg, a fizikai szenvedés elvonta figyelmét attól a szörnyűségtől, amit most megtudott, amire nem mert rágondolni.

Késő éjjel vánszorgott haza, a diákotthonba. Örült, hogy nem ég a villany, és hogy alusznak a lányok. Úgy sem bírt volna beszélni. Nem gyújtott lámpát, ruhástul dőlt le az ágyra.

Hajnalban már félrebeszélt. Harmadnap tüdőgyulladással kórházba szállították.

Napokig feküdt szemét szorosan behunyva. Látta apjának oroszlánfejét, gyulladásos, jóságos szemét. Szakadatlanul rá gondolt. Eszébe jutott az a repülő reggel, amikor apja visszatért. Milyen boldogok voltak ők ketten! Miért tért vissza? Miért nem halt meg anyjával együtt? Meghalt volna

a dicső harc mezején, annak az oldalán, akit annyira szeretett... Sohasem élte volna át azt, amit utolsó napjaiban átélt...

Állandóan apja szemét látta: micsoda megdöbbenés, micsoda halálos keserűség üvegesedett meg benne! Ezt a halált és azt a világot, amelyet Tyina megszokott és szeretett, semmiképpen sem lehetett összeegyeztetni. Hová tűnt az a világ? És volt-e egyáltalán valaha?

Egész benseje olyan lett, mint egy nyílt seb, és az egész világ sebet ejtő, éles késsé változott. Fájt látnia még az ablakán beragyogó csillagokat is. Ezekben a napokban fájt látnia még az újságokat is: nem talált feleletet bennük azokra a kérdésekre, amelyek gyötörték. Ha azt hallotta, hogy valaki meghalt, azt gondolta: „Milyen szerencsés! Betegségben halt meg!" Ha valami történetet hallott az elhunytról, azt gondolta: „A halál megszenteli az elhunytak emlékét, még akkor is, ha rosszak, vagy semmirekellők voltak. Csak neked nem hozta meg a halál ezt a boldogságot..."

Éjjel-nappal azt mondogatta magában, szüntelenül, némán:

„Anyámat elvitte a háború. Ő az igazság világáért harcolt... De milyen háború vitte el apámat? Van-e borzalmasabb halál, mint az ő halála? Szívét-lelkét a pártnak adta, és kivégezték a párt ellenségei, akik a párt nevével takaróznak!..."

A gondolatok viharától űzött éjszakák és nappalok észrevétlenül száguldottak el. Vagy két hétig nem aludt, és az altatószer sem tudta megnyugtatni agyát. A harmadik héten aztán olyan mély álomba zuhant, mintha elkábították volna.

Két napig aludt, amikor pedig felébredt, a fájdalmat az önmaga és a világ iránt érzett tompa közöny váltotta fel. Mivel elvesztette a jó és a rossz mértékét, elvesztette a szeretetre és a gyűlöletre való képességét is. Mivel elvesztette az emberi igazságosságba vetett hitét, elvesztette érdeklődését az emberek ítélete iránt. Számára csakis saját ítéletének volt értelme és értéke. Szinte betegesen élessé vált az agya; az olyan ember agyára emlékeztetett, aki életében

először látogat meg bonctani intézetet, és akit megdöbbent a belek, vesék, tüdők iszonyatos látványa... Ahogy az a megdöbbent ember önkéntelenül ezeket az iszonyatos szerveket látja az egészséges emberek bőre alatt, Tyina ugyanúgy csak hazugságot hallott ki a hétköznapi mondatokból is.

A kórházban egy jólelkű, fiatal nő, a marxizmus—leninizmus tanszék aspiránsa volt a szomszédja.

— A mi tanszékünk minden intézetben vezető tanszék lesz! Mi rakjuk le az eszmei alapokat!

Tyina azelőtt csak mosolygott volna ezen a fontoskodó naivságon, de most összerezzent arra a gondolatra, hogy e mögött a fontoskodás mögött nem az eszmék iránti érdeklődés, hanem csak a „vezető pozíció" miatt érzett büszkeség rejlik.

Amikor felépült, visszatért az egyetemre, és gépiesen csinálta tovább azt, amit azelőtt — evett, ivott, tanult, takarította a szobát. Azt hitte, a halál szükségképpen magától csatlakozik majd ahhoz a halotti közönyhöz, amely erőt vett rajta. Igyekezett minél kevesebbet gondolkozni. A tanulás és a mindennapi élet gondjaival, mint valami vasgyűrűvel vette körül magát, ezzel szorította határok közé érzéseit és gondolatait. De minél kevésbé igyekezett gondolkozni, annál élesebbé váltak képzeletei. A tudat alá száműzött gondolatok nem haltak el, hanem megáporodva, megerjedve, összesűrűsödve képekké alakultak át.

Olyan álmokat látott, amelyek éppolyan élesek és változatosak voltak, mint a valóság. Folytatásos álmokat, allegorikus emlék-álmokat látott. Éjszakáról éjszakára rég elfelejtett események jelentek meg álmában.

Sok évvel ezelőtt villamoson utazott. Előtte egy leány ült almával teli, nagy kosárral. Viruló, szőke leány, almához hasonló, domború, sima homlokára göndör fürtök kunkorodnak, piros pozsgás arcán egy anyajegy. Elromlik a vezeték, megáll a villamos. Sok utas, köztük az almás leány is leszáll. Egy perc múlva megint elindul a villamos, és visszarohannak, akik leszálltak. Hirtelen sikoly hasít a levegőbe, és nagyot zökkenve megáll a villamos. Tyina leszáll, és odamegy a síneknél csoportosuló emberekhez. Az almák szétgurultak a poros úttesten. A lány a síneken fekszik. Ruhája

felhúzódott. Csípője helyén véres hús látszik, amelyből kiállnak a hegyes, rózsaszínű csontdarabok, kombinéjának egyszerű csipkéi belegyűrődtek a borzalmas zúzalékba. A leány nagyon egyenletes hangon azt mondja:

— Húzzák le a szoknyámat... És segítsenek! Hát miért fekszem én itt?

Arca sápadt, de nyugodt, csak immár beesett szemében van valami idegenszerűség, és túlságosan is egyenletes hangja furcsa — mintha nagyon messziről jönne.

— Csakugyan nem fáj neki? — kérdezték a tömegből.

— Ezt nevezik sokknak — feleli valaki. — Az ember, ha túlságosan fáj valamije, egyáltalán nem érez fájdalmat.

— Meghal, nem marad életben...

— Ha gyenge volna, természetesen belehalna. De nagyon erős! Nem hal bele, hanem szerencsétlenségére életben marad!

Tyina azt álmodta, hogy ő is ugyanígy, szétroncsolt lábbal fekszik a poros úttesten. Ő is ugyanúgy nem érez fájdalmat, de idegen mindentől, ami a földön történik.

Leckekönyvében továbbra is kitűnő osztályzatok sorakoztak egymás után. A szűk diákszobában továbbra is ragyogtak a kések, a villák, a teáskannák. Szobatársnői továbbra is igen gyengéden bántak vele. Tyina örült, ha megjöttek, de nem vágyódott utánuk, ha nem voltak otthon. Ha egészen más leányok lettek volna a helyükön, ugyanúgy kitakarította volna a szobájukat, ugyanúgy rájuk adta volna a maga blúzait, gallérjait — olyan kevésre tartotta holmijait, idejét, munkáját, saját magát. Mit tudna értékelni még? Maga sem tudta. Odaadná-e a lányoknak azt, ami neki magának is drága? Ezt sem tudta. De hogy éljen, ha nem értékel senkit, semmit, sem magát, sem az embereket? Ezt sem tudta. Amióta nem érez többé szeretetet, nem érez többé undort sem. Azokkal, akiket azelőtt a legkülönbeknek tartott, most kellemetlenebbül érezte magát, mint a többiekkel. Szerette volna megkérdezni tőlük: „Ha csakugyan jók vagytok, hogy követhettek el ilyeneket? Ha pedig rosszak vagytok, miért hazudjátok, hogy jók vagytok?" Nagyon nyugtalanították gondolatait, és igyekezett kitérni előlük. Szobatársnőinek nagy meglepetésére makacsul kerülte Jura Gejzmant, aki

többször is kereste, és került még sok mást is, de annál gyakrabban találkozott a félig részeg Alekszejevvel. Alekszejev nem volt se rossz, se jó — jelentéktelen figura volt, és Tyina éppen jelentéktelensége miatt érezte kellemesen magát a társaságában. A fagyott testrésznek nem árt a fagy, csak a melegre kel újra fájdalom. Tyina tudta, hogy Alekszejev mellett nem fenyegeti az, ami újra fájdalmat kelthetne benne, ami visszahívná az életbe, ami veszélyes volna számára: a nemeslelkűség. Alekszejev jelenléte egyetlen gondolatot, egyetlen érzést sem keltett benne. Mihelyt félrefordult, nyomban megfeledkezett róla, amikor pedig vele volt, néma és lenéző kihívást vetett oda a többieknek: „Azt hiszitek, hogy okosak, becsületesek és jók vagytok? Roszszabbak vagytok, mint ő. Ő legalább őszinte a maga jelentéktelenségében. De ti hazudtok, amikor megjátsszátok a becsületes embert."

Lenézése egyformává tett mindenkit, elfojtotta az érdeklődést az emberek iránt, és csak a közönyös kíváncsiságot hagyta meg az embereknek és az életnek éppen ama sötét oldalaival szemben, amelyeket azelőtt nem ismert.

Akár egy csiszolt, fekete fedelű doboz, mások számára hozzáférhetetlenül és elérhetetlenül, hét lakat alatt őrizte tartalmát, de felületének üres feketeségével közönyösen tükrözött mindent, ami elsiklott mellette.

Az élet pedig egyre újabb rejtvényeket adott fel neki és lenéző közönyének. Az emberek új gépeket alkottak, megváltoztatták a folyók medrét, csatornákat ástak, óriási duzzasztógátakat, vízierőműveket építettek, és örültek neki. Tyina szükségképpen felfogta e dolgok nagyszerűségét, érzékelte ezt a tiszta örömet. De hogy lehet összeegyeztetni mindezt azzal a sötétséggel, amely betört az életébe? Egy ismerős fiziológus egyszer kutyákon végzett kísérleteiről beszélt neki. Ha kutyánál mesterséges neurózist akarunk elérni, hozzá kell szoktatni, hogy csengetéskor ételt kap és megcirógatják, fény felvillanásakor pedig megverik — aztán össze kell kapcsolni a csengetést és a fény felvillanását. A két egyidejű, ellentétes és összeegyeztethetetlen inger megoldhatatlan feladat elé állítja a kutya agyát, és halálosan megbénít minden reflexet. A kutya nem iszik, nem eszik

többé, elveszti mozgékonyságát és fogékonyságát. Órák hosszat mozdulatlanná dermedve ül, közömbös a kiáltásokkal, a simogatással és önmagával szemben egyaránt. Tyina is ilyennek érezte magát. Az élet teljesíthetetlen feladat elé állította: egyeztessen össze olyan dolgokat, amelyeket nem lehet összeegyeztetni. És lelke e megoldhatatlan feladat súlya alatt halálosan megbénult.

Közeledett a téli szünidő. Tyinának nem volt hová mennie.

— Itt maradok a diákotthonban — mondta Nyinának, a szobabizalminak.

— Egyedül az üres diákotthonban?! Megőrültél?!

Barátnői azt ajánlották: utazzék vagy Nyinához, vagy egy evfolyamtársukhoz, egy professzor lányához. Tyina félt, hogy terhére lesz Nyina rokonainak, és nem akart a professzorék vidám otthonába sem menni.

— Van még egy megoldás — mondta Nyina. — Vologya Bugrovék házában van egy üres, félemeleti szoba. Egész kis házuk van, és csak ketten laknak benne: az anyja meg ő. Vologyka elhasalt géptanból, és elhanyagolta a többi tantárgyat is. Ki kell húzni a csávából! Ha náluk laknál, neked is jó lenne, neki is...

Tyina segíteni akart védelmezőjén. Vologyka úgy fogadta a lányok ajánlatát, mintha el is várta volna.

— Állandóan edzésekre járok. Hat sportágban egyetemi, kettőben meg területi bajnok vagyok. Én kisegítem az egyetemet a sportpályán, te meg segíts ki a tanulásban!

Így került Tyina egy kis családi házba a munkástelepen. A festett padlójú, cserépkályhás, csendes szobákban nesztelenül jött-ment Praszkovja Fjodorovna, egy nyájas, kérdő tekintetű, alacsony, telt öregasszony, Vologya anyja, akit Vologya „anyókának" hívott. Főzött, mosott, sikált, tisztogatott, és minden szabad percében kötött, olyan rendkívül gyorsan, hogy szinte nem is lehetett megkülönböztetni a kötőtűket; nem is nézett a kötésre.

— Az unokáimnak — magyarázta röviden Tyinának. — Az idősebbik fiam a háborúban maradt. Kis unokáim vannak, de messze. Nem tudok mivel segíteni rajtuk. Vologya maga is az ösztöndíjából él. Így hát csak kötögetek ezt-azt, és elküldöm nekik...

Pompás ágyat vetett Tyinának, befűtött a kályhába, és egy kissé tétován azt mondta:

— Van szép gólyaorrom. De nem tudom, tetszik-e magának. Sokan azt mondják, falusi dísz.

— Én szeretem a gólyaorrot.

Az öregasszony megörült, három cserép gólyaorrot vitt Tyina szobájába, és papírból kivágott szalvétákra állította őket. Tyina már az első pillanatban látta, hogy Praszkovja anyóka csupa szelídség, és szükségét érzi, hogy észrevétlenül és szüntelenül tegyen valamit másokért. Este, amikor Tyina lefeküdt és eloltotta a lámpát, anyóka csendesen kinyitotta az ajtót.

— Ide tolakodott a macska. Hozzászoktattam, hogy ágyban aludjon. Nekem állandóan fáj a hátam, és jólesik, ha a macska melegíti. De ha maga esetleg nem szereti, kiviszem.

— Ne, ne! Szeretem a macskát... — felelte álmosan Tyina.

Pihent. Odakünn, az utcai lámpa éles fényében szakadatlanul, nagy pelyhekben hullott a hó. A kandur felugrott az ágyra, és óvatosan Tyina oldalához dörgölőzve, dorombolva, minél kényelmesebb helyet keresett.

Minden más volt, mint amit eddig látott és átélt, minden egyszerű és csendes volt anyókának e jóságos világában. Itt semmi sem ébresztett súlyos gondolatokat, nem állította megoldhatatlan feladatok elé. Kipihenten ébredt fel, megsimogatta a kandurt, mezítláb odaszaladt a gólyaorrokhoz, megérintette szirmaikat, és rálehelt a befagyott ablakra. „Mi van velem? Mi az oka, hogy ilyen jól érzem magam? Talán anyóka?... Igen, persze, az a legjobb, hogy anyóka velem van. Olyan nagyon szükségem van rá! De az egész ház is olyan csendes, olyan nagyszerű!..."

Mindent szokatlannak talált, akár a súlyos betegségből felgyógyult beteg, és minden tetszett neki: a hó az udvaron, az ég a háztetők fölött, a festett padló és a macska sárga szeme.

Tea után leültette Vologyát a könyvei mellé.

— Olvasd el, aztán mondd el, amit olvastál — mondta szigorúan.

Vologya hanyagul és zavarosan beszélt.

— Az anyagról van valami fogalmad — jelentette ki Tyina, amikor végighallgatta —, de a logikáról egyáltalán nincs! Folyton elkalandozol. Mindig eltérsz a fő iránytól!

Vologya vidáman felnevetett.

— Én úgy gondolom, Vologya, hogy csak akkor van jogom nálatok lakni, ha kitűnőre vizsgázol. Vagy kitűnően fogsz tudni, vagy elköltözöm innen.

— No ez aztán válaszút! — felelte Vologya, és megint elnevette magát.

Először ásítozott, és igyekezett minél hamarabb végezni a tanulással, de Tyina vele született módszerességével és munkabírásával hajthatatlan volt.

Este Vologya rábeszélte Tyinát, hogy menjenek el sízni. Tyina megbotlott egy hóbuckában és elesett.

— Van valami fogalmad a sílécekről, de a sízésről egyáltalán nincs! — mondta Vologya kárörömmel. — Folyton elkalandozol. Mindig eltérsz a fő iránytól!

És Tyina a havon fekve, hosszú idő óta először fakadt nevetésre.

Könnyen és simán folyt az életük. Együtt tanultak, együtt síztek és korcsolyáztak. Tyina nem árult el különösebb készséget a sport iránt, és Vologya büszke volt fölényére.

— Ne gondolkozz annyit — mondta dühösen. — Korcsolyázáskor nem ér rá elmélkedni az ember! Cselekedni kell! Tedd szabaddá a fejedet! No, egy, kettő!...

Tyina örömmel teljesítette azt a parancsot, hogy: ne gondolkozzék.

Megszerette anyókát, és mindjobban megszokta Vologyát. Jó képességeket fedezett fel benne. Vologya csak azért tanult rosszul, mert nem akarta törni magát, gondolván, hogy elég neki a sportpálya babérja is. Egyszer segített a szomszéd gyerekeknek hóembert csinálni, Tyina meg az utcaajtónál állva nézte. Vologya szótlanul, de olyan igyekezettel és élvezettel tett-vett, mintha élete legfontosabb feladatának tekintené, hogy hóembert csináljon a gyerekeknek.

Tyina önkéntelenül elmosolyodott, ahogy nézte. Vologya pedig, amikor látta ezt, rámosolygott barátságos, szégyenlős, „anyókás" mosolyával. És Tyina ebben a pillanatban a stadion gondtalan kedvence mögött meglátta anyját, ezt a

csendes, alacsony kis öregasszonyt, akinek számára életszükséglet, hogy örökké fáradozzék másokért, és szelíden örüljön e fáradozásának, azzal az egyszerű boldogságra való képességgel, amely a tiszta és egészséges lelkek sajátja.

Az anya hozzásegítette, hogy alaposabban megértse a fiút.

Tyina egy reggel, amikor kinyitotta az ajtót, azt látta, hogy Vologya, könyvvel kezében, a félemelet lépcsőjén ül.

— Miért itt tanulsz? Hisz itt kényelmetlen!

Vologya szótlanul mosolygott szégyenlős, lágy mosolyával, és Tyina észrevette tekintetében az odaadó „kutyahűség" ismerős kifejezését...

Anyóka dédelgető szeretetébe olyan túlzott aggodalom is vegyült, amelyet Tyina mindaddig nem értett meg, amíg egyszer véletlenül a férjéről nem kezdett beszélni az öregasszony.

— Szép is volt, kedves is, értette is a mesterségét. Csak egy szenvedélye volt. Mint minden mesterember, ő is szeretett időnként be-berúgni... Eleinte csak keveset ivott. Én először nem is sejtettem, milyen baj lesz ebből. Gondoltam, nem csupa napsütés az ember élete, néha kell jönnie egy-egy borús napnak is. De aztán egyre erősebben és erősebben ivott. Az is lett a veszte. Nem tudtam megmenteni. Fiatalasszony koromban nem is sejtettem, milyen nagy baj lesz ebből. Amikor pedig megsejtettem és észbekaptam, már késő volt!

Elhallgatott. A kötőtűk, amelyek maguktól repdestek ujjai közt, megremegtek, megvonaglottak, és a térdére bocsátkoztak. Tyina ismerte anyókának azt a képességét, hogy tud kötni bármilyen helyzetben — beszélgetés vagy munka közben, félálomban egyaránt. Azt hitte, hogy a rég elmúlt fájdalom ereje bénította meg fáradhatatlan ujjait. De az öregasszony nem a múltról kezdett beszélni.

— Az én Vologyám Alekszej szakasztott mása. Néha, mikor belép, szinte összerezzenek: Aljosa az, élő valóságában!... Akármibe fog, minden úgy megy neki, mint a karikacsapás. Én meg épp ettől félek. Hajdanában az a szólás-mondás járta: „A legszebb virágot tépik le legelőbb. A legszebb szűznek költik bukott hírét legelőbb. A legszebb, legvakmerőbb legény harap a fűbe legelőbb." — Az örökké nyugodt,

gyakorlatias ujjak félredobták a kötőtűket, és riadtan futkostak a sál szélein meg a sötét szaténblúz megható, fehér, apró gombjain. — Nem mondok semmi rosszat. Vologya is csak olyan, mint a többiek. El-elmulatgat a barátaival. Ha nem az apja volna a szemem előtt, nem is aggódnék miatta. De így... Előfordult, hogy az egész szünidő elejétől végig csupa mulatozás volt. Ez az első szünidő, hogy szájához se veszi a poharat. Amíg élek, még itthon van, mellettem van. De mi lesz azután?... Tavaly előtt rákkal operáltak.

Az édesanya szelíd szeme ijedten és reménykedve nézett Tyinára.

Vologya már nem holmi idegen ember volt Tyina számára, hanem olyan, akinek a sorsa tőle függ.

Tyina meg Vologya szemében amolyan véletlenül odatévedt, furcsa madár volt, amely azért repült hozzá, hogy elrejtőzzék a veszély elől. Hirtelen-váratlan ide került hozzá, a félemeleti kis szobába, ezüstszínű pongyolában járkál, szigorúan kérdezgeti géptanból, anyókától kötni tanul, és egész estéken át csendesen elüldögél anyóka mellett, egyáltalán nem idegen itt, hanem „családtag", nem nagyralátó, hanem szelíd, szomorú, se nem kislány, se nem nagylány, se nem nő, hanem valami furcsa élőlény. Ide tévedt, sebzett szárnyú madár. Vologya tudta: ha nem volna ez a sebzett szárny, Tyina sem volna itt a házukban. És Vologya szerette őt is, a sebzett szárnyát is. Tyina nemcsak lebilincselte, hanem mindig az erejére, életvidámságára és jóságára hívta fel a figyelmét. Ha Tyina boldog és egészséges volna, nem késztetné egész lényét arra, hogy ilyen teljes és felfokozott életet éljen. Nem keltené fel benne ilyen erővel azt a szükségletet, hogy gyámkodjék fölötte — vagyis a természetéből fakadó legfőbb életszükségletet. Tudta, hogy senkit sem fog megszeretni úgy, ahogy Tyinát szereti, és a rá jellemző, vidám nyíltsággal azt mondta:

— Hát, Tyina, én most már elveszett ember vagyok! Vereséget szenvedtem minden távon!

Tyina megijedt, és igyekezett tréfára fordítani a beszélgetést.

Amikor véget ért a szünidő, Tyina szóba hozta, hogy visszaköltözik a diákotthonba, de anyóka és Vologya halálos

sértésnek tekintették ezt. Tyina ottmaradt a félemeleti szobában.

Meghűlt és beteg lett. Két éjjel különös, nyikorgó hangokat hallott félálmában az előszobából, de annyira rosszul érezte magát, hogy ezek a hangok nem hatoltak tudatába. A harmadik éjszaka, mikor jobban lett, ismét hallotta ezt az érthetetlen nyikorgást. Magára kapta pongyoláját, lámpát gyújtott, és kinyitotta az ajtót.

Vologya a piciny előszoba padlóján, egy lapos matracon aludt. A szürke takaró lecsúszott róla, kilátszott csíkos pizsamája. Karja és haja csupa pehely volt: az ajtófélfába beleakadt és kiszakadt a párna. Fejét bele-beleverte a konyhaajtóba — ennek az ajtónak a nyikorgása zavarta Tyinát. Mialatt Tyina megdöbbenve nézegette, felébredt, és az éles fénytől hunyorogva, felült; kedves arca ijedt és bűnbánó kifejezést öltött.

— Mi ez, Vologya? Miért fekszel itt?

— Mert... onnan... nem hallottam volna... ha esetleg rosszul vagy éjszaka — mondta még mindig az olyan ember arckifejezésével, akit hirtelen tetten értek.

Három éjszaka ott hált a padlón, az ő küszöbe előtt, anélkül, hogy egy szót is szólt volna erről. És most is kényelmetlen, sőt kellemetlen volt neki, hogy Tyina itt találja. Szép szemével mintha bocsánatot kérne. Tekintetében nem volt sem férfi-önzés, sem titkos számítás, sem ravasz hátsó gondolat. Csak részvét és önfeláldozó, emberi jóság — anyai öröksége. Tyina megértette ezt, és bensejében felmelegedett, felolvadt valami. És amióta megvált apjától, először tolult forró könny a szemébe.

Vologya odament hozzá.

— Rosszul érzed magad? Vagy haragszol rám?

— Nem. Csak eszembe jutott valami.

— Azt mondják, ha azt akarja az ember, hogy többé ne jusson eszébe valami, sírja ki magát istenigazában.

— Én nem tudok sírni.

— Tanulj meg anyókától. Ha néha elkezdi siratni apámat, egyszeribe csuromvíz lesz.

— Inkább azt tanulom meg, hogy' uralkodjam a szívemen.

— Kitől?

Tyina elmosolyodott.

— Az indiai fakíroktól. Azok tudják gyorsítani, lassítani szívük dobogását, sőt meg is tudják állítani.

Vologya vállához érintette forró homlokát, és vizet kért.

Anya és fia jobban a szívéhez nőttek, mint bárki a kerek világon. Szerette mindkettőjüket és kicsi házukat... Nem tudta és már nem is akarta megérteni, mi van odakint, e fehérre meszelt, alacsony falakon túl. De a világnak ebben a piciny zugában, amelyet ezek a falak óvnak, minden világos, meleg és tiszta volt. Itt kipihenhette magát a szíve, itt önmaga lehetett. Szeretett volna e falak mögé rejtőzni, itt élni ebben a kicsiny, jó világban, ahol minden érthető, minden olyan közel van a lelkéhez, ahol semmi sem gyötri agyát és szívét az emberi világ megfoghatatlan embertelenségével.

Csak Vologyának és anyókának mondta el mindazt, amit átélt. Beszélt még a síneken fekvő, elgázolt lányról is.

— A lélek szívósabb a testnél — mondta anyóka. — Ha levágják a lábad, nem nő ki, de az ép léleknél néha éppen fordítva van: ha levágják a lábát, szárnya nő.

Tyina szörnyű elbeszélései részvétet keltettek benne, de nem szomorították el, nem nyugtalanították.

— Téged még csak megértelek — mondta Tyina Vologyának. — Fiatal vagy, és természetedben benne van az elpusztíthatatlan életvidámság. De anyóka?

— Tudja ő, milyen az élet — magyarázta Vologya. — Az a fontos, hogy az ember egészségesen tudjon szemlélni mindent, ami körülötte történik. Megbetegedhet az embernek az egész szervezete, de meggyűlhet az ujja is. Bármennyire fáj, mégis fel lehet vágni a kelést, legrosszabb esetben pedig... le lehet vágni az egész ujjat... Persze, ha fáj, az ember azt hiszi, hogy az egész szervezetben nincs fontosabb, mint az az ujj! Lám, te is a beteg ujj szempontjából nézel mindent... Add csak ide, majd én meggyógyítom! — Megfogta Tyina kezét, megcsókolta, és ráolvasott: — Fájjon a szarkának, fájjon a varjúnak, de ne fájjon Tyinának... No, mosolyogj! Hiszen olyan vagy, mint egy indiai fakír, tudsz parancsolni a szívednek.

És Tyina elmosolyodott.

Vologya jósága, derűje és életvidámsága Tyinára is átragadt. Nyugodtabban nézett a csillagokra és az emberekre.

Mindennap jobban és jobban megszerette anyókát és Vologyát. Ráéhezett a családi életre, és bennük látta a családját; ráéhezett az otthonra, és az ő házukban látta az otthonát. Akármilyen kicsiny is ez a ház, szűk minden szoba, alacsony a mennyezet, mégis vannak előnyei: a tisztaság és a szilárdság.

Beköszöntött a tavasz. Vologya és Tyina vasárnaponként csónakázni jártak a folyóra. Buján virágzott a fagyal. Tyina és Vologya a zsenge füvön feküdtek. A pitypang — olyan aranysárga és bolyhos, akár a méh — a nap felé nyújtózott cső alakú, rugalmas szárán. A tejes nedv áttetszett, szinte átütött a zöld szárakon, amelyek világítottak, fehérlettek, és finom rózsaszínben játszottak a hajlatokon. Itt-ott már elvirítottak a virágok, és a testszínű, rózsás, érett szárakon apró, gömbölyű felhőcskék ültek, amelyeket mintha tréfából ajándékozott volna a földnek a magas ég. A zsenge fű áttetsző zöldjén keresztül szűrődött a napfény. Minden fűszál teljes erejéből nyújtózott az ég felé, élte a maga külön kis életét, játszott a hosszúkás fényfoltokkal, meg-megremegett, repesett a szellők alig észrevehető, de szüntelen fuvallatára. A fűszálak finom árnyéka eleven, változékony szövedékké fonódott össze. Pehely szállt a víztükör fölött.

Vologya talált egy földbe vájt lyukat, és hozzáfogott, hogy szétkaparja.

— Nem szabad — szólt rá Tyina, és keresetlen, egyszerű szavakkal beszélgetni kezdett úgy, ahogy csak önmagával és Vologyával tudott beszélni. — Néha magam is szeretnék ilyen lyukba bújni! Valamikor tágas lakásban laktam, de hány évig voltam benne egyedül! Aztán apa megjött, de én mindjárt ebbe a városba jöttem tanulni. Végül őt is ide helyezték. De nem engedték, hogy együtt éljünk! — Öntudatlan, hirtelen mozdulattal Vologya vállához érintette halántékát. Panaszosan csengett a hangja. — Szeretnék egy icipici kis zugot. De örökre... és szeretném, ha azok, akiket szeretek, örökké velem lennének...

— Hát akkor maradj nálunk örökre, Tyina. Csakis ezt akarjuk mind a ketten: anyóka is, én is. A házunk is épp

olyan „ici-pici", amilyet te szeretnél. Hallod, Tyina? Maradj nálunk „örökre"... Hisz én se bírom már így tovább... veled is vagyok, meg idegen is vagyok neked. Ez nem mehet így tovább.

Szemében tükröződött a nap. Erős, izmos válla már halványan lesült. Benne is, érzéseiben is minden olyan egyszerű és zsenge volt, akár a fű.

Az, akinek agyát elcsigázta az élet bonyolultsága, nem szeret bölcselkedni. Az utóbbi időben csak Vologyának tárta fel a lelkét teljesen, csak az ő társaságában pihent egész lénye. Előtte nem szégyellt szomorú és gyámoltalan lenni, néha meg olyan gondtalan és gondatlan lett, mint egy csitri; csak neki beszélt a legszörnyűbbről, legmélyebb titkairól, vele csevegett mindenről, ami épp a szájára jött; csak előtte sírt, és csak vele játszotta a mulatságos gyermekjátékokat: vele fogócskázott meg labdázott. A bizalom és a hála, a gyengédség és a pártfogás, a vidám sportbarátság és a közös tanulás — mind-mind összekapcsolta őket. Tyina nemcsak sokra becsülte Vologya szerelmét, hanem ő is gyengéd és állandó szeretetet érzett iránta. Nem mindenkinek a természetébe van beleoltva a meleg családi otthonnak, a szeretetnek az a követelő igénye, amely Tyinát jellemezte. De az élete úgy alakult, hogy nem voltak mellette sem szülők, sem testvérek, és a rázúdult katasztrófa után csak egyetlen odaadó, hűséges lélek állt mellé: Vologya. Őt is elveszítse? Vállaljon még egy veszteséget? Erre még gondolni sem tudott. És most, amikor Vologya megismételte: „Maradj nálunk »örökre«. Hisz én se bírom már így tovább" — Tyina felállt, és behunyta szemét. Egy fagyal törzsének dőlt. Milyen szavakat szoktak ilyenkor mondani a nők szerelmesüknek? Tyina is mondani akart valamit Vologyának, de nem talált megfelelő szavakat. Felnézett az égen úszó felhőkre, a feje fölött csüngő, fehér ágakra, és jó erősen megrázta a fát. Hulltak-hulltak a könnyű szirmok. Vologya megértette. Felállt és magához vonta Tyinát.

— Nos hát akkor, mindörökre...

Az egyetemen mindenki teljesen magától értetődőnek tartotta házasságuk hírét. Csak Nyina, a szobabizalmi rótta meg kíméletlenül Tyinát:

— Te nem szereted úgy, ahogy megérdemli. Te olyan vagy, mint a gyík: hideg vagy, így hát mindig a más tüzénél akarsz melegedni. Te magad senkit sem szeretsz, csak az fontos, hogy téged melengessenek, téged szeressenek!

Nyina az első évfolyamtól kezdve sülve-főve együtt volt Vologyával, aki „az ő Vologyája" volt, és ezt mindenki tudta, bár a jó barátságon kívül semmi egyéb nem kapcsolta össze őket. Ő ismertette össze Tyinát Vologyával, mert mindkettőjüknek jót akart. És lám, összeházasodtak; ezt nem várta volna.

Tyinát megdöbbentette Nyina igazságtalan kirohanása, de nem ért rá sokat töprengeni rajta. Most már volt családja „örökre", volt otthona „örökre", és azt akarta, hogy ebben a családban és ebben az otthonban minden a lehető legjobban legyen. Tanulnia kellett, a háztartást vezetnie, és ápolnia anyókát, aki már utolsó hónapjait élte. Régebben ahhoz, hogy kényelmes legyen az otthonuk, elég volt elmenni az üzletekbe, megvenni a függönyöket, abroszokat, csillárokat, hívni a padlófényezőt, megrendelni a virágot a virágüzletben. Most a maga két kezével kellett kimosnia, keményítenie és vasalnia az abroszokat, felsikálnia a padlót, ápolnia a virágokat a kiskertben.

Tyina és Vologya nemsokára eltemették anyókát.

— Most már te vagy nekem az egyetlen az egész világon — mondta Vologya.

Vologya is drága volt Tyina szívének, gondolkozás nélkül feláldozta volna érte az életét. Amikor Vologya szerelméről beszélt neki, örömmel hallgatta. De ő maga nem talált ilyen szavakat.

Úgy vélte, hogy a szerelemről mondott szép szavakra éppúgy szükség van az életben, akár a szép dalokra és a szép képekre. De az a férfiak dolga. Neki megvannak a maga női kötelességei: neki kell megteremtenie a nyugalmat, a kényelmet a házban, és mindent el kell követnie, hogy megnyilatkozzanak mindazok a jó tulajdonságok, amelyek férjében lakoznak. Vologya az ő segítségével kitűnő tanuló lett. Felébredtek a benne szunnyadó képességek, és a diplomaterve nagyszerűen sikerült. Egy tudományos kutatóintézetben ajánlottak neki állást.

Nem volt ugyan sem hajlama a tudományos munkára, sem becsvágya, de volt felesége, akit szeretett, és nem akart elveszíteni. Jól tudta: ahhoz, hogy Tyina ne szárnyalja túl, neki is gyorsan kell haladnia; ahhoz, hogy Tyina tiszteljebecsülje őt, tisztelnie-becsülnie kell a munkáját is. A természetéből fakadó vidám nyíltsággal meg is mondta neki:

— Nem az a fontos, hogy én docens leszek. Nekem az a fontos, hogy te docens felesége leszel.

És Tyina nekilátott, hogy segítsen Vologyának az értekezés elkészítésében, s ugyanazzal a lankadatlan buzgalommal segített, amellyel minden mást csinált, amibe csak belefogott. Féltve vigyázott Vologya idejére és erejére. Bűnnek tartotta volna, hogy akár csak tíz percet is késsen a reggelivel. Megvitatta Vologyával a terveit, a kísérletek eredményeit, segített neki a rajzok elkészítésében. Férje mindezt önzetlen odaadással hálálta meg.

Tyina nem tévedett férjével kapcsolatban, és világosan látta ennek az odaadó léleknek minden erényét és hibáját.

Edzője azt mondta Vologyáról:

— Pompás képességei vannak. Csak az akaraterő hiányzik belőle, hogy az ország legjobb atlétái közé jusson.

És Tyina magában csakis egyetérthetett ezzel a véleménnyel.

Ahhoz, hogy Vologya kitűnően megvédje diplomatervét és sikeresen dolgozhasson az értekezésén, olyan pótmotorra volt szüksége, mint a szerelem felesége iránt. De ezen a motoron kívül még arra is szükség volt, hogy Tyina ne üljön ölbetett kézzel, hanem időről időre megnoszogassa túlságosan is kedélyes férjét. Ha ő eltűnne a föld színéről, Vologyát mindjárt nem érdekelné tobbé sem a diplomája, sem az értekezése.

— Jaj, hogy' ismerlek én már! — mondta Tyina Vologyának. — Sőt nemcsak téged ismerlek, hanem minden ük-szépdédapádat is. Elmondjam neked, milyenek voltak az ükszép-déd... Hogy' is rokonaim ők nekem?... Az én ükszép-dédapósaim?

— Milyenek voltak? — érdeklődött Vologya.

— Falun éltek a jaroszlavli kormányzóságban. Anyóka mondta. Ott nagyon hosszú a tél, a nyár meg nagyon rö-

vid. Igen egészséges, jó és igénytelen emberek voltak. Csak meglegyen a betévő falat meg az ágy, egyéb nem kell! Télen az ágyon hevertek-heverésztek. De aztán jött a nyár! Akár tetszik, akár nem, dolgozni kell, különben nem lesz se kenyér, se ágy!... Akkor aztán nekifogtak gürcölni! Megkezdődött a „Bugrov-féle hajrá". Földet forgattak, hegyeket mozgattak meg! Így tartott ez őszig. De aztán az első adandó alkalommal, hopp, fel az ágyra! És így volt ez csaknem kétezer éven át, egészen Krisztus születése óta! Hát ilyen ük-szép-dédapósaim voltak nekem!

— Neked nem kellenek ezek a „dédapósok"? — kérdezte izgatottan Vologya.

Tyina halk nevetéssel válaszolt:

— Ha hozzád mentem feleségül, akkor mindörökre elfogadtalak valamennyi szép-dédapáddal együtt! És nem is az a leglényegesebb, ami időnként az ágyra vonta őket.

— Hát mi a leglényegesebb?

— Nem mondom meg. Mert még elbízod magad.

Tyina tudta, hogy ha valaha golyó repülne feléje, Vologya habozás nélkül testével fedezné őt. És még többet is tudott: az ilyenek, mint Vologya — ezer esztendős ükapáikkal együtt — habozás nélkül a lőrés elé vetették magukat a háborúban, ha azt követelte a haza védelme.

És mivel tudta mindezt, bátran és türelmesen elviselte Vologya hibáit. Vologya az ő választottja, ő meg Tyina Karamis; azok közé tartozik, akikről egyszer félig tréfásan, félig komolyan azt mondta az apja: „Karamisok sarja vagyunk, kik a sírig hűn szeretnek!"

SZEMTŐL SZEMBE

Valgan dolgozószobájában lágy fényt árasztottak a fénycsövek. Az ablakfüggönyöket összehúzták. A barna bársony háttérből kiemelkedtek a kaktusz húsos, csipkés levelei, és már-már lehullva parázslott tűzpiros virága. Egy-egy szirma ott hamvadozott a szőnyegen.

— Szemre olyan torz, és lám, hogy' virágzik, hogy' virágzik... — Valgan rátette tenyerét arra a mappára, amelyben Bahirjov tervei voltak, és újra felvette a beszélgetés fonalát: — Derekasan dolgoztál...

Az imént hagyta jóvá a gyár távlati tervét, Bahirjov kitartó munkájának gyümölcsét, és most feszült kíváncsisággal nézett a főmérnökre.

Az esti órák félig-meddig a pihenés órái voltak Valgan számára. Kabát és nyakkendő nélkül, kigombolt ingben, szelíd, vidám kifejezéssel — amely olyan jól illett erélyes és kemény vonású arcához — puha léptekkel járkált az asztaltól az ablakokig és vissza. A május elseji ünnepekre zöld növényekkel akarják feldíszíteni a műhelyeket. A növények mintadarabjai ott álltak a kis asztalokon az alkatrészek mintadarabjaival vegyest. A jól befűtött dolgozószoba különös üvegházhoz hasonlított, ahol a furcsa növények furcsa fémalvadékokkal váltakoznak.

Bahirjov izgatott volt, és valami ismeretlen, nyugtalan boldogság töltötte el. A rá jellemző aprólékossággal, tüzetességgel hatolt bele a termelésbe, napról napra gyűjtötte az ismereteket, éjszakánként meghányta-vetette magában azt, amit összegyűjtött, próbálta kitapogatni a termelés gyenge és erős láncszemeit, rendszerezni a szükséges intézkedéseket. Kín-keservesen született meg a termelés átszervezésének

terve. Még meg sem született, máris két tervre szakadt szét: maximális tervre, amelyhez póthitel kellett volna, és minimális tervre, amelyet a rendelkezésre álló összegekből is meg lehetne valósítani.

Az adatok zűrzavarából és az okmányok halmazából kikristályosodott a tennivalók szabatos és következetes láncolata. A nagynehezen megszerzett világosság megkedveltette vele a gyárat. Még rossz volt a gyár, de már sajátjának érezte, és alig várta, hogy átszervezhesse.

Szégyenlősen, elfogódva adta át munkáját Valgannak, mint egy kisfiú, aki illetékes fórum elé terjeszti első verseit. Egy órával ezelőtt zavartan lépett be ebbe a szobába, de Valgan őszinte dicsérete és az a szokatlan, feszült érdeklődés, amely fel-felvillant a tekintetében, bátorságot öntött Bahirjovba.

— Alapos munka, alapos! — folytatta Valgan. — Be kell vallanom, ha nem a tulajdon szememmel látnám, nem hinném el, hogy mindezt egy ember egy hónap alatt gürcölte össze. Nyugodt lélekkel aláírhatná a nevét tucatnyi szakember, egy egész intézet... Szó, ami szó, tartalmas, magvas munka... — Megkerülte Bahirjovot, vidám szemével olyan kíváncsian és félénken pillantgatott rá, ahogy a cirkuszi vasgyúrókra, elefántokra és szakállas nőkre néznek. Bahirjov összehúzta magát, amikor magán érezte ezt a pillantást, verejtékezve, némán élvezte a dicséretet, és már előre örült annak, hogy új korszak köszönt be életébe — a gyár átszervezésének korszaka: „Most kezdődik az igazi... most majd mi ketten nekilátunk..."

— Egyetértek veled — folytatta Bahirjov tervezetét lapozgatva Valgan —, át kell szervezni a szűk keresztmetszeteket: az öntödét és a motorműhelyt: ez a minimum. Át kell szervezni az egész termelést: ez a maximum. Automatizálás, kokilla, precíziós öntés! Specializált gyáraknak kell átadni a csavar, a persely és egyéb vacakok készítését, a felszabaduló kapacitás terhére meg növelni kell a fő alkatrészek tömeggyártását. Úgy olvastam, mint egy regényt. Mindez természetesen idő kérdése.

— Már sok mindennek régen eljött az ideje. Például annak, hogy leváltsák az öntöde és a motorműhely vezetősé-

gét. Vagy annak, hogy rendbe hozzuk a hüvelyek, a tengelyek és a betétek gyártási eljárását.

— Lehetséges... Ezt még meg kell gondolni — felelte Valgan, könnyed kézmozdulattal becsukta a mappát, megint megkerülte Bahirjovot; a főmérnök lomha alakja és a fejebúbján ágaskodó csimbók meg a szúrós, húsos, szeszélyes levelű kaktusz között valami hasonlóságot fedezett fel, és önkéntelenül elmosolyodott.

Fiatal korában Valgan szemtanúja volt egy tehetség váratlan felfedezésének. A futballozó gyerekek a nevetség kedvéért egy keskeny vállú, szemüveges tizedik osztályost állítottak be a kapuba. Az újsütetű kapus egymás után kapta el a leglehetetlenebb labdákat, és ugyancsak meghökkentette az egész csapatot. Az a fiú ugyanolyan boldog volt, mint most Bahirjov, és ugyanúgy nem volt tisztában tehetségének erejével.

Kedve támadt, hogy valami örömet szerezzen Bahirjovnak. Megérintette a kaktusz szúrós leveleit.

— Igazán szép, nem győzök betelni vele! Az a legérdekesebb, hogy csak egy csúnya, szúrós, zöld hús, és lám, milyen tűz, milyen energia van benne! Átvitetem a szobádba — ajánlotta Bahirjovnak.

Bahirjov elmosolyodott. Őneki sohasem ötlött volna az agyába, hogy virágot küldjön munkatársainak. Még a feleségének sem vitt soha egy szál virágot sem.

— Hát jó... küldd át...

„Persze, olyan, mint egy vízbe merült tuskó — gondolta Valgan, és megszokott gyors mozdulatával megsimította állát —, de jó fajta fa tuskója. Talán éppen ez az, amit kerestem! Csak a megfelelő irányba kell fordítani ezt a tuskót, és semmilyen ár se mossa el!" Ő ugyanis azt hitte, hogy ez a rendkívüli erő nem a megfelelő irányban hat.

Tudta, hogy az új traktortípusra való áttérés, és a gyártási tervnek ezzel egyidejű növelése sokba került a gyárnak. A végsőkig feszített ütemben folyt a termelés. Mindenféle átszervezés az ünnepi május elseji gyártási terv meghiúsulásával fenyegetett volna. A Sztálin-díj bizottságban előzetesen már úgy döntöttek, hogy az új traktortípus bevezetéséért kitüntetik a gyár dolgozóit, de a gyárnak igen erős

vetélytársa és igen erős ellenfelei voltak, akik óvást emeltek az előzetes döntés ellen, és felülvizsgálását követelték.

„Ha meghiúsítjuk a május előtti gyártási tervet, akkor miféle »bevezetésről« lehet itt szó? Akkor befellegzett a május elseji jelentésnek, sőt odavész a gyár tekintélye és a Sztálin-díj is. Most nem időszerű az átszervezés. Ha nem készülünk fel rá idejében, és nem tervezzük be jó előre a szükséges beruházási alapot, úgy a csávába kerülünk, hogy egy évig se kecmergünk ki belőle". Visszaadta a mappát Bahirjovnak, és azt mondta:

— Összegezzük: nem fecsérelted hiába az időt, tájékozódtál a termelésben. Itt az ideje, hogy most már bekapcsolódj a gyakorlati munkába.

— Én is azt akarom — mondta felélénkülve Bahirjov.

A szívéhez nőtt gyárban sajátos munkamódszere miatt tréfásan „torpedónak" nevezték. Ráérősen, gondosan szabályozta be az irányzékot, választotta ki a legfontosabb termelési gócot. De ha egyszer beirányozta magát, teljes erővel, teljes sebességgel száguldott a cél felé, nem nézett és nem kalandozott el sem jobbra, sem balra, nem félt a kockázattól, és nem kímélte magát.

— Ebben a tervben — kezdte az izgalomtól kissé rekedt hangon — írok az öntöde újjászervezéséről. Ezen akarom kezdeni... minél hamarább.

— Majd kérünk pénzt a minisztériumtól.

— Egyelőre legalább azokat az összegeket adjuk át az öntödének, amelyeket a szerelő-, az automata- és az alvázműhely számára irányoztunk elő. Ezt írom itt.

— A pénz: politika! Nem kopaszthatunk meg minden műhelyt egy-két másik kedvéért... A terveidről még nemegyszer, részletesebben fogunk beszélni. Adj időt, hadd gondolkozzam rajta. Egyelőre pedig térjünk a tárgyra. — Valgan mind szavaival, mind hanghordozásával határozottan értésére adta Bahirjovnak, hogy az egész eddigi beszélgetést érdekesnek, de lényegtelennek tartja, és hogy csak most kezdődik az igazi, hivatalos tárgyalás. Leült az igazgatói székbe, és mindeddig barátságos arca hivatalos és parancsoló kifejezést öltött a változásnak azzal a meglepő hirtelenségével, amely mindig bámulatba ejtette Bahirjovot. —

A gyárat már harmadnapja lázban tartja a lendkerék tengely. A lendkerék tengely ugyancsak kilendíti a gyártási tervet. Hány lendkerék tengelyt szállítottak le nyolc óráig?

Bahirjov felemelte tekintetét.

— Nem tudom.

— Kérlek, sürgősen tudakold meg, és jelentsd nekem. Május elsejéig vedd a kezedbe és ellenőrizd a gyártási tervet, különösen pedig a lendkerék tengely dolgát.

Valgan azt várta, hogy Bahirjov feláll, és máris indul, hogy teljesítse megbízatását, de Bahirjov mozdulatlanul ült tovább. Valgan összevonta szemöldökét.

— Told meg már azt a lendkerék tengelyt, és egy óra múlva tégy jelentést.

— Szemjon Petrovics — hallotta Valgan „az új" monoton, dörmögő hangját. — Én nem vagyok tolatómozdony, és nem vagyok diszpécser. Ez nem az én funkcióm.

Látszott rajta, hogy egy csepp kedve sincs teljesíteni az igazgató sürgős utasítását. Ez szokatlan volt Valgannak, meghökkentette és felkeltette érdeklődését.

— No lám csak! Hát miért vagy te itt, és mi a te funkciód?

— A gyár főmérnökének a funkciója az, hogy lássa a termelés távlatait, és e távlatok felé vezesse a gyárat.

A tuskó nem akart a kijelölt irányba fordulni. Úgy látszik, ennek a tuskónak megvannak a maga tervei és törekvései. „Az új" csökönyösségében volt valami, ami bosszantotta is, mulattatta is Valgant. Egy pillanatig habozott, melyik az előnyösebb a két irány közül, aztán az utóbbit választotta, és fejét hátra vetve hahotára fakadt.

— Nem akarok diszpécsert csinálni belőled, és nem török a távlataid ellen! — Abbahagyta a nevetést, és enyhén gúnyos mosollyal folytatta: — Mindnyájan álmodozunk, barátom! Lenin is álmodozott, és nekünk is a lelkünkre kötötte, hogy álmodozzunk! Lám, én is hajnalig elálmodoztam a terveiden. De hajnalban megszólalt a telefon. Megállt a futószalag! Így van ez. Ha jön az éjszaka, megint álmodozunk! De napközben... Hisz fizetést kapunk, kedves barátom! Dolgoznunk kell. Teljesítenünk kell a gyártási tervet. Traktorokat kell adnunk. — Odament Bahirjovhoz, és a vál-

lára tette meleg tenyerét. — Én bizisten belefáradtam már egymagam. A tájékozódás időszakából becsülettel kerültél ki. Ideje már amúgy istenigazában bekapcsolódnod a munkába. Különben felőröl!... Segíts!

Bahirjovtól idegen volt a gondolkodásnak az a hajlékonysága, mellyel Valgan változtatni tudott egy-egy helyzeten, és ez mindig az irigységhez hasonló érzést keltett benne.

A Bahirjovnak küldött kaktusz már elhullatta egy tűzpiros virágát, és már duzzadozott a másik, még kemény bimbó, de Bahirjov tervei még mindig a fiókban hevertek. „Legalább a betétnek, ennek a csekélységnek a dolgában sikerült volna valami előrehaladást elérni."

A termelés megszokott, de Bahirjovnak gyűlöletes hullámzása őt magát is elsodorta. Két ellentétes, feszült életet — egy külső és egy belső életet — élt. Az az élete, amelyet mindenki látott, abból állt, hogy nem mindig meggondoltan és tapintatosan döntötte el a soron levő, sürgős kérdéseket. A mindenki elől elrejtett, belső élete pedig abból állt, hogy szüntelenül érezte: nem lehet így dolgozni tovább, és buzgón tökéletesítgette dédelgetett terveit. Rendkívüli napokat élt át. Úgy tetszett, hogy az elmúlt évek csak az előtte álló feladatokra való felkészülés és erőgyűjtés évei voltak. Most elérkezett a felgyülemlett erő latbavetésének időszaka. Minden úton-módon igyekezett időt szakítani számításaihoz, és fájó düh feszegette, ha elvonták munkájától. Tele volt nagy elgondolásokkal, magabiztossággal, és megfeledkezett arról, hogy az emberek nem ismerik sem ezeket az elgondolásokat, sem ezt a magabiztosságot.

Egyre gyakrabban kapott össze az emberekkel, de nem tulajdonított neki semmilyen jelentőséget. „Ahol fát vágnak, ott repül a szilánk" — hajtogatta. Ő nagy fába vágta fejszéjét, és a szilánkok már az első csapásokra csak úgy repültek szanaszét. A Valgan vagy Roszlavlev vágásúak — baklövései ellenére is — meglátták benne a nagy kaliberű embert, és érdeklődéssel figyelték. A kisebbek a maguk mércéjével mértek, és alacsonyságuk miatt nem láthatták azt a „nagy fát", amelybe Bahirjov belevágta fejszéjét, a

„szilánkok" meg aránytalanul nagynak tűntek fel szemükben. Az ilyenek ostoba és fennhéjázó embernek tartották Bahirjovot.

Ebbe a két szélsőséges kategóriába kevesen tartoztak. A gyáriak nagyrésze meg, mivel nem ismerte Bahirjovot, csak hallomás alapján ítélhetett. De Roszlavlev, Valgan meg a hozzájuk hasonlók nem pletykázgattak, hanem végezték a maguk dolgát. A Bahirjovot befeketítő, elburjánzó mendemondákat a második kategóriába tartozók terjesztették. A főmérnöknek nemigen volt kedve magyarázgatni vagy cáfolgatni bármit is, és ez aztán tápot adott a szóbeszédnek, és azok, akik nem ismerték közvetlenül, önkéntelenül a pletyka hatása alá kerültek.

Bahirjovot ez mind nem nyugtalanította. Amikor Csubaszov azt mondta neki: „Tapintatosabban és óvatosabban bánj az emberekkel..." — Bahirjov azt felelte: „Az óvatosság a te reszortodba tartozik..."

A pártszervező lágy hangja és tartózkodó mozdulatai visszatetszést keltettek Bahirjovban. A pártszervezőnek — Bahirjov szerint — mindenekelőtt merésznek kell lennie, Csubaszov legfőbb jellemvonása pedig az óvatosság volt.

Csubaszov jól emlékszik arra az időre, amikor még a gézengúz, „a kócos Kolka" volt, egyike azoknak a kamaszoknak, akik bemásznak a mások kertjébe, kifigurázzák tanítóikat, az órákon belemélyednek Main-Ried olvasásába. Ma már maga sem tudná elmondani, hogyan alakult át a jelleme. Csak arra emlékszik, hogy egyszer egy iskolai estély után apja — a híres acélöntő — azt mondta neki:

— Ej-ej, te... apja fia! Elnéztem az iskolatársaidat. Mindegyik maga-magában is ér valamit. Az egyik kitűnő tanuló, a másik dekorációt fest, a harmadik jól zongorázik. Te vagy az egyetlen, akit csak az apjáról ismernek: „A Csubaszov fia", és megint csak „a Csubaszov fia"! De hát mi vagy te önmagadban?

Aztán „a Csubaszov fiát" őrsvezetővé választotta egy pionírőrs. Csubaszov itt új módon használta fel mászó, futó, utánzó tudományát: sport-foglalkozásokat tartott, és rövid

színdarabokat rendezett. A pionír-fiúk csapatostul követték mindenüvé. És Csubaszov többé nem engedhette meg magának, hogy bemásszék a mások almáskertjébe, és hogy kettesre feleljen fizikából.

Ezek az eredményei eleinte megmaradtak a pionírgyűlések és a tábor keretei között. Otthon ugyanúgy görnyedten ült, gyűrött ingben járt, és éppen csak rádobta a takarót az ágyra, mint azelőtt. Az iskolában különféle díszítő jelzőket aggattak rá — „az igazságos Kolja", „a pedáns Kolja", „az intelligens Kolja".

Apja meg volt elégedve. Örült, hogy neki, a kissé műveletlen és faragatlan munkásnak ilyen kitűnő tanuló, könyvmoly fia van, akit kedvelnek tanítói. Bevezette vendégeit a fia szobájába, és látszatra csak úgy mellékesen, de titkos büszkeséggel mondogatta:

— A Kolka könyvtára... Több mint ezer kötet. Németül is olvas... — A német könyvekkel teli polcra mutatott.

De Kolja nagy meglepetésére osztálytársainak egy része valahogy lenézően bánt vele.

A „pedáns Kolja" jelzőt a „Kétszerkettőnégy" gúnynév váltotta fel.

Egyszer, amikor összeadott pénzből vacsorát akartak rendezni, szántszándékkal jó hangosan azt mondták:

— „Kétszerkettőnégyet" ne hívjuk meg. Menjen a fenébe!

Nem sokan voltak az ilyenek, de azt akarta, hogy egyáltalán ne legyenek. Ezeket is rá kell kényszerítenie, hogy tiszteljék őt. Azt már tudta, hogy az a „pedantéria", amely miatt kigúnyolták, eszének és akaratának komoly megfeszítésébe került.

Apja, mint mindig, most is kurtán csak annyit mondott:

— Te mindig az elveket meg az öntudatot emlegeted. Néha a pofájukba is kell vágni!

Így jelent meg a klub ökölvívó szakosztályában ez a fiatalember, aki olyan vékony, törékeny és szép volt, mint egy kislány. Állhatatosan gyakorolta a jobbhorgokat, balhorgokat, felütéseket, egyeneseket, állhatatosan járt az edzőmérkőzésekre, és állt ki a szorítóba sokkal erősebb ellenfelekkel. Tudta, hogy gyenge. Tudta, hogy a szakosztálynak bár-

melyik tagja megveri, mégis élt benne az a szilárd meggyőződés, hogy majd ő is ki tudja vívni a győzelmet.

Azt gondolta:

„Az embernek a csontjain és izmain kívül van még rettenthetetlen bátorsága, akarateereje és értelme is."

Ugyanazokkal a „pedáns" tulajdonságokkal harcolt, amelyeket megpróbáltak kigúnyolni. Nagy nehezen elérte, hogy benevezték az első versenyre. Ellenfele sokkal erősebb volt, de a kezdőknél szokásos, elkerülhetetlen félelem is erősebben szállta meg.

Csubaszov úgy lépett a szorítóba, ahogy műtétre megy az ember: „A fájdalom elkerülhetetlen, így hát nem is kell rágondolni".

Sós ízt érzett a szájában, émelygett a gyomra, zúgott a feje, és csak arra gondolt: sikerül-e felállnia akárha az utolsó pillanatban is. Szinte kúszva vergődött el a szorító közepéig, ám mégiscsak talpra állt, és mihelyt felállt, makacsul, de vakon, eszeveszetten, reménytelenül támadni próbált. Azokat a jó tulajdonságokat, amelyekben bízott — a rettenthetetlen bátorságot, az akaraterőt, az értelmet — kiverte belőle ellenfelének ökle. Megverve támolygott le a szorítóból. De az a szívósság, amellyel küzdött, meglepte a szakértőket. Hosszú hónapokon át kitartóan harcolt azért, hogy részt vehessen minden ifjúsági versenyen, és mindig vereséget szenvedett. Ám azok a mérkőzések, amelyeken részt vett, különösen hevesek és vadak voltak. A lányos arcú, vékony dongájú legényke dühös támadásai bosszantották ellenfeleit. Edzője azt mondta, hogy ezek a mérkőzések egy szempontból érdekesek — példamutató a legyőzött fél kitartása.

Csubaszov pedig megtanult valamit — megtanulta, hogy ne veszítse el a fejét, tudjon világosan gondolkozni abban a pillanatban is, amikor az ellenfél ütésétől elsötétül előtte a világ, és a föld kicsúszik a lába alól.

„Minden ökölvívó, még a legerősebb is bakot lő néha, elszámítja magát, és rosszul taktikázik. Ha nem tudok felülkerekedni izomerővel, győznöm kell a taktikám, a helyes számításom erejével."

Buzgón hozzálátott, hogy kidolgozza a balkezes ütéseket.

A városi versenyre csak azért nevezték be, mert az edző az ő révén akart bemutatni néhány védelmi fogást, és azt, hogyan kell helytállni az erősebb ellenféllel szemben.

Csubaszov ott áll a szorítóban. Már „bemutatták" a tervbevett fogásokat, már érzi szájában a sós ízt, már-már letelik a mérkőzés. Az ellenfél nyugodt és megfontolt. Játszva verekszik. Csubaszov a kötélhez szorul. Ellenfelének szemén és arcán látja, hogy az utolsó ütésre készül. Neki, Csubaszovnak, csak egy, utolsó lehetősége van. Hirtelen jobbra rántja törzsét. A kesztyű már egészen az arcánál van. Ebben a pillanatban balra lép. Pontosan kiszámítja a másodperc töredékeit is. Ellenfele elveszti egyensúlyát, és a kötélnek dől. Felcsattan a taps, de Csubaszov nem érti, hogy ez neki szól. Ellenfele egészen megdöbbenve feláll. Meddig tart ez a megrökönyödés? Egy másodpercet sem szabad vesztenie! Csubaszov egy mozdulatot tesz a jobb kezével. Ellenfele védekezik, vállát veti előre. „Gyorsan a ballal!" És mielőtt még ezt gondolta volna, bal keze már egyik ütést a másik után mérte ellenfelére. Bal egyenes, bal lengő, megint egy egyenes, alulról felfelé — mindez egy pillanat alatt. Csubaszov balja gyenge, ütéseiben nincs elég erő a kiütéshez, de villámgyorsan csépeli ellenfelét, nem engedi magához térni, meghosszabbítja és fokozza zavarát, arra kényszeríti, hogy védtelenül hagyja fejét. Csubaszov jobb ökle előtt szabad az út az ütéshez. Egyet lép előre, egész testével megfordul, és máris ott a jobb egyenes az ellenfél arcán. Izmainak minden ereje egy központba: az öklébe sűrűsödik. Ha most mellé üt, teljes lendületből a földre zuhan. De az ütés villámgyors és pontos, az ellenfél elvesztette fejét — már nincs ideje félre hajolni vagy oldalt lépni.

Kiütés!

És Csubaszov ott áll a földre döntött „erősebb" fölött. Az első kiütés!

Már rég elfelejtette azokat, akiknek gúnyolódása a szorítóba kényszerítette. Megszerette az ökölvívást, megszerette a küzdelem hideg dühét. A szorítóban egy második „én"-re tett szert, de a mindennapi életben ugyanaz a kitartó, szelíd, tűnődő fiatalember, ugyanaz a „pedáns Kolja", „igazságos Kolja" maradt, aki volt. A kerületi komszomol bi-

zottság vezetőségi tagja lett, néhány év múlva pedig a kerületi pártbizottság titkárává választották. Akármit mondott, mindig tudta, hogy az ő szavának a párt szavának kell lennie.

A traktorgyárban különösen nehéz volt a helyzete, és különösen óvatosnak kellett lennie, mert nem volt műszaki képzettsége.

Beiratkozott a gyárban létesített gépgyártási főiskola esti tagozatának első évfolyamára, és Valgan tréfásan „első éves pártszervezőnek" nevezte.

Amikor elolvasta Bahirjov terveit, többször is megpróbált beszélni vele, de Bahirjov csak a harmadik hívásra kereste fel.

Csubaszov dolgozószobája tágas volt és egyszerű. Két, T alakban felállított asztal, egy sor szék a fal mentén. A szoba díszei csupán az óriási, függönytelen ablakok voltak, amelyeken bekandikált az ég vidám kékje. Napfényben tündöklő, ferde jégcsapok függtek az ablakok előtt. Olyan erős volt a szél, hogy félre fújta a cseppeket, és a jégcsapok mintegy vezényszóra, egy irányba ferdültek.

Amikor Bahirjov meglátta a pártszervező szép, lányos pillák árnyékolta, figyelmes, sötétszürke szemét, azt mondta magában: „A személyes varázs két foglalkozás számára kötelező — a filmszínésznők meg a pártmunkások számára."

Nehézkesen leült egy székre, és nagyon örült annak, hogy az ő számára korántsem kötelező a személyes varázs.

— Nagy munkát végzett, Dmitrij Alekszejevics! — mondta Csubaszov. — Csak az lep meg, hogy ön ezt amolyan ünnepi meglepetésnek szánta. Miért? Hisz van a gyárban pártszervezet. Bejöhetett volna, hogy megbeszéljük a dolgot...

— Akkor még nem gondoltam át teljesen a terveket.

— Azt hitte, hogy egymaga jobban át tudja gondolni?

„Úgy beszél, ahogy hivatalból beszélnie kell" — gondolta Bahirjov, és ugyanolyan kelletlenül felelt, mint az előbb.

— Először nekem magamnak kell eligazodnom abban, ami engem érdekel.

Csubaszov elmosolyodott.

— Miért gondolja, hogy ez csak önt érdekli? Engem például nagyon érdekel az ön minimum- és maximum-terve.

A főmérnök nehéz szemhéja egy kissé felhúzódott.

— Mi érdekli benne?

— Főként az: kikkel akarja megvalósítani ezeket a terveit és elgondolásait.

— Hát talán... azokkal, akik egyetértenek velem...

— Ez lenne a minimum — mondta ismét mosolyogva Csubaszov. — De maximumként talán megfelelne önnek a gyár kollektívája.

Bahirjov láthatóan unatkozott.

Csubaszov a főmérnök leeresztett szemhéjára pillantott és felnevetett, szélesre húzott szájából kilátszott hosszú fogsora; fogai fémből voltak az egyik oldalon, aprók a másikon, akár a lányoké.

— Bocsásson meg, Dmitrij Alekszejevics. Én nem vagyok mérnök. Nekem humán képzettségem van. Különféle irodalmi asszociációk kószálnak a fejemben. Tudja, ki jutott eszembe, ahogy most önre néztem? Pecsorin![1]

— Miért éppen Pecsorin? — kérdezte meghökkenve Bahirjov.

— Egyedül van az emberek között. Pecsorin, új változatban. — Csubaszov jóindulatú, de leplezetlen gúnnyal megint felnevetett.

Ez a nevetés sértette Bahirjovot, de legalább kizökkentette unott hangulatából.

Csubaszov elkomolyodott.

— Azért mondom ezt, mert ön saját maga árt tulajdon terveinek.

— Mivel? Hogyan?

— Eltaszítja magától azokat, akikre támaszkodnia kellene.

— Például?

— Például azt írja, hogy le kell váltani a motorműhely és az öntöde vezetőségét. Beszéltem Roszlavlevval és Szagurovval. Hallani sem akarnak róla. Tudja miért? Nem

[1] M. J. Lermontov (1814—1841): Korunk hőse című regényének fő alakja. Az erős egyéniségű, tehetséges Pecsorin korának társadalmi viszonyai között nem tud érvényesülni, kiábrándul mindenből, eltékozolja energiáját, és tétlenségben senyved.

mernek új, nehéz dologba kezdeni önnel. Panaszkodnak önre a régi munkásaink is.

Bahirjovnak nem tetszett, hogy kezd elsekélyesedni ez a jelentősnek ígérkező beszélgetés, és már egyes emberekre és mendemondákra korlátozódik.

Unatkozott és azt gondolta: „Olyan apró a foga, mint egy kislányé... lám, milyen ferdék azok a jégcsapok... ej, ez a vénasszonyos locsogás... ki mire panaszkodik..."

— Itt ír például az öntöde újjászervezéséről — folytatta Csubaszov. — Pedig nekünk már van egy érdekes tervünk az újjászervezésre. Tudja, ki a szerzője? — Bahirjov kérdően felvonta szemöldökét. — Vaszilij Vasziljevics! Ő meg beadta a nyugdíj-kérvényét. Nem akar önnel dolgozni. Az öreg már rég nyugdíjba mehetett volna, mégis dolgozik, tulajdonképpen mindenki helyett: a művezetők, a mérnök, a munkások, sőt... a műhelyfőnök helyett is. Nem az ő hibája, hanem a mienk, hogy sehogy se megy a munka. Ön pedig bűnbaknak tette meg.

— Nekem megvannak a magam elképzelései.

Bahirjov elmondta Csubaszovnak az éjszakai lopás történetét.

— Nem tudom bebizonyítani, hogy ő volt. Éppen ezért nem tartottam lehetségesnek, hogy ezt hivatalosan bejelentsem. De én magam tudom, hogy így van, és kötelességem ezt elmondani önnek.

Csubaszov egyre mélyebben lehajtotta fejét, és mind jobban elkomorodott.

— Vaszilij Vasziljevics bizonyára azért volt ott, hogy feltartóztassa a tolvajokat. És hátha mégsem ő volt az?

— Várjuk meg a vizsgálat eredményét.

— Én nem várok meg semmiféle vizsgálatot. Én csak egyet tehetek: ide hívatom. Előtte mondja el mindazt, amit látott.

— Hát hívassa — mondta Bahirjov. — Ámbár nem tudom, érdemes-e?

Csubaszov nem felelt. Telefonált Vaszilij Vasziljevicsnek.

Az öreg zavartan topogott a küszöbön, amikor megpillantotta Bahirjovot, de mindjárt összeszedte magát.

— Azt hiszem, itt valami félreértésről van szó — mondta

Csubaszov. — Dmitrij Alekszejevics látta egy éjjel, hogy a kerítésen át megraknak egy teherautót. Úgy rémlett neki, mintha a közelben a te arcod tűnt volna fel. Csakugyan te voltál?

Vaszilij Vasziljevics krákogott egyet, aztán hüvelyk- és mutatóujjával gondosan szétsimogatta bajuszát.

„Nem esik zavarba, és nem háborodik fel — gondolta Bahirjov. — De nyilvánvalóan restelkedik."

— Mi tagadás?! — szólt szomorúan Vaszilij Vasziljevics. — Hát igen, hogy úgy mondjam, csakugyan én voltam.

— És miféle autó volt az?

— Az autó, hogy is mondjam... illegális volt... hogy is mondjam... illegális anyagot szállított.

— Azt akarod mondani: lopott anyagot? — faggatta Csubaszov.

— Hát lopottat, ha már törvényesen a nevén kell nevezni — hagyta rá még szomorúbban Vaszilij Vasziljevics.

Csubaszov annyira meghökkent, hogy torkára akadt a cigarettafüst, és köhögni kezdett.

— De hát mit kerestél te ott, Vaszilij Vasziljevics? El akartad csípni őket vagy mi? Lefülelted őket?

— Már hogy füleltem volna? Hiszen, hogy úgy mondjam... én rakodtam.

— Hova rakodtál?! Miért?

— Tulajdonképpen nem én rakodtam... hanem segítettem felrakni az anyagot.

— Ne bolondíts itt engem összevissza, kérve kérlek! Beszélj értelmesen.

— Hát szóval, ide jönnek a fiúk arról a gépállomásról, amelyet mi patronálunk. Pavel Petrusecskin, a párttitkár... innen, a mi gyárunkból került oda. Nincs mivel megjavítani a traktorokat, mondják. Elszegényedett a kerület... Elszegényedett a gépállomás... Nem hittem volna el, ha nem láttam volna a tulajdon szememmel. De láttam, mert jártam ott! Mentünk Szemjon Petrovicshoz. Azt mondja: „Szívesörömest, de az igazgatónak nincs joga ahhoz, hogy más vállalatnak bármit is kiutaljon. Nem vállalhatom a felelősséget." Persze, azért behívatja a főkönyvelőt. Az is azt hajtogatja: „Nincs jogom, nem vállalom a felelősséget, a fő-

igazgatóság útján kellene...” De hát a főigazgatóság útján még a párnákat se sikerült megkapni!

— Miféle párnákat? — kérdezte meglepetten Csubaszov.

— Azokat az átkozottakat, az építési iroda párnáit! — Vaszilij Vasziljevics elvörösödött, látszott rajta, hogy ez a párna história nagyon a begyében van. — Az építési iroda párnákat szállított oda a kerületbe, a fakitermelők munkásszállása számára. A fakitermelőknek már rég házakat építettek. A munkásszállást megszüntették. A párnák meg már két éve csak hevernek ott! A gépállomás most szállást épített a traktorosoknak. A takarókat, a matracokat már megvették, de párna nincs az egész kerületben! Emitt meg ott rohad száz párna. Azt kérte a gépállomás: „Adjátok el! Megvesszük!” Azt mondja az építési iroda: „Szívesen eladnánk, de tiltja a törvény! Írjatok a kerületnek!” A kerület meg azt válaszolja: „Szívesen eladnánk, de tiltja a törvény. Írjatok a főigazgatóságnak.” A főigazgatóság megint csak azt mondja: „Szívesen eladnánk, de tiltja a törvény. Írjatok a minisztériumnak.” Írtak a minisztériumnak. Két év óta semmi válasz. És még ha pehelypárnák volnának! De közönséges tyúktollból vannak!

— De hogy kerül ide a párna?! — kérdezte óvatosan Bahirjov.

— Úgy, hogy ha a javításokhoz szükséges anyag dolgában is a főigazgatóságnak írnának, megint egy második „párna-história” kezdődne. De hát a búza nem ember. Az ember tud tűrni, két évig is elhál úgy, hogy a vasat éri a feje! De a búzának puha ágyat kell vetni! Elmondtuk mi ezt mind Szemjon Petrovicsnak. De ő megint csak azt hajtogatja: „Én nem vállalom a felelősséget... de ha akad valaki, aki... hogy úgy mondjam... vállalja a felelősséget... akkor én nem akadályozom meg.” Amikor kijöttünk tőle, Pavluska majdnem sírva fakadt. Szó se róla, az ő helyében más is sírva fakadna. Szemrehányást tett nekem: „Kenyeret bezzeg minden nap akarsz enni! Te is kommunista vagy... Én is kommunista vagyok...” Hát azt gondoltam... valakinek, hogy úgy mondjam, vállalnia kell a felelősséget... — Az öreg nagyot sóhajtott, és így fejezte be: — No, hát én vállaltam.

— Tud erről Szemjon Petrovics? — kérdezte Csubaszov.

— Hát hogyne tudna? „Tégy, azt mondja, a lelkiismereted szerint. Én nem hallok, nem látok semmit."

Bahirjov erősen megrántotta csimbókját, és felemelte fejét.

— Vaszilij Vasziljevics... Én akkor a jelentéstételkor nem is annyira a kemencék, hanem e miatt az eset miatt támadtam magát.

— Ugyan hát... ugyan hát, mit gondolt maga rólam?

Bahirjov látta, hogy az öregnek lassan arcába tódul a vér.

Az öregnek mindeddig eszébe sem jutott, hogy bárki is lopással gyanúsíthatja.

— Csillapodj, Vaszilij Vasziljevics! — próbálta megnyugtatni Csubaszov. — Mindenkivel megesik ez! Hiszen új ember a gyárban. És itt olyan furcsán összetalálkoztak a körülmények!

— Ki mint él, úgy ítél — mondta a mester. — Aki maga nem kapható aljasságra, az másról sem teszi fel.

Felállt, fejére tette rongyos, szürke sapkáját. Bahirjovnak úgy rémlett, hogy még ez a sapka is keserű szemrehányással néz rá.

Az öreg kiment a szobából.

— Nos hát... érdemes volt ide hívatni Vaszilij Vasziljevicset? — kérdezte Csubaszov.

Kényelmetlenül érezték magukat, és kölcsönösen elégedetlenek voltak egymással, amikor elbúcsúztak. Bahirjov elszégyellte magát a Vaszilij Vasziljevicsel való história miatt, de elégedetlen volt, hogy erre az esetre korlátozódott az egész beszélgetés. Csubaszov nem tudta leküzdeni ellenszenvét Bahirjovval szemben, aki megrágalmazta az öreget.

Bahirjov azzal a természetéből eredő képességével, hogy egy dologra sűrítette figyelmét, félre dobott mindent, ami zavarta. És néha mégis eltompult az önmagával való elégedetlenségtől, a termelés hullámzásától, a fáradtságtól és környezetének attól a rosszindulatától, amelyet mind erősebben érzett.

„Mielőtt újjá szervezném a gyárat, talán nekem magam-

nak kellene visszavonulnom, és »újjá szerveznem« magam? — gondolta, mikor egy éjszaka álmatlanul hevert ágyán. — Ne sértsem meg az öregeket, fogadjak szót Valgannak, vegyek példát Csubaszovtól; csupa óvatosságból ne emeljem fel a szavamat? Inkább egye meg a fene minden ötletemet! Vesszen kárba minden erőfeszítésem!"

Katya mintha visszafojtaná lélegzetét. Vagy talán ő is alszik? Nemcsak ő, hanem felesége és gyermekei is nehezen szokták meg az új helyet. Csak Rizsik tartotta ébren a harcos, családi szellemet.

— Már megint nem alszol, Mitya?

Katya átölelte a nyakát illatos, meleg karjával.

— Ne gyötörd magad, Mitya. Egyszerűbben, nyugodtabban csináld. Minden jóra fordul.

— Mi fordul jóra? Mit tudsz te?

— Ó, én mindent látok!

— Túl meleg van itt. Úgy fűtenek, mint egy fürdőben!

Felkelt és kinyitotta a szellőző ablakot.

Az álmatlan, meddő éjszakától eltompulva ballagott át a gyár előtti téren. A reggel tavasziasan fényes és beszédes volt. A parkban lármásan csiripeltek a verebek; a kövezeten kis hólé-patakok csörgedeztek; a hangszórók az egész teret betöltve, gondtalanul harsogták: „De szép is vagy, Zsiguli". Száz meg száz ember önkéntelenül a dal ritmusára lépkedett. A kanyarokban lágyan dudálva, a napfénytől és a tisztaságtól ragyogó Pobedák és ZISZ-ek gördültek a gyár felé. Az általános boldog nyüzsgésben egy átlőtt oldalú traktor tűnik szembe, amely a bejáratnál sötétlik. A tépett szélű, feketén tátongó, nagy lyuk azokra a résekre emlékeztette Bahirjovot, amelyeket a páncéltörő lövedékek ütöttek a tankokon.

Bahirjov odament.

— Bombát dobtak rá vagy mi? — kérdezte a traktorostól.

— Nem mi dobtunk rá, hanem ő miránk! — felelte dühösen a traktoros. — A maguk traktorai lövöldöznek az ellensúlyokkal. Kishíján meghalt egy ember. Ellensúlyt

csavartak a lendkerékre. Azt mondják, akkor egyenletesebben működik a motor. De énszerintem jobb anélkül. Ha minden traktorunk így fog lövöldözni, akkor nem marad ép csontja az embernek.

A sebesült traktor a maga mozdulatlanságában és csonkaságában magányosan és érthetetlenül állt ott a vidám reggeli sürgés-forgásban; az acélkötél, amellyel ide vontatták, az emberek lába alatt hányódott.

A leszakadt ellensúly nehéz vaskapcsa ott hevert mellette. „Mindenbe belenyugodni, azt jelenti, hogy ebbe is nyugodjam bele" — gondolta Bahirjov.

Amikor bement a szobájába, megpillantotta saját parancsát, amely Uhanovnak szólt: sürgősen változtassa meg a hüvely-, a tengely- és a betétgyártás technológiáját. Az egész parancson keresztbe húzódott Valgan lendületes írása: „A technológiát az általános felülvizsgálat keretében kell felülvizsgálni".

Ez a határozat hatálytalanította a főmérnök parancsát. Bahirjov nézte Valgan erélyes kezevonását.

Mit tegyen?

Szálljon döntő harcba ezekért a hüvelyekért, tengelyekért és betétekért? Belefáradt már ebbe az örökös csetepatéba. Engedjen? Elvégre jelentéktelen apróságok ezek az alkatrészek.

A rokkant traktor jelent meg előtte. Ott is valamilyen jelentéktelen, apró hiba csúszott be az ellensúly beszerelésébe — és lám, úgy szétszakadt a vas, akár a papír. Komoly figyelmeztetés volt az a tátongó lyuk. Szemét behunyva és csimbókját csavargatva sokáig toprengett, aztán megírta immár harmadik jelentését is, majd Valganhoz indult. Már ott ült Roszlavlev és Uhanov.

— Te is itt vagy már ilyen korán? No, mi mindnyájan pontosan egymáshoz illünk — mondta nevetve Valgan.

— Szemjon Petrovics! Két fontos ügyben jöttem hozzád. Először is... valami boszorkányság történt azokkal az ellensúlyokkal. Olyan lyukat ütnek, akár a páncéltörő... Nálad van a reklamáció?

— A reklamációt visszavonták. Mindig okoskodnak ott ezzel az ellensúllyal.

— De hát könnyen agyonüthet valakit! A túlságosan nagy ellensúly teljes fordulatnál leszakad.

— Már beszéltem velük. Elismerték, hogy ők a hibásak. — Valgan türelmetlenül koppantott ceruzájával. — Mit akarsz még mondani?

— Az imént találtam meg a hüvelyre, a tengelyre és a betétre vonatkozó döntésedet. Tűrhetetlen a helyzet ezekkel az alkatrészekkel.

Valgan hallgatott. Aztán a hanghordozásnak rá jellemző, hirtelen megváltoztatásával, keményen és hidegen azt felelte:

— Ne térj vissza állandóan erre a kérdésre. Már eléggé megvitattuk.

— Kénytelen voltam megírni is.

Bahirjov átnyújtotta a jelentést.

— Ez már a harmadik! — mondta Valgan. — Mi az, minden nap akarsz egy-egy jelentést írni? Háromszázhatvanöt jelentést egy évben? Nem mondom, ez is munka!

Hanyag mozdulattal az asztalfiókba dugta a jelentést, és úgy nézett Bahirjovra, mintha azt mondaná: „Menj már, no!"

— Még nem megyek — szólt Bahirjov, és beletelepedett egy karosszékbe. — Szemjon Petrovics! Ez így nem mehet tovább... ezekkel az alkatrészekkel.

Valgan hosszú szempillái felrebbentek. Sárgás szeme dühösen villogott.

„Hiúzszem — gondolta Bahirjov. — A hiúz pedig nem szelídíthető vadállat".

„Elkapattam — gondolta Valgan —, túlságosan közel engedtem magamhoz. Pedig az ilyeneket nem szabad!"

— Miért éppen a tengely, a hüvely meg a betét izgat? — kérdezte. — Nem eléggé tartósak a hernyótalp-láncszemek, tökéletesíteni kell a fülkét, megesik, hogy besül a dugattyú. Akkor már tégy jelentést az egész traktorról. De te csak a hüvelyen, a tengelyen meg a betéten lovagolsz. Tulajdonképp milyen elv alapján választottad ki és kapcsoltad össze éppen ezeket?

A „hiúzszem" merően Bahirjovra szegeződött. Valgan pillái megremegtek, szemhéja hol összecsukódott, hol kinyílt,

és ettől hol elsötétült, hol világossárga és áttetsző lett a szeme, mintha hol kialudna, hol fellobbanna benne a fény.

Ilyen tekintet súlya alatt óvatoskodni annyit jelentene, mint gyáván meghátrálni.

— A szemfényvesztés elve alapján választottam ki és kapcsoltam össze éppen ezeket — felelte élesen.

— Hogyan?!

— Ha rövid élettartamú hernyótalpat adunk, megmondjuk, hogy rövid élettartamú. Ezek le is szolgálják azt a rövid időt, amelyet mi megjelölünk. De amikor jó minőségűnek tüntetjük fel az ovális hüvelyeket és a vastagított bronzrétegű perselyeket, akkor szemfényvesztést űzünk.

— Kicsoda? Név szerint kicsoda?

— Mi mindnyájan... Az egész gyár...

— Nem. Ön nem űz szemfényvesztést! — nevetett Valgan; hirtelen áttért az önözésre. — Mert lám, ön jelentéseket ír! Tehát ön az egyetlen tisztességes ember a gyárban! Mi pedig — egy fejbiccentéssel a jelenlevőkre mutatott — mindnyájan szemfényvesztők vagyunk! Ezt akarja mondani. Tudomásul vettem. — Uhanovhoz fordult. — Hol is hagytad abba? — De mindjárt odaszólt Bahirjovnak: — Á, igen! Átvitték hozzád aláírásra a Sztálin-díj bizottságnak szóló, kiegészítő tájékoztatást. Ne tartsd magadnál sokáig! Néhány nap múlva Moszkvába kell utaznom.

Bahirjov felháborodva tért vissza szobájába. De mihelyt kezébe vette azt az iratot, amelyet Valgan aláírás végett átküldött neki, egy másfajta izgalom háttérbe szorította a hüvely, a tengely és a betét körül forgó gondolatokat. A tájékoztatás pontos volt, de magának a kitüntetésnek a ténye új erővel kavarta fel a traktorra vonatkozó gondolatait: „Ebben a gépben nincs semmi elvi újítás. Húszéves gyártási elveket valósítottak meg benne. Ósdi, nehézkes gép, amely nem felel meg az élet követelményeinek!"

Gondolatai visszakanyarodtak a szívének oly kedves tank-gyártáshoz, megint eszébe jutott a szüntelen, lázas kutatás, és a gép, amelyben a páncél hajlításától a motor teljesítőképességéig mindent a huszadik század ütközetei alakítottak ki, és minden megfelelt a harci feladatoknak. „Hogy' kutattunk, hogy' küzködtünk a hátországban és a fronton,

és hogyan győztünk itt is, ott is! Tehát értjük mi a dolgunkat!"

Szenvedélyes keserűséggel összegyűrködte a teljesen ártatlan papírt.

„Hát miért marad el akkor a traktorgyártás az élet követelményeitől? Nyomasztó teherként nehezedik a gazdaságra ez a tömérdek nehéz és lomha, hernyótalpas traktor meg a munkagépkezelők sok milliós hada. Az élet azt követeli: oldjátok meg a ráfüggesztett gépek kérdését, melyeket a traktoros maga kezel. Külföldön már megoldották, de nálunk?!... És a hosszú élettartam meg a gazdaságosság? Ez a gép nem oldja meg az idő szabta feladatokat. Ez a gép nem a legkülönb a világon. Ilyen gépet jutalmazni annyi, mint a maradiságot ösztönözni."

Jól tudta: a jutalmazás ellen fellépni egyértelmű azzal, hogy véglegesen és jóvátehetetlenül „idegenné" válik, kockára teszi minden elgondolását, jövőjét, jó hírét. Bizonyára irigységgel vádolják majd. Hogyan bizonyítsa be, hogy ez nem irigység, hanem elvi állásfoglalás? Két-három évvel ezelőtt más tanktervezőkkel együtt őt is felterjesztették Sztálin-díjra. Akkor visszautasította:

„Nem lehet kitüntetni valakit olyan hadigépért, amely nem állta ki a harcok próbáját. És általában — minek az a sok Sztálin-díj?"

Akkor könnyű volt visszautasítani: őt magát terjesztették fel kitüntetésre. Azt mondta: „Túlságosan sok a díj, és túlságosan könnyen osztogatják". Akár egyetértettek vele, akár nem, mindenki látta, hogy nem egyéni érdekei, hanem elvei mondatják ezt vele. Ennek az esetnek a tanúi: a gyár igazgatója és a Központi Bizottság — még élnek. De ki akarja majd az ő tanúságukat?

Egész nap tétovázott, és amikor hazaért, még mindig nem jutott semmilyen döntésre.

Otthon szokatlan csend uralkodott.

Katya nesztelenül jött-ment. Ánya és Dundi, akik mindig szót fogadtak anyjuknak, félig suttogva beszéltek, mintha beteg volna a házban.

— Berekedtetek vagy mi? — fakadt ki Bahirjov. Élénk hangokat, nevetést, tréfát akart hallani. Amikor rajtakapta

magát, hogy ezt kívánja, azt gondolta: „Inamba szállt a bátorság".

Felesége megszeppent ettől a szokatlanul éles hangtól.

— Nem merünk zavarni.

— Katya... — Meg akarta beszélni vele a dolgot, de amikor a nagy, ijedt szempárba nézett, torkán akadt a szó. Ma minden bosszantotta, még feleségének félénk hangja, ijedt tekintete és nesztelen járása is. „Csak annyi telik tőle, hogy ne zavarjon! Eszébe sem jut, hogy segíthetne is!"

Katya megsimogatta férje fejét.

— Mityusz! Nagyon finom lekváros pirogot sütöttem!

De Bahirjovot most bosszantotta még a „Mityusz" is, a simogatás is, a pirog említése is. Elrántotta fejét.

— Nem vagyok már gyerek, hogy mézeskaláccsal vigasztaljanak!

Felesége némán elpirult e szokatlan sértésre, de lánya mindjárt szigorúan rászólt:

— Mért a mamán töltöd ki a bosszúságodat, papa, ha kellemetlenségeid vannak? Vagy szerinted ez helyes?

Mindig nagyon akkurátus, vékonyka leánya az igazságnak már-már untatóan szenvedélyes bajnoka és igen szigorú kritikus volt.

Bahirjov elnevette magát. Lányának vakmerősége ma sokkal inkább ínyére volt, mint feleségének félénk óvatossága.

— Az igazgatóságon kritizálnak — mondta —, a pártbizottságban kritizálnak, és még a saját házamban is kritizál a tulajdon leányom!

— Hisz te magad tanítottál arra, hogy mindenkinek szemébe kell mondani az igazságot!

— Vesztemre tanítottalak! — Megcibálta csimbókját, aztán megfogta lánya vállát, és magához vonta. A kislánynak ugyanolyan, félig lecsukódó, hosszú szemhéja volt, mint neki. — Katya — fordult feleségéhez — mondd, én is olyan kötekedő vagyok, mint Anyka?

Azt szerette volna, hogy a felesége elnevesse magát, de Katya csak gyengén elmosolyodott.

Rizsik berobbant a szobába.

— Már megint csupa karmolás! — jajdult fel Ánya. — Megint letépték a gombodat? Megint verekedtél?

— Persze, hogy verekedtem! Hát talán gyáva vagyok én?!
Anyja a házipatikához szaladt.
— Bekenem jóddal. Rizsik! Hová rohansz?
Nénje megragadta a harcos felöltőjét.
— Mosakodj meg!... Piszkos vagy... Akár egy utcagyerek!... Pfuj!... Szégyelld magad! Papa, mama! Hát ti csak nézitek?!
Rizsik máris rohant kifelé, a dolgozószobában megpillantotta Bahirjovot, és a küszöbről oda kiáltotta:
— Szólj neki, papa, hogy ne nyaggasson engem örökké!
Kinyílt az ajtó, a napfény-pászmában megvillant a vörös hajcsimbók, és Rizsik eltűnt.
— Rettenetes kölyök! — mondta Ánya. — Azt mondják, a gyermekek a szüleikre hasonlítanak. Sehogy se fér a fejembe, hogy' lett ez ilyen verekedős!
Bahirjov megpillantotta magát a tükörben, és önbírálóan azt gondolta magában:
„Rizsik verekedő és Anyka akadékoskodó természete van meg bennem együtt... Még az a szerencse, hogy ez nem egynek jutott, hanem megoszlott a két gyermek között!..."
Elképzelt a családban egy olyan gyermeket, aki egyesíti ezt a két tulajdonságot — és egyáltalán nem örült ennek a lehetőségnek.
Frissítő tréfát, üdítő gúnyolódást szeretett volna, de mivel épp ezt nem adhatott és nem kaphatott, éjszakáig tétlenül senyvedett, és csak tétovázott. Éjjel megírta jelentését, átolvasta, aztán nyöszörgöve fészkelődni kezdett székén. Ez a jelentés az akadékoskodó és a verekedő hajlamnak az az együttes megnyilvánulása volt, amelyet ő maga olyan undorítónak talált. A jelentés öt — száraz következetességgel, módszeresen kifejtett — pontból állt.
Azt írta, hogy véleménye szerint a traktor nem érdemli meg a Sztálin-díjat, mert: „Először: nincs benne új, elvi jelentőségű megoldás, ez csupán a régebbi szovjet és külföldi típusok korszerűsítése. Másodszor: nem oldja meg napjaink legfontosabb feladatait, nem mentesíti a mezőgazdaságot az utánkapcsolt gépek kezelőinek milliós seregétől, nem biztosítja a mezőgazdaságnak a szükséges gyorsaságot és mozgékonyságot. Harmadszor: teljesítőképességét tekintve

nem a legelső a világon. Negyedszer: sok kidolgozatlan szerkezeti egysége van. Ötödször: még nincs kellőképpen kipróbálva a szántóföldeken."

A jelentés végére oda írta: „Mivel eleve meg akarom védeni magam azoktól az esetleges vádaktól, hogy nem vagyok tárgyilagos, szükségesnek tartom közölni: két évvel ezelőtt, amikor engem terjesztettek fel Sztálin-díjra, hasonló álláspontot fejtettem ki."

De aztán meggondolta a dolgot, és a záradékot kihúzta. Nagy embereknek írt nagy kérdésekről, amelyeket nem akart elsekélyesíteni holmi önigazolással.

Csüggedten olvasta el szüleményét. Ez nem zeng, hanem recseg. Nem tükrözi keserűségét és aggodalmát. Nincs meggyőző ereje. Szomorúan tűnődve ült az írás mellett.

Reggel hideg fürdőt vett, és gondosan megborotválkozott. A döntő ütközet előtt friss és délceg akart lenni. Pongyolában és papucsban bement hozzá a felesége.

— Mit csinálsz, Mitya? Elolvastam ezt az írást! Ugyan, mit művelsz?! — mellére szorította szép, nagy kezét. — Hiszen ezek után itt nem lesz maradásod! Hát hadd kapják meg azt a díjat! Vagy tán sajnálod tőlük?!

— Sajnálom, Katya. — Úgy megrántotta a borotvát, hogy a vér meleg patakként folyt végig arcán.

— De miért?

— Féltem a gépgyártásunk becsületét. — Arcára szorította a törülközőt, de a vér még mindig szivárgott, és foltot ejtett rajta.

Kilenc órakor bement Valgan dolgozószobájába. Sokan voltak ott: az igazgató, elutazása előtt, rövid megbeszélésre hívta össze az embereket.

Néhány mérnök Valgan köré csoportosult. Élénken beszélgettek. A többiek csendesen ültek a falnál, a távolabbi székeken.

— Kiverekszem, ha törik, ha szakad! — mondta vidáman Valgan. — Máskülönben ne várjatok haza elevenen. „Ezzel, vagy ezen!", nem másképp!

Bahirjovnak nehezére esett, hogy disszonáns hangot üs-

sön meg a közös reménykedésnek és várakozásnak e harmóniájában. Végigsiklatta tekintetét a csoportba verődött mérnökökön. „Vajon ki lesz mellettem? Roszlavlev, akinek fogkefe alakú szemöldöke alatt oly gyermekes derűvel ragyog a szeme? A fonnyadt szájú Satrov, akinek majd összeakad a lába? Vagy talán a kifürkészhetetlen, nyugodt tekintetű Karamis, aki gyermekcipőben jár? Nem! Mind ellenem fognak hadakozni!"

„De hosszú!" — gondolta, mikor a bordóvörös futószőnyegre nézett. Sokáig tartott, amíg az ajtótól Valgan asztalához lépkedett a szőnyegen, végre odaért, és megállt, várta, mikor lesz csend. De csak nem hallgattak el. Ekkor félbeszakította az általános beszélgetést.

— Szemjon Petrovics!... Ide adta nekem aláírásra a Sztálin-díj bizottságnak szóló tájékoztatást...

— Mi az? Már megint van valami kifogása? — kérdezte Valgan vidám gúnnyal, és valaki mindjárt felnevetett.

— Nem. A konkrét adatok alapján nincs semmi kifogásom. De elvi szempontból igenis van.

— Mi az már megint?

— Úgy vélem, hogy ez a traktor a maga egészében mint elvi megoldás nem érdemel díjat.

Valgan hátra dőlt karosszékében

— Miért nem?

— Mert jelenleg mi a traktor elvben? Ló! És mi a traktoros? Kocsis. Márpedig a traktor elvben egy több részből álló mezőgazdasági gép legfontosabb része, a traktoros meg gépész. És ne legyen szükség semmiféle munkagépkezelőre. Én így gondolkozom.

Valgan egy pillanatra mozdulatlanná dermedt, de mindjárt elfordult, és csak legyintett. Úgy hessegette el a főmérnököt, mint egy szemtelen legyet.

— Senki sem tiltja meg, hogy gondolkozzék és meglegyen a saját véleménye. Váljék egészségére!

— Szemjon Petrovics... Én a moszkvai fórumok előtt is ragaszkodni fogok ehhez az álláspontomhoz. Jelentést küldök Moszkvába. Megengedi, hogy felolvassam?

A teljes csendben egyhangúan, halkan felolvasta művét. Befejezte a felolvasást.

A szobában levők sóbálvánnyá meredtek. Uhanov le akart ülni, már oda is húzott egy széket, de mégis állva maradt mellette. Roszlavlev, aki éppen rágyújtott, mozdulatlanná dermedve tartotta kezében az elhamvadó gyufaszálat. Karamis technológus, aki meg akarta fésülni haját, a fésűt markába szorítva, egészen elhűlt. Áttetsző szeme szinte valószínűtlenül ragyogott.

Nem moccant Valgan sem. Egy pillanat alatt tisztában volt azzal, milyen veszéllyel és milyen súlyos következményekkel járhat az, ami most történik, mind az ő, mind az egész gyár számára. Bahirjov jelentésébe könnyen belekapaszkodhatnak azok, akik tiltakoztak a Sztálin-díj bizottság előzetes döntése ellen. Bahirjov igen tetemes súlyt dobott a gyár ellenfeleinek mérlegébe.

Bahirjov eddig csak a gyár belső ügyeiben zavarta Valgant, és nem volt nehéz ártalmatlanná tenni. De most a gyáron kívül is kezd ártani. Most már veszélyessé vált. Veszélyesebbé, mint várni lehetett volna. Valgan csaknem gyűlölettel nézett Bahirjov termetes alakjára, gondosan elválasztott hajára és a feje búbján ágaskodó sete-suta csimbókra. Villámgyorsan kergették egymást Valgan gondolatai: „Hát kit hoztam én ide? Kit emeltem magamhoz onnan, az isten háta mögül? Kit tettem én meg egy hatalmas nagy gyár főmérnökévé? »Csimbókos behemót« — jutott eszébe Bahirjov gúnyneve. — Azonnal ártalmatlanná kell tenni! Ártalmatlanná tenni, móresre tanítani, eltaposni!..."

— Adja ide azt a jelentést... — Átvette a jelentést. — Szóbeli nyilatkozata... az ön... becsületességére és lelkiismeretére tartozik. De ez okmány, mégpedig politikai okmány. Ön ebben az iratban sárral dobálja az egész szovjet traktorgyártást, és felmagasztalja a külföldi típusokat. Ez már nem technika. Ez már politika. Bizonyára így fogják ezt szemlélni mások is. Elmehet.

Bahirjov általános hallgatás közepette kiment a dolgozószobából...

HÁZ A KIS FENYŐK ALATT

A világos hómezőn sötétlő pagonyok hol hirtelen felfutottak a dombokra, hol lezuhantak a völgyekbe. Meredek oldalú fellegek ágaskodtak a komor, téli égen, és a távolban egybeolvadtak az egymásra futó, havas halmokkal. Az autót kegyetlenül zötyögtette az út, ha neki-nekifutott.

„Mindjárt azt mondja: »hepehupás terep«" — gondolta megsérült vállát mozgatva Kurganov. És Gosa, a sofőr csakugyan mindjárt nagy megelégedéssel állapította meg:

— Hepehupás terep...

„Se vége, se hossza ennek a sok dombnak" — gondolta Kurganov.

Mintha visszaszállna ifjúkorába, és mintha kiesne életének két évtizednyi szakasza.

Az egyetemi előadóterem, „Az ellentétek egysége és harca a szocialista társadalomban" című értekezés, a hangversenybérlet, mind-mind háttérbe szorult, a gyermekkori emlékek pedig — a ródlizás a domboldalon, kirándulás a fenyvesbe, hamvaskék, szinte párás áfonyáért, az első kaszálás a felnőttekkel — mind visszatértek, és köréje sereglettek. Talán épp ezért mondják, hogy megfiatalodott, és ezért érzi magát egyre gyakrabban a régi, nyughatatlan legénynek, akit éles eszéért és termetéhez képest túl nagy fejéért valamikor tréfásan „fejenagynak" hívtak.

Megint zöttyent egyet a kocsi. Eszébe jutott, hogy gyermekkorában anyja, amikor játszott vele, először simán, aztán zötyögve lovagoltatta a térdén: „Sima az út sima az út. Itt egy bucka, itt egy bucka! Puff, bele a gödörbe!" — mondogatta és hátradöntötte őt.

„Ilyen az élet is — gondolta, magában nevetve. A sima

út: a nyugodt egyetemi évek időszaka; a bucka: mostani munkaköröm a kerületi pártbizottságban; a „puff, bele a gödörbe" pedig az lesz, ha majd leváltanak, mint olyat, aki nem tudja ellátni a kerület vezetőjének tisztét!"

— A hepehupás vidékben el lehet gyönyörködni — elmélkedett Gosa. — De a magunkfajta gépesítőknek szomorú látvány ez!

— Miért szomorú? — kérdezte Kurganov.

— Hát miért mondtam én búcsút a traktornak?! Az ember csak forog ide-oda a traktorral a dombokon, fenyőfák között!... Átültem hát a Pobedára... de így se jó... Tavasszal csupa kása az út, ahol beleragad az ember, ott töltheti az éjszakát...

A fenyves mögött kezdődött a gépállomás telke. Mély, téli álomba merültek a traktorok és a kombájnok, amelyek befészkelték magukat a hóba. Öt órára szabad pártnapot hirdettek. Már hatra járt az idő. Kurganov — szokásától eltérően — késett. Feltartották a hófúvások. Még meg sem állt a kocsi, máris kiugrott, és sietett az irodába.

Az ajtón lakat lógott. Kurganov megrángatta a kilincset. A lakatról meghuppadt hórögök hulltak le. Talán a műhelyben lesz a gyűlés? A néptelen udvaron a régi lóistállókból átalakított műhelyek felé indult. De ott sem talált senkit. Egy távoli sarokban tűz pislákolt, amelyet nyersolajjal összemaszatolt csepűből raktak. A bizonytalan, halvány fényű láng alig világította meg a szétszedett traktorokat. Néhány kormos-füstös ember melengette kezét a tűz fölött.

— Jó estét, elvtársak! — köszönt Kurganov. — Hol tartják a pártnapot?

Nem kapott választ. Egy darabig szótlanul várt.

— Valamelyik gödörben az úton — vetette oda végre egy alacsony férfi, aki háttal ült neki, és nem is fordult feléje.

— Miért gödörben?

Az alacsony ember nem válaszolt. Kurganov látta keskeny vállát meg félrecsapott, füles kucsmáját, amelynek a tűz fényében vörösnek látszó füle felfelé meredezett. Egy vadonatúj ködmönt viselő, szép arcú, magas legény lustán megszólalt:

— A városba ment a vezetőség anyagért. Azt ígérték,

hogy reggelre itt lesznek, és gyűlést hívnak össze. De úgy látszik, megrekedtek valami hófúvásban.

— Ugyan, minek az a gyűlés?! — vágta oda előbbi modorában az alacsony. — Majd megint csak agitálnak... Hogy így meg úgy, dolgozni kell. De mivel dolgozzunk? Nincsenek pótalkatrészek, nincs anyag! Minek hát gyűlésezni?!

— Úgy — mondta Kurganov. — És hol van a többi gépjavító? Hol vannak a traktorosok?

Haragosan rándult egyet a kucsma vörös füle.

— Az okosabbja elment, csak a butábbja rostokol itt. Mi, bolondok pedig nem sokan vagyunk, itt az egész társaság!

— Elmegyek én is... — mondta a magas legény.

— És csakugyan, már megy is — tódította örömmel az alacsony. — Ez a legokosabb köztünk. Ez nem dolgozni jár ki. Ez csak azért jár ki, hogy a pénzt zsebre vágja.

— Hát hogyne már? — felelte közömbösen a legény. — Nem fizették ki a béremet. Hát azért jöttem. Úgy látszik, ma sem kapom meg. Gyerünk, kormosok, jó? Majd csak akad kocsi, amelyik hazavisz bennünket. — Ráérősen megfordult; utána indult egy másik is.

— Te bezzeg nem vagy kormos! — kiáltotta utána az alacsony, és elkeseredésében nagyot köpött a tűzbe. — Az egyik embernek a lelkiismerete tiszta, a másiknak meg a pofája. A lelkiismeretlenek mindig tisztán járnak.

Az udvaron teherautó berregése hallatszott.

Kurganov a traktorosokkal együtt kiment az udvarra. A teherautó már a raktárnál állt, és emberek sürögtek-forogtak mellette. Kurganov megismerte Petrusecskin párttitkár vézna alakját, és feléje indult.

— Ne sajnáld a vállad! Ne sajnáld! — kiáltotta Petrusecskin, és ő maga is odatartotta vállát egy láda alá.

— Pavel Petrovics! — fordult Kurganov némi várakozás után Petrusecskinhez. — Felcsapott rakodómunkásnak?

— Nemcsak rakodómunkás lesz itt az ember, hanem... — Petrusecskin nem fejezte be, kiegyenesedett, kucsmájához kapott, mintha földhöz akarná vágni, de nem vágta oda, csak jó erősen, még mélyebben a fejébe nyomta. — Az ördög tudja, mi minden lesz itt az ember...

Szikár, vékony, fiatal arca egyszerre ingerült is és nyug-

talanul zavart is volt. Világoskék szemében nyoma sem volt annak a fürkésző-bizalmas kifejezésnek, amely olyan ismerős és olyan kellemes volt Kurganovnak. Ez a szempár most hunyorogva a kivörösödött szemhéjak mögé rejtőzött.

Petrusecskin a magas szárú csizmában alig hajló lábát szélesen szétrakva, nagyokat sóhajtva indult Kurganovval az irodába.

— Mi történt? — kérdezte Kurganov, amikor leültek a dolgozószobában. — Pártnapot hirdettünk... Idejövök, sehol egy lélek!

— Először a városban rekedtünk meg, aztán az úton. Először nem tudtunk elérni semmit — mondta ingerülten és szaggatottan Petrusecskin. — Innen oda küldözgettek... sehol semmi! Azt gondoltam, köpök az egészre és hazajövök! De hát hogy' jöjjek vissza üres kézzel? Nos, hát megint nekiindultam! Azt mondtam: „Te is kommunista vagy, én is kommunista vagyok..." Üggyel-bajjal ugyan, de mégis elértem valamit. Jelnyikovónál befútta az utat a hó. Csupa hótorlasz mindenütt! Tizenöt kilométert gyalog jöttünk. Traktort rendeltünk oda, hogy kivontassa az autót. És... ez a traktor lő!

— Hogyhogy lő?

— Tudja az ördög, de lő. Az ellensúlyokkal bombáz! A blokkot, a csöveket, a motorházburkolatot, mindent átlyukasztott! — Petrusecskin a csendes szobában észre tért, és mindjárt bocsánatot kért: — Ne haragudjék, hogy így esett sorja! Ilja Iljics kénytelen volt a városban maradni, de én már itt vagyok önnel.

— Ezt mind értem. De a pártnapot meghiúsítani!... Ez tűrhetetlen!

— Persze — mondta sóhajtva Petrusecskin, és hogy igazolja magát, eldicsekedett sikerével: — Hoztam fémet. Hoztam oxigént, adagolócsövet... egye meg a fene valamenynyit! — Még mindig az olyan ember lázas sietségével beszélt, aki egy kissé megrészegedett a fáradtságtól, a hidegtől és az álmatlanságtól.

— Megmondtam én, hogy jó lesz, ha magad mégy a gyárba, a munkásokhoz.

— Igen... hát el is mentem... — mondta Petrusecskin

az öngúnynak, a gondterheltségnek és a bűnbánatnak olyan árnyalatával, amelyet Kurganov sehogy sem értett, és hirtelen eltűnődött.

— Amikor megjöttem, már elmúlt öt óra, és a gépjavítók nincsenek sehol. Az alkatrészek ott hányódnak szanaszét az egész műhelyben.

— Tudom. A második brigád szabotálja a javítást. Ezt a Medvegyevet el kell kergetni a gépállomásról. Ez a traktoros csak kárt okoz! És engem azért bánt nagyon a dolog, mert a vetéskor és betakarításkor az elsők között volt! De aztán, amikor behozta a traktorokat a gépállomásra, azt mondta: „Mi szántottunk-vetettünk, hát most javítsátok meg nekünk a traktorokat!" Ha ilyen szájhős befészkeli magát valahová, az egész koll... — zsibbadt nyelve megbotlott, és alig tudta kinyögni: — kollektívát lezülleszti.

— Vannak a brigádban kommunisták?

— Egy van. Már második hónapja influenzával fekszik a kórházban. Hideg van a műhelyekben. Elosztottuk a brigádokat. Senki sem akar menni a parlagokra. Azt mondják: „Abból semmi hasznunk sincs."

Kurganov, miután befejezte a beszélgetést Petrusecskinnel, vele együtt meg akarta nézni az építkezést, de Petrusecskin elgyötört arcára pillantva, mást határozott:

— Jó, holnap megint eljövök. Majd megállapodunk a pártnap dolgában. Most pedig menjen melegedni... fürödjék meg...

Egyedül indult, hogy megnézze az épülő, új műhelyeket, és miután egy kissé megvigasztalták a téglafalak — amelyek között most még hó kavargott —, tovább hajtatott.

— Betérjünk útközben az „Erőd"-be? — kérdezte a sofőr.

— Jó.

Kurganov „A Szocializmus Erődje" kolhoz tehenészetébe akarta küldeni több más kolhoz fejőnőit, hogy ott tanuljanak. Erről kellene beszélnie az elnökkel, és egyúttal megnézné az új fejőgépeket is.

— Ezek aztán műhelyek! — mondta, mikor feltűntek a kolhoz kőből épült, magas műhelyei.

— Ivan Tyerentyevics ugyancsak építkezik! Ez az egy

kolhoz többet ér az egész gépállomásnál — válaszolta a sofőr.

Az egyenes, széles utca, az erős, takaros házak, a faragott ablakborítások, az utcai lámpák sora, a kőből épült, oszlopos klub, a sportpálya meg a jégpálya a klub mögötti kis tavon — mind-mind régóta ismerős Kurganovnak, de nem győz eleget gyönyörködni bennük.

— Hol van Ivan Tyerentyevics? — kérdezte a kocsi után szaladó suttyóktól.

— A hetedik osztályos lányokat csalogatja a fejőgépekkel!

A tehenészeten, amely ugyanolyan jó karban volt, mint minden ebben a kolhozban, az a komoly és boldog csend uralkodott, amely fejés után szokott beköszönteni. A zömök, fehér tehenek — mindegyik olyan, akár egy kemence — lustán kérődztek. A fehér köpenyes fejőnők az átvevőhelyiségben halkan beszélgettek, és csörömpöltek a fejőedényeikkel. Zúgott a fölözőgép. Mindez szíve mélyéig megörvendeztette Kurganovot, valahogyan saját gyermekkorának letisztult, megváltozott, emlékedett, meleg hangulata csapta meg.

Abban a melléképületben, amelyet folyosó kötött össze a tehenészettel, megpillantotta az elnököt meg egy csapat lányt, akik az itteni divat szerint bolyhos, kötött sapkát viseltek. Szamoszud, a kidülledő, szürke szemű, duzzadt arcú, alacsony, fiatalos elnök a fejőgép fémtömlőjét lóbálva, így beszélt nekik:

— Hát hol állítanak benneteket mindjárt ilyen gép mellé, mi? Ha elmentek innen, szétszéledtek, ki erre, ki arra! És hol, mit találtok majd?! Itt pedig, a magatok kolhozában egy-két év alatt megalapozzátok a szerencséteket! Lesz kulturált szakmátok, utazhattok Moszkvába, kaptok teljes ellátást, mindent, amit akartok! Á, Trofim Gyemidovics! — kiáltotta, mikor meglátta Kurganovot, és a tömlőt lóbálva elébe indult. — Megérkezett a berendezés, minden hozzávalóval! Látjátok, még maga a kerületi párttitkár is érdeklődik a fejőgépek iránt! — fordult szemrehányóan a leányokhoz. — Benneteket meg egy cseppet sem érdekel, mintha afféle műveletlen lányok volnátok!

— Érdekel minket — felelte sóhajtva egy termetes leány.

— De hát ez mégse járja, Ivan Tyerentyevics: tanultunk, tanultunk, elvégeztük a hét osztályt... és most menjünk fejőnőnek?!...

— Ejnye, de értetlen vagy, Ljona! — mondta Szamoszud. — Fejőnőnek!... Ilyen gép mellett ritka jó szakma ez! Az egész területből ide járnak majd, hogy lássanak. Uzlovai gyári munkások jönnek majd megkérni a kezedet.

A tehenészet békés csöndjébe egy disznó fuldokló visítása hasított bele.

Szamoszud tovább beszélt, de a sivítás elnyomta a hangját.

— Nem hallom. Majd szétreped a dobhártyám — mondta Szamoszudhoz hajolva a lány.

A disznó egy pillanatra elhallgatott, aztán megint fuldokló visításba kezdett, majd hirtelen elcsitult.

— Mi lelte ezt? Fiadzik, vagy mi?! — kérdezte Kurganov.

— Tudja a manó. Lehet, hogy fiadzik... — felelte Szamoszud, és kidülledő, vidám szemével egyenesen Kurganov szemébe nézett. — Különben is, minket most a tehenek érdekelnek, nem a disznók!

— Szép-szép ez a gép — szólalt meg ismét a lány. — De hát csak fejni, fejni éjjel-nappal?!... És messzire esik a tehenészet a falutól. Nincs mozi, nem lehet táncolni...

— Épp most építünk egy leányszállást külön teremmel. Filmeket is hozunk. Még pianínót is hozatok a fejőnőknek a leányszállásra. Ha megjössz a tehenészetből, tessék, ülj le a pianínó mellé, és játszhatsz akár Sosztakovicsot is. Egyszer jártam vele külföldön. Meg is hívtam ide, hozzánk. Az lesz az első dolgom, hogy idehozom, nézze meg ezeket a gépeket.

A tehenészet mögött megint visítani kezdett a disznó.

— Igazán: akár a vágóhídon... — mondta a lány.

— Pszt! — pisszegte le az elnök, aztán hadarva folytatta: — A gépeket már megnéztük, most menjünk, nézzük meg a leányszállást. Hanem tebenned, Ljona, nincs egy szemernyi lelkiismeret! Ötödmagával árva maradt, csak az anyjuk él — magyarázta Kurganovnak. — Mind az ötöt a kolhoz nevelte fel. Mi ruháztuk, taníttattuk őket, nem láttak szükséget, nem bántotta őket soha senki. Igaz vagy nem?

— Igaz, Ivan Tyerentyevics — felelte sóhajtva a lány.

— Most pedig, hogy felnőttél, mindjárt hátat fordítasz a kolhoznak! Sőt még a barátnőidet is csábítgatod, befolyásolod őket! Hát nem élet neked az itteni élet? — Az elnök megállt a tehenészet mellett. — Szép vidék kell? Gyönyörű ez a táj, ameddig a szem ellát. Kultúra kell? Kultúra is van, amennyi kell. Nézd, több lámpa van itt, mint a városban! Háromezer kötetes könyvtár! A legjobb filmek a moziban! Olyan sportkörök, amilyeneket akarsz! A sportpályát már megépítettük, pianínót meg majd veszek. És te? Te mindent csak lefitymálsz! Jól gondold meg: mit fitymálsz le!

Amikor a lányok elmentek, Szamoszud sokáig, hevesen panaszkodott Kurganovnak.

— Én már csak szívós ember vagyok. Ha azt kérdik tőlem, milyen tulajdonsággal rendelkezzék legelsősorban egy elnök, azt felelem: szívóssággal. Én mindent el tudok viselni. De amikor a fiatalok azt lesik, hogy' szökhetnének meg a kolhozból, azt nem bírom elviselni! Tavaly öten végezték el a hétosztályos iskolát. Mitrofanka Szavelev, a legbolondabb valamennyi közt, azt mondja: „Megyek a városba, Ivan Tyerentyevics!" „Hát a szülei ház mért nem jó neked?" kérdem. „Az én képzettségem, azt mondja, nem engedi meg, hogy a kolhozban maradjak." És elment. Igaz, eléggé hitvány siheder. De azért mégiscsak mifajtánk. „Eredj, mondom, ha olyan nagyokos vagy! Majd visszajönnél még!" De ha visszajön sem fogadjuk be.

Szamoszud sértésnek tekintette, ha valaki elment a kolhozból. Kurganov ismerte és szerette ezt a vonását. De át kellett térni arra a témára, amelyet Szamoszud igyekezett gondosan kikerülni.

— És hogy állunk azzal a fontos dologgal, Ivan Tyerentyevics? — kérdezte óvatosan Kurganov. — Gondolkoztál már a többi kolhoz fejőnőinek az oktatásán?

Az elnök hevességét és bőbeszédűségét mintha elvágták volna. Arca egyszeribe bamba kifejezést öltött.

— Sehogy se fér a fejembe... Oktatni, szóval... kosztolni, elszállásolni őket... És mi jár nekünk ezért?

— Tisztelet és megbecsülés.

— Arra nem nagyon pályázunk. Inkább fizessenek! Ugyis le vagyunk égve! — széttárta karját. — Nem tudom, hogy'

fejezzük be a keményítő- és szirupgyár építését! Hovatovább tönkretesznek bennünket ezek az építkezések meg gépek. Már magam is bánom, hogy belevágtam! — És bambán megint sopánkodni kezdett: — Leégünk... Máris leégtünk...

Kurganov ismerte az elnöknek azt a szokását, hogy folyton sopánkodik: „leég, máris leégett".

— Én is azt mondom, hovatovább koldusbotra jutsz! — mondta az elnök hanghordozását utánozva, unottan. — De ha már így is, úgy is tönkremégy, vállald el legalább a fejőnők oktatását. Két-három fejőnő egy héten, és meglásd, egész hadsereget képezel ki a télen. Ha már úgyis tönkrejutsz, legalább tartsanak meg jó emlékezetükben az emberek. Volt egyszer egy leégett kolhozelnök, az patronálta az egész kerület állattenyésztését, emlegetnek majd, ő maga csúnyán leégett, de azért óriási fontosságú dolgot vitt végbe!

Szamoszud elnevette magát, és megcsillant a szeme.

Kurganov Szamoszuddal megállapodva, felfrissülve, felélénkülve indult tovább, ahogy máskor is távozni szokott „A Szocializmus Erődjé"-ből.

A szél szétoszlatta a sötét ködöt. Az ég alján az erdő fekete pereme és a szürkéskék felhők széle között előkandikált a vörös nap. A dombokon megélénkült, rózsaszínben csillogott a hó. Még kékebbek, még mélyebbek lettek a völgyek. Sivár falucska feküdt a halmok között. A völgyben olyan álmosító sötétség volt, mint egy barlangban. A sűrű fák seregével körülvett, halmokkal elbarikádozott falucska, mintha az élet elől is elbújva óvná háborítatlan csendjét.

— Már megint hepehupás! Csak itt ne ragadjunk éjszakára ebben a barlangban... — mondta a sofőr.

A meredek domboldalon lassan haladt egy görnyedt alak. Amikor az autó utolérte, Kurganov látta, hogy nő. Az asszony egy zsákdarabbal letakart, málhával megpakolt kéziszánkót húzott. Az út szélére húzódott, hogy utat engedjen az autónak, és térdig süppedt a hóba. A szél arcába csapta a fekete kendő csücskét. Az asszony félrehárította, és Kurganovra nézett a széltől könnyedző, vörös szemével. E világos szempár sajátos, éles rajzolatában valami ismerős

vonás sejlett fel. Kurganov agyán átvillant az a gondolat, hogy megállítja a kocsit, és felveszi az asszonyt, de az autó már továbbszáguldott.

„Nem lehet mindenkit felvenni" — szokta ilyen esetekben mondani Gosa, és Kurganov mindig ráhagyta.

Az útfélen egy mozdulatlan traktor sötétlett.

— Azért tart itt ügyeletet, hogy kivontassa a megrekedőket — mondta boldogan Gosa, majd azt kiáltotta: — Hé! — Hangját visszaverték a dombok. — Nincs itt senki. Vagy talán éppen ez az a... szétbombázott traktor...?

Mindketten kiszálltak.

Tépett szélű lyuk tátongott a traktor oldalában. A szél befújta a havat a lyukon, és a hó fekete lett a szétroncsolt vezetékből csurgó olajtól.

— Ki bánt el ilyen csúnyán szegénykével? — méltatlankodott Gosa.

Üggyel-bajjal kecmeregtek ki a mélyedésből.

A sötét völgyhajlat után öröm volt nézni a dombtetőről eléjük táruló hullámos, messzi tájat.

Újra fel-feltűnt a rózsaszínű hó a halmokon, meg a jéghideg árnyék a hajlatokban. A pagonyok hol közelebb jöttek, szinte kiléptek az útra, hol hirtelen hátrahúzódtak, és tisztások szőnyege terült a kerekek alá. A dombhátak hol szorosan összetorlódtak, hol szertefutottak, és a végtelennek látszó tér szinte csalogatta őket. A vörös nap ott izzott előttük, ingerkedve hol elbújt egy-egy dombhát mögé, hol fölé emelkedett, és eleven, hívogató fénnyel árasztotta el arcukat, csalogatta őket, incselkedett velük.

Itt minden kerékfordulatra minden megváltozott, minden sodorta az embert ebben a szédítő rohanásban egyik dombról a másikra, hegynek fel, völgynek le, de mindig előre...

Az örökké változó, de változatlanul drága szülőföld szépsége, a robogás túláradó, ifjúi erőt lehelt Kurganovba. „Mennyit utaztam én ezen a vidéken még huszonhétben! Ugyanígy: hegynek fel, völgynek le, a nap nyomába! Hogy száguldoztam én itt akkor, tizenkilenc éves koromban, ezen a földön, akár a hullámokon. Milyen sok mindent végeztünk, mennyi mindent éltünk át azóta!"

Egy kanyarnál ugyancsak megrekedtek egy hóbuckában.

Mialatt kikaparták a kocsit a hóból, utolérte őket az asszony. Úgy látszik, a legrövidebb úton, toronyiránt jött.

— Segíts már megtolni, néni! — kérte Gosa. — Bírod?

Gosa gázt adott, Kurganov és az asszony hátulról nekidőltek a kocsinak; sikerült is kitolni a hóból.

— Csuhtirkibe tart? A „Szikra" kolhozba? — kérdezte Kurganov. — Szálljon be, elvisszük.

Gosa kiugrott, és megfogta a szánkót.

— Jó nehéz!... Kenyér?

— Egy kis kenyeret viszek...

A szögletes kenyerek úgy voltak a szánkóra rakva, akár a téglák.

Miután a rakományt elhelyezték az autóban, a nő a hátsó ülésre telepedett. Szélcserzette, sovány arca, nagy szeme, vöröses szemhéja, rövid, de sűrű és sötét pillája volt. Ez élesen kiemelte szemét, mintha feketével szándékosan körülfestették volna. Amikor beszállt az autóba és fejét lehajtva Kurganovra pillantott, megint valami régi emlék sejlett fel a párttitkárban. Úgy tetszett, mintha közte és az asszony között egy hosszú-hosszú szál húzódna a múltból. „Nem ő az. Száz meg száz ilyen nagy szemű, fekete kendős, szélcserzett arcú nő van a világon."

— Messziről hozod? — kérdezte Gosa.

— A kerületből... Usztyinovóból... — felelte rekedten az asszony.

— Megvan vagy húsz kiló?

— Csuhtirkiből mázsaszámra, autón viszik el, Csuhtirkibe meg kilónként, háton kell cipelni... — Szavaiban volt valami meggyökeresedett, keserű beletörődés.

Összekuporodott az autó sarkában és elhallgatott. Kurganov az elmozdult sofőr-tükörben látta az asszony homlokának egy részét meg az egyik szemét. Ez a szem hol mozdulatlanul, dermedten meredt a levegőbe, hol eltűnt a félig lecsukódó szemhéj alatt. Ez a szem hátul volt, de a tükör elkapta, visszafordította, s most már elölről — valahonnan a behavazott messzeségből — Kurganov arcára irányította tekintetét, amely dombokon, völgyekben egyaránt, egész úton ott volt Kurganov előtt. És Kurganovnak megint úgy tetszett, mintha ez a tekintet a múlt mélyéből jönne.

Már-már beértek a faluba. A falu végén állt egy szénakazal, amely mélyen bevájt oldalaival gombához hasonlított.

— No, itt van az egész kolhozotok: ez a szénakazal — mondta Gosa. — Hová vigyelek?

— Ott van egy ház, mellette két kis fenyő. Oda.

A ház két sarkánál egy-egy öreg fenyőfa állt. A kis fenyők említésére és látására hirtelen megvilágosodott a múlt Kurganov előtt.

— Anna? — mondta félig kérdő hangsúllyal.

— Hát maga ismer engem?

— Még huszonhétből. Maga akkor azt mondta: „Én egy tapodtat se megyek innen, ezektől a kis fenyőktől". Én meg azt magyarázgattam magának, hogy a kolhoz nem zavarja a kis fenyőket. Emlékszik rá?

— Hogy' emlékeznék?! — mondta az asszony. — Hány meg hány ilyen... magyarázgató járt már azóta minálunk!...

Kurganov most már egészen pontosan emlékezett a vidám, bizalmas, csicsergő Annára. Akkoriban el-elgyönyörködött benne, és sokáig emlékezett kedves nőiességére, éneklő beszédére.

„Mitől változott meg ennyire?" — gondolta. Anna arca nem csupán megöregedett, hanem meg is kérgesedett és összeaszott. Mintha nem is az ő arca volna. A szégyenlős mosoly helyett —ráncos száj, olyan, mint egy forradás. A meleg érdeklődés helyett — hideg közöny. Csak színevesztett szemének éles rajzolata maradt meg a régi Annából.

„Ő az? Vagy nem ő? — Kurganov még mindig nem hitt a szemének. — Micsoda találkozás! Milyen különös." A kollektivizálás időszakában sokat járt ezen a vidéken, bejárt több tucat falut, és száz meg száz emberrel beszélt.

Az autó a ház elé kanyarodott.

— Nem melegednének meg egy kicsit? — kérdezte közömbösen az asszony.

Kurganov bement utána. Anna a piszkos kis konyhából a tágas, tiszta nagyszobába vezette, amely falusi szokás szerint virágokkal, csipkékkel és kis képekkel volt díszítve.

— Mitrofanics! Ismerőst hoztam...

Valahonnan a kályha mögül előjött egy ravaszkás-naiv és sovány arcú öregember. Szélesen mosolygó szája csirke ki-

tátott csőréhez hasonlított. Szájában egyetlenegy hosszú, sárga fog éktelenkedett.

— Nem ismerem...

— Azt mondja, akkor járt nálunk, amikor a kollektivizálás folyt.

— Meglehet... Meglehet... — Az öreg leült, és barátságos kíváncsisággal szemében nézegette Kurganovot.

— De hol van a házigazda? — kérdezte Kurganov.

— Elesett... — Az ősz fej megrándult, mintha meglökték volna. — Elesett...

— Özvegyen maradtam... A gyermekekkel meg... az apósommal...

Anna kirakta a padra az Usztyinovóból hozott kenyereket, aztán hozzálátott, hogy felszeleteljen egyet. „Kétszersültnek" — vélte Kurganov.

— Most már hagyján... De eleinte nagy bajban voltunk, mert kicsinyek voltak az unokák...

„Miből élnek? — gondolta Kurganov. — A kolhoz kolduszegény, a szoba meg gazdagon van berendezve; úgy látszik, hogy jólétben élnek."

— Most már felserdültek? Segítenek? — kérdezte.

— Dehogy! — sóhajtotta az öreg. — Mind a három tanul! Kettő az iskolában, egy meg a gyárban. — Észrevette Kurganovnak a szobán végigsikló tekintetét, és megmagyarázta a dolgot. — Ez a szoba nem a miénk, lakókat tartunk. Egy traktoros lakik nálunk. Mi meg ott... — intett fejével a konyha felé.

Kurganov a nyitott ajtón át kitekintett a konyhába. Ócska takaróval úgy-ahogy leterített ágy, deszka asztal, mosatlan, törött edénnyel telerakott lóca, rongyos matrac a kemencén. Egy pillanatra behunyta a szemét.

— Hát hányan férnek itt el? — kérdezte azzal az önfegyelmezéssel hangjában, amellyel egy kedves ismerős betegségének részleteiről kérdezősködik az ember.

— Négyen alszunk ott.

— Mi van a kolhozzal?

Az öreg hallgatott, nyilván azt latolgatta, válaszolhat-e egészen őszintén erre a kérdésre, vagy sem.

— Ugyan, a kolhoz! — mondta epés nevetéssel Anna. —

A kolhoztagok már rég elfelejtették, mikor kaptak utoljára valamit a munkaegységért. Hej, de elmennék innen, amerre a szemem lát! És mégse megyek. Tudja, visszatartanak ezek a kis fenyők.

— Pedig jó kolhoz volt ez a háború előtt.

— Jó bizony! — helyeselt az öreg. — Még két évvel ezelőtt is vidámabb volt itt az élet. Egy ifjúsági munkacsoport, amelynek Dasunyka, az unokám volt a vezetője, kertet telepített. Szosznyin elvtárs, az elnök, aki párttag volt, nagyon dicsérte is érte. Amíg ő itt volt, jobbra fordult a sorsunk, de csak hat hónapot töltött nálunk. Aztán áthelyezték a városba. A mi Dasunykánk is gyárba került. Lezüllött a kolhoz. Egészen tönkrementünk.

— És miért mentek tönkre? — kérdezte Kurganov.

— Tudja a manó, miért — felelte az öreg. — Ki tudja azt?!... — hangjában olyan alázatos belenyugvás csengett, mintha érthetetlen és az ő akaratától független, elemi csapásról, jégesőről, aszályról beszélne.

— A háború sok emberünket elpusztította — mondta Anna. — A háború előtt idevalósi, csuhtirki volt az elnökünk, a kolhoz meg két faluból: Csuhtirkiból és Holugyenkiből állt. A mi elnökünk elment, holugyenkit küldtek ide. A csuhtirkiak nem akartak dolgozni a holugyenkiakra, a holugyenkiak meg a csuhtirkiakra. Aztán kezdték cserélgetni, egyszer csuhtirki, másszor holugyenki lett az elnök, de egy sem ért semmit. Akkor aztán ránk jöttek... a varégok.[1]

— Miféle varégok?

Anna nem felelt. Tovább szeletelte a kenyeret... Az alacsony nap vörös fényében olyannak látszott a keze, mintha leforrázta volna.

— Mit jelent az, hogy „varégok"? — ismételte sürgetően Kurganov.

Anna még mindig hallgatott, de az öreg az előbbi alázatos belenyugvással megmagyarázta:

— A varég: olyan, akár az ördög, sőt még az ördögnél is rosszabb! Amolyan jövő-menő, idegen ember. Hajdanában

[1] A *varég* szó egyik — idevágó — jelentése: skandináv kereskedő. A varégok a IX—X. században a Balti tengertől lefelé húzódó vízi úton közlekedtek.

a tavaszi áradáskor idejöttek a hajóikon, az őszi fagy elől meg hazamentek a varégok. Ilyenek ezek is! Szóval, víztől vízig!... Az egyik hullám idehozza, a másik elviszi őket... A varégok az oka a nép minden bajának...

— Nem értem, miért gondolkoznak így? A kolhoz: kolhoz, maguk meg: maguk! A kolhozélet nem folyó, nem folyik csak úgy magától. A kolhozt a kolhoztagok teszik!

Apóka mintha észbe kapott volna, elmosolyodott, és szaporán bólogatni kezdett.

— Persze, ez így van. Mi vagyunk a hibásak! Mert hát ki is volna hibás, ha nem mi?!

„Milyen gyorsan átváltott! Érti a dörgést az öreg" — gondolta Kurganov, és szomorkásan elmosolyodott. Az öreg meg az ismeretlen, „hatósági" emberhez alkalmazkodva így folytatta:

— Szó se róla, mi is elkanászodtunk! Azelőtt, amikor még nem volt kolhoz, aludni se hagytam a menyemet... őt, Annát! Rászoktattam, hogy már a mezőn virradjon rá a hajnal. Ha csak egy kicsit is késett, rákiabáltam: „Hol az ördögbe csavarogtál már jókor reggel?" De most már mi is öntudatosak vagyunk. Tudunk önkritikát gyakorolni!

„Nagy diplomata az öreg — gondolta Kurganov. — Megtanulta, hogy kell beszélni a felettesekkel."

— Voltál brigádvezető, apóka?

— Hát hogyne! Mindig! Sőt most is az vagyok! Igaz, hogy egy kicsit megöregedtem, de hát nincs utánpótlás... Nincs utánpótlás! A kertész új csemetét ültet a régi fa helyébe. De a kolhozban nincsenek csemeték. Nálunk?! Mihelyt felserdül a gyermek, uccu neki! Eltűnik a kolhozból! Szomszédaink, az „Erőd"-beliek azon nevetnek, hogy nálunk két fog jut három brigádvezetőre. És így van: kettő. A holugyenki Szavelijnak egy foga van, nekem is egy, tessék! — Az öreg kitátotta a száját, és megmutatta a fogát. — Sztyepanovnának meg egy sincs.

— Hát igen... — mondta szomorkás mosollyal Kurganov. — Fogasabb brigádvezetőkre volna szükség. De hát nincs ez így mindenütt. Lám, „A Szocializmus Erődje"-ben van utánpótlás, még más községekből is igyekeznek oda az emberek, fiatalja, öregje egyaránt. Sőt más kerületekből is

Szamoszudhoz kérezkednek! Így van az, ha a tagok jól dolgoznak a kolhozban.

— Mi vagyunk a hibások... Mi vagyunk... — mondta készségesen, sőt örömmel a ravasz apóka.

— Miért volnék hibás? Azért, hogy nem dolgozom reggeltől éjszakáig ingyen? — vágott a szavába Anna. — Már harmadik éve egy lyukas garast se kapunk a munkaegységre.

— És miből élnek?

Anna nem felelt.

— Tavalyig az erdészetben dolgoztam — mondta apóka. — De most már elgyengültem... nem bírom... Így hát lakókat tartunk. Veteményeskertünk is van. Tehenünk is. Főleg a tehén, az segít rajtunk!

— Négy csecsből élünk — vetette oda Anna. — Négyen vagyunk a tehén négy csecsére.

— Jól tejel? — érdeklődött Kurganov.

— Szó se róla, aranyat ér az a tehén! — mondta kedélyesen kacsintva az öreg. — Tizenkét litert is megad.

„Tizenkét litert... — gondolta Kurganov. — A kolhoz nem adott se szénát, se kaszálót. Hát hogy' adhat akkor tizenkét litert?"

— Vették a szénát?

— Ugyan, miből vettük volna?!

— Hát hogy szerezték?

Most már az öreg is hallgatott. Aztán az ablak felé fordult, és minden figyelmét az időjárás kötötte le.

— Lám csak, hogy' hordja a havat! Hogy' sepri lefelé a halmokról, hogy' sepri!... Jaj, de komisz idő!...

— Mégis: szeretném tudni, honnan szerezték a szénát? — faggatózott tovább Kurganov.

— Hát innen-onnan... üggyel-bajjal csak szert tesz rá az ember... — felelte kitérően az öreg. — Már februárban vége lehetett volna ennek a sok hóviharnak, és lám, még márciusban is milyen fergetegek vannak. Ilyen rendellenes mostanában az időjárás.

Anna nem fordította félre a tekintetét.

— Onnan vettük a szénát, ahol van. Mi is csak úgy, ahogy mások. Nem dögölhet éhen a tehén...

„Lopják... — kapott észbe Kurganov. — Lopják, szokás szerint: az egész kolhoz lopja. Orcátlanul lopják."

— A minap éppen Afonyin, a maguk kolhozának tagja mondta a kolhozról: „Jó az isten, jót ád, de mi is lopunk hozzá egy kicsit". Nem akartam elhinni. Nem tűrtem, hogy tolvajnak nevezze a kolhoztagokat.

— Lopni a másét szokták — mondta komoran Anna. — A magáét csak úgy elveszi az ember. Hát így vesz el a kolhoztag is egy-egy nyaláb szénát a saját rétjéről... Hogy' volna ez lopás?! Honnan vegyen máskülönben?...

— Azt mondjátok: ami a kolhozé, az a tietek... Lám, innen, az ablakból jól lehet látni a kolhoz kazlát. Körös-körül alámarta a jószág! Úgy áll ott, akár egy gomba, hovatovább leborul. Még idegen embernek is elfacsarodik a szíve, ha látja. Ti meg egész télen, minden nap látjátok. Ha a „sajátotok", akkor már rég körülkerítitek...

Anna megint csak hallgatott.

— Tehát ha el kell venni azt, ami a kolhozé, akkor az „saját"? — folytatta Kurganov. — De ha meg kell védeni, akkor már „a másé"?!

— Épp ez a baj! — felelte a „diplomata" apóka, aki a maga módján fogta fel a dolgot, és igyekezett a felettes hatósághoz igazodni. — Se nem saját, se nem a másé. Egyszóval: a kolhozé...

Kurganovba belenyilallt valami.

— Fején találtad a szöget, apóka! „Egyszóval, a kolhozé!" Ott, ahol a kolhozmunka „saját" munka, a kolhozok is olyanok, mint „A Szocializmus Erődje". Jártál már ott? Láttad?

— Maga is dolgozzék két esztendeig ingyen, aztán tanítgasson bennünket! — vágta oda Anna. — Vak vezet világtalant! Torkig vagyunk már azzal, hogy vakok vezessenek!

Kurganov felelni akart valamit, de nem talált meggyőző szavakat. Eszébe jutottak „Az ellentétek egysége és harca a szocialista társadalomban" című értekezésének csiszolt mondatai, és gúnyosan kinevette magát. „Nem felelhetek neki azzal, hogy szemelvényeket olvasok fel az értekezésemből. És mire való ez az egész vita? Szavakkal nem segíthetek rajta..."

Anna abbahagyta a kenyérszeletelést, és — most először — kíváncsian azt kérdezte:

— Honnan jött? Ki küldte?

— Nem küldött engem senki. Idevalósi vagyok.

— Hát kicsoda maga? — Anna figyelmesen megnézte. Nyilvánvaló volt: sok kiküldött járt már nála, de egy sem könnyített nehéz sorsán, így hát az ő szemében jelentéktelenek voltak, és nem is érdekelték. De ha ez helybeli ember, talán tud rajta segíteni.

— Kurganov vagyok, a kerületi pártbizottság titkára — felelte Kurganov nagy nehezen.

Valahányszor bemutatkozott, mindig méltósággal, elégedetten ejtette ki: a „kerületi pártbizottság titkára" szavakat, mint a háború idején a „zászlóalj-parancsnok" vagy a háború után a „tanszékvezető" szavakat. De most, amikor bemutatkozott ennek a szél barnította, mogorva asszonynak, szinte összehúzta magát. Mindjárt azt mondja ez az asszony: „Á, a kerület gazdája vagy?! No, akkor te vagy a legfőbb bűnös!"

De Anna váratlan jóindulattal és érdeklődéssel nézett rá.

— Maga az az új titkár? Aki elkergette Vaszilcsikovot?

— Én... Csakugyan elkergettem.

— Hallottuk, hallottuk! — mondta örömmel az öreg. — Jól tette. Az az ingyenélő mindenkit rászedett, ígéretekkel félrevezetett. A kolhoztagok nem tudtak tenni ellene semmit. Maga meg mindjárt másnap úgy kirepítette, hogy a lába se érte a földet!

— Sokat könnyített az embereken — mondta Anna. — Tartson velünk, egyék!

Azért-e, mert helyeselte, hogy Kurganov kirepítette a gyűlölt Vaszilcsikovot, azért-e, mert a melegben felengedett a hosszú fagyoskodás után, valahogyan ellágyult.

— Hogy' tudta ilyen gyorsan elintézni? — kíváncsiskodott tovább az öreg.

— Segítettek az emberek. Közös erővel mindent lehet, apóka. Azt hallottam, hogy az „Október"-ben mind közös erővel láttak munkához, és egy év alatt talpra állították a kolhozt!

Elszégyellte magát, hogy ilyen elcsépelt szavakat mond.

De Annára a tények meggyőző erejével hatottak: az „Október" tőszomszédjuk volt.

— Ez igaz — mondta. — Az „Október"-ben épp ma adták ki a járandóságot gabonában, pénzben, főzelékfélékben. Ez az igazság!

— És ez a legfőbb igazság, Anna! És az a legnagyobb baj, ha ezt nem látja valaki.

— Mi látjuk. Hogyne látnánk?!

Az eledel iránti mélységes tisztelettel, elmélyülten ettek, ahogy a parasztok szoktak enni. Kurganov igyekezett utánozni őket. Eszébe jutottak azok a diplomáciai ebédek, amelyeken külföldi kiküldetései során részt vett. Ott is figyelte, mi a szokás, hogy fel ne süljön. Amikor ez eszébe jutott, gúnyosan azt mondta magában: „Nem! A lordok kedvéért sem törtem így magam!"

Anna megérezte és sokra tartotta, hogy Kurganov tisztelettel fogadja a vendéglátást. Kurganov most már nem betévedt „magyarázgató" volt, hanem az ő vendége, így hát felébredt benne a nő, a háziasszony. Levette keszkenőjét, és kicsiny kezének egy aggodalmas mozdulatával megigazította a haját. Ebben a kézmozdulatban volt valami a régi Annából.

— Az „Október" is, és „A Szocializmus Erődje", ami még különb, itt van a szomszédban! — mondta sóhajtva. Orcája kipirosodott az ételtől és a melegtől. Hangja lágyabban zengett. — Jól mondod, ez az igazság. De hát éppen ez a baj: a földünk ugyanolyan, az igazságunk is ugyanaz, de a szerencsénk mégsem olyan. Úgy látszik, rossz csillag alatt születtünk...

— Miért vesztetted el a reményedet, Anna?

— Miért vesztettem el? — szólt Anna; letette a kanalát, és egész testével feléje fordult. — Hát nem láttuk az „Október"-t meg az „Erőd"-öt, és nem emlékszünk a saját bő esztendeinkre? „Elvesztettem a reményemet!" Hát mondd meg őszintén, igaz lelkedre: miért dolgozunk mi? Eleinte volt értelme: munkaegységért dolgoztunk... Aztán nem fizettek a munkaegységekre, csag ígérgettek... Az ígérgetőknek még csak hittünk, és mert hittünk, dolgoztunk. De most már elvesztettük a hitünket... Kifogytunk belőle...

Azért mégiscsak eljárunk, mégiscsak dolgozunk!... Lám, én kétszáz munkaegységet teljesítettem. És miért? A hitünk végképp elszállt, de a reményünk még megmaradt! Az visz ki a tehenészetbe meg a mezőre... Hidegben, melegben csak kijárunk... és gürcölünk... Nem a gabonáért, nem is azért a kis pénzért, hanem csakis a reményért...

Olyan lelkierő és olyan állhatatosság csengett ennek a kolhoz szénáját lopkodó asszonynak a hangjában, hogy Kurganov felkelt a helyéről izgalmában. Anna komor tekintete és szél cserzette bőre mögül elővillant valami, ami szinte már rokoni kapoccsal köti össze a szíveket. Hozzátartozója ül itt, olyan ember, akinek más a sorsa, más a jelleme, de legbensőbb érzései ugyanolyan lelkialkatból fakadnak, mint az övéi.

Kurganov tudta, hogy Anna is szereti ezeket a halmokat és völgyeket, a mezőket és a pagonyokat, és ugyanolyan olthatatlan vágy él benne az igazság iránt.

— A remény kevés, Anna — mondta izgalmát visszafojtva. — Segíteni kell...

— Csak volna kinek!

— Nekem — mondta halkan Kurganov. — Téged nem engednek el hazulról a kis fenyők. És ládd, engem is ide vonzottak... a fenyők meg a nyírfák. Nekünk itt kell élnünk, Anna. Hát eszerint kell elrendeznie kinek-kinek az életét...

Kurganov már menni akart, amikor belépett a szobába egy alacsony, gömbölyded nő. Hegyes kis arca, meggyszínű, nagy, sötét szeme volt.

— Gapa, a lakónk — mondta Anna. — Medvegyevnek, a traktorosnak a felesége...

„Azé a Medvegyevé, »aki csak kárt okoz«!" — gondolta Kurganov, és kíváncsian nézte az asszonyt.

— Hazajött már az uram? Nem látták? — kérdezte hadarva, az orosz és ukrán szavakat vegyítve Gapa, futtában megigazította a terítőt a komódon, és simára húzta az összegyűrődött futószőnyeget.

— Ukrán?

— Poltavai.

— Hát hogy tett szert ez a csuhtirki traktoros ukrán menyecskére?

— Csakhogy nem ő tett szert énrám, hanem én tettem szert őrá... Egyszer minálunk kovártélyozott a csapatja. Azt mondom a lyányoknak: „Én vagyok a legkisebb, hát az enyim legyék a legmagosabb férfi". Hát azok aztán felsorakoztak. Ő volt az első jobb felől kezdve. Mondja is a barátném, hogyhát: „odanézz, ez a tiéd, a legmagosabb!"...

A vidám terefere nem zavarta Gapát abban, hogy ügyesen és szaporán kitakarítsa a szobát.

— És aztán hamar beadta a derekát az a jobb-szárnyas?

— Dehogy is! Én úgy fickándoztam körülte, mint a csík, ő meg csak ül-ül meg hallgat. Én mán faképnél akartam hagyni, de akkor aztán megmozdult! Ha pedig ez egyszer megmozdul, nincs tőle maradás! Folyton nógatott: menjünk, menjünk!... És idehozott.

— A Medvegyevék háza a másik oldalon van — mondta az öreg. — Nagy a család, nem férnek ott. Minekünk, kolhozosoknak minél szűkebb a hely, annál melegebb. De hát ők gépészek!

— Persze — mondta Gapa. — Mihajlo gépekkel dolgozik!... Őneki kulturásan kell élni. Tavasszal majd falházat építtetünk... Már jön is! — mondta és aggodalmasan az ablakhoz hajolt. — Valami madzag ragadt a talpára!

Elébe rohant a férjének. Az ajtóban megjelent az az új ködmönt viselő traktoros, akit a gépállomáson látott Kurganov. Gapa, aki Mihajlónak a hónaljáig sem ért, vezényelt:

— Törüld meg a lábod... Mért ragad rád mindenféle szemét?... Törüld meg! Tisztábbra! Kenderkóc ragadt rád megint, vagy mi a szösz? Nem jön le! Emeld fel a lábod!

A fiatalember engedelmesen felemelte a lábát. Gapa leguggolt, levette a csizmáról a csepűt, gondosan letörölte a csizmát, és azt vezényelte:

— Adszi a másik lábod!

A traktoros megadással felemelte a másik lábát, és türelmesen állt. Kurganovot a kovácsműhely előtt álló lóra emlékeztette. Önkéntelenül elmosolyodott: „Jó erősen megpatkolta Gapa ezt a jobb-szárnyast..."

Medvegyev levetkőzött, bement a szépszobába, minden meglepődés nélkül, zavartalan nyugalommal üdvözölte Kurganovot, és letelepedett a lócára. Szép volt az arca, sőt ajkának és orrlyukának körvonalaiban még valami finomságot is érezni lehetett, de arckifejezése együgyűen jámbor volt. Lomha tekintete minduntalan megállt a környező tárgyakon. Ez a tekintet mintha véletlenül akadt volna bele hol ebbe, hol abba, és gazdája lusta volna elszakítani onnan. „Korsó, hát korsó... Ez se rosszabb, mint akármi más." Mintha ezt fejezte volna ki ez a szempár. „El lehet nézegetni ezt a korsót is. Mi a csudának nyugtalankodjék, minek jártassa potyára ide-oda a szemét az ember?"

És Medvegyev ugyanazzal a közönyös, nyugodt kifejezéssel nézett a korsóra, amellyel Kurganovra, Annára és apókára nézett. Gapa ott sürgött-forgott a férje körül, tisztogatta, megigazgatta rajta a ruhát, és elhalmozta kérdésekkel. A kíváncsi apó aziránt érdeklődött, mi újság van a gépállomáson, de a legény csak hallgatott, és összehúzta magát.

— Minek hallgatsz, mint egy tuskó, Mihajlo?!

— Hát minek beszéljek?! — felelte egyenletes, mély hangon, kelletlenül, és merően nézte derűs, égszínkék szemével a kancsót.

— Mondd el, mi az újság a gépállomáson?

— Szaladgálnak ide-oda... — mondta rosszallóan a legény. — Örökké csak a lótás-futás...

— Hát neked mit mondtak? — érdeklődött Gapa.

— Azt mondták, maradjak ott traktort javítani...

Medvegyev elhallgatott, és Gapa megint nekilátott, hogy megszokott energiájával felrázza.

— És te mit mondtál nekik? Beszélj márno, te mit mondtál nekik?

— „Én már elvégeztem a magam dolgát... Most ti javítsátok meg nekem a traktort. Egész tavasszal áztam, egész nyáron izzadtam. És most télen meg itt fagyoskodjam a ti gépállomásotokon?..."

Medvegyev elhatározta, hogy e szóözön után kipiheni magát, és most már jó sokára elhallgatott.

— És ők mit mondtak tenéked? Szólj már, Mihajlo! Mér hallgattál el?

— Ők meg azt mondták: „Brigádvezető vagy. Káder vagy."

— És te mit mondtál nekik?

— „Hát aztán", mondom, „dögöljek bele a munkába, ha egyszer káder vagyok?"

— Micsoda dolog ez?! — kiáltotta Gapa, és összecsapta a kezét. — Jó emberek azok, ő meg nem akar náluk brigádvezető lenni. Hát mi értelme van ennek?!

— Csak az a fontos nekik, hogy bedugják az embert... aztán ha bedugták, elkezdik marni!

— Ki kezdi marni? — érdeklődött Kurganov.

— Az agronómus kezdi marni, az elnök kezdi marni, a gépállomás kezdi marni... Amíg fel nem falják.

— Ugyan, lehet is téged felfalni!... — mondta Anna. — Reggel ideszaladtak érted, kérték, hogy menj a kapaszkodóhoz a traktoroddal, rántsd ki az autókat a hóból...

— Mennék is én, de a traktoraik lőnek a kapaszkodón...

— Hogyhogy lőnek?

— Tudja az ördög!

— Mindig azt mondja: „ők", az „övék" — szólt közbe Kurganov. — Hadd kérdezzem meg: kik azok az „ők"?

— A gépállomás.

— Jó. Ők: a gépállomás. És maguk kicsodák?

— Mi? Mi traktorosok vagyunk... Idevalósiak... kolhoztagok.

— Maga kolhoztagnak tartja magát?

Amíg Medvegyev a válaszra készült, Gapából már csak úgy ömlött a szapora szó.

— Hát hogyne?! Vannak a gépállomásnak gépészei, reperálják meg a gépeket azok. Mihajlo meg a kolhozban dolgozik, a kolhoztól kapja a bérét is...

— A gépállomáson kolhoztag, a kolhozban meg gépállomási munkás — szólt közbe Anna. — Amikor a minap segíteni kellett volna a kolhoznak fát vágni, akkor egyszeribe gépállomási munkássá változott át! Mindnek ez a szokása. A kolhozban a gépállomáshoz, a gépállomáson meg a kolhozhoz tartoznak... Egy szóval: se ide, se oda...

— Hát igen: se ide, se oda! — mondta Gapa. — Nem valami nagy öröm az! A bért a kolhoztól kapják, a parancso-

kat meg a gépállomástól. Csak rángatja őket ide-oda, hol az elnök, hol az igazgató!

— Rángatja? Őt? A te Mihajlódat három traktorral se lehet rángatni semerre... — Anna kiment, rá se nézett a lakóira.

Kurganov elbúcsúzott Medvegyevéktől, és utána ment. Az a lendület, amely egy pillanatra elkapta az asszonyt, most lelohadt, az előbbi csüggedt hangulat megint elhatalmasodott rajta, de régebbi idegenkedése már eltűnt.

Egészen az utcáig kikísérte Kurganovot. Sűrűsödött a homály. Ferdén hullottak a sűrű hópelyhek a házak fekete gerendáira, Anna fekete kendőjére.

A kihunyó nap álmos fénye rávetődött a halmokra és a távoli erdő fekete sávjára.

— Tehát megegyeztünk, Anna? Itt maradunk, és itt hozzuk rendbe az életet.

— Hát jó — felelte bágyadtan az asszony. Lejjebb húzta fejkendőjét, és némán figyelte, hogy' gördül oda az autó, hogyan száll be Kurganov. Amikor Kurganov immár az autóból kinyújtotta kezét, hogy elbúcsúzzék tőle, Anna nem is annyira kérdezte, mint inkább csak hangosan gondolta:

— De hátha amolyan varég vagy te is? Vízzel jössz, vízzel mégy...

Kurganov csak estére vergődött el Uhabinóba; mindjárt bement a kerületi pártbizottságba.

Az olajfesték szaga, a folyosó futószőnyegei, az esti üresség mind megszokott volt. A csendes, néptelen osztályokon itt-ott még látszott egy-egy asztal fölé hajló alak.

— Fegyelmezett apparátusunk van! — mondta Kurganovnak mindjárt itteni munkájának első napjaiban Vosztruhov, a másodtitkár. Szerette az „apparátus" szót, és folyton azt ismételgette: „a mi apparátusunkban", „mozgósítani kell az apparátust", „feladatot kell tűzni az apparátus elé" — és ez valahogyan bosszantotta Kurganovot.

A kerületi pártbizottság munkatársai többnyire idősebb emberek voltak, és már sok-sok éve dolgoztak a kerületi bizottságban. Az egyetlen fiatal — korát és párttagsága tar-

tamát tekintve egyaránt — Vosztruhov volt. Három évvel ezelőtt a szomszéd kerület első titkáraként dolgozott. Ott eleinte dicsérték, de aztán leváltották, mivel nem tudta ellátni tisztét, és Uhabinóba küldték osztályvezetőnek. Három év múltán másodtitkár lett. Voltak, akik azt sürgették, hogy tegyék meg első titkárnak. Kurganovot, önkéntelen vetélytársát barátságosan fogadta. Első titkár korában végzett munkájáról röviden és keserűen beszélt.

— Arról ábrándoztam, hogy fellendítem a kerületet... És már kezdtem is felemelni! De tudja, hogy van az nálunk... Ha nem húz eléggé, azért ütik az embert, ha meg nagyon is húz, azért...

Sokat, lelkesen dolgozott. Kurganov gyomra émelygett, valahányszor Vosztruhov azt ismételgette az értekezleteken: „Most, Trofim Gyemidovics vezetésével", „Trofim Gyemidovics helyesen oldotta meg a kérdést".

„Mi a csudának emleget folyton engem? — bosszankodott Kurganov. — Vagy fél, hogy ne essék vetélkedés gyanújába, és félelmében túllő a célon?"

Amikor elhaladt Vosztruhov szobája előtt, lámpavilágot látott, és azt gondolta: „És ez minden nap így van... Lehet, hogy félelmében lő túl a célon, de dolgozni nem félelemből, hanem lelkiismeretességből dolgozik!"

Kurganov az iratokba mélyedve ült, amikor a szobájába lépett Vosztruhov. Az alacsony, takaros Vosztruhov — domború mellkasával, hátravetett, kicsiny fejével — harciasan berzenkedő verébre emlékeztetett.

— Ülj le — mondta Kurganov. — Lássunk neki a kerületi pártitkár „megszámozott aggodalmait" tartalmazó mappának.

Vosztruhov elmosolyodott az egész kerületi bizottságban jól ismert mappa említésére.

— Első aggodalmunkról, jó néhány kolhoz-pártszervezet gyengeségéről minden nap beszélünk. Hanem itt van a második számú aggodalmunk: a gépállomás — folytatta Kurganov.

— Már tudja?

— Mit tudjak? Azt, hogy az igénylésre nem kaptak semmit? — Vosztruhov tiltakozó kézmozdulatot tett, de Kurganovot annyira magával ragadta tulajdon lendülete, hogy ezt nem vette észre. — Tudom. Ostobaság! A traktorpark a kétszeresére nőtt, a termés meg még mindig a régi. És miért? Képzelj el egy parasztot, aki egy ménesre való igáslovat tart, de nincs hozzájuk se szerszáma, se szánja. A mi igástraktoraink seregestul állnak a gépállomáson. De nincs hozzájuk se önkiürítő kocsi, se szállítószalag, se rakodógép. Csak eke meg borona, de az sincs elég! Gépesítés, szervezettség nélkül. Van tömeges gabonatermesztés, van nagy értékű technikai felszerelés, de nincs megszervezve a folyamatos termelés. Ha az ember csak a legszükségesebbet is kéri, elutasítják! A területbe kell utaznod ezzel az igényléssel.

— Rendben van. Oda utazom — hagyta rá Vosztruhov abban a leereszkedő, türelmes hangnemben, ahogyan a dajka ráhagy valamit a nyűgös gyermekre.

Kurganov észrevette ezt és felnevetett:

— Én makacs vagyok. Mégiscsak be akarlak kapcsolni téged is. No, itt a harmadik! Ide nézz. Adtak egy elemzést a munkaegységek felhasználásáról. Igen hatásos kép! A betakarított gabona szállítására, szárítására és tisztítására ugyanannyi munkaegységet fordítanak, mint a vetésre, az ápolásra és a betakarításra. A munkaegységek a szérűkön folynak el! Ebben a kerületben esősek az őszök, és kevés a fedett szérű. Állapodjunk meg a fűrészteleppel, hogy készítsenek anyagot típus-szérűk számára. Mozgósítsuk az embereket: minden brigádnak legyen fedett szérűje.

Minél jobban elragadta a hév Kurganovot, annál nagyobb leereszkedő sajnálkozás sugárzott Vosztruhov szeméből.

— Úgy nézel rám, mint egy vén róka a szopós kölyökre — mondta Kurganov. — Pedig én lényeges dolgokról beszélek. Mert hát kivel beszéljek róluk, ha nem veled?!

Kurganov heve lelohadt Vosztruhov tekintete láttán. Mégis elhatározta, hogy tesz még egy kísérletet.

— A négyes számú aggodalom a bozótokkal meg a parlagokkal és a mi önkéntelen szemfényvesztő magatartásunkkal kapcsolatos.

Kurganov mindjárt ideérkezése után ragaszkodott a ve-

tésforgók ellenőrzéséhez, és kiderült, hogy a jelentések szerint megművelt parlagok érintetlenek maradtak, a régi szántóföldek meg évről évre csökkentek, mert erdő-hurok szorult köréjük. A traktorosok gyakran nem szántottak fel egyké parcellára valót az erdőszélen, ahol „nehéz" volt a föld. A szántóföldek felszántatlan széleit gyorsan belepte az apró, erdei bozót. A traktorosok a következő évben hátráltak még egy fél parcellányit a bozóttól is — és az erdő áttelepedett a szántóföldre. Hozzá kellett volna látni a parlagok és a bozótos földek megmunkálásához, de a traktorosok nem nagyon akarták vállalni.

— Ez megint olyan dolog, amely első pillantásra részletkérdésnek látszik, de valójában elvi jelentősége van — mondta Kurganov. — Mi ennek a lényege? A munkabér alapját nem a legfontosabb, hanem a másodrendű mutatók alkotják: nem a termelés, nem a termelékenység növekedése, hanem az, hogy hány hektárt szántanak fel a puha földből, mennyi üzemanyagot takarítanak meg és más efféle apróságok. A kolhoztagok próbálják rávenni a traktorosokat, hogy vállalják a parlagok megmunkálását, mert ott bővebb lenne a termés. De mit törődnek a terméssel a traktorosok?! Nekik elsősorban nem a termésért fizetnek, hanem a hektárokért!

— Ezt Petrusecskin panaszolta el magának? Az ő szavára nincs mit adni — sóhajtott fel Vosztruhov, és azzal az óvatossággal, amellyel a súlyos beteggel beszélnek a betegségéről, megkérdezte: — Ma a gépállomáson és „A Szocializmus Erődje" kolhozban járt, Trofim Gyemidovics? Mi ott a helyzet?

— A kolhozban minden rendben van. Ha az ember odamegy, nincs is kedve eljönni. A gépállomáson bezzeg minden a feje tetején áll. Még az a szerencse, hogy Petrusecskin valahogy mégis szerzett anyagot.

— Tudja, Trofim Gyemidovics, milyen módon szerezte Petrusecskin azokat az anyagokat? — kérdezte tagoltan, lassan, még mindig az előbbi részvevő hangon Vosztruhov.

— Hogy szerezte? Beszélt a gyár kommunistáival mint párttag a párttagokkal...

— Sajnálom kiábrándítani, Trofim Gyemidovics. Sajná-

lom elvonni magasröptű gondolataitól. De meg kell tennem. Baj történt. Petrusecskin lopta azt az anyagot!

— Hogy értsem azt, hogy lopta? — Kurganovnak eszébe jutott Petrusecskin elgyötört arca, gyermekes bizalmat sugárzó szeme.

— Sajnos, a szó betű szerinti értelmében! Most közölték telefonon a területből...

„Vagy én vagyok bolond, vagy a világ áll tótágast" — gondolta Kurganov. — Lop *az* az ember, akit én a gépállomás oszlopának tartottam? Vagy... vagy nekem valóban csak értekezéseket kell írnom?"

— Mit közöltek? Hogyan közölték?

— A gyárőrség jelentette. A kerítésen át rakták meg a kocsit, az egyik művezető segítségével. Éjszaka, tolvajok módjára, a kerítésen át rakodtak.

„A párttitkár a kerítésen át lopja az anyagot!..."

— És nagy sajnálatomra még egy kellemetlenséget kell mondanom. „A Szocializmus Erődje" kolhozzal kapcsolatban. Nekem már rég jeleztek különféle gyanús üzelmeket. De bizonyíték eddig még nem volt.

— Miféle bizonyíték?! — fakadt ki Kurganov. — Bizonyíték nem lehet, amíg nincs vádlott!

„Kire kiabálok én? Kire kiabálok? — kérdezte gondolatban magától. — Magamra kiabálok! Én hülye!"

Vosztruhov méltóságosan feltartotta fejét.

— Trofim Gyemidovics, én felelek azért, amit mondok. Ön új ember, én pedig... Szamoszud nagy kombináló. Ősszel a kolhozban kombinálta az őszit a tavaszival. A jelentésekben tavasziról írt, és őszit vetett. Lelepleztük, figyelmeztettük. Ma pedig megint ilyen kombinációról értesítenek. Most az állatállománnyal kapcsolatban. Mihelyt beadták a jelentést, megkezdték a vágást. És most javában folyik a jószágok levágása és eladása.

Kurganovnak eszébe jutott a disznó kétségbeesett visítása, Szamoszud túlságosan nyílt, túlságosan vidám tekintete, és most már világosan megértette: „Hazudott. Éppen akkor ölték meg a disznókat, amikor én ott jártam. Úgy nézett rám, akár az édesapjára, és valósággal a szemembe hazudott, szemembe hazudott!"

— Kiküldtem a kerületi állattenyésztési szakértőket, hogy számolják meg a tényleges jószágállományt — folytatta Vosztruhov. — Az imént telefonáltak. Szamoszud nem engedte be őket a gazdaságba!

Kurganovon hirtelen valami leküzdhetetlen fáradtság vett erőt. Gépiesen forgatta kezében a levélnyomót. „Igen, igen... visítottak a disznók... Disznók... disznók!... És én mi vagyok? Én hülye vagyok! És ez a Vosztruhov... Joggal nézhet rám sajnálattal. A bolondokat sajnálni szokták! Szamoszud is... Nem, az nem sajnált! Az a hetedik osztályos lányokról hazudozott, és alattomban kinevetett.

Nem tudott tovább beszélgetni, felállt.

— Rendben van, Igor Lvovics. Majd holnap... Reggel... Friss fejjel...

A fagyos levegő felfrissítette, és visszaadta humorérzékét. „Ki a legeslegnagyobb hülye az uhabinói kerületben? — kérdezte magától. — A legeslegnagyobb hülye én vagyok! A hülyék tudnak értekezéseket írni, de nem felelnek meg kerületi párttitkárnak."

Otthon felfordulást talált. Lida, a felesége kisírt szemmel fogadta. Nagyobbik fia, akinek ugyanolyan vékony, szeszélyes arcocskája van, mint az anyjának, a sarokban állt. Kisebbik fia be volt zárva a hálószobába, és ott szörnyű erővel trombitált. Anyósa egy pillanatra megjelent az előszobában azzal a huncut arckifejezéssel, amelyet olyan jól ismert Kurganov.

— Mi történt? — kérdezte Kurganov.

— Mi történt? — mondta sírástól remegő hangon Lida. — Az történt, hogy te mindenkivel és mindennel törődsz az égvilágon, csak a családoddal nem. Ide cipelted a gyerekeidet a jó helyről, kiszakítottad a feleségedet a normális életből!... Mi mindent otthagytunk teérted!... Te pedig nem törődsz semmivel!...

— Konkrétabban, Lida! — mondta türelmesen Kurganov. — Általános útmutatást épp eleget kapok én a területtől is...

— Neked ez csak tréfa!... De én... Meg a gyerekek...

— Megjött a papa! — kiáltotta a kisfiú, apjához szaladt, és átölelte a térdét. — Papa, papa! A nagymama az előbb hazajött, és törte a fejét: miért ülök én olyan csendesen —

újságolta lelkesen, hadarva. — Kiderült — ezt a számára új szót különös nyomatékkal ejtette ki —, kiderült, hogy éppen a rádió-hangszórót rongálom!

A fiúcska nyilván nagyanyja szavait ismételte, és büszke volt nem mindennapi viselkedésére. Kurganov hahotára fakadt. Anyósa megörült, hogy Kurganov is tréfára veszi a dolgot, besietett hát a szobába, és ő is csak úgy remegett a kacagástól.

— Ti csak nevettek! — mondta méltatlankodva Lida. — A mamának még csak meg tudom bocsátani! Öregasszony, nem tudja, hogy elrontja a gyereket! De te! A tömegek nevelője!...

Megfordult és a sarokszobába sietett. A sarokszoba kölcsönös megállapodás szerint a „csatatér" volt. Kurganovék a sarokszobába vonultak vissza veszekedni, mert a többi szobából áthallatszott volna a veszekedés a kerületi végrehajtó bizottság elnökének, tőszomszédjuknak a lakásába.

— Ej, ej! — mondta Kurganov a fiának. — Tehát „kiderült", hogy rongálod a hangszórót... No menjünk, menjünk... mutasd meg... — Megnézte az elrontott rádiót. — Elrontani, ahhoz értesz. Hát most érts ahhoz is, hogy' kell megjavítani! Elrontani tudod, de megjavítani nem tudod? Hát, kiskomám, ilyet csak a bolondok csinálnak. Te pedig okos vagy! Ha tudtad elrontani, tudd megjavítani is!

A fiú meghökkenve nézett a rádióra.

— Ülj le, és javítsd meg! — mondta vidáman Kurganov. — Amíg meg nem javítod, nem jössz ki a szobából. Ez nem járja, komám! Mama! — fordult anyósához. — Menjünk innen! Szlava itt fog ülni, és megjavítja a hangszórót. Nem szabad zavarni, nagyon el van foglalva!

Elvezette anyósát, bezárta a megrökönyödött fiút, hogy kettesben maradjon a rádióval, aztán átment a sarokszobába, hogy veszekedjék a feleségével. Lida egy gyermekszéken ült, és egy pontra szegezte a szemét.

— Te csak nevetsz! — mondta sziszegő suttogással, hogy ne hallják a gyerekek meg az anyja. — A mama elrontja a gyerekeket, te meg csak nevetsz rajta! A városban ott volt Tánya néni, ott volt Anna Lvovna, és a mama hatása nem volt ilyen végzetes. De itt vele vannak egész nap!

— A gyerekeket egyelőre óvodába kell küldeni!

— Engem meg... — Lida szája remegett. — Engem meg sértegetnek itt holmi macska miatt!

— Milyen macska miatt?

— Egy cirmos miatt. Egészen közönséges macska miatt! Azt mondtad, hogy itt majd befejezhetem a kísérleteimet. De hát itt nincs laboratórium, sőt nincs még macska sem, a legközönségesebb macska sem! Hát min kísérletezzek?!

— Ez is nagy probléma! — felelte nevetve Kurganov. — Hál' istennek kerületi viszonylatban nincs macska-norma, nem szerepel a tervben a macskaállomány gyarapítása. Ölj meg, ahányat akarsz!

— Megint kinevetsz! — sziszegte tragikus hangon Lida. — Te csak nevetni tudsz! Az én tudományos munkámról... az egész sorsomról... az egész jövőmről van szó... Te meg...

— Lidocska, esküszöm neked, van itt macska, amennyi csak kell!

— De értsd meg, ezek mind házi macskák. A gazdáik ismerik egymást is, egymás macskáit is, egymás egereit is, meg a jó isten tudja, még mit nem! A fiúk hoztak nekem egy macskát... Se műszerek, se semmi! De végre mégis megkezdtem a kísérleteket! És akkor hirtelen megjelenik egy öregasszony. Kiabál és sérteget! Egyenest a kísérleti asztalról lekapja a macskát! Te megint csak nevetsz. Persze, neked ez nevetséges is! Neked minden nevetséges!

— Lidusa! — mondta Kurganov. — Csillapodj! Most megyek és megmosakodom. Aztán majd komolyan foglalkozunk ezzel a macskaproblémával. Tudod, ezzel a jószággal kapcsolatban én mint kerületi párttitkár még nem tettem szert kellő tapasztalatra.

Megmosakodott.

— Adjál tiszta inget! — kérte.

— Nesze, itt vannak az ingeid! — Lida odadobott neki néhány díszes, celofánpapírba csomagolt inget.

Kurganov nemrégen a városban járt, és Lida megkérte, hogy vegyen fehérneműt. Kurganov egy üzletben fél tucat, celofánpapírba csomagolt, díszes, hímzett inget vett. Hazatérve ünnepélyesen a felesége kezébe adta. Amikor a boldog

Lida kicsomagolta a díszes ingeket, kiderült, hogy gyermekingek. Lida meglengette a pöttöm emberkékre szánt ingeket, és azt kérdezte:

— No, és most mit kezdjek ezekkel, te szerencsétlen flótás?! Mondd meg!

— Ugyan, Lida! Majd viselem őket trikó helyett... — igérte meg férfiasan Kurganov.

Most, e haragos pillanatában eszébe jutottak feleségének ezek a szerencsétlen ingek. Kurganov tudta, milyen nehéz Lidának, az izig-vérig városi nőnek — aki egészen belemerült a tudományos kísérletezésbe — alkalmazkodni a szokatlan körülményekhez. Valahogyan fel akarta vidítani feleségét. Engedelmesen magára húzta a gyermekinget, és a tükörbe nézett. A tükörből, fejét lehajtva, búbánatosan egy hímzett gyermekingbe öltözött, nagy homlokú, alacsony ember nézett rá. A szőke szőr előkandikált a hímzés közül.

Lida a férjére nézett, és elnevette magát.

— Lehetetlen ember vagy — mondta.

Kurganov máris keringőre perdült vele a szobában.

— No végre-valahára! Úgy látszik, hímzett ingben tetszem én neked igazán. No, mondd, tetszem neked? — kérdezte, és a díványra borította Lidát. — Tetszem? Mondd!

— Egészen lehetetlen ember vagy! — ismételte Lida, és igyekezett kiszabadulni férje karja közül. — Te kölyök! És mindig nevetsz! Mindig csak nevetsz!

— Ugyan, édesem! Az én helyzetemben, ha nem nevet az ember, akár felakaszthatja magát! — vetette ellene Kurganov.

Érezte, hogy a leküzdhetetlen fáradtság megint erőt vesz rajta. Felesége mindjárt látta ezt.

— Mi lelt, Trofim? Történt valami?

Lida alkalomadtán tudott elbolondozni, elhancúrozni vele, de a nehéz pillanatokban olyan lett, amilyen lelke mélyén volt — lágy és önfeláldozó.

— Mi történt? Csak nem vagy beteg? — Férje homlokára tette tenyerét.

Kurganov megcsókolta Lida tenyerét, őt magát meg a mellére vonta.

— Így ni, Lida...

— Rosszul érzed magad, Trofimuska? Mi lelt, drágám? Mi bánt?... A traktor? A vetőmag? A takarmány? A tehenek? A disznók?

— Az emberek — felelte szomorúan Kurganov. — Minden mást el tudok viselni. De ez az elevenembe vág! Azok a kommunisták csapnak be, akikben a legfőbb támaszaimat láttam...

Lida unszolta, hogy mondjon el mindent, végighallgatta, és próbálta megvigasztalni. Aztán vacsorát adott neki, lefektette a díványra, maga is melléje feküdt, és magához szorította a férje fejét.

— Most ne gondolj semmire... Ha fáradt az ember, minden nehéznek látszik. Az én dolgaimmal meg ne is törődj. Majd elintézem én magam... Az óvoda szörnyű itt, de miért ne hívhatnánk ide Anna Lvovnát?! Eljön ő ide, ebbe a csendbe, ha gondoskodunk, hogy mindene meglegyen. Miért ne létesítsünk itt egy minta-óvodát?!

— A gyermekek dolgát majd megoldjuk. — Kurganov megint visszanyerte tréfálkozó kedvét. — De mi lesz a macska-problémával?

— A macskákkal? Tudod, igényelni lehetne egy csomó kismacskát! — Már nevetett a szeme. Házasságuk alatt átvette férje tréfálkozó modorát. — Vagy bérletet váltunk rájuk! Akár a szimfonikus hangversenyekre. Jó előre! Érted? Fellajstromozok minden várandós macskát — folytatta nevetve, de aztán komolyan fejezte be: — Legvégső esetben áttérek a nyúlra. Azt lehet venni a nyúlfarmon.

Kurganov elszunnyadt.

Félálmában magas, csendes, városi dolgozószobáját, a parkettás padlót, a falba süllyesztett szekrényeket, a fehér papírlapokat látta az asztal zöld posztóján. „Az értekezés — gondolta félálomban. — Milyen jó volt akkor! Micsoda nyugalom!... Hogy' tudtam én akkor mindent! Mindent értettem... Én hülye! Mi a csudának jöttem ide?!... De hát, még mindig vissza lehet térni. Egy telefon Vologyának, és máris sürgősen visszahívnak tudományos munkára."

Felbukkant Anna arca, és mintha közvetlen közelről hallaná fojtott hangját: „Nem amolyan varég vagy te is?... Vízzel jössz... vízzel mégy?..."

AZ ELSŐ BETÉT

Szeleken, fagyokon át történtett az április. Meghuppant a nap melegétől olvadozó hó az utcákon, és az újszülött patakocskák fel-felfakadtak a hókéreg alól. Eleinte félénken tapogatták az aszfaltot, majd tulajdon megjelenésüknek megörülve és attól meg is ijedve találkoztak egymással, csevegni kezdtek, felbátorodtak, végül, amikor teleszívták magukat a magas ég kékségével, csermelyekké olvadtak össze, és nagy zajjal hatalmukba kerítették az utcákat. A fák ágai élénken, nedvesen feketéllettek, és élesen kirajzolódtak az áttetsző, kék háttéren. Minden egyes fa, valamennyi gallyával beleivódott az égbe, minden bokor, még a legapróbb is teljes erővel élte a maga életét, és ahogy csak bírt, nyújtózott a nap felé.

Ezen a tavaszon minden nyomot hagyott Bahirjov lelkében: emlékezetébe vésődött a patak ijedt, remegő kéksége, a duzzadó ág az ablak négyszögében, az új futószalag alkatrészei, amelyek tővel-heggyel összedobálva hevertek az öntöde feltört padlóján. Így vésődik be az ember emlékezetébe a világ az első szerelem és az első szakítás napjaiban. Bahirjov most úgy érezte, hogy a traktorgyár az ő első szerelme: eddig még egyetlenegy munkájába sem vetett bele ennyi szenvedélyt, és egy sem okozott neki ennyi szenvedést. Most úgy érezte, hogy az első, fenyegető szakítás küszöbén áll: Valgan a Sztálin-díjjal kapcsolatos jelentés után nem akart tovább dolgozni vele, és Bahirjov megértette ezt. De sem ennek a szerencsétlen szerelemnek a keserűsége, sem a várható szakítás fájdalma nem gyengítette meg akaratát; csak egyet akart — minél jobban kihasználni a még hátralevő — akár hosszú, akár rövid — időt.

Magához hívatta a főkonstruktőrt és a főtechnológust, hogy megbeszéljék a legfontosabbat, azt, hogy milyen legyen a traktor, és hogyan lehetne minél olcsóbban előállítani.

A megbeszélés nem jól ütött ki.

— A szerkezeti megoldás természetesen részleteiben nem tökéletes, de elvben érdekes — mondta bágyadtan Satrov. Bársonyos, álmodozó szemének tekintete kitérő volt.

— A szerkezeti megoldás nem felel meg eléggé a technológiai követelményeknek, és a főkonstruktőr nem fordított gondot a kivitelezhetőség kérdéseire — támadt rá, szokása szerint, Uhanov.

Nyilvánvaló volt, hogy egyiküket sem érdeklik a főmérnök szavai és kezdeményezései: ideiglenes vezetőnek tartották mind a ketten.

„Se főkonstruktőr, se főtechnológus, se jobb kéz, se bal kéz! Kéz nélküli főmérnök!" — gúnyolta önmagát Bahirjov. De éppen ez nem hagyta nyugodni. „Akinek nincs keze, annak a fejével kell dolgoznia."

A díjjal kapcsolatos felszólalását követő napon a szokottnál korábban ment haza, hogy még jobban átgondoljon egyet-mást, és másnap megindítsa a támadást.

Otthon nem a megszokott nyugalom várt rá.

Rizsik gyanús buzgalommal írt valamit, és nem fordult meg, amikor belépett az apja.

— No tessék, papa... Gyönyörködj benne! — kiáltotta Ánya, mihelyt megpillantotta apját.

Anyja megpróbálta leinteni.

— Anyecska! A papa nem ér rá.

— Ugyan, mama. Legalább hallgass! — folytatta felindultan Ánya. — A papa nem ér rá! Te nem tudod nevelni! Hisz ezt mindenki tudja: a mamák nem értenek hozzá, a papák nem érnek rá, és mi az eredmény?! Olyan fiú, aki felgyújtja a házat, akiről az újságok is írnak.

— Bezzeg te olyan jólnevelt vagy, mintha körzővel-vonalzóval szerkesztettek volna... — dünnyögte Rizsik.

— És miért baj az, hogy körzővel-vonalzóval?... Azért

nem vagyok csupa kék folt! Csak nézd meg, papa! Fordítsd meg a fejedet!

A fiú nem akarta megfordítani fejét: Ánya megragadta öccsének üstökét. Rizsik erre sem akart megfordulni, és könyökével Ánya hasába bökött.

— Hasba?! Ez becstelenség! — kiáltott fel Ánya, de továbbra is keményen tartotta öccse üstökét.

A kisebbik fiú, Dundi, rózsás arcú, kövér gyermek, szakasztott az anyja, Ánya mellett ült, és nénje övét fogva elégedetten jegyezte meg:

— Ánya a Rizik fejét, Rizik meg az Ánya haszát!... Igaz, mama?

— Azonnal hagyjátok abba, gyerekek! — szólt rájuk izgatottan az anyjuk.

— Mutasd meg magad a papának! Áhá! Szégyelled? Vagy félsz?! — kiáltotta Ánya.

— Én nem szégyellek semmit! És nem is félek semmitől!

Rizsik megfordította fejét, és Bahirjov egy kékesfekete foltot látott véraláfutásos bal szemehéján.

— Ki bánt így el veled?

— Nem beszél, csak hallgat, szégyelli megmondani! — kiáltotta Ánya.

— Nem mindenki olyan árulkodó Júdás, mint te vagy!...

— Én nem vagyok árulkodó Júdás, én a néned vagyok! Ha a mama meg a papa nem tudnak nevelni téged, valakinek csak nevelnie kell! Én nem vagyok árulkodó! Én csak azt nem akarom, hogy az öcsém kékfoltos szemmel járkáljon!

Bahirjov fiának kedves, szeplős arcába nézett. A fiú oldalvást ült, és látni lehetett, hogy a lecsüngő szemhéj alól szomorúan néz barna szemével.

— Kivel verekedtél Rizsik, és miért?

A fiú nem felelt. Szomorú szeméből most hirtelen kibugyogyant a könny. Bahirjov megijedt: rég nem látta sírni a fiát.

— Mi lelt, no? Gyere velem! — Átvitte a fiút a dolgozószobába. — Mi történt? No! Miért nem felelsz? Kivel verekedtél?

— Hát Valkával... Satrovval... — felelte halkan Rizsik.

— És miért? No, beszélj!
— Hát ő...
— No!...
— Én az ablaknál akartam padot foglalni... Ő is ott akart. Pedig én mentem oda előbb. Ő meg azt mondja... — Rizsik szája megremegett, és mulatságos kis ormánnyá nyúlt. Elhallgatott.
— No, mit mondott? No?
A kis ormány még mindig előrenyúlt és remegett.
— Rizsik! Légy már férfi!
— Azt mondja: „Hiába töröd magad..."
— No, és még mit mondott?
— „Hiába töröd magad. Ti úgyis csak idegenek vagytok itt, és nemsokára kirúgják az apádat."
Bahirjov majd átharapta a pipa szopókáját. Tehát már a gyerekek is emiatt verekednek. És ha már a gyerekek is, az iskolában... akkor már jobban elmérgesedett a helyzet, mint gondolta volna. A fia... Őérte verekszik ezzel a szeplős kis öklével. Védi az apját! Mellére vonta a tűzvörös fejet.
— Ugye, nem igaz, papa? Ugye, nem igaz?
— Nem igaz. De ha az ember nehéz dologba vág bele, akkor bizony nehéz a helyzete.
— Neked nehéz?
— Nekem akkor lenne könnyű, ha megadnám magam és visszavonulnék. De te nem akarod, hogy megadjam magam, ugye, nem?
— Nem akarom! Ne add meg magad, papa! Senkinek! De miért akarsz nehéz dolgot csinálni?
— Először is rendbe akarok hozni minden gépet, hogy ne törjenek el, és teljes erővel működjenek. Aztán a legjobb, legújabb módszereket és gépeket akarom bevezetni.
— És ki nem akarja?
— Szeretnél új ruhát az ünnepre?
— Szeretnék!
— De szeretnél-e szabni, fércelni, varrni, gombot felvarrni, gomblyukat kivarrni, vasalni? Nem szeretnél? No látod, így vannak sokan... Viselni szívesen viselik a ruhát, de megvarrni nem akarják.

Fiának könnyű fürtjeit babrálta. A fiú izgatott volt. Talán meg kellene nyugtatni, hogy lecsillapodjék? De épp a fia szólalt meg el-elcsukló, mély hangon.

— Ne izgasd magad, papa! Tudod mit? Várj türelemmel... Úgyis te fogsz felülkerekedni, mert te különb vagy a többieknél.

Amikor fia átment a hálószobába, felesége nesztelenül, mint mindig, belépett, és leült a dívány szélére.

— Mitya... Nem akartam szólni, de látod, már a gyermekek is tudnak róla!

— Miről tudnak?

— Hát... mindenről... Erről az egész ellenségeskedésről.

Bahirjov olyan hirtelen fordult meg, hogy megreccsent a karosszék.

— Miféle ellenségeskedésről?

Katya sírt. Bahirjov nem tudta megérteni, miért. Ez a mindig nyugodt, elégedett asszony, akinek a szavát sem lehet hallani...

— Katya! Miért sírsz? Miről beszélsz?

— Olyan nehéz a szívem! Annyira egyedül vagyok itt! És most még a gyerekek is... Rizsik is... Ánya is...

— Ánya is?! Mi történt vele?

— Azt mondták neki, hogy te vagy a tizenegyedik főmérnök, és nemsokára itt lesz a tizenkettedik. Ánya értelmes, érett gondolkozású lány. De Rizsik verekszik! És én?... Én szinte nem merem kitenni a lábam hazulról. Tegnap az üzletben... az asszonyok azt gondolták, hogy én soron kívül akarok... És az egyik mindjárt azt kiabálja: „Csak hadd vigye, amíg őket magukat is el nem viszi innen az ördög". Meg aztán Roszlavleva... Tudod, meglátogattam mint szomszéd. Nagyszerű asszony. Azt mondja: „A maga férje, Dmitrij Alekszejevics túlságosan merev... ezt nálunk nem szeretik. Jó volna, ha figyelmeztetné." — Úgy látszik, átszakadt a belső gát: patakokban folyt a könny és a szó. — Tegnapelőtt meg a villamosmegállónál... néhány igen rendes férfi áll... Az arcuk is olyan komoly. Nem ismernek. Ott állnak, beszélgetnek: „Az új főmérnöknek halvány fogalma sincs a traktorgyártásról. Műszaki vezetés nélkül maradt a gyár." Nem tudtam tovább ott állni. Hát mi ez, Mitya?!

— Én azt csinálom, amit szükségesnek tartok.

— De Mitya! Hát lehet azt másképpen is. Ha nem értesz mindenhez, engedned kell! Itt mások a szokások.

Bahirjov megdobbent. Nem is képzelte volna, hogy mindez már ilyen méreteket öltött. Az ő kiegyensúlyozott, nyugodt Katyája sír és remeg. Még sosem látta ilyennek. Igaz, hogy az élet még sohasem tette próbára ennyire. Katya még mindig beszélt.

— Nehéz itt nekem: az üzletben, a villamoson, az utcán, mindenütt. A gyerekeknek nehéz az iskolában, a pionírcsapatban.

Bahirjovnak eszébe jutottak fia szavai: „Ne add meg magad, papa" Fiú... Férfi...

Úgy nézett feleségének legörbülő, ernyedt, nedves szájára, könnyáztatta, megduzzadt arcára, mintha először látná. Katya meg még mindig beszélt; és beszédjében egyetlen olyan szó sem volt, amely Bahirjovnak kellett volna. Egyetlenegy olyan szó sem, amilyet még Rizsik is talált a számára. Ezekben az órákban, Bahirjov életének legnehezebb óráiban a gyermek megértőbbnek és bátrabbnak bizonyult, mint a felnőtt asszony. Otthon, Katya mellett még magányosabbnak érezte magát, mint a gyárban. Maga is megijedt attól, hogy elidegenedett tőle mindenki, és hadarva azt mondta:

— Értsd meg, Katya... a mi traktorunk teljesítőképessége...

Katya közbevágott.

— Én nem értek és nem is akarok érteni semmiféle teljesítőképességhez. Én csak egyet tudok: mindenki emberi módon él, mi meg...

Szavaiban nem volt sem segítőkészség, sem törekvés arra, hogy megértse férjét. Csak egy kívánság csendült ki belőlük — megőrizni a megszokott nyugalmat és jólétet.

A laboratóriumokban terheléssel próbálják ki a fémet. Bahirjov családi élete ezekben a napokban szintén teherpróbán esett át. És mivel nem állta ki a próbát, megrepedt. Mikor kezdődött ez? Eszébe jutott, hogy házaséletük első éveiben, amikor tele volt technikai ötletekkel, megpróbált beszélgetni ezekről Katyával. Katya unatkozott, amikor

hallgatta, és mivel őszinte volt, még csak nem is igyekezett érdeklődő arcot mutatni. Bahirjov elhallgatott, és azt gondolta: „Mit tegyek? Katyának nincs érzéke a technikához."

Katya mindig azt mondta, hogy „csakis őbenne él", számára nincs más élet. De hogyan „élhet csakis őbenne" évről évre úgy, hogy egy pillanatra se érdeklődjék az acél, a termelés, a technika, tehát az iránt, ami az ő életének értelme? Nem, Katya nem „őbenne" él! Katya csak „őmellette" él... És ahogy a hibás fém néha jó minőségűnek látszik a teherpróbáig, ugyanúgy az ő családi életük is boldognak látszott a megpróbáltatásokig.

Katya tovább panaszkodott, Bahirjov pedig a felfedezett repedés láttán megdöbbenve azt mondta magában: „Egy fél óra alatt nem mondhatom el neki mindazt, ami az egész életem tartalma volt. Most mit tegyek? — Fanyarul elmosolyodott. — Vagy talán előadást tartsak neki a szovjet traktorgyártásról?"

De most nem volt ideje előadást tartani, sőt még arra sem ért rá, hogy nyugodtan egyék és aludjék. Táskájából elővett egy csomó hivatalos iratot, és azt mondta feleségének:

— Embereld meg magad, Katya. Én úgy cselekszem, ahogyan szükségesnek tartom.

Reggel magához hívatta Gyemjanovot, a MEO vezetőjét.

Az alacsony, hirtelenszőke, csúnya Gyemjanov imbolyogva lépett be, mintha viharba került hajó fedélzetén járna. Hosszú kezében, mint mindig, most is forgatott valamit. Bahirjov tudta, hogy Gyemjanov régebben esztergályos volt a gyárban, aztán Valgan sofőrnek vette maga mellé, és lehetővé tette, hogy elvégezze az esti főiskolát. A MEO régi vezetőjét nemrég eltávolították nyakassága miatt, és Gyemjanovot nevezték ki a helyébe.

— Gyemjanov elvtárs — kezdte Bahirjov —, meg kell mondanom önnek, hogy véleményem szerint nem jól látja el tisztét.

Gyemjanov mozdulatlanul ült, csak értelmes, apró szeme szegeződött kérdően Bahirjovra.

— A hüvelyről, a tengelyről, a betétekről beszélek.

— Én már szóltam... Szemjon Petrovics megígérte, hogy intézkedik.

— Júliusra?

— Igen...

— És ön megengedhetőnek tartja, hogy júliusig selejtet bocsássunk ki? A gyárnak meg kell becsülnie önmagát.

— Ön szerint mit kell tennem?

— Mindenkinek becsülettel kell végeznie a munkáját. Én mindent megteszek, amit csak tudok, de az ön kezében van az a fegyver, amelytől én meg vagyok fosztva.

— Azt tanácsolja, hogy... tönkretegyük a termelési tervet? — kérdezte kíváncsian Gyemjanov.

— Máskülönben a vetést tesszük tönkre több ezer négyzetkilométeren.

Gyemjanov csak hallgatta, nem vetett ellene semmit, de nem is helyeselt.

„Nem csinál a Valgan sofőrje semmit — gondolta Bahirjov. — Tudta Valgan, kit kell megtenni a MEO vezetőjének! Csak beszél, hogy tisztább legyen a lelkiismerete."

Napközben értekezletre hívták Bahirjovot a városi pártbizottságba. Az értekezletről visszatérve bement a szobájába. A kapcsolótáblán kigyúlt a vörös lámpa.

Bahirjov felhívta a diszpécsert.

— Mi van a futószalaggal?

— A MEO nem bélyegzi le a hüvelyeket, a hüvelybetéteket és a tengelyeket...

„Mégiscsak meg meri tenni!" Annyira váratlanul érte a hír, hogy halkan belenevetett a kagylóba.

— Mi? Mit mondott? — kiabált a diszpécser.

Bahirjov nagy akaraterővel kényszerítette magát, hogy nyugodtan üljön, és foglalkozzék a soron levő dolgaival. Azt várta, hogy Valgan majd hívja, de nem hívta...

Teltek a percek, hívta a vörös szem, de Bahirjov makacsul a helyén maradt...

Egyszer csak elaludt a jelzőlámpa. A futószalag megint rendesen járt. Bahirjov felhívta a diszpécsert.

— Az igazgató megparancsolta, hogy a pótalkatrészkészletből vegyenek ki lebélyegzett alkatrészeket.

Bahirjov tudta, hogy a pótbetétekből nem sokáig futja. Mi lesz azután?

Tovább dolgozott. Teltek az órák. Senki sem nyitott be hozzá, senki sem telefonált neki. Az általános némaság az igazgató dühének „visszhangja" volt. Nem telefonált Gyemjanov sem. Nem sokáig tudta tartani magát a Valgan sofőrje! Tehát — újabb vereség.

Ekkor hirtelen megint felvillant a vörös jelzőlámpa. Bahirjov felkapta a kagylót.

— Mi van már megint a futószalaggal?

— A MEO megbolondult! — Bahirjov a diszpécser kétségbeesett hangjából mindjárt tudta, micsoda riadalom van most a gyárban. — A futószalag megállt a hüvelybetétek miatt!

Ekkor Bahirjov a szerelőműhelybe indult.

A futószalag állt. Megállása olyan természetellenes volt, mintha egy folyó állt volna meg. Élettelenül lógnak a drótkötelek, az emberek szétszéledtek a futószalag mellől, tótágast áll az egész üzem... Mindazt, ami a legnagyobb baj jele, ami a főmérnök azonnali beavatkozását követeli, ma ő maga idézte elő.

Állt a futószalag. Bahirjov az általános izgalom közepette, mindenkitől mellőzve, mint egy idegen, egy bélpoklos, mint minden bajnak legfőbb oka, lépkedett a holttá meredt futószalag mellett. Újra elöntötte a keserűség hulláma, mikor átgondolta: mi minden rejlik a futószalag megállása, a hüvely, a tengely, a betét mögött... „Nem ez a baj — gondolta. — A tőkés országokban konkurrencia van. Az, aki rosszul és drágán termel, tönkremegy, elpusztul. Nálunk senkit sem fenyeget tönkrejutás és pusztulás. Tehát nálunk szabad rossz árut gyártani?! Miért vagyunk mi türelmesek az olyan emberek iránt, akik úgy élvezik a földi javakat és az előnyöket, hogy ezek a javak rosszá változnak, az előny pedig hátránnyá válik?..."

Most az az érzés hatalmasodott el rajta, amely gyermekkorában arra késztette, hogy segítségére siessen társának, aki nem gyengesége, hanem túlságos bizalma és tiszta jelleme miatt volt sebezhető. A magasztosan emberséges szocialista rendszer magasztos emberséget tételez fel az emberek-

ben. De ha a bizalomra csalás, a becsületességre becstelenség, a jóra rossz a válasz, akkor...

Akkor a műszaki ellenőr helyisége előtt halomszámra hever a selejt hüvelybetét: az emberek becstelensége, amely a tárgyak becstelenségévé változott át! Bahirjovon elhatalmasodott az a szenvedélyes vágy, hogy megvédje a gyárat. Nem, nem a konkurrencia, nem a félelem miatt, hanem az országért, a szocializmusért mindenáron jó gépeket, kitűnő gépeket kell gyártani — a világ legkülönb gépeit!

Állt a futószalag, amely e pillanatban már nem futószalag volt Bahirjov szemében. Gócaival, soraival együtt, mindenestül olyan fegyverré változott, amellyel a főmérnök ügyesen vagy ügyetlenül, helyesen vagy hibásan, de ádázul küzd mindazért, ami szent neki.

Bahirjov a futószalag mellől Valganhoz indult.

Valgan szobájában egymás hegyén-hátán tolongtak az emberek. Az alacsony Gyemjanov kivörösödve, kócosan ült egy karosszékben; szinte belesüppedt. Hosszú kezével erősen belekapaszkodott a szék karjába. Vérbe borult arca félelmet, de egyúttal makacsságot fejezett ki.

— Mi lett magukból?! — kiabálta Valgan. — Helyesebben ki csinál magukból ilyen... — Meglátta Bahirjovot, egy pillanatra zavarba esett, de mindjárt még hangosabban és elkeseredettebben folytatta: — A gyárban van kollektíva, vannak saját embereink, akiknek drága a gyár élete, becsülete és sorsa. És vannak... *idegenek!*

— Nem tehetek másképp, Szemjon Petrovics — mondta panaszosan, de makacsul Gyemjanov.

Valgan leült. Utána leültek a többiek is. Valgan Bahirjovra nézett. Bahirjov egy kissé arrább szintén leült.

— A helyzet a következő — mondta Valgan dühösen, de most már halkabban —, a MEO vezetője ma se szó, se beszéd a selejtbe dobja azokat az alkatrészeket, amelyekre hónapokon át ráütötte a bélyeget. A gyár kétségbeejtő helyzetbe került.

Gyemjanov hallgatott. Úgy látszik, minden erejét arra fordította, hogy tartsa magát, és már nem tudott sem gondolkozni, sem felelni semmit.

De Bahirjov teljes fegyverzetben volt.

— A MEO vezetője többször figyelmeztetett bennünket — jelentette ki határozottan.

— Kétségbeejtő helyzet — ismételte Valgan, tudomást sem véve Bahirjovról. — A MEO vezetője egy *idegen* álláspontjára helyezkedik! Azéra, aki nem szervező, hanem csak kívülálló megfigyelő!

— Vállalom, hogy néhány nap alatt megszervezem az említett alkatrészek új technológiáját — szólt kozbe megint Bahirjov. — Ehhez az ön hozzájárulására és segítségére van szükségem.

Csend támadt. Bahirjov várt. Milyen újabb sakkhúzásra készül Valgan hajlékony agya?

— Jó! — kezdte Valgan halkan, határozottan. — A gyár hónapokig dolgozott ezekkel az alkatrészekkel, és semmi baj se származik abból, ha ezekkel dolgozik még három napig. Ha a MEO felelőssé tesz bennünket ezért a három napért, mi kíméletlenül felelőssé tesszük a MEO-t több hónapi hallgatásáért. Csináljuk így: most megindítjuk a futószalagot. Három nap múlva pedig... — Valgan Bahirjov felé fordult, és rámosolygott gyönyörű mosolyával; felső ajka még jobban felhúzódott, mint máskor, még fehérebben kivillantak sűrű, hegyes fogai. „Mosolyog vagy vicsorog?" gondolta Bahirjov. — Azt javaslom, hogy a főmérnök felelőssége mellett három nap alatt szervezzék meg az említett alkatrészek szükséges technológiáját — fejezte be határozottan Valgan.

Bahirjov nem szervezte meg a technológiát három nap alatt, és a harmadik napon, elutazásának napján Valgan parancsban megrótta, és magához rendelte.

Valgan dolgozószobája. Hányszor lépett be már ide Bahirjov! Megérkezése napján úgy lépett be ide, mint ismeretlen, de vendégszerető lakásba, ahol minden csak megörvendezteti a szemet, minden rendet és világosságot ígér. Egyszer úgy ült itt, mint barátjának lakásában, és elmondta dédelgetett terveit. Akkor üvegházi meleg és üvegházi virágok vették körül. Néhány nappal ezelőtt meg úgy lépett be ide, ahogy a műtőbe lép az ember: fájdalom, vér, kiabálás vár rá, de hát így kell.

Most pedig úgy lépett be ide, mint az ellenség parancs-

nokságára. Valgan félig félre fordulva ült, teáspoharat tartott kezében, és vidáman kiabálta a kagylóba:

— Holnap érkezem! Természetesen nálad! Hogy van Ljola? Üdvözlöm én is, Nyina is... Szóval, előkészíted a dolgot a miniszternél, hogy ne üljek ott sokáig. Jó, jó! Holnap találkozunk! — Bahirjov felé fordult, és hörpintett a teából. Arckifejezése változatlanul vidám, élénk maradt, mintha Bahirjov annyira jelentéktelen és könnyen eltávolítható jelenség volna Valgan életében, hogy semmiképpen sem befolyásolhatná hangulatát.

Bahirjov nyugodt volt. Az egyetlen, ami ki tudta zökkenteni egyensúlyából — a zűrzavar — megszűnt. Most már világosan tudja, hogy Valgan eldöntötte az ő sorsát, és ő nem akarja alávetni magát ennek a döntésnek. Valgan, amikor megitta a teát, gondosan letette a poharat, a szalvétával megtörölte száját, és csak azután szólalt meg:

— Rövidre fogom, Dmitrij Alekszejevics. Én idecipeltem önt onnan az isten háta mögül. Ön el akart menni, de én nem engedtem el. Azt reméltem, hogy nagy mérnököt faragok magából. Tévedtem. Én nem vagyok bosszúálló. Nem akarom elrontani a jövőjét. Most már hajlandó vagyok, saját kívánságára, elengedni önt. Írja meg a kérvényét, Moszkvában majd elintézem. És ezzel be is fejezi tevékenységét a gyárunkban.

Egy papírlapot tett Bahirjov elé. Bahirjov meg sem mozdult.

— Én nem kívánom befejezni tevékenységemet a gyárunkban.

Valgan Bahirjovra nézett sárga hiúzszemével, és lassan megdörzsölte az állát. Néhány percig szótlanul ültek. Aztán Valgan felállt.

— No... akkor magára vessen!

Bahirjov a szobájába ment. Meleg volt. A Valgan küldte kaktusz még virágzott. A virágnak még minden szirma dús nedvű és élénk színű volt. Bahirjov gúnyosan elmosolyodott: „Még nem is volt ideje elvirulni!"

A sötét ablaküvegeken túl álmatlanul lélegzett a gyár. Teherszerelvények érkeztek. Éleset füttyentgettek egymásnak a mozdonyok; egy éppen Bahirjov ablaka alatt doho-

gott. Távolabb szüntelenül mennydörgött a kovácsüzem. Egészen közel meg el-elfulladva a fúrógép fütyült. Pöfögve mentek a rakodóhelyre a traktorok, és a fordulóknál végigvégigsiklott lámpájuk fénysugara a sötét ablakokon.

A gyár óriási gépezete ott élt, lélegzett, forgolódott a dolgozószoba ablaka alatt, és Bahirjov hallotta a lélegzését. Megváljon tőle? Nem!

Valaki kopogott az ajtón.

— Tessék!

Csubaszov lépett be. Elcsigázott, görnyedt, sárga volt.

A lelke mélyén maga is elismerte, hogy az új traktortípus nem tökéletes, és még nem állta ki a próbát. De azt is tudta, hogy milyen erőfeszítéssel dolgoztak a traktortervezők. Miért ne ösztönözzék még jobban őket erre a munkára? Tudott jó néhány olyan esetről, amikor ugyanilyen minőségű munkáért mások is kaptak díjat. Kétségbe vonni azt, hogy a gyár megérdemli a díjat, annyit jelent, mint kétségbe vonni a jutalmazás egész rendszerét. A díjakat olyan emberek szokták odaítélni, akiket Csubaszov illetékesebbnek tartott saját magánál. Nem szerette a magányban kiagyalt vagy hebehurgya következtetéseket. Lassan és nehezen hordta ki minden egyes döntését. Eszébe jutott, hogy az iskolában „az igazságos Koljá"-nak hívták. „Ki tudja azt a pártmunkásokon kívül, mibe kerül az embernek ez az igazságosság? Az egész pártmunkának épp az a legfőbb értelme, hogy minden kérdésre megtaláljuk az elvileg igazságos választ. A pártmunkás olyan, mint az aknász — csak egyszer követhet el hibát. Ott, ahol jóvátehetetlen hibák esnek — nincs többé értelme a munkának, az ember elveszti jogát a vezetésre, elveszti tekintélyét, következésképpen a vezetés lehetőségét is."

Bahirjov idejöttekor nagyon nehéz napok: a helyes megoldás keresésének napjai virradtak Csubaszovra. Becsülte és szerette Valgant túláradó energiájáért, azért, hogy tud lendületet adni az embereknek, fel tudja tüzelni őket. Bahirjovból hiányoztak ezek a tulajdonságok. Bahirjov azzal kezdte, hogy összetűzött Valgannal. Csubaszov látta: még élesebb összeütközések érlelődnek. Hogyan találja meg a helyes utat kettejük között? Mit tegyen, hogy természetüknek

éppen ez a különbözősége, ellentétessége hasznára és ne kárára váljék a gyárnak? „Mind a ketten kommunisták. Mind a ketten szovjet emberek. Tehát közös nevezőre lehet hozni őket" — gondolta. Tetszett neki Bahirjov terveinek rendszeressége. Támogatta Bahirjov sok javaslatát. Sikerült rábeszélnie Valgant, hogy sürgősen váltsák le két műhely vezetőségét, és hogy a többi műhely közt szétforgácsolt összegek egy részét az öntöde átépítésére fordítsák. De az „új" főmérnök viselkedését mégis furcsának találta. Hol nagyszabású terveket dolgoz ki, hol óraszámra a homokelőkészítőben ül, hol nem tölti be tulajdonképpeni szerepkörét, hol meg túllépi. Mi okozza ezt? Az ismeretek és tapasztalatok hiánya? A nagyralátás? A túlzott becsvágy? Csubaszov ki nem állhatta a becsvágyó embereket.

Halk beszélgetésüket más talán bágyadtnak érezte volna, olyan fojtott belső feszültséggel beszéltek mind a ketten.

— Dmitrij Alekszejevics — kezdte Csubaszov —, ön új ember a traktorgyártásban. Hát hogy meri kihagyni a számításból az ország legkülönb tervezőinek vívmányait? Hisz ez, enyhén szólva, tapintatlanság.

— Nem is túlságosan törődöm azzal, hogyan legyek tapintatos.

— Én azt mondtam, „enyhén szólva"...

— És keményen szólva?

— Tudja, ezt többen a kozmopolitizmus megnyilvánulásaként értékelték.

— És ön?

— Nekem még tüzetesebben meg kell néznem. Azért is jöttem. Kérem, magyarázza meg...

— Mit magyarázzak meg? A kozmopoliták politikai kártevők. Én nem vagyok kártevő. Az egész háború alatt tankgyárban dolgoztam.

Bahirjov álmos szemhéját fel sem emelve, az iratokra nézett, de szavai nagy nyomatékkal csengtek. — A háború megtanított és rákényszerített, hogy csakis technikai elsőbbségünk eszméjéért éljek.

Csubaszov felfigyelt. „Technikai elsőbbségünk eszméjéért éljek..." Csubaszovnak úgy tetszett, mintha egy pillanatra felhúzódott volna az álmos szemhéjak függönye. Talán csak-

ugyan ez a legfontosabb. Ez az a kulcs, amely kinyit minden ajtót, minden zárat ennek az embernek a lelkében? Ám Bahirjov nem engedett időt arra, hogy elgondolkozzék ezen a mondaton.

— Én nem örülök a fogyatékosságoknak. Én... — Válogatott a „szégyenkezem", „pirulok", „szenvedek" szavak között, de egyik sem volt megfelelő. Egy mondat fejezte ki pontosan a lelkiállapotát, de az meg túlzásnak hatott volna. Bahirjov jól tudta ezt, de már belefáradt a keresgélésbe, és mégis kimondta, ami eszébe jutott: — Az én szememben ezek a fogyatékosságok: sebek édesanyánk testén. Amíg ezeket látom, csakis az a gondom, hogyan gyógyítsam be őket.

„Szerénytelen mindenben: cselekedeteiben, szavaiban, az emberekkel szemben való viselkedésében" — gondolta a pártszervező, és kétkedve megjegyezte:

— Tegyük fel, hogy igaza van, a mi traktorunkon sok még, ahogy ön mondja, a seb, vagy ahogy én sokkal egyszerűbben mondanám: a fogyatékosság. De hát baj az, hogy ezzel a díjjal ösztönözzük azokat az embereket, akik még nem tudtak megfelelő minőségű gépet tervezni, de már a helyes úton haladnak a helyes cél felé?

Bahirjov szája fájdalmasan legörbült.

„Bőkezűség! — gondolta keserűen. — Az ország szertelen bőkezűsége..."

— Baj! — felelte. — Kevesebb díjat kell adni, és szigorúan csakis azoknak, akik megérdemlik. Az igazán derék embert nem lehet elrontani a túlzott dicsérettel. De ha önző ... becsvágyó... korlátolt embert jutalmaznak meg vagy dicsérnek agyba-főbe... az mindjárt azt hiszi, hogy ő a tökély csúcsa! És a kitüntetések meg dicséretek segítségével máris pénzszerzésre és hatalomra tör! Ha tehetségtelen és érdemtelen embernek adunk jutalmat, hozzájárulunk ahhoz, hogy ezek a tehetségtelen és érdemtelen emberek befolyásra, súlyra tegyenek szert. És mindezt olyan országban, amelynek fő mozgató ereje csakis a tömegek kezdeményezése és tehetsége lehet. Ez az egyik baj. Ha érdemteleneket jutalmazunk, ezeket az érdemteleneket tesszük milliók példaképévé. Ez a másik baj. És ha ez a két baj egy-

szerre jelentkezik... A bőkezűség! — tört fel belőle oda nem illően a keserűség. — Az ország bőkezűsége az, amely az ország kárára válik!

Utolsó szavai szaggatottak, homályosak voltak, de éppen e néhány nem helyénvaló, fájdalmas szóra kapta fel a fejét Csubaszov.

— Vagy ön nem látja ezt? — folytatta Bahirjov.

Csubaszov csak kisvártatva felelt.

— Vannak olyan kérdések, amelyeket a párt dönt el... Én nem tulajdonítom magamnak azt a jogot, hogy én magam döntsem el.

— De hát kikből áll a párt? Olyan emberekből, mint mi! Ha mindenki begyullad, ha senki se tulajdonítja magának a jogot, akkor mivé válik a párt?...

— Nem ért engem — vágott a szavába a dühtől elsápadva Csubaszov. — A párttal együtt én is döntök ezekben a kérdésekben, de ha már el vannak döntve, nem tulajdonítom magamnak a jogot, hogy egyedül... vagy ilyen bizalmas kettesben, ahogy mi most beszélgetünk, új döntéseket hozzak.

Az a szál, amely egy pillanatra már összekötötte őket, megint elszakadt. Úgy ültek ott, mint egymás ellenlábasai: Bahirjov Csubaszov szerint a hebehurgyaságig rámenős, Csubaszov meg Bahirjov véleménye szerint a gyávaságig óvatos.

— Megkérjük, szólaljon fel a pártaktíván — mondta alig hallhatóan Csubaszov. — De erre csak két hét múlva, az igazgató visszaérkezése után kerül sor. Szeretnék tájékozódni a legközelebbi tervei felől. — Erőt vett magán, és halványan elmosolyodott. — Újabb katasztrofális meglepetések elkerülése végett. Meg aztán azért is, mert jó néhány kérdésben egyetértek önnel. Szemjon Petrovicsnak még nem volt ideje, hogy megmondja önnek, de két órával ezelőtt aláírta azt a rendeletet, amelyben Roszlavlevet a motorműhelybe, Szagurovot meg az öntödébe nevezi ki. Úgyszintén elrendelte, hogy adják a pénzt az utóbbinak, és állítsanak fel ott új futószalagot.

Bahirjov gyorsan rángatni és csavargatni kezdte a csimbókot a fejebúbján. „Tehát mégiscsak sikerült! Mégis jobb

belátásra tért Valgan! Rájött, hogy így előnyösebb! Most már tehát munkához lehet látni!"

Csubaszov mintha kitalálta volna a gondolatait.

— Csak... még egyszer emlékeztetni akarom... A rendeletek nem szervezik át a termelést. Azt csakis az emberek szervezik át!

Csubaszov egy szót sem szólt arról, mennyit segített ő, hányszor beszéltek Valgannal a városi és a területi bizottságban. Bahirjov a pártszervező fáradt, szép arcára nézett, és csak azt kívánta: menjen már el minél előbb ez a bágyadt ember a közhelyeivel, hogy mielőbb munkához láthasson már, Valgan nélkül, szabadon!

Ezt a napot még egy kisebb győzelem is emlékezetessé tette. Immár Bahirjov tenyerén feküdt az első betét, amelyet teljesen szabályosan készítettek. A betéteket gyártó műszak már befejezte munkáját. Gyemjanov nem volt sehol. Bahirjov egyedül volt örömével. A betét — ragyogó, könnyű félhenger, amelynek belső felületén aranyszínű fényfoltok villogtak — szemre nem különbözött a régiektől. De Bahirjov a fém hidege, a gyémántos csillogású csiszolat mögött jól látta, hogy ez a betét a régiektől eltérően, „becsületes"! A bronzréteg előírásos, tehát nem fog kimorzsolódni időnap előtt. Ki fogja majd értékelni az alkatrésznek ezt a tulajdonságát: a becsületességét? A gépállomás traktorosa, gépésze?

Bahirjov elnézegette, hogy siklanak ide-oda a fényfoltok a csiszolt felületen. Egyelőre még nem jelentékeny, sőt szinte súlytalan! De mit sikerült mégis elérni? Visszaadni egy alkatrész becsületét. De vajon megoldották-e már véglegesen akár csak ezt a kis kérdést is?

„Itt a gyárban olyan kevés függ éntőlem — gondolta. — És odakünn, a gyárkapun kívül? Kik vannak ott? A kohászok az acéljukkal, a szerszámgépgyártók a szerszámgépeikkel, az olajmunkások az üzemanyagukkal. Talán az olajmunkások ugyanúgy nem finomítják eléggé az üzemanyagot, a szerszámgépgyártók ugyanúgy nem gondolják át a gépek tervezését, ahogy mi, traktorgyártók nem dolgozzuk ki kellőképpen a hüvelyeket és a betéteket? Honnan ered az emberek becstelensége, amely a tárgyak becstelenségévé

változik át? Miért nincs meg a munka termelékenységének az a lendületes emelkedése, amely pedig lehetséges volna, amelynek meg kellene lennie? Talán — a szovjet emberek magasztos szellemére számítva alábecsüljük a rubel erejét, és rosszul manőverezünk a rubellel? Talán ez a sok kis fogyatékosság csupán egy nagynak, annak a következménye, hogy megszegjük a szocializmus törvényét: — mindenkinek munkája szerint? De nehéz, nagyon nehéz nyomon követni egy óriási erejű törvény hatását millió és millió apróságra, egészen a betétekig!"

Keserűségében erősen összeszorította ujjait. A betét széle belevágódott bőrébe. Bahirjov átvette a másik kezébe. Ujjainak homályos nyoma ott maradt a jéghideg felületen. Bahirjov a ládába dobta a betétet. Hány van itt? Egyformán csillognak a műhely lámpáinak fényében, és nehéz megkülönböztetni a rejtett hibával, áruló csalással készült régieket a lelkiismeretesen gyártott újaktól! Bahirjov felocsúdott tűnődéséből. A gépmesterek az automatáknál bíbelődtek.

— No végre elintéztük ezeket az ócska betéteket... — tört fel Bahirjovból. De még csak nem is hallotta senki.

Bahirjov ennek az első kis győzelmének órájában különösen nyomasztóan érezte magányát. Az emberek nem mintha kerülték volna, hanem olyan idegent láttak benne, aki nem sokáig marad a gyárban, és nem törődtek vele.

Kiment a műhelyből, és az öntödébe indult. A szerelőműhely kijáratánál, a fák gallyai alatt, lassan pöfögve egy traktor állt. Úgy látszik, a traktoros egy percre visszament a műhelybe. Bahirjov kinyújtotta kezét, érezte a motor meleg leheletét, és elnevette magát. Persze korcs, de már valahogy kedves és szeretetre méltó korcs! Kedves a hozzáfűzött remények, szeretetre méltó a rá váró jövő miatt.

„Te még nem vagy gép, hanem csak egy gép vázlata, igásló, amelyet nem gyeplővel, hanem kormánnyal irányítanak. De maholnap embert faragunk belőled, azaz hogy olyan igazi gépet, amely tudja, mit ér".

Amikor azon kapta magát, hogy némán beszélget a traktorral, zavarba esett és tovasietett.

Lám, éjnek évadján ostobán itt beszélget — egy traktorral... Örömét, amelyet az új betétek miatt érez, nem oszt-

hatja meg senkivel... A magány zsákutcájába jutott. Ezt ma egészen világosan megértette. Fülébe csengett a pártszervező „közhelye": „A rendeletek nem szervezik át a termelést, azt csakis az emberek szervezik át." De sem ezek a szavak, sem a magány érzése nem hatott Bahirjovra. Makacs volt, és nemigen kereste senkinek az együttérzését sem. Egészen más ajzotta fel: maximális és minimális tervét azért dolgozta ki, hogy azok szerint *cselekedjék*. És most elkövetkezett a cselekvés rég várt ideje. Új beosztást kapott Roszlavlev és Szagurov, a kiutalt összeget átadták az öntödének, Valgan hamarosan elutazik... Nem lehet tovább halogatni... De tulajdon tervei most már nem látszottak olyan tökéleteseknek, mint születésük idején. Már felfedezett bennük jó néhány hibát; igaz: az új változatok is derengtek már agyában. Kivel beszélje meg, kivel ellenőriztesse őket? Ki segít megalkotni a legtökéletesebb változatot? És ki fogja megvalósítani? Rövid idő alatt csak olyan emberek végezhetik el ezt az óriási és bonyolult munkát, akik ugyanúgy lelkesednek, mint ő maga! De hol vannak ezek az emberek? Sajátos természete miatt lassan közeledett másokhoz. Elmélyülten gondolkozó és hiú ember lévén, nem tudta és nem akarta szándékosan meggyorsítani a közeledést azokhoz az emberekhez, akikre szüksége volt. A gyárban elkövetett jó néhány hibája eltaszította tőle a gyáriakat. Talán kövesse meg őket? Még maga előtt is nehezen ismerte be hibáit. A rég várt cselekvés szükséglete mindent legyőzött. Még a jellembeli sajátságok is háttérbe szorultak: hiúsága is meg az a tulajdonsága is, hogy nehezen ismerte be hibáit. Sürgősen ki kell jutnia ebből a zsákutcából, amelybe beletévedt. Az ügy olyan cselekedeteket követel, amelyek nem vágnak összsze természetével. Tehát meg kell törnie a természetét! Oda kell mennie az emberekhez, hogy megkövesse őket, és a segítségüket kérje... Kin kezdje? Roszlavleven, Szagurovon, Vaszilij Vasziljevicsen, Szergej Szugrobinon?... Mindegyikükre szüksége van. De elsősorban az öntőkre — a gyár újjászervezését az öntödével kell kezdeni.

Bahirjov bement az örökké dübörgő és füstös műhelybe. Amikor a formázó részleg mellett haladt, egészen közelről egy boldog leányhang harsant fel:

— Jó napot!

A szorosra kötött fejkendő alól nevető szempár és gomb formájú, pisze orr kandikált elő.

Bahirjovot senki sem fogadta ilyen örömmel a gyárban, és önkéntelenül is belényilallt a gondolat: „Legalább ez az egy lélek üdvözöl így."

— Nem ismer meg? — kérdezte a lány. — Én vagyok Dasa.

— Milyen Dasa?

— Hát akit odavitt Vaszilij Vasziljevicshez. Akkor még selejtet gyártottam... Most már két nap óta egyáltalán nincsen selejtem!

A kislány úgy beszélt, mintha ez az esemény okvetlenül, most mindjárt boldoggá tenné Bahirjovot. Bahirjov nem állta meg, hogy el ne mosolyodjék.

— Boldog vagyok, Dasa, hogy már nincs selejted!

— Hát még én! — sóhajtotta a leány. — Ez volt az első éjszaka, amikor nyugodtan aludtam. Mert eddig mindig szétesett formákat láttam álmomban.

A kislány tágra nyitott szemmel nézett rá — vajas kenyerének már utóját ette, és ragyogó arccal azt mondta:

— Maga nem ismert meg azonnal, de én mindjárt megismertem. Igaz, akkor meg én nem ismertem meg magát. Akkor még azt is kérdeztem, nem fél-e Vaszilij Vasziljevicstől. Akkor még igazán újonc voltam itt. Nem értettem semmit!

— Most már mindent értesz? — kérdezte Bahirjov és önkéntelenül ismét elmosolyodott.

— Most már nem kérdek ilyen szamárságot.

— Pedig éppen most kérdezhetnéd meg: nem félek-e!

— Miért? — kérdezte Dasa meglepetten.

— Mert éppen most félek Vaszilij Vasziljevicstől.

A kislány nem akarta elhinni, megcsóválta fejét és felnevetett.

— Ugyan, miért félne, maga?!

— Mert az egész gyárban az öntőműhely a legfontosabb, az egész öntödében meg a formázó részleg, a formázóban meg Vaszilij Vasziljevics a legfontosabb ember. Tehát tőle függ az egész gyár! Nem úgy vélekedtél annak idején?

A lány befejezte az evést, és fejét oldalt hajtva, kétkedve nézett Bahirjovra.

— Helyesen vélekedtél — dicsérte meg Bahirjov. — Lám, csakugyan félek Vaszilij Vasziljevicstől. Hisz ki mástól félnék?

— Ó, maga mindig csak tréfál velem! — felelte nevetve Dasa. — Én már nem félek. Csak iparkodok... Amit ő mond, iparkodok megcsinálni. És azt is iparkodok majd megcsinálni, amit maga mond.

És Bahirjov megértette: ez az egyszerű lélek, akit ő egyszer csak úgy futtában megmelegített, csakugyan örömmel igyekszik majd megcsinálni mindent, amit ő mond. És boszszankodva azt gondolta: „Szép kis vezető vagyok én, ha az egész gyárban, több tízezer ember között csak egy lélek akad, aki örömest kész követni".

— De most beteg... — folytatta a leány.

— Kicsoda?

— Hát Vaszilij Vasziljevics. Elszaladtunk hozzá, hogy meglátogassuk. Magának is el kéne menni hozzá, ha szüksége van rá. Szereti, ha meglátogatják. A sportpályával éppen szemben, egy mellékutcában, kis kék házban lakik. Akárki megmutatja magának.

Az ágak olyan sűrűn összefonódtak a tető fölött, hogy úgy rémlett, mintha lehullott gallyakkal borították volna be a házat. A kiskapu is, a ház ajtaja is tárva-nyitva állt. Bahirjov bement a házba, és meglátott egy harmadik ajtót is, amely a konyhába nyílt.

A konyhában orosz kemence fűlt, és a sült krumpli szagú levegő gomolyogva tódult ki a pitvarba. A konyhában, térden állva, Szergej Szugrobin kopácsolt kalapáccsal egy félig ágyhoz, félig gyermekkocsihoz hasonló vallamin. Bahirjovnak csak most jutott eszébe, hogy az öregnek — akit mindenki csak keresztnevén szólított — szintén Szugrobin a családneve. Az öreg egy zsámolyon ült az unokája mellett. Vattakabát és nemezcsizma volt rajta. A nyaka a tarkóján összekötött fehér kendővel volt körülcsavarva. A kendő csücskei meg-megremegtek.

— Cikcakkban halad az élet! — mondta Vaszilij Vasziljevics. — És az a fontos, Szergunyka, hogy ne ijedj meg semmiféle cikcakktól, hanem rá se hederíts, és haladj a magad célja felé!

— Már megint pontosan úgy beszél nagyapám, ahogy Lenin. — Szugrobin felsóhajtott, leguggolt, és felemelte a fejét. Arca szomorú volt. — Csakhogy Lenin nem cikcakkról beszélt, hanem csigavonalról. Az élet fejlődése felfelé és csigavonalban halad...

— Na látod csak! — kapott a szón örömmel Vaszilij Vasziljevics és rábólintott. — Felfelé és csigavonalban.

Bahirjov érezte, hogy váratlan megjelenésével elrontja a két beszélgető békés, filozofikus hangulatát.

— Szabad?

Az öreg és a fiatalember arcáról egyszeribe eltűnt a lágy, tűnődő kifejezés. Az öreg felállt, gyorsan begombolta vattáskabátját — maga se tudta miért —, kidüllesztette mellét, megérintette a bajuszát, majd váratlanul egészen nagyvilági modorban azt kérdezte:

— Mivel szolgálhatok?

Bizonyára így düllesztették ki mellüket, így érintették meg bajuszukat és így beszéltek a cári idők mérnökei, akik megmaradtak emlékezetében. A bocsánatkérő szavak torkán akadtak Bahirjovnak. „Mi az ördögnek is állítottam be ilyen rosszkor?! Majd valahogy alkalmasabb időben, a műhelyben kell beszélnem vele!"

Egyenessége már százszor is kényelmetlen helyzetbe hozta. Nem volt valami leleményes, nem tudott kievickélni a csávából, csak összehúzta magát, vonogatta a vállát, megrángatta a csimbókját, és végül mint mentőövbe, a tervrajzokba kapaszkodott.

— Eljöttem, hogy tanácskozzam magával az új futószalagról meg az új kemencékről.

Az öreg zavarba esett. Bahirjov látta, hogy nem szívesen tessékel be a szobába idegent. De nem volt mást mit tennie.

— Tessék befáradni.

A nagy szoba tele volt zsúfolva. Egy részét gyalupadhoz hasonló alkotmány foglalta el. Egy hosszú hajfonatú, tizenhárom éves forma kislány a tükör előtt állt, egy asszony

meg feltűzögette neki barna ruhájának alját. Így kisfiú az ágyban feküdt, és mosolyogva figyelte őket. Bahirjov csak később vette észre, hogy a gyerek gipszágyban fekszik. A gipsz körülfogta hátát, mellét, nyakát, tarkóját, és tölcsér alakban szélesedett az arca felé. A gipszágy szélébe egy göndör hajú kislány fogózkodott.

— Tessék helyet foglalni — mondta még mindig nagyvilági modorban az öreg.

— Tanácskozni jöttem magához... Itt vannak... a tervrajzok... — dörmögte Bahirjov.

— Szedj le az asztalról mindent, Szergunyka. Gyorsan!

Szerjozsa hozzálátott, hogy szabaddá tegye az asztalt. Az otthoni környezetben egyáltalán nem hasonlított ahhoz a plakát-legényhez, amilyennek a gyárban látszott. Alacsonyabbnak, egyszerűbbnek, fiatalabbnak látszott, feltűnőbbek, világosabbak lettek a szeplői, gyermekien duzzadt az orcája meg az ajka. A gyárban már Szergej Szugrobin volt, akinek az arcképe a dicsőség-fasorban a legelső állványon állt, itt még mindig megmaradt Szergunykának. Mialatt szabaddá tette az asztalt, mindnyájan hallgattak. Bahirjov, hogy valamiképp megtörje a csendet és kivergődjék kényelmetlen helyzetéből, a göndör kislányhoz fordult.

— Hogy hívnak?

A kislány lehajtotta fejét, a szék támlája mögé bújt, és szinte csak a leheletével felelt, úgyhogy csupán a szó végét lehetett érteni: — ...uska.

— Hogy?

— ...uska — mondta a kislány még halkabban, és az öreg mögé bújt.

Megint csend támadt.

— Tamarának most vettünk új ruhát — törte meg a csendet az ágyban fekvő fiú boldog, vékony hangja. — Egyenruha.

A hajfonatos kislány vékony nyaka elvörösödött.

— Én már nem is reméltem — mondta az asszony. — Csak úgy találomra mentem be az áruházba, és éppen akkor rakták ki a pultra ezeket a ruhákat!

— Nagypapa meg szalagot vett Tamarának. Fehéret. Május elsejére — folytatta hadarva és mosolyogva a fiú.

— Feketét is vett! — suttogta „Uska" az öreg háta mögül.

Bahirjov rájött, hogy a leányruha- és szalagvásárlás olyan esemény ebben a családban, amelynek mindenki örül.

Megint kínos csend állt be. Bahirjov zavarában az asztalon álló fényképért nyúlt. Felismerte rajta az öreget meg az asszonyt. Az asszony mellett, nyakát mulatságosan kinyújtva egy vézna fiúcska állt.

— Magát és magát megismerem, de ez kicsoda?

— Ez? Szerjozsa... abból az esztendőből való a kép, amikor idejöttek hozzám.

— Rá se lehet ismerni.

— Negyvenötben készült a kép. Épp akkor temettük el az apját... — mondta az asszony. — Negyvennégyben hazajött szabadságra, és egy év múlva elesett. Tolikot már nem láthatta. Szerjozsa akkor még ilyen hitványka volt. Azt hittük, ő is elmegy az apja után.

— Bizony, nyápic volt — tódította az öreg.

— Még akkor is ilyen voltam, amikor a gyárba kerültem. Vékony dongájú, vörös, szeplős. — Szerjozsa elnevette magát, és kihúzta a vállát.

Maga Szerjozsa is, anyja is, nagyapja is láthatóan büszkék voltak arra, mennyit változott, és éppen ezért szerették felemlegetni, milyen volt, amikor idejött.

De az öreg nem akarta beavatni Bahirjovot a család emlékezéseibe, elkomorodott és megismételte:

— Mivel szolgálhatok?

Nem fért a fejébe, miért jött ide, a lakására ez a tizenegyedik főmérnök, akit általános vélemény szerint hamarosan felvált majd a tizenkettedik.

Leültek az immár szabad asztal mellé. Vaszilij Vasziljevics szemügyre vette a tervrajzokat, és mindjárt nyugtalan lett.

— Nem két kemence kell a műhely két végébe, hanem egy, középre! Szerjozsa! Hová tetted az én elgondolásaimat?

Szerjozsa odaadott egy fényesített papírba burkolt irkát. A nagybetűs cím így hangzott: *Elgondolások*. A kockás lapokra kék és piros ceruzával különféle vázlatok voltak rajzolva. Az egyik mindjárt felkeltette Bahirjov érdeklődését.

— Nagyon ötletes! — mondta. — Sokkal gazdaságosabb, mint az én elgondolásom.

Attól a perctől fogva mindketten megfeledkeztek a környező világról. Szinte egymás arcába lehetlek, lökdösték egymást, és majd összekoppant a homlokuk a tervrajz fölött.

— Ez a fal csak akadály! — Vaszilij Vasziljevics szilajul rákoppantott ceruzájával a tervrajznak egy vékony vonalára. — Távolítsuk el, és mindjárt úgy megy majd minden, mint a körtánc. Itt érkeznek be a formaszekrények, és itt jön ki az öntvény.

— Érdekes, érdekes, érdekes... — ismételgette Bahirjov.

Csakis a saját műhelye iránti szeretet sugalmazhatta az öregnek ezt az alaposan átgondolt vázlatot, amelyet negyedszázados tapasztalatból szűrt le, és nagy gonddal rajzolgatott az iskolai füzet lapjaira. Bahirjov nyájasan nézett az öregre: kedvesnek találta harcias bajuszát, a kendőnek a tarkóján ágaskodó csücskeit, sőt még rózsaszínű, kopasz koponyáját is.

— Derék dolog, az ördögbe is, Vaszilij Vasziljevics! Valósággal tehetséges munka! — És most maguktól törtek fel belőle azok a szavak, amelyeket eleinte nem tudott kimondani: — Ej, ha Első Péter volnék, meghagynám magának a szakállát-bajuszát, sőt mélyen vagy még annál is mélyebben meghajolnék megbánásom jeléül, ezért ni, ezért az értékes kis irkáért...

— Papa, már odakozmál a kása — mondta egy panaszos hang.

Bahirjov az órájára pillantott — már elmúlt kilenc.

— Feltartottam magukat — mondta restelkedve.

— Kóstolja meg a kásánkat! — szólt az asszony.

A kínálás eléggé határozatlanul hangzott, de Bahirjov még nem akart elmenni. Most jobban érezte magát ebben a zsúfolt szobában, mint tágas és csendes lakásán.

Szerjozsa segítette ki zavaraból:

— Kóstolja meg a mama kásáját! Ki hagyná itt ezt a finom kását?

Bahirjov alkatrészeket és szerszámokat látott egy polcon.

— És maga mit barkácsol, Szerjozsa? — kérdezte a fiatal-

embertől, nem annyira igazi érdeklődésből, mint inkább azért, hogy véget vessen a kínos helyzetnek.

A fiatalember kitérően válaszolt:

— Hát ez olyan... maró... meg centrifuga...

— Szerjozsa újfajta marót és újfajta centrifuga-szűrőt akar feltalálni — magyarázta a fiú —, és ha feltalálja, sok pénzt kap, és engem Krimbe küld gyógyulni...

De Szerjozsa nem akart beszélni erről a témáról.

Tolik nyakánál fogva magához húzta bátyját, és vékonyka ujjaival a szemére mutatott.

— Szergunyának szeplős a szeme. Nézze, itt vannak a pöttyök!

Bahirjov a gesztenyeszínű szivárványhártyán kávébarna foltocskákat pillantott meg, és elmosolyodott.

— A dicsőség-fasorban, a képen nem látszanak a kis kendermagok!

Szerjozsa csak legyintett.

— Nemsokára az egész kép se fog látszani!... Leveszik...

— Miért?

— Kicentrifugálódok...

A vendég tiszteletére gyümölcspálinkát tettek az asztalra. Néhány pohár után megélénkült a kezdetben feszélyezett beszélgetés.

— „Gépesítés!" Folyton csak ezt hajtogatják — panaszkodott az öreg. — Jermolajnak, a szomszédunknak van egy kutyája. Jermolaj nem ad neki enni. Azt mondja: magától jött a világra, hát kosztolja is magamagát. Hát ez a gépesítés is pontosan ugyanolyan, akár a Jermolaj kutyája. Tervet adnak a gépesítésre, de pénzt nem adnak! Magadtól keletkeztél, hát valósulj meg magadtól. Még gondolni sem ér rá az ember. Minden délelőtt csak lótunk-futunk, hogy alkatrészeket csikarjunk ki egymástól! Szergunykát meg akarták tenni művezetőnek, én megtiltottam, hogy elvállalja. Most ember vagy, a technika fejlesztésén töröd a fejed, de ha kiemelnek: kalapács leszel.

— Én úgy gondolom a dolgot... — kezdte Szerjozsa. Nem szokott inni, így hát most kipirult, sőt egy kissé be is csípett néhány pohárkától. — Én így gondolom. Mi is az a technikai fejlődés? A majom kezébe vett egy husángot:

ez volt a technikai fejlődés kezdete, a vége meg... vége nincs is! Ha az ember nem töri semmin a fejét, én szerintem már nem is él! Én éjjel-nappal töröm a fejem valamin. És ha lefekszem aludni, akkor is arról álmodom. Ha az erdőben sízek, az agyamban akkor is folyton csak az motoszkál. Lehet, hogy ábrándozó vagyok. Tudja az ördög! Ezer meg ezer változat van az agyamban: jön egy gondolat, aztán a másik... Akár a felhők!...

Az álmodozó kifejezés egészen gyermekivé tette az arcát. Az öreg szigorúan az asztalra koppantott késével.

— Épp ez a baj! Mindig ezt mondom neked! Mindenbe belekapsz: maró, traktor, szűrő! Mintha bábukkal játszanál. Csupa játék az életed. Válassz ki egyet, vidd is véghez, akkor azt mondom, ember vagy a talpadon.

— Bahirjov elvtárs — fordult Szerjozsa hirtelen Bahirjovhoz, és most már nem gyermeki ábrándozás, hanem férfikeserűség csendült ki a hangjából —, hát nem szégyengyalázat, hogy papírszűrők vannak a traktorban?! Nincs olyan traktoros, aki ne átkozná, és nincs olyan minisztérium, amely ne gyártatná őket. A gépkocsi- és traktoripari, a faipari, az olajipari, a gépipari, a népjóléti minisztérium, a vakok és rokkantak szövetkezete, mind-mind gyártják ezeket az átkozott szűrőket! És a modellekkel ugyanez a helyzet... Hányat meg hányat csinálunk belőlük, a gépesítés meg egy fapitykét sem ér. Én már egészen bolondja lettem ennek. Attól félek, hamarosan lelepleznek.

— Hogyhogy leleplezik? — kérdezte meglepetten Bahirjov.

— Ahogy szokták... Hiszen ha csak egy szabad percem van, máris hol a maróval, hol a modellekkel, hol a centrifugával foglalkozom!

— Találkoztam a műhelyfőnökkel — szólt sóhajtva az asszony. — Azt mondta: beszélj a fiaddal. Az újítás szép dolog, de a tervet teljesíteni kell. Minél többet foglalkozik a feltalálással, annál kevesebb bért fog kapni.

— Nem jól beszélsz! — Az öreg felemelte a kést, és szigorúan mondta Szerjozsának: — Már figyelmeztettelek: eskűdj meg háromszor! Van egy ilyen mese — magyarázta Bahirjovnak. — Iván cárfi útnak eredt, hogy kiszabadítsa a

cárleányt. Figyelmeztették, hátra ne nézzen. Ha hátra nézel, megijedsz, elvisznek a rossz szellemek. Háromszor megesküdött, hogy nem néz hátra. Hát itt is így van — fordult megint az unokájához —, ha újító akarsz lenni, háromszor esküdj meg, hogy nem nézel hátra! Se a munkabérre, se a dicséretre, se a dicsőségtáblára! Ha megijedsz és hátra nézel: elpusztulsz!

Bahirjovot nagyon érdekelte ez a keserű mese-magyarázat.

— Miből vonja le ezt a következtetést?

— A magam életéből. Én hátra néztem és elvesztem. Én is újító voltam, és kalapács lettem, hogy kikalapáljak kiből ezt, kiből azt. Csakhogy én már öreg vagyok, maholnap lejár az időm. De őbelé gyermekkorától fogva ezt próbálom beléoltani. Az én apám munkás volt, a fiam, Szerjozsa apja munkás volt, hát Szergunyka, az unokám is tartsa nagyra a munkás-hivatást. Mert milyen volt a munkás azelőtt? — fordult az öreg Bahirjovhoz. — Emlékszem rá, kézzel vágtuk be a fogaskereket, és az is külön tudomány volt. Nem mindenki értett hozzá. És most? Itt van a mi Szergunykánk. Még jóformán kamasz! És lám, a maró szinte dalol a kezében, meg minden máshoz is ért! Ezek a változások mind a szemem láttára mentek végbe. Ha az ember ezt megfigyeli, őt magát is elkapja a lendület. Hát hogy nem tudsz te, fiatalember létedre, gyökeret verni azon a jó helyen. Maradj ott, és ne mozdulj!

— Én nem így gondolom! — utasította vissza az öreg ajánlatát a nekitüzesedett Szerjozsa. — Én így gondolom: ha az ember nem mozog, akkor halott. Ha a gép nem mozog, akkor a gép is halott. Én így gondolom: mihelyt az első traktor lekerül a futószalagról, már meghalt a konstrukció. Törd tovább a fejed! A traktor szánt, fog is még szántani, de ha te nem töröd tovább a fejed, a traktor is elveszett, és te is elvesztél.

„Ez a legény az én gondolataimat foglalja szavakba" — gondolta Bahirjov.

— Alszik már Marfuska — mondta az asszony.

A kislány felemelte az asztalról göndör fejecskéjét.

— Nem alszom, nem alszom!

Bahirjov észbekapott.

— Bocsássanak meg, hogy ilyen sokáig maradtam! Már megyek. „Uska", szóval te Marfuska vagy? No, jó éjszakát, te nagypapa unokája! — Megolelte a kislányt.

— Én nem vagyok az unokája...

Bahirjov széttárta karját.

— Hát én mindig felsülök, „Uska"!

— Az egyik formakészítőnőnknek a kislánya — magyarázta Vaszilij Vasziljevics. — Az anyja ma az éjszakai műszakban dolgozik. Így hát Marfuska most nálunk hál.

— Én meg nemsokára sétálni megyek — újságolta a gipszben fekvő kisfiú. — Nagypapa meg Szerjozsa tolókocsit csinál nekem.

A művezető kikísérte Bahirjovot a konyha ajtajáig. A küszöbnél megint kidüllesztette mellét, feltartotta fejét, marconán és kétkedően nézett Bahirjovra. Már elfelejtette a sértést, meg volt elégedve a beszélgetéssel, de még nem tudta, át tud-e térni a „tizenegyedik főmérnök" a beszélgetésről a cselekvésre. Bahirjov kezet szorított az öreggel.

— Köszönöm, Vaszilij Vasziljevics. Az irkáját magammal viszem. Azt hiszem, sok mindent meg fogunk valósítani belőle. Ne haragudjék, hogy ilyen sokáig feltartottam.

Az öreg arca még mindig kétséget tükrözött.

— Csak aztán legyen belőle valami... Legyen valami.

Szerjozsa huncut, „szeplős" szemével figyelmesen nézte az öreg és Bahirjov hosszas kézszorongatását, és azt mondta:

— Az élet cikcakkban halad.

A sötét utca felett köd terjengett, a lámpák fényfoltjai, mint pacák mázgálódtak szét benne.

Az öreg sok érdekes ötletet vetett fel, de most nem a tervrajzok és vázlatok lebegtek Bahirjov szeme előtt. Emlékezetében hol az öreg tűnt fel, aki arra buzdította unokáját, hogy „ne ijedjen meg semmilyen cikcakktól", és a cél felé haladva ne nézzen hátra sohasem, hol Szerjozska, a vékonydongájú, szeplős gyerek, aki derék legénnyé, feltalálóvá nőtt itt a gyárban, és akinek a gondolatai úgy , jonnek-jönnek egymás után, akár a felhők"; hol „Uska", aki családi meleget talált a művezetőéknél; hol meg a nyomorék fiúcskának a gipsztölcsérből előmosolygó arcát látta...

VÍGAN JÁR A KISMADÁR...

A hosszú, sárga naplementék, a topolyák nedves-fekete törzse, a madár-ricsaj a még csupasz ágak közt — mindmind csábította és izgatta Szerjozsát ezen a tavaszon.

A mintakészítők a parkon át a rakpart felé tartottak. Az imént fejeződött be az üzemi előadás a pénz- és anyagmegtakarításról.

— Takarékoskodj, takarékoskodj — mondta mély hangján Kosztya-Kondrat —, és a hónap végén, püff neki: megint jön a túlórázás meg a darabbér.

— Kalapot, esőköpenyt vegyenek! — kiáltotta nevetve Vitya Szinyenykij, odaugrott Kondrathoz, és rácsapott az új kalapjára.

Kondrat rándított egyet a vállán.

— Én úgyis megkeresem a magam két százasát.

Szerjozsa nem is hallotta, tűnődve fütyörészett. A tréfás kedvű Vitya észrevette, és halkan a fülébe énekelte:

Új az én marógépem,
Tizenkettes a késem!
Bejegyezték, megdicsérték,
A raktárban eltemették...

— Hagyj! — húzódott félre Szerjozsa. — Majd csinálok én még különbet is!

Egy fél évig kínlódott az új maróval. Kutatta az élek számát, elhelyezését, változtatta a hajlásszögeket. Zajosan dicsérgették, de az egész műhelyben még mindig csak neki van ilyen marója. Két fejet csinált, és a másik a raktárban porosodik. Miért? Sehogy sem fért a fejébe, miért; kiheverte

a kudarcot, és mindjárt a centrifugára meg a kokillára vetette rá magát. De tegnap hallott valamit a rádióban a „Szugrobin-féle" maróról, és megint felszakadt a régi seb. „Eh, mit búsuljak rajta? — gondolta homlokát összeráncolva, és megrázta fürtjeit. — Ezzel az egy ötlettel nem volt szerencsém, de majd lesz a többivel. Hisz van nekem ötletem bőven. Ezer esztendőre is elég!"

Szerjozsa, hogy véget vessen Szinyenykij tréfálkozásának, Kosztya-Kondrathoz fordult:

— No, meggondoltad a dolgot?

Kondrat Lukovot mindenki Kosztyának hívta, és csak amikor elhatározták, hogy díszoklevéllel jutalmazzák, akkor derült ki, hogy ő az okmányai szerint Kondrat.

— Aki Kondratnak hív, azt fültövön vágom! — fenyegetőzött Kondrat. — Kosztya, és kész! Ha Kondratot írtok, el se fogadom azt az oklevelet.

Szerjozsa kérdésére elkomorodott. Szinyenykij szinte a hóna alá surrant, és szokott csípős-nyájas modorában azt mondta:

— Hát hogy képzeled, Kondrasa? A személyi igazolványban Kondrat, az oklevélben meg Konsztantyin legyen? Nem jó lesz az úgy, Kondrasenyka!

— Fültövön váglak... — felelte zordonan Kondrat. De Szerjozsának sóhajtva azt mondta: — Hát nem bánom. Elhatároztam, hogy beletörődöm. Írjatok Kondratot.

A keményre döngölt és homokkal leszórt középső sétányok szárazak és népesek voltak, de az oldalsókban nyirkosság fészkelt, és a bokrok sűrűjében itt-ott piszkos hófoltok olvadoztak.

A kanyaron túl eléjük tárult a folyó. Az utolsó jégtáblák arrafelé úsztak, ahol az alacsony nap fölött lomha felhők olvadtak egymásba.

De szeretnék jégtáblán tutajozni... —

énekelte Szerjozsa.

Szinyenykij mindjárt felkapta:

De szeretnék lagzit csapni, vigadni!

— Kinek ez, kinek az — dörmögte Kosztya-Kondrat.

A fiúk jót nevettek. A fonott sövénynél, a rakpart szélén emberek tolongtak. A madarakkal együtt nevetés és ének szállt a levegőben. A rakparton az első kovácsműhely komszomolistái közeledtek.

— Jönnek a mieink — mondta Kosztya-Kondrat, és gyorsan lekapta fejéről a kalapot.

Szerjozsa fogta a kalapot, és megint Kondrat fejébe nyomta.

— Ejnye, te! Részegen dülöngélni nem restellsz, de kalapban sétálni szégyellsz?

Szergej egy héttel ezelőtt felpróbálta ócska tavaszi kabátját.

— Térdig sem ér — zsémbelt a nagyapja. — Ki nő még húsz esztendős kora után is? Te semmiben sem ismered a rendet. Újat kell venni...

Tegnap megkapták a bért, és Szerjozsa rábeszélte a fiúkat, hogy együtt menjenek esőkabátokat venni. Az ismerős elárusítónő rávette őket, hogy vásároljanak kalapot is. Szerjozsa, mikor felöltötte az esőköpenyt és feltette a kalapot, felnőttnek és diadalmasnak érezte magát.

A kovácsok közelebb értek. Egyikük, Zsenya Valkov azt kiáltotta:

— Odanézzetek, fiúk, a mintakészítők... kalapban!

— Ficsúrnak öltöztek!

— Az értelmiség!

— Műszaki értelmiség! Nem is való hozzátok! — tréfálkozott Szerjozsa. — Ti csak sajtoltok egyet és kész. A ti fejetekre sajnálnám is a kalapot. De a mintakészítők az agyukkal dolgoznak.

— Sértegetik a mieinket!

— Kovácsok, gyerünk a mintakészítőkre!

Ekkor Zsenya Valkov feltette Szerjozsa kalapját, és ficsúrosan illegette magát.

— Látjátok, így járunk mi! Ti, mintakészítők, majd beledugjátok az orrotokat a gépbe, és csak vájkáltok vele. Bezzeg, a mi munkánk sokkal elevenebb. A mi kezünk alól csak úgy repülnek ki a kovácsolt darabok, akár a varjak!

Együtt indultak tovább. „Új az én marógépem, tizenkettes

a késem...” Szerjozsa agyában egyre csak Szinyenykij gúnydala forgott.

Szinyenykij levette kalapját, és udvariasan meghajolt egy sovánvka nőnek, akit egész gyermekhad vett körül.

— Vigyázz, te vőlegény, megmondom a Toszjádnak! — fenyegette meg Valkov.

— Te csudabogár! Hisz ez Csubaszov felesége. Igaz, fiúk, egyszer udvaroltam neki! — dicsekedett Szinyenykij.

— Nézd, milyen szájhős!

— Nem, nem! Egyszer jövök hazafelé Moszkvából egy találkozóról. Egy kis állomáson beül hozzánk egy nő. Én először ügyet se vetettem rá. Olyan jelentéktelen volt. Alighogy leült, azt látom: rá se lehet ismerni a kupéra. Addig a sarokba húzódtak az emberek, piszkítottak, szemeteltek. Őkörülötte meg csupa tisztaság minden, kései, villái, szalvétái vannak, házi kolbásszal kínálja meg az embert. Közvetlenül és nagyon érdekesen beszél! Mintha nem is kupéban, hanem a tulajdon házunkban ülnénk. No, Vityka, gondoltam, ha már ilyen derék nő akadt az utadba, fogd meg magadnak, el ne ereszd!

Kondrat megvetően sandított rá, felülről lefelé.

— És ezzel kész is. Ejnye, te!

— Nemcsak nekem, hanem mindenkinek roppant megtetszett. Én meg hol forró vizért, hol csokoládéért szaladgáltam! Hol ide, hol oda! Nagyon törtem magam. Megissza a teát, megeszi a csokoládét, engem is megkínál. Minden úgy megy, ahogy kell. Egyszer aztán, amikor elhaladunk egy állomás mellett, azt mondja: „Itt mentem férjhez”. „Hogyhogy?!” „A falusi iskolában tanítottam. Ő meg kiküldetésbe odajött. Mindenkit nevel, mindenkinek parancsol, mindenkiről gondoskodik, de őróla senki. Gondoltam: kimerült ez az ember, de erre senki se jön rá. Hát én rájöttem: nekem kell gondoskodnom róla, az én dolgom, hogy parancsoljak neki”. Hát szóval, jól is gondoskodott róla! Annyira, hogy már két gyermekük van. „No, gondoltam, nesze neked menyasszonynak való!” Amikor beérünk az állomásra, látom, hogy izgatott, egy pillanatra se megy el az ablaktól. Aztán kopog az üvegen. „Ott van, ott van az én gyönyörűm!” Annyira megörült, hogy egészen magánkívül volt,

Látom, jön a férje a peronon... Csakugyan gyönyörű férfi! Magabiztos, komoly, komolyabb, mint Kondrasa...

— Fültövön váglak! — fenyegette meg Kondrat.

— De miért akarsz fültövön vágni, Kondratuska? — kérdezte hízelegve, meglepetten Vitya. — Azt mondom: magabiztosabb, mint Kondrasenyka. Daliás, az arca barna, a szeme ragyog, művelt embernek látszik. Velurkalap, szürke ruha. Egyszóval: ritka szép ember. „Filmszínész ez, nem más", gondoltam. Szinte egymáshoz tapadtak. Én meg eloldalogtam.

— Miféle filmszínész volt az? — kérdezte Kondrat.

— Nem filmszínész volt, te csudabogár! Egy év se telt bele, új pártszervező jött ide. Amikor elmegyek a gyűlésre, látom: ő az!

Szerjozsa felnevetett, félrerúgott a sétányról egy tégladarabot, és váratlanul azt kezdte énekelni:

Bejegyezték, megdicsérték,
A raktárba eltemették...

— Hagyd már azt a marót! — fakadt ki Szinyenykij. — Minden lány őt bámulja, ő meg folyton a marót emlegeti!...

„Igaza van!" — gondolta Szerjozsa.

Olyan könnyű volt a teste, hogy úgy tetszett: csak egy nekilendülés — és máris elrepül, mint a madár. Csak lelke mélyén fészkelődött valami homályos izgalom. A maró, a naplemente vagy a lányok tekintete okozta? Ki tudja.

— Odanézz, Szerjozsa! Ott az ideálod! — mondta Szinyenykij.

A sövénynél formázónők álltak, köztük a vékonyka Igoreva, magassarkú cipőben, szürke kabátban és fűzöld svájci sapkában.

Szergej megörült. Gyakran jártak együtt a klubba, színházba, moziba; Szerjozsa a legutóbb egész előadás alatt fogta a sötétben Ljuda kezét, de sohasem kettesben, hanem mindig társasággal voltak.

„Forduljon ő ide, és ő szólítson meg" — gondolta Szerjozsa, és nem Ljudához, hanem ahhoz a gubó szemű lányhoz fordult, aki egyszer eltévedt az öntőműhelyben. A kislány

kinőtte szürke ruháját, és a ruha színétől elütő sávval toldotta meg.

— No, megtanultad már, hol kell keresni a formázót? — kérdezte Szerjozsa.

A kislány elpirult.

— Megtanultam.

Igoreva és a többi lány megfordult.

Egy leánykéz érintette meg Szerjozsa vállát.

— Vadonatúj esőkabát! De gyönyörű!

— Vigyázz, Tanyka! Megéget, ha hozzányúlsz!

A göndör hajú Nyina, a motoros targoncás lány, cipője sarkával szaporán kopogva odament, vállával hozzásimult, és sokat jelentően énekelte egyenest az arcába:

Ó, tavasz, tavasz, tavasz,
Itt vagy, te nagy ravasz!
Tavasszal hozzám hajlik-e
Kedvesem szíve?!

Szerjozsa félig-meddig tréfásan átölelte. „Simulékony!" De mindjárt elengedte, és tűnődve nézte a jégtáblákat. Nyina hozzátörleszkedett.

— Mire gondolsz most, Szerjozsenyka?

Szerjozsa helyett Szinyenykij felelt.

— A maróra, a maróra... Nem is terád!

— Aztán csakugyan olyan jó az a maró, ahogy a rádió mondja? — kérdezte Igoreva félig megfordulva, de nem Szerjozsától, hanem Kondrattól.

Kondrat elmosolyodott, és óvatosan azt dörmögte:

— Mi lenne, ha szégyenbe hoznám azt a marót?

— Ne tréfálj, Kosztya! — Szerjozsa jót nevetett. — „Bejegyezték, megdicsérték, a raktárban eltemették."

Igoreva arrább húzódott, észrevétlenül szabad helyet engedve maga mellett.

— Eltemették, és te csak nevetsz rajta?!

Szerjozsa melléje állt.

— Látod azokat a jégtáblákat? Úsznak-úsznak egymás után... Így vagyok én is a gondolataimmal. Ha az egyik elúszik, tíz másik úszik a helyébe. Vannak bőven!

Igoreva arcán néhány anyajegy volt elszórva, barna szeme rejtett női kihívással nézett pillája alól.

Igoreva kihívó tekintete meg a róla keringő pletykák izgatták is és el is taszították tőle Szerjozsát.

Egymás mellett álltak, összeért a válluk. Nézték a folyót. Kondrat mögöttük szuszogott és hallgatott.

A kiöntött folyó sötét felszínén, mint lassú hattyúk úsztak a jégtáblák.

Szerjozsának eszébe jutott moszkvai utazása és a „Hattyúk tava" a Nagy Színházban. Szeretné, ha a leány ugyanolyan fehér, elvarázsolt volna, ha elúszna mellőle, hogy utol kelljen érnie és feloldania a varázslatot.

„De sokat pletykálnak rólad" — gondolta Igoreváról, és megsajnálta kedves kis anyajegyeit.

Karon fogta, kivezette a tömegből, és elindult vele a rakparton.

— Sétál a dicsőség-fasor! — kiáltotta utánuk kajánul Nyina. — Kettesével, libasorban sora-kozz!

— Üljünk le. — Igoreva leült a sűrű bokrok mögött álló padra, és nedves, barna szemével Szerjozsa szemebogarába nézett. — Már egy teljes év óta egymás mellett állunk a fasorban... a képeken... és nézzük egymást, de az életben még sose néztük meg egymást úgy, ahogy kellene...

— Ez az első szabad estém; ez is csak azért van, mert nagyon értelmes volt az előadónk. Fél óráig tartott az egész előadás. Jó volna minél hamarább elvégezni a technikumot, és bejutni az egyetemre! Hej, ha mérnök lennék, de sok ötletemet megvalósítanám! Akár ugyanannál a marógépnél.

— Annyi évig tanulni, hogy aztán visszamenj a marógéphez...

Igoreva elővette zsebkendőjét. Egy édeskés parfümhullám elűzte a föld és a víz tavaszillatát. Szerjozsa a levegőbe csapott kalapjával.

— Egészen komolyan mondom. Ha képesítésre teszek is szert, akkor is odaállok a marógép mellé!

— Ugyan már! Ezt aztán nem hiszem el!

— Hát azt hiszed, hazudok? — kiáltotta felháborodva Szerjozsa. — Te nem értesz a mi szakmánkhoz. Ha tudni akarod, az öntvénymintakészítő: szobrász! A szobrász már-

ványból vési ki az emberi arcot, az öntvénymintakészítő meg acélból vési ki az alkatrész arcát. Mit nevetsz? Mit... — Torkán akadt a szó.

Igoreva egyre csak nevetett, és lengette a zsebkendőjét. Letört egy gallyat, amelyen már megduzzadtak a rügyek, átharapta; összeráncolta homlokát, és furcsán elmosolyodott.

— Jaj, de keserű...

Nem volt kedve tovább beszélni. Elunta magát: „Minek ülünk itt kettesben, ebben a nyirkos levegőben?"

— Menjünk a többiekhez.

Igoreva kelletlenül felállt. Szerjozsa közvetlen közelről látta, hogy sértődötten remeg a lány félig nyitott ajka, amely olyan duzzadt, akár a rügy.

„Megcsókoljam? Hátha jól fog esni?!"

Magához vonta, megcsókolta, és kiábrándultan állapította meg: „Hidegsajtolás!"

A rakpart felé indultak. A jégtáblák arrafelé úsztak, ahol a nap széle fölött felhők szálltak. Szerjozsa az alkonyi égre mutatott:

— Akár üstöt foghatna az ember, és szétönthetné a formaszekrényekbe!

A pápistavarjak elcsitultak, csak egy nyughatatlan madár kóválygott a magasban.

— Most ide csalom azt a madarat, és ide is fog repülni.

Szerjozsa átfurakodott a sétálók tömegén, megállt a rakpart szélén, és felemelte kezét. A madár lassú, széles körökben lefelé ereszkedett.

— Csakugyan ide repül!... Jé! — mondta a gubó szemű lány.

De a madár a fák mögé siklott, és Szerjozsa leengedte kezét.

— Ej-ej, mégse repült ide!

Tovább indultak.

Igoreva túlságosan közel simult hozzá, nem tartott lépést, és ez zavarta Szerjozsát.

A parkban a május elseji szórakoztató műsorra készültek, játékokat és mutatványokat próbáltak. A téren kötelet húztak a kovácsok a mintakészítőkkel, körülöttük meg egész tömeg tolongott, és incselkedett velük.

— Hogy állnának helyt a mintakészítők a kovácsokkal szemben?! Ahhoz túlságosan intelligensek!

— Csak Kosztya-Kondrat tartja bennük a lelket.

— Szerjozsa! — kiáltotta kétségbeesetten Vitya Szinyenykij. — Gyere! Segíts!

Szergej megörült, otthagyta Igorevát, két ugrással a kötélhez szökkent, és megállt előtte.

— Ereszd meg, Vityka! — vetette oda. — Pozitív szögből negatív szögbe, fiúk! Egy rándítással! Vezényszóra!

Megragadta a kifeszített, remegő kötelet, előre lendült, és azt vezényelte:

— Csináljátok utánam! Egy... Kettő... Rántsd meg!

A mintakészítők egész testsúlyukat hátravetették, a kovácsok meg botladozva egymásra zuhantak.

„A szemüveges Nagya", a műhelyvezető titkárnője mellettük elhaladva megállt, és szemrehányóan azt mondta Szerjozsának:

— Írnak róla a Pravdában, a pártszervező az egész gyárban keresi, ő meg itt kötelet húz!...

A központi lapok csak estefelé érkeztek meg a gyárba. Csubaszov már kabátban, kalapban volt, amikor táskájába gyömöszölte a friss újságokat, és azt gondolta: „No, életemben egyszer én is rendes időben megyek haza, mint mások, még világosban sétálok egyet Ljubával meg a gyerekekkel. Nagyon szép az este, a fél város kinn van a sétányokon!" A Pravda első oldaláról ismerős szempár nézett rá. „Ki ez? Hasonlít Szugrobinhoz. Nem, nem, ugyan már!... Hisz Szugrobin fiatal, erős... De mégis ő az!" Szugrobin vékony nyakú, elgyötört arcú, harminc éves embernek látszott a képen.

„Szugrobin új marókése kétszerte gyorsabban vágja a kemény acélt, mint az a szerszám, amelyet eddig a műhely valamennyi marósa használt" — olvasta Csubaszov, és mozdulatlanná dermedt az újság mellett.

„Egy élmunkásunk fényképe benne van a Pravdában. Örülnöm kellene neki." De inkább csak ideges lett. „Az egész Szovjetunióban tudnak Szugrobin marókéséről, én

meg nem is láttam, és nem tudom, mi van most vele... Szugrobinról is különféle hírek keringenek. Mióta nem jártam már abban az üzemrészben?"

Mielőtt Csubaszov a gyárba került, a szerszámkészítő és a mintakészítő műhely egyesítve volt Roszlavlev vezetése alatt. A felszerelésben és káderekben gazdag üzemrészek a legjobbak közé tartoztak, de Roszlavlev állandóan összecsapott Valgannal a „külső" megrendelések miatt. Valgan nem akarta bepiszkítani a kezét néhány kiló forrasztóón miatt, ami a gépállomásnak kellett, de amikor a gyárnak szükséges tonnákról volt szó, latba vetette a területi bizottságban, a minisztériumban és az Állami Tervbizottságban levő összeköttetéseit, és úgy értette a beszerzésnek minden csinjátbinját, mint senki más. Ilyen esetekben a gyár híres mintakészítői és szerszámkészítői amolyan cserealapul szolgáltak az igazgatónak. Különféle termelési szolgálatok fejében teljesítették a kívülről jövő nehéz és sürgős megrendeléseket.

Amikor Csubaszov a gyárba került, a nyers-nyakas Roszlavlevet már áthelyezték a mindig lemaradó szereldébe, hogy azt is fellendítse, a szerszámműhelytől különválasztott mintakészítőben pedig Gurov, egy volt művezető lett a műhelyfőnök, új párttitkára meg Ivuskin.

A félreeső műhely sokáig megélt régi dicsőségéből, de az utóbbi hónapokban akadozni kezdett a termelés.

„Több mint egy hónapja nem voltam ott — gondolta Csubaszov. — Holnapra halasszam? Holnap megint egész nap el leszek foglalva." Telefonált a sofőrjének:

— Állj be az udvarra! Megyünk a mintakészítőbe.

A gyárkaputól három kilométerre, az udvar legsarkában, ott, ahol már véget ért az aszfalt is, a fasor is, látszott a mintakészítő műhely szürke épülete. Csubaszov a széles lépcsőn felment az első emeletre, ahol a szolgálati helyiségek voltak.

Itt szorgosan készültek a tavaszra, olajfesték, mész szaga érzett, az elnéptelenedett szobákban festők dolgoztak, az asztalok ki voltak tolva a folyosóra; egy szemüveges lány alig tudott átvergődni közöttük.

— Szugrobin a műhelyben van? — kérdezte Csubaszov.

— Elment. Már kerestük. Ír róla a Pravda — felelte fi-

gyelmeztetően a lány. — Valerjan Ivanovics és Tyimofej Tyimofejevics itt vannak.

Csubaszov úggyel-bajjal jutott el Gurov szobájáig. A kis előszoba is, a dolgozószoba is „selyemmintára" volt hengerelve. Csubaszov összeráncolta homlokát: „Hát ez mire való? Nálunk sehol sincs ilyesmi. Itt úgy látszik, külön hierarchia van."

A budoárba illő, rózsaszínű alaptól elütött Gurov négyszögletes, szürke feje. A szikár, ráncos Ivuskin mellette ült, állát megszokott nőies mozdulatával kezére támasztotta, mintha nagyon el volna szontyolodva.

Csubaszov mordult egyet befelé:

„Elkámpicsorodott párttitkár. Ez nincs rendjén... Ez sehogy sincs rendjén!"

A tapasztalt mérnökök, akik értették a dolgukat, többnyire nagycsaládú emberek voltak, kétszer annyit kerestek, mint a párttitkár, és a fizetés csökkenése valóságos csapás volt számukra. Ivuskint, a gyárban megöregedett, törekvő, derék technikust szerette az egész kollektíva, egyhangúlag választották meg titkárnak, ő maga is szívesen ment át pártmunkára. És Csubaszov magában mindannyiszor bosszankodott, ha vele beszélt.

A Pravda legfrissebb száma ott feküdt Ivuskin és Gurov előtt.

„Nem nagyon látszik rajtuk, hogy örülnek — gondolta Csubaszov. — Gondba merültek, nyugtalanok. — És mindjárt azt is gondolta: — És én?"

— Rég nem jártam maguknál — mondta és leült. — Nagy reményeket fűztünk magukhoz. Megszoktuk, hogy csak azt halljuk: élüzem. És most, tessék! Meghiúsították a heti tervet. Hát mi a baj?

Gurov hangtalanul mozgatta ajkát. Szája húsos volt, nehéz, és mielőtt megszólalt volna, idő kellett a „belelendüléshez". Gurov lassan és hangosan, de rekedten beszélt, lenyelt vagy nehezen ejtett ki egy-egy hangot, úgy, hogy „gy" helyett néha „ty"-t, „v" helyett meg „f"-et lehetett hallani.

— Faty tyűlésekre jár falaki, faty dolgozik — selypítette, és Csubaszov csak később jött rá, hogy a „faty" azt jelenti:

„vagy". — Minthogy bennünket, terv szerinti anyagokkal látnak el, azt mondják, nincs számunkra keret.

„Selyp beszéd, selyp gondolat" — jegyezte meg magában Csubaszov. — Pedig Gurov sok éven át egy kiváló részleg művezetője volt. Apró szemének tekintete gyors volt és éles.

— Az anyagra azelőtt is megszabták a keretet — vetette ellene Csubaszov. — Mégis, példásan dolgozott az üzemrész. Az egész országban dicsérik az élmunkásainkat. Olvasták? Hány Szugrobin-féle maró van a műhelyben?

— Hát csak egy...

— Miért csak egy? — Gurov is, Ivuskin is hallgatott. — Nem értem, miért csak egy van. Jó az a maró, vagy nem? — szegezte Ivuskinnak a kérdést Csubaszov.

— Nem tudom megállapítani, hogy rossz-e — felelte sóhajtva Ivuskin. — Ha pedig azt mondom, hogy jó, akkor vállalnom kell érte a felelősséget! Hisz nem vagyok én szakértő a forgácsolásban.

— De párttitkár!

— Elvittem Szugrobint a műszaki főiskola igazgatójához. Az igazgató nem reagált rá. Márpedig ő csak jobban tudja! Én meg nem vagyok szakember.

— Egyetlenegy pártvezető sem lehet szakértő mindenben, de éppen mert pártvezető, köteles eligazodni mindenben — mondta élesen Csubaszov, és szigorúan összevonta homlokát.

Magára ismert.

„Nem vagyok szakember." Gondolatban gyakran bújt ő maga is e három szó mögé!

— Csak azt mondja meg — folytatta most már szelídebben —, értékes-e Szugrobin javaslata, vagy nem?

— A javaslaton kívül még egyéb is kell: leleményesség, ész és így tovább — felelte Gurov. — Az új maróhoz át kell alakítani az egész gépet. Azt már látom, milyen költséggel jár ez, de azt még nem látom, mi lesz a haszna. Mindenki csak magasztalja: „Szugrobin így, Szugrobin úgy!" És Szugrobin nem teljesíti a normát!

— Hogy lehet az?! — kérdezte Csubaszov, és arrább tolta a táskáját. — Hisz Szugrobin példáján neveljük az embereket! A Pravda tudósítója felkeresi legkiválóbb élmunkásun-

kat, ír találmányáról, és a legkiválóbb élmunkás még a normát sem teljesíti!

Ivuskin szomorúan felsóhajtott.

— A kollektívában azt mondják: Mi felemeltuk őt, de aztán később rossz úton haladt tovább. Elszakadt a termeléstől. Hol értekezletekre jár, hol találmányokon tori a fejét.

Gurov megmozdította ajkát:

— Ha az ember beszélni próbál vele, mindjárt letorkolja: „Én a területi komszomolbizottság tagja, a Szovjetunió Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetsége területi bizottságának tagja, a területi szakszervezeti tanács tagja vagyok." Tagja ennek, tagja annak, tagja mindennek!

— A kollektívában azt beszélik, hogy Szugrobin sok mindenbe belekap, de semmit se visz véghez — fűzte hozzá óvatosan Ivuskin.

— A kollektívában azt beszélik? — kérdezte Csubaszov. Most megint ráismert egyik gyengeségére, és alig tudta fékezni bosszúságát. — No, és a maga, saját véleménye?

— Az én saját véleményem? — Ivuskin eltűnődött. — Hol a maró, hol a centrifuga, hol a kokilla. És sehol semmi! Én nem vagyok szakember. De az élet, a tapasztalat arról győzött meg, hogy Szugrobin maróját nem honosítják meg a munkások. Eleinte a portyázó brigádban is nekigyűrkőzött a munkának, de most már elfásult.

— Az az újítók színe-virága, aki jobb kéze a műhelyfőnöknek — mondta Gurov. Az ingerültségből fakadó energia segített szerencsésen kijutnia a nekilendülés szakaszából, és most már simán folyt a beszéde. — És mit hallunk Szugrobintól? Folyton csak azt halljuk: „Ennek a tagja vagyok, annak a tagja vagyok!"

Bármilyen emberek is Ivuskin és Gurov, megállapításaik mindenesetre tényeken alapulnak. Szugrobin csakugyan nem teljesíti a normát, csakugyan sok mindenbe belekap, de nem visz véghez semmit, és felmagasztalt marója csakugyan nem talált elismerésre a gyárban.

Csubaszov magáról megfeledkezve kopogott ceruzájával az újságon. „Hát ki ez az ember? Valgan kedvencének nevezik. Azok közé tartozik, akiket nem érdemük szerint emelnek ki, hanem csak szemfényvesztésből fitogtatnak?"

— Hogy lehet ez? — mondta azzal a hangsúlyozott, tétovázó nyugalommal, amely az izgalom pillanataiban szokott jelentkezni nála. — Azt mondják, hogy Szugrobin nem teljesíti a normát, közösségellenesen viselkedik, és az újításának semmi jelentősége sincs. Ha ez így van, akkor az újság kacsát közölt a mi hibánkból, és kötelességünk azonnal megírni a cáfolatot és magyarázatot. Ha pedig az újság az igazságot közölte, akkor szégyen ránk vezetőkre, akik nem mozdítjuk elő a jó ügyet. Harmadik megoldás nincs. Vagy meg kell írnunk azt a cáfolatot, vagy be kell ismernünk, hogy szégyenletesen maradiak vagyunk! — Fel s alá járkált a szobában, hogy lecsillapodjék.

„Zavaros a dolog, zavaros — gondolta. — Szugrobin egy nisége és sorsa... Az ilyen egyéniségekből és sorsokból t vődik össze a gyár egyénisége és sorsa."

Gurov az órájára pillantott.

— Maradiak, maradiak... Az ember minden nap késő éjszakáig itt ül, és csak azt hallja: „maradi". A lényeget kell nézni.

— A lényeget! — vágott közbe ingerülten Csubaszov. — Ha a lényeget nézzük, akkor vagy Szugrobin képét kell eltávolítani a dicsőség-fasorból, vagy minket, engem és magukat, a helyünkről!

— Hát beszéljen a munkásokkal — vetette ellene Gurov. — Mind azt mondják, hogy rátarti, nem teljesíti a normát, nem érdekli a műhely.

Kopogtak az ajtón, benyitott Szugrobin. Kalapban, vadonatúj esőköpenyben, magabiztosan, mosolyogva lépett be, hanyag biccentéssel köszönt, és fesztelenül, mintha otthon volna, leült egy karosszékbe.

Gurov odaadta Szerjozsának a Pravdát.

— Látod? Írnak rólad a Pravdában! És te nem teljesíted a normát!

Szerjozsa tovább mosolygott.

— Teljes ülést tartott a területi komszomolbizottság. Aztán több gyárba is elküldtek tapasztalat-átadásra — magyarázta Csubaszovnak.

— Munkaidőben is mással foglalkoztál — mondta Gurov.

— Dolgom volt... Van egy ötletem... A kokilla-öntésre.

— Várj... — mondta Csubaszov. — Hisz volt egy ötleted a centrifugával kapcsolatban is...

— Engem valósággal elöntenek ezek az ötletek — nevetett Szerjozsa.

— Akkor véghez is kell vinni, amibe belevágsz! Mi van azzal a maróval?

Szerjozsa elkomorodott, aztán felvetette a fejét.

— A magam marókéséért egy szót se akarok szólni. De van egy igazán értékes maró! Az aztán igen! A Kirov-gyári Szavics és Karaszev marókése. Nekem maga Szavics ajándékozott egyet. Nekünk a műhelyben gyakran van szükségünk ilyen marókésre. Az enyém rossz, rendben van. De miért nem rendszeresítik a Szavicsét? — fordult Szerjozsa Gurovhoz. — Mert begyepesedtek.

— Várj, várj — szólt Csubaszov mogorván. — Idősebb emberekkel beszélsz.

— Jó, tegyük fel, hogy mi vezetők csakugyan begyepesedtünk — mondta Gurov —, minden könyvben úgy van az megírva, hogy a vezetők maradiak! De a munkásokat vonzza minden, ami jó. Ha a kés értékes volna, a munkások maguk követelnék. Hisz nem mind szkeptikus, vannak józan koponyák is!

— Rendszeresíteni kell! — mondta Szugrobin. — Ha rajtam állna, én mindig újítanék, egyre újítanék. Gondolkoznék minden egyes alkatrészen, minden egyes részlegen, mit lehetne csinálni. Ó, milyen sok tennivaló van még itt! Nálunk sablonosan emelik a normát, a termelékenységgel meg nem törődnek. Éppen az imént munkáltam meg egy olyan alkatrészt, amelyért három évvel ezelőtt kétszer ennyit fizettünk. És mit adtak maguk nekem ahhoz, hogy növeljem a termelékenységet? — fordult Szugrobin kihívóan Gurovhoz.

— Több szerszámod van.

— Csakhogy azokat én magam csináltam. És mit csináltak maguk?

— Gyarapodott a szaktudásod.

— Azt is megint csak én magam gyarapítottam! És mit csináltak maguk?

— No tessék! — fordult Gurov Csubaszovhoz. — Folyton

csak „én, én" és „maguk, maguk"! Nagyon rosszul fogja fel élmunkás-helyzetét. Azt mondja, sok mindent meg kell honosítani, és ő maga még azt az egy marót se csinálta meg véglegesen.

— Hát ez igaz: a maró nem jó minden műveletre — ismerte be Szerjozsa. — Az én marófejeim finomak. De most is dolgozom azon a marón, és ki is fogom dolgozni.

Szavaiból, hangjából, testtartásából túlságos magabiztosság és könnyelműség áradt.

— Nálad van a forgácsoló laboratórium szakvéleménye? — kérdezte Csubaszov.

— A szekrényben van. Mindjárt idehozom.

Szerjozsa az ajtó felé sietett, esőköpenyének szárnyai csak úgy repkedtek, és a tarkójára tolt kalapot csak a csoda tartotta.

Gurov éles szeme gúnyosan megvillant.

— Vigan jár a kismadár...

Csubaszov önkéntelenül elmosolyodott, mert eszébe jutott a régi-régi versike:

Vigan jár a kismadár
A tövises úton...

— Nagy a szája! — folytatta Gurov. — Az igazán jó munkások csak cselekszenek és hallgatnak. Itt van például Szugrobin barátja, Lukov. — Gurov az előszoba félig nyitott ajtajára mutatott:

Az előszobában ott ült Kondrat. Gurov kikiáltott neki:

— Hozzám jöttél, Kosztya?

— Nem. Szugrobint várom.

— Gyere be. Ülj le.

Kondrat belépett, levette kalapját, és félszegen leült a dívány szélére.

— Mondd csak, hogy áll a dolog a műhelyben az észszerűsítéssel? Érdeklődnek iránta? — kérdezte Ivuskin.

Lukov körülnézett, mintha azt akarná tisztázni magában, mit akarnak tőle, aztán így szólt:

— Ha a munkás kitalál valamit, pénzt kap, és ennek van értelme.

— Te adtál be újítási javaslatot? — Gurov szeretettel nézett Lukovra apró szemével. Lukov markos termete, szófukarsága, jámbor-zavart arca tetszett Gurovnak. — Még összegyűröd! — Kivette a kalapot Lukov kezéből, és az asztalra tette.

„Az a másik meg le sem vette" — gondolta Csubaszov.

— Tavaly kettőt is adtam be — felelte ráérősen Lukov Gurovnak.

— Segítettünk-e vagy gátoltunk téged?

— Mivel gátoltak volna? Nem gátolt engem senki, semmi.

— És az idén voltak javaslataid? — kérdezte Csubaszov. Kondrat gondolkozott.

— Nem. Az idén nem volt. — Hangjában megvesztegető jámborság csengett. — De hát most már minden tökéletesítve van nálunk! Nincs már mit kitalálni.

— Hogyhogy nincs mit? — Csubaszov Lukov mellé, a díványra ült. — No, mit szólsz Szugrobin marókéséhez?

— A maró jó. Nagy terhelést bír mélységben is, szélességben is.

— És miért nem alkalmazzák a műhelyben? Nem érdekli a munkásokat?

— De érdekelné azokat, csak nem találnák meg a számításukat. Ha alkalmazni akarnák, át kellene alakítaniuk az egész gépet: levágni a tengelyvéget, menetet kellene vágni a kupokba. Sok vesződséggel járna. Ő, Szugrobin, szeret bíbelődni. De nekem túl kell teljesítenem a normát. Családom van: öreg szüleim, kis húgaim. Mikor érnék rá?!

— No, ha ugyanolyan alkatrészt adnak neked is, mint Szugrobinnak, ki munkálja meg hamarább: te vagy ő, a saját marókésével? — kérdezte Csubaszov.

— Világos, hogy ő!

Kondrat ugyancsak pislogott. Úgy látszik, kedvére akart tenni Gurovnak, de kizökkent a kerékvágásból, és zavarba esett.

— És ha Szugrobin-féle marófejet szerelnénk a gépedre? — kérdezte Csubaszov.

Kondrat tétovázni kezdett. Az a kívánsága, hogy kedvére tegyen Gurovnak, szemlátomást harcolt azzal a vágyával, hogy igazat feleljen. Az utóbbi győzött.

— Ha felszerelnék, akkor dolgoznék vele... a többiek is dolgoznának — jelentette ki határozottan. — Csak hát nem mi vagyunk kötelesek felszerelni! Nekünk a terv parancsol.

Megjött Szerjozsa, és meghozta a laboratórium szakvéleményét.

Csubaszov magához vette az iratokat, és a műhelybe indult, hogy a szakértőkkel tanácskozzék. Sok munkással beszélt Szugrobin marókéséről. Mind ugyanazt mondta, amit Lukov. Ha nyomós érv szól valami mellett, a munkás belátja, hogy hasznos, és követeli is.

Csubaszov visszafelé menet megint elhajtatott Szugrobin mellett. A fiatalember gondtalan arcát élesen megvilágította a színes lámpafüzér.

Csubaszovnak nem tetszett Szugrobin nyegle modora, túlságos magabiztossága meg az a könnyedség, ahogy a marókésről átugrott a centrifugára és a kokilla-öntésre.

Roszlavlev este felhívta Csubaszovot a lakásán. Miután megbeszélték a folyó ügyeket. Csubaszov azt mondta:

— Te a mintakészítőben dolgoztál. Mondd meg nekem egészen komolyan, ki és mi ez a Szugrobin.

— Komolyan mondjam meg? Hát ha az egész mintakészítő Valgan cserealapja, váltópénzkészlete. és ha a többieket kopejkásoknak tekintjük, akkor Szugrobin az igazgató váltórubele. Valahányszor sürgősen, darabbérért a gyárnak előnyös munkát kell végezni, Szugrobin mindenkinél jobban és gyorsabban elvégzi.

— Valgan váltórubele? No jó. És az igazgató nélkül, csak úgy magában, ki ez a Szugrobin?

— Tehetséges legény. Persze, lehet, hogy elrontották. Én rég nem láttam.

Csubaszov elfogadta Roszlavlev véleményét, de még mindig nem látott világosan. Hisz olyan sok tehetséges kezdő csap lármát eleinte, és aztán semmi sem lesz belőle! Hogy alakul majd ennek a fiatalembernek a sorsa, aki olyan diadalmasan néz a dicsőség-fasor elején álló képen. Fülébe csengett Gurov mély hangja:... „vígan jár a kismadár..."

Felesége — fiával és lányával — a gyerekszobában, a szőnyegen ült, és nagy buzgón május elseji ajándékokat készített az óvoda számára.

„Mit szólna ehhez Ljuba?" — gondolta Csubaszov. Ljuba az ő szemében csodálatos asszony volt, akinek egészen szokatlan nézetei vannak. Az iskolában a legfiatalabb gyermekekkel foglalkozott, és őszintén azt gondolta: a nőnek a gyermekekkel kell foglalkoznia, a nő feladata, hogy dajka, nevelőnő, tanítónő és gyermekorvos legyen. Szerencsétleneknek tartotta azokat a nőket, akik nem a gyermekekkel kapcsolatos munkát végeznek. Ebben az alacsony, sovány kis Ljubában olyan erős anyai érzés volt, amely mindenkit lebilincselt. Fiatalokkal és öregekkel, férfiakkal és nőkkel, munkásokkal és tudósokkal egyaránt ugyanolyan anyai és parancsoló modorban bánt, akár az első osztályos gyermekekkel. És Csubaszov nagy meglepetésére — rajta kezdve — mindenki egyformán szerette Ljubát, és szót fogadott neki.

Egy óra múlva minden elcsendesedett a házban. Csubaszov elolvasta az ágyban az újságokat, aztán feleségének sovány vállához támasztotta fejét, és reggel óta csak most érezte először a pihenésnek és a boldogságnak azt a teljességét, amelyet gyermekkorában az anyja közelében érzett.

— Ljubuska! — mondta. — Ismered Szugrobint?

— Hogyne! Ma is láttam a parkban...

— Milyen ember az?

Feleségének egészen sajátos módszere volt az emberek jellemének meghatározására. Ahhoz, hogy valakinek a természetét megállapíthassa, behunyta szemét, és elképzelte, milyen volt az illető zsenge gyermekkorában. Eléggé furcsa volt ez a módszer, de Ljuba épp ennek a segítségével két ízben pontosabban megértette és meghatározta egy-egy ember jellemét, mint maga Csubaszov több hónapi tanulmányozás után. Azóta Csubaszov igen nagyra értékelte Ljuba módszerét, és azt a lélekbe látó képességét, amelyet ő Ljuba erősen kifejlett anyai ösztönével magyarazott.

— Szerinted milyen ember? — ismételte sürgetően.

— Mindjárt... — Ljuba erősen behunyta szemét.

Csubaszov hallgatott, mert tudta, hogy Ljuba agyában ezekben a pillanatokban az átváltozás misztériuma megy végbe. Komoly, kövér, szakállas vagy ráncos arcú emberek ezekben a pillanatokban elvesztették szakállukat, pocakju-

kat vagy ráncaikat, és eredeti mivoltukban jelentek meg Ljuba előtt.

— Most már tudom... — nevetett Ljuba. — Csecsemő!

— Hogyhogy csecsemő?

— Hát még egészen kicsi. Bolcsődébe való! Olyan makk-egészséges csecsemő! Fekszik az ágyban, teli szájjal mosolyog, mindenbe belekapaszkodik, az ember ujjába, a gombjába, a játékszerbe. De meg kell mondanom neked: ha egy gyermek már csecsemő korában ilyen tevékeny, az iskolában is olyan lesz, akár az élesztő a tésztában.

„Csecsemő" — gondolta mosolyogva Csubaszov, és képzeletében megjelent a nemezkalapos, magabiztos fiatalember.

A „csecsemő" ezalatt a gyárudvarban járkált. Ha már így váratlanul este került a gyárba, elidőzött az öntőműhely előtt A nyitott üstben alumínium olvadt, amely belülről vörös fénnyel megvilágított, folyékony ezüsthöz hasonlított. Szerjozsán egyre inkább elhatalmasodott az a gondolat, hogy át kell térni a kokillaöntésre. Nem sietett haza. A gyárban, ahol felnőtt, ahol a dicsőség-fasort az ő arcképe nyitja meg, ugyanúgy otthon érezte magát, akár a lakásában.

Úgy érezte, hogy a gyárban lehet „vendég" Valgan, Csubaszov, Lukov, de ő, Szerjozsa mindig itt van és itt lesz a gyárban — ő otthon van.

Az ifjúság gondtalan magabiztosságával inkább csak élvezte ezt az érzést, de nem gondolkozott rajta, mikor a rügy-, kéreg- és tavaszillatú bokrok között elhaladt a saját arcképe mellett.

ILYEN IS MEGESIK?

A műhelyek tisztára mosott üvegablakain tükröződött az ég kékje, és darabosan csillogott a reggeli napfény. Nedves volt a föld. A dicsőség-sétány fáin megduzzadtak a rügyek.

Bahirjov ijedten nézett rájuk. Ha kipattannak a rügyek, kizöldülnek a fák, visszatér Valgan... Mielőtt visszatér, át kell szervezni a motorműhelyt, főként pedig ezt az öntödét... Füst, száz hangú dübörgés... Daru sima röpte... Bahirjov a daru felé indult. Felülről figyelmeztetően, szaggatottan kongott a harang:

— Bim-bam!...

„Utat! Utat!..." — fordította le Bahirjov emberi nyelvre. Órájára pillantott, és megjegyezte magában: „Kilenc múlt öt perccel. Kilenckor a homokelőkészítőben akartam lenni. — Gyorsan tovább indult, de mindjárt azt gondolta: — Hová sietsz, te bolond? Hisz te magad szabtad magadnak ezt a határidőt! — És mindjárt vitába is szállt önmagával: — Ha valaki a mások döntését nem teljesíti, az még hagyján! De aki a saját elhatározását nem teljesíti, az nem is ember..."

Roszlavlev egyszer tréfásan azt mondta neki: „A gépnek szüksége van rá, hogy a tervezett teljesítőképességének megfelelően dolgozzék". És Bahirjov azt gondolta, hogy ha a gépet teljes kapacitással működtetik, bizonyára valami sajátos, gépi boldogságot érez. Teljes fordulatszámmal jobban ki lehet dolgozni az alkatrészeket, eltűnik a felület érdessége, simán, remegés és rázkódás nélkül jár a motor. Most ő is a „gépi" boldogsághoz hasonló érzést tapasztalt. Nőtt a fordulatszám, tartalékkapacitások kapcsolódtak be, gyorsabb és egyenletesebb lett a mozgás. És egyre világosabban

megértette, hogy e mozgás gyorsasága és egyenletessége, az ő egész új boldogsága teljes mértékben az emberektől függ.

Most értékes és érdekes lett számára mindenki a gyárban, a műhelyfőnöktől, részlegvezetőktől kezdve a segédmunkásokig. Megismerte az embereket, és lassanként az emberek is megismerték őt.

Új nevet kapott: „Óramű", mert ez volt a szavajárása.

Megismerték szokásait és furcsaságait.

Már mindenki tudta, hogy a főmérnök reggel fél kilenctől kilencig bezárkózik a szobájába, nem veszi fel a telefont, és nem enged be senkit.

— Miféle szertartás folyik nálad reggelenként? — kérdezte bosszúsan Csubaszov. — Csengetek, csengetek, nem veszed fel... Miféle Allahhoz imádkozol?

— Terv-úristenhez imádkozom. Ha reggel friss fejjel nem helyesbíti az ember azt, amit az előző napon eltervezett, elsodorja az ár. Tudod, azt mondják: a bolond fő a lábnak sem hagy nyugtot.

Kilenckor „óramű"-pontossággal megjelent az öntödében, kilenc harminckor meg a motorműhelyben. Ma későn érkezett a homokelőkészítőbe és haragudott magára.

Szagurov, az új műhelyfőnök a műszaki ellátási osztály munkatársával nemrég többször is járt a homokbányában meg a vasútnál. Rendbehozták a homok- és az agyagszállítást. Tegnap felállították az adagológépeket. Bahirjov meg akarta nézni, hogyan működnek. Az őrlőmalmok mint mindig, most is sietősen és egyenletesen jártak. Tetőtől talpig piszkos nők álltak a porban és a füstben. A megszokott vödröknek már nyoma sem volt. Gombnyomásra adagolódott a szükséges homok- és agyagmennyiség. De az elegyet rosszul keverték. „Ki lesz itt a kezdeményező? Melyik nő áll itt majd a sor élére?" — gondolta Bahirjov.

Most mindegyikükben lehetséges szövetségesét és harcostársát látta. Az emberek iránt nemrég felébredt, új érdeklődéssel nézte annak a fogatlan homokelőkészítőnőnek szürke arcát, aki már az első napokban feltűnt neki.

— Vendégségbe akartam jönni magukhoz, de meggondoltam — mondta félig tréfásan. — Kásával nem tud megkí-

nálni! A keverődobon látom, hogy egyhelyütt van az egész só, a kása meg összecsomósodott!

— Főznék én kását, ha volna kinek — felelte bágyadtan az asszony.

„Ő maga is olyan, akár ez az agyag. És ilyen nőktől függ a homokelőkészítő, a termelés alapja! De azért van, kell, hogy legyen benne eleven munkásszellem!" Szemre több volt ötvenévesnél. Szeme alja a portól feketének és mélynek látszott, akár a halotté.

— Így hát nincs kinek kását főzni? — kérdezte Bahirjov.

Az asszony nem felelt. Bahirjov segített neki beszabályozni a malmok járását. Az őrlőmalom nehezen, de ütemesen forogva keverte a termelés alapanyagát. Az ember agyaszinte eltompult a sárba állított propellernek ettől a végtelen, nehéz, egyenletes forgásától. Bahirjov megparancsolta a gépésznek, hogy erősebben szellőztessen, őmaga pedig megszemlélte a szellőzőcsöveket. Az asszony csak most felelt szavaira olyan lassú, nehézkes mondatokban, mintha gondolatai is az őrlőmalom lomha ritmusára forognának.

— Akiknek főztem, azok a földben vannak. Amióta a földben vannak, engem is húz magához a föld. Földdel dolgozom, földben is lakom.

— Hogyhogy földben lakik?

— Hát csak úgy. A pincében.

— Mióta dolgozik a gyárban?

— Tizedik éve.

— És mégse tudta elérni, hogy más lakást adjanak? Hisz sok munkás kapott már ez alatt az idő alatt!

— Mért félnék a földtől?... Hiszen előbb-utóbb mind oda kerülünk! Mindenkimet elvette a föld, de engem itt felejtett... Fekszem éjszakánkent ott a pincében, és megkopogtatom a falát: hátha eszébe jutok a földnek.

Szagurov késve jelent meg a homokelőkészítőben.

— Kilenc húsz — mondta kurtán, szemrehányóan Bahirjov.

Ez a fiatal mérnök Bahirjov legelső „vívmánya" volt, ugyanolyan reményteljes érdeklődéssel nézett Bahirjovra, amilyennel Bahirjov nézett őrá, és ugyanolyan szenvedélyesen vetette bele magát az öntőműhely átszervezésébe.

— Van itt egy asszony, aki tíz esztendeje dolgozik a homokelőkészítőben. Olyan a filozófiája, akár a shakespeare-i sírásóké, és mi modern technikát akarunk adni a kezébe. Legalább a pincéből kellene rendes lakásba költöztetni.

Sokan ostobaságnak találták és rosszallották, hogy a főmérnök maga foglalkozik olyan részlegekkel, mint a homokelőkészítő.

— Dmitrij Alekszejevics! Azt értem, nekem miért kell órák hosszat itt lézengenem... De maga miért jár ide? — szegezte neki a kérdést Szagurov.

Bahirjov felrántotta szemöldökét, és hadarva felelte:

— A legfontosabbat tekintsük elsőnek, a mellékest mellékesnek. Mi a gondolkozás? Az a képesség, amellyel el tudjuk különíteni a lényegest a lényegtelentől...

— Nem értem!

— Mit nem ért rajta? Az alappal kell kezdeni. Óramű pontossággal „meg kell dolgozni" a homokelőkészítőt.

— De miért magának? Nem bízik bennem?

— Maga a legnehezebb műhely kezdő főnöke. — Bahirjov megbillentette a szájából kiálló pipát, ami nála mosolynak számított. — Maga a műhelyét „dolgozza meg", én magát „dolgozom meg". Meg akarom tanítani a termelésben oly nélkülözhetetlen alaposságra. Hisz évekig együtt kell dolgoznunk.

„Esze ágában sincs, hogy elmenjen — gondolta meglepetten Szagurov. — Nem érti, hogy Valgan úgyis eltávolítja? Vagy nem akarja megadni magát?"

— No, asszonyok! Látják, milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak most maguknak! — mondta a homokelőkészítőknek. — A főmérnök első útja már reggel a homokelőkészítőbe vezet.

— A földön áll a gyár. Ez csak a butának nem fér a fejébe, az okos mindjárt megérti — felelte szokásos bágyadtságával az öreg munkásnő, szomszédja meg rámosolygott Bahirjovra.

A műhely körszemléje után azt kérdezte Bahirjov Szagurovtól:

— Átgondolta már, hogyan térnek át az alkatrészek készlet-leadására?

— Ilyen még nem volt a gyárban...

— De lesz. Egy-egy szerelvény összes alkatrészét egyszerre kell leadni. Elegünk van már abból, hogy azt számolgassuk, hány blokkjuk, hüvelyük, hídjuk van. Naponta le fogják adni a szükséges mennyiségű készletet, és kész. Készleten kívüli alkatrészt nem veszünk át az üzemrésztől.

— Ahhoz, hogy áttérhessünk a készletleadásra, alkatrésztartalékra és több félkész-gyártmányra van szükségünk. De hát hogy gondoljunk ilyesmire, ha egyszer a műhely minden nap hiánnyal zár? Hogy fog az sikerülni?

A rendszerint kiegyensúlyozott főmérnök felfortyant.

— „Sikerül, nem sikerül", „meglesz, nem lesz meg". Unom már ezt... Maga: Hamlet! — Olyan kifejezően mondta ezt, hogy Szagurov úgy érezte: hosszú, vékony lábával, keskeny arcával csakugyan hasonlít Hamlethoz.

Szagurov elment Csubaszovhoz. A készletleadást megvitatták a műhely pártvezetőségének ülésén. A hirdető táblákon megjelent a felhívás: „E hónap folyamán minden részlegben meg kell teremteni a »vastartalékot«".

Bármilyen nehéz volt is kínlódni az alkatrészekkel, Bahirjov könyörtelenül a „vastartalék"-alapba utalta át azt, amit a legjobb munkások normán felül termeltek. Ez csak még bonyolultabbá tette a munkát, és csak fokozta a futószalagra szánt alkatrészek körüli zűrzavart.

Szagurov néha már kétségbeesett.

— De hát nem megy a dolog. Napról napra rosszabb, és nem jobb a helyzet.

— Már megint Hamletet játszik! — fakadt ki Bahirjov. — Az alkatrészek készlet-leadására való áttérést a napi ütemtervért vívott harccal kell kezdeni. Be kell vezetni a legszigorúbb óra-ütemtervet.

A műhelyben kifüggesztették valamennyi részleg óra-ütemtervének táblázatát. Tízkor és azután minden három órában gépies pontossággal telefonált a főmérnök Szagurovnak:

— Hogy teljesítik az óra-ütemtervet?

Az ütemtervet rosszul teljesítették, a művezetők a műszak végén „nyomták meg" a dolgot. Bahirjov előre tudta ezt. Következetes kérdései feldühítették Szagurovot.

— Sehogy se teljesítjük — szisszegte összeszorított foggal a kagylóba a műhelyfőnök.

— És mikor fogják teljesíteni? — kérdezte Bahirjov változatlanul nyugodt hangon.

— Ha majd abbahagyják a telefonálgatást. Egész nap csak telefonálnak meg telefonálnak!

Szagurov azt várta, hogy Bahirjov kirobban, de a főmérnök csak szótlanul letette a kagylót. Majd estefelé megint felhívta.

— Nos, teljesítették az ütemtervet?

Sem az ütemtervet, sem a napi tervet nem teljesítették.

A főmérnök megint nem szólt semmit Szagurovnak, de másnap elment a műhelybe, jól lehordta a javítómunkásokat meg a műszaki anyagellátási osztályt, egy fél napot töltött a mintakészítőben, sikerült elérnie, hogy a műhely átálljon az óra-ütemtervre, aztán eltávozott, anélkül, hogy egy szót is szólt volna Szagurovnak.

Másnap megint csak nem teljesítették az ütemtervet. Szagurov tíz óra tájban gyűlölettel és félelemmel nézett a telefonra.

Pontosan tíz órakor már hallotta is az egyhangú kérdést:

— Hogy' teljesítik az ütemtervet?

„Úgy dolgozik, az ördög vigye el, akár a prés! Folyton nyomja és nyomja az embert..." — gondolta Szagurov.

Bahirjov nyomását áthárította a művezetőkre. A táblázat pedig egyre szemléletesebben kimutatta, ki nem ismeri és nem szereti a gépet, ki kezdi késve a munkát, ki nyújtja el a cigarettaszünetet.

Most már nem voltak „általában" olyan munkások, akik nem az ütemterv szerint dolgoznak, és nem volt olyan munkanap, amely általában nem az ütemterv szerint folyt le. De voltak egyes emberek, akik gyakrabban felrúgták az ütemtervet, mint a többiek, és voltak egyes órák, amikor jobban felrúgták a tervet, mint máskor.

— Most már ideje volna keményebben megfogni az ütemesség dolgát — mondta Bahirjov. — Nem a maguk nagygyűlési beszédeire van szükség, hanem pontosan meghatározott emberekkel, pontosan meghatározott dolgokról való beszélgetésre.

De semmilyen erőfeszítéssel sem sikerült megakadályozni a görbe hullámzását. Bárki, aki egy pillantást vet a bejáratnál függő grafikonra, láthatja, hogy bár valamelyest csökkent a görbe ingadozása, még mindig nagyon könyörtelen láz rázza a műhelyt. És Szagurov megint sopánkodott:

— Nem megy a dolog!

És Bahirjov megint kurtán a szavába vágott:

— Csak hagyja a hamletkodást!

Nem sikerült teljesíteni az ütemtervet, nem sikerült csökkenteni a selejtet sem. Bahirjov Szagurovval együtt a selejtgyűjtő térre ment, odahívták a részlegvezetőket — de ez sem segített.

A selejt-alkatrészek heggyé nőttek: egymásra halmozódtak a vasbőröndökhöz hasonló, óriási hengerblokkok, a bonyolult formájú, fedőre emlékeztető hengerfejek, hüvelyek, a tömör hátsó tengelyek...

Betegség sújtotta valamennyit — sötét repedések szabdalták őket összevissza; mindenféle-fajta kagylósodás, ártatlannak látszó, sima, kerek gázhólyagok és sötét rücskök, kormos oldalukon kopasz foltok fehérlettek; nyomorékok, torzak voltak mind. Hibáikban, rendetlen összekeveredésükben, abban, ahogy hanyagul egymásra dobálták őket, volt valami bántó és aggasztó.

Bahirjov véleménye szerint ez a selejthalmaz az emberi becstelenség élő tanúja volt.

— Mit tartogat nekünk ez a sírhalom? — szólt Bahirjov, amikor közeledtek a selejtgyűjtő telephez.

Néhány mérnök és művezető már ott turkált abban a szemétdombban.

A lenszőke Pugovkin technológus a legsűrűjében ült. Arca egészen kicsiny, ráncos szemehéja alatt pedig különös alakú, keskeny szempár húzódik meg: olyan, mint két egyenlő szárú háromszög, amely alapjával az orrtő, hegyével meg a halánték felé fordul. Szétrúgdosta a hüvelyeket, előhúzott néhány blokkot, és csak dörmögött.

— Azokban a történelem előtti időkben — kezdte kicsit gúnyosan újra Bahirjov —, amikor a motorműhelyben dolgoztál, azt kiabáltad: „Adjatok nekem blokkot, a többit majd magam is megszerzem!"

— Igen, olyan is volt — helyeselt bágyadtan Szagurov.

— Lámcsak, mit jelent az, ha a hátaslóból igásló lesz! Miért van megint olyan sok selejt a blokkból?

— Nem tudjuk kideríteni az okát. A motorműhelyben paradicsomi életem volt! Ha előfordult valami selejt, ellenőriztük a méreteket, és mindjárt kiderült, mi a selejt oka, és ki a bűnös benne. Itt meg csak a gazságot látjuk, de azt, hogy hol a hiba és hol a bűnös, ki a bűnös, kutathatjuk-kereshetjük! Hol a homok, hol az öntőforma, hol az acél minősége rossz. Minden el van rejtve az ember szeme elől a kupolókemencébe, a formaszekrényekbe, a homokba, a szárítókemencékbe. Nekünk öntőknek még Sherlock Holmesoknak is kell lennünk!

— Minek tartasz itt nekem védőbeszédet?! — szólt mogorván Bahirjov. — Azt mondd meg, mit akarsz csinálni?

Szagurov félrevonta Bahirjovot, és azt mondta:

— Vigye el tőlem ezt a Pugovkint!

— Azt, akinek háromszögű szeme van?

— Azt! Vigye el, és adja nekem helyette Karamist.

— Az majd megfelel?

— Ej! — Szagurov hunyorgott, akár a részeges, ha italt lát. — Az nagyszerű nő! Mindent meg tud csinálni, amit akar... Én még az egyetemről ismerem.

Bahirjovnak nem tetszett sem a hunyorgatás, sem a lírai hang.

— Azt hiszem, szép nő — mondta homlokát ráncolva. Nem szerette a szép lányokat: amolyan bábuknak tartotta őket.

Szagurov nem osztozott ebben a nézetében.

— Épp az a jó, hogy szép!

— Az csak baj! — torkolta le Bahirjov. — Az ember úgy formálódik ki, akár az alkatrész. Némelyik szép nő talán egy kevés ésszel született, de ha elkezdik már fiatal korában teletömni a fejét mindenféle hülyeséggel, mihamar ostobát formálnak belőle! Selejtet! Akkor bezzeg kapkodnak, de már késő! Az ostobát ostobává formálták, olyannak is öntötték ki. Ezen már semmi sem segít.

— Karamis nagyon értelmes! — erősítgette az előbbi lírai hangon Szagurov. — Vannak velük született érzékkel megáldott orvosok: csak ránéznek a betegre, és máris meg-

állapítják, mi a baja. A technológiában is vannak ilyenek. Karamis is ezek közé tartozik.

— És ő hajlandó átjönni?

— Majd lesznek bizonyos feltételei. De rábeszéljük. Nehezebb lesz a dolgunk Pugovkinnal. Az olyan, hogy agyon se lehet verni. Az egész gyár tudja, hogy naplopó, de olyan ügyes, hogy nem találunk törvényes alapot az elbocsátására. Kétszer is elbocsátották már, de bírósági döntéssel visszahelyezték.

— Ez nem olyan vészes! Ha annyira ragaszkodol Karamishoz, hát vidd...

Az új technológust kinevezése után két nappal behívatták a műhelyfőnök szobájába. Karamis kék köpenyben és abban az iskoláslányokhoz illő, kicsiny, alacsony sarkú, gombos, pántos cipőben lépett be. Bahirjov és Szagurov már várta.

Bahirjov igen-igen gyanakodva nézte ragyogó szemét, finom szemöldökét, vékony, pirosbarna bőrét: vajon nem azoknak a rosszul formázott és öntött ostobáknak valamelyike áll-e előtte? Agyán átvillant mindaz, ami jót csak tudott róla. A kokilla-öntésről adott jelentése, felszólalása Vaszilij Vasziljevics védelmében. De ezek csak esetleges, és nem döntő tények. A gombos cipő megnyugtató jelenség, de még az sem döntő. Szagurov dicsérő szavaira nem lehet hagyatkozni: könnyen lelkesedő ember.

— Tehát hajlandó átmenni az öntödébe?

A felelet meglepte: rövid volt, mint egy ultimátum.

— Csak ideiglenesen; amíg meg nem szervezik a kokillarészleget.

Bahirjov megenyhült. A kokilla! Tehát mégiscsak van a gyárban egy lélek, aki ugyanúgy epekedik a kokilla-öntésért, mint ő.

— Mi vonzza oda magát?

— Az ember csak ül ott az osztályán. Iratokat firkál. Itt meg minden százalék selejt: több tonna acél.

Bahirjov még figyelmesebben szemügyre vette. Sok minden felkeltette bizalmatlanságát. Például: a túlságosan fesz-

telen, nőies, otthonos viselkedés. A túlságosan nyugodt tekintet, amellyel, mintha valahonnan az elérhetetlen messzeségből nézne mindenkire. A túlságosan keskeny, kényes, gyámoltalan kis tenyér. „Több ezer tonna vasat bízzunk erre a vékony kezű nőre?... Nem fogja bírni!"

— Mivel kezdte ezt a munkáját?

Karamis lassan ráemelte tekintetét.

— Ezzel. — Egy fehér papírlapon gondosan és szépen megrajzolt kördiagramot tett Bahirjov elé.

— Elkészítettem a félévi selejt-elemzést. A kör nagy részét a blokk foglalja el. Aztán jön a hüvely és a lendítőkerék...

— Ez minden, amivel elkészült? — kérdezte gyanakvóan Szagurov.

Bahirjov szerette, ha pontos számításokkal látnak hozzá egy-egy feladat megoldásához. Világosan el tudta képzelni, mennyit kell turkálni az okmányok között, hogy pontos számításokat végezhessen az ember. De Karamisnak még a pillája sem rebbent meg Szagurov szemrehányó kérdésének hallatára.

— Igen. Ez minden.

Rendületlen nyugalom ez vagy közömbösség? Bahirjov mégis elhatározta, hogy védelmébe veszi.

— Először csak meghányja-veti magában a dolgokat? Helyes! — Megint elismételte egyik kedvelt közmondását: — A bolond fő a lábnak sem hagy nyugtot... Nem futók és nem biciklisták vagyunk mi. Mi nem a lábunkkal dolgozunk. Mivel akar most foglalkozni?

— A blokkal.

— Van valami kérdése hozzánk?

— Nincs.

„Igazán nem valami bőbeszédű!" Rámosolygott Karamisra.

— No, keze-lába törjön...

Tyina a selejtgyűjtő térre ment. Halomban hevertek ott a repedések szabdalta, óriási, fekete blokkok. Néhány napig selejt nélkül termeltek, de az előző napon, ahogy itt mondani szokták, egyszeribe „kiugrott" a selejt. A mechanikai műhelyekben szemlátomást keletkezik a selejt, de az öntő-

dékben éppenséggel „kiugrik"; titokzatosan és kárörvendően ugrik ki, valahonnan a föld mélyéből, a formaszekrények zárt négyszögeiből, a kupolókemencék lángviharából. Tyina leguggolt, és erejét megfeszítve kezdte forgatni a nehéz alkatrészeket. Hol rövidek, hol hosszúk és ágasbogasak a repedések. Ha a főtengely a traktor szíve, akkor a blokk a traktor mellkasa. Milyen erő sebezte meg ezt a mellkast?

— Tyina Boriszovna, most maga ellenőrzi a selejtet? Miért repedeznek meg a blokkok? — kérdezte a művezető.

Tyina nem felelt. Nem tudta, miért.

Valóban: miért repedeznek meg? Miért repedeznek meg ezek az óriási, tömör és súlyos alkatrészek? Micsoda erő szakítja szét az öntést?

Tyina megkopogtatta a blokkok falát. A hang egészen normális, nem túlságosan magas, nem túlságosan mély, tehát a fal vastagsága is normális. Nem hitt magának, műszerekkel is ellenőrizte. De nem, nem tévedett. De hát akkor miért gyártanak ilyen sok selejtet ebből az alkatrészből?

Tyina a művezető segítségével egymás után húzta ki a halomból a blokkokat. Egyet, kettőt, hármat, négyet... A falak hajlatai hol simák, hol élesek. Csaknem mindegyik az éles hajlásban repedt meg. Az alkatrészek a hajlásokban sebezhetők. Tehát kissé meg kell változtatni a formát, le kell kerekíteni az éles átmeneteket. Ez volt az első, amit Tyina javasolt Szagurovnak.

Szagurov intézkedett, hogy sürgősen kerekítsék le a formát, és ezután mindjárt csökkent a blokkselejt.

Szagurov szapora szóval öntötte ki érzelmeit.

— Lám, a tengerészek azt mondják, a nők szerencsétlenséget hoznak a hajóra. De ebbe a műhelybe a nő szerencsét hozott! — Megfogta Karamis kezét. — Ő az, akinek igazán könnyű a keze!

— Azt mondják — dörmögte Roszlavlev, amikor találkozott Karamissal —, amióta maga átment az öntödébe, egy csapásra megszűnt a repedezés a blokkokon! A motorműhely nevében köszönöm!

Minden nap csupa izgalom volt Karamis élete. Érdemes elébük tárnia kétségeit? Csak amikor Bahirjov is gratulált neki, akkor fakadt ki:

— Csakhogy az okát még nem derítettük ki! Sok év óta egy volt a forma, a selejt meg hol előjött, hol eltűnt! Hogy nem tudunk erre rájönni? Az éles átmenet még nem ok! Ez csak olyan pont, amelyen kiütköznek a tünetek.

Harmadnapra virradó éjszakán felhívta telefonon a műhely diszpécsere:

— Tyina Boriszovna! Megint selejt!...

— Blokk?

— Nem, lendítőkerék.

Tyina a gyárba sietett. A kagylósodással teli, hólyagos lendítőkerekek egymás hegyén-hátán hevertek, mintha lepra verte volna őket. Nem is egyesével, hanem szörnyű halmazokban, fészket vertek a kagylósodások a lendkerekek felületén.

Egész éjjel a lendítőkerekekkel vesződött, cserélgette hol a túlságosan sűrű kenőolajat, hol a nedves homokot, hol a besározódott burkolatot. A „kigyógyított" lendítőkereket várva, leült a futószalag mellé.

A szürke hajnal beszivárgott a piszkos üvegeken. A reggeli műszakban dolgozók elfoglalták helyüket. Tyina didergett az álmatlanságtól meg az izgalomtól, és egy forró öntvény fölött melengette kezét. Végre megjelentek a tűzvörös, nehéz korongok.

— Egyenletesen sötétedik... — mondta Szagurov. — Jó! Azt hiszem, a lendítőkerékkel kiálltad a próbát. Menj, mosakodjál, reggelizzél, máskülönben te is selejtbe kerülsz, akár a lendítőkerekek.

De Tyina még el sem juthatott az ebédlőig.

— Tyina Boriszovna! Tyina Boriszovna! — kiabálták.

Amikor a háta mögött meghallotta a kiabálást, mindjárt azt gondolta: „Csak ne a blokkal legyen valami baj!..."

— Tyina Boriszovna! Kiugrott a repedés a blokkon!

Néhány még forró, vörösfekete blokk hevert a padlón. Repedések kígyóztak a hajlásokban. Széthasították a lekerekített hajlásokat, ugyanúgy, mint néhány nappal előbb szétszabdalták az éleseket...

A telefonhoz hívták. Azt hitte, hogy a főnöke hívja, de férje hangját hallotta:

— Mikor alszod ki magad, Tyina?

— Hagyj már békében!
— Megint kiugrott valami?
— Megint az. A repedés a blokkon.
— Tyina! Nem a blokkon, hanem az életeden ugrik ki a repedés! Mikor fogsz már végre aludni?
Tyina letette a kagylót. A futószalagon újabb blokkok jöttek. A horogra akasztott, óriási, vörös alkatrészek meszsziről a mészárszékben lógó húshoz hasonlítottak. Tyina futvást futott feléjük. Szagurov már ott állt.
— Nincs? Van? Nincs? — kiáltotta Tyina.
— Van...
Újra kellett kezdeni a kutatást. De hol és hogyan keressék a hibát? Az egész éjszakát a homokelőkészítőben töltötte, és mindent megvizsgált. Most tehát a formázóba kell mennie. A túlságosan szilárd öntőformáktól is keletkezhetnek repedések. A formázóban egy kék szemű, pisze lány nyomon követte Tyinát, és ijedten nézett rá.
— Mi a baj? Ezek a te öntőformáid?
— Nem.
— Hát akkor minek jösz utánam?
— Én vagyok az új őrjelölt... — A lány felélénkült kissé. — A komszomolparancsnokság küldött... Dasának hívnak.
— No Dasa, ha egyszer jelölt vagy, formát fogunk készíteni. Segíts!
Tyina a formázólánnyal együtt hozzálátott, hogy a kötőanyag különféle adagolásával formákat készítsen. Utána kísérleti blokkokat öntöttek. Csupa bosszúságára egyetlen repedés sem mutatkozott, még ott sem, ahol az öntőforma szilárdsága a normálisnak kétszerese volt.
De a következő tételben megint megrepedeztek a blokkok.
— Tyina Boriszovna, már itt az ebédidő! Nem enne egy kis tojást? — kérdezte a kisleány.
— Te még mindig itt vagy? — csodálkozott Tyina. — Nem kérek tojást...
— Tyina Boriszovna! Nem a formázók hibájából repednek meg?
— Nem, nem a ti hibátokból!
— Hála istennek! Hová indul most? Segítek magának.

— Nem kell. Menj haza. Én majd az öntödébe megyek!

— Ugyan, hogy' hagynám itt magát?!

Tyina önkéntelenül elmosolyodott, és most először nézett figyelmesen kísérőjének arcába. A kék szemből maga a nyíltszívűség nézett rá. De mégis elküldte a lányt. Zavarták a kívülállók. Csak ne veszítse el a fejét, csak el ne tévessze a sorrendet.

Ugyanolyan tüzetesen foglalkozott az öntödével is. Hátha az öntés hőmérséklete befolyásolja a blokkokat?

Gondosan feljegyezte a blokkok számát, és minden egyes öntés hőmérsékletét.

És egyszer csak megszűnt a repedezés. Ugyanolyan megmagyarázhatatlanul tűnt el, ahogy megjelent. Tyina csak akkor vette észre, hogy már este van.

Amikor hazavánszorgott, Vologya a megvánnyadt, piszkos arcába pillantott.

— Úgy... Szóval ez volt a második „nászéjszakánk"?[1] Hány ilyen nászéjszaka lesz még a mi családi életünkben?

Reggel hívatta Szagurov és Bahirjov: megint megrepedeztek a blokkok. Bahirjov keményen összeszidta. Szagurov próbálta meglágyítani a főmérnököt.

— Tyina Boriszovna vagy másfél napig ki se tette a lábát a műhelyből, sorra járt minden részleget.

Bahirjov csak nem könyörült.

— Megmondtam, hogy a bolond fej a lábnak sem hagy nyugtot... Ne szaladgáljon annyit a műhelyben. Vegye elő a fejét! Gondolkozzék! Nézte az acél vegyelemzését?

— Normális.

— Most mit fog csinálni?

— Előveszem a fejemet, és gondolkozni fogok. — Szavaiban enyhe, szomorkás gúny csengett.

Bahirjov figyelmesen nézett rá. Hová lett a pirosbarna arc, a kék szempár ragyogása, a fényes haj csillogása?! A réveteg nézésű, karikás szemű, csupa-kormos, sápadt és fáradt Tyina szemlátomást alig állt a lábán, és annyi ereje sem volt, hogy elmosolyodjék. Lám, hová tűnik az ilyen okos nők leányos szépsége! Ezek nem sajnálják a szépségüket.

[1] Lefordíthatatlan szójáték. Oroszul *bracsnaja nocs:* nászéjszaka; *bracsnij:* selejtes (itt alkalmi szókapcsolat). — A ford.

Beletemetik az acélba, a homokba, a kupolókemencébe!... Most, hogy ilyen elcsigázott, sápadt, közelebb került hozzá, és a sajnálat meleg hullámban áradt a szívébe.

— Ne veszítse el a fejét. Este majd felkeresem. Az a fontos, hogy ne veszítse el a logikáját, és maradjon következetes.

Bahirjov azt mondta: „Vegye elő a fejét." Tyina betű szerint teljesítette ezt: leült a technológusok szobájában, az asztalra könyökölt, és tenyerébe szorította halántékát. Mit lehet még tenni? A homokelőkészítőt, a formázót, a mintakészítőt, az öntödét, a kupolókemencéket, az adagolást, az elemzéseket — mind-mind a tulajdon kezével, szemével ellenőrizte. Mindenütt mindent normálisnak talált. És a blokkok mégis megrepedeznek!...

A selejtblokkok egyre gyűltek. A futószalag kétszer állt meg a blokkok miatt. Csökkent a teljesítmény, és a munkások idegeskedtek. A diszpécserek torkuk szakadtából kiabáltak a kagylókba. Hol a motor-, hol a szerelőműhelyből, hol az igazgatóságról, hol a portyázó komszomolbrigádból szaladt oda valaki.

Roszlavlev a hordójából egyenest Szagurov arcába mennydörögte:

— Ki kiabálta a leghangosabban a jelentéstételeken: „Adjatok nekem blokkot, a többit majd megszerzem én magam?!" Te kiabáltad! És most az öntödébe kerültél, te magad fogod vissza a blokkokat! Adj nekem blokkot, te gazfickó!

Tyina „a második naplemente" után bejárta a műhelyt, a homokon kezdve az öntésig mindent megvizsgált, de megint csak nem talált semmit. A blokkok meg továbbra is megrepedeztek.

Véget ért a munkanap. Üres lett a technológusok szobája. Kigyulladtak a lámpák. Tyina nem tudott hazamenni. Megint leült az asztal mellé, megint a tenyerébe szorította halántékát, és összeszedte gondolatait. Nem először repedeznek meg a blokkok. Ilyen időszakok már többször is megismétlődtek a gyár életében. A repedezés úgy esett bele a blokkba, akár a rüh. Bizonyos időszakokban makacsul repedeztek a blokkok, és a futószalag megállt a blokkok

miatt. Aztán minden rendbe jött. És a blokk megrepedezését mindannyiszor más okoknak tulajdonították: hol az öntőforma volt túl kemény, hol a hegesztés túl meleg, hol a hajlások és az átmenetek voltak túl élesek. Tyina kizárta mindezeket az okokat. A formát váltogatták. Az öntés hőmérsékletével és a kötőanyaggal végzett kísérletek pedig meggyőzték, hogy a blokk igen türelmesen viselkedik mind a kettővel szemben. A blokkok titka titok maradt... Tyina törte a fejét. Mit tegyen hát?! Fogja a legutóbbi hat hónap alatt végzett vegyelemzések adatait, rajzolja meg az acél összetételének görbéjét, és hasonlítsa össze a blokk-repedezés okozta selejt görbéjével?

Elővette a tavalyi vegyelemzéseket tartalmazó, porlepte mappákat, kinyitotta őket, és mindjárt az első pillanatban nyilvánvalóvá vált, mennyire kilátástalan ez a munka. Az elemzések eredményei egyszer sem lépték túl a norma keretét. Az acél egyik-másik alkateleme néha a norma alsó határáig csökkent, máskor a felsőig emelkedett, de a normát egyszer sem lépte túl. Felesleges erre pazarolni az időt. Félretette a mappákat. Már sötétedett. Vologya otthon ül és várja. Moziba akartak menni. Van is neki kedve most a mozihoz! A blokk továbbra is repedezik, a futószalag bármely pillanatban megállhat, és most teljes súllyal az ő vállára hárul a felelősség azért, ha a futószalag megáll. Mit tegyen hát mégis? Hol és hogyan keresse a hibát? Pedig itt van az orra előtt, itt van valahol az a megfoghatatlan ok. Hol és hogyan lehetne feltárni?

„Vegye elő a fejét!" A kutatásnak melyik útját tévesztette szem elől? Nem, nem tévesztett szem elől egy utat sem: a műhelyrészlegeket, a vegyi összetételt, az okmányokat mind megvizsgálta... De ha egy utat sem tévesztett szem elől, akkor valamelyiken nem haladt egészen végig! Lám, most is hozzáfogott, hogy megrajzolja ezt a grafikont, és félbehagyta! Hasztalan volna? Nem! Hasznos lenne! Ha végighalad egy úton, és nem találja meg a hibát — akkor azt az utat végleg kizárhatja! És már ez is haszon! Itt egy mappa a selejtre vonatkozó napi jelentésekkel, itt egy másik az öntések elemzésének napi adataival.

Hangyaszorgalommal lemásolta a csaknem elmosódott

számokat a megsárgult iratokról. Gondosan megrajzolta a selejt félévi görbéjét. Egész idő alatt magas volt a selejt: sűrűn követték egymást az égbe nyúló hegycsúcsok, ritkán akadt köztük hullámvölgy.

Amikor elkészült a selejtgörbével, alatta megrajzolta az acél egyes alkatelemeinek görbéjét. „Még egy éjszakai felesleges munka! Nem baj az! — vigasztalta magát. — Hisz azért kutatás a kutatás... Ha mindjárt megtalál az ember valamit, akkor nincs értelme a kutatásnak".

Eljutott a szilíciumtartalomig. Az első hónapok görbéje mindjárt meglepte. December közepén a szilíciumtartalom elérte a norma felső határát, és éppen decemberben szökkent fel a selejtgörbe is. Január elején csökkent a szilícium, és ugyanígy, zökkenésszerűen csökkent a selejt is. Tyinát izgalom fogta el. Hátha ez csupán véletlen egybeesés. „Vegye elő a fejét!" Mit mutat február, március, április? Sietve kereste az adatokat az elrongyolódott iratokban, és mindjárt folytatta is a görbét. Február végén volt a legtöbb szilícium az öntésekben, és éppen ott a legnagyobb a csúcs, a grafikonban valóságos Mont Blanc... Nem világos a helyzet? Nem, még nem világos! Hátha ez is csak véletlen egybeesés? Adatról adatra, hétről hétre, aprólékosan és gondosan rajzolta tovább a grafikonját. Boldogan látta, hogy a selejtgörbe és a szilíciumtartalom görbéje pontosan egybevág egymással.

A szilícium görbéjében néhány nappal ezelőtt mutatkozott az utolsó csúcs. A norma legfelső határán levő nyersanyag került az elegybe, és mindjárt „kiugrott" a blokkselejt — jelentkeztek azok a repedések, amelyek annyira kínozták ezekben a napokban! Nyilvánvaló, hogy a repedések a szilíciumtartalommal függenek össze. Úgy látszik, a gyár technológiájának sajátosságai folytán, a blokkot bonyolult alakja és nagy mérete különösen érzékennyé tette a szilíciummal szemben. Tyina nagy élvezettel gyönyörködött görbéiben. Voltak napok, amikor festőszenvedélyének hódolt, de még a legsikerültebb képei sem szereztek neki ilyen nagy élvezetet.

Egyedül ült a technológusok elnéptelenedett, nagy szobájában, és nevetett örömében. Most már világos, miért volt

annyi selejt a múltban. Most már világos, hogyan kell elkerülni a jövőben. A norma közepe táján kell tartani a szilíciumot... Az egész gyárban a blokkrepedés a legjelentékenyebb selejt... Sok tonnányi selejtblokk!... „A futószalag megállt a blokk miatt" — cseng fülébe a diszpécser hangja. Csökken a munkások keresete... Ideges láz rázza az egész gyárat. Hát csakugyan sikerült neki itt az imént egyszer s mindenkorra végeznie ezzel? Igen, sikerült!...

És most egyszerre jelentkezett a napok óta felgyülemlett fáradtság. Leküzdhetetlen álmosság vett erőt rajta. Meg sem mozdulni, meg sem moccanni, csak lehajtani a fejét ezekre a nagyszerű grafikonokra, és édes álomba merülni itt, mellettük.

Kopogtatás nélkül belépett Bahirjov.

— Maga még itt van?

Tyina egyesegyedül ült itt, a technológusok telefüstölt, piszkos, üres szobájában, és álmos, boldog mosollyal mosolygott.

Az ócska asztalokon foltok sötétlettek, és egyszerű, szedett-vedett kis tintatartók álltak. A szomszédban volt a kovácsműhely, és dübörgésétől egyenletesen remegett a szoba padlója; az asztalt borító posztó zöld visszfénye Tyina arcára vetődött. A homlokán tintafolt sötétlett. Bahirjov meghatónak találta ezt a boldog, csendes mosolyt ezen a fáradt arcon.

— Nos? — kérdezte lágyan. — Kell segítség?

— Nem.

— Rájött már a nyitjára?

Tyina némán átnyújtotta a görbéket. Bahirjov mindjárt értékelni tudta a módszert is, a logikát is, az eredményt is. Ezúttal nem a műhely részlegeiben, nem is a selejttelepen, hanem itt, a számadatok és vonalak tüzetes elemzésében sikerült megtalálni a blokkrepedés titkának nyitját. Okos nő ez! De még milyen okos. Rajta kívül aligha akadna ember, aki ilyen szívósan, ilyen módszeresen kutatott volna. Bahirjov felfedezte, hogy milyen hasonlóság van közte meg Tyina között, és élénken elképzelte saját virrasztásainak és éjszakai felfedezéseinek boldog pillanatait. Furcsán közel érezte magához Tyinát, és a belső közelségnek ez az érzése

egészen új, váratlan és izgató volt. Szerette volna megsimogatni a fejét, akár a gyermekét, kezet szorítani vele, mint bajtársával, és bátorító férfiszavakat mondani neki, mint kedves, fáradt, drága nőnek.

— Bízvást mondhatjuk, hogy megszüntette a blokk repedezését... — mondta furcsa, izgatott, tompa hangon Bahirjov.

Tyina nem felelt, továbbra is álmosan, boldogan mosolygott, egészen olyan volt, mint egy iskoláscipőt viselő iskoláslány, akinek tintafolt van a homlokán. De nem simíthatja meg a fejét! Elővett egy tiszta zsebkendőt.

— Egy folt... Majd letörlöm.

Tyina csendesen ült, amíg Bahirjov letörölte homlokáról a foltot.

— Most pedig menjen aludni. És aludjon holnap is, ameddig jólesik.

Tyina összeakadó lábbal, fáradt léptekkel kiment, az ajtóból visszanézett; alig tudta felemelni megduzzadt, kivörösödött szemehéját, de még mindig boldog, restelkedő, álmos mosollyal mosolygott.

Bahirjov pedig egyedul maradt a kései bánat és a bosszúság érzésével. Mintha elszállt volna egy drága perc, eltávozott volna egy szívének kedves ember, aki nem nyilatkozott meg előtte. Pedig lám, éppen ővele, éppen most kellett volna beszélnie mindarról, ami felhalmozódott benne — és nem tudott beszélni...

Bahirjov néhány nap múltán, a gyárból hazafelé indulva, a kapunál megpillantotta Karamis technológust. Ezüstszürke, bő kabát és kis sapka volt rajta. Kipihent, friss arca megint veszedelmesen szép volt, de most, miután Bahirjov látta, milyen kíméletlenül bánik szépségével, ez a szépség már nem taszította, hanem különösen meghatónak és éppen ezért különösen szokatlannak tetszett.

A túlápolt babaarcok nem tettek rá semmilyen hatást. Eszébe jutott, amit az apja mondott egy szesztestvérének: „Ha egy súrolóseprűre csinos szoknyát akasztanak, a magadszőrű nagyokos máris kész! De igazi férfit holmi ringy-

ronggyal nem lehet becsapni! Az hét darócszoknya alatt is megérzi, melyik az igazi nő, és melyik mit ér..."

Úgy látszik, apjától örökölte ezt a megvetést a mesterséges, kenceficés szépséggel szemben. De Karamis technológus szépségében nyoma sem volt a kendőzésnek. Nem látszott az arcán az sem, ami a nagyon fiatal lányok arcára rá van írva: hogy nincs tudatában saját női erejének. Ezen a rendkívüli arcon valami nyugodt megvetés volt tulajdon, ritka bájával szemben. És Bahirjov hirtelen megsajnálta ezt a szempárt, hogy gyakran elfátyolosodik a fáradtságtól; ezt a bőrt, hogy megszürkül a koromtól. A kocsijához kellett volna mennie, de csak állt, és nézte Tyinát. A technológus kezében teniszütő volt.

— Már játszani akarsz? — kérdezte egy lenszőke lány, aki Roszlavlevre hasonlított. — Hisz még nedves a pálya.

— Nem, már egészen száraz a salak! Úgy kívánja már a markom a teniszütőt! — Megforgatta az ütőt a levegőben.

Bahirjov figyelmesen megnézte ezt a vékony kesztyűbe bújtatott, kis kezet.

— Akkor gyerünk! — hívta a lány.

— Megvárom a férjemet. Már itt is van! Vologya, Vologya! Gyere, menjünk elébe. — Integetett a rakettal, és a tér felé sietett.

„Milyen férjük van az ilyen asszonyoknak?" — kérdezte magában Bahirjov.

A téren át ruganyos, hosszú léptekkel, mosolyogva közeledett egy kisportolt, szép arcú, magas fiatalember. Válla széles, vékony derekát esőköpeny öve fogja át. Az ő kezében is teniszütő. Kézfogással, olyan vidáman üdvözölték egymást, mintha nem férj-feleség, hanem bizalmas jó barátok volnának, akik rég nem látták egymást, és most végre találkoztak.

„Hát igen, ilyen is legyen az ő férje..." — gondolta Bahirjov.

Egymás kezét fogva indultak tovább; lehetetlen volt utánuk nem nézni. És Bahirjov egyszerre fájó irigységet érzett: irigyelte szépségüket, fiatalságukat, könnyed járásukat, arányos testüket és, ami a fő, azt a vidám pajtásságot, amely még a hátukon is látszott. Valami ismeretlen, sosem tapasz-

talt sejlett ennek a nőnek önálló modorában, könnyedségében és nyugalmában.

„Fiatalság! — mondta magában. — Lám, milyen fiataljaink vannak nekünk!" És egyszeribe öregnek, lomhának érezte magát.

Ő azt szokta meg, hogy felesége az ő hallgatag kiegészítője. De lám, ez a nő, aki most elhaladt előtte, nem tudna a kiegészítője lenni senkinek sem. Ez mindig egyenrangú lesz... Sőt, talán ő lesz az első személy... E két ember kapcsolatában volt valami, ami az ő és Katya számára elérhetetlen. Majd mindjárt mintha felesége nevében megsértődött volna, azt gondolta: „Nekünk megvan a magunk boldogsága. Nekik is megvan a maguké. Kiki a maga módján..."

— Oh-ho-ho! — kiáltotta a sofőrnek, ahogy beszállt a kocsiba. — Mégiscsak jól mondják: nem öröm a vénség. Már a kocsiba is nehéz bepréselődni...

— Önnek, azt hiszem, fiatal korában sem volt könnyű bepréselődni! — mondta a sofőr mosolyogva, ahogy Bahirjov tagbaszakadt termetére pillantott.

— No, hál' istennek, csakhogy végre ki tudtalak csalni ebből a gyárból! — mondta Tyina férje. — Ez az „új" főmérnökötök valósággal agyongyötört téged meg Szagurovot.

— Nem ő gyötört agyon, hanem a blokk. És tudod, szerintem igen derék ember. Miért könnyebb rosszat gondolni valakiről, mint jót? Ha a rossz oldaláról, kicsinyesen nézi az ember, akkor rossznak és érthetetlennek látszanak a cselekedetei. De ha nagyvonalúan, mindent együtt nézünk, akkor minden jó és érthető. Én nem szeretem, ha nem értek valamit...

— Hát igen, neked mindent okvetlenül értened kell! — felelte kacagva a férje.

Roszlavlev lenszőke, vékonyka leánya közbeszólt:

— Nálunk volt a felesége. Azt mondta a mamának, hogy Bahirjov már másodszor csinálja ezt a díjjal. Neki magának is akartak díjat adni a tankjáért, de ő azt se fogadta el.

— No látod, no látod csak! — mondta izgatottan Tyina. — Mégiscsak jól gondolom én.

— Lehet. De nem értem, miért izgulsz ennyire?

— Nem érted, mert te nem láttad! De én láttam! Nyugodtan állt ott, az igazgató meg úgy nézett rá, mint egy tigris. És ami a fő... még csak meg se mondta, hogy ez már másodszor történik, hogy nem irigységből, hanem elvből teszi! Jaj, Vologya, én nem akarom, hogy elmenjen a gyárból!

— Sajnos, senki se kérdi meg Karamis technológustól, akarja-e ő ezt, vagy sem.

— Megmondom én magamtól is. Odamegyek Valganhoz... de nem, Csubaszovhoz, az jobb lesz. Odamegyek és megmondom.

Karamis elmondta, mit hallott Roszlavlevától.

„Furcsa ember — gondolta Csubaszov. — Miért nem mondta meg ő maga?" Csubaszov nem találkozott még emberrel, aki körül ilyen sok ellentmondó pletyka és vélemény keringene. Egyesek szemében Bahirjov a szerénység mintaképe volt, másokat meg bosszantott nagyképűsége. Egyesek el voltak ragadtatva határozottságától, mások úgy vélték, hogy soha nem határoz semmiben. Egyesek csodálkoztak, milyen gyorsan tud tájékozódni, mások azt tartották, hogy sosem láttak még nehezebb fejű embert.

Maga Csubaszov minél jobban megismerte Bahirjovot, annál jobban meglepte, hogy a főmérnökre sehogy sem illenek rá a gyári pletykafészkek szóbeszédei. Eleinte nem értette az okát, de aztán egészen törvényszerűnek találta.

Bahirjov szokatlan jelenség volt a gyárban: váratlan megjelenése Valgan szeszélyéből, éles összeütközései az igazgatóval, elkerülhetetlen távozása, melyet sokan előre láttak, pünkösdi-király helyzete, viselkedése ebben a helyzetben — mind-mind szokatlan volt, és felkeltette az emberek érdeklődését. Mindenki érdeklődött iránta, de kevesen ismerték.

Azoknak a feltevései, akik nem ismernek valamit, rendszerint kitaposott utakon haladnak. Ezért a rendkívüli jelenségeket — mert messziről nézik — okvetlenül hamisan magyarázzák. Minél rendkívülibb egy jelenség, annál több

szóbeszédre ad okot. Vagy éles elme, vagy tüzetes ismeret kell ahhoz, hogy megértsük a rendkívüli jelenség igazi lényegét.

Minél közelebbről megismerte Csubaszov Bahirjovot, annál természetesebbnek tartott sok mindent, ami első pillantásra furcsának látszott.

Némelyeket meglepett az, hogy Bahirjov minden egyéb ügyet hagy menni a maga útján, és éjjel-nappal az öntödében tartózkodik. Csubaszov jól tudta, hogy a főmérnök a termelés alapjával kezdi a dolgot. Voltak, akik gúnyolódtak azon, hogy Bahirjov teljesen eredménytelenül virraszt az öntödében. De Csubaszov tudta, hogy a főmérnök a termelés gyökeres átszervezését tűzte ki céljául, és hogy ennek az eredményei nem jelentkeznek azonnal. Sokan ötletszerűnek találták Bahirjov intézkedéseit, de Csubaszov látta a helyüket Bahirjovnak a termelés általános átszervezésére irányuló tevékenységében. Az a harc, amelyet a főmérnök az alkatrészek készletleadásáért, a félkészáru-készlet megteremtéséért, az óraütemtervért indított, mindinkább magával ragadta Csubaszovot, és egyre közelebb hozta őket egymáshoz. Gyakran eszébe jutott Bahirjov mondása: „... Csakis technikai elsőbbségünk eszméjéért élek."

„Az ő szájából ez nem hat frázisnak. Számára ez valóság, ez életének célja és pátosza" — gondolta Csubaszov. Egy este felhívták Csubaszovot a Központi Bizottságból. A gyártási tervre, a selejtre, az ütemességre vonatkozó, szokásos kérdések után azt kérdezték tőle:

— Mit csinál az új főmérnökük?

Csubaszov gyanút fogott. Csak olyan odavetett kérdés ez vagy pedig ezért történt az egész telefonhívás?

— Semmi különöset... Dolgozik... — felelte tartózkodóan.

— Hogy fér össze az igazgatóval?

„Ahá! — kapott észbe Csubaszov. — Tehát Valgan működésbe lépett."

Világossá vált előtte, hogy most minden szónak különös jelentősége lesz Bahirjov, Valgan és az egész gyár számára. Azzal a gyors felfogó képességgel, amely a döntő pillanatokban jellemezte, egy pillanat alatt felmért mindent. „Akar-e

dolgozni Bahirjov? Igen. Tud-e dolgozni? Igen. Éppen ilyen főmérnökre van-e szüksége a gyárnak, vagy sem? Talán igen. Tud-e majd együtt dolgozni Valgannal vagy sem? Ha úgy szükséges, kell, hogy tudjanak együtt dolgozni! Nem lenne jobb megválni tőle, és újat keresni? Nem. Lehetőséget kell adni neki, hogy dolgozzék, mutassa meg, mit tud."

Mindezek a gondolatok a másodperc töredéke alatt villantak át agyán. Félig tréfás hangon igyekezett csökkenteni a nézeteltérések jelentőségét.

— Hát bizony, különbözik a természetük! Idő kell hozzá, amíg egymáshoz csiszolódnak.

— Te így értékeled a helyzetet?

— Így!

A kagylóban hallgattak egy darabig, aztán óvatosan azt kérdezték:

— Mit művelt a díjra való felterjesztéssel kapcsolatban?

— Két évvel ezelőtt, amikor őt magát terjesztették fel Sztálin-díjra, ugyanígy viselkedett. Lehet elítélni ezt a magatartást, lehet beszélni elvi hibákról, de önző, egyéni indítóokokról beszélni itt nem lehet...

— Várj csak... emlékszem már. A tankkal kapcsolatban? Volt egy ilyen csudabogár. Szóval, ő az?! No, és hogy fér meg a kollektívával?

— Voltak hibái. De most sorra kijavítja őket.

— Két medve egy barlangban? Nem ez az eset nálatok?

— Nem. Nem két medve egy barlangban, hanem két kommunista egy gyárban.

— Véleményed szerint fog sikerülni a dolog?

— Sikerülnie kell. Mindenesetre időt és lehetőséget kell adni neki, hogy megmutassa, mit tud.

„Tehát Szemjon Petrovics teljes gőzzel dolgozik" — gondolta Csubaszov. De még ő sem képzelte, mennyire jelentős volt ez a beszélgetés.

Bahirjov más gyárba helyezése már csaknem eldőlt. Az ügy eljutott a miniszter első helyetteséig is.

A zömök, öreg Bocskarjov hidegen fogadta Valgant.

— Azt értem, hogy valakit leváltsunk, mert nem rátermett. De jelen esetben ennek semmi alapja, és ilyen rövid idő alatt nem is halmozódhattak fel elfogadható okok. Azt

is értem, hogy saját kérelmére fölmentsünk valakit. De hát ő nem kéri a felmentését! Áthelyezni másik gyárba? Hogyan, miért, minek?! Ez csak manőver... Akármit mondasz is, manőver ez! Én ugyan nem ismerem a te Bahirjovodat, de a Központi Bizottságban ismerik. Majd megbeszéljük a dolgot.

Bocskarjov szintén ellenezte a traktortervezők Sztálin-díjra való felterjesztését, és Valgan egy pillanat alatt kitalálta, hogy Bahirjov jelentése eljutott Bocskarjovhoz is, és hogy most bármilyen érvet említene is, mind személyes színezetet kapna.

Valgan tudta, hogy a minisztériumból telefonáltak a Központi Bizottságba, a Központi Bizottságból meg felhívták Csubaszovot. A telefonálás után még óvatosabban fogadták Valgan terveit. Most már lehetetlen volt kitartani Bahirjov azonnali fölmentése mellett. Meg kellett változtatni az egész taktikát. Várni kellett.

Csubaszov, bár a részleteket nem ismerte, a lényegre mégis rátapintott: Valgan ellenállásba ütközött.

Másnap Bahirjov bement Csubaszov szobájába. Csubaszov csak úgy mellékesen megkérdezte:

— Most derül ki, hogy az a díj-história nem új. Azt hallom, a másik gyárban is felterjesztettek, de visszautasítottad.

— Én nem utasítottam vissza. Csak azt mondtam, hogy egy hadigép minőségéről nem lehet ítéletet alkotni addig, amíg ki nem állja a próbát a csatában.

— Mégis: nekünk is meg kellett volna magyaráznod, hogy ez nálad nem ötletszerű állásfoglalás.

— Miért kellett volna megmagyaráznom?...

— Hogy ne pletykáljanak annyit.

— Ostobaság volna azt bizonygatni, hogy az ember nem teve. Akinek van szeme, meg is látja. A vaknak meg hiába bizonygatod... — Legyintett.

— No, és szerinted nekem van szemem, vagy vak vagyok? — kérdezte mosolyogva Csubaszov. — Pedig nekem is megfordult a fejemben egy s más. Nem egyformák az emberek... Akkor még nem ismertelek. Hálás lehetsz Karamis technológusnak. Ő mondta meg nekem.

— Tehát, ha Karamis technológus nincs, akkor most is tevének tartanának? Én más meggondolások alapján formálok véleményt az emberekről.

— Éspedig?

— Ha azt mondanák nekem: itt van egy ember, akinek élete célja: a mi műszaki fölényünk, én azt felelném: „ez az én legjobb barátom." No, de hát — szakította félbe saját magát — azért jöttem, hogy tájékoztassalak: a termelés elő van készítve az első sorok átszervezésére és az alkatrészek készletleadására.

Csubaszov halványan elmosolyodott: „Az új" hű maradt önmagához. Nem tanácsért, nem segítségért jött, hanem csak azért, hogy illendőségből tájékoztassa.

— Ha azért jöttél, hogy tájékoztass, természetesen ezt is köszönöm! — mondta Csubaszov enyhe gúnnyal. — Csak azt szeretném tisztázni, hogy szerinted mi tartozik a „termelés" fogalmába.

— Hogyhogy mi tartozik? Természetesen a gépek — mondta a kérdésen meglepődve Bahirjov.

— És az emberek? Lapozd csak fel Marxot, és frissítsd fel, amit a termelőerőkről mond...

A pártszervező szürke szeméből sugárzó gúny bosszantotta Bahirjovot.

— Én most a lényegről beszélek.

— Én is. A technika elő van készítve. És az emberek? Az emberekkel még keveset foglalkoztunk. Azonkívül az átszervezés alatt egészen bizonyosan nem fogjuk teljesíteni a gyártási tervet, éppen május elseje előtt! Várj egy kicsit, hadd készüljünk fel jobban, május elseje után teljes gőzzel nekiláthatsz.

— Csak a jelentés a fontos, ugye?! — fakadt ki Bahirjov. — Fáj látni, hogy őrjít meg még egy derék embert is a jelentgetés pszichológiája. A jelentés izgat téged?!

— A jelentés is izgat — hagyta rá nyugodtan Csubaszov. — De főként az izgat, hogy az emberek nincsenek előkészítve. Már Valgan elutazása előtt azt ajánlottam neked: vitassuk meg a tervedet a kommunistákkal.

— Nem akartam megvitatni azt, ami még nem érett meg: csak ártana neki, zavarná azt, amit tervezek.

— Eh! — legyintett Csubaszov. — Senki sem ártott neked annyit, mint amennyit te ártottál magadnak!

Türelmesen állta a dühös, olykor sértő támadásokat, csak amikor Bahirjov már túllőtt a célon, akkor mosolyodott el, azzal a magabiztos, diadalmas mosolyával, és mondta nyugodtan:

— Mi az, össze akarsz veszni velem? Nem fog sikerülni! Nem fogok én veszekedni veled! — Széttárta karját, és újból elmosolyodott. — Nem és nem fogok veszekedni, kész! Nekünk fontos tennivalónk van, azzal kell törődnünk. Ha nem akarsz megérteni, majd a pártbizottság elé viszem a dolgot. Majd a pártbizottság magyarázza meg azt, amit én nem tudtam megmagyarázni.

Bahirjovot bosszantotta a titkár lányosan szép mosolya és szürke szemének rendíthetetlen, szelíd nyugalma. „Mit pazarolja itt rám egyéni varázsát? Nem vagyok én kislány, akit meghódíthatna a nézésével." Ám a határozatlan Csubaszov bebizonyította, hogy tud ő hajlíthatatlan is lenni, és Bahirjov beadta a derekát. A május elseje utáni napokra kellett halasztani az átszervezés megkezdését. Bahirjov olyan helyzetbe került, mint az, aki ugrásra készül, és kénytelen mozdulatlanná meredni egy kényelmetlen testhelyzetben — fel sem egyenesedhet, és nem is ugorhat. Számolgatta, mint az iskolás a szünidő előtt, hány nap van még hátra május elsejéig, és azt gondolta: „Csak addig ne jönne vissza Valgan!"

Szerencséjére Valgan ott rekedt Moszkvában.

Április harmincadikán a gyári május elseji ünnepélyre indult Bahirjov.

A meghuppadt hóbuckák még nem olvadtak el teljesen az árnyékos zsákutcákban, de a naplemente már tavaszian meleg volt. Csörögtek a hólépatakok, és nyughatatlan sodrukban tükröződött az ég kékje. A fák ágaikat meglepetten széttárva álltak. Körös-körül mindenből a koratavasz boldog ijedtsége áradt. „No még két nap és nekilátok!"

A száraz járdán haladt, átugrálta a patakokat, és olyan gyorsan lépkedett a kockakövekre, amelyeket körülmostak a patakok, mintha minden lépés közelebb vitte volna a boldogsághoz.

A kultúrház bejárata fölött függő, tűzvörös traktor-sziluett, a zászlófürt alatt álló emelvény és az emberek arca — mind-mind örömet szerzett neki ezen az estén. Amikor az ünnepi jutalmakat osztották, örömmel tapsolt mindenkinek. Sok megjutalmazott már kedves ismerőse, jó barátja volt. Minden érdekelte és meghatotta, amit rajtuk látott: Olga Szemjonovna, a homokelőkészítőnő világos blúza („végrevalahára világosban látom" — gondolta), Roszlavlev vadonatúj, de mellben szűk kabátja („próbálj találni megfelelő kabátot ilyen hatalmas mellkasra!"), Szagurov szokatlan frizurája („lám csak, kiderül, hogy göndör!"), Vaszilij Vaszilijevics megható igyekezete, hogy egy ősz hajtincscsel elfödje kopasz feje tetejét, amely olyan rózsaszínű volt, akár az ánizsalma („bizonyára a menye segített rajta egy kis hajkenőccsel").

Bahirjov megígérte, hogy az ünnepi műsor után hazahajtat feleségéért és gyermekeiért, elviszi őket az iskola május elseji ünnepélyére, de nem volt kedve elmenni, ott maradt az elnökség büféjében. A zeneteremben nem fért be mindenki, és a közönség egy része szétszéledt a többi terembe meg a büfékbe.

— Figyelem! — harsant fel a hangszóróban a konferáló hangja. — Közkívánatra orosz tánc következik. Előadja... — a konferáló szünetet tartott, hogy felkeltse a közönség érdeklődését —, előadja Gyemjanov, a MEO vezetője, Vitya Szinyenykij mintakészítő kíséretével!

Egyszeribe mindenki befelé indult a büféből.

— Táncol a MEO főnöke! — mondta meglepetten Bahirjov.

— Nem az az érdekes, hogy ő a MEO főnöke, hanem az, hogyan táncol! — felelte Roszlavlev. — Ilyet még a Nagy Színházban sem látsz!

A karzatra, a páholyokba, az erkélyekre mindenfelől siettek az emberek; szendvics, sütemény volt a kezükben, szerpentinszalag a hajukban, és a jegyszedőnőket elsodorva betódultak a terembe. Azok, akik nem tudtak bemenni, a dohányzóban, a kitárt ajtóknál helyezkedtek el. A tömegből kiváltak a felszolgálónők csipkés főkötői meg a portások sapkái. „Micsoda népszerűség!" — gondolta Bahirjov. Be-

ment egy páholyba, mely már tele volt ülő és álló emberekkel.

A színpadra esetlen, kacsázó járással, buggyos nadrágban, vörös ingben, csizmában kijött a görnyedt, alacsony Gyemjanov. Mindenki megtapsolta. Megszokott haragos és zavart arckifejezésével hallgatta a tapsot.

Meg sem hajolt.

Amikor megunta az ácsorgást, intett a karjával, és a szőke hajú, sovány balalajkás nem mindennapi művészettel, halkan, de tisztán játszani kezdett.

A balalajka beszélt, Gyemjanov meg csak állt, figyelt a zenére. Teljesen közömbösen nézte a lélegzetét visszafojtó közönséget. Aztán megmozdította vállát, és elindult megszokott, lomha járásával, de nem egyenesen, hanem körbe. Bahirjov közel állt, jól látta Gyemjanov csúnya, közömbös, de mégis elmélyült arcát.

Gyemjanov ütemesen járt körbe, és mintha valami belső hangra figyelt volna.

Bár a járása is, az arca is egészen hétköznapi volt, az ember mégsem tudta levenni róla a szemét. A ritmus fokról fokra gyorsult, és a csizmasarkok egyre élesebben, szaporábban kopogtak, szinte teljesen függetlenül a még mindig görnyedt testtől és a még mindig bágyadtan lefelé, oldalt hajló fejtől. A körök egyre kisebbedtek, végül a középpontra szűkültek. Ekkor Gyemjanov megállt, a padlóra nézett, mintha azon töprengene: „Érdemes-e?" Aztán hirtelen a levegőbe, magasra szökkent, és a magasból mellel és oldallal lefelé zuhant. Önkéntelen sóhaj futott végig a termen: a-ah! Bahirjov is azt hitte, hogy Gyemjanov rosszul ugrott, és most teljes lendületből hasra vágódik, de egy hirtelen, megfoghatatlan mozdulat — és a tűzvörös ing már megint a levegőben lobogott.

Ez guggolós volt, de olyan guggolós, amilyet sem azelőtt, sem azután nem látott Bahirjov. Maga a tűzmadár vergődött a színpadon, hol felröppent, hol mellel a földre vetette magát. És valahányszor lefelé zuhant, elakadt a nézők szíve dobogása: úgy érezték, hogy most aztán vége, most aztán nem szökken fel többé, most aztán okvetlenül szétzúzza magát!... És mindannyiszor kiderült, hogy ez nem zuhanás

hogy ez a vakmerő földre vetődés pontosan ki van számítva, és csak azért kell, hogy a táncos még magasabbra lendüljön. És most már eltűnt a görnyedt váll, a lőcsláb, a csúnya, szürke arc meg a duzzadt ajak. A daliás vakmerőség megtestesülését látták maguk előtt az emberek. Valami kifejezhetetlen, orosz népi szertelenség élt ebben a táncban, az ragadta meg az emberek szívét. Egy pillanat alatt, hirtelen megváltozott minden. A táncos lomha, kacsázó, hanyag járásával, kelletlenül már ismét körbe-körbe haladt. De most már úgy tetszett; hogy nincs különb az ő görnyedt alakjánál, haragos arcánál. De nem is volt neki szüksége semmilyen szépségre sem. Ha szép lett volna, kevésbé lehetett volna érezni a feltáruló csodát — a tehetséget...

— Még! Még!! Még!! — tombolt a közönség.

Gyemjanov megállt, meghajlás nélkül nézett a terembe, aztán ráérősen, mintha csak otthon, egyedül volna, megtörölte homlokát és nyakát a zsebkendőjével.

— Még! Még!! Még!! Hogy volt!! Brávó!!

Gyemjanov megint meglendítette a kezét. És a színpadon ismét életre kelt a tűzmadár, amely magát nem kímélve, szinte vérét hullatva vetődött a földre, hogy minél magasabbra lendüljön.

„Lám csak, mit tudsz!" — gondolta Bahirjov, és meg sem mert mozdulni. Ez a tánc hozzásegítette, hogy jobban megértse Gyemjanovot és viselkedését a hüvelybetétek dolgában.

— Á-á! De szép! Nézzétek, nézzétek! — hadarta Bahirjov előtt egy leányhang.

Bahirjov megismerte: Karamis technológus állt előtte.

— Nézzétek már, nézzétek! — ismételte és magáról megfeledkezve megérintette Bahirjov kabátja ujját, aztán hátratekintett, és zavartan felnevetett. — Bocsánat! Jaj, hogy' táncol...

Bahirjov egy pillanatra közelről látta Karamis tiszta homlokát, egymástól messze ülő, világos szemét, megfoghatatlanul ismerős, áttetsző, mégis titokzatos, mély tekintetét.

Karamis már újból a színpadot nézte.

Az előtte állók válla és feje zavarta, így hát lábujjhegyre állt, és nyújtogatta nyakát.

A széles termetű Bahirjov Karamistól jobbra észrevett egy kis tisztást az embererdő között.

— Ide... Egy kicsit jobbra... — mondta halkan. Karamis nem értette. Ekkor Bahirjov a vállára tette kezét, és óvatosan jobbra tolta.

— Onnan jobban lát.

Arrább tette Karamist, és nem vette el a kezét. Eleinte ösztönösen tette. A tintás homlokú leány iránt való öntudatlan, meleg érzés serkentette arra, hogy gondoskodjék róla. Érezte, milyen erős és meleg Karamis válla, milyen üde folyó-illata van a hajának. Mindjárt észbe kapott. „Minek állok én így, és minek fogom a vállát?... Ez nincs rendjén." És mégsem vette el a tenyerét.

A Karamishoz való belső közelség érzése, amely egyszer a technológusok szobájában elfogta, most ijesztő természetességgel a testi közelség szükségletévé változott, az érintés örömébe ömlött át. Hirtelen azt képzelte, hogy jogosan áll így mellette, hogy ez a nő az övé, hogy minden földi törvény szerint az övé ez a vékony váll, ez a csodálatosan áttetsző tekintet. És a muzsika, amely eddig csak a felületen siklott tova, most áthatóbban zengett, belül csendült fel. A csillárok lejjebb ereszkedtek, alacsony fürtként függtek fejük fölött, úgy csillogtak a félhomályban, akár a jég. Az erkélyek olyan könnyedén himbálództak, akár a hajó fedélzete. Bahirjov először vette észre a szépségét ennek a teremnek, amelyben olyan sokszor járt. Egész bőrével érezte, hogy odakünn, a falakon túl ragyognak a csillagok, fúj a szél, nedvesen feketéllik a végtelen és titokzatos élettel teli égbolt.

A dolgok megnyilatkoztak előtte, neki adták egész mélységes szépségüket, és most az egész világ csakis kettőjükért, Tyináért és őérte élt és létezett.

„Mi van velem? Mégiscsak el kellene vennem a kezemet..." — gondolta. De meg sem moccant. És most már nem volt a világon senki, ezen az érthetetlenül közeli, számára immár nélkülözhetetlen lényen kívül.

Mások észre sem vették azt a néhány másodpercet, ameddig ez az egész tartott. Bahirjov hosszúnak érezte ezt az

időt. Végül Tyina hátrafordult, és Bahirjov közvetlenül maga előtt látta csodálkozással teli, kerekre nyitott szemét.

— Bocsánat... — dörmögte és elvette kezét.

Mihelyt Gyemjanov befejezte a táncot, Bahirjov sarkon fordult, és elsietett a kultúrházból.

Szégyenkezett. Az ő szemében nem volt utálatosabb férfinépség, mint a szoknyabolondok fajtája. Egér-csődörnek nevezte őket, és fizikai undort érzett velük szemben.

„És hogy nézett rám! — gondolta és a szégyentől eltorzult az arca. — Nem haragosan, nem dühösen, nem ijedten, hanem éppenséggel csodálkozva. Ahhoz, hogy megharagudjék vagy megijedjen valaki, fel kell fognia, miről van szó. De ő még csak nem is értett semmit! Kislány még ő. Csak éppen meglepődött!"

Az iskolai ünnepélyről lekésett, és már otthon találta feleségét és gyermekeit. Felesége éppen vacsorát adott a fiúknak, a lánya meg felnőttesen hosszú pongyolában vékony varkocsát fonta be éjszakára. Bahirjov meglátta magát a ruhásszekrény tükrében, és szigorúan azt mondta magának: „Mi ez? Sohasem vettem észre rajtad ilyen örömet, öreg!"

Lomhának, öregnek látta magát, és megörült ennek a megnyugtató öregségnek.

— No, hogy vagy, vén csont? — kérdezte halkan, nyájasan a feleségétől, megsimogatta a fejét, és a lánya felé biccentett. — Nemsokára menyasszony lesz a lányunk. Halad az élet... Még két-három év, és meglásd, jön a magas sarkú cipő, ilyen szalag, olyan szalag, és valaki már le se veszi róla a szemét. Teniszütőt kell venni neki. Hadd teniszezzék... Jaj! — nyögött egy nagyot, túlságosan is nagyot. — Estére már alig bírom mozgatni a tagjaimat! Menjünk, vén csont, térjünk nyugovóra!

Felesége megörült ritka kedveskedésének, és hozzá simult. Az otthon meghittsége áradt belőle, és Bahirjov megkönnyebbülten sóhajtott fel.

Tyina Karamis lassan lépkedett a sötét utcákon, és azt kérdezte magától:

„Mi volt ez? Semmi se volt? Nem, volt valami! Volt, olyan valami, amiről eddig sejtelmem se volt."

Bahirjov akkor tűnt fel először Tyinának, amikor olyan szokatlan módon vezette a jelentéstételt. Az ideig-óráig megtűrt ember keserves helyzete, egyenesvonalúsága, rendíthetetlen kitartása — mind felkeltette Tyina érdeklődését.

Minél alaposabban figyelte Bahirjovot, annál jobban érezte azt a harci szellemet, amely a Karamis nagyapáról szóló elbeszélésekből áradt, amelyet apja és anyja emléke lehelt. De még nem értette világosan, miért harcol Bahirjov. Talán csak hiúságból? Akkor nem érdekes az egész.

Bahirjov az ő füle hallatára olvasta fel Valgan előtt a Sztálin-díjra vonatkozó jelentését, és akkor azt gondolta: „Így csak vagy nagyon aljas, vagy nagyon derék ember cselekedhet. Vajon melyik kategóriába tartozik ő?" Az, hogy Bahirjov már korábban is ugyanígy viselkedett, a második feltevésben erősítette meg Tyinát. Bahirjov becsületesen cselekedett, és a rágalmak kereszttüzében sem próbált mentegetőzni, hanem kitartóan haladt célja felé. Mindez megegyezett tapasztalataival, és önkéntelen, mély visszhangot keltett benne. Mostanában, valahányszor gyűlésre vagy értekezletre ment, először az ő tagbaszakadt alakját, nagy, keményvágású arcát kereste szemével: „Itt van? Tehát érdekes lesz!"

Behatóan tanulmányozta Bahirjov terveit, figyelte cselekedeteit, elkeseredett, ha Bahirjov hibát követett el, örült sikereinek. Saját munkája, amely azelőtt nyugodt volt, most feszültebbé, sodróbbá vált, és ez a feszültség valamiféle láthatatlan, belső kötelékkel mind szorosabban összekapcsolta Bahirjovval. Tudta: ha Bahirjov elmegy a gyárból, az ő harcából is eltűnik az éles feszültség és az öröm, az ellenőrzés és a támogatás, az izgalom és a magabiztosság. Észrevétlenül sajátos tartalommal telt meg az élete. Tyina nem csupán szemlélő és szenvedő alany volt, hanem maga is tevékeny részesévé vált annak a harcnak, amelyet Bahirjov vezet.

Amikor a május elseji ünnepélykor az elnökség helyet foglalt az emelvényen, Tyina mindjárt azt gondolta: „Ott lesz-e Bahirjov? És milyen lesz ezen az ünnepi estélyen?"

Bahirjov elegánsan jelent meg, és az ő arcán furcsának ható, naiv mosollyal mosolygott. Tyina még nem látta ilyennek. „Mintha valami nagyon jót várna" — gondolta mindjárt megértően Tyina.

Az ünnepélyes megnyitás után táncolni indult, de amikor azt hallotta, hogy Gyemjanov táncolni fog, a többiekkel együtt a terembe rohant, és befurakodott egy páholyba.

A tánc elragadta, és magáról megfeledkezve azt kiáltotta: „De szép! Nézzétek, nézzétek!" Majd mindjárt észbe kapott, megfordult, hogy bocsánatot kérjen — és meglátta Bahirjovot. Először látta ilyen közelről. Észrevette, hogy nagy szeme van, de kicsinek, keskenynek látszik, mert elrejtőzik a nehéz szemhéj mögött, és mert mélyen ül. Észrevette, menynyire előreugrik domború homloka. Elfordult, és hirtelen vállán érezte Bahirjov kezét. Bahirjov egy kissé arrább tolta őt, de nem vette el a kezét. Csak állt-állt, és egy picit a vállához ért. „Miért áll így? Hisz ez kényelmetlen!"

És egyszeribe nagyon jól érezte magát. A málnaszínű páholyfüggönyök, a színpadon ide-oda repdeső, vörös ing szinte életre kelt, és lángra gyúlt.

„Csak állj így, és ne mozdulj — kérte gondolatban. — Jó látni és hallgatni a műsort, ha itt vagy mellettem. Hogy te, és csak te... De mi ez? Mi ez?!"

„Mi ez?" — kérdezte magától, és nem tudott feleletet találni rá.

„Nem tudom, mi... De nekem nem kell semmi több... Csak itt legyen mellettem..."

Eszébe jutott, milyen gyakran hallotta ezeket a szavakat Vologyától; de mindig csak a hitvesi udvariasság megnyilvánulásának tartotta.

„Tehát csakugyan? Tehát van ilyen?!"

Bahirjov felé fordult, és csodálkozással teli szemmel nézett rá.

Bahirjov levette kezét a válláról.

Tyina nem tudott ott maradni a hangversenyen. Hazaindult.

„Mi történt? Semmi se történt!" — mondta magának, és tudta, hogy nem mond igazat. Nem ennek az ismeretlen örömnek az ereje volt kinyilatkoztatás az ő számára, ha-

nem az volt a kinyilatkoztatás, hogy ilyen öröm *van* a világon.

Ha ez nincs, ha mindaz, amit mondtak és írtak róla, csak szép kitalálás, akár a költemény, a dal, akkor Tyina egész élete szabályos mederben folyt. Így is vélte mindeddig. De ha ez valóban megtörténik az ember életében, akkor várni kell rá, várni, ha törik, ha szakad. Ha nincs ilyen, akkor ő eddig a világ egyik legboldogabb asszonya volt. De ha van ilyen?... Akkor hát más nők ismerik ezt? Akkor hát az élet csak tovarepítette valami fölött, ami szép és előtte ismeretlen, de másoknak érthető?

Ő is olyan akar lenni, mint a többiek! Meg akarja érteni, át akarja élni ő is ugyanazt! Maga is megijedt ettől a hirtelen támadt mohóságtól.

Gyalog ment hazafelé. A nedves szél megcirógatta homlokát, gondolatai világosabbak lettek, lépteinek ütemessége azokra is átragadt. Eszébe jutott eddigi élete. A rövid, de felhőtlen boldogság a szülei házban. Az árvaság a háború alatt. Apja hazatérése, elpusztulása egy szörnyű kéztől, amely valahol itt, a közelben rejtőzött. Majd eszébe jutott saját maga: ugyanúgy szétroncsolta e pusztulás igazságtalansága, akár azt a lányt a villamos. Eszébe jutott megdermedt szíve, és Vologya szeretete, szeretetének boldogító öröme.

„Miért folyik egyesek élete olyan csendesen? Miért érinti olyan kevéssé őket a nap, amely az ország felett ragyog, vagy a vihar, amely végigsziguld rajta? Miért kellett nekem keresztülmennem minden jón és rosszon, ami csak volt ebben az országban?"

Hirtelen észbe kapott, ijedten tiltakozott e gondolatok ellen, és összeszidta magát.

„Ostobaság! Micsoda ostobaság! Hát boldogtalan vagyok én? Bocsáss meg, Vologya! Nem merek és nem fogok többé ilyeneket gondolni! Máris futok hozzád! Látod, futok hozzád!"

Mire hazaszaladt, férje még nem volt otthon. Tyina megörült annak, hogy minden tárgy a helyén van, hogy a régi, meghitt csend uralkodik, a május elseji sütemény otthonos vanília illata árad szét a szobákban. „Minden a régi! Minden nagyszerű! Nekem meg mindenféle hülyeségek kószál-

nak a fejemben! Itt van az én kedves házam, és olyan boldog vagyok én itthon!"

Telefonált férjének az egyetemre, és amikor Vologya a széltől kipirult, hideg, ragyogó arccal hazaérkezett, Tyina megörült, hogy most is olyan, mint volt: drága, jó, szép, és a nyakába ugrott.

— Vologya, azt akarom, hogy mindig mellettem légy. Sohase fogunk megválni többé egymástól, egy órára, egy másodpercre sem, legfeljebb csak végső szükség esetén! Ne menj el sehova! Szeretném kettesben befejezni az ünnepet. Kettesben köszöntsük az éjfélt, együtt pusztítsuk el a bort meg a süteményt!

Vologya szívesen engedelmeskedett. Örömest engedelmeskedett Tyinának bármiben.

DASA FELFEDEZÉSE

Dasát megtették a portyázó komszomolbrigád őrszemének, és meghívták a parancsnokság ülésére. Félénken és izgatottan ment felfelé a komszomolbizottságba. Zöld futószőnyeg húzódott a folyosó egész szélességében.

„Szebb, mint egy ágytakaró!... Az emberek lába meg piszkos... Én sem úgy vagyok öltözve, ahogy kéne... De biztosan megértik, hogy műszak után..."

Az ülés már megkezdődött, és Dasa szerényen meghúzódott az ajtónál.

Az asztalfőn Szugrobin ült. Itt, vele egy szobában ugyanolyan elérhetetlen volt, mint az arcképen vagy a parton, amikor a madarat csalogatta. Dasa meg csak messziről nézte. Ugyanúgy hátraveti fejét, ugyanúgy ível homlokán magas szemöldöke, amelyet mintha odarajzoltak volna. „Milyen anya szül ilyen fiúkat? — gondolta Dasa. — És mi az oka, hogy városban csupa szép legények vannak? Szugrobin persze a legkülönb, de azért az is szép, aki most felszólal. Hullámos a haja, a nyakkendőjén meg kígyók vannak. Mire jó kígyókat hímeztetni a nyakkendőre? Vagy talán van ilyen jelvény?"

Amikor a szónok befejezte, Szugrobin szigorúan azt mondta:

— Aspiráns, és mégis szégyent hoz az őrszemek munkájára! Pedig milyen könnyű volt megszüntetni a selejtet.

— Tudja, én úgy gondoltam...

— Mit kell ezen „gondolni"? — vágott a szavába Szugrobin. — El kell menni a műhelybe, és meg kell nézni!

— Meg is néztem. És amikor megnéztem, úgy gondoltam...

Szugrobin meghallgatta a Dasa számára érthetetlen fejtegetést, és olyan megvetően, hogy Dasa, aki nem ismerte közelről, egészen elhűlt, azt kiáltotta:

— Gondolkozni kell! Maga meg csak „úgy gondolgat" ezt meg azt! Eh, maga... szerencsétlen flótás!

A fiatalember meghökkent.

— Hogyhogy? Miért volnék éppen én „szerencsétlen flótás"?

Dasa is meglepődött. Valamennyi részvevő közül éppen ez a kiöltözött szép fiú hasonlított a legkevésbé „szerencsétlen flótáshoz".

— Mert ezt meg azt „gondolgatni" könnyű — magyarázta Szugrobin. — A bolondok is „gondolgatnak" mindenféléket a bolondokházában. De gondolkozni, az nehéz. Maga pedig csak „gondolgat" ezt-azt, de gondolkozni nem tud!

A fiatalember megsemmisülten ült a helyén. Dasa azt gondolta: „Ez csakugyan szerencsétlen flótás! Kígyós nyakkendőt kötött fel, és nem tud gondolkozni!"

— Hát a mi Szerjozsánk jól odapörköl a professzor-csemetéknek! — súgta egy lány Dasa háta mögött.

Egy másik, hosszú hajfonatú, szigorú lány azt válaszolta:

— Vannak köztük nagyon rosszul neveltek is! Az ember semmiben sem bízhat.

— Gyakornok diák és aspiráns elvtársak! — mondta Szugrobin. — Maguk rosszabbul dolgoznak a komszomol őrhelyen, mint vártuk volna. Nagyon sokat okoskodnak feleslegesen.

— Én nem vagyok se diák, se aspiráns, mégis rosszul dolgozom... — mondta egy hosszú, majomkezű legény. — És egyáltalán nem is fogok dolgozni...

— Miért nem? — fordult hozzá Szugrobin.

— „Parancsnokság", „parancsnokság", „brigád", „brigád", de ki hallgat meg bennünket? Te, Szerjozsa, eleinte derekasan nekifogtál! Úgy dolgozott a portyázó brigádunk, hogy csak úgy ropogott! És most mi van? Vagy elnökségben ülésezel, vagy beletemetkezel a centrifugádba. Az egész portyabrigádot a te centrifugád keverte meg.

A legény szidta Szugrobint. A többiek nem tiltakoztak, de

együttérzéssel néztek Szugrobinra. Ő maga nem sértődött meg, és nem vitatkozott, csak elszomorodott.

Végül Dasára is sor került. Szugrobin megmagyarázta, mi a kötelessége: harcoljon a gépállás és a selejt ellen a maga műszakában. Dasa megrémült.

— De hát, hogy harcoljak én saját magam ellen?

Körülötte mindenki felnevetett.

— Hiszen most már nem gyártasz selejtet! — mondta Szugrobin.

— De a normát még mindig nem teljesítem.

— Azt hiszem, túl korai volt megválasztani, mégpedig ilyen nehéz műhelybe — mondta a hajfonatos szép lány.

— Az öntöde most amúgy is a figyelem középpontjában áll — tódította egy másik. — Tapasztaltabb kell oda.

Dasa elpirult. „Persze túl korai volna, persze, én még tapasztalatlan vagyok..."

De Szugrobin a védelmére kelt.

— Nem az egész műhelyt, hanem csak a formázó részleg őrhelyét bízzuk rá. Selejtet nem csinál, azt pedig hamarosan meg fogja tanulni, hogy' teljesítse a normát. A jellemzése kitűnő.

Szugrobin felolvasta a jellemzést. Dasának a kolhozban nem tetszett ez a jellemzés, mert az ottani komszomolisták nem valami hivatalos szavakkal írtak róla: „A mezőn is, a klubban is ő az első példamutató. Olyan komszomolka, hogy sajnáljuk elereszteni". De ezek a szavak meggyőzték még a szigorú lányt is.

Dasa elalvás előtt, a bizalmas beszélgetések idején, azt mondta Verának:

— Csak félek, mert én mindent túlságosan a lelkemre veszek! Akárki akármit mond, én azt mindjárt el is hiszem! Hát hogy állom meg a helyem ilyen természettel, ilyen felelős munkában?!

Két nap múlva szabadnapja volt Dasának, ünneplőbe öltözött, és a baletikörbe indult Verával. A gyár mellett elhaladva azt mondta Verának:

— Aggódom azért a Praszkovja Ivanovnáért. Újonc. Második napja áll a gépnél. Beszaladok, megnézem, mit csinál.

Bement a formázóba, ott állt két percig az új formázónő mellett, és összecsapta kezét. Saját jól ismert hibáit látta viszont.

— Praszkovja Ivanovna néni — mondta panaszosan az idős, telt formázónőnek —, hát mit csinál?! Hisz ez színtiszta selejt!

Ünneplő ruhája fölé felvette Praszkovja Ivanovna kötényét, és megint melléje állt.

— Mindjárt megmutatom, mi volt nekem eleinte a legnehezebb.

Égett a vágytól, hogy átadja újonnan szerzett ismereteit.

— Nem jól gyúrja! Először én is mindig a szélét nyomkodtam. Így kell azt, ni! És az a legfontosabb, hogy minél tömörebbre dömködje! — magyarázta lelkesen.

„Már ott kellene lennem a balettkörben, de hát, hogy menjek el? Ha itt hagyom, csupa selejtet fog csinálni! — gondolta elkeseredve. — Csak tegnap neveztek ki őrszemnek, és ma ilyen sok selejt!" Eszébe jutottak Szerjozsa szavai: „Gondolkozni kell, nem pedig ezt meg azt gondolgatni! Eh, maga szerencsétlen flótás!" Felsóhajtott: „Nem, inkább itt állok mellette, semhogy aztán szerencsétlen flótásnak tartsanak..."

— No mi az, párba állt ennél a gépnél a két újonc? — szólt Vaszilij Vasziljevics, amikor elhaladt mellettük.

— Bárcsak úgy tanítottak volna a maga régijei, ahogy ez az újonc tanít! — mondta Praszkovja Ivanovna. — Ez nagyon talpraesett kislány!

Éjfélkor felkereste őket Szerjozsa.

— Ki jár így munkába? — kérdezte szigorúan Dasától. — Szalag a hajában, magas sarkú cipő a lábán! De kicsípted magad!

Dasa mindjárt bűnösnek érezte magát.

— Szabadnapos vagyok — mondta félénken.

— Akkor miért vagy még éjjel is a műhelyben?

— Hát... dolgozom...

— Egy szót se értek az egészből! Hol szabadnapos vagy, hol meg dolgozol...

— Hát... őrszem vagyok... — felelte végképp zavarba esve Dasa.

Amikor Szerjozsa rájött, hogy Dasa éjfélig ott állt az új munkásnő mellett, hogy megszüntesse a selejtet, ha egyszer ő komszomol-őrszem, halkan füttyentett egyet.

— Ez aztán igazi komszomolista felelősségérzet!

Szerjozsa a kijárat felé indult; a gubószemű formázólány élő szemrehányásként állt lelki szeme előtt. „Miért van kevés ilyen komszomolista a brigádban? Nem tudtam kellőképpen talpra állítani a komszomoltagokat? Talán én magam sem vagyok olyan, amilyennek lennem kellene?"

Dasának sejtelme sem volt arról, mennyire felbolygatta a parancsnok gondolatait. Már haza akart indulni, amikor Szugrobin ismét megjelent a gép mellett.

— Elfáradtál, ugye? Menjünk, hazaviszlek. Kocsival vagyok.

Az a kocsi, amely Szugrobint várta, sohasem látott körvonalú. kicsiny, kurta alkotmány volt.

— Magam csináltam! — magyarázta. — Nagyapámmal eszkábáltuk össze úgy-ahogy. Maskura kis jószág, de úgy megy, mint egy ZIM.

De Dasa nem találta nevetségesnek. Életében először utazott autóban. Beült Szugrobin mellé, és a kocsi máris száguldott a néptelen, éjszakai utcákon. Csak az imént állt el az eső, és az utcai lámpák fénye ünnepien tükröződött a nedves aszfalton. Éjjelente fokozott ütemben robogtak a gyárak felé a tehervonatok, és a vezetőfülkébe bevágódó szél mozdonyfüst bűzét csapta az orrukba.

— Mikor jöttél el a kolhozból?

— Két hónapja.

— Tetszik a gyár?

— Jaj, nagyon!

— Az öntöde is tetszik? — Szerjozsa hangjában csodálkozás csengett.

— Persze, az is tetszik.

— Miért?

— Sok mindenért... a megolvadt acél olyan sűrűn folyik, akár a tejfel... A futószalag körbe-körbe jár... A motoros targoncák lerázzák a terhüket... Az öntvény mind csupa acél, nehéz, nagyon nehéz, és ami a fő, mindezt a kolhoznak gyártjuk. — Elgondolkozott egy percig, aztán fontoskodva

hozzátette: — És egyáltalán, most az öntöde áll a figyelem középpontjában.

Csendesen ment be a szobába, nesztelenül vetkőzött le, besurrant Verusa mellé, a takaró alá, és csak akkor súgta a fülébe.

— Veruny! Jaj, Veruny! Autón jöttem haza!

— Felvett valaki?

— Nem. Tudod, ki hozott haza? Szerjozsa Szugrobin hozott haza a saját kocsiján!

— Nem igaz! — mondta Verusa, és felült meglepetésében.

— Bizonyisten, igaz!

Verusa rábólintott a sötétben.

— No látod... Mindig mondtam én neked, Daska... Veled okvetlenül történni kell ilyesvalaminek. Pedig csak két hónapja vagy a gyárban!...

Másnap a hirdetőtáblán a portyázó komszomolbrigád jelentésében megdicsérték Dasa Luzskovát, az öntöde formázó részlegének őrszemét. Dasa a hirdetőtábla mellett elhaladva megpillantotta a főmérnököt. Bahirjov azelőtt egyedül jött, lassan, szinte zavarfan lépkedett, az utóbbi időben meg mindig egész csoport vette körül, gyorsan járt, és annyira el volt foglalva, hogy Dasa nem mert ráköszönni. Most, hogy több nap után ismét egyedül látta, inaszakadtából szaladt hozzá. De mire odaért, megszeppent. Bahirjov hátrafordult, és meglepetten nézett rá.

— Ezt rólam írták!... — mondta Dasa ragyogó arccal. — Mert én vagyok Luzskova.

— Mit fitogtatja magát? Mit fitogtatja? — suttogta egy lány a hirdetőtáblánál.

De Bahirjov Dasa boldog szemébe nézve mindjárt tudta, hogy a kislány őszinte, túláradó örömében csak a hála nyilvánul meg az iránt, aki segített rajta. A kislány kipirult arca azt mondta:

„Látod, nem hiába segítettél nekem."

— Mindjárt láttam én, hogy derék leány vagy — mondta. — Te afféle keresztlányom vagy nekem! Nem csalódom majd benned?

Dasa összehunyorította szemét, és megrázta fejét, olyan hevesen akarta biztosítani Bahirjovot:

— So-ha-sem, főmérnök elvtárs! So-ha-sem!

Este megint sietős sorokat vetett papírra.

„A mi műhelyünk most a figyelem középpontjában áll — írta anyjának. — Hamarosan átszervezik. Jól dolgoztam mint őrszem, megemlítettek a jelentésben, éjjel meg, amikor ügyeletes voltam, a saját autóján hozott haza Szerjozsa Szugrobin, akinek az arcképe a dicsőség-fasor legelején áll. Vaszilij Vasziljevics véleménye megváltozott rólam. A főmérnök pedig, a legnagyobb vezető ember — nem az igazgatóságban, hanem a gyárban — azt mondta, hogy engem a keresztlányának tart, és hogy nem akar csalódni bennem. Hát nem is csalódik bennem soha!"

Magasra szárnyalt Dasa boldogsága, és úgy élvezte e boldogság minden pillanatát, ahogy a szomjúhozó élvez minden korty vizet.

Reménye és öröme hozzásegítette, hogy elviseljen minden balszerencsét.

Dasának mindeddig nem volt törvényes hajléka. A szálláson nem volt hely. Dasát szánalomból ideig-óráig Praszkovja Ivanovna jelentette be magához, de őnála nem volt hely, úgyhogy Dasa „feketén" Verusa szobájában hált. Májusban megkezdődött az öntők nagyarányú átköltöztetése az új szállásra. De ott is csak a legjobb munkások kaptak helyet, Dasa pedig még a normát sem teljesítette. Az új szállásra szintén „feketén" költözött át: hol Verusával hált, hol a szomszéd lány ágyában aludt — aki az éjjeli műszakban dolgozott —, és mindig reszketett, valahányszor megjelent a gondnok.

— Mihelyt eléred a normát, megyünk, és kérünk helyet neked is — mondta Verusa.

Dasa sehogyan sem tudta kicsikarni a normából hiányzó tíz formát, de a részleg átlagos teljesítményén ez nem látszott meg, mert sok tapasztalt formázónő túlteljesítette a normát. Mind tudták, hogy Dasa újonc, de törekvő, ezért hát senki sem vetette a szemére, hogy még a normát sem teljesíti. De Dasa bajai megint megszaporodtak: a műhelyben megjelentek az óragrafikon-táblák. Vaszilij Vasziljevicstől

most már óránként kértek jelentést, és Dasa minden órában érezte, hogy ő a formakészítő részleg kerékkötője. A tábla éppen az ő asztalával szemben függött, és Dasa egész munkája óránként megismétlődő, folytatólagos gonosztettnek tűnt fel rajta. Dasa nem is merte ráemelni a szemét, ahogy a beteg nem mer ránézni a sebére.

Dasa — bajainak betetőzéseként — egyszer megpillantotta a grafikon előtt a „keresztapját". Először el akart szaladni, de Bahirjov, Szagurov és Vaszilij Vasziljevics elállták a folyosót.

Amikor látta, hogy nem menekülhet Bahirjov elől, felcsillant benne a remény: „Nem vesz észre! Majd csak tovább megy!"

De Bahirjov egyre közeledett Dasa gépéhez, és mindjárt kíméletlenül a legfájóbb pontra sújtott.

— Ej, Dasa, Dasa! — Ujjával a táblára mutatott. — Te dolgozol a legrosszabbul az egész műhelyben! Pedig azt mondtad: „Nem csalódik bennem!" Azt mondtad: „So-hasem!"

Nemcsak a szavaira emlékezett, hanem még arra is, hogyan ejtette ki őket, és pontosan utánozta. Dasa egyre mélyebben lehajtotta fejét. „Micsoda szégyen ez nekem!"

Bahirjov mondott valamit neki és Vaszilij Vasziljevicsnek a tapasztalatátadásról. De Dasa már nem hallotta, nem értette, mit mond. Könny futotta el a szemét, az emberek arca, a gépek, a falak megkettőződtek, a lámpáknak hosszú sugaraik nőttek, hol megrövidültek, hol megnyúltak, és folyton hunyorogva szintén megkettőződtek. Dasát csak az foglalkoztatta: hogyan menthetné meg méltóságának maradványait ebben a megkettőződött, hunyorgó, hullámzó világban, hogyan állhatná meg, hogy ne fakadjon sírva mindjárt, itt, a gép mellett. „Vége! — gondolta. — Vissza kell mennem a kolhozba. Azért, amire nem vagyok képes, kár is harcolni. Elegem van már az örökös szégyenkezésből! Hát most aztán vége..."

A keserűségtől elfásulva dolgozta végig a műszakot, aztán hazaindult abba a házba, ahol nem is törvényesen lakott. A taxiállomásnál szembejött vele a kígyós nyakkendőjű aspiráns. Dasa gépiesen köszönt neki, de az aspiráns meglepet-

ten nézett rá, nem ismerte meg, bár mind a ketten a komszomolbrigádban dolgoztak. Integetett valakinek, taxit hívott, és azt mondta a vele levő lánynak:

— ZIM vagy Pobeda, teljesen mindegy nekünk.

A leány vállán ezüstróka volt átvetve. Összecsukta sugár alakú szempilláit.

— Két nap múlva otthon leszek. Moszkva, a Vörös tér, az Ohotnij sor! Jaj, csak ott lennék már!

Taxiba ültek, és elhagyták Dasát. Dasa nem volt irigy természetű, de most elfogta a keserű irigység. Merev arccal, száraz szemmel lépett be a szobába.

— Nézd, milyen kását főztem, Dasenyka! Hajdinát héjában! — Verusa hozzáfogott, hogy megterítsen. — Ma az új tányérból, a kék karimájúból eszel.

„Hogy sürgölődik körülöttem az én kis rókám! — gondolta szomorúan Dasa. — Érzi, hogy valami bajom van."

— Ugyan menj, menj! — mondta szigorúan, attól félve, hogy sírva fakad. Amikor Vera átölelte, nem bírta tovább, és csakugyan elsírta magát.

— Mi történt, Dasura, Dasunyuska? Mi lelt? Ne ijessz meg, nem bírja a szívem, mondd meg, mi a baj!

— Vége, Verunyka, vége! — hajtogatta Dasa. — Elmegyek én, nem szégyenkezek tovább! Én itt kínlódom, anyám meg ott! Ha hazamegyek, biztosan megörül! Ki mire termett rá! Én a kolhozban születtem, hát nekem ott is a helyem!

— De miért? Mi a baj? Legalább mondd el, mi történt!

Dasa elsírta első könnyeit, aztán nyugodtan így kezdte:

— Tíz forma hiányzik!... Sehogy se jutok többre! Pedig hogy töröm, töröm magam!... Legalább csak eggyel többet tudnék csinálni! Most meg még azt a táblát is kifüggesztették! Úgy függ ott a fejem fölött, mint az isten verése. Vaszilij Vasziljevicset folyton odacsalogatja magához. Azt mondja: „Mindent jól csinálsz, de nem eléggé gyorsan!" Ma pedig... ő... Bahirjov elvtárs... azt mondta: „Ej, Dasa, Dasa! Te dolgozol a legrosszabbul az egész műszakban..." Jaj Verusa, Verusa! — Dasa kétségbeesetten szívére szorította kis, barna öklét. — Nincs már nekem örömem az életben! Még álmomban is egész éjjel ezeket a formákat lá-

tom! Mihelyt elalszom, mindjárt betéteket rakok a formába. Annyira belém evődött már. És ezt csinálom, csinálom egész éjjel. Álmomban is mindig csak azt akarom, legalább a normát tudnám teljesíteni! Jaj, csak legalább az sikerülne!

— Hogy legalább álmodban sikerülne? — kérdezte csaknem sírva Verusa.

Mégsem ették meg a Verusa főzte kását. Lefeküdtek egymás mellé az ágyra, eloltották a lámpát, és Dasa szinte fuldokolva sorolta el, milyen keserű sérelmekkel sújtja a sors.

— Ahogy megyek az utcán, látom szembejön az a kígyós nyakkendőjű professzorcsemete. Az őrhelyen csak akadályozta a munkát, a parancsnokság elégedetlen vele, mindenkit lenéz. És neki futja taxira, ő utazhat Moszkvába, és ezüstrókás nője van. Miért van ez így, Verunyka? Neki megvan mindene: tanul, cifra nyakkendőt hord, lányokat kocsikáztat. Ma itt a gyárban, holnap meg Moszkvában van. Nekem meg csak egy kívánságom van: még tíz formát csinálni! Evégett örömest virrasztanék, örömest véresre dolgoznám a kezemet! És mégse megy!

Olga Szemjonovna, a homokelőkészítőnő megjött a munkából, és lefeküdt aludni. Lámpát sem gyújtott, hogy ne zavarja a lányokat. Dasa elcsendesedett, de amikor a szomszédjuk elaludt, halkan ismét megszólalt.

— Hogy éltünk mi a háborúban, Verunya? Labodát főztünk... Még kicsi voltam, és már elszegődtem a szomszédokhoz libapásztornak, de nem magamnak kerestem, hanem anyámnak. Ha apám él, nem tűri ezt. Apámat megölték a fasiszták, a házunkat meg felgyújtották. Miért tették? Milyen sok gazság van még a földön! Milyen sok gazság! Mi még olyan fiatalok vagyunk, mégis milyen sok keserűséget elszenvedtünk már emiatt? Most is... És mégis, mit kérek, miről ábrándozok én? Arról, hogy még tíz formát tudjak csinálni! És ez sem sikerül!

A szoba másik szögletéből is sírás hallatszott. Olga Szemjonovna, a homokelőkészítőnő felült ágyán. Mogorva és hallgatag volt, azt beszélték róla, hogy „hibás", a lányok sajnálták, és amikor meghallották zokogását, megijedtek és elcsitultak.

— Uramistenem! — hallatszott a sötétben Olga Szemjonovna hangja. — Bedobnak egy ilyen kis kutyakolykot a folyóba, és ő csak evickél, evickél! Belefullad-e vagy kikecmereg belőle? Hisz még olyan pici a mancsa, hogy tudna kivergődni?!...

Odament hozzájuk, kitapogatta Dasát a sötétben, és megsimogatta a fejét.

— Ne sírj! Elég! Senkinek sem sikerül egycsapásra. Minden rendbe jön! Az a baj, hogy túlságosan érzékeny vagy. Lám, milyen feszült minden ideged! Ernyeszd el magad! Feküdj hanyatt, és ernyeszd el magad. Betakarlak, hogy ne fázz. Fogadj szót. Hisz én már háromszor annyit éltem, mint te.

Dasa hanyatt feküdt, és elernyesztette izmait.

— Kár így kétségbeesned! — mondta Verusa, aki nagyon megörült Olga Szemjonovna támogatásának. — Emlékszel rá, amikor selejtet gyártottál, akkor is azt hitted, hogy nem tudsz megbirkózni vele. És mégis megbirkóztál! Már a faliújság is írt rólad. És hogy megszeretett mindenki! Vaszilij Vasziljevics is, a lányok is, Szerjozsa meg a saját kocsiján hozott haza!

Megint megeredt a könny Dasa szeméből.

— Hisz ez volna minden örömöm! Ó, Verunya!

— Agyondolgoztad magad — mondta Olga Szemjonovna. — Még neked kellene a mamád szoknyája mögé bújnod, és te akarod oltalmazni anyádat. Egyedül vagy... új helyen... Nem csoda, ha majd megszakad a szíved. Minden rendbe jön. Aludd ki magad!

Dasa megnyugodott, csendesen feküdt egy ideig, aztán újból megszólalt.

— Hogy' szakadjak el innét? Mások azt mondják: sár, lárma, korom! Én meg el se tudok képzelni jobb helyet! Itt vannak a lányok, Vaszilij Vasziljevics, a brigádparancsnokság! Hát hogy' szakadnék én el tőlük?

— De hiszen nem is kerget el senki! — mondta Verunya. — Aludd ki magad, reggel meg menj vissza, állj oda Ljudka Igoreva mellé. Hát miféle titka van őneki, hogy kétszáz százalékot is kiszorít?

— Ő nemigen tanít másokat, csak úszik a dicsőségben —

mondta Olga Szemjonovna. — Neki épp abból van haszna, hogy ő az egyetlen ilyen kiváló formakészítőnő.

Dasa elaludt. Elgyötörten ébredt, de tele volt elszántsággal. „Utoljára még megpróbálom. Egy hétig még itt dolgozom, ha nem tanulom meg, hazamegyek. — Az órára nézett. — Ljudka Igoreva nemsokára kezdi a műszakot... Megyek nézni, hogy' dolgozik."

A vékonyka, szigorú Igoreva a műszak kezdete előtt bejárta a műhelyt: megvizsgálta a homokot, észrevette, hogy elromlott a daru, odament a művezetőhöz, és követelte, hogy javítsák meg a darut. Ellenőrizte a kemence hőmérsékletét, és elment a betétekért.

Büszkén viselkedett, Dasa szavaira csak felvonta szemöldökét.

— Jó, gyere. Tanulj.

Dasa elkészült minden megalázásra és gúnyra; úgy járt utána, akár az árnyék. „Néznek — hadd nézzenek! Kinevetnek — hadd nevessenek! Csak megfejtsem a titkát! Milyen pontosan ellenőrzött mindent! Akár egy művezető!"

Igoreva pontosan a sziréna után hozzáfogott az első formához. Dasa már sokszor állt mellette. De azelőtt csak a mozdulatok és a fogások sorrendjét tanulta meg tőle. A sorrend most már világos volt — Dasa is hasonlóképp csinált mindent. Hát akkor miért termel Ljuda kétszer annyit? „Mindent szemügyre venni! Megfejteni a titkát! — gondolta Dasa. — Ha nem fejtem meg, nem élhetek itt tovább!" Igoreva jóformán nem is nézett a kezére. Gondolkozott valamin, néhány szót váltott hol ezzel, hol azzal, ujjai meg a betéteket és a simítólapot alig érintve siklottak ide-oda, szinte maguktól végeztek mindent, amit kell. Most könnyed mozdulattal beönti a keveréket, és Dasa azt gondolja: „Én az egész öklömmel csinálom, ő meg csak a tenyere szélével!" Most oda sem nézve betétekért nyúl, megfogja és lágyan a helyükre teszi őket. Dasa meg azt gondolja magában: „Én nem felveszem, hanem felkapom, nem beleteszem, hanem beletuszkolom!"

Igoreva néha, a legfontosabb pillanatokban behunyta szemét, mintha a szeme akadályozná kezét. Dasa megfeledkezett magáról Ljuda Igoreváról, de annál nagyobb gyönyö-

rűséggel nézte az ujjait. „Jaj, de ügyesek vagytok! Kivettétek, beigazítottátok, leporoztátok és megint visszatettétek!... Jaj, de jó! Hát az én ujjaim, az én ujjaim tudják-e ezt?" Megmozgatta őket, eleinte lassan, aztán gyorsabban, és hirtelen felfedezett bennük valami olyan hajlékonyságot és gyorsaságot, amelyről azelőtt sejtelme sem volt. Mindjárt ellenőrizte is — tudják!

Dasának a kolhozban durva munkát kellett végeznie — kapált, ásott és kaszált. Mivel igyekvő kislány volt, megszokta, hogy minden mozdulatába belevesse minden erejét, és most éppen ez a megszokott igyekvés döntötte bajba. Amikor erre rájött, háta mögé dugta kezét, és Ljuda könnyeden sikló mozdulatait utánozta. Ujjai egyre gyorsabban mozogtak, most már sokkal gyorsabban, mint ahogy parancsolni tudott nekik. Csodálkozott felfedezésén: „Ejha, ez igen! Még gyorsabban is tudnak mozogni, mint a Ljuda ujjai!"

Vera éjfél után egy órakor ment haza a klubból, lassan nyitott be a szobába, hogy ne ébressze fel barátnőjét, és ijedtében kővé dermedt a küszöbön. Dasa szorosan behunyt szemmel, kipirulva, izzadtan állt a szoba közepén. Előtte, az asztalon az éjjeliszekrény üres fiókja. A fiók mellett egy hajdinakásával teli tányér, a mellett meg hajtűk hevertek. Dasa behunyt szemmel hol a hajdinakását, hol a hajtűket vette fel, beszórta őket a fiókba, majd őrült, gyors mozdulatokat végzett ujjaival a fiókban. Eközben egy pillanatra sem nyitotta fel behunyt szemét, és halkan nevetett.

„Megháborodott! — gondolta ijedten Vera. — Beleháborodott szegénykém a formakészítésbe!"

— Dasenyka!... — suttogta Vera szánakozón, és azt gondolta: „Szent isten! Nem hallja! Ki tudja, hogy' kell beszélni az ilyen őrültekkel?!" — Drága Dasunyám!

Dasa felnyitotta szemét, kacagásra fakadt, és máris szaladt, hogy megölelje Verát.

— Dasenyka! Hát mit csinálsz? — kérdezte Vera, és még mindig félénken elhúzódott tőle.

— Formát! Formázni tanulok! Behunyt szemmel! Akár Igoreva! És tudok is már, Verunya!

Dasa leültette barátnőjét, és egyik szavát a másikba öltve, hadarva elmondta neki, mit fedezett fel aznap.

— Pedig olyan sokszor láttam, és mégse értettem. Ma elhatároztam: nem tágítok addig, amíg meg nem fejtem a titkát. Ha nem fejtem meg a titkát, akkor nem élhetek itt tovább. És most megfejtettem a legfőbb titkát! Mindent a kezére bíz, én meg nem merek bízni benne! Én a szememben bízom! Ha leteszem a formát, mindjárt azt nézem, hová mit tegyek. Pedig ezek az okos ujjaim maguktól is tudják! Én mindig felügyelek rájuk, nem hagyom őket mozogni, pedig lám, milyen ügyesek! — Gyorsan megmozgatta ujjait Vera szeme előtt. — Csak szabadjára kell engednem a kezemet! Tudod te így mozgatni?

Verusa is felemelte kezét, és megmozgatta ujjait. Az ő ujjai lassabban mozogtak.

— Az enyém nem éri utol a tiedet!

— Amikor ott, a műhelyben a hátam mögött mozgattam az ujjaimat, felfedeztem, hogy roppant gyorsan mozognak! Én magam se gyanítottam volna! Ez azért van, mert én olyan aggodalmas vagyok. Ez az aggodalmasság akadályozott engem...

Dasa újonnan felfedezett, vékony, hajlékony, bár egy kissé eldurvult ujjaira nézett, aztán titokzatosan Verához hajolt.

— Verusa, mondok neked valamit... De ez titok!... Soha senkinek egy szót se!

Vera a mellére tette kezét.

— Mikor került ki a mi szobánkból valami? Minden köztünk marad!

— Verusa, én most minden nap gyakorolni fogok itthon. De senki se tudjon róla. Ha tudnád, hogy' begyakorolom én magam!

Dasa másnap a műszak kezdete előtt fél órával bement a műhelybe. Átöltözött ócska kis ruhájába, leszorította haját keszkenőjével, hogy egy fürt se buggyanjon ki belőle, maga elé kötötte kis kötényét, levetette harisnyáját — meleg volt a kemence mellett —, felvette ócska, könnyű papucsát, és egyszeribe olyan könnyűnek érezte magát, mint a pehely.

Amikor átöltözött, végigment a műhelyen. Nem tudott és nem is akart úgy vezényelgetni, mint Igoreva, de kipróbálta a keverékét és a kötőanyagot. Több merevítőt tett a ládá-

ba, ellenőrizte a levegőadagolást, gondolkozott egy kicsit, aztán odacipelt egy ládát a lába alá, hogy magasabban, kényelmesebben álljon. Azelőtt is gyakran érkezett korán, de a szirénáig csak álldogált, nézelődött, és mint egy törekvő, félénk tanulólány ment oda a géphez. Ma pedig úgy ment oda, mint a gép gazdája. Mialatt váltótársa szabaddá tette a helyet, Dasa a háta mögé dugta kezét, amely annyira kívánta már a munkát, hogy a türelmetlenségtől hideg borzongás futott végig ujjai hegyén. Végre-valahára a gép mellé állt, és a láda magasságából végignézett a műhelyen. Az asszonyok arról beszéltek, hogy a boltban ételajat lehet kapni. A statisztikusnő beírta az óragrafikonba az előző műszak utolsó adatait. Senki sem nézett Dasára, senki sem gyanította, milyen fontos napja van, milyen mindenre alkalmas, mozgékony ujjakat fedezett fel a kezén. Dasa pedig szinte megdermedt valami rendkívüli esemény előérzetétől, elhelyezett mindent, ahogy kell, még egyszer körülnézett, aztán azt mondta magának: „No, kezdjük!"

Rántott egyet a vállán, és egy kissé hanyagul behunyta szemét, akár Ljuda Igoreva. Nem maga-törő erőfeszítéssel, hanem könnyeden állította össze a keveréket, oda sem tekintve dobta be, aztán egy pillanatra odanézett — minden a helyén volt! Sikerült! Felvette a merevítőket, és behunyta szemét, most már nem azért, hogy Ljudát utánozza, hanem azért, hogy szeme ne zavarja az ujjait. Berakta a rudacskákat, egy villámgyors pillantást vetett rá, — megint rendben volt minden. Erre nekibátorodott. Ujjai szinte repülve dolgoztak. Néhányszor kiesett az ütemből. Kétszer újra kellett rakni a merevítést. De mindez semmit sem számított ahhoz a felszabadult érzéshez képest, amely erőt vett rajta, mihelyt bízni tudott az ujjaiban; ahhoz az örömhöz képest, amelyet ma a munka szerzett neki.

„No lám csak, ez vagyok én — gondolta. — Ezt magam se gondoltam volna!"

Az első órákban szépen haladt a grafikonon, csak közvetlenül az ebédszünet előtt esett ki az ütemből, két formával kevesebbet csinált — elfáradt.

Vaszilij Vasziljevics volt az első, aki észrevette eredményeit. Rátekintett a táblára, aztán odament Dasához, álldo-

gált ott egy ideig, aztán Dasára pillantott, és meglepetten csak annyit mondott:

— Ejha!

Verusa az ebédszünetben lihegve befutott az étterembe, átölelte barátnője nyakát, és azt kérdezte:

— No Dasa, hogy sikerül?

Dasa felnevetett, és gyorsan, hadarva, úgy hogy a mellettuk ülők ne hallják, azt mondta:

— Hát jól indul! Mintha bilincset vettem volna le a kezemről! Ahogy bejöttem, csak álltam és vártam, a hátam mögött tartottam a kezemet, az meg úgy vágyott már a munkára, de úgy vágyott! Én most már megbíztam benne! És mindjárt be is bizonyosodott, mennyire érzékeny!

— Mindig mondtam én neked, de te csak sírtál!

— Most már magam is csodálkozom magamon! Néha csupa igyekezetből úgy vettem a kezembe a betétet, mintha egy pudot nyomna. Pedig olyan könnyű, akár a pihe!... Csak megérinti egy ujjal az ember, és szinte magától hozzá tapad.

— Teljesíted már a normát?

— Nem tudom. Még ki-kiestem az ütemből. Pedig repül a kezem, olyan bátran repül, hogy néha hirtelen megijedek: féltem, és ilyenkor megint elnehezedik, mint azelőtt. De az a fő, hogy most már rájöttem a dolog nyitjára. Azelőtt csak egy helyben topogtam, nem ismertem az útját-módját. Még mindig gyakorolni fogok!... Csak aztán senkinek egy szót se!...

— Dehogy is! Csak én meg te! Én meg te! Mi ketten tudunk róla. És még Olja néninek mondjuk meg. Hát mikor került ki a mi szobánkból akármi is?

Az ebédszünetben nem tudták kibeszélgetni magukat. Dasa máris indult a gépéhez, Vera meg mellette tipegett.

Az ebédszünet után már rosszabbul ment a dolog. Dasa gyakran zavarba esett, kizökkent az ütemből, sőt egy selejtet is csinált. De ezen a napon mégis átlépte a mindeddig elérhetetlen határt — négy formával többet gyártott, mint azelőtt. Már nem tíz, hanem csak hat hiányzott a normából.

DAMOKLESZ KARDJA

Moszkvából közölték, hogy Valgant vakbélgyulladás miatt megoperálták. Bahirjov szégyentelenül örvendezett:

„Nem veszélyes, mert különben makkegészséges, de fekszik még vagy két hetet, és ez nekem tiszta haszon."

Továbbra is az öntödével, a szerszámkészítő és a motorműhellyel foglalkozott, a többi műhelyben kevéssé ismerték, és még kevésbé érdeklődtek iránta. Uhanov tudta és az ő révén mások is tudták, hogy Valgan a minisztériumban követelte Bahirjov áthelyezését, és csupán betegsége akadályozta meg az igazgatót abban, hogy el is érje célját.

Éppen ezért gúnyt, sőt szánalmat keltett az, hogy „az új" olyan parancsolóan viselkedik, erélyesen cselekszik, elégedett, sőt olykor boldog.

Uhanov lenéző gúnnyal mondta róla:

— A mi „pünkösdi királyunknak" fogalma sincs arról, milyen helyzetben van!

— Csak buta embernek nem volna fogalma arról, hogy ilyen helyzetben van — vetette ellene Satrov. — Márpedig Bahirjov, szerintem, nem buta!

— Akkor mivel magyarázod az egész viselkedését?

Satrov tétován ingatta fejét.

— Bolondnak nem bolond, de talán hóbortos — fejezte ki véleményét.

— Egyik kutya, másik eb — felelte nevetve Uhanov.

Bahirjov látta, hogy egyesek gúnyolódnak, mások szánakoznak rajta. Megértette a gúnyt is, a szánakozást is.

De nem értette meg Csubaszovot, aki támogatta az ő kezdeményezéseit, s közben egyre gyakrabban emlegette Valgant: „Nemsokára hazajön Szemjon Petrovics. Mi lesz az ő véleménye?" „Várjuk meg, mit szól ehhez Valgan."

Úgy látszott mintha az egész gyárban csak ő nem látná Valgan ellenséges viselkedését Bahirjovval szemben, vagy legalábbis nem akarna tudomást venni róla, és nem értené meg Bahirjov helyzetét. Ez annál is furcsább volt, mert maga Bahirjov nagyon jól tudta: Valgan nem az az ember, akit leteperhet holmi féregnyúlvány! Ha felépül, hazarepül (az ilyenek sohasem utaznak vonaton), és máris betoppan, az egész gyár örömére. Néhány nap múlva pedig megjön a parancs: „Bahirjov főmérnök elvtársat visszarendeljük, hogy a tankgyártásban hasznosítsa szaktudását." Két hónappal ezelőtt boldog örömmel fogadta volna ezt a döntést, de most már... Hiszen különösen nagy szeretettel éppen a nehezen nevelhető gyermekeit szereti az ember. az orvosok különösen nagy szeretettel éppen a legsúlyosabb betegeket kezelik! Miért ne tudna megszeretni egy főmérnök éppen ilyen nehéz gyárat?!

De e szeretet fölött ott függött Damoklesz kardja.

„Amíg van idő a harcra, addig harcoljunk! — biztatta magát Bahirjov. — Van egy műkifejezés, amelyet a traktorgyártásban nem ismernek: harcképesség!"

De bárhogyan harcolt is Bahirjov, mégiscsak Damoklesz kardja alatt dolgozott, és ez arra kényszerítette, hogy siessen, idő előtt belekezdjen valamibe, és aztán összecsapja, amibe belevágott.

Az öntöde keservesen nyögte Bahirjov vezetését: kitörték a falait, felszedték a padlóját. Az alkatrészek rég várt készletleadása akadozva indult meg.

Bahirjov a műszaki normák szigorítását követelte: ennek híre terjedt a gyárban, és nyugtalanította a munkásokat.

Roszlavlev, a motorműhely új főnöke hozzáférhetetlennek bizonyult. Bahirjovnak azáltal, hogy az ügy érdekében megzabolázta tulajdon természetét, Satrovon és Szagurovon kezdve Vaszilij Vasziljevicsig és Olga Sztyepanovnáig sok mindenkit sikerült meghódítani. Csak Roszlavlev nézett változatlanul komoran Bahirjovra bozontos szemöldöke alól, és egyáltalán nem titkolta, hogy szóba sem akar állni vele. Jól emlékezetébe véste Bahirjov balul sikerült jelentését is, a Vaszilij Vasziljevicsnek okozott sérelmet is, a „tizenegyedik főmérnök" egyéb hibáit is. Bahirjov magában elátkozta

Roszlavlevet s magát türtőztetve igyekezett elviselni érdes modorát, és majd megfeszült, csak hogy minél nyájasabb, szinte könyörgő hangon beszéljen Roszlavlevvel. De Roszlavlevre nem hatott sem a szelídség, sem a könyörgő hang. Nagyon óvatosan dolgozott, és a főmérnök minden nógatására hanyag legyintéssel válaszolt:

— Várjon, majd tisztázom a dolgokat...

De Bahirjov nem ért rá „várni". A számszerű pontosság iránti szenvedélyéhez híven elhatározta, hogy a motorműhelyben megkezdi az időmérést. De tudta, hogy Roszlavlev nem tűr beavatkozást a műhely belső ügyeibe. Hogy rendelje a maga akarata, a maga tervei alá ezt a hajthatatlan embert, aki független modorban, sőt gorombán rá-rádörren még magára Valganra is? Bahirjov ezen a fogas kérdésen töprengve reggel a motorműhelybe indult.

Roszlavlev fogkefe-formájú szemöldökét megrándítva éppen csak köszönt Bahirjovnak, aztán tovább beszélgetett Maljutyinnal, egy öreg művezetővel.

„Hát igen, ez nem Szagurov! Korántsem Szagurov!" — sóhajtott magában Bahirjov, és csendesen leült az asztal mellé.

— Nyolcszáz selejt főtengelyt halmoztak fel! Kit terhel ez a selejt?

— Hogy lehetne ezt megállapítani? Régóta van már ez a selejt! — felelte sóhajtva a mindig pityókos művezető, akinek ide-oda imbolygott a törzse, s gyorsak, de akár a denevéré, bizonytalanok voltak a mozdulatai.

— Ki maguknál a csoportbizalmi? — kérdezte Roszlavlev.

— Vaszilenkót választottuk meg. Vagy tán tavaly volt Vaszilenko? Már nem emlékszem...

— És ki a komszomolszervező?

— Ó, nálunk mindenki komszomolszervező! Minden tejfelesszájú csak parancsolgat! Aki tejfelesszájú, az komszomolszervező!

— De hát kik az aktivisták ott, az ördög vigye el magát?! — förmedt rá Roszlavlev. — Kire támaszkodik maga? A pultra támaszkodik, azt látom, ott a sarokban, a kocsmában...

Amikor a művezető elment, Roszlavlev változatlanul le-

néző modorban, és anélkül, hogy Bahirjovhoz fordult volna, valahová a levegőbe azt dörmögte:

— Ez nem motorműhely, hanem Maljutyin herceg hitbizománya...

— Írjon jelentést — felelte kurtán Bahirjov. — Én aláírom az elbocsátási rendeletet.

— Visszahelyezik. Már többször elbocsátották. A bíróság visszahelyezte.

De ez az ígéret némiképpen mégis meglágyította Roszlavlevet, és Bahirjov ezt kihasználva szóba hozta az időmérést.

— Sietnünk kell. Az adatok hozzásegítenek bennünket ahhoz, hogy két nap alatt tiszta képet lássunk.

Roszlavlev a szavába vágott:

— Én azt szoktam meg, hogy a gépek mellett, nem pedig adatokból, papírról tájékozódjam az emberek felől. Nem szeretem a gyorstalpalást, nem is látom szükségét.

„Ezen ugyan nehéz lenne túltenni gorombáskodásban! — állapította meg Bahirjov. — Bárcsak én se látnám szükségét a gyorstalpalásnak!" De Damoklesz kardja ott függött fölötte.

Nem szólt egy szót sem, csak krákogott, megrántotta csimbókját, és végül egy kissé recsegős, de mégis lágy, édeskés hangon azt mondta:

— Én szükségét látom, Valentyin Kornyejevics.

— Hát akkor valósítsa meg, ha szükségét látja. — Roszlavlev az iratokba temetkezett, mintha Bahirjov ott sem volna.

Bahirjov még ezt is eltűrte.

— Jó! Ebben megegyeztünk! Megvalósítom.

Úgy érezte magát, mintha leköpték volna.

Másnap reggel a technológus meg a komszomol-aktivisták időmérő űrlapokkal a kezükben odaálltak a fő sorok mellé.

Az időmérés adatainak olyan bizonyító erejük volt, hogy Bahirjovnak erről beszélnie kellett Roszlavlevvel.

„Behívassam? Hátha be sem jön a hívásomra?! Én magam menjek oda? Megint leköp tetőtől talpig. Köpjön le, az ördög vigye el! Csak az a fontos, hogy megtegye a magáét! Holnap reggel odamegyek hozzá, megmagyarázom neki, hogy s mint ütött ki a dolog! Hátha fog rajta!"

De véletlenül még aznap este találkozott Roszlavlevvel Csubaszovnál.

Amikor Roszlavlev Csubaszovval beszélt, szavaiban nyoma sem volt annak a mogorva gorombaságnak, amelyet olyan jól ismert Bahirjov, hanem udvariasan, sőt barátságosan és tréfásan mondta:

— Engedje meg pártszervező elvtárs, hogy jelentést tegyek! A főtengely nem veti alá magát a párt határozatainak, mivelhogy párton kívüli. Vegyék fel a főtengelyt a pártba!

— Kommunistákat kérsz? — kérdezte Csubaszov. Elértette, mire céloz Roszlavlev.

— A főtengelysornál, a motor szívénél egyetlenegy kommunista és komszomolista sincs.

— Segíteni kell — mondta megértően Csubaszov.

— Kell. Az egész főtengelysort át kell szervezni. Van nekünk egy igen derék papirosunk! — Az apró szempár villanásnyi, barátságos tekintetet vetett Bahirjovra. Roszlavle hatalmas tenyerével esetlenül simogatta ki Bahirjov időmérő-űrlapjait. — Nézze csak — magyarázta Roszlavlev Csubaszovnak. — A főtengelysor első gépei egyszerre teljes kapacitással kapcsolódtak be a munkába, a középsők egy óra múlva lendültek bele, az utolsók meg csak két óra múltán kezdtek rendesen dolgozni. Az utolsó gépek várnak, amíg az alkatrész átesik minden megelőző műveleten, és eljut hozzájuk. Meggyőző érv? Nekünk, akár csak az öntőknek, sürgősen szükségünk van biztonsági félkésztermékállományra!

Bahirjov érezte, hogy ajka — magától — elégedett mosolyra húzódik.

Végre megingott ez a bevehetetlennek látszó bástya is...

Bahirjov elhatározta, hogy vasárnap otthon dolgozik, de már reggel, mihelyt az íróasztalhoz ült, visszavágyódott a gyárba.

Katya az imént indította útnak a gyermekeket a náluk lakó rokon nénivel egy délelőtti, ifjúsági előadásra, és most egyedül fejezte be a félbemaradt reggelit. Bahirjov rendszerint akkor ment el hazulról, amikor még mindenki aludt,

késő este tért haza, és már régen kirekesztődött a család mindennapi életének folyásából. A kitakarítatlan ebédlő, Katya pongyolában, lányosan szétbontott hajjal, — mindez új volt neki. A mozgékony, sőt viharos gyári élettel szemben itt minden egyhangúnak, szinte szándékoltan lomhának tűnt fel, akár egy lassított filmfelvételen.

Önkéntelenül is megsajnálta Katyát: „Én egy napig sem tudok meglenni a gyár nélkül, ő meg évről évre négy fal között él."

Mindig élt benne az a rejtett bűntudat felesége iránt, hogy egy teljes évtizeden át a legszűkebb családi körbe zárta a kényszerűség. Igaz ugyan, hogy ez a kényszerűség néhány évvel ezelőtt már megszűnt. Ő, Bahirjov eleget keresett ahhoz, hogy háztartási alkalmazottat tarthassanak. S állandóan náluk lakott Katya két nagynénje közül az egyik. De ez semmit sem változtatott Katya életén. Be akart iratkozni egy kertészeti tanfolyamra, de mégsem iratkozott be. Aztán zenével kezdett foglalkozni, de abbahagyta. Két hónappal ezelőtt idegen nyelvtanfolyam kezdődött a gyárban. Bahirjov megörült:

— Ezt a tanfolyamot csak mérnököknek és technikusoknak rendezik, de kérni fogom, hogy kivételesen vegyenek fel téged is. Milyen nagyszerű lesz! Te fordítod majd a legújabb műszaki irodalmat, elsajátítasz egy érdekes foglalkozást! Együtt fogunk dolgozni, te majd segítsz nekem, én meg neked!

Katyát eleinte vonzotta ez az ötlet, de csakhamar elmaradozott az órákról, és férje kérdéseire azt felelte:

— Ugyan, kisebb gondom is nagyobb most, mint a tanfolyam! Restellek még az emberek szemébe nézni is!

Bahirjov most már jó kapcsolatot teremtett a gyáriakkal.

— Nem jársz tanfolyamra, Katya? — kérdezte óvatosan.

— Hisz most már nem olyan ellenségesek velünk szemben, mint voltak.

— Úgy látszik, megfeledkezel arról, hogy én három gyermek anyja vagyok! — Fájdalmas ingerültség csengett hangjában. — Hisz még arra sincs időm, hogy lélegzetet vegyek.

„Három gyermek — gondolta Bahirjov. — Persze, nehéz! No és Roszlavlev meg Satrov felesége, és száz meg száz más

gyári asszony? Gyermekeket is nevelnek, dolgoznak is, és még arra is jut idejük, hogy tanuljanak, társadalmi munkát végezzenek és részt vegyenek különféle műkedvelő előadásokban . . ."

Ha ezt most szóba hozza, újabb sérelmek forrását fakasztja fel. Elhatározta, hogy házi viszonylatban is alkalmazza kedvelt gyári módszerét, az időmérést. Maga elé tette óráját, és munka közben a szeme sarkából figyelte a nyitott ajtón keresztül Katyát.

Katya ráérősen mosogatta a késeket meg a villákat. Minden villát tempósan megforgatott nagy, fehér kezében, a világosság felé tartotta őket, nem maradt-e zsír a fogaik között, aztán gondosan, akár a drágakincset, rakta be valamennyit a pohárszékbe. Aztán az előszobába ment, és sokáig törölgette ott a tükröt. Amikor az előszobával végzett, visszament az ebédlőbe, és hozzálátott, hogy kihordja a konyhába a mosatlan edényt — először a csészéket meg a csészealjakat, aztán a tányérokat, majd a kenyértartót, a mártásos tálat, a sótartót, a vajtartót . . .

Már tizenkettőre járt. Katya egész délelőtt téblábolt, de mégsem volt rend a lakásban. Bahirjov, aki megszokta, hogy minden pillanatból kisajtolja, amit csak lehet, szentségtörésnek tartotta a munkaóráknak ezt a fecsérlését. Amikor Katya már éppen a hatodik fordulót tette meg a konyha és az ebédlő között, Bahirjov nem bírta tovább.

— Most már értem, miért nem jut időd semmire! Nyoma sincs nálad még a munka legkezdetlegesebb megszervezésének sem! Hol az ebédlőhöz fogsz hozzá, hol az előszobába mégy, hol megint vissza az asztalhoz, és téblábolsz ide-oda.

Katya egy kissé mindig nyitott, telt ajka megremegett.

— Téblábolok! — mondta a sértődöttségtől fuldokolva. — Hát igen, egész nap „téblábolok"! Csak vádolj miatta! Vádolj!

Bahirjov kiesett szerepéből, és tréfával próbálta elütni a dolgot.

— Nem vádollak. De hát te elhanyagolod a gépesítésnek még olyan hatalmas eszközét is, mint amilyen a tálca!

— Mi köze ehhez a tálcának?

— Ahelyett, hogy egy fél óráig járkálsz a konyhából az

ebédlőbe, egy tálcán gyorsabban kihordhatnál mindent... Miért nézel így rám? Csak azt akarom tisztázni, miért jut ideje száz meg száz gyári asszonynak arra, hogy gyermekeket is neveljen, dolgozzék is, tanuljon is. Még a mi háztartási alkalmazottunk is jár valamilyen varró tanfolyamra...

Mindjárt észbe kapott: ezt nem kellett volna mondania.

— Látom... neked mindenki kedvesebb nálam! — Katya szeme megtelt könnyel.

— Ugyan, Katya, dehogy is! Csak azt akarom, hogy tudj dolgozni is, tanulni is...

— Azt akarod! — vágott közbe Katya. — De én nem akarom! És nem is bírom! Nem elég neked az, hogy három gyermeket szültem?! Én anya vagyok! Anyai módon kell foglalkoznom a gyermekeimmel!

— De az anyának ahhoz, hogy anyai módon foglalkozhasson a gyermekeivel, magának is értenie kell egyhez-máshoz, tudnia kell valamit!

— Tessék?! Szerinted a tanulatlan nő már nem is anya? Hát a gyárad munkásnői?! Hát a kolhozok parasztasszonyai?

— Akármelyik jó parasztasszony sok hasznos ismeretre megtaníthatja gyermekeit. Megtaníthatja őket az életre!

— Úgy! Tehát én rosszabb vagyok mint akármelyik parasztasszony?!

— Érts meg! — makacskodott Bahirjov. — Amikor egyedül voltál a kicsinyekkel, amikor etetted, dajkáltad őket, főztél rájuk, megtaníthattad a gyermekeidet arra, ami a legfontosabb az életben: az önfeláldozó munkára. Te voltál a család szentélye. De ha egy családban három gyermekre három nő jut, akik csakis otthon foglalatoskodnak, a lakás pedig még délben is rendetlen, akkor, értsd meg, a gyerekeknek már nincs mit tanulniuk tőled!

— De hát mit akarsz tőlem?! — Katya halkan elsírta magát. — Miért akarod, hogy okvetlenül holmi tálcákkal rohangáljak a lakásban?!... Pedig úgy örültem, hogy ma szabadnapos vagy, és itthon maradsz...

Nagyon is őszinte keserűség csengett szavaiban. Miért válaszol ilyen beteges türelmetlenséggel minden olyan kísérletre, hogy a tanulásról beszéljen vele?

Bahirjov valamikor, fiatalabb éveiben együtt üdült egy

szanatóriumban egy kedves, szelíd kislánnyal, akinek volt egy furcsa tulajdonsága: mindig sötét szemüveget hordott, és betegesen ingerült lett, ha arra kérték, hogy vegye le.

— Hiányzik a fél szeme — árulta el a titkot a szanatórium orvosa. — Üvegszeme van, és ezt leplezi.

Annak nem volt szeme. De mije nincs Katyának? Milyen szellemi vagy érzelmi fogyatékosságát leplezi ezzel a beteges óvatossággal? A lelki energia hiányát? A belső passzivitást? Amikor az egész nép harcban és feszült izgalomban él, a jellem passzivitása olyan szégyellni való hibává válik, amelyet leplezni kell.

Katya szép, nagy kezével egy csomóba seperte a kenyérmorzsát. Rózsás ujjaival, gépies, fásult mozdulattal egymás után csipegette fel az abroszról a morzsákat... Bahirjovot bosszantotta ez a tyúkmozdulat. Fiatal korában szerette Katya kezét. Még mindig emlékezett arra a foltra, melyet a fekete ribizli leve hagyott fehér bőrén... Mi történt hát?

— Miért akarod, hogy mindig okvetlenül siessek, és szaladjak valahová? — kérdezte halkan, panaszosan Katya. — Az imént még nyugodtan ültél, én meg tettem-vettem, végeztem a házi munkát... és jól éreztem magam. De aztán felugrottál, és rám támadtál: miért nem szaladgálok tálcákkal?!

Bahirjov, erőszakot téve önmagán, megpróbálta a felesége szemével nézni a történteket. Katya szemszögéből nézve ő csakugyan olyan szörnyetegnek látszott, aki az ördög tudja, mit követel tőle. „Jól érezte magát, én meg rátámadtam..." Hol követte el a hibát? Nem értette meg a legfontosabbat — nem értette meg azt, hogy Katya jól érezte magát! Magáról ítélt, és azt hitte, hogy a hálószoba, az ebédlő meg a konyha határolta világban való kimerítő téblábolás olyan áldozat, amelyre csak nagy-nagy szeretetből vállalkozik valaki.

Egész életében lekötelezve érezte magát Katyával szemben ezért az őérte hozott áldozatért. De talán nem is hozott semmilyen áldozatot sem? Hátha éppen ez a lassú téblábolás az ő háta mögött — éppen ez a felesége leghőbb kívánsága? De gyorsan elvetette ezt a feltevést. „Nem! Ez csak megszokás, sokéves megszokás!"

De mindjárt eszébe jutott Katya fiatalsága. Tizenhét éves

volt. Ebben a korban vágyva vágynak a fiatalok építeni az Amuri Komszomolszkot, lázasan igyekeznek ki a szűzföldekre, és a Volga meg az Angara leigázásáról ábrándoznak... Tizenhét éves korában ő, Bahirjov, nappal dolgozott, éjjel meg, egészen hajnalig a tankönyvei mellett ült. Katyának nem kellett volna éjjel tanulnia. Egy okos apa egyetlen leánya volt. Tanulhatott volna akármelyik főiskolán, dolgozhatott volna akármilyen területen. De őt, a viruló, fiatal, szabad leányt már akkor is kielégítette a pénztárosnői munka meg a lábasokkal való pepecselés. Jellemalkat? Természetes szükséglet? De miért nem látta ő ezt előbb?! — kérdezte magától. Hisz azelőtt is ugyanígy nézett rá, ugyanígy mozgott. Azelőtt is megvolt az a szokása, hogy összefogta fehér ujjait, és csipegető tyúkmozdulatokkal leszedegette az abroszról a kenyérmorzsát. Katya azelőtt is unatkozott, ha ő a legfontosabbról, a munkájáról beszélt vele. Csakhogy azelőtt ő sohasem dolgozott ilyen szenvedélyesen, ilyen belső feszültséggel. Eddig még sohasem vállalt ilyen kockázatot, nem látott ilyen veszélyeket, nem tört ilyen nagy távlatok felé. És eddig még sohasem volt ilyen nagy szüksége valakinek a benső barátságára. Ő más lett. És Katya? Ő is megváltozott. Fiatal korában viruló, erős teste kívánta a mozgást. Nem ismerte a fizikai lustaságot, élvezettel sikált, főzött, mosott. Az erőteljes testi tevékenység szükséglete ideigóráig eltakarta a lelki lustaságot. De aztán beköszöntött az érett évek, amikor az ösztönök helyébe az akarat lép, amikor a test energiáját a lélek energiája serkenti. És íme most... gondolattalan lomhaság, álmos tekintet, valami — tyúkra emlékeztető — kicsinyesség a mozdulatokban... „Hagyd abba! — szinte fennhangon rákiáltott magára. — Hát kivel élted idáig egész életedet?!"

Maga is megijedt következtetéseitől, és sietve Katya védelmére kelt: „Három gyermeket szült és nevelt fel. Szülések, szenvedések, emlőgyulladás, álmatlan éjszakák... Igaz, hogy nem túlságosan éles eszű, de egyetlenegy gondolatával se magára, hanem énrám meg a gyermekekre gondol! Én igazán jól tudom ezt. Bocsáss meg, Katya!"

Futott a feltoluló leleplezések elől, ahogy a váratlan veszély elől menekül az ember.

Katya meg már ismét a szokásos szelíd odaadással nézett rá.

— Élj úgy, ahogy jólesik, Katyusa — mondta. — Gazdasszonykodj gyorsan vagy lassan, tálcákkal vagy tálcák nélkül, ahogy neked tetszik! Hisz én csakis azon igyekszem, hogy neked minél jobb legyen...

Katya felélénkült.

— Lám, te mindig azt veted a szememre: „Három nő van a házban". Hát kértem én ezt? Minek nekem Manya néni? Ő ugyan nem sokat segít. Mert még amikor Nyura lakik nálunk...

— Hát jó, hívd ide Nyura nénit! Hisz nem akartam én szemrehányást tenni! Csak azt gondoltam: tanácsot adok, hogyan takarékoskodj az idővel... Hol az ebédlőben vagy, hol az előszobában, hol megint az ebédlőben...

— Tudod, miért mentem az előszobába? — kérdezte Katya, és zavartan mosolygott könnyein át. — A tükörben jól lehet látni téged... Olyan keveset látlak. Jó sokáig törülgettem az előszobában a tükröt, és állandóan néztelek... Láttam a profilodat, meg azt, hogy mit csinálsz... És olyan jó volt...

Bahirjov gyorsan magához húzta: teljesen lefegyverezte feleségének ez az olyan mélységes és olyan passzív odaadása...

Javában folyt az igazgatósági épület tavaszi tatarozása, és az igazgatósági ebédlőt ideiglenesen áthelyezték a kultúrházba, a büfé alatti szobába. A földszinten voltak a klub pionírszobái, ahol gyakran tartózkodott Ánya és Rizsik.

Már az első napon, pontosan hétkor, amikor Bahirjov enni szokott, kinyílt az ajtó, és óvatosan bekandikált Ánya meg Rizsik pofikája. Bahirjov megkínálta a gyermekeket teával, süteménnyel, amit a büféből hozatott.

— Ezentúl minden nap ide járunk! — jelentette ki Rizsik. — Mert vagy egyáltalán nem vagy otthon, vagy olvasol.

Reggel a felesége is nagy hévvel támogatta a gyermekeket.

A házi időmérés sikertelen kísérlete után Bahirjov figyelmesebb lett felesége iránt: odarendelte segítségül Nyura

nénit, akit Katya kívánt, rendbehozta a parfümös üvegét, sőt szakított másfél órát, hogy moziba menjen vele és a gyermekekkel. Ijedten gondolt a leleplezéseknek arra az áradatára, amely csaknem aláásta egész családi boldogságát. A család volt az ő belső hátországa, és tudta: minél feszültebb a harc, annál nagyobb szükség van biztos hátországra.

És Katya, az ő figyelmességén felbuzdulva visszanyerte régebbi, lágy nyugalmát. Mindketten sokra tartották mármár megrendült családi boldogságuk megerősödését. Katya azt akarta, hogy férje minél gyakrabban együtt legyen a gyermekekkel, és megörült minden kis új lehetőségnek:

— Legalább naponta egy fél órát üljenek az apjukkal! Ez olyan fontos mindnyájunk számára!

A gyermekeknek ünnep, Bahirjovnak pedig a napközi pihenés egyetlen órája lett ez az óra. A közelben, a folyosó végén volt egy félkör alakú, belakatolt, üveges veranda. Bahirjov kérte, hogy nyissák ki, és állítsanak be egy asztalt.

— Legalább egy fél óráig hadd szívjon levegőt az ember!...

Amikor először belépett ebbe a levegőben függő üvegfészekbe, egy pillanatra minden aggodalmáról megfeledkezett: olyan tágas és világos volt az onnan nyíló panoráma.

A nap mindenfelől vakítóan ragyogott. A nyílegyenes sétányok, az élénkzöld fasorok, a tavaszian tarka virágágyasok, mind a folyó felé futottak. A távolban híd ívelt át a folyón; finom csipkeként függött a kék ég hátterén.

Az ablaknál vakrámán egy befejezetlen kép állt. A festő ugyanazt akarta ábrázolni, amit most Bahirjov látott. Furcsa volt ez a kép: a vonalak férfias pontossága és ereje párosult benne a színek gyermekies élénkségével. A művész nem ismert árnyalatokat. Az ég olyan kék volt, mint a zománc, a téglakémény pipacspiros, a fák zöldje meg smaragdszínű volt. „A gyár, nagy nyomású, automatikus mosás után" — gondolta Bahirjov.

— Gyári művészeink kiállításra készülnek a gyár huszonöt éves fennállása alkalmából — magyarázta az étterem vezetőnője. — Itt Karamis fest.

„Karamis? Tehát fest? Nem kell, hogy Karamis ide járjon." A május elseji ünnepély után többször is találkozott vele. Eleinte kellemetlenül érezte magát, aztán elmúlt ez a

kellemetlenség, azt a pillanatnyi érzést pedig, amelyet a páholyban tapasztalt, igyekezett elfelejteni, ahogy az ember egy véletlen, de szégyellni való cselekedetét igyekszik elfelejteni.

— Kiköltöztessem innen? — kérdezte a vezetőnő. — Bár igaz: ilyen kilátás nem nyílik sehonnan. És csak egy-egy órára jön ide, munka után.

Bahirjov nem akart találkozni Karamissal, de nem kergethette el kedvelt helyéről.

— Hát hová is menne? Járjon csak ide.

Ezúttal sokáig maradt a műhelyben, és gyermekeihez sietve, sajnálta, hogy nélkülöznie kellett azt a rövid együttlétet velük, amely mindig úgy felüdítette. De amikor belépett „lampionjába", a kerek asztal már meg volt terítve, Rizsik, Ánya és Dundi ott ültek Karamis mellett.

— No még a porlasztóról! Meséljen még, Tyina néni! — kérte Rizsik. — És mi az a gyújtókeverék? Mihez hasonlít?

— Hát hogy' is magyarázzam neked?... — Meglátta a teáskannát az asztalon. — Egy kicsit ahhoz a párához hasonlít, amely a kanna orrából kijön.

A gyermekek csak most látták meg Bahirjovot.

— Papa! — kiáltotta izgatottan Rizsik. — Tyina néni a porlasztóról mesélt. A traktor olyan nagy gép, és állandóan csupa piszok, de a belsejébe nem kerülhet egy porszem se! Egy porszem, és a porlasztó már nem működik!

Karamis felállt, és el akart menni.

— Igyék velünk egy kis teát! — kínálta Rizsik.

Tyina olyan megvesztegető, félénk mosollyal nézett rá, hogy Bahirjov önkéntelenül támogatta fia ajánlatát. A gyermekek leültették Karamist.

— Dundi, kezet mosni! — vezényelte Ánya.

Dundi felüvöltött. Megvolt az a képessége, hogy makacs, unalmas sírással órák hosszat tudott sírni. Hiányzott belőle Ánya gyakorlatiassága, Rizsik elevensége, a sírás volt az egyetlen eszköze ahhoz, hogy a társaság középpontjába kerüljön. És minél jobban csillapítgatták, annál önfeledtebben bömbölt.

— Nem akarok mosakodni-i-i! — kanyargatta szirénához hasonló, vastag hangon.

— Mindjárt a fejedre ütök! — fenyegette Rizsik.

Dundi erre még feljebb kanyarította hangját.

— Majd mindjárt kitesszük a szűrét — mondta Bahirjov.

Dundi már fuldokolva bőgött.

— A traktort sem engedik a futószalagra, míg meg nem mosdik — mondta nyugodtan Karamis. — Tudod, hogy' mosdik a traktor? Kijön a motorműhelyből a hengerblokk; ez a traktor első darabja. Teljesen fekete, szörnyű piszkos, még a te kis kezednél is piszkosabb. És máris gördül egyenest a fürdőbe! Csak az nem bömböl, mint te, hanem megy-megy szép csendesen...

Dundi most már egy fokkal halkabban bömbölt, de szeretett volna egyszerre bömbölni is meg figyelni is.

— Van neki külön zuhanyozója, úgy hívják, hogy mosókamra. Ha majd egészen abbahagyod a bömbölést, akkor tovább mesélem. — Dundi egy fél fokkal megint lejjebb engedte a hangját. — Elviszik a zuhanyozóba, bezárják ott egyedül, és mindenfelől forró vizet zúdítanak rá.

Dundi fokozatosan elcsitult.

— Amikor kimásznak, megkéri a munkásokat: „No, nézzétek csak meg alaposan, hogy jól kimostatok-e minden kis lyukat rajtam?" Erre egy munkás fog egy lámpát meg egy tisztító vasvesszőt, és sorra bevilágít minden résbe és lyukacskába. Aztán azt kéri a traktor: „No most fújjatok körül." És akkor kezdik körülfújni! Körülfújják, megszárítják — folytatta Karamis —, és csak akkor indulhat a futószalagra. No, gyerünk mi is a zuhanyozóba!

Kézen fogta Dundit, és a kisfiú engedelmesen indult a mosdó felé. Teljesen beleélte magát a traktor szerepébe, megengedte, hogy megmossák az arcát, sőt a „lyukacskáit", az orrát meg a fülét is, és amikor megmosdatták, azt követelte:

— Most fújjatok körül!

Körülfújták, megtörölték, és szerencsésen asztalhoz ültették. Rizsik a szakértő modorában közölte:

— Az öntödében ma megint kiugrott a selejt. Mint egy kártékony kis ördög. Egyenest a földből ugrik ki! De Tyina néni visszakergette.

Bahirjov a gyermekek és Karamis beszélgetését hallgatva azt gondolta, hogy Karamis szavaiban a világ ugyanolyan derűsnek, élénkszínűnek, egy kissé gyermekiesnek látszik, akár a képén. És ugyanakkor a szavaiban is, akár a festményében felnőttes pontosság érződött. A megszokott dolgok olyanoknak tűntek fel, mintha először látta volna őket az ember. Könnyű volt vele társalogni, és Bahirjov a beszélgetés után olyan frissnek érezte magát, mintha sízett volna egyet.

A gyermekek búcsúzáskor elhatározták, hogy még egyszer megnézik a gyárat a „lampionból".

— És hol fürdenek a traktorok? Hol csinálják a motorokat? — kérdezgette Rizsik.

De Karamis egyszerre csak abbahagyta a beszélgetést.

Bahirjovot meglepte ez a hallgatás. Karamisra pillantott.

— Nézze! — Tyina az ablakra mutatott. A lenyugvó nap fénye szétolvadt a műhelyek ablakainak üvegén, darabokra töredezett a folyó hullámfodrain.

— Igen, nagyon szép — bólintott Bahirjov.

— Nem! A gyermekre mondom.

Rizsik mellel ráfeküdt az ablakpárkányra. Fejét hátrafordítva hol apjára, hol Tyinára nézett égő, kerek szemével, mintha hívná őket, hogy ők is bámulják meg és örüljenek annak, amit ő odakint lát. Tűzvörös feje szinte égett, akárha a nap visszfénye volna. Anya a párkányra könyökölt, és arca elmélyült, fürkésző figyelmet fejezett ki.

— Így kellene ezt megfesteni... — mondta Karamis. — Megengedi, Dmitrij Alekszejevics? Legalább két-három ülést!

Külön-külön minden csakugyan szép volt, de Bahirjov nem látta értelmét az ablak, a gyár, a folyó és a gyermekarcok összekapcsolásának. Furcsa kép lesz. De Karamis könyörgő szemmel, izgatottan nézett rá. Bahirjov vállat vont.

— Tessék! Akár tíz ülést is!

Az öntödében meg a motorműhelyben — ha nyikorogva is —, de csak megindult a dolog; ám a szerszámműhely és a mintakészítő továbbra is Valgan „cserealapja" maradt. Ezek

rántották ki a csávából a vasutasokat — gépeket gyártottak a vasúti műhelyek számára, hogy aztán a vasutasok viszonzásul soron kívüli szállításokkal segítsék ki a bajból a gyárat; ezek teljesítették a minisztérium terven felüli megrendeléseit, ezek készítették el sürgősen a berendezést a kohó számára, hogy határidő előtt kapjanak onnan acélt.

„Elég a szemfényvesztésből! — gondolta Bahirjov. — A gyár saját gépparkja kétségbeejtően elhanyagolt állapotban van, mi meg terven kívül megjavítgatjuk a huszadik szomszéd gépeit. Ideje már bátrabban áttérnünk a műszaki normákra, ez pedig megint csak a technika felújítását és a szerszámműhely nagyobb megterhelését követeli meg."

Bahirjov jól tudta, hogy gondos előkészítésre van szükség, de Damoklesz kardja egyre lejjebb ereszkedett, és fenyegetésére Bahirjov lépten-nyomon hűtlen lett magához. Azt a szokását, hogy mindent sorjában csináljon, időhiány miatt el-elhagyta, módszeressége a vakmerőségnek adott helyet, a tüzetesség, sőt az aprólékosság iránti szenvedélye háttérbe szorult ahhoz a vágyhoz képest, hogy minél jobban belelendüljön a munkába még Valgan visszaérkezése előtt.

„Tanácskozzam Csubaszovval? — gondolta. — Előre tudom, mit fog mondani: követelni fogja, hogy halasszunk el mindent a pártaktíváig. Óvatoskodni fog, és fékezni próbál. Az élet bizonyos eseteiben nincs más megoldás, mint az egyszemélyi vezetés! Kiadjak egy rendeletet a külső megrendelésekre irányuló munkák beszüntetéséről és a műszaki normára való áttérés előkészítésének gyorsításáról? A »pünkösdi király« teljhatalmával élve döntsek ezekben a dolgokban? Agyonvernek engem emiatt? Igen, agyonvernek. Hát aztán?!... Mire Valgan hazajön, már teljes gőzzel folyik a munka. Akár akarja, akár nem, véghez kell vinnie, amit én kezdtem... A géppark kétségbeejtő helyzetét elhallgatják. Az elhallgatás a ló Valgan sakktábláján, azzal ugorja át a veszélyeket, azzal fedezi a sebezhető helyeket. Le kell ütni a tábláról az elhallgatás figuráját! És éppenséggel így kell kezdeni a rendeletet: »Mivel a gépállomány katasztrofális helyzetben van...« Mi lesz itt! Már csupán ezekre a szavakra mi lesz itt!"

Gúnyosan felnevetett. Kiszámította a határidőket, és csü-

törtökön aláírta a rendeletet, mert tudta, hogy pénteken és szombaton Csubaszov a területi bizottság teljes ülésén lesz, vasárnap meg a város környékére utazik.

Csubaszov hétfőn délelőtt az emberekkel volt elfoglalva, és csak estefelé nyúlt a rendeleteket tartalmazó mappáért. Nem akart hinni a szemének. Bahirjov megint egymaga döntött olyan dolgokban, amelyek az egész kollektíva erőfeszítését követelték meg. Csubaszov tudta, milyen veszéllyel fenyeget ez.

„A havi tervet már úgyis elvitte az ördög, ő meg... — Csubaszov szokása ellenére cifrát káromkodott magában. — Túllő a célon, én meg kiengedtem a kezemből az ellenőrzést, túlságosan megbíztam benne. Én hülye! Úgy kell nekem! De mi lesz a gyárral?"

Blikin telefonált, előbb a folyó ügyekről beszélt, aztán azt kérdezte:

— Nos, mit csinál az „ideiglenes igazgató"?

Csubaszov felolvasta neki Bahirjov rendeletét. Blikin hangja még sohasem csengett ilyen ingerülten.

— A ti gyáratokat már lezüllesztette, és most a társüzemekre veti rá magát?! Hát te? Hová tetted a szemed! De elkanászodtatok, amióta Valgan elment! A termelés egészen szétesik, és a központi bizottság pártszervezője kedélyesen éli világát!

Csubaszov hallgatott. Nem volt mentség. Hozzáfogott, hogy megkeresse Bahirjovot. Azt mondták, hogy Bahirjov az imént ment át az étterembe. Az étteremben nem volt senki, de mellette, a „lampionban" valóságos idillt talált Csubaszov: Bahirjov — három gyermeke társaságában — az asztalnál ült.

— Menjünk ki. Beszélnem kell veled...

Bahirjov engedelmesen felállt.

— Hová menjünk?

— Akár ide is...

Csubaszov belökte a gyári képzőművészeti stúdió ajtaját. Itt márvány torzók álltak, gúnyosan mosolygó, szem nélküli alabástrom-álarcok függtek a falon.

A főmérnök nehéz szemehéja egy kissé felemelkedett. Rövidet sóhajtott.

— A két rendeletem?

— Ezt nevezed te „két rendeletnek"?! Ez két koponyarepesztő furkó, két kés az ember hátába!...

Bahirjov megcsóválta fejét, megcibálta csimbókját a búbján, aztán kisujját gondosan egy álarc félig nyitott szájába dugta.

— Miért két kés az ember hátába? — kérdezte végül.

— Melyik évfolyamon tanultad te a marxizmus—leninizmus alapjait?

— Az elsőn.

— Olvastad ezt a mondatot: „Az az eszme, amely magával ragadja a tömegeket, anyagi erővé válik"? Amely magával ragadja a tömegeket! Érted?

Bahirjov szerette volna mélységes keserűséggel azt válaszolni: „Csakhogy nekem nincs lehetőségem arra, hogy megvárjam, amíg az én eszmém meghódítja a tömegeket. Engem maholnap kipenderítenek a gyárból." De nem tudott beszélni erről. Egyik kezével erősen ütögetni kezdett valami hideg, domború gipszöntvényt.

— Katasztrofális helyzetbe sodorjuk a társüzemeket — mondta Csubaszov.

— És mi magunk nem vagyunk katasztrofális helyzetben? — fakadt ki Bahirjov. — Ez a fő különbség közted meg köztem. Te szerinted a mi gyárunk nincs katasztrofális helyzetben, én szerintem pedig igenis abban van! — Olyan erővel ütött öklével a gipszre, hogy letörte a szobor karját, és csak most, hogy odapillantott, vette észre, hogy Vénusz mellét döngeti. Elrántotta kezét, mintha darázs csípte volna meg, majd így folytatta: — Te meg Valgan elhallgatjátok ezt. De én nem fogom elhallgatni!

— Senki sem hallgat el semmit. Katasztrófába pedig te vezeted a gyárat! Ha mi megtagadjuk a vasút megrendelését, akkor ők megtagadják a terven felüli szállítást. Igaza van Valgannak, amikor azt mondja, hogy mi a vasúttal való jó viszony alapján szállítjuk a rakományainkat!

— Te, a pártszervező, még síkra szállsz a szemfényvesztés mellett?!

— Ez nem szemfényvesztés, hanem kölcsönös kötelezettségek, amelyeket jóváhagytak ott, ahol kell.

Bahirjov hirtelen lecsillapodott.

— No látod, ez jó! Megjön Valgan, és azt mondja: „Ez nem gyár, ez nem én vagyok, mindezt a főmérnök kontárkodta össze az én távollétemben. Én kirúgom ezt a főmérnököt." Én mindent magamra vállalok! És a jó viszonyok se romlanak meg, a szerszámműhely is mentesül a tehertől. — Szokott monoton hangján beszélt, de amikor felemelte szemeheját, kihívó, gúnyos és éles tekintet villant elő alóla.

Csubaszov kihúzta magát.

— Jó. Ha nem vonod vissza ezeket a rendeleteket, a pártbizottság elé viszem az ügyet. Jelentem a KB-nak is. Jól gondold meg!

Az ajtó felé indult.

Bahirjov ugyanolyan valóságosan látta a gyár óriási lehetőségeit, ahogyan a festőművész látja a még meg nem festett, de már minden részletében átgondolt képet. És ahogyan a művész nem tudja elmondani, milyen lesz a kép, amíg meg nem festi, ugyanúgy Bahirjov sem tudta elmagyarázni, amíg nem alkotta meg, hogy milyen is lesz az, amit tervez. Ő csak attól félt, hogy ezek a lehetőségek véka alá rejtve maradnak, és bánatosan gondolta: „Nem bánom, ha holnap kidobnak is, de ma már elmozdítottam a dolgot a holtpontról".

A pártszervező felhúzott, kihegyesedett vállára tekintett, és máris tisztában volt azzal, hogy elveszti egy barátját. Akart mondani valami új szót, találni valami új megoldást, de nem tudott.

Csubaszov mögött bezárult az ajtó.

Bahirjov egyedül maradt. Rendeleteit a kollektívával való megvitatás, megfelelő előkészítés nélkül írta alá. Ráébredt, hogy hibát követett el.

De olyan volt a természete, hogy ha elindult egy úton, akkor mindenáron végigment rajta, végigvitt mindent, még a hibáit is. Akár a ló, ha beharapja a zablát, rohan szűggyel a sövénynek, bár látja és tudja, hogy véresre sebzi magát, de már nem tud megállni — ugyanígy Bahirjov sem tudott megállni már.

Visszament a „lampionba". A gyermekek már várták. Felhajtott egy palack borzsomot[1], beszélgetett a gyermekekkel, és az ajtóra pillantott. „Hát hol van ő?"

Tyina késett, és Bahirjov olyan nyugtalanul járkált a szobában, mintha valami fontos dolog nem történne meg idejében.

Végre kopogás hallatszott, és belépett Tyina. Bahirjov, amikor meglátta szeme színéhez választott, szürkéskék ruháját, és simára fésült haját, úgy érezte, hogy egyszeribe a helyükre kerülnek a tárgyak.

Tyina esti munkája a „lampionban" és közös teázásuk megszokottá vált mindkettőjük számára.

Tyina minden reggel valami öröm előérzetével ébredt. Az elvesztett érzések megfoghatatlan újjászületése ment végbe benne. Bahirjovban azt az embert látta, aki teljes mértékben kiéli minden lelki erejét, és félelmet nem ismerő harca meg is rémítette, de magával is sodorta őt.

Reggelenként, amikor még fel sem nyitotta álmos szemét, már arra gondolt, hogy este a „lampionban" várja az a jó barátság, amelyhez hasonlót nem ismert, várja a gyermekek szeretete, amely eddig ismeretlen volt előtte. Jól érezte magát, és anélkül, hogy elgondolkozott volna ennek az örömnek az okán és természetén, átadta magát neki.

— Ez olyan ember, aki mindig érdekes dolgot csinál, ezért mindig érdemes vele lenni — mondta Vologyának.

Megtiltotta magának, hogy emlékezzék arra a furcsa érzésre és ijedtségre, amelyet egyszer a kultúrház páholyában tapasztalt. Semmivel sem akarta elrontani e nyugodt, boldog és neki olyan drága barátságot.

A kép változatlanul ugyanolyan szórakozása volt, mint a tenisz meg az úszás. Most éppen Rizsiknek a kitárt ablak széles négyzetében látszó feje foglalkoztatta erősen. A gyár látképe olyan barátságos és meleg lett, mint egy otthon. Rizsik elmosódó gyermekvonásaiban egyre a jövendő, bahirjovi férfiasságot kereste. Sokáig nem tudta elkapni a képen azt a vonalat, amely egyesítette volna magában a fiú vidámságát az apa határozottságával. Ma, a selejttelepen,

[1] Gruzlai ásványvíz

egy gázhólyag körvonalában sejlett fel neki ez a megfoghatatlan vonal. Tyina lejjebb hajolt. A hólyag vonala élesen elgörbült. „Az én rajzomon túl lágyan lejt az ajak vonala" — kapott észbe Tyina.

Köszönt Bahirjovnak, aztán mindenekelőtt Rizsik és Bahirjov szájának vonalát nézte meg. „Hát persze, sokkal élesebb az a hajlat! Nálam e képen le van kerekítve, és így elvész az erő kifejezése..." Sietett a vászonhoz, de Bahirjov olyan szigorúan, mintha szolgálati kötelesség elmulasztásáról volna szó, azt kérdezte:

— Miért késett egy fél órát?

Tyina felnevetett örömében. „Tehát már várta ezt az órát."

Megterített, aztán hol Bahirjovra, hol Rizsikre, hol a képre nézett.

— Mit néz rajtunk? — kérdezte Bahirjov.

— Ha Rizsikre nézek, ő nem emlékeztet magára. De most, hogy magát nézem, maga emlékeztet Rizsikre! Egészen úgy mosolyog, mint Rizsik. És itt ni... magának is szeplői vannak. — Bahirjov sötét bőrén tavasszal mindig előtűnt néhány kis szeplő. — Tudja — folytatta Tyina —, én azt hiszem, hogy gyermekkorában maga is vörös volt.

— Képzelje el: csakugyan! Mikor megszülettem, olyan voltam, mint a sárgarépa, de nagyon hamar megbarnultam.

Tyina figyelmesen nézett rá.

— De szerintem valahol belül még mindig vörös.

— Ez is igaz. Néha magam is vörösnek érzem magam. Kivált amikor Uhanovval beszélek — nevetett Bahirjov.

Akármilyen hangulatban volt is, Tyina mellett mindig kedve támadt tréfálni.

A fehér abroszra rózsaszínű fény vetődött. A messzi part felől hűvösség áramlott. A nevetés megnyugtatta Bahirjovot. Azokban az órákban, amikor Tyinával és a gyermekekkel volt, minden egyszerűbbnek látszott.

— Tyina Boriszovna! Mit szólna ahhoz, hogyha valaki kapná-fogná és egy csapásra kidobna a szerszámműhelyből meg a mintakészítőből minden külső megrendelést, és szerszámkészítéssel meg egyéb belső, gyári feladattal terhelné meg őket?

— Azt mondanám: „Honnan terem elő ilyen vakmerő ember?" És még — tekintetében riadtság villant meg —, még azt is mondanám: „Jaj, nem ússza meg ép bőrrel az a vakmerő!"

— Hát a gyár... megússza? — Halkan kérdezte, de mármár kirobbant belőle a vidámság. Hunyorgó, keskeny szemében hetykeség csillogott.

Tyina vidáman és bátran felelt.

— A gyár? A gyár végül csak megússza!

„Miért nem lehet ezt mind hazavinni? — gondolta Bahirjov. — De jó volna, ha otthon is ilyen könnyedséget éreznék, ilyen bizonyos lennék abban, hogy fél szóból mindent megértenek, és fél szóval válaszolnak is!"

Át kellett néznie a műszaki folyóiratok legújabb számait, de semmi kedve sem volt elmenni a „lampionból".

— Ez a büntetés a késésért! — mondta Tyinának, és a folyóiratokra mutatott. — Csendben kell ülnie addig, amíg átnézem őket.

Tyina békésen leült a vászon mellett. Rizsik és Ánya felvette a szokásos pózt. Dundi egy karosszékben szundikált.

Bahirjov a folyóiratokat lapozgatva a „lampionból" beszűrődő suttogásra fülelt.

— Dolgozzon! Dolgozzon! Miért áll meg folyton? — kérdezte súgva Rizsik.

— Gondolkozom... — felelte ugyanúgy suttogva Tyina.

— Min gondolkozik?

— Azon gondolkozom, miért kaptál rossz osztályzatot németből.

— Unalmas nyelv!

— Pszt! Ne zavarjuk a papát!...

Olyan halkan folytatta, hogy Bahirjov nem tudta kihámozni, mit mond.

— Beszéljen, kérem, hangosabban — szólt át —, mert már belefáradok a fülelésbe.

Tyina elmosolyodott, és hangosabban mondta:

— Egyáltalán nem unalmas, hanem bölcs és ünnepélyes nyelv. Hallgasd csak!

Über allen Gipfeln
Ist Ruh;
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vöglein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Lassan szavalta, és az idegen nyelven írott vers úgy csengett, mint egy tompított dal.

— No, szép? Akkor most fordítsuk le. Nos?!

— Minden orom fölött — súgta Bahirjov.

— Nyugalom — folytatta bizonytalanul Rizsik.

— Helyes... Tovább!

Rizsik apja és Tyina segítségével lefordította a verset.

— No, hát le is fordítottuk... De most hallgasd meg, hogy fordította le Goethe versét Lermontov.[2]

Csupa béke minden
orom.

„Olyan vékonyka, mégis milyen mély mellhangja van — gondolta Bahirjov. — Én azelőtt valahogy azt hittem, hogy a fáradtságot panaszolják ezek a bús sorok."

Tyina halkan szavalt, de hangjában az érzések teljessége csengett, lágyság, fékezett erő, öröm — olyan mély, hogy az ember fél felbolydítani.

Nem, az ő szavalásában nem a fáradtságról beszélt e dal, hanem arról a drága nyugalomról, amelyet az élet teljessége és derűje hoz:

Sóhajnyi szinte
a lombokon
a szél s megáll.

Messze, a városban, a túlsó parton felvillantak az első, még halvány lámpafények. Már-már kihunyt a naplemente, világosabb lett az ég és magasabb, a folyó meg a menny-

[2] Goethe: Vándor éji dala (Wanderers Nachtlied) c. verse. Itt: Szabó Lőrinc fordítása.

boltot tükrözve szintén kivilágosodott. Egy kis gomolyfelhő feküdt fenn a magasban, a lapos kék alján, mellette meg már kirajzolódott a holdnak felhőkhöz hasonló, világos sarlója. Az éjszaka leereszkedett, de nem mint függöny a fáradt ember ágya elé, hanem mint a boldogság nyugalmát védő, lágy kárpit.

A madár némán üli fészkét.
Várj; a te békéd
sincs messze már.

— szavalta halk, boldog hangon Tyina.

Minden körülmény között lekötötte Bahirjov figyelmét. A vele való beszélgetés is, ez a versmondás is enyhítette azt a feszültséget, amellyel az imént még Vénusz gipszmellét ütögette. Visszanyerte a makacsság megszokott kiegyensúlyozottságát. Amikor Tyina befejezte a szavalást, Bahirjov nem szólt egy szót sem, csak rá nézett és rá gondolt. Tyina Rizsikhez fordult.

— No látod! És te azt mondod, unalmas nyelv... Én csak — megint gondtalanul felnevetett —, én csak a „nicht"-et nem bírom. Kezdebe veszel egy német műszaki cikket. Hosszú-hosszú, majdnem egész oldalas mondatok! Azt olvasod: „Nálunk feltalálták ezt meg ezt, azt meg azt!!" Olvasod és örülsz: no végre feltalálták! De mire a mondat végére jutsz, nesze neked: „nem"! — Megint felnevetett, és mindnyájan vele nevettek. — Kiderül, hogy a szerző azt akarja mondani, hogy még nem találtak fel semmit. És akkor olyan boszszús lesz az ember!

„Lám, a német nyelvről is úgy beszél, hogy csupa öröm hallgatni" — gondolta Bahirjov.

Bahirjov már ismerte Tyinának azt a tulajdonságát, hogy bármihez nyúl, mindenről lefújja a port.

Most már értette, miért olyan a gyár Tyina képén, mintha megfürdette volna az eső. Olyan volt ezen a képen a világ, amilyennek a gyermek látja; vagy a súlyos betegségből felgyógyult ember, abban a pillanatban, amikor megélénkülnek és új erőt kapnak az elbágyadt színek. Bahirjovnak eszébe jutott, hogy amikor gyermek korában, vörhenyből

felépülve először kiment a kórház folyosójáról a napvilágra, hirtelen megállt, aztán imbolyogva hunyorgott és zihált: szemébe vágott a kék-, zöld- és narancsszínű világ!

Dundi felébredt, és álmos kis pofiját többször is apja nyakához értette: meg akarta csókolni.

— Menj, csókold meg Tyina nénit — mondta halkan Bahirjov.

Furcsa izgalommal nézte, milyen buzgón totyog oda kurta kis lábával Dundi, hogy' nyújtja karját Tyina felé, és amikor Tyina lehajol, hogy' öleli át a nyakát, és csókolja meg az arcát.

Az ő gyermeke, az ő küldötte, az ő tiltott gyengédsége... Hangosan vert a szíve.

Tyina felemelte szemét, és tekintete találkozott a Bahirjovéval. Arcát egy pillanat alatt sűrű pirosság öntötte el. Vajon megértette Bahirjov ösztönös felbuzdulását és izgalmát? És vajon megértette-e maga Bahirjov?

Szokatlan érdességgel eltolta magától Dundit.

— Nem szabad! Zavarsz...

De arca máris riadtságot és bűntudatot fejezett ki.

Nem egyhamar lettek úrrá önmagukon. Tyina sietett, és hamarabb befejezte a munkát, mint máskor. De búcsúzáskor rejtett izgalommal mondta:

— Azelőtt gyakran jártam a Dinamo Stadionba, egyetlen futballmérkőzést sem mulasztottam el... Most meg!... — Legyintett.

— Mostanában nem jár?

— Van itt mérkőzés nálunk, a gyárban is. Mit érdekel most engem a Dinamo Stadion?!

— Szereti figyelni, ha verekszenek?

— Én aktív szurkoló vagyok. Szeretem, ha az én csapatom győz.

Elment. Bahirjov a sofőrrel hazavitette a gyermekeket. Csak a kép maradt a „lampionban". A májusi eső fürdette gyár. A naplemente aranyszínei a folyó fölött. Nem, ez a derű nemcsak a képen maradt meg... A Karamissal való futó beszélgetés után könnyebb lett a lelke. Döntése most már nem látszott olyan tragikusnak. „Szeretem, ha az én csapatom győz..."

A »NAGYFEJŰ«

A nyirok a tehenészet homályos kis ablakaira tapadt. A vízcseppek a lyukas tetőn át a tehenek girhes gerincére hulltak. Anna még egyszer megszorította a Döfős fonnyadt tőgyét. A tehén hátrafordította fejét, és szemrehányóan sandított rá: „Ugyan, mit cibálod potyára?"

Már régóta nem volt „döfős", és a szarván, akár a mohos fán, érdes bütykök nőttek az öregségtől.

Anna leengedte elnehezült kezét, egy pillanatig csak ült, pihent, hallgatta, hogy' neszel a tetőn az unalmas permeteg. „De jó volna így elaludni." Álmosságát leküzdve felállt, és odahívta társnőjét.

— Hé, Vorobiha!... Menjünk vízért!

— Csepereg...

— Most még csak szitál... Meg akarod várni, amíg dézsából öntik?!

Anna, mivel csak nem tudta rábeszélni társnőjét, indult, hogy lemossa a raktárban a bútorokat. A kis ablakból látta a halmokat, amelyek mint nagy állatok hátukat meggörbítve feküdtek a ködfátyol mögött, rajtuk meg sörteként meredezett a lombos erdő. Gyermekkorában ott szedett málnát, menyasszony korában ott sétálgatott Jasával. Azok az évek a fél életére megtöltötték a lelkét örömmel. Amikor férjét várta haza a frontról, azt hitte, hogy majd ott találkozik vele, megcirógatja, és eldicsekszik a kislányaival. Aztán elsiratta férjét, és várta-várta a visszatérést az elárvult, de mégis oly drága házba. Majd hazatért, elsiratta a felégetett falut, és várta-várta azt a napot, amikor új falakat húz a régiek helyén. Mialatt a házat építette, megint feléledt a szíve, és arról ábrándozott, hogy néhány év múlva jön majd

legkedvesebb lányához, Dasához az új nagyszobába egy férfi, aki Jasához hasonlít. De a kolhoz elszegényedett. A „Dasa szobájába" lakókat kellett fogadni, Dasát pedig elszakította és szinte forgószélként elsodorta az élet. Amikor rádöbbent, hogy nem sikerült boldog fiatalságot biztosítania a leányának, elcsüggedt, és már nem éltette többé a remény. És már a múlt sem világított messziről, kihunyt, és olyan homályos lepel választotta el tőle, mint ez az eső. Mostanában gyakran valami furcsa, gondolat nélküli állapotba esett: keze-lába a szokásos módon működött, de gondolatai el-elakadtak.

Lemosta az asztalokat, a padokat, és egyszer csak azon kapta magát, hogy önfeledtségében már régóta kapar az egyik padon egy helyet, és egészen sárgára vakarta. Eszébe jutott, hogy Dasa, valahányszor befejezte otthon a takarítást, mindig így örvendezett: „Lemostam, lekapartam, olyan fehér lett, akár a méz". Elmosolyodott: „Akár a méz". Ezt a padra mondta. „Hogy miket mond az a kislány!" Dasa első levele hosszú volt és vidám, a második rövid, és a sorok között nyugtalanság bújt meg. „Valahol, idegen falak közt vergődik szegény madárkám... — A megszokott bánat újból összeszorította szívét. — Más anya fel is neveli, ki is taníttatja, kényezteti is a gyermekeit... De én semmit se tudtam félretenni a kislányaimnak..."

Segített a kocsisnak felrakni a tejeskannákat, az utolsóból meg egy kis tejszínt löttyintett át köcsögbe magának és Szenyának. Minden fejőnő ilyen köcsögben hordta a munkaegységre járó tejet, és rendszerint „löttyintett hozzá" egy keveset.

Amikor a bútormosást befejezte, leült, hogy beszegje a függönyt. Léptek zaja és hangok riasztották fel önfeledtségéből. „Már megint az a permeteg" — gondolta. Tegnap egész nap ott lábatlankodott a tehenészetben egy alacsony, takaros kis ember olyan untató volt, mint a permetegeső. De Ritával, az állattenyésztési szakértővel meg Mitnyikov kolhozelnökkel nem a tegnapi ember lépett be, hanem az, aki egyszer felvette a kocsijába. Akkori találkozásuk alkalmával felkavarta a lelkét — és eltűnt. Most, hogy ez eszébe jutott, maga is csodálkozott akkori izgalmán: „Vajon miért támadt fel bennem akkor a remény?"

Áprilisban megnövekedett a kerület. Kurganov újabb kolhozokat vett át, és reggeltől estig azokat járta. Kerülete nem tartozott a legerősebbek közé. Az eső majd' elöntötte a földeket, és veszéllyel fenyegette a vetést meg a kerület jövőjét. Kurganov, amikor átázva, dideregve, veréb módjára felborzolódva visszatért a kerületi bizottságba, találkozott Vosztruhovval.

Vosztruhov az imént jött meg a „Szikra" kolhozból, és gondosan előkészített, terjedelmes anyagot: tájékoztatót, jelentést és határozattervezetet hozott.

Kurganov átfutotta a jelentést: „Mitnyikov elnök felelőtlenül viszonyul... Nem gyakorol ellenőrzést... Nem hatol a mélyére..." Aztán máris a határozattervezet sorai tarkállottak előtte: „Kötelezni kell, hogy ellenőrizze... Hatoljon a mélyére... foganatosítson rendszabályokat..."

Kurganov behunyta szemét, hogy ne lássa Vosztruhovot, és hogy erőt vegyen magán. „Tájékoztató, tervezet, határozat... Tájékoztató, tervezet, határozat" — ismételgette magában.

Leküzdötte bosszúságát, és Vosztruhovra pillantott:

— Igor Lvovics! Hogy állsz te a matematikával?

— A matematikával? — kérdezte meglepetten Vosztruhov. — Hogy' értsem ezt?

— Egy példát akarok feladni neked. Számtanpéldát. Hány éve dolgozol pártmunkán?

— Tizenkilenc éve...

— Ohó! Tizenkilenc éve! A szökőnapokat nem számítva, minden évben háromszázhatvanöt nap van. Naponta körülbelül húsz papírlapot írsz tele. Mi a balahnyinszki papírkombinátból kapjuk a papírt. No mármost arra akarlak megkérni, számítsd ki a papírfogyasztásunkat, és számítsd át tonnakilométerre.

Vosztruhov nem értette el a tréfát.

— A szükség szorít rá — mondta kényszeredetten mosolyogva. — Sok nehézségünk van. Előkészítettem a kérdést, hogy a vezetőségi ülésen sürgősen megvitathassuk. Igyekeztem kimerítő anyagot adni... Hát mit tehetek még?

— Intézkedj a helyszínen úgy, hogy ne legyen szükség sürgős megvitatásra. Én azt hiszem, hogy belátható időn be-

lül egyáltalán nem vitat meg a kerületi pártbizottság semmit.

— Hogyhogy?

— Hát csak úgy! Nem vitat meg semmit, és kész! Ha meg kell vitatni valamit, vitasd meg ott, a helyszínen. Vigyél oda mindenkit, akit kell: a kerületi végrehajtó bizottságot, a Terménybegyűjtőt, az Állatbegyűjtőt...

— De a kolhoz minden tekintetben lezüllött. Gyalázatosan alacsony a termelékenység, a termés-, a tej- és a tojáshozam.

— No lámcsak! — mondta Kurganov. — Fel kell emelni. Éppen ezért is jársz oda.

Vosztruhov elmosolyodott, és vállat vont.

— Azt akarja, hogy ha én megjelenek, máris emelkedjék a termés-, a tej- és a tojáshozam?

— Azt akarom! Éppen azt akarom! Végre-valahára megértettél!

Vosztruhov felállt.

— Én a kerületi pártbizottság másodtitkára, és nem kolhozelnök, nem agronómus, nem állattenyésztési szakértő, s, bocsásson meg, nem ökör, nem kakas és nem ammóniumsalétrom vagyok. És komoly dolgokról komolyan szeretnék tárgyalni. Lehet, hogy tizenkilenc év alatt hibás elképzelés alakult ki bennem a pártmunkáról.

— Így van! Hibás elképzelés!!

— Tanítson meg rá, mit tegyek.

„Nem tanítani kell téged, hanem átformálni. Ez pedig nehezebb" — gondolta Kurganov. Látta, hogy a szavak lepattannak Vosztruhovról, akár a puskagolyó a jó páncélú harckocsiról. „Szavakkal ugyan nem töröm át! Tettel kell!"

— Majd magam megyek abba a kolhozba.

Amikor Vosztruhov eltávozott, Kurganovnak szemébe tűnt a tarkója. Furcsa kő-merevség volt a tarkójában, a nyakában, a vállában. A háta mintha azt mondta volna: olyan felelősségteljes ember távozik, akihez nem illenék, hogy ok nélkül ide-oda forgassa a nyakát.

És most itt van Kurganov az esőtől fuldokló faluban, a tehenészetben, amely olyan lyukas, mint a rosta. Előtte a kopasz kolhozelnok és Szomova, állattenyésztési szakértő.

A kolhoztagok így nyilatkoztak az elnökről: „Az előző elnök maga lopott, másoknak nem engedte meg, hogy lopjanak, ez meg nem vesz el semmit, más aztán akármit lophat, boldog-boldogtalan..."

Szomova, a zootechnikus, háromszor bukott meg a technikumban, amikor pedig végre letette a vizsgát, már minden jó kolhoz el volt osztva, neki csak a legrosszabb jutott.

— No, próbáljunk meg eligazodni együtt... — hallotta Anna a jövevény élénk hangját. Kurganov hangosan beszélt, és zavarta őt abban, hogy az eső zajára figyeljen. Mert hát mit tud mondani neki ez az idegen? Az eső azonban, amely heves rohamokban, ferdén csapkodta az ablakot, elmondta, hogy a szél változóra fordult, és most többnyire dél felől fúj: hogy éjszakára — adja isten! — elkergeti a fellegeket, és holnap talán párás napra virradnak.

Néha egy-egy mondattöredék jutott el a tudatába.

— Maga zootechnikus, és irreálisnak találja a tervet?! Hát akkor miért ilyen tervet készít?

— Hát milyen más tervet készíthetnék? Hisz előre megadták a számot: kétezer liter!

— Ha valaki becsüli önmagát mint szakembert, az nem így...

„Permeteg... permeteg... — gondolta Anna. — A tegnapi is ugyanezt hajtogatta. A tegnapelőtti is ugyanezt... De lám, már világosodik odakint. Csak derülne ki holnap, hogy el tudnánk még vetni a tavaszit."

— A zootechnikus nem fekhet a jászolba! — mondta hangosan Rita.

— Erre nincs is szükség. De minél kevesebb a takarmány, annál okosabban kell beosztani. Nem lehet minden tehénnek egyforma adagot adni. Mondja, melyik ellett meg legutóbb?

— Ó, elfelejtettem! A naplóba fel van írva.

„A Kracula" — gondolta Anna.

— És mennyi tejet adott?

— Hát ki tudja azt?...

— Éppen magának, a zootechnikusnak kell tudnia! Nem holmi kazuisztikus kérdést teszek én fel magának!

Megint érthetetlen szavak, és Anna megint nem figyelt oda tovább. De a férfihang minduntalan átszűrődött bódulatán és zavarta.

„Mit zümmög itt? Mit akar kiverekedni?... Akár a légy, veri magát az ablaküveghez... veri... veri..."

Megzizzentek a napló lapjai.

— Mi van ezzel a Döfőssel? Hisz kevesebb tejet ád, mint egy kecske.

Amikor a Döfős nevét említették, Anna felemelte fejét.

— Úgy látszik, elapaszt — magyarázta Rita.

— Hányadika óta apaszt? És hányadikán eresztik bikához?

— A mi zootechnikusunk mellett senki sem tudja, nem is sejti, mikor kezd apasztani a tehén, és mikor kell ellenie — mondta az elnök.

— Hogy lehet az? — fordult Kurganov Ritához.

Rita felsóhajtott.

— A mi bikánk szörnyen tüzes legény. Ha meglátja a teheneket, minden kerítésen keresztültör! Hányszor mondtam már az elnöknek: „Erősebb kerítést neki!"

A zootechnikus meg az elnök veszekedni kezdett. Anna nem szerette a veszekedést, és hogy lecsillapítsa őket, azt akarta mondani: „Ugyan, hát nem folyatott fel az a szegény Döfős, nem attól apaszt az el! A vénségtől pusztul el maholnap!"

De megint ezeket a szavakat hallotta: „Az élenjárók tapasztalatai... A tervteljesítés..." És megint úgy rémlett, mintha egy nyughatatlan légy ütődne szüntelenül az ablaküvegnek.

Akkor ocsúdott fel, amikor a jövevény egyenest hozzá fordult.

— Mondja, jártak maguk „A Szocializmus Erődje" kolhozban?

Annát a többi fejőnővel együtt nemrégen elvitték a híres kolhozba, de a tehenészet semmilyen hatást sem tett rá.

Túlságosan is elütött attól, ami már a szívéhez nőtt — elérhetetlen volt számára.

— Elvittek egyszer bennünket — felelte bágyadtan.

— Miért olyan kelletlenül felelsz? Vagy tán nem tetszett, amit ott láttál? — kérdezte az elnök.

Annának nem volt kedve beszélni, de mindenki választ várt tőle.

— ... Kár azt olyan nagy dobra verni — felelte anélkül, hogy felemelte volna fejét és rájuk nézett volna.

Felvette kannáját, és az ajtó felé indult.

Kurganov, amikor „A Szocializmus Erődje" kolhozba küldte a fejőnőket, azon igyekezett, hogy ott minél pompásabb legyen minden — ő maga segített keramitlapokat, fehér mennyezeti lámpaburákat szerezni a fejőház számára. Ahogy jött-ment a tehenészetben, csak úgy gyönyörködött benne és örvendezett: „Csak gyertek ide, lelkesedjetek fel és tanuljatok!"

„Nesze neked, ez ugyan jól fellelkesedett!" — mondta magának szokott gúnyos modorában. „Kár azt olyan nagy dobra verni!" Innen oda küldeni az asszonyokat ugyanannyi, mint az első osztályból egyenest a tizedikbe tenni egy iskolást! De hogy' lehet másképp? Hisz nem nyithat első fokú állattenyésztő majort és másodfokú állattenyésztő majort! Vagy onnan hozza ide a legjobbakat? Igen. Lizavetát. Ő kommunista. Okos nő. Hadd mutassa meg, mit lehet kezdeni a jósággal ilyen körülmények között.

Amikor Anna elegendő vizet hordott és már haza készült, azok hárman újból megjelentek a tehenészetben, és feléje tartottak.

„Megint jön ez a kellemetlen ember. Mi a csudának zümmög itt hiába?"

— Tessék, itt van... a Döfős... — mondta Anna boszszúsan. — Azt találgatják: hasas-e vagy nem hasas. Még hallgatni is nevetség! Hisz olyan vén, mint az országút!

— Hát miért tartanak ilyen tehenet?

— Már rég levágták volna, ha tehén volna. Csakhogy ez nem tehén, hanem csak „állomány"!...

— Micsoda ostobaságokat fecsegsz itt összevissza? — förmedt rá az elnök.

— Hát... megmagyarázta a zootechnikus: „A törvény tiltja, hogy levágják az állatállományt!" Mi így gondoljuk a dolgot: a teheneket tejükért tartják, az állományt azért, hogy meglegyen annyi farok, ahányat a törvény előír!

Anna orcáján sárgás pirosság lángolt. Kurganov látta, hogy Anna bosszús, de még ez is jobb volt, mint az az álmos közömbösség.

— Mindent csak a zootechnikusra hárítanak, mindent csak a zootechnikusra! — támadt rá Annára Rita. — Hát ki akadályozott abban, hogy belátásod szerint bánj a teheneiddel? Adtál volna az egyiknek többet, a másiknak kevesebbet.

Rita felfortyant. Anna megvetően nézett rá, és azt gondolta: „De jó, hogy nem adott az isten szarvat a disznónak, különben döfne!"

Kurganov véletlenül fellökött a lábával egy köcsögöt, amely a sajtárok között, a falnál állt. A sűrű, sárgásfehér tejszín lassan végigömlött a sáros folyosón.

— Látja? — fordult Rita Kurganovhoz. — Még be sem sötétedett, és már ellátták magukat lopott tejszínnel! Ilyen népséggel dolgozni?! És mindent a zootechnikusra hárítanak! Kié ez a köcsög?

Anna kipirult arcán két fehér folt tűnt elő. „Mintha megcsípte volna a fagy!" — gondolta Kurganov, és mindjárt tudta, hogy Anna lopta ezt a tejszínt.

— Majd mindjárt kiderítem én, kié! — mondta Rita.

— Az enyém.

Anna felemelte a köcsögöt, és a tejszínt a folyosó sarkába taposva, kiment.

Beteget jelentett, és megkérte a szomszédasszonyt, hogy helyettesítse az esti fejéskor. Korán lefeküdt, de nem tudott elaludni. Hallotta, hogy süvölt odakint a szél, és azt gondolta:

„Még jó is, hogy most nincs itt Dasunya. Legalább nem látja az anyja szégyenét. — Ledobta arcáról meleg, szúrós fürtjeit, és ide-oda forgatta fejét a párnán. — Nincs mit szégyellnem, nincs mit! Vorobiha a sötétben literszámra lopja a tejszínt. A piacra hordja. Én meg egy fél köcsögre valót mindenki szeme láttára, nyíltan vettem el a kislányaimnak. Ezt a fél köcsög tejszínt mindenki észreveszi, de

azt senki se veszi észre, hogy hány meg hány éve négyszáz-négyszáz munkaegységet teljesítek hitelbe, bagóért! Ezt bezzeg nem veszik észre! A munkaegységekben van az én becsületem, nem egy köcsög tejszínben! De azért mégis restellem magam. Ej, nem jó ez! A nagy becsületesség rosszabb, mint a betegség! Mindennek az a nagyfejű az oka. Haza akartam jönni még az időm letelte előtt. Nagyon elálmosodtam, most meg még éjszaka sem tudok elaludni. Felbolygatott bennem mindent ez a tolakodó varég."

Beköszöntött az eső mosdatta reggel, kéken áradt szét a víz a mezőkön, kövéren, zsírosan csillogott a felázott föld.

Anna azt hitte, hogy az elnök majd maga elé rendeli, megdorgálja és megbünteti. Elkészült a legrosszabbra, mikor beért a majorba.

Az elnök nem rendelte maga elé, de a fejőnők mind izgatottak voltak. Elmondták Annának, hogy tegnap vezetőségi ülés volt, és Szenya kijelentette, hogy ő, Anna, kevesebbet szokott hazavinni, mint a többiek, Ritának meg nagy kannákkal hordják a tejet. Rita sírt, és azt állította, hogy nem őneki, hanem a traktorosoknak hordják. A vezetőség elhatározta, hogy ezentúl nem tehenenként, hanem a kifejt tejmennyiség alapján állapítják meg a munkaegységet, és bevezették a tejhozam „tehenenkénti" tervét. Aki túlteljesíti, az ráadásul megkapja a terven felüli tej egy hatodát. Elhatározták, hogy a munkaegységre járó tejet meghatározott napokon adják ki. Más napokon tilos kannát hozni a majorba. A kivénült teheneket le kell vágni, a takarmányt meg súlyra kell mérni. A tyúktenyészetbe három napra társadalmi ellenőröket küldtek. Olyan sok újság volt, hogy Anna nem is tudott eligazodni bennük.

— Tótágast áll az egész major! Valóságos bolondokháza! — mondta, de magában kárörömet érzett: „Ezentúl nem fog lopott tejet meg tojást árulni a piacon Vorobiha meg Usztyinya. Befellegzett nekik! — De mindjárt elkeseredett: — Én sem kedveskedhetek a kislányaimnak! Bárcsak mielőbb megellene az én Zsdankám!"

Még el sem tudott igazodni: mi a jó és mi a rossz ebben

a döntésben, amikor az elnök egy városiasan öltözött nőt vezetett be.

Anna úgy megszokta már a „megbízottakat", hogy ügyet sem vetett rá. De amikor a vendég levetette kabátját és köpenyt öltött, Anna megismerte „A Szocializmus Erődje" kolhoz egyik fejőnőjét.

Fekete szemű, telt nő volt, de könnyedén mozgott, és látszott rajta, hogy örül termetességének és könnyedségének.

A köpeny redőit eligazgatva, megmozgatta kemény húsú vállát, elmosolyodott, és simán gördülő modorban, zengő hangon azt mondta:

— Jó reggelt, asszonyok! Úgy látom, ez Kracula, a rekorderetek. Hallottam már róla, hallottam!

Ügyesen felkapta a legközelebbi gyalogszéket, és Vorobiha oldalán leült a Kracula mellé.

Annának szemébe tűnt, hogy a vendég mindent „jóízűen" csinál: élvezettel ölti fel a köpenyt, mozgatja vállát, jönmegy és beszél.

A fejőnők a vendég köré csoportosultak, de őt ez egy cseppet sem zavarta.

— Az állományotok alapjában holmogorszki, és a holmogorszki bika egészen jó. A fajtajelleg pesze ko-o-olosszális kérdés! — Amikor kiejtette a „kolosszális" szót, a nagyobb nyomaték kedvéért hunyorított fekete szemével, biccentett egyet, és úgy megnyomta az „o"-t, hogy a hangok, mint valami keréken, ezen az „o"-n gurultak ki a szájából. — Nem is annyira rossz, mint inkább elhanyagolt az állományotok. Nincs elég takarmány? Mocsaras a legelő? Tudom, tudom. Nyirkos a talaj, csak gyöngyvirág nő rajta. Kislány koromban sokszor jártam gyöngyvirágot szedni, csokorba kötöttem, és úgy árultam a városban. A városban hányszor álmélkodtak: „Jaj, gyöngyvirág! Micsoda illata van! Micsoda élvezet!" De a mi kolhozunkban most már lecsapolták a mocsarakat, kevesebb lett a nyirkosság, kevesebb a gyöngyvirág is. De úgy látom, nálatok még mindig könyörögnek a gyöngyvirágnak: „Ments meg, drága gyöngyvirág!"

„Pereg a nyelve — gondolta Anna. — Ezek a hegyen túliak mind olyan bőbeszédűek." A vendég a Kracula tőgye felé nyújtotta kezét.

— Az imént fejtétek meg? Milyen gyúrómódszert alkalmaztok? Semmilyet? Hát nem magyarázták meg, hogy' kell csinálni? A tőgy megdolgozása ko-o-olosszális szerepet játszik!

A „tőgy megdolgozása" szavak meghökkentették Annát. A vendég meg nagy ügybuzgósággal folytatta:

— Ide nézzetek csak, asszonyok... Most egy körmozdulat, így ni... Most egy harántmozdulat, így ni!... Egyszer így, egyszer úgy, egyszer így, egyszer úgy... No, most jó mélyen belenyúlni... Mert a legzsírosabb a belseje.

— Hiába gyúrogatod azt, ha egyszer üres a csecse.

— No, majd meglátjuk. Adjatok csak egy sajtárt — kérte, amikor befejezte a masszázst.

Az imént megfejt tehén mindenki nagy meglepetésére simán adott még csaknem egy pohár tejet.

A vendég fejőnő állásról állásra járt. Anna nézte-nézte jó ideig, aztán a teheneihez sietett, ő is gyúrni kezdte a tőgyüket, és kifejte a maradékot.

— Helyes! — dicsérte meg a bőbeszédű vendég. — A belsejét lágyabban fogd, de jobban nyúlj bele! Lám, milyen ügyes vagy! Hamar megtanultad. Mintha mindig ezt csináltad volna. Hogy hívnak? Anna? Engem meg Lizavetának hívnak... Nagyon soványak a teheneid. A háború után még rosszabb állományt hajtottak hozzánk, mint a tietek — folytatta, miután kényelmesebben elhelyezkedett a zsámolyon. — Alig álltak a tehenek a lábukon, a csecsük megfagyott, a csontjuk majd átdörzsölte a bőrüket. Amikor az itatóra hajtottam, a partról még csak lementek, de fel már nem bírtak jönni. Lóval kellett felhúzatni őket. Takarmány se volt. Hát most mit csináljak?

A fejőnők megint köréje csoportosultak, úgy hallgatták.

— No, és mit csináltál? — sürgette Anna Lizavetát.

— Volt krumplink... No, gondoltam, megpróbálom! Eleinte nem is szóltam senkinek. Féltem... Látom: megeszik. Nem is kaptak hasmenést. Lassanként lábra álltak. Úgy bőgtek, mint az igazi tehenek... Mert azelőtt még csak nem is bőgtek!

Annának eszébe jutott a fejőház, és kérdésekkel halmozta el Lizavetát:

— És hány év alatt értétek el a mostani állapotot? Mivel kezdtétek, hogy jutottatok el idáig?

Anna este otthon krumplit készített a teheneinek, Lizaveta meg segített neki. Lizaveta fekete szemétől, piros orcájától és vidám beszédjétől szebbnek látszott a szoba. Nyusa és Lusa hozzásimultak, simogatták a haját.

— Ki tette így tönkre a kolhozotokat? — kérdezte Lizaveta. — Az elnök a hibás vagy ti magatok?

— Hogyhogy, mi magunk?... Hisz köztudomású... — Anna keserűen felnevetett. — Felfele heten is alig bírják, lefelé egy is könnyen lelökheti...

— De látom, az építkezés eléggé jól halad. Amikor a dombháton jöttem, láttam, hogy egész új utcasorok vannak. Építési brigád dolgozik itt, vagy más módszerrel szerveztétek meg az építkezést?

Anna megint szaggatott, száraz nevetésre fakadt.

— Évenként váltogatjuk az elnököt, ebből áll az egész módszer. Megválasztunk egy elnököt, a hivatalát ugyan nem látja el. de házzal bezzeg ellátja magát! Aztán másikat választunk. Az is ugyanazt csinálja! Hat év alatt hat elnökünk volt, és lám... új házakból egész utca keletkezett!

Lizavetának szemlátomást nem tetszett Anna keserű nevetése. Elkomorodott. Mellettük, a tyúkfarmon, egymást letorkolva egyszerre kukorékolni kezdtek a kakasok.

— Miért kukorékolnak ilyen veszettül a kakasaitok?

— A bizottságot üdvözlik... — felelte kelletlenül Anna.

Egy fél óra múlva kipirulva, fáradtan megérkezett Gapa, akit beválasztottak a tyúk-bizottságba, mivel szárnyastenyésztési tanfolyamot végzett.

— Napról napra legfeljebb hetven tojás — mesélte nekihevülten. — Így ment napról napra! De mi most lelakatoltuk az ajtót, és mindent ellenőriztünk! Hát kérem: száztíz tojás! Hogy lehetett ez? Piszkosak a fészkek. Semmi sincs rendben... A tyúkokkal jól kell bánni...

— Én már csak a teheneket szeretem... Akárhogy is, akármint is, én a teheneket szeretem — felelte örömmel Lizaveta. — A tehén: ko-o-olosszális dolog.

Anna csak hallgatta az asszonyok vidám beszédét és elszomorodott.

Amikor Gapa átment a szobájába, Lizaveta kényelmesen elhelyezkedett az asztalnál, és mindkét párnás kezével alátámasztotta állát.

— Ahogy elnézlek — mondta komolyan —, ügyes is vagy... jó szemed is van... Igen... — Szünetet tartott.

— No?! Mondd már tovább!...

— És aztán valahogy mégis... — Anna szemebogarába nézett. — Nem akkor vagy szomorú, amikor kéne, és nem mindig jókor vagy vidám. Úgy látom, bőven kijutott neked a bajból.

— Bajom, az volt, nagy is, kicsi is, elég — válaszolta Anna. — A nagyot elviseltem. A kisebbek vertek le a lábamról...

— Ez bizony megesik — bólogatott Lizaveta.

Mindketten hallgattak. Anna felsóhajtott.

— Úgy látszik, burokban születtél.

— Megértem én már sok mindent. Amikor visszajöttünk az evakuációból, egy cövek se maradt a faluban. Soványabb voltam, mint te... Négy gyerekem van! Én is elkeseredtem... Ez már így van. Amikor jól kikeseregtem magam, azt gondoltam: no, most mihez fogjak?! Ha behúzódok a kuckóba, végképp elveszek! Sorra jártam az asszonyokat. Magam köré gyűjtöttem őket. Ahol egy csak kesereg, győz ott egy egész sereg! Első dolgunk az volt, hogy úgy-ahogy felépítettük a majorokat, a második meg az, hogy elindultunk jó elnököt szerezni... Szereztünk is. Különb akármelyiknél. Annak idején földkunyhókban vele vészeltük át a háborút, most meg vele együtt építettük tovább a majorokat, a zöldségtárolókat. Két év múlva már házakat is építettünk. Lassanként jó életet verekedtünk ki magunknak...

— No, de most már gépek fejnek, gépek mosogatnak nálatok. Hát mi gondod van neked?!

Lizaveta összecsapta kezét.

— Hogyhogy mi gondom van? Annuska?! Hisz nem teljesítettem a havi tervet! Pedig a pártbizottság tagja vagyok, Már az újságok is írtak rólam. Hát milyen szégyen, hogy nem teljesítettem a tervet!

— Hogy lehet az?!

— A látogatások miatt. Hisz ezen a tavaszon az egész kerületből úgy járnak hozzánk, mint a jó kútra! Ez az embereket is zavarja, hát még a teheneket. Én értem az okát, mégis nyugtalankodom. De a tehén nem érti a helyzetet. Annak ugyan szóval meg nem magyarázod, miért, minek az a nagy nyüzsgés körülötte. Nem adja le azt a tejtöbbletet, amit még ki kellene fejnem belőle. Én meg restellek az emberek szemébe nézni. Tegnapelőtt a szél kidöntötte a villanypóznákat, megrongálta a vezetékeket, és megállt az egész gépezet. Nekiültünk kézzel fejni, rúgnak. Itatnánk vederből, nem isznak: kultúrtehenek lettek! Gyerünk azzal a vákuummal, ide azt az önitatót! Alig hozták rendbe a vezetéket, újabb baj esett: amerikaiak jöttek. Megmutatjuk nekik a fejőházat, nem fényképezik le. A villanymosógépet nem veszik le. A mi fejőnőink mind tisztán járnak, egyről sem készítettek fényképet. De az eső után nagy tócsa keletkezett a tehenészet mellett, s szerencsétlenségünkre egy semmirekellő kocsis megbotlik, és négykézlábra áll. Őt aztán mindjárt két géppel is lekattintották. Majd' sírva fakadtunk! De meg kell mondanom, a mi riportereink közt is akadnak ilyen csirkefogók! Akár a nyelveddel felnyalhatod az egész tehenészetet, őt az nem érdekli. De ha kikurkász egy szemernyi rendetlenséget, akkor mindjárt firkálni kezd! Még érdemének is tartja, hogy felfedezte. Azt mondja: lámcsak, milyen okos vagyok én! No, de ha nálunk akad is rossz riporter, a legtöbb azért rendes! De az már bántja az embert, ahogy azok az amerikaiak szaladtak lefényképezni a sarat! Azt híresztelik majd az amerikaiaknak, hogy lám, ilyenek a Szovjetunióban a legjobb kolhozok. Ez aztán bántja az embert!

Anna hozzáfogott, hogy vacsorát készítsen, Lizaveta meg csipkét verni tanította a kislányokat.

Amikor megvacsoráztak és lefektették a kislányokat, Lizaveta éjszakára szétbontotta fekete haját.

Elcsendesült a ház. A másik szobában Mihail aludt Gapával; már rég horkolt nagyapó is a kemencén, és békésen szuszogtak a lányok. Halványan égett a lámpa, a szegletekben megsűrűsödtek az árnyak, Lizaveta nem éppen fiatal arcára vetődtek, és mélyre árkolták redőit. A kemence mögött ciri-

pelni kezdett egy tücsök. Lizaveta elmosolyodott, és fiatalosan megvillant fehér fogsora.

— Tücsköd van? Azt nagyon szeretem!

— Én is úgy szereztem a szomszédoktól. Tücsök nélkül nem ház a ház... — felelte Anna, hallgatott egy ideig, aztán azt kérdezte: — Hát aztán, nagyok már a gyermekeid?

Látta, hogy Lizaveta arcát megduzzasztja valami feszültség, az ajka meg összeszorul.

— Már eladólányok... — Lizaveta a kislányokra pillantott, Annához hajolt, és halkan, de keményen azt mondta: — Ha férjhez adnám a lányaimat, magam is férjhez mennék. De hát épp itt a baj!

— Hogy volna ez baj?

— Már hogyne volna baj?! Szégyellem magam a lányaim előtt. A férfi fiatalabb, mint én. Magam is jól tudom: kinevetnének az emberek. Két évig ellenálltam. Azt hittem, majd csak békében hagy. De nem! Üldöz és üldöz! Mintha nem találna fiatalabb lányokat. Jaj, uramistenem! — Anna meglepetten látta, hogy Lizaveta sötét szempilláira, mint kövér esőcseppek, könnyek gördülnek. — Hisz... én se vagyok fából!... Én is hús-vér asszony vagyok!...

Nem asszonyos, hanem lányos panasszal volt tele a szeme. Ugyanolyan „jóízűen" sírt, ahogy beszélt és mozgott. Anna egyszeribe azt kívánta, hogy ugyanilyen könnyeket sírjon, és megint csak elcsodálkozott magában: „Lám, már a könnyeit is megirigyeltem."

Anna ezen az éjszakán sem aludt.

Érezte, hogy változások kezdődnek, és még nem tudott eligazodni rajta: jóra vagy rosszra fordul-e a helyzet. Megijedt a majorokban uralkodó szigorúságtól, a „tehenenkénti" tervezéstől, érdekelte a többlet-juttatás, és örült annak, hogy ezentúl kétszer fejnek.

Lizaveta fel-felsóhajtott álmában. Úgy látszik, tovább búsult szomorú sorsán. „Ugyanannyi idős, mint én, ugyanolyan özvegy, de egészen más az élete — gondolta Anna, amikor e sóhajokat hallotta. — Ugyan, min búsul? Azon, hogy az amerikaiak rossz színben tüntetik fel a kolhozt? Ezért sír? Vagy azért, hogy az a férfi állandóan üldözi, mintha fiatalka volna? Hát ha én volnék annak a férfinak a helyében, én se

cserélném el egy fiatallal sem. Szerencsés csillag alatt született ez az asszony."

Anna már-már azt gondolta, hogy minden a sorstól függ, de hirtelen más gondolata támadt. „Én csak arról ábrándoztam: hogy' vergődjek ki a nyomorból, hogy' építsek saját házat. És Lizaveta? Már az első napon hozzáfogott, hogy maga köré gyűjtse az asszonyokat. Azt mondja: »Ahol egy csak kesereg, győz ott egy egész sereg...« Én olyan vagyok, mint egy halott, ő meg azt mondja magáról: »Hús-vér asszony vagyok.« Az ilyesmi némelyekről már születésükkor meg van írva a sors könyvében."

De akárhogy próbálta is Anna, sehogy sem tudta elképzelni Lizavetát a magányos, kesergő özvegy szerepében. Haragudott magára. Hirtelen megfordult az ágyon, és bosszúsan így morfondírozott: „Micsoda kísértetjárás ez? Azelőtt nappal is elnyomott az álom, most meg álmatlanság gyötör! Mindennek az a nagyfejű az oka. Még a kakasok is őmiatta csaptak olyan ricsajt. Ő döntötte fel a köcsögöt, ő találta ki a »tehenenkénti« tervet, ő hozta ide Lizavetát. Miatta zúg már második éjjel a fejem! Nagyfejű...!"

De most már bosszúságában sem nevezte „varég"-nak.

Kurganov ebben a pillanatban annál a háznál állt, ahol a traktorosok szállása volt, nézte-nézte a csillagokkal — fényes magvakkal — teleszórt, fekete, tiszta eget, és hallgatta a háziasszony meg az elnök civakodását.

— Miattad széledtek szét a traktorosok a falvakba! — mondta szemrehányóan az elnök. — Reggel meg kéne kezdeni a vetést, de hát hogy' szedjük össze őket? Sártenger mindenütt, nem járja se láb, se kocsi!

— No, tessék! Énmiattam! — kiáltotta a háziasszony, akit a félhomályban alig lehetett látni. — Pedig nekik adtam a legsűrűbb tejet! Amikor a tehenészetbe jöttem, azt mondták, hogy ezt a tejet a kórházba szánják. Az ördög vigye el azokat a betegeket. A traktorosok egészséges emberek! Enni kérnek! Hát honnan vegyek ennivalót? Nem vagyok én tehén...

— Mért nem jöttél hozzám? — kérdezte az elnök, és el-

fordult Kurganovtól. A levágott Döfősre jócskán felhajtott, és most nem mert a kerületi bizottság titkárára lehelni.

— Ugyan, csak győzzön utánad járni az ember! Azelőtt legalább Rita, a zootechnikus megértette a helyzetemet. De most, ahogy oda megyek, látom, sír szegény lány, és nem akar szólani! Te elhajtattál a harmadik brigádba. Én a tyúkfarmra rohanok, azt gondoltam, majd csak kikunyerálok a traktorosok számára egy kis rántottának valót! A farmon bizottság jár, a tyúkok meg átugrálnak a kerítésen! Felbolygatták az egész kolhozt... És most, tessék, én vagyok a hibás!

— Azt mondom neked... — kezdte alig hallhatóan az elnök, de a háziasszony közbevágott:

— Én meg azt mondom neked, nem fog tenálad dolgozni egy rendes traktorista sem! Csak Medvegyev pártol. Ő idevalósi, mellette van Gapka. A „Hajnal" tyúkfarmjáról szárnyasokat akartak neked adni hitelbe. Miért nem fogadtad el?

— Kivénhedt kakasokat akartak rám tukmálni...

— A „Hajnal"-ban tyúkhúst főznek a traktorosoknak, az „Erőd"-ben pedig karajt sütnek a mezei szálláson.

— Teljes menüt, városi menüt mi természetesen nem tudunk összeállítani — mondta az elnök.

„Jaj, le kell váltani, le kell váltani! — gondolta Kurganov. — Nagyon keveset értem el, nagyon keveset. A tyúkfarmon zűrzavar van, a zootechnikus sír, a traktorosok szétszéledtek. Ezt nevezem szervezésnek!"

— No, tudod mit? — fordult az elnökhöz. — „Városi menüt" nem is kérnek tőled, de reggelre káposztáshús legyen a traktorosoknak a Döfősből, és sült hús krumplival. Az egész kocsonya ki a mezőre, a traktoros brigádnak! Mert megesik, hogy a csontot a traktorosoknak küldik a mezőre, a hús meg a kocsonya, amit belőle főznek, ki tudja, kinek az asztalára kerül, pálinka-korcsolyának! Most pedig ülj fel az én terepjárómra, és eredj a traktorosok után!

Kurganov reggel a gépállomásra indult, útközben be akart nézni a gyenge „Élmunkás" kolhozba. A kerületi bizottság azt tanácsolta, hogy ezt a kolhozt egyesítsék szomszédjával, „A Szocializmus Erődje"-vel. Az „Élmunkás" parasztjai már-

már elhatározták az egyesülést, de a legutóbbi gyűlésen mégis úgy döntöttek, hogy elhalasztják. Kurganov tisztázni akarta az okát.

Felhajtotta a terepjáró üvegét, teli tüdővel beszívta a tavaszt, és mohón nézett ki az ablakon.

Magasan áll a nap. A pacsirta a zeniten függ. Szárnyait nem lehet látni, csak két kis villanást az oldalán, mintha piciny propellerek forognának. Olyan ujjongó dalt énekel, amilyet maga Kurganov is énekelne, ha fel tudna ugrani oda, a zenitre.

„Kinek-kinek megvan a magáé — gondolta. — Az én boldogságom ez a mező. Gyermekkorom óta a véremmé vált!"

A városban nyugodtabb, kényelmesebb és könnyebb volt az élete, de nem tapasztalta a féktelen, kamaszos vakmerőségnek és boldogságnak azt az érzését, amely gyermek korában arra ösztökélte ilyen pillanatokban, hogy inaszakadtából felrohanjon a hegyre, himbálódzzék a legmagasabb fenyő csúcsán, vagy ár ellenében ússzék. Most is úgy szeretett volna kiugrani az autóból, tulajdon kezével végig tapogatni ezt az egész földet a száradó dombokon és a hólével teli völgyekben.

Már látta is ezt a földet, ahogy buján benövi az aranysárga búza, a mézízű pohánka meg a kék len. Már látta is a zöldséghalmokat, a gyümölcsöket a tárolókban, a teherautókon, a tutajoknál és a tehervonatoknál.

„Morbus optimisticus chronicus" — jutott eszébe feleségének meghatározása. Felesége szomorúan türelmes kifejezéssel mondta ezt. „Ez csakugyan gyógyíthatatlan optimizmus — gondolta vidáman. — Hányszor adott már nyaklevest nekem az élet, és hiába! És hányszor ver még nyakon! És megint csak hiába!"

Pedig valóban nem volt minek örülnie.

Az esőzés után mindjárt meleg verőfénnyel köszöntött be a tavasz.

Ennek a hepehupás erdős-mezős kerületnek több tucatnyi „mikroklímája" volt. Amikor a déli lejtők száraz földjén már repedések kígyóztak, északon, a völgyekben és az árnyas árterületen még kék, tavaszi vizek váltakoztak fekete semlyékekkel.

Kurganov magával vitte Borint, a fafeldolgozó üzem párttitkárát, azzal a titkos céllal, hogy kolhozelnökké minősítse át.

— Olyan ez a kerület — mondta —, hogy minden lejtőnek és minden kátyúnak külön figyelmet kell szentelni. A déli lejtő olyan, akár Poltava környéke, de ha átkelsz a hegyháton, az már olyan, mint a Kirov-terület. A területi bizottság nem ismeri el, hogy van mikroklíma is, és napról napra csak azt hajtogatja: „Vetni, vetni, vetni", a gépállomás igazgatója meg csökönyös ember, folyton azt ismételgeti: „Korai, korai, korai".

— Hogyhogy korai? — kérdezte Borin, és kihajolt az ablakon. Kemény vonású, fiatalos, szép arca volt, de feje olyan kopasz, akár a tojás. — Hisz már a pacsirta is jelzi, hogy itt az ideje!

— A pacsirta is a maga nótáját fújja, az igazgató is a magáét: „Nagy a sár". Ki akarja csikarni az üzemanyag megtakarításért járó százalékot. Lesz termés vagy nem lesz, őt az nem érdekli, csak az a fontos, hogy üzemanyagot takarítson meg. Vigye el az ördög! Állj!

Kurganov nem bírta megállni, kiugrott az autóból, leguggolt és morzsolgatni kezdte a még nedves, eleven földet, amelyet már áthatott a tavasz lehelete.

„No, ezt nem viszed el szárazon! A fejed kellene lecsapni, amiért ilyen ez a föld!" — szidta magában a gépállomás igazgatóját.

A pacsirta hívó énekére messziről, alig hallható, ismerős és örömet fakasztó zakatolás hallatszott.

— Traktorok! Jönnek a traktorok! — mondta Borin, és ide-oda forgatta a napfényben ragyogó, kopasz fejét.

Két óra múlva a déli lejtőre értek. Itt kezdődött az „Élmunkás" kolhoz földje.

Friss barázdák borították a mezőt, amelynek a közepén egy traktor zakatolt. Emberek vették körül.

Kurganov és Borin gyalog indult tovább a mezőn. Lábuk bele-belesüppedt a porhanyós és tapadós földbe.

Kurganov a csoport közepén Szamoszudot pillantotta meg. Szamoszud egy héttel ezelőtt a kórházi ágyon ülve, így panaszkodott Kurganovnak:

— Parancsolj rájuk, hogy engedjenek ki. Új szívet úgyse tudnak adni, ha pedig meg kell halnom, hát haljak meg ott, akár a jó ló, a barázdában, a daloló pacsirták alatt.

Kurganov Szamoszudhoz sietett.

Szamoszud megduzzadt, kékes arcából harciasan villogott elő a kidülledő szempár.

— Ki engedett ki a kórházból?

— Megszöktem — nevetett Szamoszud. — Amíg feküdtem, beteg voltam, mihelyt kijöttem, meggyógyultam. Ártalmas dolog a kórházban feküdni. Az ágyból egyenest idejöttem, hozzájuk. Megegyeztünk, hogy egyesülünk, és most visszakoznak.

— Hát micsoda dolog ez, elvtársaim? Miért? — kérdezte Kurganov.

A kolhoztagok zavarba estek.

— Hát nem akartok jól fizető munkaegységeket?

Egy asszony lesütötte szemét, és kitérően azt felelte:

— Nekik könnyebb a munka. Őnekik rugós matracaik vannak. Jobban ki tudják aludni magukat, mint a magunkfajta.

— Legalább mosolyogni tanultak volna meg Szamoszudtól — tréfálkozott Kurganov. — Mert... ha idejön az ember, mind csak lesütik a szemüket... és nem mosolyognak!

Kurganovnak sehogy sem fért a fejébe, miért nem akarnak egyesülni egy rossz kolhoz tagjai egy jobb kolhozzal. Elhatározta, hogy a vezetőségbe, az elnokhöz hajtat. Az autónál megállította egy roskatag öregasszony, aki a vetés első napján, bizonyára csak megszokásból, kijött a mezőre.

— Bizalmas mondanivalóm van. — Amikor egy kissé arrább mentek, az öregasszony suttogva így folytatta. — A kolhoz is jó, Ivan Tyerentyevics is igen derék ember. Csak egytől félünk... attól, hogy nemsokára meghal...

— Ugyan-ugyan, néném! Túlél ő még téged is!

— Igen derék ember, az ilyenek nem sokáig élnek. Én magamért, befelé élek, ő meg kifelé él — mondta teljes meggyőződéssel az asszony. — Csak vess rám egy pillantást. Ládd, én összemegyek, csont-bőr leszek, mindig csak befelé, magamba haladok. Őneki meg olyan a szervezete, hogy kicsap magából, akár a folyó a medréből. Úgy él, hogy elfolyik.

Attól tartunk, hamarosan meghal. Hát akkor kire hagyatkozzunk abban az idegen kolhozban?

Ismernie kellett volna a kolhoztagok egész gondolatmenetét ahhoz, hogy előre lássa, milyen hatása lesz Szamoszud betegségének a kolhozok egyesülésére. Lelkiismeretfurdalást érzett: „A kolhoztagok látják, hogy magát nem kímélve él, »elfolyik« ez az ember, aki olyan sokat ér az egész kerületnek. A kerületi pártbizottság titkára meg nem törődik vele."

Beültette Szamoszudot maga mellé a kocsiba, és azt mondta:

— Nemsokára felraklak egy vonatra, nyugta ellenében, és elküldelek Kiszlovodszkba.

Szamoszud csak legyintett.

— Vetés idején úgysem ér rá meghalni az ember. Majd, ha elvetek, rendben van, elutazom. De van egy kikötésem: amíg távol leszek, ne bántsátok a kolhozt. Mert most is: alig feküdtem be a kórházba, azt tapasztaltam, hogy a hátam mögött manipulálsz az ammónium-salétrommal.

— No, tessék! Bagoly mondja verébnek: nagyfejű! Te manipuláltál a hátam mögött.

Szamoszud — kihasználva azt a körülményt, hogy ő a Munka Hőse — a kerület megkerülésével egyenesen a területhez szokott fordulni különféle kérésekkel; a terület mindig ki is utaltatta, amit kért, és aztán értesítették a kerületet: „Kiutaltuk kerületük terhére . . ." Ugyanez a história játszódott le az ammónium-salétrommal is. Vosztruhov, amikor meglátta az ammónium-salétromot, elrendelte, hogy az ügy tisztázásáig tartsák vissza a raktárban.

— Hát hiszen ezt a salétromot is nekik szereztem, az „Élmunkás"-nak — mondta szokásos energikus élénkségével Szamoszud. — Olyan a földjük, mint az elhanyagolt fertőző betegség. Az ammónium-salétrom tisztára penicillin az ilyen földnek.

— Látom, látom: fogékony vagy — nevetett Kurganov. — Egy hétig feküdtél a kórházban, és máris elsajátítottad az egész orvosi fegyvertárat. Erre a penicillinre más kolhozoknak is szükségük van. Megint összezördültetek Vosztruhovval!

— A krumpli-históriával kezdődött köztünk a dolog.

Tavaly, amikor betegeskedni kezdett az előző első titkárunk, Vosztruhov nagyon pályázott a helyére. Felszólalt a területi értekezleten, és túlságosan sokat vállalt a krumplival kapcsolatban: ki akart tenni magáért. — Kurganov ismerte ezt a történetet, de hallani akarta Szamoszud előadásában is. — No hát akkor én is felszólaltam. Azt mondtam, hogy ez a terv nem teljesíthető. Azt fogták rám, hogy defetista vagyok. No, de aztán még a felét sem takarítottuk be annak, amit ő vállalt. Be kellett volna ismernie, hogy tévedett, de azt nem engedi a gőgje. Erre a kolhozokat kezdte nyaggatni. Elvették a vetési alapot. Elhurcoltak minden tartalékot, de még így sem tudta teljesíteni a vállalt kötelezettségeket. Hozzám is elküldte az embereit. De én nem adtam oda a vetési alapot: úgyis égek, leégek teljesen. „Ha van felhatalmazásotok arra, hogy feltörjétek a zöldségtároló lakatjait, hát törjétek fel", mondtam. És mire nem vetemedett Vosztruhov: lepecsételtette a zöldségtárolót. Eljött a tavasz, krumpli nélkül maradt a kerület, nem volt mit vetni. Ekkor megint értekezlet volt a területben. Eljöttek a Központi Bizottságból is. No, hát én is felszólaltam, „krumplis hajótöröttnek" neveztem Vosztruhovot. Azt mondtam, hogy neki drágább a saját büszkesége, mint a kolhozok jóléte. A tények kézzelfoghatóak voltak. A KB-ból jött elvtársak engem támogattak. Elítélték a Vosztruhov-féle gyakorlatot. Éppen akkor került szóba az új első titkár megválasztása is. Elesett Vosztruhov jelöltsége, és nemsokára téged választottak meg. Azóta állandóan szorongat. Egyáltalán nem bízik bennem!

— Lehet is tebenned bízni! — mondta Kurganov. Eszébe jutott, hogy becsapta a télen Szamoszud. — Az orrom előtt levágod a disznókat, és azt mondod, hogy fiadzanak.

— Az a disznó kificamította a lábát. És akkor még nem ismertelek. Nem tudtam, milyen ember vagy. Azt hiszed, hogy én olyan elvetemült ember vagyok? A helyzet kényszerített rá. Lám, a te Mitnyikovodnak például az ősszel kipergett a gabonája, a traktorok pedig álltak, mert nem volt forrasztóón. Azt csak feketén lehet szerezni. Mitnyikov nem vállalja a kockázatot, ő nem feketézik, ő vigyáz a becsületességére meg a nyugalmára. De én abban látom a becsületességet, hogy ne hiúsuljanak meg a kolhozmunkák. Én bizony

feketézek, és én szerzek forrasztóónt. Hát a jószággal is ugyanez volt a helyzet. Hisz meg is magyaráztam neked mindent még akkor. Ugyancsak Vosztruhov ígért bőven olajpogácsát és préselt takarmányt is. Én készpénznek vettem a szavát. Erre számítva terveztem az állományt. De az értekezlet után megsértődött, és nem volt hajlandó préselt takarmányt adni. Becsapott bennünket! Aztán meg jött ez az aszály is. Ha az egész állományt megtartjuk, nem elég a takarmány, tönkretesszük a legkülönb jószágokat. Hát kinek előnyös ez?

— Miért nem szóltál a kerületi bizottságban?

— Akkor még nem ismertelek, ővele meg mit beszéljek? Azt kérdeztem tőle: „Mi kell neked: hús, szalonna, tej vagy farok?" „Hús, szalonna, tej", felelte. „Hát akkor húst, szalonnát, tejet állítsatok be a tervbe!" Nem állt kötélnek!

— A tavasziakkal is ravaszkodtál — leplezte le Kurganov.

— A tavasziakkal is ravaszkodtam — ismerte be Szamoszud. — Nem terem nálunk jól a tavaszi. Én inkább csak a jelentésekben ragaszkodtam a tavaszihoz.

— No csak!

— És miért? Becsületességből! A becsületesség azt követeli: úgy vezessük a kolhozt, hogy az államnak is, meg a kolhoztagoknak is hasznuk legyen belőle! A tervezés meg néha éppen a haszontól üti el őket. Néha az a helyzet, hogy a becstelen ember, aki közömbös a dolgával szemben, vigyáz magára, és nem ügyeskedik. Én feketén is megszerzem a forrasztóónt, a tavasziakról csak a jelentésekben írok, az állatállomány másképp fest a jelentésekben, és másképp az istállóban. És Vosztruhov lehord mindennek: „Szélhámos, tolvaj, csaló! Bíróság elé vele, üssék-verjék, csapják le a fejét." Nem tudja megérteni, hogy a kolhoz a fejemnél is drágább nekem...

— Törvényes út is van — mondta Kurganov. — A kerületi bizottságot becsapni, annyi, mint szemen köpni saját magad.

— Téged sose csaptalak be, és most se csaplak be. De Vosztruhovval nem tudok másképpen bánni. Mert hát hogy viselkedik ő? Egy okos titkár behívat, tisztázza a dolgot, összeszid, ha kell. De ez? Le akarta pecsételtetni a majoro-

kat, bizottságot küldött ki, hogy számolják meg a jószágállományt. Ez törvénytelen! A törvény szerint én évente egyszer vagyok köteles számot adni az államnak. Avval a salétrommal is ugyanez volt a helyzet. Hát magamnak tettem én azt félre? Dehogy is! A miatt az elmaradott „Élmunkás" miatt aggódtam. Egy okos titkár behívat, tisztázza a dolgot, összeszid, ha kell. De ez megtiltotta, hogy kiadják a raktárból és kész!

— Igen, meg kellett volna beszélni a dolgot — adott igazat neki Kurganov.

— Ezt mondom én is. No, nem akartam ujjat húzni vele. De hát nem kell tisztelni-becsülni az olyan embert, aki a maga belátása szerint cselekszik? Én az ilyeneket tisztelembecsülöm. Ez meg avval a krumpli-históriával gyötör és gyötör engem folyton. Már egészen tönkretette a szívemet. Hisz nem semmiség az, ha az ember zöldségtárolóját lepecsételik! No jó, ez már a múlté! De miért kínoz most ezzel a salétrommal? Én így gondolom a dolgot: szívtad a véremet? Szívtad! Aláástad a tekintélyemet? Aláástad! Most akkor, tessék, állítsd helyre a tekintélyemet! Add ide az ammónium-salétromot!

Kurganov jót kacagott ezen a váratlan következtetésen, de mindjárt abbahagyta a nevetést.

Szamoszud a legfájóbb és a legaggasztóbb problémáról beszélt. A tervezés hibái, a kezdeményezés nehézkessége arra kényszerítette a kezdeményező hajlamú, ügybuzgó embereket, hogy ravaszkodással vágják ki magukat a csávából.

„Az osztálytársadalom ellentmondásait évszázadokon át tanulmányozták, és véres úton próbálták megoldani — gondolta. — A szocializmusnak is megvannak a maga ellentmondásai, de ezeket a megismerés békés útján küszöbölik ki. A feladat az, hogy minél hamarább, minél mélyebben és pontosabban tanulmányozzuk és ismerjük meg a dolgokat."

Szamoszud egy útkereszteződésnél elbúcsúzott, és átült a maga kocsijába.

Kurganov előrehajolt, megérintette a sofőr mellett ülő Borin vállát.

— Látod: ötezer embert már elvezetett a gazdagsághoz. És még nem egy ezret fog elvezetni.

Két napot töltött tengelyen, és e két nap alatt felismerhetetlenül megváltozott a fold. Az őszi vetés vékony, zöld sorai közt már nem kéklett a kiöntött víz. Kiszáradtak a hajlások is, csak az árnyékos gödrökben maradtak még kis, kék tócsák. A megkésett, de meleg tavasz arra kényszerítette az embereket, hogy siessenek. Éjjel-nappal folyt a vetés. Éjjelenként rosszabbul dolgoztak, de a traktorok éjszakai tavaszi ciripelése ugyanolyan megszokottá vált a földeken, amilyen megszokott nyáron a tücsökciripelés.

Kurganov egy éjjel a „Szikra" kolhoz felé hajtatott. A traktorosok örömmel fogadták az éjféli órában a kerületi bizottság titkárát, és a traktor fényszórójának sugarában, a félig néptelen mezőn folytatott beszélgetések különösen emlékezetesek maradtak.

A „Szikra" kolhoz sovány földjei közt volt egy jó mező is, amelyet észak felől dombok védtek. Tavasszal ide folyt össze a víz a dombokról, télen vastagra torlódott itt a hó, így hát kövérebb volt a föld is, mint a szomszédos mezőkön. Egy út szelte ketté. Az egyik felét hosszú évek óta legelőnek használták. Kurganov erről a földről különösen jó termést várt. A kolhoz jóléte sok tekintetben ettől a mezőtől függött, és Kurganov tréfásan a „Jóreménység fokának" nevezte. Ide vadonatúj traktort küldött, Medvegyevvel, a tapasztalt traktorossal.

A tiszta, fekete ég, a frissen fürdött csillagok alatt, a domboknak dőlve aludtak a néma falucskák, de a mezőkön javában folyt az élet, lomha lámpák másztak ide-oda, és szorgos zakatolás hallatszott mindenfelől. A nedves föld és az avar szaga behatolt a fülkébe, és a benzinbűzzel összevegyülve csiklandozta Kurganov orrát. Zakatolás hallatszott a „Jóreménység foka" felől is, és Kurganov azt gondolta: „Az éjjel befejezik a szántást, holnap már jöhetnek is a vetőgépek. A válogatott, nemesített vetőmag, amelyet a rossz minőségűért kaptunk cserébe, már megcsávázva várja, mikor kerül sorra."

— Itt az utolsó tócsa! — közölte Kosztya.

A latyakos úton egy mélyedésben még mindig víz állt, és a színén, akár egy kis tavon, sápadt holdösvény húzódott. A kocsi a sarat meg a vizet szétfröcskölve, morogva kecmer-

gett ki a mélyedésből, és máris száguldott egy meneteles emelkedőn. Fényszóró eleven, mozgó sugara bukkant fel előttük a távoli bokrok mögül, és élesen kirajzolódtak a csupasz ágak.

Homályos férfihang, durva nevetés hallatszott, aztán egy érthetetlen dörej és kiáltás hasított a csendbe. A bokrok mögött kialudt a fényszóró, és a bokrok csoportjai eltűntek a sötétségben.

A traktor fuldoklott egyet, és elhallgatott.

A mező csendbe és homályba merült. Egy perc múlva kétségbeesett férfihang hallatszott.

— Ide! Ide! Segítség...

Egy férfi kifutott a bokrok közül, megállt az út közepén, és széttárta karját, mint egy feszület.

— Állj!

Kurganov kihajolt a kocsiból.

— Mi az? Mi történt?

— Meghalt egy ember.

— Mikor? Hogy? Mitől?

— Most... Mitől? Magam se tudom. Felrobbant a traktor...

— És kit ütött agyon?

— Medvegyev traktorost.

Kurganov a beszélőben felismerte Veszelovot, a traktoros brigád vezetőjét, kiugrott a kocsiból, és a gödrökben bukdácsolva, a süppedős földbe bele-bele ragadva futni kezdett. A bokrok ágai megkarcolták arcát, beleakadtak a kabátja szárnyába. A sötét mezőn semmit sem lehetett látni.

— Fényszórót! — kiáltotta Kurganov a sofőrnek. — Világíts ide!

Az autó közelebb ment, megfordult, és a mezőt tapogatta fényszóróival. Végül a dűlő szélén kibontakozott egy traktor sötét árnyképe. A traktorost csak akkor látták meg, amikor egészen közel értek hozzá. Karját szétvetve feküdt a mező szélén, egy kő mellett. Kurganov a vattáskabát alá dugta kezét.

— Dobog a szíve. Csak elkábult. Elesett. Beleverte a fejét a kőbe. De mitől esett el? Emeljétek fel. Óvatosan!...

Amikor kezdték felemelni, a válláról Kurganov lábára

esett egy nehéz vaslemez. Kurganov megtapogatta a lemez különös körvonalait, sima szélét.

— Nézze csak... — mondta és odaadta a lemezt Veszelovnak. — Nem tudom, mi ez...

— Ellensúly... — felelte Veszelov. Kurganov csak most értette meg, hogy ugyanúgy, mint a télen, most is leszakadt az ellensúly. Gyufát gyújtott, és a traktor felé fordult. Ugyanaz a tépett szélű rés; ugyanolyan zsírosan csillog a kifolyó olaj.

— Gapa! — hallatszott a sötétben. A mély férfihang panaszosan csengett, mint egy gyermeké. — Jaj, Gapka! — Cifra káromkodás hallatszott.

Medvegyev magához tért. Nem tudta megmozdítani a karját, nyögött, káromkodott, hívta Gapkát, átkozta az éjszakai vetést, a traktort meg a vezetőséget. Beültették az autóba és hazavitték.

— Mintha előre érezte volna — mondta útközben Veszelov. — Nem akart kötélnek állni. Még Gapka is rámförmedt. Hát én megígértem, hogy éjfélkor magam váltom le. Kijött a mezőre. Éppen csak befejezte a régi szántást, és az úton át a parlagra, a legelőre jött a traktorral. Itt már rég nem szántották a földet. Nehéz munka... Hallom, hogy a gép zörgése is gyanús. De nem történt semmi. Beszélgettünk egy keveset, aztán elbúcsúztunk. El is ment, de a fülkében felejtette a füstölnivalóját. Visszajött a dohányzacskójáért. Menet közben vette át. Én még nevettem is: még jó, hogy a fejedet nem hagytad itt! Még felelni sem volt ideje. Egy recsenés, egy roppanás, fogalmam se volt róla, mi történt. Kinézek, sötét van, a traktor áll, Mihail meg a földön fekszik.

Mihailt hazavitték, hogy lámpavilágnál jobban megnézzék. Karja lecsüngött, a válla kificamodott.

— Megölték! Átkozott gyilkosok! — kiabálta Gapa.

Mialatt a sofőr elment orvosért, Gapa hol mozdulatlanná dermedt Medvegyev mellén, hol kiabálva, átkozódva szaladgált fel s alá a szobában. Kiabálására odamentek a szomszédok, és ijedt arcok tapadtak az ablakhoz. Gapa, mikor meglátta őket, kirohant hozzájuk az utcára, és most már onnan hallatszott be üvöltése:

— Megrokkant az én Mihajlóm! Előre tudtam én ezt, nem

akartam elengedni. Előre megéreztem! Ott egye meg őket a fene azzal az éccakai vetéssel... A pusztulásba küldik az embert azok a gazemberek! Tönkretették az én gyönyörűmet!

Reggel jelentették Kurganovnak, hogy leszakadt még egy ellensúly, megint csak egy parlagon, amelyhez különösen nagy reményt fűztek a kolhoztagok. Ez a szakadás is az éjjel történt. Több brigád megtagadta az éjszakai munkát.

A gépállomás beküldte a jegyzőkönyveket a gyárnak, Kurganov meg sürgős telefontáviratot küldött a területi bizottságnak: „A legutóbbi három hónap alatt három, újonnan beszerzett traktorban, a 2051., 2999. és a 3751. számúban leszakadt az ellensúly. Kivágta a motorblokkot, eltörte a főtengelyt. Egy leszakadt ellensúly eltörte Medvegyev traktoros kulcscsontját. Kérem, intézkedjenek."

Nagy izgalomban telt el a nap. Azok az új traktorok, amelyeket külön megtiszteltetésképpen a legnehezebb talajon, a parlagföldeken dolgozó traktorosokra bíztak, a traktorosok rémévé váltak. Némelyik nem volt hajlandó dolgozni az új traktorokkal, mások nem akarták szántani a parlagföldeket, ismét mások nem mertek dolgozni az éjjeli műszakban.

A nap csaknem nyáriasan sütött, hogy pótolja azt, amit elmulasztott. Meleg volt a déli szél, de olyan erős, hogy meghajlította a fákat, és lekapta a sapkákat. Az utakon itt-ott már por kavargott. Kurganov estefelé tért vissza a kerületi bizottságba. A bíborszínű naplemente a csaknem felhőtlen égen, meleg és szeles napot jósolt. Az ablakból látni lehetett, hogy egy elejtett újság gyorsan végighempereg a téren. A szomszédos üzletből kilépő asszonyok lefogták szoknyájukat.

„Ördöngös ez a tavasz... — gondolta Kurganov. — Hol teljes erejéből zuhog az eső, hol meg éget a nap. Legfeljebb öt nap alatt be kell fejezni a vetést! Teljes lendülettel kell dolgozni éjszaka is, ha törik, ha szakad!"

Telefonáltak a területi bizottságból. Blikin hívta.

„Megkapta a telefontáviratomat" — gondolta Kurganov. Felvette a kagylót, és máris hallotta az ismerős, kemény baritont.

— Kurganov elvtárs? Hogy halad a vetés?

— Nagy nehézségeink vannak, Szergej Vasziljevics.

— Maguknál sincsenek nagyobb nehézségek, mint más kerületekben, mégis mindenki befejezte már a vetést, csak maguk nem. Van tudomása erről?

A parancsoló hang, amelyhez nem volt hozzászokva, korbácsütésként hatott Kurganovra. Erre a rideg, parancsoló hangra csak még ridegebb hangon lehetett válaszolni.

— Lehet — mondta Kurganov fagyos, „akadémikus" hangon —, ha ismeri a területet, akkor tudja, hogy a mi kerületünk északi, és domborzat tekintetében egyedülálló, ott kezdődik a hegyvonulat. Nálunk esik a legtöbb csapadék, és nálunk járnak a legerősebb viharok.

A kagyló néma maradt. Úgy látszik, Blikin sem volt hozzászokva, hogy a kerületi bizottsági titkárok ilyen hangon beszéljenek vele. Végül így felelt:

— Tavaly ez az „egyedülálló domborzatú" kerület a többi kerülettel egy időben fejezte be a vetést.

— Tavaly újra kellett vetni a tavaszi vetésföld egyharmadát.

— Ki hatalmazta fel, hogy csökkentse a vetésterületet?

— Mi nem csökkentjük a vetésterületet... Csak a jelentések adatait csökkentjük.

— Hogyhogy?

— A jelentésekben ötezer hektár megműveletlen földet megműveltnek tüntettek fel. A valóságban pedig csak most kezdünk hozzá a parlagok megműveléséhez.

— Nem tűrhetjük a vetésterület csökkentését.

— Mondtam már, hogy nálunk nem a vetésterület csökkentéséről, hanem a szemfényvesztés megszüntetéséről van szó. Gyakorlatilag növekszik a vetésterület...

Kurganov érezte, hogy' lüktet a vér halántékában.

— A területi bizottság majd tisztázza a vetésterület dolgát. De, ismétlem, nem tűrhetjük a csökkentést. Meg kell művelni azt, amit még nem műveltek meg!...

„Értem — gondolta Kurganov. — A területi bizottság nem csökkentheti az adatokat, nem vallhatja be a feletteseknek, hogy akarva, akaratlanul maga is ludas a szemfényvesztésben."

— Kurganov elvtárs! Nem értem az állattenyésztési vonalát sem. A kerületben levágják a jószágot, bevezetik a kétszeri fejést, és a pótjuttatás sose látott rendszerét. Minden hatodik liter terven felül a fejőnőé? Ez a maga jóváhagyásával történt?

— Igen. Sőt az én kezdeményezésemre.

— Ilyen juttatási normákat megállapítani, annyi, mint ösztökélni a harácsoló hajlamokat! — mondta élesen Blikin. — Maga olcsó népszerűségre törekszik.

Kurganov összeszorította fogát, mert attól tartott, hogy bosszúságában meggondolatlan szavakat mond.

— Ez az „egyhatodos" pótjuttatás csak egy kolhozt, a legrosszabbat érinti — mondta végül, és nem ismerte meg a saját hangját.

— Úgy látszik, be kell hívatnom magát kihallgatásra.

Kurganov érezte, hogy a beszélgetés a végéhez közeledik, és gyorsan a legfontosabb iránt érdeklődött.

— Megkapta a telefontáviratomat, Szergej Vasziljevics? — Hangja váratlanul panaszosan, könyörgően csengett. Össze is szidta magát: „Micsoda gyáva, szolgalelkű hang..."

— Megkaptuk. Kiküldtük az embereinket. Majd tisztázzuk a dolgot. Azt táviratozták, hogy három ellensúly hátrányosan hat a vetés menetére. Úgy látom: a kerületi bizottság gyenge munkáját hol az „egyedülálló domborzattal", hol három ellensúllyal igyekszik leplezni. Reménytelen kísérlet.

— Én nem igyekszem leplezni semmit, sem a domborzattal, sem az ellensúlyokkal. Én csak felhívom a figyelmét arra, hogy baj van a gyárral.

— A gyárral? Alighanem a kerülettel! Bizonyára az üzemeltetésben van a hiba. A kudrinszki gépállomáson voltak olyan ügyesek, hogy egyszerűen levették az ellensúlyt.

— Tehát másutt is előfordultak ilyen esetek?

— Az üzemeltetésben volt a hiba, és a szakadás százaléka jelentéktelen az egész termeléshez képest. A gyár munkásai holnap ott lesznek magánál.

A beszélgetés véget ért.

Kurganov sokáig ült még, füléhez szorítva a néma kagylót...

„A százalék jelentéktelen... Hát igen, ez ott csak »jelentéktelen százaléknak« látszik”...

Jól tudta, hogy onnan nem látják sem Medvegyevet, ahogy szétvetett karral fekszik éjszaka a felszántatlan földön, sem a „Jóreménység fokát”, ahová olyan szeretettel küldték a legjobb, a legújabb traktort; és nem látják azt a traktort sem, amelyből csak úgy csurog az olaj. Oda nem hallatszik el Gapa üvöltése meg a traktorosok beszélgetése, akiknek a sohasem tapasztalt, igen veszélyes baleset elveszi kedvüket az új traktoroktól, az éjszakai munkától és a parlagtól...

Ott az élet egész bonyolult fonadéka „jelentéktelen százalékká” változik, amelytől senkinek sem fájdul meg a feje.

ELŐFORDUL

Tyina, mikor felment a technológusok szobájába, egy pillantást vetett a tükörbe, és nem ismerte meg magát — úgy ragyogott a szeme, olyan könnyeden ívelt tűnődő szemöldöke. Mindig közömbös volt külseje iránt. Először túlságosan fiatal volt ahhoz, hogy gondoljon rá, aztán meg túlságosan is szerette más ahhoz, hogy önmagában lelje kedvét. A nehéz napokban csak úgy érdekelte tulajdon arca, mint egy álarc, amely arra való volt, hogy eltakarja belső fájdalmát. Ma valahogy megörült szépségének.

Vologya egy évre elutazott Moszkvába, az egyetemre, hogy felkészüljön disszertációja megvédésére. Üres volt az otthon. Tyina egész élete a műhelyre és a „lampionra" összpontosult.

Teljes gőzzel haladt a műhelyek átszervezése, amelyet Bahirjov elkezdett. Napról napra növekedett híveinek és ellenfeleinek száma. Hívei azok voltak, akik mind jobban meggyőződtek az átszervezés szükségességéről, és eredményt vártak tőle. Ellenfelei pedig azok, akik nem látták szükségét, de látták, hogy csökken a termelés is, a kereset is: hogy dugába dől a terv, és meglazul a fegyelem. Minden nap tele volt feszültséggel.

Tyinát magával ragadta ez a harc, magával sodorta Bahirjov életének viharos áradata. Reggeltől éjszakáig az öntödében ült, az általános zűrzavarban igyekezett feléből-harmadából teljesíteni a tervet, s határok között tartani az újra meg újra kiugró selejtet.

A „lampionban" való találkozás rövid pillanataiban igyekezett élénk és vidám lenni, igyekezett biztosítani a pihenéshez hasonló valamit annak az embernek, akinek vállára

naponta a feldolgozatlan vagy elrontott acél tonnái nehezedtek. Gyakran írt Vologyának a gyári dolgokról és Bahirjovról. Amikor Vologya leveleiben tréfásan a szemére vetette, hogy gyakran emlegeti a főmérnököt, Tyina azt felelte: „Ha nő volna, még szorosabb barátságot kötnék vele. Értsd meg: sohasem volt még ilyen nehéz és ilyen érdekes a helyzet a gyárban. Ha ezt nő csinálná, talán még érdekesebb lenne. De Bahirjovot sem lehet eléggé csodálni. És lehetetlen nem segíteni neki!"

Tyina teljesen őszinte volt, de észrevétlenül, ösztönösen egyre jobban összeszokott nemcsak magával Bahirjovval, hanem a gyermekeivel is.

Szagurov bement Tyina szobájába, hogy beszéljen vele a folyó ügyekről, és tréfásan megfenyegette:

— Más munkára osztalak be! A művezetők selejtet gyártanak, csak azért, hogy kijárjanak a selejttelepre, és téged bámuljanak. Mi van ma veled? Valami ünnep van vagy micsoda?

— Születésem napja van.

Valóban a születése napja volt. Üres volt a ház, és Tyina elhatározta, hogy a gyermekekkel és Bahirjovval ünnepli meg ezt a napot. A nappal kelt, már hajnalban kisütötte a tésztát: kinek-kinek egy-egy madár formájú kalácsot. Szívvel-lélekkel formálta ki tésztából a madár farkát és szárnyát, mazsolából csinált neki szemet, a tollait meg cukrozott gyümölccsel tarkázta ki. Az egyik madárba belesütötte a boldogság forró parazsát. Vajon kinek jut? Mindezt azért, hogy ha csak egy pillanatra is, elszórakoztassa, elmulattassa azt az embert, aki nem ismer pihenést... Hadd mosolyogjon!

A süteménnyel teli kosarat a technológusok szekrényébe tette. Megszólalt a telefon. Tyina felvette a kagylót. Rizsik hangját hallotta. Rizsik azt újságolta, hogy ötöst kapott németből. Tyina úgy megörült, hogy ragyogó arccal azt mondta Szagurovnak:

— Rizsik telefonált. Ötöst kapott németből.

— Miféle Rizsik?

— A Bahirjov fia.

— Hát mi közöd hozzá?

Tyina zavarba esett.

— Őt festem most... Az ülések közben németül beszélgetek vele. — Nem tudta megállni, hogy hozzá ne tegye: — Olyan nagyszerű, tehetséges, jó és bátor fiú!

— Én meg azért jöttem, hogy elkeseritselek.

— Hogyhogy?

— A bíróság visszahelyezte az „agyonverhetetlent"! Pugovkin megint megjelent a műhelyben...

— De mi közöm nekem ehhez? — Tyina felnevetett: semmi sem tudta elhomályosítani ünnepi hangulatát. — Valahol a levegőben függök az öntöde meg a főkohász részlege között.

— Valahogy csak rendbe jön a dolog.

— Én is így gondolom...

Bahirjov ide-oda járkált a szétrombolt öntödében. A fal és a padló szét volt szedve. A futószalag felszerelése elhúzódott: hol ez, hol az hiányzott. Egy kupolókemencét terven kívüli javítás végett leállítottak. De amúgy is állt volna, mert nem volt elég acél. Mihelyt a szerszámműhely nem gyártotta tovább a vasúti műhelyeknek szánt gépeket, elakadoztak a régebben megígért szállítások. A gyárat anyaghiány fenyegette. Bahirjov elhatározta, hogy az acéllellátásban mutatkozó fennakadást a kemencék és a kupolókemencék javítására használja fel. Javították is a kemencéket, de a termelési terv „dugába dőlt", a munkások nem teljesítették a normát, és csökkent a keresetük. Bahirjov még itt, az öntödében is, ahol jobban ismerték és szerették, mint a többi műhelyben, egyre határozottabban érezte az egyes emberek leplezett rosszindulatát vagy leplezetlen gyűlöletét.

Egy szálas legény — mellén kigombolt ingben — útját akarta állni.

— Főmérnök elvtárs! Hát hogy bánnak a gyárban a munkásosztállyal?

Bahirjovnak eszébe jutott, hogy egyszer látta már ezt a legényt a futószalagnál, és hallotta a beszélgetését Szugrobinnal.

— Kivel, személy szerint? — kérdezte anélkül, hogy meglassította volna lépését.

— Például velem.

— És még kivel? Senkivel? Egyszóval maga az egész munkásosztály?

— Hát kinek néz maga engem? Az ember bejön dolgozni, és nem engedik a géphez... Pimaszkodnak...

— Maga lógott? Hát akkor nem pimaszkodnak, hanem csak teljesítik az én rendelkezésemet, hogy a lógósokat ne engedjék dolgozni.

— Fúrja a munkásokat? Hát mi, munkások, koplaljunk?

Hangosan beszélt azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy magára vonja a közelben levők figyelmét.

— A munkásosztály nem lóg, és nem vagánykodik a gyárban — mondta keményen tagolva Bahirjov. — A legközelebbi napokban befejeződik a műhely átépítése, és nagyobb lesz a keresetük, mint eddig volt.

Egy munkás félretolta a legényt.

— Ugyan, miféle munkás vagy te, Jevsztyigeska?

Aztán nyugodtan Bahirjov szemébe mondta:

— Ami az ígéreteket illeti, maga sokat ígér nekünk, főmérnök elvtárs. Azt mondja: „Progresszív bérezés, progreszszív bérezés!" Az pedig — feltartotta kezét, és ujjával a mennyezetre mutatott, mintha repülne ott valami — ott van ni, kapd el, ha tudod!

A többi műhelyben is növekedett az elégedetlenség. A motorműhelyben minden műszak köteles volt befejezni a megkezdett munkákat. Az óriási mennyiségű selejt, amelyért senkit felelősségre vonni nem lehetett, kényszerítette a műhelyfőnököt erre az átmeneti intézkedésre, jóllehet Bahirjov tiltakozott ellene.

Külön erre a célra egy kis területet jelöltek ki, ahová egy-egy műszak munkásai lerakták a befejezetlen munkadarabokat. Bahirjov ezen a telepen megpillantott egy cingár alakot, akinek kellemetlenül ismerős, könnyed és mégis bizonytalan mozdulatai a bőregérre emlékeztettek. „Maljutyin herceg!" Valóban Maljutyin volt. Petyhüdt arcát kihívóan felvetve, Bahirjovra nézett.

— Maga itt van?

— Előbb bérelje ki magának a gyárat, és aztán bocsátgassa el az embereket! — mondta szántszándékkal jó han-

gosan a „herceg". — Engem és Pugovkin elvtársat visszahelyezett a bíróság. Magát pedig felelősségre vonják, mert törvénytelenül járt el. Régi szakembereket elkergetni és a termelést tönkretenni, azt már nem tűrjük! A munkások csak ölbe tett kézzel ülnek, és nem keresnek semmit.

Bahirjov néhány munkás szeméből azt olvasta ki, hogy hallgatólag egyetértenek Maljutyin kirohanásaival.

A félig kész gyártmányok telepe, amelyen tegnap még egy halom munkadarab hevert, most teljesen üres volt. Roszlavlev bástyaként magaslott fölötte.

— Ki hordta el a félig kész munkadarabokat?... Kicsoda, kérdezem én?! — mennydörögte, túlharsogva még a gépek zaját is.

— Nem mi voltunk... — felelték kitérően egyesek.

— Talán a másik műszak ... használta fel...

Mások nyíltan megmondták:

— Igen, elvettük. Álltunk, mert nem adtak alkatrészeket, mellettünk meg itt hevernek a félig kész munkadarabok. Hát elvettük.

Ismét mások aggodalmaskodtak:

— Szokatlan lépés. Egyelőre csak nehézségeket okoz.

Maljutyin csak lázította az elégedetleneket.

— Én előre megmondtam... Ha már három műszak van a gyárban, akkor a befejezetlen munkadarabokat az egyik műszak okvetlenül adja át a másiknak!

— Tudom én, hogy miért hadakozol! — torkolta le Roszlavlev. — Azért, hogy a saját selejtedet átadhasd a következő műszaknak! Neked előnyösebb, ha nincs személyi felelősség! Ott egyen meg a fene! De nekünk okvetlenül ki kell derítenünk, hogy kik csinálják a selejtet. Borzasztóan sok a selejt, de nem lehet kikurkászni, kinél keletkezett.

Bahirjov nem helyeselte az egyes műszakok félkész munkadarabjainak ilyen tárolását, de tudta, hogy Roszlavlevnél nem tett szert elég tekintélyre, és hogy Roszlavlev nem engedelmeskedik olyan embernek, akinek nincs tekintélye előtte. „Erre a vaddisznóra ugyan nem lehet hatni a főmérnöki ranggal. Majd maga győződik meg a maga hibájáról."

— Műszak-bélyegző kellene — mondta.

Roszlavlev nem akart felelni, de fogkefe-szemöldökét fel-

rántva Maljutyinra mutatott — aki hangsúlyozott fesztelenséggel járkált a főtengelysor mentén —, és azt mondta:

— Legyőzött bennünket Maljutyin herceg. Okosabban kellett volna csinálni a dolgot. Ravaszabbul...

A Pugovkinnal és Maljutyinnal szemben való tehetetlensége nagyon bántotta Bahirjovot.

Nem sikerült kiebrudalni Maljutyint és Pugovkint, nem sikerült a ventillátorok beszerelése, áthágták a futószalag felállításának és a motorműhely átszervezésének határidejét. Sok minden meghiúsult abból, amit terveztek. A napi terv teljesítése két év óta nem volt ilyen alacsony. De Bahirjov mégsem vesztette el magabiztosságát. Tudta, hogy még egy-két nehéz hét, és megindul az új futószalag az öntödében, új sorokat helyeznek üzembe a motorműhelyben, kidolgozzák az alkatrészek készletleadásának, az óra-ütemtervnek módszereit. Az volt a fontos, hogy tartsa magát ez alatt az egy-két hét alatt.

Túlfeszített idegállapotban élt. A feszültség csak azokban a pillanatokban csökkent egy kissé, amelyeket gyermekeivel és Tyinával töltött. Estefelé már úgy várta ezeket a perceket, ahogy a füstben dolgozó ember várja azt a pillanatot, amikor végre friss levegőt szívhat.

Bahirjov pontosan hétkor ott ült a „lampionban", és minden úgy volt, ahogy Tyina akarta.

A lágy esti fény a virágokkal feldíszített asztalra vetődött. A gyermekek ott csiviteltek körülötte. Bahirjov úgy mosolygott rá, ahogyan Tyina várta is.

Tyina az asztal-középen ült, és süteményével kínálgatta a gyermekeket.

— Micsoda madár ez, Tyina néni? Verébmadár? — faggatta Dundi.

— A verébnek keskeny farka van — mondta Ánya.

— Ez tűzmadár! — állapította meg Rizsik. — Annak van ilyen tarka tolla...

— Miért nem szólt, hogy születése napja van? — kérdezte szemrehányóan Bahirjov. — Hoztunk volna valami ajándékot. Így most már holnap kell megajándékoznunk, utólag!

— De holnap nem jövök ide. Holnap politikai oktatás lesz. Holnapután meg gyári ünnepély.

— Majd az ünnepélyre viszem el az ajándékot.

— Az első táncot ajándékozza nekem — mondta mosolyogva Tyina. — Szeretném vidámnak látni magát.

— Jó. Ilyen nap örömére szívesen megyek szórakozni. És ott majd iszunk is egy-egy pohár pezsgőt, vagy a legroszszabb esetben egy kis portói bort. Nem maradt még egy tűzmadara? Én véletlenül már megettem a magamét!

Amikor kinyílt az ajtó és a küszöbön megjelent egy sötétkék ruhás nő, Tyina nem ismerte meg, noha már többször is találkozott vele. Csak miután megpillantotta Bahirjovnak az ajtó felé fordított, hirtelen kővé dermedt, bíborvörös arcát, jött rá, hogy ki ez. Az asszony olyan egyszerűen és parancsolóan lépett be, ahogy a valóság belép az álomba. A gyermekek sikongva szaladtak anyjuk elé. Az asszony egyszerű, otthonos hangon mondta Bahirjovnak:

— Távirat jött Nyurától, Mitya. A nyolcórással érkezik. Ki kellene menni elébe. Hívtalak telefonon, de senki se vette fel a kagylót.

— Jön Nyura néni?! — kiáltotta egyszerre Rizsik és Ánya.

Az asszony meg barátságosan Tyinához fordult:

— Maga bizonyára „Tyina néni". Már olyan sokat hallottam magáról és a festményéről! Ez az? Meg lehet nézni?

— Nem, még korai volna, még nem kész! — Tyina gyorsan a fal felé fordította a festőállványt.

— Ülj le, Katya. Nem oda, ide! Mindjárt felhívom a garázst. Rögtön kérek kocsit.

Bahirjov a felesége mellett sürgött-forgott, a gyermekek az anyjukhoz simultak, ő meg jóságos, nagy kezét a térdén összekulcsolva nyugodtan, derűs arccal ült, és azt mondta Bahirjovnak:

— Hisz ismered a mi Nyuránkat! Fél, hogy zavar bennünket, és csak még több baj van vele! Csak azért mondom, hogy előre figyelmeztesselek! Most pedig rohanni kell, mintha tűz ütött volna ki; nem is tudom, kiérünk-e még a vonathoz! — Nyugodt, otthonos mozdulattal megigazította az övet Rizsik derekán.

Tyina összeszedte a festékeket, az ecseteket. Nem volt

ereje sem ahhoz, hogy elmenjen, sem ahhoz, hogy bekapcsolódjék a beszélgetésbe. Nem emelte fel a szemét, és csak a nagy, fehér kezet látta a sötét ruhán: a Bahirjov feleségének, gyermekei anyjának kezét. Nem nézett ugyan Bahirjovra, de egész idő alatt kínosan érezte, hogy' kapkod, milyen zavart és félszeg.

Bahirjov máris hívta a kocsit, és családi ügyeikkel elfoglalva mindnyájan elsiettek, miután sebtében elbúcsúztak Tyinától.

Tyina összegörnyedve ült a festőállványnál. Az asztalon ottmaradt a félig megivott tea és a félig megevett „tűzmadár". A boldogság meleg parazsa az egyik madárban maradt — felfedezetlenül.

Mi történt? Semmi! Semmi! Bahirjovért eljött a felesége, és együtt indultak egy rokon néni elé. Nem történt „baleset"! Minden olyan egyszerű. És mégis: miért fáj úgy a szíve? Miért szégyelli magát?

Zavarában hátranézett, feleletet és segítséget keresett. A szoba üres volt és csendes. A félig megevett „tűzmadarak" némán néztek cukrozott gyümölcs szemükkel. „Micsoda méltóság és magabiztosság áradt ebből az asszonyból! Csak egyet legyint azzal a fehér kezével — és máris romba dől ennek a terített asztalnak minden boldogsága, az utóbbi napok minden öröme. És hogy izgett-mozgott Bahirjov, akár egy csínytevő gyerek, milyen ügyetlen és mégis milyen előzékeny volt az előtt a nagy, nyugodt kezű nő előtt! És legalább mentette volna ki magát, amikor elbúcsúzott. De csak azt vetette oda a fogán keresztül: »A viszontlátásra«. Miért?!"

Még mindig ugyanabban a zavart állapotban, sebtében rendet csinált a „lampionban", átvitte a festőállványt a másik szobába és hazament. De otthon tovább gondolkozott: „Mégis, hát mi történt? Nemcsak ő érezte kényelmetlenül magát. Én magam se tudtam, hová legyek. Mintha ez az asszony a nagy kezével olyasmit érintett volna, ami mélyen el van rejtve bennünk. De hát mi van elrejtve? Ha nem őbenne, akkor bennem?"

Eszébe jutott az az érthetetlen, éles érzés, amely elfogta ott a páholyban, és elpirult saját maga előtt.

„Nem! Nem! Nem! Ami elmúlt, el van felejtve, kivetettem a fejemből! Megvan nekem az én Vologyám! Ha Bahirjov roskatag öregember, vagy torzszülött, vagy nő volna, ugyanolyan barátsággal viseltetnék iránta, mint így. De talán azt gondolta, hogy én... valami mást akarok? Nem! Nem mer ilyesmit még gondolni sem. Bizonyára megijedt attól: hátha a felesége ilyesmit gondol. Meg kell értenem... Holnapután az estélyen... majd odajön hozzám."

Akárhol látta Bahirjov Tyinát — a műhelyekben, a gyárigazgatóságban, gyűlésen —, mindig örömmel ment oda hozzá. „Odajön hozzám az estélyen is. És én majd tréfásan azt mondom neki: Ki az a Nyura néni, akinek ha csak kimondják a nevét, maga felismerhetetlenné válik, és elveszti még a legegyszerűbb udvariasságot is? Nem, nem kell szenvelegni. Kereken megmondom neki: Tegnap úgy búcsúzott el tőlem, hogy megfájdult a szívem! Nem. Így nem lehet beszélni! Ránézek, és mindent megértek. Meg kell értenem, mi történik" — ismételgette Tyina. De azt nem kérdezte meg magától, miért olyan szükséges ezt megértenie...

Szagurov haragudott rá valamiért, Pugovkin állandóan gorombáskodott vele, Gyemjanov furcsa szavakat mondott neki néha, és a több ezer főnyi kollektívában néhány tucat emberrel gyakran összeszólalkozott, gyakran került sor nézeteltérésekre, de ő nyomban meg is feledkezett róluk. Miért nem tudott elaludni attól az egy ügyetlen szótól, amelyet Bahirjov mondott? Miért válik lehetetlenné az élet, miért akad el a lélegzete, ha Bahirjov keskeny szeme nem a régi kedvességgel és örömmel néz rá? Mindezt még csak meg sem kérdezte magától zavarában...

Bahirjovot egész este és éjjel gyötörte a szégyenérzet. Ügyes-bajos dolgai tudata alá szorították ezt az érzést, de ha csak egy pillanatra is elterelődtek gondolatai a gyári nehézségekről, máris eszébe jutott Katya hirtelen megjelenése, a saját undorító zavara és hízelgő hangja. Ilyenkor elkomorodott, és igyekezett mielőbb másra gondolni.

Reggel megszólalt a telefonja. Felvette a kagylót: egy bársonyos, nyájas hang szólt bele, amelyet nem ismert meg

mindjárt. Korilov, a Belügyminisztérium területi hivatalának vezetője telefonált. Bahirjov egy vasúti kocsiban utazott ide Moszkvából Korilovval és Valgannal. Összeismerkedtek és pertut ittak. Ezután még kétszer találkoztak területi értekezleteken.

Korilov egyszerűen, szinte baráti hangon azt kérdezte:

— Mi történik ott nálad, a gyárban? Eltemetitek a tervet?!

— Átszervezés folyik.

— És mi van az ellensúlyokkal? Repülnek még?

— Az ellensúlyok? Nem tudom.

— Te nem tudod, de én tudom. Az udvarodon két lyukas oldalú traktor áll. Miért akadályozzátok meg rendszeresen az alkatrészeknek a futószalagra adagolását?

— Én nem az alkatrészeket tartom vissza, hanem az alkatrészek készletleadását vezetem be. Ezt szükségesnek tartom.

— És a terv teljesítését nem tartod szükségesnek?

Bahirjov nem felelt.

— Hát akkor, tudod mit... — folytatta Korilov ugyanolyan barátságos, vidám hangon —, mondd csak... te most ülsz vagy állsz?

— Miért?

— Vigyázz, nehogy le kelljen ülnöd!

Bahirjov lecsapta a kagylót. Nemsokára újabb csengetés hallatszott, és megint megszólalt Korilov bársonyos hangja:

— Szétkapcsoltak bennünket?

— Nem. Én tettem le a kagylót.

— Miért?

— Fegyenccel nem szoktak társalogni.

Bahirjov megint letette a kagylót. Hallotta, ahogy szíve súlyosan ver a mellében.

„Meg kell emberelnem magamat... Csak nem ijedek meg? Végeznem kell a magam dolgát... Mit is mondott azokról az ellensúlyokról?"

Kiment a szobájából. A gyárudvaron valóban ott állt két traktor, amelyeknek az oldalán lyuk tátongott. Olyan rés, amely az ellenséges lövedékek lyuggatta tankokat juttatta eszébe. Valgan legutóbb azt mondta, hogy a panaszt visszavonták, mert az üzemeltetés durva megsértésében volt a hiba.

Egy ilyen eset lehetséges. De még kettő?! Átnézte az okmányokat. A legújabb gyártmányú traktorok voltak. Néhány hete szállították el őket a gyárból. Bahirjov megtapogatta a lyukak csipkés széleit. Az acél úgy kiszakadt, akár a karton. Micsoda erő lyukasztotta át ezt az acélt? A rejtélyes ellensúlyok is ott hevertek.

Bahirjov éppen ezen az új talányon törte a fejét, amikor Uhanov örömmel közölte vele, hogy sürgönyt kaptak Valgantól: holnapután érkezik. Bahirjov kiengedte kezéből az ellensúlyokat. Tehát vége.

„A »pünkösdi király« pünkösdjének vége."

Szeretett volna még egy pillantást vetni mindarra, amit sikerült elvégeznie. Keveset. Sokkal kevesebbet, mint remélte. Húzta valami, hogy még egyszer belemerüljön az öntöde zűrzavarába, a motorműhely összevisszaságába, átmenjen a szerszámkészítőkhöz.

Jött-ment egyik műhelyből ki, a másikba be. Ismét olyan lassan járt, olyan szórakozott, elmélyült volt a tekintete, mint az első napokban. Minden lépés meggyőzte arról, hogy jelentéktelen, amit elért. Itt van a hüvely... Most már nem ovális. De még sokba kerül. Át kell térni a hüvely kokillaöntésére. De meg tudja-e tenni ezt ma? Hol vannak az anyagi eszközök, hol van a felszerelés, és végül hol van a főbizottság engedélye? Itt vannak azok a szerencsétlen perselyek. Nemrég új mérnököt vett fel, szakembert, és megbízta a korszerű perselygyártás bevezetésével. De hát ez nem megoldás. A gyár maga állít elő mindent — a perselytől a fülkéig, a porlasztócsőtől a hernyótalpakig. Hát korszerű gyár ez?!

Szagurov, amikor Bahirjovba ütközött, megdöbbent attól a „hamleti" arckifejezéstől, amellyel a főmérnök a géppadokat és a sorokat nézte.

— Mit látott ott, Dmitrij Alekszejevics?

Bahirjov felemelte fejét.

...A hüvelyt kokillában!... A lánctagot kokillában... Ezt meg mind — a falakra mutatott — lerombolni! Le... le... le!... — ismételgette magáról megfeledkezve.

— Mit kell lerombolni, Dmitrij Alekszejevics?

— Ezt az ősközösségi rendszert kell lerombolni! Motort

gyártunk. Üzemanyag-tartályokat gyártunk. Nemsokára még a szöget is magunk fogjuk gyártani magunknak. Milyen volt a munka termelékenysége az ősközösségi rendszerben? Ezt minden ötödik osztályos tudja. És a minisztérium nem tudja? Az Állami Tervbizottság nem tudja?

„Ez aztán az ellentétek egysége! — gondolta. — A futószalagos tömegtermelés a leghaladóbb termelési mód, de a legkonzervatívabb is, ha nem eléggé nagy tömeget gyártunk. Tegyük fel például, hogy a jelenlegi sorozatok mellett ez a drága gépi berendezés tíz év alatt használódik el. Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy az egész évtizeden át meg kell becsülni, és nem szabad változtatni rajta semmit. Tehát fékezni fogja a fejlődést. És ha tízszeresére növeljük a termelést? Akkor a berendezés nem tíz év, hanem egy esztendő alatt elhasználódik. Minden évben ki kell cserélni. Márpedig ha kicseréljük, természetesen tökéletesebbre cseréljük ki. A maximális tömeggyártás esetén semmi sem fog fékezni, hanem minden ösztönözni fog bennünket, és a futószalagos tömegtermelés csakis ebben az esetben mutatja meg egész haladó erejét. A futószalagnak maximális tömeggyártás kell! Minden patkány maga után húzza a farkát. A futószalagos termelés farka: a maximális tömeggyártás. El lehet-e érni ezt itt? Igen, igen, igen! A motorgyártást szakosított gyáraknak kell átadni. A felszabaduló területet és kapacitást meg a termelés növelésére kell felhasználni! De hát ebben az Állami Tervbizottság dönt... A futószalag tömeggyártást követel. A tömeggyártás a gyárak szakosítását, a szerkezeti egységek szabványosítását követeli. Micsoda fellendülést eredményezne ez a termelékenységben! Igen, ha hivő ember volnék, így imádkoznék az Állami Tervbizottsághoz: »Ó, mindenható Tervbizottság, most mutasd meg a te hatalmadat!«"

Egy futódaru kúszott feléje, és felülről, a műhely lármáját túlharsogva, parancsolóan és követelően szállt kis harangjának hangja: „Gling-glang!..."

„Utat! Utat!" — fordította le szokása szerint Bahirjov. Szerette ezt a rövid és parancsolóan kemény hangot, amely odafent, a mozgásban született, mindent eltávolított az útjából, és akár a kés, hasított bele a gyár hangzavarába.

„Utat! Utat!" — követelte az acél, az öntvény és a kovácsolt darab, az alkatrész és a szerkezeti egység. „Utat! Utat!" — követelte az egész termelés a futódaruk hangján.

Szagurov csodálkozott a főmérnök szavain is, külsején is. Bahirjov fejét feltartva, ajkát mozgatva, furcsa mozdulatlanságban állt.

A daru szárnyát kiterjesztve úszott el fölöttük. A közeli kupolókemencéből ömlő acél visszfénye végigsiklott Bahirjov izzadt, kormos arcán. Bahirjov Szagurovhoz fordult, széles mozdulattal körulmutatott, és a műhelyfőnök keserűséggel, gúnnyal, szenvedéllyel teli, imádsághoz hasonló, furcsa hangokat hallott a főmérnök szájából:

— Mindenható Tervbizottság, most mutasd meg a te hatalmadat!...

A következő napon rendezték az „első traktor" hagyományos gyári ünnepét. Azon a napon, amikor annak idején lekerült a futószallagról az első traktor, a kultúrházban minden évben ünnepi ülést, bált és kiállítást rendeztek. Ebben az évben különösen nagy ünnepélyességgel ülték meg az „első traktor" napját, ez az ünnep, a Valgan előre meghatározott terve szerint mintegy a következő, jubileumi év főpróbája volt. A jövő évben készültek megünnepelni a gyár jubileumát, és Valgan úgy gondolta, hogy ezt a dátumot nagyvonalúan: jutalmakkal, kitüntetésekkel és újságcikkekkel teszik emlékezetessé.

Valgan meghívására már ebben az évben a festők, írók, újságírók egész csoportja dolgozott a gyárban. Szerkesztettek egy gyári albumot, készült egy fényűzően illusztrált könyv is a gyárról — mindez Valgan módján: nagyvonalúan, parádésan, bőkezűen.

Tyina olyan izgatott és feszült várakozással volt tele, mintha ezen az estén dőlt volna el a sorsa. Szinte percenként észbekapott, és maga is csodálkozva kérdezte: „Ejnye, hát mit várok én? És mit akarok?" Majd így felelt: „Világosságot! Csakis világosságot! És hogy minden megint úgy legyen, ahogy tegnapelőtt este volt!" Aztán felelősségre vonta magát: „De miért kell nekem annyira a világosság meg az,

hogy minden úgy legyen, mint azelőtt?" És ösztönösen kitért önmaga elől: „Hát hiszen csak *egy* ilyen barátom van." Majd ismét megpróbált mosolyogni magán: „Hiszen ő, Bahirjov az én »legjobb barátnőm«. Hát nem nyugtalanítana engem az, ha összeszólalkoznék a legjobb barátnőmmel?"

Nem a „legjobb barátnője" kedvéért öltözött fel ilyen különösen nagy gonddal?

Kedvelt, szürkéskék színű, a szeme színéhez hasonló, testhez simuló, tavasziasan kivágott, egyszerű ruhája — nincs azon egy felesleges redő sem —, egyszerű türkizkarkötő, türkiznyakék és fekete antilop cipő volt rajta.

Amikor belépett a kultúrházba, kényelmetlenül érezte magát: a beszélgetők elhallgattak a közeledtére, de aztán utána fordították fejüket. Még az érdes modorú Roszlavlev is oldalt lépett, amikor találkoztak a lépcsőn, és tréfásan meghajolt.

— Maga nem jön, hanem vonul! Maga előtt szétválik a tömeg.

Alekszejev is itt volt. Ő is fel akart lépni a gyári hangversenyen. Elragadtatással nézett végig Tyinán.

— Elsőrendű! Maga hihetetlenül csinos asszony! Maga mindent meg tud csinálni, amit akar. Még elsőrendű szépasszony is tud lenni, ha éppen azt akarja. Ismerkedjenek meg.

Bemutatott Tyinának egy újságírót és két festőművészt. Saponyin, az újságíró nagydarab, dagadt ember volt, aki hasonlító't valamelyest Alekszejevhez: ugyanolyan volt nagy szemének lázas tekintete. Dunajevet, a csontos homlokú, csendes, sovány fővárosi művészt először látta Tyina, de a másikat, Virint, a krumpli orrú, szeplős, hitványka helybeli festőt ismerte. Kicsiny álla, kicsi szája és zacskó módjára összehúzott. lila ajka volt. Amikor megmozdult az álla és kinyílt a szája, úgy rémlett, mindjárt tojás esik ki belőle, akár a tyúk hátuljából. Feleségével, a városszerte ismert, szép Zinával jött, aki miatt nemrégen otthagyta első feleségét és gyermekeit.

— Ó-ó! — kiáltott fel Saponyin. — A művésznő még szebb, mint a képe.

A gyárbeli festőknek és azoknak a hivatásos művészeknek

munkáival együtt, akiket Valgan meghívott, Tyina festményeit is kiállították.

— Tudja, ez igazi siker! — erősítette meg örömmel Dunajev is. — A nézők mindenesetre tolonganak a képe előtt.

Úgy látszik, örült Tyina sikerének, fürkésző, melengető tekintettel nézett rá, és Tyinának ezt mindenképpen észre kellett vennie.

— Úgy néz rám, mintha kérdezni akarna valamit. Mit?

— Magamtól kérdezem: siker vagy... tehetség?

— És mi a tehetség?

— Ha igazi műalkotással áll szemben az ember, még nem tud eligazodni rajta: mi, hogy s mint, miért, már érzi, hogy ez utánozhatatlan. A tehetségnek mindig megvan a maga arculata, és ezért a tehetség gyakran problematikus. Csak a középszerűség nem problematikus.

Ez a fürkésző, lágy tekintetű ember szeretett volna elbeszélgetni Tyinával a művészetről. Tyina máskor érdeklődéssel hallgatta volna, de ezen a napon csakis arra tudott gondolni: „Itt van-e ő?" És Dunajevet végig sem hallgatva, udvariatlanságát észre sem véve továbbment.

Körülvették, de ő egyre átnézegetett az emberek feje és válla fölött, és szüntelenül azt gondolta: „Hát hol van ő?" Bahirjov nem volt sehol. Ekkor az embergyűrűből nagy nehezen kisiklott, és a művészszobába ment, ahol az elnökség tagjai az ünnepség előtt tartózkodni szoktak. Bahirjov nem volt ott, de a fogason ott függött kitágult vágott-zsebű, nehéz, sötétkék felöltője. Úgy látszik, egy másik folyosón, csak úgy kiskabátban átment a gyárba.

Az ünnepség alatt Bahirjov az elnökségben ült.

Utána Tyina úgy ült le az előcsarnokban, hogy lássa a művészszoba bejáratát. Táncra kérték, nem ment. Hívták a büfébe — visszautasította. Végül megjelent Bahirjov az előcsarnokban. Tyina gyorsan felállt, és egy lépést tett feléje. Bahirjov elhaladt mellette. Tekintete közönyösen suhant végig az arcán. Tyina még azt sem tudhatta bizonyosan, meglátta-e őt Bahirjov. Ismerte azt a tulajdonságát, hogy ha nagyon belemerül gondolataiba, nem veszi észre a környező világot. De hát teljesen megfeledkezett volna róla, a sértésről, vagy arról az ígéretéről, hogy táncol vele? Nem

nézett körül, nem kereste a tömegben, nem várta, eszébe sem jutott! Ekkor Tyina az épület egyik szobájából a másikba szaladgált. Csak meglátná őt Bahirjov! Azelőtt mindig odament hozzá. Ma pedig... Ma senki sem ment el mellette közömbösen. Még Vaszilij Vasziljevics is megköszörülte a torkát, amikor meglátta, és széttárta a karját.

— Ejha, Tyina Boriszovna! Ez már beszéd! Magát látni és meghalni!

Ide-oda csapongott a kultúrházban, ahogy a szobába tévedt madár csapong, hódolóinak serege meg folyton a sarkában volt, és hol csodálkozott, hol lázadozott szeszélyes nyugtalansága miatt. Bahirjov nem volt sehol. Tyina ismét a művészszobába rohant. A kabát még ott függött. Tehát a másik folyosón át megint a gyárba ment. Megérintette az esőtől nedves zseb középen kitágult szélét. Vissza kell jönnie a kabátjáért. Most már a kabátot vigyázta. Sötétkék kabát, kiduzzadó zsebbel, amely mintha összeszorított öklöt nyomát őrizné.

Keringőre zendítettek. Ez volt az az első keringő, amelyre egész éjszaka gondolt. Táncoltak a teremben, az előcsarnokban, a folyosókon. Kipirult arcok villantak el előtte, hangok hallatszottak. Minden távolinak, csak félig valóságnak rémlett.

Most csak egyetlen reális tárgy volt a világon: a Bahirjov kabátja, odabent a művészszoba nehéz ajtaja mögött. Percenként kérték fel táncolni. Már belefáradt, hogy folyton nemet mondjon, és végül táncolni kezdett Saponyinnal.

— De csak itt! Csak itt, a folyosón! Itt hűvösebb van...

A művészszoba ajtajától, a páholyok mellett a büfé bejáratáig, majd megint vissza, a művészszoba ajtajáig.

Hisz érte kell jönnie a kabátjáért!

Már szédült ettől az egyhangú, csaknem görcsös keringéstől. „Haláltánc egy kék kabát körül!" — gúnyolódott magán Tyina.

— Maga nemcsak a legszebb itt — hajtogatta Saponyin. — Maga egészen különös nő...

Tyinának fájt ezt hallania. „Miért? Miért legyek én a legszebb?"

— De mi fantázia van abban, hogy itt táncoljunk? —

hallatszott Saponyin hangja valahonnan messziről. — Sokkal jobb a teremben!

— Nem-nem. Csak itt.

Úgy keringett, mintha kipányvázták vagy láthatatlan lánccal erősen odakötözték volna egy ponthoz — ehhez a sötétkék kabáthoz, amelynek zsebe nagy ököl nyomát őrzi.

Végül Bahirjov bement a művészszobába. Most sem emelte fel a fejét, és nem vette észre Tyinát.

„Magam megyek oda hozzá! Hiszen jó barátok voltunk. Hisz még álmomban sem sejtettem, hisz' semmiféle hibát nem követtem el... Oda is megyek hozzá. De hogy rázzam le Saponyint?"

— Menjen, legyen szíves, hozzon nekem fagylaltot — parancsolta

— Ide? Tyina Boriszovna! Könyörüljön meg rajtam! Menjünk a bufébe, a szalonba, a télikertbe, ahová jól esik! Hát miért ide a folyosóra?!...

— Én ide akarom!

Mihelyt elküldte Saponyint, lélegzetét visszafojtva a művészszobába ment. „Magam megyek hozzá. Megalázó? Méltatlan dolog? Mindegy."

A művészszobában nem volt senki. Az a sarok, ahol az imént a kabát függött, üresen tátongott. Bahirjov bizonyára a színpadon át távozott. Tyina a fali tükörben teljes magasságában megpillantotta magát. A ruha világos szövetén erőtlenül hever hajlékony, barna keze, vékony csuklóján a türkizköves karpereccel. A szeme is úgy ragyog, akár a türkiz.

Sohasem volt még, és bizonyára sohasem lesz ilyen. Mind az a női érzés, amely az évek során felgyülemlett benne, hirtelen kirobbant, kivirult, megnyilatkozott árnyas pilláinak remegésében, szemének ragyogásában, félig nyitott ajkának új hajlásában. Kinyújtotta kezét önmaga, a tükörképe felé, és megérintette a hideg üveget. Megsajnálta — nem magát, hanem azt a szépséget, amely a vékony üveg mögött olyan dúsan és olyan örömtelenül virul. Bahirjov nincs. Kétszer is elhaladt mellette, és még csak rá sem nézett.

„Miért ez a kíméletlen átcsapás a jó barátságból a meg-

vető közönybe? Hát tettem én bármi rosszat is? Hát akartam én bármilyen titkos vagy méltatlan dolgot is?" — És ekkor egy belső hang gúnyosan és fenyegetően azt kérdezte: „Ugyan, hát nem akartad és nem akarnád-e most is, hogy ide jojjön hozzád, és mint akkor, a páholyban, megfogja a válladat?..." Hirtelen megijedt: bejönnek, meglátják... Gyorsan eloltotta a lámpát a művészszobában, mintha az arcáról le lehetne olvasni azt a titkot, amelyet eddig a pillanatig maga előtt is rejtegetett. Csomóvá gunnyadt a sarokban az összegöngyölt hátsó színfal mellett. „Mi ez? Lázálom? Lidércnyomás? Szeretet? Szerelem? Miért kell nekem ez az egy jobban, mint a többiek?"

Felfedezésétől lesújtva, tehetetlenül ült, egyedül a sötét művészszobában.

Saponyin kereste a fagylalttal. Belökte az ajtót, de eszébe sem jutott felgyújtani a villanyt. Az ajtót nyitva hagyva elment, és a fali tükör most a folyosó egy részét, a büfé bejáratát tükrözte, s táncoló párok bukkantak elő és tűntek tova.

Tyina megpróbált uralkodni magán.

„No jó — gondolta —, de ha már rámjött ez a micsoda... akkor miért éppen ő kell nekem?" Sorra vett minden férfit, akit valaha ismert, és nem tudott sem találni, sem elképzelni senkit, aki ennek az érzésnek akár csak az árnyékát is fel tudta volna kelteni benne.

A tükörben feltűnt Csubaszov alakja.

„Jó, okos, derék, de hát hol van őbenne ez a fékezhetetlen elszántság? — gondolta Tyina. — Roszlavlev? Kitűnő ember, de hát látja-e így a gyár jövőjét, tud-e így harcolni érte? Valgan? Nem, nem. Őbenne minden hamis, mindent csak fitogtat! Hogy is juthat eszembe? Csak ő, csak ő egyedül!"

Zavarában felállt, és kiszaladt a művészszobából. El akart futni gondolatai, felfedezése elől, menekülni akart attól a Tyina Karamistól, aki a nagy tükörben élt.

Bement a büfébe: csaknem minden asztalhoz hívogatták. Uhanov leültette maga mellé.

— Maga mindig tetszett nekem. De nem tudtam, hogy ilyen szép.

Tyina bort kívánt. Megivott két pohárral. Minden olyan bizonytalan lett és elmosódott. Tyina lázasan keringőzött hol egyik, hol másik táncosával. Uhanov folyton körülötte sürgött-forgott. Tyina már ráunt, és el akart menni, de Uhanov nem engedte:

— Majd én hazaviszem.

— Nem akarok még hazamenni! Minek mennék haza!

— De ha majd haza akar menni, majd én hazaviszem.

— Mindegy.

— Tizenkettőkor indulunk. Akármi történjék is, el ne felejtse: tizenkettőkor várom a kocsival a kapunál.

Mindjárt ott termett mellette Szagurov.

— Folyton csak mögötted járok, Tyina. Ma olyan szép vagy, hogy nem mertem közelebb jönni.

Tyina magához vonta, de mindjárt el is tolta.

— Menj is el, Zsenyecska... Te olyan jó fiú vagy...

Aztán Alekszejev ültette le az asztalához, és egyre azt hajtogatta:

— Ma az egész gyár szerelmes magába! De énmögöttem komoly szolgálati idő, öt esztendei néma szerelem áll.

Ugyanannál az asztalnál ültek Virinék is.

Tyina olyan kíváncsian bámulta őket, hogy maga is furcsának találta. „Milyen aljas mind a kettő, és mégis boldogok... De jaj, ma én se vagyok jobb, csak az a különbség közöttünk, hogy én boldogtalan vagyok."

Virin festett két arcképet Blikinről, és lefestette a területi végrehajtó bizottság sűrűn változó elnökeit, valamennyit. Ezekben a portrékban volt ugyan valami magabiztosság és tehetség, de Tyina utálta őket parádés merevségük miatt De Virin karriert csinált, gazdagon berendezett villát építtetett, és tőle rendeltek képet minden ünnepélyre vagy jubileumra.

Felesége kétségtelenül szép volt, de túl ápolt, mesterkélt, szakmai jellegű volt ez a szépség.

„Ilyen szép kis nő és: ő!" — gondolta Tyina. Ma úgy érdekelte őt minden, ami a szerelemmel kapcsolatos, mint még soha. Zina élete, amelyet az egész város ismert, abban állt, hogy ápolta szépségét, és minden erejét megfeszítve, fáradatlanul vadászott egy gazdag férfira. Csodálatos mó-

don nem volt szerencséje. Sok férje és szeretője volt, de valahogy nem sikerült szereznie egyetlen igazi férfit sem, sőt gazdagot sem, még olyat sem, amilyet az itt összejött, egyszerű nők közül sokan, minden különösebb erőfeszítés nélkül megkaptak. Most, hogy végre megkaparintotta a rég várva-várt férjet, akinek villája, autója van, láthatólag büszke volt és boldog. Nyugalom, békesség és kölcsönös megelégedés ragyogott a házaspár arcán.

Alekszejev táncba vitte Tyinát.

— Maga szerint Virin tehetséges festő?

Alekszejev felnevetett.

— Dunajev a tehetség! Régen, amikor még nem voltam alkoholista, én is tehetséges voltam. De Virin?... Tegnap a diadalt sugárzó képekért fizették, hát festette a megfiatalított területi bizottsági titkárt és a területi végrehajtó bizottság elnökét, a május elseji parádéval a háttérben. Ma életigazságot és konfliktusokat akarnak, hát lefesti ugyanazt a végrehajtó bizottsági elnököt, de bibircsókkal az orrán, a háttérben elrontott formaszekrényekkel. Ha holnap a moszkvai egyetem női vécéjének ábrázolásáért fogják fizetni, le fogja festeni a női vécét.

Párok siklottak tova, és Tyina egyre azon igyekezett, hogy megfejtse a vonzás törvényét, amely eddig nem érdekelte. Mi készteti ezt az emberpárt, hogy millió és millió közül egymáshoz vonzódjék?

— De ezek a Virinék boldog pár, ugye? — kérdezte.

— Meghiszem azt! Jól összepárosodtak! A művészet prostituáltja meg a közönséges prostituált. Elmondhatjuk: megtalálta a zsák a foltját!

— De hát a férfi hiúványka, aljas kis pondró! Az asszony meg igazi szépség! Nézze meg csak Csubaszov, Roszlavlev vagy Valgan feleségét. Mind hétköznapi asszony. Ő meg milyen szép! És egész életében csak azzal volt elfoglalva, hogy férfit keressen magának. Miért éppen ilyen... vacak jut neki?

— Ez törvényszerű.

Tyina egy pillanatra megállt.

— Hogyhogy törvényszerű? Hol itt a törvényszerűség? Mennyiben törvényszerű?

— Az olyan portékákra, amilyen ő, nálunk korlátozott mennyiségben és igen gyatra minőségben akad fogyasztó.

— Miért?

— Hát csak gondolja meg. Olyan ember, akinek ékszerkirakat-feleség kell, nálunk, kereken megmondva, igen kevés akad! Szép nőcske van épp elég, hogy elszórakozzanak vele, kivált a háború óta. Néhány hízelgő szóért, egy üveg parfümért... Szomorú, de való... Egyszóval, szép nőcskét szerezni nem probléma! A férfi élettársat keres. Ha talpig ember, az élettársában is az embert keresi. Ha amolyan happoló alak, akkor az élettársban is ügyes, de, figyelje meg, odaadó happolót keres. A szépség tobbnyire csak ráadás. Nagyon kellemes ráadás, de mégiscsak ráadás!

— Azt hittem, Valgan felesége okvetlenül szép asszony. Hát miért ilyen hétköznapi nő?

— Azért, mert Valgan okos ember. Szép nőcskét kedve szerint tarthat akárhányat. Hisz ő ellenállhatatlan tud lenni, ha akar. De otthon odaadásra és kényelemre van szüksége. Az ő Margaritája az otthoni kényelem zsenije, ő: Valgan, családi méretekben. Képes Ogyesszába utazni egy-két öltöny anyagáért, Rigába bútorért, Tbiliszibe repülni csak azért, mert a férje friss szőlőt kíván reggelire. Elsőrendű hitvesi szolgáltatások összessége. Valgan tudta, kit vegyen el. Összeillő pár!

Tyina a szép Csubaszovra nézett, aki egy sovány, göndör asszonykát forgatott.

— És mi fűzi össze őket?

— Ő, szegény feje, egész életében mindenkit csak nevelnevel. Ezt annyira megunta már, hogy megörült, amikor valaki hozzálátott, hogy őt nevelje. És figyeli: az asszony egyszerűen, de jó irányban nevelte.

— És „az új" főmérnök meg a felesége? — kérdezte Tyina, és szinte megundorodott magától.

— Az is összeillő pár! Mind a kettő csupa lomhaság és korlátolt fanatizmus: a férfi a gyár, az asszony a család irányában.

„Bahirjov nem korlátolt, hanem becsületes — gondolta Tyina, és már nem is figyelt Alekszejevre. — Azért is nem akar rám nézni. Ő hamarább rájött mindenre, mint én."

— És ha majd döglődöm egy kerítés tövében — Alekszejev hangja élesebben csengett, félbeszakította Tyina gondolatait —, mert én feltétlenül kerítés tövében döglöm meg, az utolsó pillanatomat a büszkeség fogja megszépíteni. Két dologra leszek büszke: arra, hogy harcoltam nagy hazánkért... meg arra, hogy egy nagyszerű asszonyt szerettem...

Tyina sietett mielőbb otthagyni.

Saponyin megint odament hozzá, és leültette egy kis asztalhoz.

— Nem figyel rám. Mire gondol?

— Alekszejev az imént azokról a törvényszerűségekről beszélt, amelyek szerint a férfiak kiválasztják élettársukat. Én meg arra gondolok, milyen törvényszerűségek szerint választják a nők.

— No, hát milyenek szerint?

— Ugyanazok szerint!

— Magyarázza meg, milyenek szerint — unszolta Saponyin.

— Ha a nőben egy festőművész élettársának szíve dobog, akkor gyönyörködni fog a színek játékában, és keresni fogja azt, aki vászonra vitte ezeket a színeket. Az eladó lelkű nő, ha megtudja, hogy ki adja el a legelőnyösebben a tehetségét, annak a nyakába varrja magát, és szerelemről kezd neki hazudozni. Ha pedig...

Felemelte borospoharát, hogy eltakarja szemét Saponyin elől.

— „Ha pedig"? No, fejezze be!

— Ha pedig egy harcos élettársának születik a nő, akkor egyszer meghallja a páncél csörömpölését, meglátja, hogyan lépdel, fejét lehajtva, egyaránt készen a halálra is, a győzelemre is... lépdel, észre se véve őt... nem nézve... nem nézve senkire... Még őrá se... És akkor a nő feláll, és indul utána... Még akkor is, ha a harcos hátra se néz...

Letette a poharat. „Mit beszélek én? Minek mondom én ezt? Szerelmes lettem, mint egy akarat nélküli, jelentéktelen nőszemély, elvesztettem a fejemet, és eljárt a szám."

Ki akart menni a friss levegőre, egyedül kívánt maradni. Alig búcsúzott el Saponyintól, máris futott lefelé a lépcsőn, csak magára kapta kabátját, és kiszaladt az utcára. Az éj-

szaka sötét, nyirkos és szeles volt. Ferdén hulltak a ritka cseppek. Ruhája a lábát verte. Mozgást, frisseséget, egészséget akart. Elmerült egy mellékutca sötétjében, és futásnak eredt. Érezte, hogy' józanodik ki a feje, hogyan váltja fel a sportfegyelmezettség és ritmus azt a lázat, amely az imént rázta. Most már a megszokott módon figyelte lélegzetét. Messze, a munkástelep végén, egy villamosvonalnál találta magát. Megállt, letörölte arcáról és hajáról az esőcseppeket. Minden izma égett és rugózott a futástól. Megörült izmai erejének. Sebes, éjszakai futással egy villamos közeledett messziről — a parkba robogott. „No, most aztán, uccu neki, vesd el magad!" — mondta magának. „És nem a második kocsiba, hanem okvetlenül az elsőbe!" Ki akarta próbálni, mennyire tudja legyőzni a veszélyt, mennyire tudja leküzdeni a tehetetlenséget. Megcélozta a lépcsőt, és a kerekek zakatolása közepett egy szökkenéssel fenn termett. Nagyot rántott rajta a kocsi, a szél tömören vágott arcába, mint egy vitorlavászon, de ő már szilárdan állt a lábán, örült szabadulásának. izmai erejének, számítása pontosságának. „Hálistennek, még ember vagyok!"

Bement csendes, kedves kis házába, levetkőzött, jó messzire eldobta a türkizköves karperecet meg a ruhát, pongyolában leült a nyitott ablaknál, és igyekezett átgondolni a történteket. Újra átélte felfedezését is, zavarát is, szégyenét is

Világosságot várt ettől az estétől. Meg is jött az a világosság! Lázas keringés a sötétkék kabát körül, az orcátlan hajsza egy nős ember után, aki úgy haladt el mellette, hogy még rá sem nézett; hát mi lehet ennél világosabb?! Jól is tette Bahirjov, hogy nem nézett rá!... Az ilyen nőkre nem is kell ránézni! Az ilyen akarat nélküli, becstelen személyek még egy pillantásra, egy futó, baráti mosolyra sem méltók! Azzal, hogy megalázta magát, megalázta kedves kis házát is, Vologyáját is. Igaz, hogy erről senki sem tud, csak ő maga, de ő aztán tud! Hogy' tegye jóvá a Vologya ellen elkövetett bűnét? Márpedig jóvá kell tennie, és jóvá is tudja tenni. Milyen jó, hogy mindez elmúlt! De hát mi is volt ez?

Még most sem értette teljesen, miféle hullám öntötte el, mi pörgette meg úgy ezen az éjszakán, de még mindig hal-

lotta a veszély halk fütyülését — akárha golyó repült volna el a halántéka mellett.

Ez az egész éjszaka tele volt valami idegen és veszélyes dologgal: vergődéssel, megalázással, percenként ismétlődő hazugsággal. És alighogy erre a tőle idegen ösvényre lépett, idegen emberek gyűrűjében találta magát. Saponyin, Uhanov, Alekszejev. Ő maga is akart ma velük lenni. Mivel tele volt ezzel a titokzatos valamivel, amiről egy pillanatra sem szabad megfeledkezni, amiről senkinek sem szabad beszélnie, elkerülte jó barátait: Roszlavlevet, Szagurovot, Vaszilij Vasziljevicset és Gyemjanovot. Ma csak olyanokkal lehetett együtt, akiket máskor észre sem vett, nem is látott, nem hallott, akiket semmire sem becsült.

És most, ahogy sorra vette emlékezetében az elmúlt éjszaka éveknek tűnő óráit, ismét megkérdezte magától: „Ugyan, hát mi volt velem?" És megint megörült: „Milyen jó, hogy túl vagyok már ezen az éjszakán!"

A haldokló éjszaka még hidegebb, még nyirkosabb lett. Tyina ágyba feküdt, de a takaró alatt sem tudta felmelegíteni elgémberedett lábát.

Másnap estefelé közölték Bahirjovval, hogy Valgan már megérkezett, és hat órára kéreti magához. Hatig már csak másfél óra volt hátra. Sem Tyina, sem a festőállvány nem volt a „lampionban". Rizsik folyton zaklatta:

— Miért nincs itt Tyina néni? Megsértődött?...

„Megsértődött — gondolta Bahirjov —, én sértettem meg. Én vagyok a hibás. Az ördög tudja, mire gondoltam! De hát ő? Ő kislány. Csak jót kaptam tőle. Ő nem tehet semmiről. Oda kellene menni hozzá, bocsánatot kérni."

Tudta, hogy Tyina gyakran ott marad a technológusok szobájában, így hát egyenest odaindult. Csakugyan ott volt. Meglepte Tyina elgyötört arca. Sápadtabb, fiatalabb és tehetetlenebb volt, mint valaha. Amikor megpillantotta Bahirjovot, felállt és a szék támláját fogva, szemét lesütve állt.

— Tyina Boriszovna... hát hogy... még el se búcsúzott?... — kérdezte Bahirjov félszegen, és látta, hogy Tyina ajka megremeg.

Tyina hallgatott, de amikor felemelte szemehéját, könny csillogott a szempilláján.

Nem várta Bahirjovot. Ha várta volna, felkészült volna. Ha jártas lett volna a szerelemben, gyorsan feltalálta volna magát. Ha tudott volna színlelni, színlelt volna. De nem várta őt, nem volt jártas a szerelemben, és nem tudott színlelni. Bahirjov, aki elgyötörte és megalázta őt, váratlanul jelent meg, ott állt mellette, ő meg ránézett, és kétségbeesetten érezte, hogy csakis ez a férfi kell, ez kedves neki, kedves tetőtől talpig: a feje búbján ágaskodó, mulatságos csimbóktól tompe orrú cipőjéig. Tyina meghökkenve, zavartan és tehetetlenül emelte fel könnyes szemét. És Bahirjov hirtelen elmosolyodott. Valószínűtlen, kemény mosollyal mosolygott. Miért? Bizonyára rájött, hogy Tyina szerelmes belé, és most kineveti. Újabb megalázás? De nem. Bahirjov változatlanul mosolyogva azt kérdezte:

— Szeret?

Átölelte Tyina vállát, és lehelete megcsapta az arcát.

Bahirjov megpróbálta elfojtani magában Tyina iránti vonzalmát, szégyenkezett és azt hitte, hogy Tyina nem viszonozhatja hasonlóval érzését. Néha kislánynak, Ánya és Rizsik nénjének képzelte. Erős akaratú, megszokásból tartózkodó ember lévén, akit amúgy is magával ragadott a gyári ügyek vihara, könnyen a tudata alá száműzte a Tyina keltette érzést. Ha Tyina várja, ha jártas a szerelemben, és ha tud színlelni, akkor most hétköznapi, tartózkodó modorban elbeszélgetnek egy kicsit és elválnak. De mihelyt azt látta, hogy Tyina sír, mihelyt az arcából, régóta oly drága, kifürkészhetetlen, gyönyörű szemének tekintetéből megértette, hogy azért sír, mert szereti őt — hozzá rohant. Nem ismerte az ifjúkor viharos szenvedélyeit, és negyvenéves korában ugyanolyan tapasztalatlan volt a szerelemben, akár tizenhat éves korában. Tyina felé olyan kamaszosan-ösztönös, ifjúi hév hajtotta, mely késett egy negyed századot, és megdöbbentette újdonságával.

Elengedte a vállát. Most már az ismerős, csodálkozó tekintettel találkozott a szeme.

— Szóval előfordul az ilyesmi? — Tyina végigsimította

ujjaival Bahirjov homlokát és szemöldökét. — Tehát csakugyan előfordul az ilyesmi?...

— Miben oltsuk a meszet? — kérdezte hangosan odakint a festő, aki a folyosót meszelte.

Valaki nehézkesen dobogott odaát. A közelben jöttekmentek, bármely pillanatban beléphetett valaki, nem volt bezárva az ajtó. Az a férfi, aki csókolgatja, nős, gyermekei vannak, ő pedig, aki úgy utált mindenféle hazugságot és csalást, egy cseppet sem törődik ezzel.

— Tehát, szeretsz? — kérdezte ismét és ismét Bahirjov.

— Úgy otthagyott akkor... Legalább egy szót szólt volna... Legalább bocsánatot kért volna... — panaszkodott még mindig szenvedve Tyina.

— Tőled? Hát ellened vétettem én? Én ellened vétettem. Hisz én akkor csak egyet akartam. Azt... hogy menjen el. Azt akartam volna, hogy ne legyen ott. Ő, gyermekeim anyja. Ellene vétettem én, nem teellened. Ellene vétettünk mi.

„Mi"... Már ez az egy szó is boldoggá tette Tyinát.

— Hát, ezzel vége is... — Akár a vak, gyorsan végigtapogatta Bahirjov arcát. — Soha többé... De erre okvetlenül szükség volt... Tudnunk kellett, hogy... De soha többé... ne is beszéljünk róla, ne is emlegessük. Néhány napig egyáltalán nem szabad találkoznunk. Amíg el nem múlik, le nem csillapszik minden... Menjen.

De éppen ő simult Bahirjov arcához, az meg csak állt, nem mert még megmoccanni sem. Az óra fél hetet ütött.

— Megjött Valgan — mondta Bahirjov. — Hatra várt.

— Megjött? Szóval: kezdődik?! Az a meggyőződése, hogy mindent helyesen csinált?

— Igen. Nem volt más választásom.

— Akkor menjen hát!

— Vigye el az ördög! Várjon!

— Nem, csak menj, menj, drágám! Isten veled! Hisz úgyis el kell búcsúznunk örökre. Csak egyet mondok: legyen hű önmagához.

Amikor Bahirjov belépett a feldühödött Valgan szobájába, nyugodt volt, csaknem közömbös minden iránt, amit Valgan mondhat vagy tehet.

Tyina hazament csendes kis házába. Gondos szeretettel takarította ki a szobákat. Most, amikor már tudta, hogy a legutóbbi napok zűrzavarának nem lidércálom és nem szeszély volt az oka, hanem egy soha meg nem ismételhető találkozás azzal az emberrel, aki a sorsává válhatott volna, már nem maradt benne sem szégyen, sem megaláztatás. Úgy alakult az élet, hogy Bahirjov nem lehet az ő sorsa. És mégis örül, hogy találkozott ezzel az emberrel, belenézett keskeny vágású szemébe, részt vett a harcában, és megismerte a barátságát. Nem baj, ha soha többé nem ismétlődik meg az, amit ezen az estén átélt, azért megmarad benne, mint a nagyszerű élet egy túl kései, de mégis dús ajándéka. Soha, egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy megcsalja a férjét. Ő Vologya hű felesége marad! Ez nem volt vitás, ezt bizonyosan, minden töprengés és gondolkozás nélkül is tudta, ugyanúgy, ahogy a vándormadár tudja az útját az óceánon át is a fészkébe.

Vologyával nem a véletlen, nem a számítás és nem az ágy kötötte össze. Vologya nem szeretője, nem védelmezője, nem eltartója, hanem pajtása és élettársa.

Volt idő, amikor ő maga, nyitott szemmel választotta meg a maga útját és társát az élete útján. Vologya semmiben sem okozott csalódást neki; ellenkezőleg, mivel szerette őt és minden erejével igyekezett megtartani az ő szerelmét, évről évre jobb lett, még inkább megközelítette azt a Vologyát, amilyennek Tyina látni szerette volna. Tyina nem árulhatta el, nem csalhatta meg, és nem hagyhatta el.

Kitakarította a szobákat, lement a kertbe, és hozzáfogott, hogy meggyomlálja a virágágyakat.

Az imént állt el az eső, az a várva-várt, meleg, esti eső, amelytől megszépül a föld. Ez nem ömlik szét szilaj patakokban, nem hagy tócsát, nem áztatja fel az utakat. Szaporán, szorgosan, mélyen a földbe hatol, sokáig él még a gyökereknél, és gondosan táplálja őket az ínséges, aszályos napokban.

A nedves ribiszkés élénkítő, sűrű párlata olyan erős volt a levegőben, hogy szinte harapni lehetett, akár a sötéten ragyogó, nagy bogyójú fürtöket. A topolya éles, édeskés szaga, a nyírfa meleg, párás lehelete meg a zsenge fű félénk illata — mindez összevegyült az éltető levegőben. Minden

lélegzet csupa öröm. A nedves földet borító, dús, zöld növényzet gyermekkorát, apját juttatta eszébe Tyinának, meg azokat a szavait a hazáról, a sorsról, az igazságosságról, amelyeket egy derűs, hegyi reggelen nagyanyja kertjében hallott tőle először.

Mit becsült ő az életben? Azt, amit szavakkal elmondani nem lehet, ahogy nem lehet érzékeltetni az eső itatta ribiszkésnek ezt az üdítő és éltető illatát. A szándékok tisztaságát? A tettek merészségét? A magasztos célt és a lelki egyensúlyt? Szavakkal ezt nem lehet kifejezni. Az, amit a legtöbbre becsült, amit először apja tárt fel előtte a nagymama veteményeskertjében, egy sárgarépaágynál, később mindennél teljesebben és világosabban magában az apjában testesült meg számára. Ez megvolt a Tyinát körülvevő emberekben is, benne magában is. Ez kizárt minden csalást és árulást. Vologya megcsalása Tyina szemében egy lett volna önmagának és mindannak elvesztésével, ami benne a legértékesebb. Tudta, hogy ugyanilyen veszteség lett volna az árulás Bahirjov számára is. Ő nem az a fajta ember, aki eldobja a családját, gyermekeit. Sohasem is vonzódott volna hozzá, ha az ő természetétől idegen, könnyű fajsúlyú ember volna.

„Egyszer, ha majd megöregszünk, mindent elmondok Vologyának — gondolta. — Nem tehet róla az ember, túl hirtelen süt ki a nap, és egy pillanatra elvakítja. Hisz én mindjárt el is fordultam! Egyszer majd mindent elmondok Vologyának arról a csodálatos dologról, amit az ő meg a magam ... és az „ő" érdekében sikerült leküzdenem ... A hármunk érdekében."

Még önmaga elől is emlékezete legmélyére rejtette ezt a nagy élményt. De ez az élmény boldogsággal táplálta őt — még onnan, a mélyből is.

TARTALOM

Első fejezet: *Márciusi éjszaka* 5
Második fejezet: *Az idegen gyár* 28
Harmadik fejezet: *A nagyszemű* 55
Negyedik fejezet: *»Csimbókos behemót«* 78
Ötödik fejezet: *»Tyinka szeme kék, hideg, mint a jég«* 120
Hatodik fejezet: *Szemtől szembe* 307
Hetedik fejezet: *Ház a kis fenyők alatt* 233
Nyolcadik fejezet: *Az első betét* 266
Kilencedik fejezet: *Vígan jár a kismadár* 295
Tizedik fejezet: *Ilyen is megesik?* 315
Tizenegyedik fejezet: *Dasa felfedezése* 351
Tizenkettedik fejezet: *Damoklesz kardja* 367
Tizenharmadik fejezet: *A »nagyfejű«* 392
Tizennegyedik fejezet: *Előfordul* 423

TÁNCSICS KÖNYVTÁR

23

60 0141 Athenaeum Nyomda, Budapest (F. v Soproni Béla)

Kiadásért felel Kádár István, a Táncsics Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Mészaros Andrásné. Műszaki vezető: Faragó Imre
10 200 példány, 22,6 (A/5) ív. MSZ 5601-54. Budapest, 1960